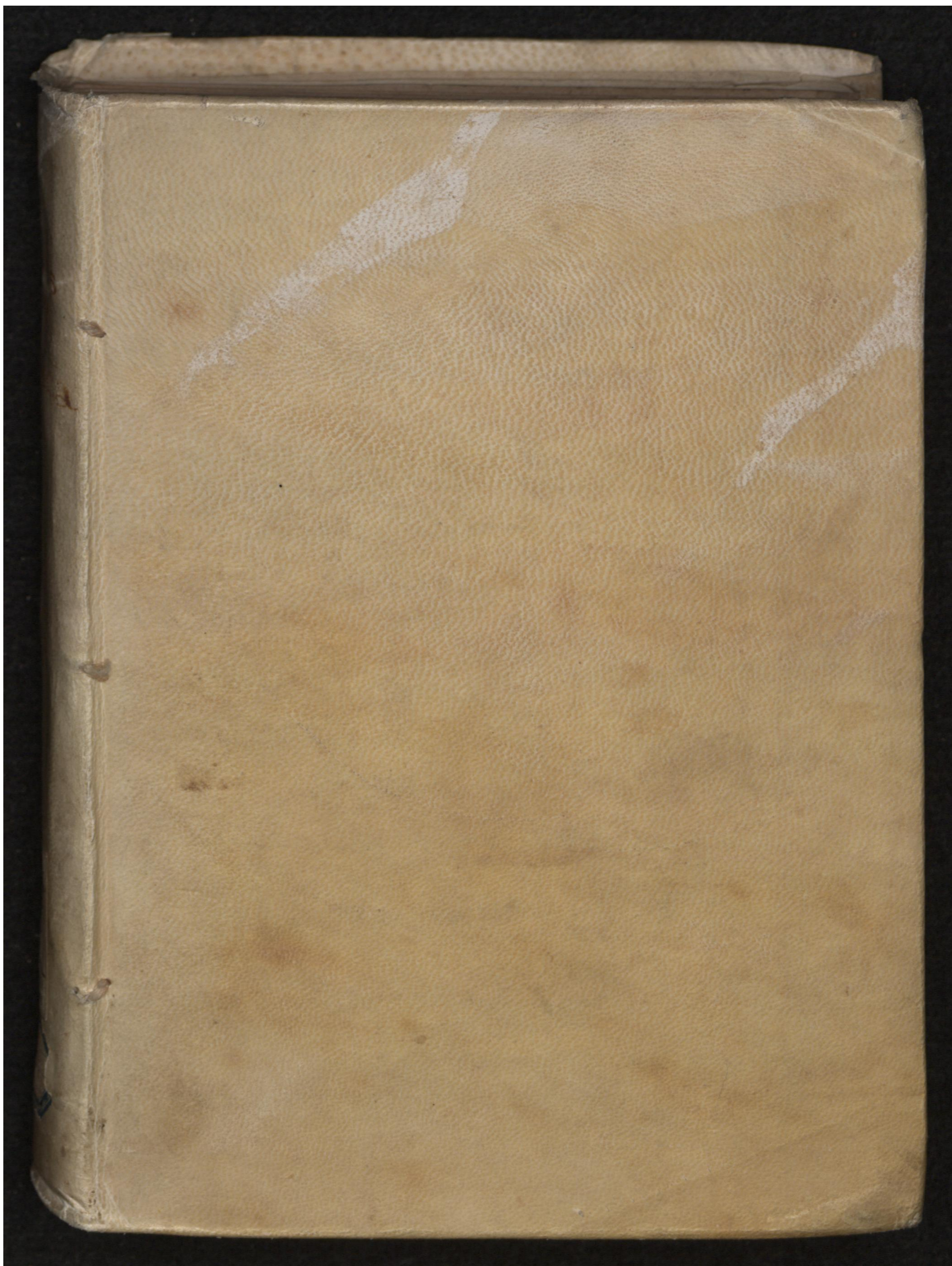

Leonis Imp. Tactica
Postillati
95
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE

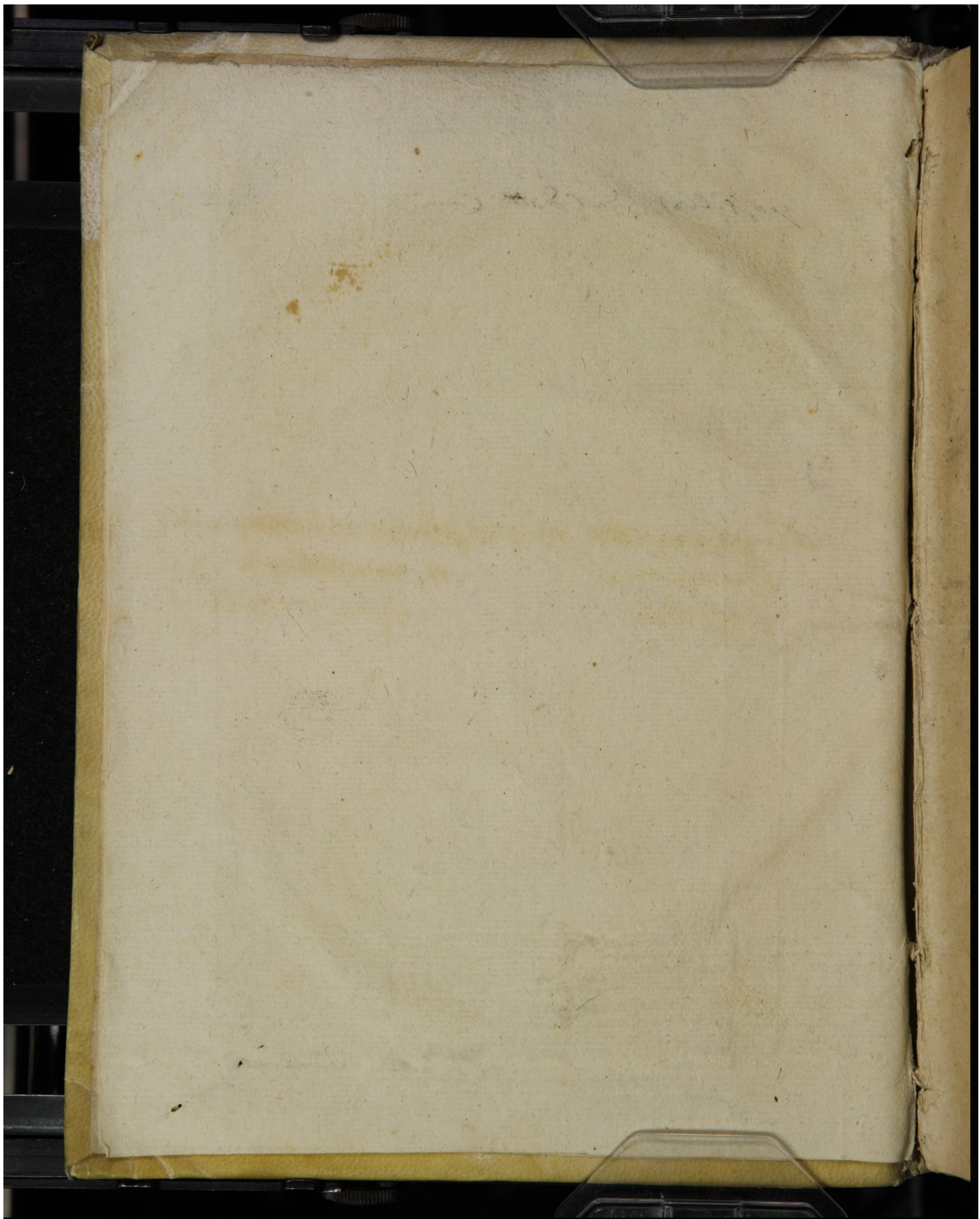

postillata dal dott: Cami

LEONIS IMP.
TACTICA
SIVE
De Re Militari
LIBER.

IOANNES MEVRSIVS *Græce primus vulgauit,* & NOTAS *adiecit.*

Io. Lamius ex absolutissimo Codice Laurentiano mutilum suppleuit atque restituit.

LVGDVNI BATAVORVM,

Apud IOANNEM BALDVINVM:

Impensis *Ludouici Elzeuirij.*

Anno CIↃ. IↃC. XII.

Illustrißimis ac Potentißimis

DD. ORDINIBVS GENERALIBVS FOEDERATARVM BELGII PROVINCIARVM,

Patriæ Patribus,

IOANNES MEVRSIVS

Dedico consecroque.

LLVSTRISSIMI Potentisſimiq; Domini: In lucem profero Leonem Imperatorem, ſuâ nunc linguâ *De re militari* diſſerentem, cum hactenus per interpretem tantum id egerit, & vobis offero. Reprehendent fortaſſe nonnulli, quaſi pręter tempus, cùm per inducias arma ſileant: quibus equidem rationes ſuas

non constare respondebo. Nam quando vel in altissimâ pace cogitandum esse de bello, scitum sit veterum prudentum: quis sanus sepositis duntaxat ad XII. annos armis, à tam breui induciarum tempore alienam belli cogitationem dixerit? Certè in pace arma discenda sunt, vt eorum scientia in bello prompta atque vtilis esse possit. Præterea suâ sponte ad vos hic Leo contendebat, vobis se deberi existimans, qui rei militaris longo vsu maximè periti, honorem armis eorumque præceptoribus habere sciretis. Quis enim hodie mortalium ignorat bellum, quod grauissimum per tot annos gestum est, vestris auspiciis, ductu Illustrissimi Principis MAVRITII à NASSAV, cuius & virtutem laude quâuis maiorem, & incomparabilia in Rempublicam vestram merita, nulla vnquam ætas obliterabit. Euoluamus Historiarum omnium monumenta, repetamus omnium seculorum bella, nemo quicquam inueniet, quod cum hoc vestro componere possit. Atque adeò vix habere fidem posteritas poterit, cum leget vel optimâ fide in scripta relatum. Admirabitur populum imbellem, & per longissimam pacem militiæ igna-

ignarum, aduersus potentissimum totius orbis Christiani Regem arma vnquam sumere ausum fuisse: admirabitur à tam paruis initiis, animi pleniorem quàm spei, ad istam magnitudinem peruenisse,

Per varios casus, per tot discrimina rerum.

Inter quæ eminuit semper vt singularis vestra prudentia, ita quoque illa inuicta constantia; quâ armati rectum nunquam non clauum tenuistis, animumque vel rebus maximè adflictis inconcussum habuistis. Nimirum hoc semper cogitabatis; pro libertate publicâ, eiusque tutelâ, & agere & pati fortia, fœderatorum Belgarum esse. Ingens profectò beneficium est, quod à vobis accepere subditi vestri, neque facilè æstimandum: & debet illud æterno aliquo monumento consecrari, ne posteritas ignoret. Id vt fiat, quantum in me, operam dabo; proponamque breui omnium oculis in Historiâ meâ; quam quod vestro iussu adorno, vt maximo mihi honori duco, ita pares quoque eo nomine vobis agendas esse gratias. Cum autem satis me id facere non posse iudicarem, allegandum hunc Imperatorem

ſtatui, vt quod veſtro merito mea tenuitas detraheret, id ipſe vniuerſum ſuâ majeſtate suppleret. Atque hîc deſino; æternum illud Numen ſupplex venerans.

Illuſtriſſimi Potentiſſimique Domini,

Vt vobis conſilijsque veſtris benedicat; & tam præclaro operi benignâ manu colophonem imponat, inducias hasce pace confirmans, ipſi gloriosâ, Reipubl. veſtri ſalutari.

Lugduni Batauorum IV. Eid. Febr. cIↄ.Iↄc. XII.

Lector

Lector benigne,

NVper tibi Constantinum *dedi*, De administrando Imperio: *habes nunc ecce* Leonis Tactica, *ut fidem publicè obstrictam liberem. Integra ea prodeunt, exceptis paucis paragraphis, è tribus codicibus imperfectis, quorum vno vsus sum è Bibliotheca regis Galliarum, altero Electoris Palatini, tertio Ioannis Pistorij, viri ad literas iuuandas promptissimi. Regius in principio & fine mutilus erat, Palatinus in medio & fine, Pistorianus tantum in medio. In Palatino erant duntaxat Constitutiones* XI. *priores cum* XIV. XV. XVI. *&* XIX. *itaque è Pistoriano suppeditatæ sunt* XVII. XVIII. XX. *&* XXI. *Iam restabant* XII. *&* XIII. *quæ in neutro comparebant; eas, simul Lutetiam aduenissem, è Regio descripsi; vnde & lacunas plurimas suppleui, quæ passim erant in* X. XI. *& posterioribus illis, quas è Pistoriano acceperam. Vellem vidisse etiam Anglicanum, è quo versionem suam adornauit*

Ioannes Checus, *quam hic exhibeo, ne quid desiderares. Alibi ille nostris melior fuit; alibi rursum illo nostri meliores. Vt singulatim id indicarem, non visum operæ pretium; quod facilè ipse atque obiter animaduersurus esses inter legendum, si contuleris. Loca item inuenies nonnulla satis deprauata, quæ è Checi codice certò emendari potuissent: quem quia non habebam, à diuinatione incertâ abstinere satius putaui. Quædam tamen, quorum correctio obuia, dum typographo operam nauo, emendaui, & ad calcem subieci. His tu vtere ac fruere, eo candore, quo tecum à me communicantur, si alia, quæ habeo, publicare me postulas. Vale, & quisquis es,*

ÆTERNITATEM COGITA.

LEONIS

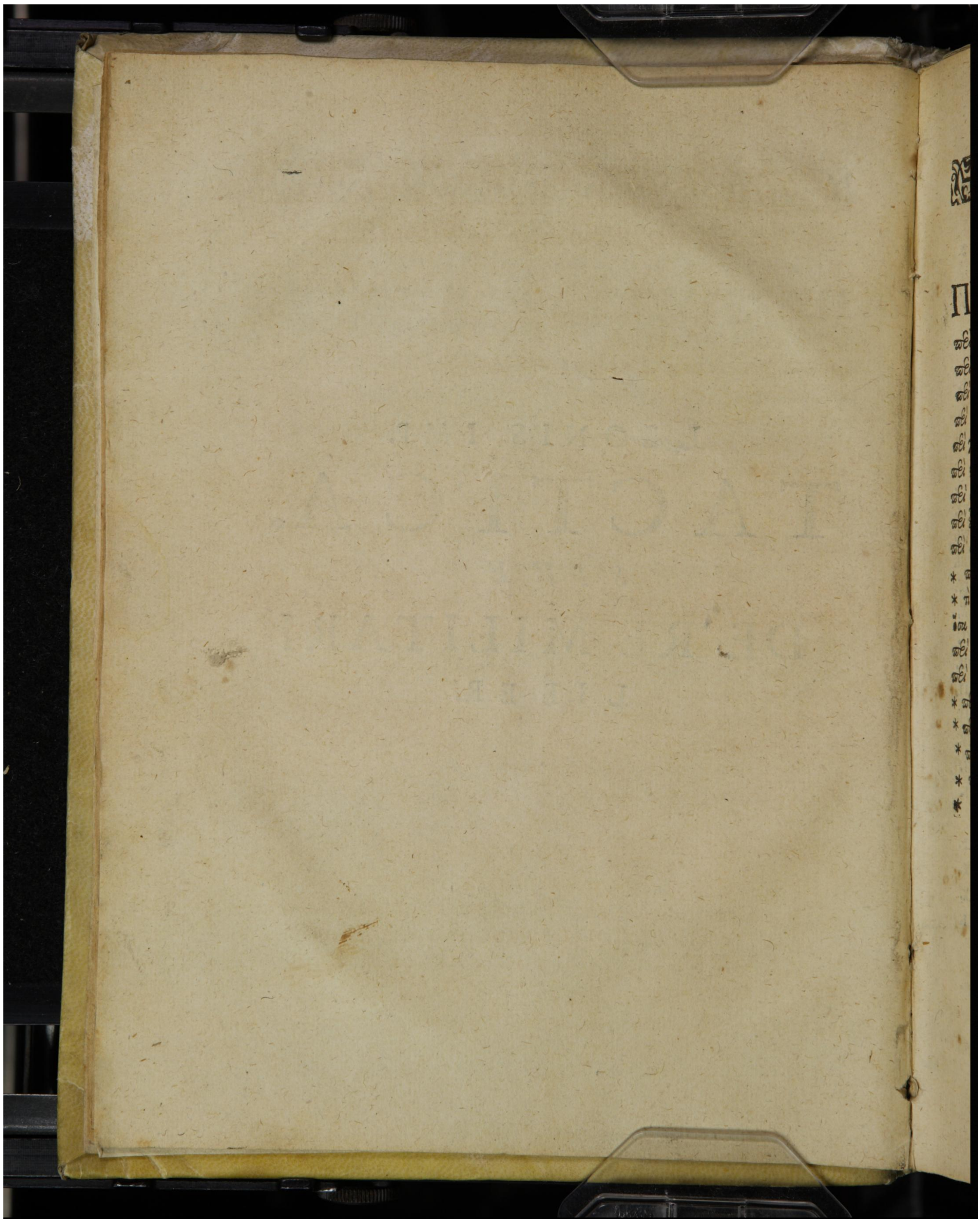
LEONIS IMP.

TACTICA.

SIVE

DE RE MILITARI

LIBER.

τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν πίναξ.

ΤΕΛΟΣ.

Constitutiones asterisco notatæ desiderabantur in codice Palatino: quarum XII. XIII. suffectæ sunt ex MS^to. Regio, XVII. XVIII. XX. XXI. è Pistoriano.

TABVLA CAPITVM, QVÆ IN HOC LIBRO tractantur.

ΛΕΟΝ.

ф In Codice Laurentiano deest τῷ θεῷ.

ΛΕΟΝΤΟΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩι ΤΩι ΘΕΩι ΑΥ-
τοκράτορος τῶν ἐν πολέμοις
τακτικῶν σύντομος
παράδοσις.

LEO PACIFICVS IN CHRISTO IMPERATOR, FIDELIS, PIVS, semper augustus Cæsar.

† ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τῆς ἁγίας καὶ ὁμουσίου καὶ προσκυνητῆς τριάδος τοῦ ἑνὸς καὶ παναληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν. Λέων ὁ εἰρηνικὸς ἐν χριστῷ αὐτοκράτωρ πιστός, εὐσεβής, ἀεισέβαστος αὔγουστος -

PROOEMIVM.

Οὔτε βασιλικὴ δορυφορία καὶ ἐξουσία, οὔτε τῆς ἐξουσίας δυναστεία καὶ περιουσία, οὔτε τῆς περιουσίας ἐπίδειξις καὶ ἀπόλαυσις, οὐδὲ ὅσα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπιθυμητῶν καὶ τιμίων, τὴν ἡμετέραν οὕτως εὐφραίνει βασιλείαν, ὡς ἡ τῶν ὑπηκόων εἰρήνη καὶ εὐημερία, καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἡ δι' αὐτῶν κατάστασις· ὥσπερ τὸ ἐναντίον οὐδὲν οὕτως τὴν ἡμῶν καρδίαν ἀνιᾷ καὶ λυπεῖ, ὡς ἡ τῶν ὑπὸ χεῖρα δυσπραγία, καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀγαθῶν ἡ δι' ἀμέλειαν ἐλάττωσις, καὶ κατάπτωσις. εἰ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς τῆς ἡμῶν ἠξιωμένου προνοίας, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀνάνευσις ἄφατον ἡμῖν εὐφροσύνην ἐργάζεται, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀπόνευσις ὀδύνην

NEQVE regium satellitium nostrum & potentia, neq; potentiæ nostræ dignitas & amplitudo, neq; amplitudinis nostræ splendor atq; fructus, neq; quicquam ex ijs quæ in hominibus expetenda & honorata sunt, Maiestatem nostram perinde oblectat, vt eorum qui sub dominatum nostrum subiecti sunt, pax atq; tranquillitas, & Reipublicæ nostræ firma constitutio, atque ad optimum rerum statum traductio: nihilq; contrà est quod nostram mentem de salute regni cogitantem ita vexet & solicitet, ac eorum qui nostro imperio obedientes sunt perturbatio & rerum meliorum, vel propter negligentiam amissio, vel propter imperitiam labefactio. Si enim vnius alicuius viri, cuius nos procurationem prouisionemque suscepimus, progreßio ad melius incredibem nobis voluptatem affert, & ad deteriorem partem applicatio, permagnum nobis dolorem ap-

portat, quid nunc efficere debemus tanta hominum & tam frequenti ac penè infinita multitudine sub nostram providentiam secundùm Deum statim subiecta, quorum curam provisionemque nocturnis vigiliis & diurna solicitudine non deponimus, vt ab omni molestia & offensione liberi conseruentur, & omni rerum affluentia lætitiaque expleantur?

At si cætera quæ ad Rempub. pace & consilio gubernandam spectant, non rectè administrantur, haud magnum inde detrimentum oriri, non graues rerum perturbationes ac mutationes effici videmus: disciplina autem militari iacente, tam miseras rerum offensiones ac lamentabiles conuersiones Romani acceperunt, quantas quotidiana rerum experientia ante oculos nostros conspectumque proponit. Ac homines quidem qui ratione & Dei ipsius imagine insigniti sunt pacem amplecti, mutuaque se dilectione prosequi oportuit, neque manus cruentas & consceleratas contra genus suum & miseros mortales armare.

Quoniam autem ab initio parricida diabolus, generis nostri hostis, peccato potens, sua ipsorum natura homines expugnare cogitat, pernecessarium est vt homines illius machinationibus per homines adhibitis occurrant, neque seipsos aliis nationibus bellum inferentibus tradant, sed militaris disciplinæ scientia salutem sibi quærant, & se ab hostium incursionibus

ψυχῆς ἀνυπέρβλητον, τί οὐκ ἂν πάθωμεν τοσούτων μυριάδων τῆς ἡμῶν μετὰ θεὸν κρεμαμένων προνοίας; ὧν τὴν φροντίδα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν χρεωστοῦντες νυκτὸς μὲν ἐπαγρυπνοῦμεν, ἡμέρας δὲ διαμελετῶμεν πάσης μὲν ἀηδίας καὶ βλάβης ἐλευθέρους διατηρεῖσθαι, πάσης δὲ χαρᾶς καὶ εὐημερίας προσηκόντως ἐπαπολαύειν.

Ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων περὶ τὴν πολιτείαν πραγμάτων μικράν τινα δεξαμένων ἴσως ἐλάττωσιν οὐ τοσαύτην κατανοοῦμεν τὴν βλάβην. τῆς δὲ στρατηγικῆς μεθόδου διαπεσούσης, τοσοῦτον τὰ ῥωμαίων συνηλάθη κατόπιν πράγματα, ὅσον ἡ παρὰ χρόνους πᾶσιν ἅπαντα κατ' ὀφθαλμοὺς ὁρώμενα παρίστησι πρόδηλα. ἔδει μὲν γὰρ ἀνθρώπους ἅπαντας εἰκόνι θεοῦ καὶ λόγῳ τετιμημένους τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλους περιθάλπειν ἀγάπην, καὶ μὴ φονικὰς χεῖρας κατὰ τῶν ὁμογενῶν καθοπλίζειν.

Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος διάβολος, καὶ τοῦ γένους ἡμῶν ἐχθρός, διὰ τῆς ἁμαρτίας ἰσχυρὰς κατὰ τῆς ἰδίας φύσεως ἀντιστρατεύεσθαι τοὺς ἀνθρώπους παρεσκεύασε, πᾶσα ἀνάγκη ταῖς αὐτοῦ γινομέναις διὰ τῶν ἀνθρώπων μηχαναῖς ἀνθρώπους ἀντιστρατεύεσθαι, καὶ τοῖς ἐθέλουσι πολεμοῦσιν ἔθνεσι μὴ εὐχειρώτους καθίστασθαι, ἀλλὰ ταῖς στρατηγικαῖς μεθόδοις τὴν σωτηρίαν πορίζεσθαι.

ψ ἐκεῖνοι ἂν εἶεν

καὶ δι' αὐτῶν φυλάττεσθαι μὲν ἀπὸ τῶν ἐπερχομένων πολεμίων, πράττειν δὲ κατ' αὐτῶν ὅσα ἐκεῖνοι παθεῖν εἰσὶν ἄξιοι· ὡς ἂν ἐκκοπέντος τοῦ διὰ τῶν πονηρῶν ἐγχειρομένου κακοῦ, καὶ πάντων τὴν οἰκείαν σωτηρίαν ἀσπαζομένων, ἡ εἰρήνη ἀγαπηθῇ καὶ πολιτεύοιτο.

Ἕως μὲν οἱ ῥωμαϊκοὶ πόλεμοι εὐταξίᾳ ἐγίνοντο, τῆς θείας ἀπέλαυε βοηθείας τὸ κράτος. νῦν δὲ τῆς τακτικῆς καὶ στρατηγικῆς καταστάσεως ἐπὶ χρόνους οὐκ ὀλίγους ἀμελουμένης, ἵνα μὴ μέγα καὶ εἰς παντελῆ προελθούσης λήθην, ὡς μηδὲ αὐτὰ τὰ πρόχειρα τοὺς στρατηγεῖν ἐγχειροῦντας ἀποστῆναι, πολλὰ δυσχερῆ διαφόρως ὁρῶμεν συμβαίνοντα. τῆς γὰρ πολλῶν ἀγαθῶν πρὸ ξένου ἐπιστήμης διαπεσούσης, ὅσον δι' αὐτῆς ἡ ῥωμαίων πάλαι πολιτεία εὐημέρησε, τὸ ἐναντίον ὁρῶμεν τὴν θείαν ἀπεῖσαν εὐμένειαν, καὶ τὴν συνήθη τῆς ῥωμαίων πολιτείας νίκην τῶν ἀγωνιζομένων ἀφιπταμένην. κατὰ μικρὸν γὰρ ἀμελουμένης τῆς κατὰ πολέμους εὐταξίας καὶ γυμνασίας συνημελήθη καὶ τῶν ἀρίστων ἡ εὐψυχία. εἶτα ποτὲ μὲν αἰτιώμεθα ἀγυμνασίαν, ἢ δειλίαν καταμεμφόμεθα στρατηγῶν, πολλάκις δὲ τὴν τῶν ἀρχαίων τακτικῶν διάγνωσιν ὡς ἀσαφῆ καὶ δύσκολον παρορῶμεν. ταύτην οὖν τὴν ὠφελιμωτάτην ἐπιστήμην ἀνασῶσαι σὺν θεῷ, καὶ οἷον ἀπο-

tutos conseruent, & illis inferant, quæ pati illos dignum est, vt omni nefariorum hominum improbitate deleta, & sua ipsorum salute comparata, pax ab omnibus diligatur atque suscipiatur.

Quandiu enim Romanis in bello ordinis conseruatio fuit, tandiu & diuino præsidio imperium non destituebatur. Et cum ordinis conseruatione iunctus optimarum labor, splendorem victoriæ maiorem adhibebat: nunc vero cum & acierum instruendarum ratio & imperatoria ars longo iam tempore neglecta iaceant, vt ne addam quod in altam obliuionem penitus venerint, ne ipso quidem Imperatore ea quæ in promptu sunt addiscente, magnas & varias perturbationes videmus inuectas esse. Nam cum hæc ars quæ multorum bonorum & magnorum parens atq; effectrix fuit, quibus antiqua Romanorum Respublica floruit, semel collapsa de gradu cecidit, diuinam quoq; beneuolentiam abysse, & consuetam apud eos militum victoriam è manibus excidisse videmus. Paulatim enim relanguescente militari disciplina atq; industria, omnis ille vigor animi atq; alacritas optimatum consenuit. Itaq; interdum quidem segnitiem atq; ignauiam accusamus militum, interdum inscitiam atq; timiditatem ducum culpamus, interdum antiquarum acierum rationem ad cognoscendum perobscuram negligimus. Cum igitur hanc vtilissimam scientiam recuperare, & è Republica nostra quasi eiectam reuocare

φίας τῆς τῶν ἀρχαίων διαγνώσεως ἀμελοῦμεν

ſtudeamus, in tantis occupationibus noſtris haud prætermiſimus, quin omnem laborem nobis ipſis aſſumeremus, vt vtilitas inde communis omnibus adferretur.

Nam cùm in antiquis & recentioribus rei militaris atq; imperatoriæ ſcriptoribus diligenter verſati ſimus, atq; alijs hiſtorijs ſoluta oratione res geſtas memoriæ mandantibus diligenter nauauerimus operam, & ſi quid præterea in manibus hominum eſt ad bellicos vſus idoneum, & quæcunq; mediocri rerum vſu hac noſtra ætate, ad ſtatum rerum noſtrarum aliquid momenti adferre videbantur, ea in omnibus actionibus ſuſcipiendis, rebusq; noſtris gerendis examinauimus, & quod in ijs optimum fuit quaſi delibauimus: & quæ manifeſtam quandam atq; euidentem vtilitatem adferebant, quàm pauciſſimis potui complexus ſum, & promulgatæ legis vice trado, rerum magis ornamenta quàm verborum perſequens, vt compendiariam quandam rei militaris diſciplinam noſtris Præfectis, atq; ijs quibus cura rerum bellicarum commiſſa eſt præſcribens, facile perſpiciant factu eſſe ijs qui volunt & cupiunt, ad maiora atq; altiora ordine quodam & gradu procedere.

In qua omni rerum tractatione, dicendi elegantiam, & verborum ornatum nullum adhibuimus: rerum pondus, dicendi perſpicuitatem, orationis ſimplicitatem, quantum fieri potuerat, ſequuti ſumus. Vnde & verba rei militaris interdum Græca adiunximus, interdum Latinis vocabulis vſi ſumus, & alias quoq; dictiones vſu iam mili-

διωχθεῖσαν ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς ἡμῶν πολιτείας ἀνακαλέσασθαι βουλόμενοι, οὐκ ὠκνήσαμεν σπουδῇ τοσαύτῃ ἀναδέξασθαι μὲν ἰδίως πόνον, κοινὴν δὲ τοῖς ὑπηκόοις χαρίσασθαι τὴν ὠφέλειαν.

Ταῖς γὰρ ἀρχαίαις καὶ ταῖς νεωτέραις στρατηγικαῖς τε καὶ τακτικαῖς φιλοπόνως ἐντυχόντες μεθόδοις, καὶ τὰς ἄλλας ἱστορίας ἀνερευνήσαντες, καὶ εἴ τι χρήσιμον ἔδοξε τῶν ἐν πολέμοις ἀναγκαίων ἐκεῖθεν ἐπιλεξάμενοι, καὶ ὅσα διὰ ὀλίγης πείρας ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀνεμάθομεν τῷ καθ' ἡμᾶς καιρῷ καὶ τῇ νῦν καταστάσει πρόσφορά τε καὶ ἁρμόδια, ταῦτα ἡμῖν κατὰ τὸ δυνατὸν σύντομόν τε καὶ ἁπλῆν τὴν ὠφέλειαν ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἔχοντα ὡς ἄλλον πρόχειρον νόμον παραδίδομεν, ἐν πράξεσι μᾶλλον ἢ λέξεσι τὸ σεμνὸν καὶ χρειῶδες παρεχόμενοι, οἷον εἴσοδόν τινα τακτικὴν τοῖς ἡμετέροις ὑποστρατήγοις, καὶ τὰς πολιτικὰς ἐμπεπιστευμένοις χρείας, δι' ὑμῶν ἐπαγορεύοντες ὡς εὔκολον ἐντεῦθεν εἶναι τοῖς βουλομένοις καὶ ἐπὶ τὰ μείζονα τῶν παλαιῶν ἐκείνων τακτικῶν καὶ ἀρχαίων τάξει τινὶ καὶ βαθμῷ προχωρεῖν. κάλλους μὲν λόγου οὐδεμίαν φροντίδα ποιησάμενοι, πραγμάτων δὲ μᾶλλον καὶ συντόμου καὶ εὐκόλου διηγήσεως φροντίσαντες. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς παλαιὰς λέξεις τῆς τακτικῆς ἑλληνικὰς μὲν ἐσαφηνίσαμεν, ῥωμαϊκὰς δὲ διηρμηνεύσαμεν, καὶ ἑτέραις λέξεσιν

† ταῖς ἄλλαις καταλογάδην ἐντυχόντες ἱστορίαις

‡ καὰ χεῖρας ἔδοξε

χ ἀναλεξάμενοι

¶ καὶ διὰ μετρίας

‖ προχείρου τάξιν νόμου

¶ φράσεως μὲν ἀκριβοῦς ἢ κόμπου ῥημάτων

‡ σαφηνείας λόγου καὶ λέξεως ἁπλῆς πεφροντικότες. ὅθεν ταύτας

† πολλάκις

‡ λέξεις

φ τισιν

ἐχρησάμεθα ἐν στρατιωτικῇ συνηθείᾳ λεγομέναις, πρὸς τὸ εὔκολον τὴν διήγησιν τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

tari receptas non repudiauimus, vt omnes manifestè ac perspicuè ista cognoscerent.

Tractationes rerum minimè necessarias, quæcunq; aut superuacaneæ, aut inutiles fuerant, omnes detraximus, vt compendiariam quandam & expeditam rerum bellicarum expeditionumque rationem non verbo solum vtilem, sed re ipsa factisq; maiorum approbatam, & ad nostra vsq; tempora, quanquam rebus gestis minimè, transmissam, quibus Romanum olim florebat imperium, oratione tamen ac literis, quibus res obliuione penè deletæ reuocantur & recuperantur, & ad pristinam iterum dignitatem restituuntur, mandatam habeant, qui ad disciplinam militarem atq; imperatoriam cognoscendam se totos tradunt.

Ἀλλ' εἰ μὲν χρήσιμα τὰ παρ' ἡμῶν ῥηθησόμενα φανῶσι, χάρις τῷ πάντων ἀγαθῶν δοτῆρι Χριστῷ τῷ βασιλεῖ τοῦ παντὸς καὶ θεῷ ἡμῶν, τῷ καὶ τοῖς ἡμετέροις λόγοις δωρησαμένῳ τὴν χάριν. εἰ δέ τις καὶ ἕτερος δι' αὐτῆς τῆς ἐπιμελείας τι κρείττονα τούτων ἔφερεν, χάρις καὶ οὕτω τῷ παναγάθῳ θεῷ, συγγνώμη δὲ ἡμῖν τῆς προθυμίας ἕνεκεν.

Quòd si aliquid boni oratione nostra effectum est, gratiæ habendæ sunt omnium bonorum largitori CHRISTO, *vniuersitatis Regi, Deoq; nostro, qui & orationi nostræ affundit gratiam. Sin diuersa ab istis & cura cogitationeq; sua meliora quis inuenerit, gratias etiam ille omnis bonitatis autori Deo agat; nobis venia propter studium conatumq; nostrum tribuenda est.*

Πάντως χρή, εἴτε ἐπὶ πλέον, εἴτε ἐπ' ἔλαττον τοὺς βουλομένους στρατηγεῖν τῆς τακτικαῖς τε καὶ στρατηγικαῖς ἐνδιατρίβειν μελέταις. οὐδὲ γάρ, ὡς ὑπολαμβάνουσί τινες τῶν ἀπείρων, διὰ πλήθους ἀνδρῶν καὶ θράσους οἱ πόλεμοι κρίνονται, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίας τῆς στρατηγίας, καὶ πράξεως, ἧς μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι χρή, ἢ συλλογῆς πλήθους ἀκαίρου· ἡ μὲν γὰρ καὶ ἀσφάλειαν καὶ ὠφέλειαν ἄγει τοῖς καλῶς αὐτῇ κεχρημένοις, ἡ δὲ συντέλειαν καὶ ἐπιζήμιον δαπάνην.

Omnino autem qui se ad imperium administrandum vel magna vel aliqua ex parte dediderunt, in scientia militari atq; imperatoria se diligenter exerceant. Neq; enim, quemadmodum imperiti quidam existimarunt, multitudine ac numero hominum, sed benignitate ac fauore Dei bella conficiuntur, & rei militaris imperatoriæq; scientia, in qua potius quàm in importunæ multitudinis coïtionem intuendum est: altera enim res tum vtilitatem tum incolumitatem, ijs qui ea bene vtuntur, apportat, altera verò perturbationem, & sumptus multos infructuosos adfert.

τάξιν. Ἀλλ' ἐφ' ὅσῳ μὲν ἐν τοῖς ῥηθησομένοις τὸ εὔχρηστον ἀναδείχθῃ χάρισι τῷ πάντων ἀγαθῶν

Quemadmodum enim nauem onerariam per maria trajicere non possumus sine arte gubernatoria, sic neq; bella nostra honestè suscipere, neq; suscepta conficere possumus sine arte militari atq; imperatoria, qua non solùm æqualem & parem numero multitudinem hostium propitio Deo superamus, sed etiam longè multò maiorem hostium numerum instructioresq; copias fundimus & dissipamus. Quasi igitur legi alicui militari promulgatæ, sic huic tractationi vos parere atq; obedire volumus atq; imperamus.

Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔτι πλοῖον πελάγη διαπερᾶν χωρὶς κυβερνητικῆς ἐπιστήμης, οὕτως οὐδὲ πολεμίους καταγωνίζεσθαι τάξεως καὶ στρατηγίας ἐκτός, δι' ἧς οὐ μόνον τὸ ἴσον πλῆθος τῶν πολεμίων περιγίνεσθαι σὺν θεῷ δυνατόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ πολλῷ πλεῖον. ὥσπερ οὖν ἄλλον τινα πρόχειρον νόμον ὑμῖν ὡς εἴρηται στρατηγικὸν τὴν παροῦσαν πραγματείαν ὑπαγορεύειν τε προσέχειν καὶ ἐπιπόνως ἀκούειν ὑμῖν παρακελευόμεθα.

Χρεὸν τινα καὶ ὁποῖον τὸν στρατηγὸν εἶναι δεῖ καὶ ὅπως δέον βουλεύεσθαι

Primùm igitur nobis describendum est, quidnam res militaris, quidq; Imperator sit: deinde, qualem esse oportet exercitum, & quemadmodum consilium capiendum sit: tum in præfectos omnis generis & milites diuidere exercitum, reliquumq; apparatum omnem militum adhibere, & vniuscuiusq; militis armaturam. Ad hæc, quemadmodum ante vera certamina Imperator singulos exercere debet. Deinceps, quemadmodum singulis rebus propositæ mulctæ in exercitu legantur. Tum de itinere verba facienda sunt, tum in sua tum in hostili terra. Posteà de impedimentis & castris, de apparatu & præceptis, quidq; faciendum ante diem belli sit, quidq; ipso die agendum. De obsidione etiam, atq; de ijs quæ post bellum gerenda sunt. Tum necopinatas ex insidijs tum nostras tum hostium incursiones, & diuersimodè apud varias gentes acies instructas. De nauali pugna pauca adiun-

Χρεία τοίνυν πρότερον μὲν ὑπογράψαι τὴν ἐν πολέμοις τακτικήν. καὶ τί ἐστι στρατηγός, εἶτα τίνα καὶ ὁποῖον στρατηγὸν εἶναι δεῖ. καὶ ὅπως δέον βουλεύεσθαι. ἑξῆς δὲ τὴν εἰς ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους τοῦ στρατοῦ διαθεῖναι διαίρεσιν, τήν τε ἄλλην ἀποσκευήν, καὶ τῶν ὅπλων κατασκευήν, καὶ τὴν ἑκάστου μαχομένων ὅπλισιν. πρὸς τούτοις τὴν πρὸ τῶν ἀληθινῶν ἀγώνων τοῦ στρατηγοῦ γυμνασίαν. ἔπειτα δὲ καὶ τὰ κείμενα ὑπαναγνωσθῆναι ἐπιτίμια. εἶτα περὶ ὁδοιπορίας εἰπεῖν τῆς τε ἐν τῇ ἰδίᾳ καὶ τῆς ἐν τῇ πολεμίᾳ. περί τε τῶν λεγομένων τούλδων, καὶ ἀπλήκτων. τῆς τε προκατασκευῆς καὶ παραγγελίας. καὶ τί δεῖ γίνεσθαι πρὸ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας, καὶ ὅτι ἐν τῇ τοῦ πολέμου ἡμέρᾳ ἐποφείλεται. καὶ ἔτι περὶ πολιορκίας. εἶτα καὶ τὰ μετὰ τὸν πόλεμον ὀφειλόμενα, καὶ τὰς δι' ἐνέδρων ἐγκρυμμάτων ἀπροσδοκήτους ἐφόδους τῶν τε ἡμετέρων καὶ τῶν πολεμίων.

καὶ ἐπὶ τούτοις διαφόρων παρατάξεων μελέτας ἐθνικῶν τε καὶ ῥωμαϊκῶν. εἶτα ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις καὶ περὶ ναυμαχίας εἰπεῖν. καὶ ἐπὶ τούτοις γνώμας τινὰς τακτικάς τε καὶ στρατηγικὰς ἐκθεῖναι. ἀφ' ὧν ὁρμώμενον σοφὸν ὄντα καὶ ὀξὺν τῇ διανοίᾳ τὸν στρατηγὸν σοφώτερον γενέσθαι ἐλπίζομεν. καὶ πρῶτον μὲν ἀρκτέον ἐντεῦθεν.

gemus. Post hæc omnia, sententiarum quarundam militarium atq; imperatoriarum descriptionen separatim colligemus, quas in suis locis propter breuitatem & expeditam rationem capitum non posuimus. His rebus instructus qui sapientia & celeritate ingenij Imperatorem abundat, longè perfectior, vt spero, absolutiorque erit. Ac primò hinc incipiendum esse putamus.

ἰδίως ~~ἐκθέσθαι~~ ἐνεντεύξουσι συναγαγεῖν ὅσας δῆλον ὅτι

FINIS PROOEMII.

κατὰ χώραν ἐντάξαι τὸ εὐσύνοπτον καὶ πρόχειρον τῶν διατάξεων οὐ συγχωρεῖ.

†πολεμικῶν παρασκευῶν

CAPVT I.

De re militari & Imperatore.

I

RES militaris est scientia bellicorum motuum. Motus autem belli duplices sunt: alij enim terra, alij mari fiunt.

2 Res militaris est ars quædam imperatoria acierum instruendarum, & armorum & motuum militarium.

3 Ars imperatoria est in quibus exercitatio, vel studium aut industria ponitur, cum στρατηγημάτων, id est, consiliorum imperatoriorum & trophæorum collectione.

4 Propositum rei militari est, vt opportunis commoditatibus & rebus gestis vincat hostes.

5 Vtilitas rei militaris est, ordinata quadam ac disposita acie cum hostibus confligere.

6 Finis rei militaris est, quoad eius fieri potest, sine vlla offensione exercitum instruere.

7 Bellicus apparatus perfectus duplex est, alter quidem terra terre-

†ΔΙΑΤΑΞΙΣ α΄.

Περὶ τακτικῆς καὶ στρατηγοῦ.

I

TΑκτική ἐστιν ἐπιστήμη πολεμικῶν κινήσεων. κινήσεις δὲ πολεμικαὶ δύο· αἱ μὲν κατὰ γῆν, αἱ δὲ κατὰ θάλατταν.

2 Τακτική ἐστι τέχνη στρατηγικὴ παρατάξεων καὶ ὁπλισμῶν καὶ κινήσεων στρατιωτικῶν.

3 Στρατηγικὴ δέ ἐστιν στρατηγῶν ἀγαθῶν συνάσκησις ἤγουν μελέτη καὶ γυμνασία μετὰ στρατηγημάτων ἤτοι τροπαίων συναθροισμοῦ.

4 Σκοπὸς τῇ τακτικῇ διὰ τῶν ἐνδεχομένων ἐπιβουλῶν καὶ πράξεων νικῆσαι τοὺς πολεμίους.

5 Χρήσιμον δὲ ἐστὶν ἡ τακτικὴ, τὸ δι᾽ εὐτάκτου θέσεως συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις.

6 Τέλος τῇ τακτικῇ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀμέμπτως διατάξαι τὸ στράτευμα.

7 Αἱ δὲ εἰς τοὺς πολεμίους τέλειαι παρετοιμασίαι δύο εἰσίν. ἡ

μὲν

μὲν κατὰ γῆν πεζική, ἡ δὲ κατὰ θάλασσαν ναυτική. περὶ μὲν οὖν τῆς ναυτικῆς ὕστερον ἐροῦμεν. τῶν δὲ κατὰ γῆν ἐπὶ πολέμους ἀθροιζομένων ἀνθρώπων/πλῆθος τὸ μέν ἐστι μάχιμον, ἤγουν πολεμικόν. τὸ δὲ διὰ τὰς τούτου χρείας συνερχόμενον ἄμαχον. καὶ πολεμικὸν μέν, τὸ παραταττόμενον πρὸς τοὺς πολεμίους στρατιωτικόν. ἄμαχον δὲ τὸ λοιπόν, οἷοι ἰατροί, δοῦλοι, ἔμποροι. καὶ ἄλλοι ὅσοι διὰ τὰς ὑπηρεσίας ἐπακολουθοῦσι. τοῦ δὲ μαχίμου μέρους, ἤγουν πολεμικοῦ στρατοῦ, τὸ μέν ἐστι πεζικόν, τὸ δὲ καβαλλαρικόν. καὶ τὸ μὲν ἰδίως πεζικὸν τὸ ἐπὶ γῆς ἱστάμενον, τὸ δὲ καβαλλαρικὸν τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχούμενον. ἦν δέ ποτε καὶ ἐπὶ ἁρμάτων δρεπανηφόρων, καὶ ἐπὶ ἐλεφάντων πύργους φερόντων πλήρεις ἀνδρῶν. ἀλλὰ τούτων οὐδεὶς ἡμῖν λόγος νῦν διά τε τὴν ἀχρηστίαν, καὶ τὴν παντελῆ ἀργίαν τῶν τοιούτων παρασκευῶν.

restris, alter verò mari nau alis. De re nauali postea dicemus. Hominũ autem qui ad bellum confluunt multitudo, altera quidem prœlians est seu bellatrix, altera verò ad vsus belli veniens imbellis. Et bellatores milites sunt qui aduersus hostes instruuntur. Imbelles reliqui sunt, medici, administri, mercatores, & alij qui ad necessarios vsus consequuntur. Pugnantis partis seu bellatricis alia est pedestris, alia equestris. Pedestris est quæ humi consistit. Equestris est, quę equis vehitur, & quæ olim curribus falcatis & elephantis turres hominib. refertas gestantibus vehebatur, de quibus nunc propter huiusmodi apparatuum inutilitatem & tarditatem nulla mentio fiet.

8 Τῆς τακτικῆς ~~ἐν~~ μετρίως οὕτω ὑπογραφείσης, δεῖ καὶ τὸν στρατηγὸν ἀναδειχθῆναι, τίς ἐστιν, καὶ τίς ὁ τῆς τοιαύτης ἐγχειρήσεως ἄξιος.

8 Re militari leuiter ad hunc modum descripta, oportet etiam constituere, quinam Imperator sit, & quisnam huius rei susceptione dignus sit.

9 Στρατηγός τινων ἐστιν ὁ τὸ ὑπ' αὐτὸν ἁπάσης ὑπαρχίας μείζονα πάντων ἐξουσίαν ἔχων μετὰ τὸν βασιλέα.

9 Imperator est qui vniuerso exercitui præest, & maximam secundùm Regem habet potestatem.

10 Στρατηγός ἐστιν ὁ τοῦ ὑπὸ χεῖρα στρατιωτικοῦ θέματος κορυφαῖος ἄρχων, ἐκ βασιλέως μὲν προχειριζόμενος, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτὸν ἄρχοντας τοὺς μὲν ψήφῳ τῇ αὐτοῦ ἐκ βασιλέως |καταπεμπόμενος, τοὺς δὲ ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ προβαλλόμενος. /δὲ

10 Imperator est vniuersæ militiæ præcipuus dux à Rege designatus, qui alios sub se duces partim à Rege missos suffragio suo approbat, partim sua ipsius autoritate designat.

11 Proprium Imperatoris munus est, subiectos suos prudentia, fortitudine, iustitia, temperantia anteire.

12 Vniuersæ prouinciæ quam accepit, tum militaris tum priuatæ tum publicæ administrationem in se recipere.

13 Exercitum inordinatum idonea atque opportuna in acie collocare.

14 Propositum hoc est Imperatori, vt multitudinem suam amplificet, & sine omni offensione, ab hostibus reliquisque iniurijs, à perturbationibus & seditionibus solutos conseruet, hostes omnibus modis vel bello vel incursionibus inopinatis labefactet, & quæ inferre hostibus molitur, circumspiciat ne eadem ab illis patiatur.

15 Finis Imperatoris est maximam gloriam habere, in omnibus Dei & Regis beneuolentiam consequi: sin quod idoneum officioq; suo coniunctum est neglexerit, vt è contrario illi accidat. Ita igitur Imperatoris imagine informata, quasi coloribus quibusdam exprimendę dotes eius sunt, demonstrandumque est quis & qualis esse debeat, qui in hoc dignitatis gradu collocandus sit.

11 Ἴδιον δὲ στρατηγοῦ τὸ κρείττω πάντων εἶναι τῶν ὑπὸ χεῖρα φρονήσει, καὶ ἀνδρείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ σωφροσύνῃ.

12 Τὸ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι τὰς κατ' αὐτὸν ἐπαρχίας τὰς διοικήσεις, ὅσαι τε στρατιωτικαὶ, καὶ ὅσαι ἰδιωτικαὶ, καὶ δημόσιοι.

13 Τὸ παραλαβόντα στρατὸν ἄτακτον ἐκτάξαι δεόντως κατὰ τὴν ἁρμόζουσαν τῷ καιρῷ τακτικὴν διάταξιν.

14 Σκοπὸς τοῦ στρατηγοῦ τὸ μὲν ὑπ' αὐτὸν θέμα αὐξῆσαι, καὶ ἀβλαβὲς ἀπό τε πολεμίων, καὶ τῶν ἄλλων ἀδικημάτων καὶ ἀταξιῶν καὶ στάσεων διαφυλάξαι. Τοὺς δὲ πολεμίους παντὶ τρόπῳ ἢ πολέμῳ ἢ ἐφόδοις ἀδοκήτοις ταπεινῶσαι, καὶ ἅπερ ποιήσει κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ταῦτα φυλάξασθαι μὴ παθεῖν ἀπ' αὐτῶν.

15 Τέλος τοῦ στρατηγοῦ τὸ εὐδοκιμήσαντα διὰ πάντων τῆς τε θείας καὶ βασιλικῆς ἀπολαύειν εὐνοίας, ἢ καλολιγορήσαντα τῶν πρεπόντων καὶ ἁρμοζόντων πραγμάτων τὰ ἐναντία παθεῖν. Οὕτως τοίνυν καὶ τῆς τοῦ στρατηγοῦ προτυπωθείσης εἰκόνος, δεῖ καθάπερ διὰ χρημάτων ἡμᾶς ἀναζωγραφῆσαι τὴν τούτου ποιότητα, καὶ δεῖξαι φανερῶς τίς καὶ ποταπὸς εἶναι ὀφείλει εἰς τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν προχειριζόμενος.

τ πολεμικῶν παρασκευῶν

ΔΙΑΤΑΞΙΣ β'.

περὶ τοῦ οἷον δεῖ εἶναι τὸν στρατηγόν.

1 ΚΕλεύομεν τοίνυν εἶναι τὸν στρατηγὸν σώφρονα περὶ τὸ σῶμα, περὶ τὴν δίαιταν ἐγκρατῆ, νηφάλιον, καὶ ἐγρήγορον, λιτὸν περὶ τὴν χρείαν, ὑπομένοντα τοὺς πόνους, νοήμονα καὶ φρόνιμον, μισοῦντα φιλαργυρίαν, ἔνδοξον, μήτε νέον, μήτε γέροντα, ἱκανὸν δὲ καὶ πρὸς τὸ λέγειν ἀπὸ στόματος ἐν μέσῳ λαοῦ, ἂν τύχῃ ἢ καὶ πεαπαίδον, μὴ πραγματείας ἀγαπῶντα, ἢ τοιοῦτον, μηδὲ μικρόψυχον, ὡς ἐπὶ τῶν μικρῶν πραγμάτων ἐπιθυμεῖν, καὶ ἁπλῶς εὐγενῆ τὴν ψυχήν, εἰ δυνατόν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἐν πᾶσι μεγαλόψυχον.

2 Σώφρονα, ἵνα μὴ ταῖς τῆς φύσεως κατασυρόμενος ἡδοναῖς ἀπολείπῃ τὴν τῶν ἀναγκαίων φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν.

3 Ἐγκρατῆ δέ, ἐπειδὴ τηλικαύτης ἀρχῆς μέλλει τυγχάνειν. αἱ γὰρ ἀκρατεῖς καὶ ἀκόλαστοι ὁρμαί, ὅταν προσλάβωσι δύναμιν τοῦ ποιεῖν κατ' ἐξουσίαν ἃ βούλονται, ἀκράτητοι γίνονται πρὸς τὰς ἐπιθυμίας.

4 Νηφάλιον δὲ καὶ ἐγρήγορον, ὅπως ἐπαγρυπνῇ ἐν τοῖς μεγίσταις πράξεσιν. ἐν νυκτὶ γάρ, ὅταν ἡ ψυχὴ ἠρεμῇ μάλι-

CAP. II.

Qualem eſſe oporteat Imperatorem.

MAndamus igitur vt Imperator ſit corpore continens, victu temperans, ſobrius, vigilans, frugi, & in rebus neceſſarijs minimè profuſus, in laborioſis negotijs aſſiduus, circumſpectus & prudens, pecuniæ deſpiciens, famæ commendatione honeſtus, neque iuuenis, neque ætate ingraueſcés, habilis ad dicendum ex tempore in media frequentia hominum, liberorum, ſi ita vſus ferat, parens, non ad mercaturam faciendam, aut ad huiuſmodi lucrum intentus, non parui animi & minutas res expetens, denique generoſo tum animo tum corpore quoad eius fieri poteſt, & in omnibus magnanimo.

2 Continentem eſſe Imperatorem oportet, ne voluptatibus nimis diffluens, rerum neceſſariarum curam ac prouiſionem abijciat,

3 Temperantem verò, quoniam tale imperium ſuſcepturus eſt. Intemperantes enim & libidinoſæ animi appetitiones, ſiquando vires ceperint, propter quiduis agendi licentiam in omnes cupiditates infrenatè ruunt.

4 Sobrium autem & vigilantem, vt in maximo acierum apparatu animo quaſi excubet. Nocte enim quando animus maximè re-

τ καὶ ἀπέριττον περὶ τὰς χρείας

τ ἐμπορείαν φιλοῦντα

quieſcit, Imperatoris ſæpe ſententia verſando mutatur, ſæpe cogitando confirmatur,

Ψαπέριττον

5 Frugi, & in vſibus neceſſarijs non nimis profuſum. Sumptuoſi enim & ingentes famulatus, tempus vt inaniter tranſigatur faciunt, & quod ad neceſſarias expeditionum expenſas conferendum fuit, ad delicias luxumque præfectorum abſumunt.

6 Induſtrium autem, vt ne primus militum otiũ ſectetur, ſed exemplum potius fiat ad labores alacriter ſuſcipiendos.

7 Circumſpectum & prudentem. Solertem enim oportet eſſe Imperatorem, in omnes partes cogitationem animi quadam celeritate verſantem: perturbationes enim inopinatæ cùm incidunt, confeſtim præſentis auxilij excogitationem requirunt.

8 Pecuniæ deſpicientem. Etenim pecuniæ deſpicientia in Imperatore cernitur, quando abſtinenter & magnificè rebus gerendis præeſt, & honores bellicos virtutis mercedem ſuis proponit. Multi enim & animo forti ſunt, & corpore aduerſus hoſtes robuſto: ſed quando in aurum intuentur, mentem occæcatam cupiditate atque obſcuratam habent: grauia enim arma ſunt hæ pecuniarum cupiditates, & ad oppugnandos atque euertendos homines efficacia.

9 Neque iuuenem neque ætate ingraueſcentem: quoniam iuuenis propter ætatem, inconſtantem &

ςῳ, πολλάκις ἡ τοῦ στρατηγοῦ γνώμη καὶ ἀπευθύνεται καὶ τελειοῦται.

5 Λιτὸν δὲ, περὶ τὰς χρείας· καὶ γὰρ καταδαπανῶσιν αἱ πολυτελεῖς καὶ πολυτελεῖς καὶ πολλαὶ θεραπεῖαι, καὶ χρόνον ἄπρακτον καὶ ἀναγκαίας ἐξόδους εἰς τὴν τῶν ἀρχόντων τρυφήν.

6 Ὑπομένοντα τοὺς πόνους, ἵνα μὴ πρῶτος τῶν στρατευομένων τὰς ἀναπαύσεις ἐπιζητῇ, ἀλλὰ γίνηται αὐτοῖς μᾶλλον εἰκὼν πρὸς τὸ γενναίως ὑποφέρειν τοὺς πόνους.

7 Νοήμονα δὲ καὶ φρόνιμον. ὀξὺν γὰρ εἶναι δεῖ τὸν στρατηγὸν πανταχοῦ περιφέροντα τὸν σκοπὸν διὰ ταχύτητα ψυχῆς. πολλάκις γὰρ ἀνυπονόητοι ταραχαὶ προσπεσοῦσαι παραυτίκα τὸ συμφέρον ἐπινοεῖν ἀναγκάζουσιν.

8 Ἀφιλάργυρον δὲ, καὶ γὰρ ἡ ἀφιλαργυρία τοῦ στρατηγοῦ δοκιμάζεται, ὅταν ἀδωροδοκήτως καὶ μεγαλοφρόνως προΐσταται τῶν πραγμάτων, καὶ δι᾽ ἀρετὴν μόνην δωρεὰν προβάλληται τὰς ἀρχὰς τοῦ ὑπ᾽ αὐτὸν θέματος. πολλοὶ γὰρ καὶ ἀνδρεῖοι εἰσὶ τῇ ψυχῇ, καὶ ῥωμαλέοι τῷ σώματι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ᾽ ὅταν ἀποβλέψωσι πρὸς χρυσὸν ἀμαυροῦνται καὶ σκοτίζονται. Δεινὸν γὰρ ὅπλον στρατηγοῦ φιλαργυρία, καὶ ἐνεργέστατον εἰς τὸ νικῆσαι τοῦτον, καὶ καταβαλεῖν.

9 Οὔτε δὲ νέον εἶναι, οὔτε γέροντα· ἐπειδὴ ὁ μὲν νέος ἄπιστον ἔχει καὶ ἄστατον φρόνημα διὰ τὴν νεότητα, ὁ δὲ

γέρων

γέρων ἀσθενὴς ἐπὶ τῷ σώματι, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἀσφαλής. ὁ μὲν, ἵνα μὴ παρείσῃ διὰ τὴν ἀλόγιστον τόλμαν ὥσπερ θρασὺς, ὁ δὲ γέρων, ἵνα μὴ διὰ τὴν φυσικὴν ἀσθένειαν ἐλλείπῃ εἰς τὰ δέοντα τῶν πραγμάτων. καλλίστη δὲ ἐκλογὴ τοῦ μέσου, μήτε νέου ὄντος, μήτε γέροντος.

flexibilem habet mentem: Senex autem imbecillo est corpore, & nullus ex illis penè firmus existit: & ille quidem vt ne propter inconsideratam temeritatem quasi audax labatur, hic verò ne propter naturalem imbecillitatem corporis, quæ facto opus sunt prætermittere cogatur. Optima igitur electio est constantis & mediæ ætatis, non iuuenis aut ætatis ingrauescentis.

10 Καὶ γὰρ τὸ δυνατὸν καὶ ἰσχυρὸν ἐν τῷ μήπω γεγηρακότι, τὸ δὲ φρόνιμον καὶ σταθηρὸν ἐν τῷ μὴ πάνυ νεάζοντι. οἱ τινες γὰρ ἰσχὺν σώματος ἄνευ φρονήσεως θαυμάζουσι ψυχικῆς, ἢ πάλιν ψυχὴν φρόνιμον ἄνευ σωματικῆς δυνάμεως, οὐδὲν ἐνόησαν τέλος ἀγαθόν. καὶ γὰρ ἡ φρόνησις ὑστερήσασα δυνάμεως οὐδὲν ὠφέλησεν, ἢ δύναμις στερηθεῖσα φρονήσεως οὐδὲν ἐτελείωσε.

10 Etenim vis & robur est in eo qui nondum consenuit, prudentia autem & stabilitas in eo qui ex adolescentia excessit. Nanque qui robur corporis sine prudentia animi admirantur, vel contrà animam prudentem absque corporis viribus extollunt, ad nullum bonum exitum perueniunt. Prudentia enim si viribus deficiatur, nihil pulchrum, vires verò prudentia destitutæ, nihil prorsus efficiunt.

11 Καὶ ἀγαπώμενον δὲ παρὰ τῶν ὑπηκόων τὸν στρατηγὸν εὐδοκιμώτερον οἴδαμεν γίνεσθαι· ὅτῳ γὰρ ἄνθρωποι φιλοῦσι, τούτῳ ἐπιτάττοντι μὲν ταχὺ πείθονται, λέγοντι δὲ καὶ ὑπισχνουμένῳ οὐκ ἀπιστοῦσι, κινδυνεύοντι δὲ συναγωνίζονται. τοιοῦτον γάρ ἡ ἀγάπη. τὸ τιθέναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ φιλουμένου.

11 Charum subiectis suis Imperatorem, longè nobiliorem scimus esse, hocque magnopere subiectis adiumento est. Quem homines diligunt, illi imperanti facilè obtemperant, dicenti & paciscenti non resistunt, periclitanti succurrunt. Tanta res est amor, vt pro eo quem charum quis habet, vitam profundat.

12 Πατέρα δὲ παίδων προκρίνομεν μᾶλλον, οὐδὲ τὸν μὴ ἔχοντα παῖδας παραιτούμενοι, ἐὰν ἐστὶ ἀγαθός. καὶ γὰρ ὁ παῖδας ἔχων στρατηγὸς, εἰ μὲν νηπίους, θερμότερος γίνεται περὶ τὴν

12 Pater liberorum anteponendus est effœto atque orbo. Neque verò orbum liberis repudiamus, si bonus sit. Nam qui liberos habet Imperator, si infantes fuerint, longè ardentior propter liberorum

ῥωμαλέον

‡ καὶ γὰρ μεγάλα τοὺς ἀρχομένους ὠφελήσειεν· τίνα γάρ

amorem ad studium rerum agendarum suscipiendum, erit. Si verò constanti iã & matura ętate fuerint, consiliarios, & laboris imperatorij participes & fideles administri, res pro communi salute susceptas promouebunt. Itaque hac de causa pater orbo videtur anteponendus.

σπουδὴν τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων φιλίας καὶ εὐπραγίας ἀγωνιζόμενος. εἰ δὲ τέλειοι τὴν ἡλικίαν, σύμβουλοι καὶ συστρατηγοὶ καὶ πιστοὶ ὑπηρέται γενόμενοι συγκατορθοῦσι τῷ πατρὶ τὰ μεταχειριζόμενα ὑπὲρ κοινῆς σωτηρίας πράγματα. δι᾽ ὧν μᾶλλον δοκεῖ τοῦ παῖδας μὴ ἔχοντος ὁ παῖδας ἔχων προτιμώτερος εἶναι.

13 Ad dicendum & perorandum habilem: puto enim hoc maximè exercitum adiuuare. Nam instructum ad pugnam exercitum Imperator cohortatione sua ad periculorum mortisque contemptionem, & ad rerum honestarum suauiumque studium adducet. Tuba enim in auribus hominum personans, non tantum animos nostros ad motus bellicos excitat, quantum oratio sapientia quadam adiuncta ad virtutem vocat, & paratos ad dimicandum auditores facit, & ad pericula suscipienda animos impellit.

13 Λέγειν δὲ καὶ δημηγορεῖν ἱκανόν. ἡγοῦμαι γὰρ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν διὰ τούτου τὸ στράτευμα. ἐάν τε γὰρ διατάσσηται πρὸς μάχην στρατηγὸς διὰ τῆς οὐ πύργου παρακελεύσεως. τῶν μὲν γὰρ δεινὸν πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου ποιεῖ καταφρονεῖν, τῶν δὲ καλῶν καὶ γλυκέων ἐπιθυμεῖν. οὐχ οὕτως γὰρ ἐνηχοῦσα σάλπιγξ ταῖς ἀκοαῖς ἐγείρει τὰς ψυχὰς εἰς μάχην, ὡς λόγος μετὰ φρονήσεως λεγόμενος προτρέπεται εἰς ἀρετὴν, καὶ ἐναγωνίους ποιεῖ τοὺς ἀκούοντας, καὶ ἐξανιστᾷ πρὸς τὰ δεινὰ τὴν ἔννοιαν.

14 Si verò vlla in exercitu contingat offensio, aliqua tum illos cohortatio permulcet, & longè vtilior est Imperatoris oratio, ad res afflictas exercitus leuandas, quàm medici vulnera curantes: illi enim saucios solos die ac tempore tandem fortasse sanant, hic autem confestim fessos ac lassatos alacriores facit, & ad omnem animi magnitudinem præstantiamque satis robustos.

14 Ἐὰν δὲ συμβῇ πταῖσμα περὶ τὸ στρατόπεδον, ἡ ἐκ λόγου παρηγορία τὰς ψυχὰς ἀναρρωννύει. καὶ πολὺ χρησιμώτερός ἐστι στρατηγοῦ λόγος δαυατὸς ὥστε παραμυθήσασθαι στρατοπέδου συμφορὰς, μᾶλλον τῶν ἐπιμελουμένων τὰ πράγματα ἰατρῶν. οἱ μὲν γὰρ ἐκείνους μόνους τοὺς τραυματισθέντας θεραπεύουσι τῇ ἰατρείᾳ, καὶ διὰ χρόνου τάχα πλείονος. ὁ δὲ παρ᾽ εὐθὺ καὶ τοὺς πονοῦντας καὶ τοὺς καμόντας εὐθυμοτέρους ποιεῖ, καὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἀνιστᾷ πρὸς ἀνδρείαν καὶ εὐψυχίαν.

15 Ἔνδοξον δὲ λέγομεν. ἐπειδὴ ἀγανακτεῖ τὸ πλῆθος τοῖς ἀδόξοις ὑποταττόμενον. οὐδεὶς γὰρ θέλων ὑπομένει τὸν χείρονα κύριον αὐτοῦ ἀναδέχεσθαι καὶ ἡγεμόνα.

15 Nobilem & celebrem virum diximus esse oportere, quia semper hæsitat animo & excruciatur vulgus, cùm obscutis viris atque ignobilibus subiectum est. Nemo enim lubens patitur eum Imperatorem eligi, quem deteriorem seipso putat.

16 Δοκεῖ δέ μοι ὅτι πάσῃ ἀνάγκῃ τὸν τοιοῦτον εὑρισκόμενον στρατηγὸν, ὥστε ἔχειν ἀρετὰς ὅσας εἰρήκαμεν, καὶ ἔνδοξον εἶναι. ἡ γὰρ τοσαύτη ἀρετὴ ἄγνωστον τὸν ἄνθρωπον διαμένειν ἐπιπολὺ οὐ καταλαμβάνει.

16 Mihi pernecessarium sanè videtur, vt Imperator designatus si has quas nuper commemoraui virtutes imperatorias habeat, nobilis statim sit: talis enim virtus obscurum diu hominem manere non sinit.

17 Λέγομεν δὲ μήτε πλούσιον προχειρίζεσθαι στρατηγὸν διὰ τὰ χρήματα, ἐὰν μὴ ἔχῃ ταύτας τὰς ἀρετὰς, μήτε πένητα παραιτεῖσθαι διὰ τὴν πενίαν ἐὰν ᾖ ἀγαθός. οὐκ ἀποβαλλόμεθα δὲ οὔτε τὸν πλούσιον ἕνεκεν τοῦ πλούτου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐὰν τὰς τῷ στρατηγῷ πρεπούσας μὴ κέκτηται ἀρετάς. οὐδὲ τὸν πένητα προκρίνομεν ὅτι ἐστὶ πένης, ἀλλ' ὅτι στρατιωτικήν τε καὶ γενναίαν ἔχει ψυχήν. οὐδένα γὰρ διὰ τὴν τύχην ἀποβάλλομεν, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὴν ἀρετὴν ἀμφοτέρους προβαλλόμεθα.

17 Dicimus autem ne diuitem quidem, nisi virtutes imperatorias habeat, pecuniarum causa imperatorem designari debere: nec pauperem contrà si bonus fuerit, paupertatis ac tenuitatis causa repellendum. Nec verò diuitem diuitiarum gratia repellimus, sed si virtutes Imperatore dignas non habeat: nec pauperem quia pauper est designamus, sed quia fortem atque imperatorium habeat animum. Neutrum propter fortunam repudiamus, sed vtrosque propter mores asciscimus.

ἀποδοκιμάζομεν, | τῶν τρόπων

18 Οὐδὲ πλούσιος ἀγαθὸς ὢν τοσοῦτον διαφέρει γενναίου πένητος, ὅσον αἱ ἐπάργυροι καὶ κατάχρυσοι πανοπλίαι τῶν καταχάλκων καὶ σιδηρῶν, αἱ μὲν γὰρ τῷ λαμπρῷ κόσμῳ πλεονεκτοῦσιν, αἱ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ δραστηρίῳ διαγωνίζονται.

18 Diues bonus tantum præstat generoso pauperi, quantum aurea atque argentea arma æreis ferreisque antecedunt: hæc enim in bello æquè efficacia sunt, illa verò præter efficacitatem etiam ornamentum afferunt.

19 Πένητα δὲ λέγω γενναῖον, ἐὰν

19 Pauperem generosum voco,

τὸν γὰρ χρηματιστήν, οὐδ' ἂν πλουσιώτατος ὢν τύχῃ συμφέρει ποτὲ προχειρίζεσθαι στρατηγόν· ἀλλὰ μηδὲ μικρολόγον

qui munerum abstinens est, & minimè quæstuosus: quæstuosum enim virum, ne si ditissimus quidem fuerit, vtile est Imperatorem eligi.

20 Imò verò neque parcum aliquem aut sordidum, ad rem faciendam venalitium, aut aliquid eius generis molientem: necesse est enim tales perparcos esse, & ad auiditatem pecuniarum inexplebiles, & ad cumulandas opes nimium intentos, & ab honestis actionibus longè abhorrentes.

21 Si claris & nobilibus maioribus fuerit, aliquam hoc commendationem habeat: hanc tamen generis nobilitatem si absit, non admodum requiremus, neque tantummodo propter hanc vnam, si aliàs laudabiliter artem imperatoriam teneat, dignus hoc munere habeatur.

22 Quemadmodum enim animantia omnia ex moribus illorum & actionibus exquirimus vtrum generosa an inertia sint, sic & hominum nobilitatem non ex maiorum laude, sed ex suis ipsorum actionibus & rebus gestis æstimare oportet. Iniquum enim atque indignum est, humiles atque obscuros quosque milites sua ipsorum virtute ac militari laude, & non maiorum splendore, emergere, Imperatores autem propter maiorum suorum præclara facta eligi, cùm ipsi imperiti atque inertes sint.

23 Neque verò illos, qui cùm obscuro loco nati sunt, tamen sua ipsorum facta nimis venditant. Nam si virtuti suæ maiorum quoq;

μὴ ἐστὶ δωρολήπτης, μηδὲ κερδαίνειν ἀπὸ κακῶν πόρων βουλόμενος. τὸν γὰρ τοιοῦτον, οὐδὲ ἐὰν ἢ πλουσιώτατος συμφέρει ποτὲ προχειρίζεσθαι στρατηγόν.

20 Ἀλλὰ μηδὲ καταπραγματευόμενον τοῦ οἰκείου λαοῦ, καὶ περὶ τὰ κέρδη σπουδάζοντα, καὶ περὶ τὴν συλλογὴν τῶν χρημάτων, μηδὲν ἀγαθὸν ἐπιτηδεύεσθαι.

21 Ἐὰν δὲ προγόνων ἐστὶ λαμπρῶν καὶ ἐνδόξων, ἀγαπᾶν μὲν δεῖ καὶ τοῦτο. οὐ πάντως δὲ ἐπιζητεῖν τὴν τοιαύτην εὐγένειαν, ἐὰν μὴ προσῇ. οὐδὲ διὰ ταύτην ἀνάξιον κρίνειν τὸν στρατηγόν, ἐὰν τῷ στρατηγεῖν καλῶς κέχρηται.

22 Ὥσπερ γὰρ τὰ ζῷα ἀπὸ τῶν ἰδίων πράξεων ἐξετάζομεν εὐγενῆ ἢ δυσγενῆ, οὕτως χρὴ σκοπεῖν καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων εὐγένειαν, οὐκ ἀπὸ τῶν προγόνων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων πράξεων καὶ κατορθωμάτων. καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀπρεπὲς καὶ ἀπαίδευτον, τοὺς μὲν λιτοὺς στρατιώτας διὰ τὰς ἰδίας ἀριστείας ἐπὶ ἀνδραγαθήματα τιμᾶν, οὐ τοὺς ἐκ προγόνων λαμπρῶν, ἀλλὰ τοὺς μηδέν τι λαμπρὸν πεποιηκότας· τοὺς δὲ καὶ στρατηγοὺς διὰ τοὺς προγόνους ἐπιλέγεσθαι, κἂν ἐσὶν ἄχρηστοι.

23 Ἀλλὰ μὴ διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀρετὴν κἂν μὴ ἀπὸ τοῦ γένους λαμπρεύονται· προσόντων μὲν δὴ τούτων καὶ προγό-

προγόνων λαμπρῶν εὐτυχὴς ὁ στρατηγός, ἀπόντων δὲ τῶν ἀρετῶν, κἂν παρῇ ταῦτα, ἄπρακτος.

24 Τάχα δέ τις ἐλπίσαι καὶ κρείττονας ἔσεσθαι στρατηγοὺς τοὺς οὐκ ἔχοντας ἀπὸ τῶν προγόνων σεμνύνεσθαι. οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ γονεῦσι δοξαζόμενοι, καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνων ἔχοντες εὔκλειαν, πολλάκις ῥαθυμότερον καὶ ἀμελέστερον διάκεινται. οἱ δὲ μηδεμίαν δόξαν προγόνων ἔχοντες, οὗτοι τὴν τῶν πατέρων ἀδοξίαν ἀναπληρῶσαι θέλοντες τῇ ἰδίᾳ προθυμίᾳ φιλοκινδυνότερον ἐπὶ τὰς πράξεις ἔρχονται. καθάπερ οἱ πένητες ἐπιπονώτερον μᾶλλον τῶν εὐπορωτέρων ἐπὶ τὴν τοῦ βίου κτῆσιν ὁρμῶνται, τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληρῶσαι τῆς τύχης σπουδάζοντες. οὕτω οἱ μὴ ἐκ πατέρων κληρονομήσαντες δόξαν.

25 Διὰ ταῦτα μὲν οὖν προχειριζέσθω στρατηγὸς ἀγαθός, εὐγενής, πλούσιος. μὴ ἀποβαλλέσθω δὲ πένης μετ' ἀρετῆς, εἰ καὶ μὴ ἀπὸ λαμπρῶν καὶ ἐνδόξων προγόνων κατάγει τὸ γένος.

26 Κεφάλαιον δὲ εἰπεῖν, χρὴ τὸν στρατηγόν, εἰ δυνατόν ἐστιν, καὶ τὸ σῶμα εὐπρεπῆ, καὶ ἀνδρεῖον, καὶ φιλόπονον, καὶ ὀξύτατον τὴν γνώμην, καὶ γενναῖον, καὶ σπουδαῖον, καὶ φιλοκίνδυνον, καὶ μάλιστα θεοσεβῆ, καὶ περὶ τὰ θεῖα πράγματα ἐπιμελέστατον.

27 Ἡδονῶν δὲ τοῦ σώματος ἐγκρατῆ, τὸ δὲ γνώμης ἄπληστόν τε καὶ ἀκόρεστον ἐπὶ τῷ ἐπαίνῳ τῶν ἀγα-

splendor accedat, fortunatus Imperator est: sin virtus abfuerit, ne hæc quidem illum clarum efficient.

24 Fortassis autem existimare quis posset, meliores futuros Imperatores qui nulla maiorum suorum laude commendantur. Nam qui maiorum factis clari sunt, & illorum gloria illustres fiunt, sæpe negligentiores & omissiores sunt: qui autem nihil à maioribus acceperunt, isti maiorum obscuritatem sua virtute illustrant, & ad res alacrius suscipiendas omni animi contentione impelluntur. Et quẽadmodum qui haud magna cum re sunt, ad vitæ cultum & affluentiam rerum comparandam diligentius contendunt, sic quibus nulla à maioribus gloria relicta est, ijdem sua ipsorum virtute strenui esse laborant.

25 Iis de causis eligatur Imperator bonus, nobilis, diues: nõ repellatur autem pauper si cum virtute sit, quanquam claris ac illustribus maioribus ortus non sit.

26 Ad summam autem dicere oportet, Imperatorem, si fieri potest, corpore gratioso, robusto & laborioso, mente autem celeri ac strenua, honoris expetentem, promptum, periculorum despicientem, & rerum diuinarum veræque religionis sanctissimum cultorem esse debere.

27 In voluptatibus corporis temperantem, consilio & laude vera in rebus honestis suscipiendis

τῶν ἰδίων πράξεων σπουδάζουσιν οἱ κλειῶν ἀνθρώπων δόξαν. Διά

τ πράξεσιν ἀγαθαῖς ἄπληστόν τε καὶ ἀκόρεστον. συνείδησιν δὲ τὸ δέον ἔστι ἐν τῷ ἀφανεῖ ὂν δεῦνον τε καὶ ὀξύ.

inexplebilem atque insatiabilem.

28 Ad perspiciendum in dubijs rebus quid maximè opus facto sit, acrem & solertem.

29 Ex ijs quæ in promptu sunt, ad res abstrusas conijciendas felicem.

30 In instruendo & armando & ornando exercitu peritum.

31 Ad iacentes militum animos oratione excitandos, & in spem bonam adducendos habilem, & ad periculum suscipiendum paratos efficientem.

32 Eorum quæ constituta & decreta sunt, constantissimum custodem.

33 In sermone certum, ne ab astutis & disertis viris, quæ illi ad deteriorem partem applicabunt, capiatur.

34 In pecunia consumenda ad conquirendas sibi voluptates, parcissimum ac frugalissimum: ad consensionem vicinorum, & præcipuè in sumptibus pro Republica faciendis, largum & liberalem.

35 Is igitur Imperator designatus, qualem oratio nostra descripsit, natura, moribus & institutis vbi iam præest benignus, affabilis, promptus, facilisque sit.

36 Nec verò tam clemens & mitis sit vt contemnatur, ne propter negligentiam exercitum & omnem sub imperio suo subiectam corrumpat plebem, nec contrà

θῶν πράξεων.

28 Διανοήσεσθαι δὲ τὸ δέον δεινὸν καὶ ὀξύν.

29 Ἐκ τῶν φαινομένων τὰ κεκρυμμένα εὐστόχως στοχαζόμενον.

30 Ἔμπειρον δὲ τάξαι στρατὸν, καὶ ὁπλίσαι, καὶ κοσμῆσαι.

31 Δυνατὸν δὲ λόγων διεγείρειν τὰ πεπτωκότα φρονήματα στρατοῦ, καὶ ἐλπίδων ἐμπλῆσαι ἀγαθῶν, καὶ ἑτοίμους πρὸς τοὺς κινδύνους παρασκευάσαι.

32 Καὶ τὰ συντιθέμενα δὲ ἢ ὁμολογούμενα φυλάξαι βεβαιότερον.

33 Μὴ παρασύρεσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ἐν λόγοις δυνατῶν, οἷς ἂν ἐκεῖνοι παρέλκειν αὐτὸν τοῦ προσήκοντος θέλουσιν, ἀλλ᾽ εἶναι δεῖ ἀσφαλῆ.

34 Χρημάτων δὲ, εἰς μὲν τὰς ἑαυτοῦ ἡδονὰς, φειδόμενον, καὶ ὀλίγοις ἀρκούμενον, εἰς δὲ τὸ εὐεργετεῖν τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ δαπάνην, ἄφθονόν τε καὶ ἡπλωμένον.

35 Τοιοῦτον γίνω ὄντα τὸν προχειριζόμενον στρατηγὸν, οἷον ὁ λόγος ὑπέγραψε τῇ φύσει, καὶ τοῖς ἤθεσι, καὶ ἐπιτηδεύμασι, δεῖ εἰς τὴν ἀρχὴν προ-
χειρισθέντα καὶ ἐπ᾽ ἀγαθὸν εἶναι, εὐπροσήγορον, ἕτοιμον, ἀτάραχον.

36 Μὴ οὕτως ἐπιεικῆ καὶ πρᾷον, ὥστε καταφρονεῖσθαι, μήδε οὕτως φοβερὸν, ὥστε μισεῖσθαι. Ἵνα μηδὲ διὰ τὴν ἀμέλειαν ἐκλύσῃ τὸ στράτευμα, καὶ εἰς καταφρόνησιν ἀγάγῃ, μήτε διὰ τὸν φόβον

φόβον μισεῖν αὐτὸν παρασκευάσῃ.

37 Τὰ δ' ἄλλα ὅσα προσήκει τοῦτον ἐπιτηδεύειν ἐν ταῖς παρεμπιπτούσαις διοικήσεσι, καὶ ὅσα παραφυλάττεσθαι χρὴ νῦν μὲν διὰ τὸ πλῆθος συνεστείλαμεν, ἐν δὲ τῷ πλάτει τῆς παρ' ἡμῶν ἐκτιθεμένης τακτικῆς καθέκαστα μνημονεύσομεν, ὅση δύναμις.

Τοιοῦτον δὲ ὄντα καὶ οὕτως διατηρούμενον τὸν παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν προχειριζόμενον στρατηγὸν ἐλπίζομεν αὐτὸν καὶ τῆς τοῦ θεοῦ ἀπολαύειν εὐμενείας, καὶ τῆς ἡμετέρας εὐνοίας, καὶ τῆς τοῦ κοινοῦ σωτηρίας, καὶ τῆς παρὰ πάντων εὐφημίας, καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον εὐημερίας ἐν Χριστῷ τῷ μόνῳ αἰωνίῳ καὶ ἀδιαδόχῳ βασιλεῖ. ἀλλ' οὕτως μὲν καὶ τὴν τοῦ στρατηγοῦ κατάστασιν πλειώσαντες, φέρε, τοῦτον ὥσπερ πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς ἡμετέρας παραστησάμενοι βασιλείας τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα τῇ στρατηγικῇ καὶ τακτικῇ ἐπιστήμῃ διὰ τῆς ἐφεξῆς ἡμῶν παρακελεύσεως παραινέσωμεν.

39 Παρακελευόμεθά σοι οὖν, ὦ στρατηγὲ, πρώτην πάντων παρακέλευσιν καὶ παραίνεσιν, ὥστε περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων θεοσεβείας καὶ δικαιοσύνης ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τὸν θεὸν ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν, καὶ ἀγαπᾷν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὰς αὐτοῦ ἐκτελεῖν ἐντολὰς, καὶ τὴν ἐκείνου εὐμένειαν ἐκ τούτου προσλαμβάνεσθαι, ἵνα ἐν καιρῷ παρρησίας ὡς φίλος φίλῳ,

propter timorem ab amore sui alienet.

37 Reliqua quæcunque oportet eum in quotidianis & singulis rerum administrationibus suscipere, nunc propter longitudinem in angustum contraximus, sed ea in ipso quasi salo orationis nostræ de re militari habitæ, seorsim quantum possumus repetemus.

38 Talis si sit & permaneat qui à regno nostro Imperator eligitur, speramus eum Dei bonitatem, nostram beneuolentiam, & reipublicæ salutem, & magnam apud omnes existimationem, & vitæ tranquillitatem in Christo Deo solo vniuersitatis perenni & sempiterno Rege comparaturum. Itaque ad hunc modum Imperatoris forma descripta, agè quasi ante oculos regni nostri conspectumque ponamus, & hac sequenti nostra exhortatione, quæ in militari atque imperatoria arte maximè necessaria idoneaque sunt, explicemus.

39 Principiò igitur ante omnia, ô Imperator, tibi hanc cohortationem & preceptum trado, vt pietatem & iustitiam colas, & assiduè ante oculos Deum habeas, illum reuerearis, omnique corde & mente tua illum diligas, & secundum illum nos, & illius imperata facias, & illius beneuolentiam indeacquiras, vt (audacter sanè videbor loqui) ingrauescentibus temporibus, quasi a nico Deo omnium dominatore fretus, cum fidu-

ἢ καὶ τολμηρότερον εἰπεῖν

cia illum depreceris, & spem salutis in illo ponens amicè ab illo quiduis contendas. Fidelissimus est enim qui dixit: Voluntatem timentium eum faciet, preces eorum audiet, & seruabit eos.

τῷ κοινῷ δεσπότῃ θαρρῶν προσεύχῃ, καὶ τῆς σωτηρίας τὰς ἐλπίδας εἰς αὐτὸν ἔχων τὴν αὐτοῦ βοήθειαν ἐπισπάσῃ. πιστὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπών, θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται, καὶ σώσει αὐτούς.

40 Certò enim scias, absque diuina beneuolentia, quanquam magna prudentia esse videaris, te quod cupis minimè præstiturum, neque hostes quamuis imbelles superaturum: quia omnia diuina prouidentia continentur, & quæ minutissima sunt, illius tamen prouidentia administrantur.

40 Γίνωσκε γὰρ ὅτι οὐκ ἔστι καλῶς κατορθῶσαι βουλὴν χωρὶς τῆς θείας φιλανθρωπίας, κἂν φρόνιμος εἶναι δόξῃς, οὔτε ἔστι πολεμίων περιγίνεσθαι κἂν ἀσθενεῖς ἐκεῖνοι νομίζωνται, διὰ τὸ πάντα ἐν τῇ τοῦ θεοῦ κεῖσθαι προνοίᾳ, καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα.

41 Quemadmodum enim gubernator nauis, quanquam valde peritus sit, si venti minus secundi fuerint, artem habet penè inanem, sin ventum nactus fuerit & artem suam quoque adiunxerit, celeritatem cursus feliciter duplicat: sic Imperator bonus, si beneuolentiam Dei collegerit, copias suas munusque imperatorium cum vigilantia industriaque bene administrabit, & commendatum sibi exercitum sine offensione reget, & magnitudine sapientiæ suæ hostes oppugnabit. Dei enim prouidentia omnia partim ad vtilitatem docebit, partim ad bonum exitum traducet. Hic igitur fide religiosus, in rebus agendis iustus, quasi fundamento bono & stabili iacto, reliqua bona extruet.

41 Ὥσπερ γὰρ κυβερνήτης κἂν πάνυ ἄριστος ᾖ, τῶν ἀνέμων καλῶς μὴ πνεόντων ἄπρακτον ἔχει τὴν τέχνην. Ἐὰν δὲ τούτους προσλάβηται, ἔχῃ δὲ καὶ τὴν τέχνην συνεργοῦσαν αὐτῷ, διπλοῦν τὸν δρόμον τοῦ πλοίου σὺν ἀσφαλείᾳ ποιεῖται. οὕτω καὶ ἄριστος στρατηγός, ἐὰν τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν ἔχῃ καὶ τὴν βοήθειαν, τάξῃ δὲ καλῶς τὸ στράτευμα, καὶ σὺν ἀγρυπνίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ τῇ στρατηγίᾳ χρήσηται, καὶ τὸ πιστευόμενον αὐτῷ στράτευμα ἀσφαλῶς διοικήσῃ, καὶ τῇ ποικίλῃ τῶν ἐχθρῶν γνώμῃ ἀντιπεραπύσασθαι δυνήσεται. ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ πρόνοια τὰ μὲν διδάξει πρὸς συμφέρον, τὰ δὲ πρὸς ἀγαθὸν τέλος ἀποτελέσει. Τοιοῦτος τοίνυν, εὐσεβὴς μὲν περὶ τὴν πίστιν, δίκαιος δὲ περὶ τὰς πράξεις ὑπάρχων ὥσπερ θεμελίῳ ἀγαθῷ καὶ ἀσαλεύτῳ καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ ἐποικοδομεῖ.

πεποιθότως · ταύτην αὐτῷ · φιλίως ἔχεται · ψευδής · ἐστι γάρ τι θείας εὐμενείας ἔκτος · προνοία · δοκοῦντα τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν διοικεῖν · πλοίου · συμπράττουσαν · εὐμένειαν · ἐνδύσηται καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ στρατηγείᾳ, συναγρυπνίᾳ, καὶ ἐπιμελείᾳ · καλῶς · δύναται

42 Πρᾶος

42 Πρᾶος γινοῦ, καὶ ἀτάραχος τοῖς ἐντυγχάνουσι. τὸ γὰρ ἄγριον τοῦ ἤθους καὶ μισεῖται καὶ ἀποστρέφεται.

43 Λιτός τε καὶ ἁπλοῦς περὶ τὴν τροφὴν καὶ τὴν ἔνδυσιν. ἡ γὰρ πολυτέλεια καὶ ποικιλία τῶν βρωμάτων καὶ ἐνδυμάτων, τὰς ἀναγκαίας δαπάνας εἰς μάταιον καταναλίσκει.

44 Ἀγρύπνως δὲ καὶ ἐπιμελῶς τοῖς ἀναγκαίοις πράγμασιν ἐγχειρῶν, καὶ μὴ ῥαθύμως καὶ ἀμελῶς. ἡ γὰρ ἐπιμέλεια καὶ ἐπιμονὴ καὶ τὰ πάνυ δυσχερῆ τῶν πραγμάτων εὐκόλως κατορθοῖ. καὶ ὁ καταφρονῶν πράγματος καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ.

45 Μηδὲν δὲ τῶν μεγάλων καὶ ἀναγκαίων πραγμάτων χωρὶς βουλῆς διαπράττου, εἰ τάχα δὲ καὶ βραδυτέρως βουλεύσῃ. ἀλλὰ τὸ βουλευθὲν καὶ δόξαν εἶναι συμφέρον, συντόμως ἐπιτέλει, καὶ ἀσφαλῶς, ὡς δυνατόν.

40 Ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑποχειρίοις πᾶσιν ἐπίσης προσφέρου, μηδὲν κατὰ προσωποληψίαν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ πᾶσιν ἴσως κατὰ τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ὑπεξερχόμενος.

47 Μηδὲ χαύνως καὶ ῥαθύμως διοίκησον ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τοῖς ἀπὸ κακίας ἢ ἀμελείας ἁμαρτανομένοις, διὰ τὸ συνεργεῖν τῇ ῥαθυμίᾳ καὶ τῇ κακίᾳ· μάλιστα ἐπὶ τῶν μεγάλων καὶ ἀναγκαίων πραγμάτων. μηδὲ πάλιν δι' ἔνδειξιν αὐστηρείας προπετῶς καὶ ἀδιακρίτως τὰς ἐπεξελεύσεις ποιοῦ. ἐκεῖνο μὲν γὰρ περιφρόνησιν καὶ ἀπείθειαν φέρει, τοῦτο δὲ μῖσος

42 Mitis ac sedatus fias aduersus eos qui te conueniunt: efferati enim mores odiosi atque intolerabiles fiunt.

43 In vitæ, vestitusque cultu simplex fias & frugalis: luxus enim necessarios sumptus ad nihilum exhaurit.

44 Vigilanter & industriè, non negligenter aut solutè negotia suscipe: diligentia enim & assiduitas res asperas & molestas facilè conficit: qui autem in re agenda negligens est, ab ipsa re neglectus erit.

45 In rebus magnis & necessarijs nihil facias sine consilio: sin serius consilium ceperis, quod consultum est sine vlla dilatione aut hæsitatione perficias, quemadmodum in ægritudinibus medici faciunt.

46 Subiectis tuis te in omnibus æquum exhibeas: nihil vlla cum iniquitate aut studio partium, quam personarum acceptionem vocant, sed secundum iustitiæ naturam exæquo & bono omnia pertractes.

47 Nec dissolutus aut negligens sis in vindicandis flagitijs à negligentia aut improbitate ortis, vt modestus videaris esse: neque enim modestiæ est in rebus potissimum necessarijs, improbitati aut nequitiæ aliquid concedere, neque contrà ad seueritatis ostentationem temerariè & indicta causa supplicium de aliquo sumere: illud enim contemptum atque contumaciam

† καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ καρπούς· κρεῖττον γὰρ

parit, hoc autem iustum odium & fructus eo dignos. Perbona autem res est timor cum iustitia: & post crimen propositum iusta animaduersio, quæ non supplicium, sed castigatio quædam à sapientibus nominatur.

48 In primis ad bellum armatus, hoc cogita, bellum esse iustũ quod susceperis, nec violentas aut iniustas manus hostib. afferas, nisi priores illi propter consuetam illorum impietatem expeditionem facientes, nostram ditionem inuadant.

49 Nam cùm nos semper pacem, tum erga subiectos, tum erga externos, propter Christum vniuersitatis Regem & Deum complectamur, si gentes suis inclusæ finibus contentæ sint, nullamque iniuriam inferre studeant, tum tu manus ab illis abstineas, neque sanguine intestino aut externo terram polluas: quæ enim tu illis exprobraueris, quòd hominibus innocentibus & nullam iniuriam inferentibus manus attulerint, eadem illa ipsi, si nihil aduersum regni nostri subiectos patrarint, sed pacati fuerint, tibi inferenti bellum exprobabunt. Par est enim nos, qui cum omnibus hominibus quantum in nobis est pacem facimus, cum ijs qui tranquilli esse volunt, & nullam iniuriam nobis nec subiectis nostris inferre conantur (quia pacem cæteris rebus omnibus anteponimus) pacem constituere, & à bello abstinere.

εὔλογον· τὸ δὲ μετὰ δικαιοσύνης φόβος· καὶ ἡ μετὰ φανέρωσιν τῆς αἰτίας εὔλογος ἐπεξέλευσις, οὐ κόλασις ἀλλὰ σωφρονισμὸς τοῖς καλῶς φρονοῦσι λογίζεται.

48 Πρὸ πάντων δὲ ἐπὶ πολέμους ὁπλιζόμενος ἀπόβλεπε δικαίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν τοῦ τοιούτου πολέμου, καὶ μὴ χεῖρας ἀδίκους ἐπίβαλλε ποτὲ κατὰ πολεμίων, εἰ μὴ πρότερον ἐκεῖνοι διὰ τῆς συνήθους αὐτῶν ἀσεβείας ἐκστρατεύειν ἀπαρξάμενοι τὴν ἡμετέραν χώραν καταδραμῶσιν.

49 Ἡμῶν γὰρ ἀεὶ τὴν εἰρήνην ἀσπαζομένων καὶ πρὸς τοὺς ὑπηκόους καὶ πρὸς τοὺς βαρβάρους διὰ Χριστὸν τὸν τῶν ὅλων βασιλέα καὶ θεόν, ἐὰν καὶ τὰ ἔθνη ταῦτα ἀγαπῶσι τοῖς ἰδίοις ὅροις ἐμμένοντα, καὶ μηδὲν ἀδικεῖν ἐπαγγελλόμενα, καὶ αὐτός σὺ κατ' αὐτῶν τὰς χεῖρας σύστελλον, καὶ αἵμασι τὴν γῆν μήτε ἐμφυλίοις μήτε βαρβαρικοῖς καταμόλυνε. ἃ γὰρ ἐγκαλέσεις σὺ τοῖς ἐχθροῖς ἀδικοῦσι μηδὲν ἀδικουμένοις ὑπό σου ταῦτα καὶ αὐτοὶ μηδὲν ἐναντίον ποιοῦντες κατὰ τῶν ὑπηκόων τῆς βασιλείας ἡμῶν εἰρηνεύοντες ἐγκαλέσουσί σοι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἀεὶ τοὺς μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντας, ὅσον δυνατὸν τὸ ἐξ ἡμῶν τοῖς εἰρηνεύειν βουλομένοις ἔθνεσι, καὶ μηδὲν ἀδικεῖν τοὺς ὑποχειρίους ἡμῶν, ὡς τὴν εἰρήνην τῶν ἄλλων προτιμῶντας ἁπάντων, συνειρηνεύειν ἐκείνοις, καὶ πολέμων ἀπέχεσθαι.

† ἥτις
† ἐῶ
ἀποσκόπου
† καθόλου
† ἀσπαζομένων
† τοῦτο φιλοῦσι
† ἐγκαλινοῦμεν
† κραῖνε
† ἤγουν ἀπαρχόμενα
ἄδικον οὐδὲν
† ἀδικουμένους
† ἄρα
† δρῶντες
† ἡμῶν
† εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ἡμῶν

50 Ei

50 Εἰ δὲ οἱ ἐναντίοι μὴ σωφρονοῦσιν, ἀλλ' αὐτοὶ τῆς ἀδικίας ἀπάρχονται, τὴν ἡμετέραν γῆν καταβλάπτοντες, τότε εὐλόγου καὶ δικαίας αἰτίας προκειμένης, ὡς ἀδίκου πολέμου παρὰ τῶν ἐναντίων ἀπαρχομένου, θαρσαλέως καὶ σὺν προθυμίᾳ τοῦ κατ' αὐτῶν ἀπάρχου πολέμου, ὡς ἐκείνων τὰς αἰτίας παρεχομένων, καὶ ἀδίκους χεῖρας κατὰ τῶν ὑποχειρίων ἡμῶν ἀραμένων, καὶ θάρρει τότε ὡς καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης θεὸν ἕξῃς βοηθὸν, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀδελφῶν ἀναδεχομένους ἀγῶνας, τὴν στρατιὰν νικήσεις. διὰ τοῦτο οὖν προτρεπόμεθα τὴν σὴν ἐνδοξότητα διὰ πάντων ἀποσκοπεῖν δικαίας ποιεῖσθαι τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου, καὶ τότε τὰς χεῖρας ὁπλίζειν διὰ τῶν ἀδικούντων.

50 Sin immodesti hostes & iniuriarum autores fuerint, nostram populantes terram, tum cùm iusta defendendi causa nobis proponitur, & iniustum bellum ab aduersarijs infertur, confidenter & animosè suscipe bellum contra eos huius iniustitiæ autores, & violentas manus subiectis nostris afferentes: bonum tum habe animum, & adiutorem iustum habebis Deum, & pro fratribus tuis pericula subiens omnino splendidam victoriam habebis. Itaque hoc dignitatem tuam imperatoriam precamur, vt diligenter consideres causam belli, & ex iustis initijs bellum moueto, & contra nefarios homines aciem tuam teque armato.

51 Διὰ πάντων δὲ καὶ ἐν ἅπασι κρείττονα σεαυτὸν τῶν ὑποχειρίων ἀναδεῖξαι διαγωνίσου. καὶ κατ' ἐξαίρετον, εἴς τε τὴν εἰς θεὸν πίστιν, καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς. τοῖς γὰρ τῶν ἀρχόντων φρονήμασιν ἀεί πως συνδιατίθεται τὸ ἀρχόμενον. ὡς ἂν κατὰ τὴν παροιμίαν μὴ ἔλαφοι λεόντων ἄρχωσιν, ἀλλὰ λέοντες ἐλάφων.

51 Omnino igitur in omnibus teipsum subiectis tuis meliorem demonstrare contendas, & fide in deum, pietate ac reliquis virtutibus eximium. Nam ad principum virorum cogitationes solet se subiectorum multitudo accommodare, vt iuxta vetus proverbium, non cerui leonibus imperent, sed leones ceruis.

52 Καὶ ταῦτα μέν σοι, ὦ στρατηγέ, ὡς ἐν συνόψει τῆς ἡμῶν διατάξεως παραγγέλματα, ἅπερ τὸ τῆς συντομίας χρειῶδες ἐπὶ πλέον τέως οὐ συγχωρεῖ παρεκτείνεσθαι. ἔξεστι δέ σοι ταῖς τε παρ' ἡμῶν ἰδίᾳ ἐκτεθείσαις γνώμαις ἐν τούτῳ τῷ συντάγματι, καὶ προσέτι ταῖς κατὰ πλάτος συνηθροισμέναις

52 Hæc tibi Imperator paucis vno sub aspectu regij nostri instituti præcepta conclusimus, quæ hæc nostra breuitatis institutio fusius dilatari non patitur. Licebit autem inquirenti tibi ex ijs quæ hoc nostro libro clausulis tractantur, & præterea ex ijs quæ diffusè à nobis in libro qui de comparatione fa-

ctorum militarium inter se, conscriptus est, maiorem & vberiorem vtilitatem percipere.

53 In has res diligenter incumbe, & conare ista amplificare, & ad res gestas tuas adiungere, vt cùm animi promptitudine præceptorum magnitudinem superaueris, primùm Deum optimum maximum, deinde meipsum quoque laudatorem rerum gestarum habeas, & mercedem laboribus tuis dignam ab vtroque reportes.

ἡμῖν ἐν τῇ παραλλήλῳ τῆς τακτικῶν μονοβίβλῳ τὴν ἐκεῖθεν τῶν ζητουμένων πλείονα καὶ ἀρκοῦσαν συναγαγεῖν ὠφέλειαν.

53 Τούτων οὖν ἐχόμενος αὔξειν, καὶ προστιθέναι τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις προθυμήθητι, ἵνα ἐπαυξάνων σπουδαίᾳ σου γνώμῃ τὰ κελευόμενα, πρῶτα μὲν θεὸν ἕξῃς ἐπαινέτην τῶν πράξεων, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος, τιμὰς ἐπαξίας τῶν πόνων ἐξ ἀμφοτέρων κομιζόμενος.

CAP. III.

Quomodo consilium capiendum sit.

OMnem actionem consilium anteeat: inconsulta enim rerum tractatio haud satis tuta est. Nam quanquam interdum quis glorietur se, quasi simul & deliberauerit & res suas gesserit, res multas prosperè atque ex tempore gessisse, tamen perrarò aliquid tale vsu venire fortunatè solet.

2 Propterea in primis præcipimus tibi, vt ante omnes res suscipiendas, maximè autem bellicas, consilium cum ijs præfectis capias, qui tibi ad hoc idonei videbuntur: cuius generis turmarchæ reliquiq; sunt. Vbi verò firmitatem aliquam habere consilium videbitur, rem ipsam de qua deliberasti omni studio ac diligentia contendas ad exi-

ΔΙΑΤΑΞΙΣ γʹ.

Περὶ τοῦ πῶς χρὴ βουλεύεσθαι.

ΕΠειδὴ δὲ πρὸ πάσης πράξεως βουλὴν ἡγεῖσθαι χρὴ, ἡ δὲ ἀπροβούλευτος διοίκησις οὐκ ἀσφαλής, κἂν καυχῶνταί τινες συντόμως τι κατορθῶσαι, ὡς ἅμα καὶ βουλευσάμενοι καὶ πράξαντες, ἀλλ᾽ οὖν ὅμως τὸ σπάνιον.

2 Διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τῶν ἄλλων παρακελευόμεθά σοι πάσης ἀναγκαίας [illegible] μάλιστα πολεμικῆς βουλεύεσθαι πρότερον τῶν δοκούντων ἱκανῶν ἐν ταῖς βουλαῖς τῶν ἀρχόντων, οἷον τουρμαρχῶν, καὶ [illegible]. Ἐπειδὰν δὲ τὸ κινούμενον βεβαιωθῇ ὡς συμφέρον ἐστί, τότε μετὰ σπουδῆς καὶ ἐπιμε-

ἐπιμελείας εἰς πέλαγος ἄγειν αὐτό. τὸ δὲ βουλῆς τὸ εἶδος, τί τέ ἐστιν, καὶ ὡς κατορθώσεις ταύτην ἀσφαλῶς, ἤδη σοι διατάξομαι.

3 Βουλή ἐστι διάσκεψις περὶ τοῦ πρᾶξαί τι, ἢ μὴ πρᾶξαι· καὶ εἰ μὴ πρᾶξαι, στῆναι ἐντεῦθεν. εἰ δὲ πρᾶξαι, πῶς πρᾶξαι, ἤγουν τρόπον τῆς πράξεως. ποῦ πρᾶξαι. πότε πρᾶξαι. ἤγουν τὸν καιρὸν τῆς πράξεως. τί πρᾶξαι, ἤγουν τὸ πρᾶγμα τὸ πραττόμενον. τίς πρᾶξαι, ἤγουν τὸ μέλλον πρόσωπον τὴν βουλὴν εἰς πέρας ἀγαγεῖν, διὰ τί πρᾶξαι. ἤγουν τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἡ πρᾶξις ὀφείλει γενέσθαι.

4 Ὁ δὲ βουλευόμενος καθ' ἑαυτὸν ἐξ ἀνάγκης πρῶτον τὴν διάνοιαν ἐλευθέραν ἐχέτω πάντων τῶν ἄλλων, μάλιστα δὲ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ βουλεύεται, εἴτε ἔχθρας, ἢ φιλίας, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους.

5 Εἶτα μηδὲ μόνον τὸ δοκοῦν εὔκολον ἐκλέγου, καὶ τούτῳ πρόσεχε, ἀλλὰ πάντα τὰ δυνατὰ γενέσθαι πρόβλεπε. ἴσως τῶν πραγμάτων αὐτῶν τὴν ἔναρξιν ὑποβαλλομένων, καὶ ἄλλα ὑποβαλλόντων καὶ ἄλλα τινὰ συμφέροντα ἅπερ παρέλιπες.

6 Εἰ δὲ μὴ ἰδίως βουλεύσασθαι θέλῃς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους παραλαβεῖν πρὸς τὴν διάσκεψιν, σεαυτὸν μὲν ὁμοίως ἑτοίμασον ἀπαθῆ, ὡς εἴρηται, ὥσπερ εἰ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐβουλεύσω. τοὺς δὲ συμβούλους παραλάμβανε ἐμπείρους τοῦ πράγματος, εἰδήμονας, προορατικοὺς, καὶ στοχαστικούς,

tum perducere, nisi si (quòd persæpe solet accidere) aliquid interim aduersum & contrarium consilio contingat. Consilium autem quidnam tandem sit, & quemadmodum consilium tutò expedire possis, explanabo.

3 Consilium est deliberatio quædam de re agenda vel non agenda. Si res agenda non sit, statim sistendum tibi est: sin agenda sit, modum agendi vel quomodo, tempus vel quando, vbi vel locum quid vel rem agendam, quem vel personam qui hoc suscepturus & ad exitum perducturus est, propter quid vel causam cuius gratia res suscipitur, considerare oportet.

4 Qui deliberaturus secum est, ante omnia suam ipsius mentem ab omnibus perturbationbus liberam habeat, maximè autem ab amore vel odio atque omni alia perturbatione quæ rei de qua deliberatur damnosa esse potest.

5 Deinde non solum quid facile sit eligito, & in hoc incumbito, sed etiam omnia quæ vsu venire possunt, animo prospice: fortassis enim post rem incœptam aliquid se tibi, quod in primis conducibile est, offeret, quod antea prætermisisti.

6 Quòd si tecum ipse non solùm capere consilium, verumetiam alios assumere volueris, teipsum tamen perinde ab omni perturbatione vacuum præbe, ac si solus deliberares. Consultores autem adhibe experientes rerum, prouidos, perspicaces, ærumna-

εἰ δὲ μὴ ἰδίως βουλεύσασθαι. ἀλλὰ καὶ ἑτέρους παραλαβεῖν πρὸς τὴν διάσκεψιν βουληθείης· σεαυτὸν ὁμοίως ἑτοίμασον ἀπαθῆ ὥσπερ εἴρηται ὡς εἰ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐβουλεύσω.

rum ac prosperitatis tutæ socios, ad excogitandum solertes, fideles, qui neque tibi ad gratiam obtemperabunt, neque illi qui rei susceptor existit, neque sibi mutuò, sed qui quod cogitant dicunt, qui simplici animo & incorrupto sunt, nullumque ex ijs rebus lucrum quęrunt, sed eo ipso tempore quid maximè vtile sit explorant.

7 Sunt enim qui cùm lucrum aliquod aut compendium, aut eos quos charos habent atq; diligunt, pertinere posse vident, totam iudicationem rei eò transferunt: & quia pertinaces sunt, vniuersum consilium ab vtilitate communi, ad id quod ipsi volunt deducunt.

8 In rebus occultis & abditis fideles adhibe tibi & temperantes viros & taciturnos, & qui in sua & non aliorum potestate sunt, cùm secretæ res istæ, vt secretiores fiant, minimè ad cognoscendum multitudine indigent.

9 Delibera tardè, nisi aliqua necessitas celeritatem requirit: vbi consulueris, si nullum impedimentum sit, maturè facito.

10 Tempus & locum, quemadmodum prædictum est, rei idoneum elige. Sed de ea referas non ad teipsum solùm, sed etiam ad omnes qui tecum consilij participes fuerant, & quid facto opus sit cum multis delibera: quę verò agere volueris, cum paucis communica, & vbi optimum ex omnibus consilium ceperis, apud te solum tene, ne aduersarijs hoc

συμπαθεῖς, καὶ ὀξεῖς εἰς τὸ νοῆσαι, καὶ ἀσφαλεῖς, οὔτε σοι τῷ βουλευομένῳ ὑπήκοντας πρὸς χάριν, οὔτε τῷ κυρίῳ πράγματος, οὔτε ἀλλήλοις, λέγοντας δὲ τὸ φαινόμενον, ἀκεραίους τε τὰς γνώμας, καὶ μὴ προσπαθοῦντας, καὶ μηδεμίαν ἐξ αὐτῶν παρέχοντας ἐπιβολὴν, ἀλλὰ τῇ ὥρᾳ τὸ συμφερότερον δοκιμάσαντας.

7 Εἰσὶ γάρ τινες [redacted] ἑαυτοῖς συμφέρον [redacted]ορῶντες, ἢ ἑτέροις οὓς ἀγαπῶσι, καὶ πολλάκις οὐκ ἐνδιδόντες παρατρέπουσι τὴν βουλὴν εἰς ὃ βούλονται.

8 Ἐπὶ δὲ τῶν κρυπτῶν καὶ μυστικῶν πραγμάτων καὶ πιστοὺς παραλάμβανε, καὶ ἐγκρατεῖς, καὶ μυστηρίων φύλακας, καὶ μὴ ὑπὸ ἑτέρων ἐξουσίαν ὄντας, πλὴν οὐδὲ ἡ χρεία αὕτη πλειόνους δέεται διὰ τὸ μυστικώτερον εἶναι.

9 Καὶ βουλεύου μὲν βραδέως, εἰ μή τις χρεία καλέσειεν συντόμως βουλεύσασθαι. τὰ δὲ βουλευθέντα σοι, εἰ μηδὲν ἐμποδίζῃ, ταχέως ἐπιτέλει.

10 Καιρὸν δὲ, ὡς εἴρηται, καὶ τόπον ἐκλέγου καὶ κατασκεύαζε τῷ πράγματι οἰκεῖον, πλὴν τὴν περὶ τούτων κρίσιν μὴ ἐπὶ σοὶ μόνῳ ἀνάφερε, ἀλλ᾽ ἐπὶ πάντας τοὺς κοινωνοῦντας τῷ πράγματι ἅμα σοι. καὶ τί μὲν δέον σε πρᾶξαι σκέπτου, μετὰ πλειόνων βουλεύου, ἃ δὲ πρᾶξαι βουλεύσῃ, σὺν ὀλίγοις πράττε. τὴν δὲ καλλίονα γνώ-

γένηται, καὶ ἐκόλως ἐπιβουλευθῇ.

11 Τὰ δὲ πράγματα πλείονας τοῖς σκοποῖς χωρηγοῦσι [illegible] τὶς περίστασις ἐκ πάντων τῶν μερῶν συμβαλλομένη τῇ βουλῇ φανερὰ γένηται τοῖς ἐν τῇ βουλῇ συγκαλουμένοις.

12 Πάντας δὲ χρὴ εἰς ἀλαθῆ καὶ ἀπαθῆ συζύτησιν [illegible], καὶ [illegible] καὶ πρόνοιαν τοῦ συγκαλέσαντος.

13 Τέλος δὲ τῆς βουλῆς ἔστω σοι [illegible] πράξεις, καὶ ποῦ, καὶ πότε. εἰ μὴ πράξεις, καὶ διὰ τί ἄρα οὐ πράξεις.

14 Ἐν οἷς δὲ βουλεύῃ καὶ ἐν τοῖς ἐμπίπτουσι τῇ βουλῇ σκοποῖς συντρέχειν δεῖ ἅμα καὶ τὸ δυνατὸν καὶ τὸ συμφέρον· τούτων γὰρ [illegible] μὴ δυναμένων ἀσθενὴς ἡ βουλὴ καὶ ματαία αὐτόθεν οὖσα καταγνωσθήσεται, καὶ ὥσπερ ἐν ὄψει ἡ αὐτῆς ἀλογία βλέπεται.

15 Εἰ γὰρ συμφέρει σοι ὅπερ ἂν βουλεύσῃ, οὐ μόνον οὐκ ὠφελήσεις ἀλλὰ μᾶλλον βλάψεις. εἰ [illegible] πάλιν οὐ δύνασαι τὰ βουλευθέντα πρᾶξαι, ματαία ἡ διάσκεψις εἰς [illegible] τέλος διὰ τὴν ἀδυναμίαν καταντῶσα. μάλιστα δὲ χρὴ φυλάττεσθαι τὰς προχείρως ἐμφ[illegible]μένας ἐν τοῖς πράγμασι βλάβας. καὶ γὰρ οἱ πολλοὶ ἕτοιμοί εἰσι τῶν μὲν φροντίσιν εὐφραίνειν ἑαυτοὺς, τὸ δὲ ἐμπίπτον τῶν

indicetur, & insidijs illorum appetare.

11 Res ipsæ diuersas & plurimas sæpe afferunt sententias. fortassis autem quęuis res circumstans omni ex parte manifesta fiet, si singulę consultorum sententiæ inter deliberandum in vnum conferantur.

12 Omnes autem debent huc spectare & conuenire ad saluam atque illæsam multitudinem conseruandam, & ad curam prouisionemq; eius qui eos conuocauit suscipiendam.

13 Finis consilij sit tibi, vt cognoscas in rebus gerendis vbi & quando agendum vel non agendum sit, & qua de causa quicque agendum.

14 In deliberatione tua, & in omnibus sententijs quæ in deliberationem veniunt, adesse hæc duo oportet, Posse illud fieri, atque vtile esse: hæc enim duo si non adsint, infirmum consilium esse & temerarium statim deprehenditur, quasi ante oculos illius vitium cernitur.

15 Si enim inutile sit de quo deliberas, non modò non commodaberis, verumetiam læderis. Si verò non possunt de quibus deliberatum est perfici, inanis hęc consideratio ad temerarium exitum, quòd id fieri nullo modo aut via potest, necessariò pertinet. In primis autem vitare oportet eas offensiones quæ in promptu sunt: vulgus enim hominum solet rerum futurarum cogitationibus seipsos oblectare, offensiones autem cir-

cumſtantes prouidere non ſolent.

16 Vtiliſſima autem eſt in omnes partes animi quaſi excubatio, & eorum quę vlla ratione fieri poſſunt in conſiderandis rebus pertractatio: ita enim fiet vt neque teipſum nimis cæcæ temeritati exponas, nec rurſus nimia rerum cupiditate illectus, in manifeſtum aliquod diſcrimen incidas.

17 Rurſus timor abſq; vlla audacia à vitio non abeſt: & qui quoſuis temerarios caſus formidat, temerè ſæpe aduerſus ſeipſum multa facit, & quæ ex vſu ſuo ſunt negligit, & ab vtilibus rebus ſuſcipiendis abhorret.

18 Breui igitur, ô Imperator, cùm de conſilio capiendo diſputauimus, reſtat vt de rebus bellicis & militaribus actionibus verba facimus.

CAP. IV.

De diuiſione exercitus & conſtituendis ducibus.

PRæcipimus igitur dignitati tuæ, vt pro veteri more conſuetudineque tua milites & duces ex ijs eligas, quos ad belli vſum maximè idoneos iudicaueris. Ex omni ditione ſub tuum imperium ſubiecta milites eliges neque adoleſcentes, neque ſenes, ſed fortes, robuſtos, alacres, diuites, vt in ex-

βλάβης μὴ προβλέπειν.

16 Χρησιμωτάτη οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα ἡ πανταχόθεν περίσκεψις, καὶ πάντων τῶν δυνατῶν γίνεσθαι ὁ περὶ τὴν σκέψιν ἀναλογισμός. οὐ γὰρ προδώσεις σαυτὸν προπετείᾳ τυφλῇ καὶ ἀσκέπτῳ, οὐδὲ ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν πράξεων εἰς προδήλους κινδύνους ἐμπέσῃς.

17 Πάλιν δὲ τὸ δειλὸν καὶ θάρσους χωρὶς οὐκ ἐστὶν ἀβλαβές. φοβούμενος γὰρ τὰ παράλογα παραπτώματα, καὶ τὰ ἐναντία σοι δοκοῦντα παραλόγως πραγματευόμενος, πολλάκις τῶν συμφερόντων σοι πραγμάτων καταμελήσας, καὶ τῆς αὐτῶν ἀπέσχης πράξεως.

18 Οὕτω μὲν οὖν σοι διὰ βραχέων, ὦ στρατηγέ, περὶ βουλῆς διεξελθόντες, ἑξῆς καὶ τῶν τοῦ πολεμικῶν ἔργων καὶ πράξεων τακτικῆς ἀπαρξόμεθα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ δʹ.

περὶ διαιρέσεως στρατοῦ, καὶ καταστάσεως ἀρχόντων.

ΚΕλεύομεν τοίνυν τῇ σῇ ἐνδοξότητι κατὰ τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς συνήθειαν τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἐπιλέξασθαι, οὓς ἂν δοκιμάσῃς ἱκανοὺς εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πολέμου χρείαν. ἐκλέξῃ δὲ στρατιώτας ἀπὸ παντὸς τοῦ ὑπό σε θέματος, μήτε παῖδας, μήτε γέροντας, ἀλλὰ ἀνδρείους, ἰσχυ-

ἰσχυροὺς, εὐψύχους, εὐπόρους, ὥστε αὐτοὺς ἐν τῷ ἐξπεδίτῳ, ἤγουν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦ φοσσάτου, εἰς τὴν ἰδίαν στρατείαν ἀσχολουμένους, ἔχειν ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις ἑτέρους τοὺς γεωργοῦντας, καὶ τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν καὶ ἐξόπλισιν τοῦ στρατιώτου χορηγεῖν δυναμένους. ἐλευθέρους δηλονότι τοὺς οἴκους ἔχοντας τῶν ἄλλων πασῶν τοῦ δημοσίου δουλειῶν. οὐ γὰρ βουλόμεθα τὸν ἡμέτερον συστρατιώτην. (οὕτως γὰρ ἐγὼ καλῶ τὸν ἀριστεύειν μέλλοντα ὑπέρ τε τῆς ἡμῶν βασιλείας, καὶ τῆς φιλοχρίστου τῶν ῥωμαίων πολιτείας, ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἔργοις.) πλὴν μόνου τοῦ δημοσίου τέλους ἑτέρα ὑποκεῖσθαι οἱαδήποτε δουλεία.

2 Διαιρείσθω τοίνυν ὁ πᾶς ὑπὸ σὲ στρατὸς εἰς τάγματα, ἤγουν τὰ λεγόμενα βάνδα διάφορα, καὶ ἔτι ὑποδιαιρείσθω εἰς δεκαρχίας. καὶ καταστήτωσαν εἰς τὰ λεγόμενα κοντουβέρνια. ταῦτα δὲ γινέσθωσαν ἢ ἀπὸ πέντε πολλάκις καὶ ἀπὸ δέκα ἀνδρῶν, ἤγουν κατὰ δεκαρχίαν, ἢ ἓν κοντουβέρνιον, ἢ δύο.

3 Καὶ ὁ μὲν στρατὸς ὅλος διαιρείσθω οὕτως εἰς τάγματα, καὶ εἰς δεκαρχίας. ἐπιστήτωσαν δὲ αὐτοῖς ἄρχοντες κατὰ βάνδα, καὶ δρούγγους, καὶ τὰς ἄλλας δεούσας ἀρχὰς, οἱ ἱκανώτατοι, ἤγουν ὅσοι καὶ πιστοὶ καὶ εὐγνώμονες φαίνονται τῇ ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ ἡμῶν, μαρτυροῦνται δὲ καὶ ἀνδρειότεροι. οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ εὐπορωτάτους αὐτοὺς εἶναι καὶ εὐγενεῖς κατά τε τὸ γένος, καὶ τὴν τῆς

pedito & procinctu cum sint, id est, in castris, & in ipso cœtu ac multitudine exercitus, quod hodie Fossatum appellamus, ad rem priuatam suam & domesticam quasi militiam occupatos domi habeant alios agricolas, & vt armaturam & cætera quæ militi necessaria sunt, subministrare possint: & vt liberas interea ædes ab omni alia publica seruitute habeant. Nostrum enim commilitonē (nam sic eum vocamus qui pro nostro regno & Romano hoc Imperio strenuum se in bello gesserit) nolumus vt vllæ cuiusque modi seruituti nisi tributo publico subijciatur.

2 Diuidatur igitur vniuersus sub imperio tuo exercitus in tagmata, siue banda, id est, cohortes diuersas: eæ quoque tribuantur in contubernia: hæc ex quinque viris conficiuntur, atque etiam interdum ex decem viris, quæ decuria appellatur, sicque contubernium interdum vnum decuria est, interdum duo.

3 Itaque exercitus in cohortes & decurias vniuersus describatur. Præficiantur illis duces per banda, & drungos, & turmas, & per alias præfecturas, qui accommodatissimi sunt, & qui fideles sunt & beneuoli nostro huic Romano imperio, & qui fortes esse existimantur. Nihil prohibet autem quin & locupletes copiosique homines, & qui genere atque animi virtute no-

biles sunt, duces fiant. Ingenuitatem enim habeant, vt in ipso quasi articulo temporis imperata faciant: abundantiam autem diuitiarum, vt possint militibus è copijs suis interdum aliquid subministrare. Etenim paruus hic sumptus si à ducib. & præfectis erga milites sibi subiectos fiant, beneuolos reddit & amicos illis, & in periculosis discriminibus ad vitam profundendam paratos facit.

4 Alij igitur ex ijs qui honoratissimi sunt, assessores Imperatoris sint: alij autem adsint, & participes vniuersi consilij, socijque sæpe, si vsus ita ferat, etiam secretissimi & occultissimi consilij sint. Interdum enim fortasse etiam qui optimus est, cogitat secum quid vtile sit, & hoc quod ipse inuenerit, sine vlla dubitatione optimum esse putat. Sententia enim & consilium vniuscuiusque si singulare, & vnius solum hominis fuerit, in suum ipsius inuentum solum intuetur: aliorum autem hominum consilium si adiungatur, examinatur hoc consilium, & quale sit elucescit, & semel à pluribus approbatum, nihil lubricum aut anceps continere creditur.

5 Par est igitur quemuis Imperatorem, (vt rursum tibi eisdem de rebus præcipiamus) neque ita animo incerto esse, vt ipse sibiipsi omnino diffidat, neque contrà ita præfracto & singulari animo, vt nolit ad honesta aliorum consilia attendere. Necesse est enim vel vt omnium consilijs si se det, & nihil sibi ipse tribuat, sæpenumero in

ψυχῆς ἀρετήν. τὴν μὲν εὐγένειαν ἔχειν, ἵνα ὦσι πρόχειροι ἐν ὀξύτητι τοῦ καιροῦ περὶ τὰς κελευομένας αὐτοῖς πράξεις. τὴν δὲ εὐπορίαν, ἵνα δύνωνται τοῖς στρατιώταις ἐκ περιουσίας πολλάκις, εἰ δεήσει, χορηγεῖν. καὶ γὰρ καὶ ὀλίγη δόσις ἀπὸ τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς ὑποχειρίους γινομένη εὔνοιαν καὶ ἀγάπην τοῦ πλήθους ἀπεργάζεται, καὶ συναγωνίζεσθαι καὶ μέχρι θανάτου ἐν τοῖς κινδύνοις ~~παρασκευάζει~~.

4 Οἱ δὲ μείζονες αὐτῶν καὶ ἐντιμότατοι καὶ συγκάθεδροι ἔσονται τῷ στρατηγῷ. οἱ δὲ καὶ συγκοινωνήσουσιν αὐτῷ πάσης βουλῆς μυστικῆς τε καὶ ἀποκρύφου. κἂν γὰρ ἄριστος ὢν τύχῃ ὁ στρατηγὸς, ἐννοεῖ μέν τι καὶ βουλεύεται χρήσιμον, τὴν δὲ ἰδίαν βουλὴν βεβαιῶσαι οὐ δύναται. γνώμη γὰρ ἡ μὲν ἀβοήθητος οὖσα ~~σφάλλεται~~ περὶ τὴν ἰδίαν εὕρεσιν· ἡ ~~δὲ καὶ~~ ὑπὸ ἄλλων πολλῶν ἐπιμαρτυρηθεῖσα πιστοῦται καὶ ἀναφαίνεται μηδὲν ἔχουσα σφαλερόν.

5 Πρέπον οὖν ἐστιν, ~~μήτε οὕτως ἄστατον τὴν διάνοιαν~~ εἶναι τὸν στρατηγὸν, ἵνα αὐτὸς ἑαυτῷ παντελῶς ἀπιστῇ, μήτε οὕτως αὐθάδη, ὡς μὴ βούλεσθαι παρ' ἑτέρων κάλλιόν τι νοηθὲν ἀναμαθεῖν. ἀνάγκη γὰρ αὐτὸν ἢ πᾶσι τοῖς ἄλλοις κατὰ πάντα προσέχοντα, καὶ κατὰ μηδένα ἑαυτῷ πιστεύοντα,

πολλάκις καὶ ἀσύμφορα πράττεσθαι. ἢ μηδὲ ὀλίγων ἀκούοντα, πάντα δὲ ἑαυτῷ καταπιστεύοντα, πολλὰ πολλάκις καὶ μεγάλα ἁμαρτάνειν. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, πρότερον μὲν ἐξονομάσομέν σοι ἁπλῶς τοὺς καθισταμένους ἄρχοντας, εἶθ' οὕτως καὶ τὰ γνωρίσματα αὐτῶν, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, διορισόμεθα.

6 Πρώτη κεφαλὴ ὁ στρατηγὸς, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ μεράρχαι, εἶτα δρουγγάριοι, εἶτα οἱ κόμητες, ἤγουν οἱ τῶν λεγομένων βάνδων ἄρχοντες. εἶτα οἱ κένταρχοι, ἐφεξῆς οἱ δέκαρχοι, ἤγουν οἱ πρῶτοι τῶν λεγομένων ἀκιῶν. εἶτα οἱ πένταρχοι, καὶ ἑξῆς οἱ τετράρχαι, οἵτινες καὶ, διὰ τὸ ἐσχάτους τοῦ στίχου τοῦ κατὰ τὸ βάθος ἤτοι τὸ πάχος τῆς παρατάξεως τάσσεσθαι αὐτοὺς, καὶ οὐραγοὶ ἐκαλοῦντο. ὁ γὰρ ἔσχατος τοῦ ὅλου στίχου, ἤγουν τῆς ἀκίας, ὡς ἐπὶ τῆς οὐρᾶς αὐτῆς οὕτως ἵσταται. καὶ αὗται μὲν αἱ ὀνομασίαι τῶν ἀρχόντων. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι καθ' ἕκαστον τάγμα, ἤτοι βάνδον, διωρισμένοι· οἷον βανδοφόροι, σαλπιγκταὶ, ἤγουν βουκινάτορες, θεραπευταὶ, ἰατροὶ, οἱ καὶ δεποτάτοι, καὶ μανδάτωρες, καὶ παρακλήτορες, οἱ διὰ λόγων διεγείροντες τὸν στρατὸν πρὸς τοὺς ἀγῶνας· καὶ ἕτεροί τινες πρὸς τὰς ἀνακυπτούσας χρείας ἀφορισμένοι, οἷον σκρίβωνες, καὶ οἱ λοιποί. ταῦτα γὰρ τῇ νῦν πολιτείᾳ γνωρίζεται τὰ ὀνόματα τῶν παλαιῶν σιγηθέντων.

crebras offensiones incidat: vel si alijs nullo modo nitatur, sed sibi soli fidat, turpiter sæpe prolabatur. Restat iam vt primò tibi omnium præfectorum simpliciter nomina recenseamus, deinde notas quasdam illorum quàm paucissimis exponamus.

6 Caput igitur omnium Imperator erit: post illum merarchæ, id est, turmarum præfecti: tum drungarij, id est, tribuni: deinde comites, id est, bandorum siue cohortium præfecti: post hos centuriones. deinde decani, id est, qui prefecti contuberniorum sunt: deinde quintani, quartani, qui quoniam vltimi in contubernio seu ordine iuxta altitudinem vel latitudinem instructæ aciei collocantur, οὐραγοὶ, id est, caudani siue vltimani nominantur. Extrema enim totius contubernij pars quasi cauda corpori, sic ea reliquo contubernio adhæret. Atque ista præfectorum sunt nomina. Sunt autem & alij in vnaquaque cohorte siue bando præfecti separati, vt bandophori, tubicines siue buccinatores, administri, despotati, mandatores, & cohortatores, qui oratione sua milites ad prœlium excitent, quos ante nos recentiores artis militaris periti, Latinè cātatores vocabant: & alij prætereà ad vsus rerum emergentes quotidie separati, vt scribones: hęc enim vocabula hoc tempore in hac Reipub. forma vsitata & recepta sunt, antiquis vocabulis, quemadmodum suo loco dicemus, penè abrogatis.

7 Imperator igitur appellatur, qui vniuerso exercitui præest, & administrator illius quasique præsul est. Princeps autem, qui proximum huic locum tenet. Existimo certè maiores eos, quos nunc Principes appellamus, Imperatores olim nominasse: quia princeps vniuscuiusque ditionis suæ quasi Imperator est, & hac de causa princeps Imperator appellatur. Imperator autem probè dicitur qui à Rege, vt omnium caput sit, mittitur, sub se principes habens: nũc autẽ nullus princeps in bello cognoscitur, nisi qui merarchæ, id est, præfecti turmæ, siue turmarchæ vocantur.

8 Turmarcha turmę præfectus, qui olim merarcha vocabatur: is μέρους, id est, turmæ siue partis imperio præponitur.

9 Drungarius siue tribunus dicitur, qui vni μοίρᾳ, id est, particulæ siue cohorti milliariæ præest. μέρος, id est, pars quæ etiam turma dicitur, ex tribus μοίραις, id est, particulis siue drungis conficitur. μοῖρα autem, id est, particula siue drungus, est ex ijs hominibus qui comites esse dicuntur, conflata multitudo.

10 Comes est vnius cohortis, siue bandi, præfectus.

11 Centurio est qui centum viris præest, qui sub comitem subiectus est.

12 Decanus est qui pręest decem militibus: quemadmodum Quintanus, qui quinque, qui in medio contubernio constituitur.

7 Στρατηγὸς τοίνυν προσαγορεύεται ὁ τοῦ παντὸς στρατοῦ κορυφαῖός τε καὶ ἡγεμών. ὑποστράτηγος δέ, ὁ τὴν δευτέραν τούτῳ τάξιν ἐκπληρῶν. ὑπολαμβάνω δὲ ὡς οἱ παλαιότεροι ἡμῶν ὑποστρατήγους μὲν ἐκάλουν τοὺς στρατηγούς, διὰ τὸ τὸν στρατηγὸν ἁπάντων κυρίως εἶναι τὸν βασιλέα. ἐκ προσώπου δὲ αὐτοῦ εἶναι καθ' ἕκαστον θέμα τὸν στρατηγόν. καὶ διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν ὁ στρατηγὸς ὑποστράτηγος ἐκαλεῖτο; στρατηγὸς δὲ κυρίως ἐλέγετο ὁ ἐκ προσώπου βασιλέως ἐπὶ πάντων κεφαλὴ ἀποστελλόμενος, ἔχων ὑποστρατήγους τοὺς τῶν θεμάτων στρατηγούς. ὅπερ ἐστὶν ἄριστον.

8 Νῦν δὲ ὑποστράτηγος οὐ γνωρίζεται εἰ μὴ ὁ καλούμενος μεράρχης, ἤτοι ὁ τοῦ μέρους τὴν ἀρχὴν ἐμπεπιστευμένος.

9 Δρουγγάριος δὲ λέγεται ὁ μιᾶς μοίρας ἄρχων, ἥτις ὑπὸ τοῦ μέρους τοῦ τουρμάρχου τάσσεται. μέρος γὰρ ἐστὶν ἡ τούρμα, ἐκ τριῶν μοιρῶν ἤγουν δρούγγων συγκείμενον ἄθροισμα. μοῖρα δέ ἐστιν, ἤτοι δροῦγγος, τὸ ἐκ ταγμάτων ἤτοι ἀνδρῶν τῶν λεγομένων κομήτων συγκείμενον πλῆθος.

10 Κόμης δέ ἐστιν, ὁ τοῦ ἑνὸς τάγματος, ἤτοι βάνδου, ἀφηγούμενος.

11 Κένταρχος δέ ἐστιν, ὁ ἑκατὸν ἀνδρῶν ἄρχων, ἤτοι ἑκατόνταρχος, ὅστις καὶ ὑπὸ τὸν κόμητα τέτακται.

12 Δέκαρχος δέ ἐστιν, ὁ τῶν δέκα πρῶτος. ὥσπερ πένταρχος ὁ τῶν πέντε. ὅστις καὶ μέσος ἵσταται τῆς ἀκκίας.

Τετράρ.

φ καὶ τουρμάρχης ἐστὶν ὁ ποτὲ καλούμενος μεράρχης ψτὸ

13 Τετράρχης δέ ἐστιν, ὁ καὶ φύλαξ, ὁ λεγόμενος οὐραγὸς, καὶ πλάγιος ἱστάμενος τῆς ἀκίας. ὁ γὰρ πυκνότερος τῶν ἀρχόντων διαμερισμὸς καὶ πλείονας δεικνύει τοὺς γνησίους καὶ ἀνδρείους στρατιώτας, καὶ εὐχερῶς ὑπακούειν καὶ ἐκπληρεῖν ποιεῖ τὰ κελευόμενα.

14 Καὶ βανδοφόρος μέν ἐστιν, ὁ τὸ σημεῖον τοῦ βάνδου βαστάζων.

15 Διποτάτοι δὲ προσηγορεύοντο παλαιοὶ οἱ νῦν λεγόμενοι σκρίβωνες, οἵ τινες παρακολουθοῦντες τῇ παρατάξει τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τραυματιζομένους ἀναλαμβάνονται ὡς ἰατροὶ, καὶ περιποιοῦνται.

16 Μανδάτωρες δέ εἰσιν, οἱ τὰ μανδάτα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς στρατιώτας ὀξέως διακομίζοντες.

17 Λοχαγὸς δὲ λέγεται καὶ πρίμος πρωτοστάτης.

18 Σεκοῦνδος δὲ λέγεται, ὁ δεύτερος τῆς ἀκίας, ὁ λεγόμενος ἐπιστάτης.

19 Οὐραγὸς δὲ ὀπίσω τοῦ ὅλου στίχου ἤγουν τῆς οὐρᾶς τοῦ ὀρδίνου ἱστάμενος.

02 Κούρσωρες δὲ λέγονται, ἤγουν πρόμαχοι, οἱ προτρέχοντες τῆς παρατάξεως ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου, καὶ τοῖς φεύγουσιν ἐχθροῖς ὀξέως ἐπιτιθέμενοι, οὓς καλοῦσι προκλάστας.

21 Διφένσορες δέ, οἱ τούτοις μὲν ἐπακολουθοῦντες, μὴ ἐκτρέχοντες δὲ καὶ

13 Quartanus est, qui & custos dicitur, οὐραγὸς, id est, caudanus siue vltimanus, & extremus in contubernio stat. Copiosior enim præfectorum diuisio plures in exercitu strenuos viros indicat, plures milites alacres tū ad facilè obtemperandum, tum ad imperata facienda præstat.

14 Et bandophorus, id est signifer, qui signum cohortis siue bandi gestat.

15 Despotati appellabantur olim qui nunc scribones vel chirurgi dicuntur: hi aciem sequentes sauciatos in prælio curant, quemadmodum medici, & ad sanitatem reuocant.

16 Mandatores sunt, qui mandata à principibus ad milites facilè perferunt.

17 Lochagus, id est, manipuli præfectus, dicitur primus in contubernio iuxta altitudinem, qui & Primanus & præstes dicitur.

18 Secundanus est, qui secundus est in contubernio, qui & substes & astes dicitur.

19 Caudanus est qui in extrema parte contubernij, id est, in cauda ordinis stat.

20 Cursores dicuntur vel propugnatores, qui aciem antecedunt in belli conflictationibus, & qui in fugientes hostes omni dimicatione inuadunt, quos vocant proclastas.

21 Defensores siue subsidiarij sunt qui istos sequuntur, non tamen excurrunt & ordinem & sta-

tionem suam deserunt, sed simul & confertim ambulant ad vindicandam sortem cursorum, si fortè illos, quod vsu venire plerunque solet, in fugam verti contingat, quos iure quis vindices vocaret.

22 Censores, qui fossata siue castra metantur & constituunt, quos mensuratores siue metatores vocant.

23 Anticensores siue metatores alios quosdam antiqui Romani appellabant, quos nunc vt arbitror cum mensuratoribus confundentes, nullo certo nomine appellant. Isti in castris mouendis ante eunt, & idoneas vias locaque exquirunt ad castra ponenda, eaque qualia esse debent aduertunt.

24 Sculcatores, id est, speculatores, qui res hostium exquirunt & narrant.

25 Πλαγιοφύλακες, id est, latrones siue laterani, qui ad laterum custodiam primæ aciei constituebantur.

26 Cornistites sunt, qui ad cornua hostium circundanda constituuntur.

27 Insidiæ nominantur, qui in occultis locis aduersus hostium aciem parantur.

28 Tergistites sunt, qui vt post aciem vniuersam eant, constituuntur.

29 Tuldum, siue impedimenta, est apparatus vniuersus & vtensilia militum, vt pueri, & iumenta, reliquaque animantia, vel si quod

λύοντες τὴν τάξιν, ἀλλὰ συντεταγμένως περιπατοῦντες πρὸς ἐκδίκησιν τῶν κουρσόρων, ἅπερ αὐτοὺς, ὡς εἰκὸς, τραπῆναι συμβῇ. οὕσπερ δικαίως ἄν τις καλέσειεν ἐνδίκους.

22 Μινσορέσ[ς]οι λέγονται, ἤτοι οἱ τὰ φοσσάτα μετροῦντες καὶ καθιστῶντες, οὓς μινσουράτωρας νῦν καλοῦσιν.

23 Ἀντικένσωρας δὲ ἄλλους τινὰς ἔλεγον οἱ πάλαι ῥωμαῖοι, οὓς, ὡς ὑπολαμβάνω, νῦν τοῖς μινσουράτωρσι συγχέοντες ἰδίως οὐκ ὀνομάζουσιν. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ προλαβόντες ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις, καὶ τὰς ἐπιτηδείας ὁδοὺς καὶ τοὺς τόπους ἀνερευνῶντες, ἐν οἷς τὰ ἄπληκτα γίνεσθαι ὀφείλουσι. καὶ ταύτας ὁποῖαι εἰσὶ καταννοοῦντες.

24 Σκουλκάτωρες δὲ οἱ κατάσκοποι λέγονται, οἵτινες μανθάνοντες τὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀπαγγέλλουσιν.

25 Πλαγιοφύλακες δέ εἰσιν, οἱ πρὸς φυλακὴν τῶν πλαγίων τῆς πρώτης τάξεως τασσόμενοι.

26 Ὑπερκεράσται δὲ, οἱ πρὸς τὸ περιλαβεῖν τὸ τῶν πολεμίων κέρας τασσόμενοι.

27 Ἔνεδροι δὲ, οἱ πρὸς τὰ ἐγκρύμματα κατὰ τῆς παρατάξεως τῶν ἐχθρῶν ἑτοιμαζόμενοι.

28 Νωτοφύλακες δὲ, οἱ ὀπίσω τῆς παρατάξεως πάσης τασσόμενοι περιπατεῖν.

29 Καὶ τοῦλδων ἐστὶν ἡ ἀποσκευὴ καὶ χρεία πᾶσα τῶν στρατιωτῶν. τουτέστι παῖδές τε, καὶ ὑποζύγια, καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα,

ζῶα, καὶ ἕτερον πρᾶγμα πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ φοσσάτου ἐπισύρεται.

30 Ἔστι δὲ ἡ τοῦ στρατηγοῦ προέλευσις εἰς τινας ἄρχοντας διαιρουμένη. οἷον τόντε κόμητα τῆς κόρτης αὐτοῦ, καὶ τὸν τοῦ θέματος δομέστικον, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, εἰς τοὺς λοιποὺς ἐξ ἔθους τῆς προελεύσεως αὐτοῦ ὑπηρέτας, οὓς περιττὸν ἡγούμεθα καταριθμεῖν.

31 Ὁ γὰρ πρωτονοτάριος τοῦ θέματος, καὶ ὁ χαρτουλάριος, προσέτι δὲ καὶ ὁ πραίτωρ, ἤγουν ὁ τοῦ θέματος δικαστής. ὁ μὲν τῆς πολιτικῆς ἐστι διοικήσεως ὁ ἄρχων, ὁ δὲ πρὸς τὴν τοῦ στρατηγοῦ καταγραφήν τε καὶ ἀναζήτησιν. ὁ δὲ τὰς δίκας τῶν δικαζομένων διαλύει, οὓς εἰ καὶ τῷ στρατηγῷ ἐν πᾶσιν ὑποτάσσεσθαι χρὴ, ἀλλ' οὖν τοὺς λόγους τῶν ἰδικῶν αὐτῶν διοικήσεων πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμῶν ἀναφορᾶν, ὥστε δι' αὐτῶν μανθάνειν τάς τε τῶν πολιτικῶν †πραγμάτων καταστάσεις καὶ διοικήσεις ἀσφαλέστερον ἡγούμεθα.

32 Τὸν μὲν γοῦν στρατὸν ὅλον, ὦ στρατηγέ, διαιρήσεις εἰς διάφορα τάγματα, καὶ ἐπιστήσεις αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, ἄρχοντας φρονίμους, καὶ ἀνδρείους, καὶ †ἁρμόζοντας αὐτοῖς.

33 Ψ Ἤτοι ἑκατάρχας, καὶ αὐτοὺς γενναίους καὶ ἰσχυροὺς, εἰ δυνατὸν δὲ, καὶ τοξεύειν εἰδότας. καὶ μετὰ τοὺς δεκάρχους καὶ‡ πεντάρχας καὶ τετράρχας ὁμοίως. καὶ τότε τοὺς φύλακας τῶν ἀκιῶν, ἤγουν τῶν κατὰ τὸ πάχος τῆς παρατά-

aliud instrumentum ad vsum castrensem adiungitur.

30 Expeditio quoque exercitus in quasdam præfecturas diuiditur: vt, in cohortis comitem, & in domesticæ ditionis comitem, & omnino in reliquos consuetæ expeditionis administros, quos recensere superuacaneum est.

31 Protonotarius ditionis & Chartularius, atque etiam prætor siue ditionis suæ iudex, alter vrbanarum rerum administrationi qui præest, alter qui exercitus descriptioni & inquisitioni præficitur. Hic controuersias eorum qui in ius veniunt, dissoluit. Istos quanquam Imperatori in multis obedire oportet, tamen quod ad priuatarum suarum administrationum rationes spectat, ad regnum nostrum pertinere volumus, vt ex eo ciuilium & bellicarum rerũ administrationem & constitutionem tutius cognoscamus.

32 Vniuersum igitur exercitum in diuersa tagmina, id est, cohortes Imperator diuides, & illis principes præficies, prudentes, fortes atque accommodatos illis.

33 Ex vnaquaque cohorte siue bando centuriones elige, prudentes, fortes atq; strenuos: deinde decanos, eosque strenuos atque inuictos, & si id fieri potest, sagittarum iaciendarum peritos. Post decanos, quintanos quartanosque: tum con

[Handwritten marginalia: left margin "†καὶ τῶν στρατιωτικῶν"; right margin "† προσφόρους / Ψ Ἀπὸ δὲ τοῦ βτάγματος ἤτοι βάνδου τοὺς ἑκατοντάρχας ἐπιλέγων φρονίμους καὶ γενναίους εἰς ἀνδρείαν· εἶτα τοὺς ‡ καὶ αὐτοὺς γενναίους καὶ αὐτόχειρας, εἰ δυνατὸν δὲ, καὶ τοξεύειν εἰδότας. Καὶ μετὰ τοὺς δεκάρχους τοὺς"]

tubetnij cuſtodes, id eſt, eos qui ad altitudinem contubernij cuſtodiendam conſtituti ſunt, qui ex ſingulis contubernijs duo ſunt, vt ex vnoquoque contubernio viri delecti quinque ſint. Eos qui in contubernijs reſtant ſic inſtrue, vt ſenes adoleſcentesque ſimul pro ratione & numero exercitus tui inter ſe coniungas.

34 Vbi iſtos ad hunc modum conſtitueris, lectos ac nobiles qui reſtant variè diſtribuito, pro vniuscuiusque dignitate ſeu vi & natura, optimos primo loco, reliquos permiſtè tum extremo tum medio in loco.

35 Itaque mandatores vigilantes & prudentes eligere oportet, & bandophoros ſiue ſigniferos, prætereaduos ex vnaquaque cohorte. Talis autem delectus in contubernijs adhibendus eſt.

36 Vbi pueri nulli ſunt, ibi, quemadmodum par eſt, ex debilioribus militibus ad impedimenta cuſtodienda delectum virum vnum, & alium quendam prudentem militem ac idoneum ſignum aliquod geſtantem deſignabis, quē tuldum, id eſt, ſamaria ſiue impedimenta ſequentur.

37 Contubernia omna deſcribes, & quæ in dextra cohortis, quæque & quot in læua fiant aſſignabis.

38 Contubernia in quinque vel decem, aut in quatuor vel octo vel ſedecim diſtingues, quemadmodum intellexeris pro tempore

ξεως ὀρδίνων, οἱ καὶ δεχαρχίαι καλοῦνται. δύο ἀπὸ ἑκάστης ἀκίας, ὡς γίνεσθαι τοὺς ἐπιλέκτους ἑκάστης ἀκίας ἄνδρες ε΄. καὶ τοὺς ἀπομένοντας ὀρδινεῦσαι εἰς τὰς ἀκίας παλαιούς τε καὶ νέους ἀναμίκτους. ὅσοι ἂν εἰσὶ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πλήθους τοῦ στρατοῦ,

34 Στήσας δὲ καὶ τούτους ἀπομένοντας, τότε τοὺς ἐπιλέκτους ἐπίβαλλον κατὰ διαφορὰν πρὸς τὴν ἑκάστου ποιότητα, ἤγουν φύσιν καὶ δύναμιν. τοὺς μὲν κρείττονας ἔμπροσθεν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀλόγως ὄπισθέν τε καὶ διὰ μέσου.

35 Δύο δὲ μανδάτωρας ἀγρύπνους καὶ φρονίμους ἐπιλεγῆναι δέον, καὶ δύο βανδοφόρους ἀπὸ ἑκάστου τάγματος. τὴν δὲ τοιαύτην ἐπιλογὴν καὶ ὀρδινεύσιν ποιεῖσθαι ἐν τοῖς κοντουβερνίοις, τουτέστιν ἐν ταῖς ἀκίαις.

36 Καὶ ἔνθα, ὡς εἰκὸς, παῖδες οὐκ εἰσί, τοὺς ὑποδεεστέρους τῶν στρατιωτῶν εἰς τὰ σαγμάρια ἀφορίζειν. τουτέστιν εἰς τρία ἢ εἰς τέσσαρα σαγμάρια ἄνδρα ἕνα, καὶ ἕτερόν τινα τῶν ἐλλογίμων ἐξ αὐτῶν στρατιωτῶν χρήσιμον μετὰ σημείου, ᾧ τινι τὸ ὅλον τοῦλδον ἀκολουθεῖν ὀφείλουσιν.

37 Ὁρίσεις δὲ καὶ τὰς ἀκίας πόσαι καὶ ποῖαι ὀφείλουσι δεξιὰ τοῦ βάνδου ἵστασθαι, καὶ πόσαι καὶ ποῖαι ἀριστερὰ αὐτοῦ.

38 Τάξεις δὲ καὶ τὰ κοντουβέρνια ἢ κατὰ πέντε, ὡς εἴρηται, ἢ δέκα ἄνδρας, ἢ κατὰ τέσσαρας, ἢ κατὰ ὀκτὼ, ἢ δέκα ἕξ, ὡς ἂν γινώσκεις τὸ κατὰ καιρὸν χρήσιμον.

ἤγουν τὰ σαγμάρια

μον. ἵνα τῇ συνηθείᾳ δεσμούμενοι, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων ἐν ταῖς μάχαις ἀγωνιζόμενοι, χρησιμώτεροι πρὸς ἀνδρείαν γίνωνται. ἔχειν δὲ αὐτοὺς κοινὴν καὶ τὴν χρείαν καθ' ἕκαστον κοντουβέρνιον, ὡς ἤδη προδιωρισάμεθα.

39 Φρονιμώτερον δὲ ποιήσεις, ἐὰν τάξῃς ἀδελφοὺς μετὰ ἀδελφῶν, καὶ φίλους μετὰ φίλων, μάλιστα ἐν ταῖς τῆς μάχης παρατάξεσιν. ὅταν γὰρ ἐστὶ τῷ κινδυνεύοντι ὁ πλησίον προσφιλέστατος, ἀνάγκη τὸν ἀγαπῶντα φιλοκινδυνότερον ὑπὲρ τοῦ πλησίον καὶ φίλου ἀγωνίζεσθαι. καὶ δὴ [illegible] αἰσχυνόμενος μὴ ἀποδοῦναι χάριν τῷ φίλῳ ὧν πέπονθε φίλων, αἰσχύνεται καταλιπεῖν τὸν εὐεργετήσαντα, καὶ πρῶτος φυγεῖν.

40 Τὰ δὲ κοντουβέρνια, ὡς εἴπομεν, διὰ τοῦτο ἀπὸ παλαιῶν καὶ νέων στρατιωτῶν δεῖ γίνεσθαι, ἵνα μηδὲ οἱ παλαιοὶ καθ' ἑαυτοὺς τασσόμενοι ἀσθενεῖς ὦσι καὶ ἀδύνατοι. μηδὲ οἱ νεώτεροι ἄτακτοι εὑρεθῶσιν ὡς ἀπείραστοι. οἱ μὲν γὰρ εἰ καὶ γέροντες, ἀλλὰ πεπειραμένοι. οἱ δὲ εἰ καὶ νεάζοντες καὶ ἀνδρεῖοι, ἀλλὰ ἄπειροί εἰσιν.

41 Οὕτως οὖν τῶν ταγμάτων, ἤγουν βάνδων διαιρουμένων, χρὴ ἐπιστῆσαι αὐτοῖς ἄρχοντας τοὺς λεγομένους κόμητας. συνίστασθαι δὲ ἕκαστον τάγμα ἀπὸ ἀνδρῶν τριακοσίων τῶν κατὰ τὸν μέσον τρόπον. μήτε δὲ πλέον τετρακοσίων ἀνδρῶν τὸ τάγμα ἔχειν ὁρίσῃς, κἂν πάνυ πολὺν στρατὸν ἔχῃς,

hoc vtile esse, vt consuetudine quadam coniuncti contubernales pro se mutuò in prœlio dimicent, & ad pericula suscipienda magis excitentur. Habeat quoque aliquem communem inter se vsum vnumquodque contubernium, quemadmodum antea explanauimus.

39 Prudenter autem feceris si amicos cum amicis, fratres cum fratribus, idque in ipsa prœlij acie potissimum coniunxeris: quando enim periclitanti proximus admodum amicus est, necesse est pro eo quem charum habeat animosius atque alacrius dimicet. Alter autem quia non reddere gratiam viro pro se tam fortiter propugnanti erubescit, hunc benemeritum deserere & tergiuersari sine rubore non potest.

40 Contubernia autem, vt iam prædiximus, propterea à prouectioribus simul & iunioribus militibus fieri oportet, vt ne prouectiores per seipsos collocati debiles atque imbecilles sint, iuniores autem nempe rerum imperiti, perturbatiores reperiantur. Illi enim quanquam senes sunt, tamen experientes sunt: iuuenes autem, quanquam fortes sunt, tamen inscientes atque imperiti sunt.

41 Cohortibus igitur siue bandis ad hunc modum distributis, præfecti illis qui comites vocantur eligendi sunt: & vnamquamque cohortem ex viris trecentis media quadam ratione conficies. Neque quamuis ingentem habeas exercitum, plus quadringentis viris in

cohorte collocabis: neque minus ducentis, quantuluscunque fuerit exercitus.

μήτι ὑποκάτω τῶν διακοσίων, κἂν ἐστιν ὀλίγος ὁ στρατός.

42 Istas cohortes congregabis in cohortes milliarias quas drungos, chiliarchias, siue *μοίρας*, id est, particulas, vocabant antiqui, quorum præfectos tribunos siue chiliarchos & drungarios vocabant.

42 Ταῦτα δὲ τὰ τάγματα συντάξεις εἰς χιλιαρχίας, ἤτοι μοίρας τὰς λεγομένας δρούγγους. καὶ ἐπιστήσεις αὐτοῖς μοιράρχας χρησίμους, ἀνδρείους, ἐν φρονήσει καὶ εὐταξίᾳ, εἰ δυνατὸν, καὶ εὐγνωμείᾳ καὶ εὐπειθείᾳ διαφέροντας, τοὺς λεγομένους δρουγγαρίους, οὓς ποτε χιλιάρχους ἐκάλουν οἱ παλαιοί.

43 Has igitur cohortes milliarias siue drungos conferes in partes siue turmas, & præerunt illis ex electione nostra regia merarchę, quos nunc turmarchas, id est, turmarum præfectos appellamus. Illos prudentes, modestos, strenuos esse oportet, experientes, & literarum scientes, atque eum in primis qui medię turmæ præest, quem principem appellamus, qui vbi opus est Imperatoris locum in omnibus supplebit.

43 Τὰς δὲ μοίρας ταύτας, ἤτοι τοὺς δρούγγους, συντάξεις εἰς μέρη, ἤγουν τούρμας, ἐν ἐπιστήσονται αὐτοῖς γνώμῃ τῆς βασιλείας ἡμῶν μεράρχαι, οἱ λεγόμενοί ποτε καὶ στρατηλάται, νῦν δὲ τῇ συνηθείᾳ καλούμενοι τουρμάρχαι. καὶ τούτους φρονίμους καὶ εὐτάκτους εἶναι, καὶ ἐναρέτους, καὶ ἐμπείρους, εἰ δυνατὸν, εἰδότας καὶ γράμματα. καὶ μάλιστα τὸν τοῦ μέσου μέρους τὸν λεγόμενον ὑποστράτηγον, ὀφείλοντα, εἰ χρεία γένηται, ἐν πᾶσι τὸν τοῦ στρατηγοῦ τόπον ἀναπληροῦν.

44 Has igitur tres turmas constituere oportet, quarum singulis præerunt turmarchæ, vnusquisque turmę suę præfectus, vt sit vniuersa Imperatoris exercitus sui diuisio in tres æquales partes siue turmas, in dextram, mediam, & sinistram. Hæc tria vniuersam aciem continent, quæ sub Imperatoris dominatum subjicitur.

44 Ταῦτα δὲ τὰ μέρη τρία συστῆναι, ἐφ' ᾧ καὶ τρεῖς ἐπιστήσονται τουρμάρχαι, εἷς ἕκαστος ἰδίου μέρους ἄρχων. ὥστε εἶναι τοῦ παντὸς στρατοῦ τὴν πρώτην καὶ μεγίστην διαίρεσιν, τρία μέρη ἰσάριθμα, ἤγουν τούρμας, τουτέστι μέσον ἀριστερόν τε καὶ δεξιόν. ταῦτα ποιεῖ τὴν πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῷ στρατηγῷ τεταγμένην.

45 Oportet igitur, quemadmodum prædictum est, neque cohortem siue bandum comitis plus quadringentis tenere, neque cohortem milliariam siue drungum

45 Χρὴ δὲ, ὡς εἴρηται, μὴ τάγμα πλέον τετρακοσίων ἀνδρῶν γίνεσθαι, ἤγουν τὸ τοῦ κόσμου βάνδον. μήτε δροῦγγον πλέον τῶν τρισχιλίων. μήτε τοῦρ-

[Handwritten margin notes: τὰν ἀνωτάτην τόμην; † τῶν; † κόμητος]

μήτε τοῦρμαν πλέον τῶν ἑξάκις χιλίων.

46 Εἰ δὲ συμβῆ πλέον τοῦ λεχθέντος μέτρου εἶναι τὸν στρατὸν, κάλλιον ἐστὶν ἔξωθεν τῶν μερῶν, ἤτοι τῶν τουρμαρχῶν, ἐν δευτέρᾳ τάξει καθίστασθαι, ἤγουν ἐν τῇ ὄπισθεν τῆς προμάχου τάξεως παράταγῇ ἐν ὑποβοηθείᾳ καὶ εἰς φυλακὴν τῶν πλαγίων μερῶν, καὶ εἰς νωτοφύλακας, καὶ εἰς ἐνέδρας, ἤτοι ἐγκρύμματα, καὶ εἰς κυκλώσεις τῶν πολεμίων.

47 Καὶ μήτε τὰς τούρμας, μήτε τοὺς δρούγγους μείζονας ποιεῖν, ἵνα μὴ ὡς μεγάλα καὶ ἐπὶ πολὺ ἐκτεινόμενα ἀπειθῆ πρὸς τὰ παραγγέλματα, καὶ συγκεχυμένα εὑρεθῶσιν.

48 Ἀλλὰ καὶ ἕτερόν σοι χρήσιμον προφαίνεσθω. ὥστε μὴ πάντα τὰ τάγματα ἤτοι βάνδα ἐπιτηδεύσης πάντως ἴσα ποιεῖν, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βάνδων εὐαρίθμητος ὁ στρατὸς γίνηται, ὅπερ πολλάκις μεγάλας προξενεῖ τὰς βλάβας. ἀλλὰ τοῦτο φυλάττειν, μηδὲ τῶν υ ἀνδρῶν, ὡς εἴπομεν, πλέον, μηδὲ τῶν διακοσίων ἀνδρῶν ὀλιγότερα γίνεσθαι αὐτά.

49 Διὸ πολλάκις καὶ καθέκαστον τάγμα, ἐὰν δύο βάνδα εὐτρεπίζῃς, ἀναφαίνεσθαι ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ πολέμου συμβολῆς οὐκ ἄχρηστον εἰς τὸ καταπλῆξαι τοὺς πολεμίους. χρὴ δὲ ἀφορισθῆναι ἀπὸ ἑκάστου βάνδου εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ὡς εἴρηται, τοὺς μανδάτωρας ἀγρύπνους, καὶ συνετούς, καὶ ἐγρηγόρους, καὶ καλλιφώνους, γινώσκοντας, εἰ δυνατόν,

plus tribus millibus, neque turmam plus sex millibus.

46 Si verò contingat maiorem numerum esse exercitus quàm prędictum est, optimum esse extra turmas eum in secunda acie, id est, post primam aciem in subsidijs collocare, vel ad laterum custodiam, ad tergistites, ad insidias, ad obsidiones hostium transferre.

47 Neque igitur turmæ, neque drungi, id est, cohortes milliariæ, maiores sint vel fiant quàm prædictum est, vt ne si in aliquem maiorem numerum producantur, minus obedientes imperatis & perturbationes inueniantur.

48 Atque hoc tibi pernecessarium esse existimo, vt omnia banda siue cohortes nequaquam paria numero inter se facias, ne tum numerabilis exercitus tuus confestim fiat, quæ res maximorum sæpe malorum causa est. Hoc tamen perdiligenter obseruandum est, vt ne plures quadringentis, neque pauciores ducentis in bando siue cohorte collocentur.

49 Quare vnamquamque cohortem si duas apparere facias, persæpe vbi confligendum cum hoste fuerit, non inutile ad perterrefaciendos aduersarios erit. Oportet autem ab vnoquoque bando ad necessarios vsus separari, vt dictum est, mandatores vigilantes, prudentes, acres, vocales, & si fieri possit,

† τοὺς ἐλάττονας

/a

† γρηγορους καὶ ευφωνους εἰδοτας

† Codex Laurentianus habet στρατηγός

† Cod. Laur. ἀναδείκνυσθαι

~~† Cod. Laur.~~

multarum linguarum intelligentes.

50 Et buccinatores quoq; qui quando occasio fert, buccinabunt. Samiatores, id est, qui omnes acies ferreas exacuunt. Fabros arcuarios, & sagittarios, reliquosque qui ad rerum consuetarum effectionem pertinent.

51 Constitues etiam qui res amissas collecturi, & dominis suis restituturi sint.

52 Quemadmodum enim ad impedimenta equitum gubernāda præfecti constituendi sunt, sic ad impedimenta pedestrium eliges quosdam, quibus, qui ad caragum pertinent, obedientes sint.

53 Caragus dicitur ex carris & alijs bellicis rebus munitio ad exercitum defendendum.

54 In vnaquaque turma vnum summum caragi præfectum esse oportet, & signum aliquod, quemadmodum in equis, sic in bobus vnicuique ordini priuatum adhiberi, vt facilè cognosci & aduerti à suis possint.

55 Bene autem pedestris aciei mentionem fecimus. Oportet autem huius diuisionem facere, & in ea præfectos & duces maiores & minores constituere, & illorum quoque nomina percensere, quemadmodum ab antiquis rei militaris peritis accepimus, & quemadmodum recentiores suam ipsorum

καὶ γλώσσαις διαφόροις λαλεῖν.

50 Καὶ βουκινάτωρας, οἵ τινες ἐν καιρῷ τὰ συνήθη σαλπίζουσι. σαμιάτωρας, τοξοποιοὺς, σαγιτοποιοὺς, καὶ τοὺς λοιποὺς πρὸς τὸ ἐξ ἔθους διατυπῶσιν.

51 † Ἀφορίσεις δὲ καί τινας τοὺς ὀφείλοντας τὰ εὑρισκόμενα τῶν ἀπολλυμένων συνάγειν, καὶ ἀποδιδόναι τοῖς κυρίοις αὐτῶν.

52 Ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τούλδου τῶν καβαλλαρίων ἀναγκαῖον ὁρίσαι τοὺς ὀφείλοντας ἐπιστῆναι ἄρχοντας, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τούλδου τῆς πεζικῆς ἀφορίσεις τινάς, οἷς ὀφείλουσι πείθεσθαι οἱ τοῦ λεγομένου καραγοῦ, ~~ἤγουν τῶν ἁμαξῶν~~.

53 Καραγὸς † λέγεται ὁ διὰ τῶν ἁμαξῶν καὶ τριβόλων καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν γινόμενος περιορισμὸς εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ.

54 Καὶ καθ' ἕκαστον μέρος, ἵνα πρῶτον τὴν ἀρχὴν ὀφείλοντα, καὶ σημεῖον ὡς ἐπὶ τῶν ἱππέων ἐνθεῖναι, ~~καὶ~~ εἰς τὰς βοῦς ἴδιον ἑκάστου ἀριθμοῦ, ἵνα ἐκ τῆς χρόας τοῦ σημείου φανεραὶ τοῖς ἰδίοις ἑκάστῃ γίνωνται. †

55 Καλῶς δὲ καὶ τῆς πεζικῆς τάξεως ἐπεμνήσθημεν. δεῖ γὰρ καὶ ταύτης τὴν διαίρεσιν ὑπογράψαι, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ τασσομένους ἄρχοντάς τε καὶ ἄλλους ἡγεμόνας μικρούς τε καὶ μεγάλους καταστῆσαι, καὶ τὰς αὐτῶν δηλῶσαι ὀνομασίας, ὡς περὶ αὐτῆς ἐκ τῶν παλαιῶν τακτικῶν παρελάβομεν, καὶ ὡς οἱ νεώτεροι τὴν αὐτῶν ἔκταξιν καὶ κατάστασιν.

† Cod. [illegible] ἵνα ὦσι εὔδηλοι καὶ φανεραὶ τοῖς ἰδίοις.

† πρὸς

† δὲ

φ ἤτοι τῶν ἁμαξῶν

† τάξεως

† γὰρ

† μέχρις ἡμῶν

ἐστὶν μέχρις ἡμῶν παρεπέμψαντο.

56 Οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολὺ πλῆθος ἔχοντες στρατευμάτων ποτὲ λεγομένων ὁπλιτῶν, νῦν δὲ σκουτάτων καλουμένων, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος διὰ τὴν παντελῆ ἀμέλειαν τῆς τακτικῆς παρὰ μικρὸν παρὰ πάντων ἀγνοουμένου. ταῦτ' οὖν τὰ τάγματα τῶν σκουτάτων ἀπὸ ις'. ἀκιῶν ἤγουν λόχων ἐποίουν ἀνδρῶν σνϛ. τουτέστιν ἑκάστην ἀκίαν ἀνδρῶν ιϛ' ὑπὸ τετραγώνῳ ἀριθμῷ, εὑρίσκεται δὲ ἐκείνοις ἡ φάλαγξ ἀνδρῶν πεζῶν τετρακισχιλίων ἐνενήκοντα ἕξ. ἣν ἐκάλουν στρατηγίαν, καὶ τὸν ταύτης ἡγούμενον† στρατηγόν.

57 Τὴν δὲ τελείαν παράταξιν ἐποίουν ταγμάτων ξδ', ἀκιῶν χιλίων κδ', ἀνδρῶν μυρίων ἑξακισχιλίων τετρακοσίων πδ'. ψιλῶν δὲ, τῶν λεγομένων σαγιττατόρων, καὶ ἀκοντιστῶν, καὶ σφενδονιστῶν ἀνδρῶν ὀκτακισχιλίων ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο. ἤγουν ἡμίσειαν εἶναι τῶν ψιλῶν τὴν τάξιν τῶν λεγομένων ὁπλιτῶν, ἤτοι σκουτάτων. τῶν δὲ σὺν αὐτοῖς παρατασσομένων ἱππέων, ἤτοι συμμίκτων τῇ πεζικῇ τάξει ἀνδρῶν καβαλλαρίων τετρακισχιλίων ἐνενήκοντα ἕξ. καὶ τούτων ἡγούμενος ἐλέγετο στρατηγός.

58 Καὶ ταῦτα μὲν ἐμέριζον οὕτως. τὰ δὲ τάγματα τῶν σκουτάτων ἔμπροσθεν εἰς πρόμαχον τάξιν παρέτασσον κατὰ τῶν ἐναντίων, καὶ ταύτην εἰς τέσσαρα μέρη, ἵνα ἐποίουν δεξιὸν,

inſtruendæ aciei formam & conſtitutionem nobis reliquerunt.

56 Antiqui enim multitudine hominum ea abundabāt qui olim armati, nunc ſcutati vocantur: quanquam hoc nomen propter magnam rei militaris atque induſtriæ bellicæ negligentiam penè ab omnibus ignoretur. Horum igitur ſcutatorum cohortes ex ſedecim contubernijs faciebant, id eſt, ex viris ducentis & quinquaginta ſex, vnum quodque contubernium virorum ſedecim, quadrata forma & numero. Inuenitur autem in illis phalanx peditum quater mille nonaginta ſex, quam vocant aciem pedeſtrem, & præfectum illorum Imperatorem.

57 Perfectam autem aciem faciebant ex cohortibus ſexaginta quatuor, contubernijs mille viginti quatuor, hominum ſedecim millibus tercentum octoginta quatuor. Leuis armaturæ autem, vt ſagittariorum, iaculatorum, funditorum, octo millia centum nonaginta duo, vt acies leuis armaturæ dimidia ſit aciei ſcutatorum vel grauis armaturæ. Equitum autem qui cum his inſtruuntur, & pedeſtri aciei admiſcentur, quater mille nonaginta ſex: & iſtorum præfectus dicebatur Imperator.

58 Et iſta quidem ad hunc modum partiebantur. Cohortes ſcutatorum in fronte pro prim acie contra hoſtes collocabant, & hanc in quatuor partes ſiue turmas diuidebant, dextram ſini-

τάγαν

μελέτης καὶ πράξεως ἀμέλειαν

† Codex Taur. καὶ τὸν ἐφιστάμενον αὐτῆς.

‡ τὸν καιρὸν τὸν ἀναγκαιοτέρων ὡς σαφεστέρων καὶ συντομωτέρων ἐπιλήψομαι

ſtram, dextram mediam, ſiniſtram mediam.

59 Leuis armaturæ cohortes, quia truces & agiles erant, vel ante omnes collocabant ad perſequendos hoſtes, vel ad latera obliquabant, vel ad tergum primæ aciei conſtituebant, vel, quemadmodum vſus poſcebat, deſcribebant, de quibus ſeparatim dicemus.

60 Equites in duas turmas ſiue partes diuidentes, ad latera pedeſtris aciei collocabant, nempe adiutores & expeditos incurſores hoſtium.

61 Vt igitur ne omnia percenſendo nimis curioſus ſim, lochôn, id eſt, manipulorum, & τάξεων, id eſt, acierum, & eorum qui ijs præſunt nomina, propterea quòd ex vſu militari iam exceſſerunt, & quia incerta atque incomprehenſibilia omnibus viris militaribus ſunt, & vt ne tempus inaniter conſumamus, prætermittamus, & hæc quæ magis neceſſaria ad vſum ſunt, & ad cognoſcendum certiora, & magis compendiaria, perſequar. Illæ enim vt videtur equitum acies atque peditum, pro ratione multitudinis militum fuerant, cùm tot ſtrenui ac fortes inuenirentur milites.

62 Nunc verò, Imperator, cùm multò pauciores ſint milites in exercitu quam olim fuerant, & non modò æqualem, ſed etiam longè minorem numerum ducentorum quinquaginta ſex virorum, otioſi ſint, vel rurſus ſi ad alias cohortes adiungantur, quaſi inordinati milites inutiles exiſtant.

ἀριστερὸν, μέσον δεξιὸν, ἀριστερὸν μέσον.

59 Τὰ δὲ τῶν ψιλῶν ταγμάτων ἴδια, διὰ τὸ γοργοὺς εἶναι καὶ ἐλαφροὺς, ἢ ἔμπροσθεν εἰς ἐπίδειξιν τῶν ἐχθρῶν ἔτασσον, ἢ εἰς πλάγια, ἢ ὀπίσω τῆς πρώτης παρατάξεως, ἢ ὡς χρεία ἀπήτει, περὶ ὧν ἐν τῷ ἁρμόζοντι τόπῳ ἐροῦμεν.

60 Τοὺς δὲ καβαλλαρίους εἰς δύο μέρη διαχωρίζοντες κατὰ τὰ πλάγια τῆς τῶν πεζῶν παρατάξεως ἔταττον βοηθοὺς καὶ ὀξέως ἐπιτιθεμένους τοῖς ἐναντίοις.

61 Ἵνα οὖν καθ᾽ ἕκαστον λέγω τῶν τε λόχων τὰς ὀνομασίας διὰ τὸ ἄχρηστα εἶναι αὐτὰ νῦν, καὶ μηδὲ παρά τινος γινώσκεσθαι, τὰ ἀναγκαιότερα, καὶ σαφέστερα, καὶ συντομώτερα λέξω. ἐκεῖνα μὲν γὰρ τάτε τῶν καβαλλαρίων διαλάγματα καὶ τὰ τῶν πεζῶν πλήθους ἦν στρατιᾶς. ὥστε καὶ τοσούτους καὶ γενναίους κατ᾽ ἀνδρείαν εὑρίσκεσθαι στρατιώτας.

62 Νῦν δὲ, ὦ στρατηγὲ, ὀλίγων ὄντων, καὶ μηδὲ ἴσον ἐχόντων τὸ μέτρον, ἀλλὰ πολὺ ἔλαττον, οὐκ ἔστιν εὔκολον ὁρίσαι τὸ μέτρον τοῦ τάγματος οὔτε ἐν τοῖς καβαλλαρίοις, οὔτε ἐν πεζοῖς, ἵνα μὴ ὡς εἰκὸς ἢ περισσεύοντες τοῦ ποσοῦ τῶν σνϛ ἀνδρῶν ἀργήσωσιν. ἢ πάλιν, ἐὰν ἄλλοις τάγμασι προστεθῶσιν, ~~ἀκαίρως~~ ἀνωφελεῖς εὑρεθῶσιν ὡς ἄτακτοι.

63 Ἀλλὰ

ψ ἐπὶ τοῦ νώτου

Ψ ἐπὶ λεπτῷ

ἢ καὶ τῶν τάξεων καὶ τῶν ~~[illegible]~~ ἐφισταμένων αὐτοῖς, τότε ἀρχόντων

‡ τὴν νῦν αὐτῶν ἀχρηστίαν καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς στρατευομένοις σχεδόν που αὐτῶν ἀσάφειαν καὶ ἀκαταληψίαν καὶ ἵνα μὴ ἀκαίρως δαπανῶμεν

* καὶ

ψ ὡς ἔοικε

‡ μᾶλλον δὲ καὶ

ψ ἀκαίρως

‡ Cod. Ξaun. κατὰ λόχους

* C. Ζ. αὖθις

φ C. Ζ. διελόντες

ψ C. Ζ. εὐαριθμήτων

63 Ἀλλὰ τὰ μὲν τάγματα ποιεῖν εἰς ἕκαστον ἀριθμὸν ἂν ἀπαιτήσῃ ἡ πλήθους χρεία καὶ ἡ ποσότης τῶν τοσούτων ἀνδρῶν, καὶ διὰ τὴν δύναμιν τοῦ κατὰ καιρὸν εὑρισκομένου λαοῦ. καὶ βάνδον ἔχειν ἴδιον ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἄρχοντα ἤτοι κόμητα γενναῖον καὶ φρόνιμον καὶ ἀνδρεῖον καὶ ἀπὸ χειρὸς δυνάμενον μάχεσθαι.

64 Τὰς μέντοι ἀκίας ἑκάστου τάγματος τῶν πεζῶν ἀπὸ ιϛ΄. ἀνδρῶν ὀρδινεύεις πρὸς τὸν τῆς μάχης κάματον, τὴν δὲ παράταξιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ εὑρισκομένου στρατοῦ ποιεῖν.

65 Ταῦτα δὲ τέσσαρα ἴσα μέρη διαχωρίζειν ἐξ ὅσων ἂν ἀπαιτήσῃ ταγμάτων καὶ ἀκιῶν, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται. τουτέστιν εἰς δεξιὸν, οὗ ἄρχει ὁ δεξιὸς μεράρχης, ἤτοι στρατηλάτης, ὃν τουρμάρχην καλοῦμεν. εἰς ἀριστερὸν ἂν οὗ ἄρχει ὁ εὐώνυμος τουρμάρχης. καὶ εἰς τὰ ἕτερα μέσα δύο μέρη ὁμοίως ἐν οἷς ἵσταται καὶ τὸ τοῦ στρατηγοῦ βάνδον.

66 Δέον ἐστὶν ἐκ περισσοῦ τῆς παρατάξεως φυλάττειν ὀλίγους καὶ σκουτάτους καὶ ψιλοὺς ἐν ὑποβοηθείᾳ ἄρχοντα ἔχοντας ἴδιον ἢ παρὰ σοῦ τότε καθισταμένον. ἵνα ἐὰν χρεία γένηται εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως ἔξωθεν τῶν καβαλλαρίων, ἢ εἰς τὰς ἁμάξας, ἢ εἰς ἑτέρους τόπους, μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀρχόντων συντρέχοντες βοηθῶσι.

67 Χρὴ δὲ ἐὰν ὀλιγώτερος ὑπάρχῃ ὁ στρατὸς κδ΄. χιλιάδων πεζῶν, μὴ ποιεῖν τέσσαρα μέρη τῆς παρα-

63 Cohortis tuæ numerum facias pro multitudinis tuæ ratione, & multitudinem virorum præsentium pro virtute & fortitudine militum tuorum collocato. Vnumquodque autem bandum, siue cohors, præfectum suum comitem habeat strenuum, prudentem, fortem, & manibus consertis ad prœliandum habilem.

64 Contubernia verò singula peditum diligenter obseruare oportet, vt ex sedecim hominibus fiant ad labores prœlij suscipiendos idoneis. Numerum autem aciei pro ratione exercitus & multitudinis tui facias.

65 Hanc verò aciem ex quotcunque fuerit cohortibus & contubernijs, in quatuor (vt suprà dictum est) turmas diuide: in dextram, cui præest dexter turmarcha: in leuam, cui læuus turmarcha: & in duas medias turmas, in quibus erit Imperatoris cohors siue bandum.

66 Preter integram hanc aciem oportet etiam paucos quosdam habere scutatos & velites in subsidijs, qui ducem suum peculiarem habeant, abs te etiam designatum, vt si quando opus fuerit, in extremis oris instructę aciei extra equites sint, vel inter carros, aut alijs in locis cum ducibus excurrentes opem ferant.

67 Oportet autem si minor numerus viginti quatuor millibus peditum sit, vniuersam aciem in tres

solùm turmas diuidere, & in media Imperatoris bandum siue cohortem collocari oportet, cui cętera banda obediant.

68 Prius autem diuides velites in homines vel sagittandi peritos, vel certè habiles ad discendum, si qui truces aspectu & iuniores fuerint, & qui per omnia loca, vbi velint, saltare possint. Si enim supra vigintiquatuor millia fuerint, dimidiam illorum partem eliges: sin pauciores fuerint, tertiam vniuscuiusque numeri partem assumes, & illos in decurias siue contubernia, vt ante dictum est, diuides, illisque decanos bonos atque idoneos præficies vnumque etiam omnium ducem Præfectum sagittariorum nominabis.

69 Reliquarum duarum partium dimidium, octodecim virorum seniorum simul & iuniorum contubernia diuidas, & duos ex ijs octodecim qui debilissimi sunt, seu potius omnes qui supra sedecim sunt, ad carros reliquasque sarcinas seruandas operam nauare oportet: sedecim autem reliquos in acie consistere, & præesse illis manipulares duces siue decanos oportet strenuos, atque idoneos.

70 Octo verò ex istis sedecim qui meliores sunt, primos & postremos contubernij, siue manipuli constituere oportet. Nam sedecim virorum contubernium, manipulum antiqui vocauerunt. Cōstituere autem eos oportet in primo, in secundo, in tertio, in quarto loco, in XVI, in XV, in XIV, in XIII, vt altitudine ad quatuor ho-

τάξιν, ἀλλὰ τρία, ἐν τῷ μέσῳ δὲ μέρει τάσσεσθαι τὸ τοῦ στρατηγοῦ βάνδον, ᾧ τινι καὶ πείθεσθαι τὰ λοιπὰ βάνδα ὀφείλουσιν.

68 Ἐὰν μὲν οὖν ὑπὲρ τὰς κδ΄ χιλιάδας ὦσιν οἱ στρατευόμενοι, τὸ ἥμισυ μέρος χωρίσεις εἰς ψιλούς, τοὺς εἰδότας τοξεῦσαι, ἢ καὶ μαθεῖν δυναμένους, γοργούς, καὶ νεωτέρους, ἱκανοὺς πηδᾶν ὅπου βούλονται. εἰ δὲ ὀλιγώτεροι τῶν κδ΄. χιλιάδων εἰσί, τὸ τρίτον μέρος ἐν ἑκάστῳ ἀριθμῷ. καὶ τότε ὀρδινευθῆναι αὐτοὺς εἰς δεκαρχίας, καὶ ἐπιστῆσαι αὐτοῖς δεκάρχας χρησίμους, καὶ ἄρχοντα ἕνα τὸν λεγόμενον ἀρχισαγιττάτορα, ἤγουν ἀρχιτοξότην.

69 Τὸ δὲ ὑπολιμπανόμενον δίμοιρον μέρος ἢ ἥμισυ διαμερίσαι εἰς ἀκίας ἀνδρῶν ιη΄. παλαιῶν τε καὶ νέων. ἀκίαι δὲ λέγονται τὰ λεγόμενα κοντουβέρνια. καὶ τοὺς μὲν δύο αὐτῶν τοὺς ὑποδεεστέρους ἑκάστης ἀκίας εἰς τὰς ἁμάξας καὶ εἰς ἑτέρας χρείας ἀσχολεῖσθαι. τοὺς ις΄. ἵστασθαι ἐν τῇ παρατάξει, καὶ ἐπιστῆσαι αὐτοῖς τοὺς λοχαγωγοὺς λεγομένους γυναίους καὶ χρησίμους.

70 Ἐκ τούτων δὲ τῶν ις΄. χρησιμωτέρους η΄. ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν τοῦ λόχου καταστῆσαι. τὸν γὰρ τῶν ις΄. ἀνδρῶν ἀκίαν λόχον ἐκάλουν οἱ παλαιοί. Στῆσαι δὲ αὐτοὺς εἰς τὸν πρῶτον τόπον, καὶ εἰς τὸν δεύτερον, καὶ εἰς τὸν τρίτον, καὶ εἰς τὸν τέταρτον, καὶ εἰς τὸν ἑξκαιδέκατον, καὶ εἰς τὸν πεντεκαιδέκατον. ἵνα καὶ μέχρι τῶν

τεσσάρων ἀνδρῶν μεριζομένου τοῦ βάθους, ἤτοι τοῦ πάχους τῆς ἀκίας, ἐν δυνάμει ὑπάρχει ἡ οὐρὰ αὐτῆς καὶ τὸ μέτωπον. τοὺς δὲ λοιποὺς τοὺς ἀσθενεστέρους ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς.

71 Τούτους δὲ ις΄. ὀνομάσαι ἕνα παρ᾽ ἕνα ἀπὸ πρίμων, καὶ σεκούνδων, ἤτοι προτοστατῶν καὶ ἐπιστατῶν. τοὺς δὲ δύο ἐν αὐτοῖς ἀπὸ δύο ἔχειν ὀνομάτων, καὶ τὸν μὲν πρῶτον καλεῖσθαι λοχαγὸν καὶ πρωτοστάτην, τὸν δὲ δεύτερον δεκάρχην καὶ ἐπιστάτην, ὥστε εἶναι τὸν ὅλον στίχον ἐκ π[illegible]στατῶν καὶ ἐπιστατῶν συγκείμενον.

72 Ἵνα δὲ καὶ ἄρχεσθαι εὐκόλως δύνωνται, καὶ ἁρμοζόντως συνδιάγειν ἀλλήλοις, κάλλιόν ἐστιν μᾶλλον τούτους εἰς δύο μόνα κοντουβέρνια γίνεσθαι. ἵνα οἱ μὲν πρωτοστάται ὦσι μετὰ τοῦ λοχαγοῦ, οἱ δὲ ἐπιστάται μετὰ τοῦ δεκάρχου. κἂν γὰρ ἐν τῇ διαγωγῇ διηρ~~ημένοι ὦσιν~~ ἀλλ᾽ οὖν ἐν τῇ ~~[illegible]~~ τάξει ἑνούμενοι ὄντες οἱ ις΄. τῇ βουλῇ καὶ γνώμῃ τοῦ λοχαγοῦ πείθονται. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἡ τάξις φυλάσσεται, καὶ εὐκόλως ἄρχεσθαι δύνανται.

73 Χρήσιμον δέ ἐστιν, ἐὰν δέχηται, μὴ μόνον κατὰ ~~ἀνδρείαν~~ ὀρδινεύειν τοὺς ις΄, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἡλικίαν. ἵνα οἱ μακρότεροι ἔμπροσθεν τασσόμενοι ~~θαρσαλεωτέραν~~ τὴν παράταξιν ἀποδείξωσιν. εἰ δὲ μὴ ~~ἐνδέχεται καὶ κατὰ~~ ἡλικίαν καὶ κατὰ ἀνδρείαν. ~~τούτους τάσσεσθαι~~ πάντως, ὡς εἴπομεν, τοὺς ~~θρασυμοτέρους~~ καὶ γενναιοτέρους ἑκάστης ἀκίας ~~[illegible]~~

minum numerum descripta, firmetur tum frons tum cauda, id est, extremum agmen. Reliqui verò octo imbecilliores in medio collocandi sunt.

71 Istos sedecim nominabis seorsim per primos & secundos, vel per præstites & astites. Duo autem ex illis binomines erunt, & primus quidē vocabitur lochagus siue manipularis dux primus, siue pro tostates: alter autē vocabitur decarchus & secundus siue astes, & deinceps similiter, vt vniuersa acies ex præstitibus & astitibus instruatur.

72 Vt autem obedire facilius possint, & idoneè inter se viuere, melius est illos in duo solùm contubernia diuidere, vt primi siue præstites sint cum præfecto manipulari, secundi autem vel astites sint cum decano: ita fiet, vt quanquam in vitæ cultu separantur, in acie tamen adunati isti sedecim, consilio mandatoque manipularis præfecti obtemperent. Hoc modo acies optimè conseruatur, & illi facillimè obedientes erunt.

73 Vtile autem est, si id fieri potest, non solùm secundùm virtutem vel strenuitatem vnumquodque contubernium scutatorum ordinare, verumetiam iuxta ætatem, vt prouectiores ętate si anteponantur, magis parentem atque obedientem manipulum faciant. Vt verò ne omnia vel ad strenuitatem vel ad ætatem referamus, oportet eos qui alacriores & gene-

rosiores sunt, in fronte & cauda, id est, extremo contubernio, imbecilliores autem in medio, quemadmodum prædiximus, collocari.

74 Propterea autem antiqui ex sedecim viris peditibus contubernium in militia designauerunt, quoniam hic numerus tum idoneus est, quem transire non oportet, tum in omni militari vsu facile & nullo negotio diuiditur & secatur vsq; ad vnum virum. Atq; hæc quidem de exercitus diuisione & constitutione, & de Ducibus huic præfectis tum maioribus tum minoribus, à nobis dicta sint.

τοὺς ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν τόπους τάσσεσθαι, τοὺς δὲ ὑποδεεστέρους εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καθ' ὃν τρόπον εἰρήκαμεν.

74 Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἀπὸ ιϛ'. ἀνδρῶν πεζῶν τὸ βάθος τῶν ὀρδίνων ὡρίσαντο, ἐπειδὴ καὶ τὸ μέτρον ἀρκοῦν ἐστιν, ὅπερ ὑπερβαίνειν οὐ χρή, καὶ ἐν ταῖς χρείαις εὐτάκτως μερίζεται, καὶ λεπτύνεται μέχρις ἑνὸς ἀνδρός. ταῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ στρατοῦ διαιρέσεως καὶ καταστάσεως, καὶ τῶν ἐπὶ τούτων τεταγμένων ἀρχόντων μικρῶν τε καὶ μεγάλων διωρισάμεθα.

CAP. V.

De apparatu armorum.

Mandamus dignitati tuæ, vt omnem apparatum bellicum ad pedestres & equestres copias spectantem accures, vt integra minimeque defecta sint, sed ad omnem opportunitatem vsumq; bellicum parata.

2 Hoc autem partim per teipsum, partim per Præfectos tuos tũ maiores tum minores efficies, ad vniuersi exercitus qui sub ditione tua est, armaturam & præparationem.

3 Arcus cum Corytis suis, sagittas cum cucuris, spathas acutas & famiatas. Scuta, nempe scuta maiora, quę thurei appellantur, & scuta minora peditum quæ peltæ, id est, cetræ nominantur: & scuta ἅπερ λέγονται θυρεοί, ἕτερα σκουτάρια

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ε'.

Περὶ ὅπλων.

Κελεύομεν μέντοι νῦν τῇ ὑμῶν ἐνδοξότητι τῶν εἰς τοὺς πολέμους συντεινόντων ὅπλων τε καὶ ἀποσκευῶν πεζικῇ τε καὶ καβαλλαρικῇ στρατιᾷ φροντίσαι, ὥστε ταῦτα διαμένειν ἄλειπτα, καὶ πρὸς τὴν κατεπείγουσαν τοῦ καιροῦ χρείαν ἕτοιμα.

2 Τοῦτο δὲ ποιεῖν, τὸ μὲν διά σου αὐτοῦ, τὸ δὲ διὰ τῶν ὑπό σε ἀρχόντων μικρῶν καὶ μεγάλων, εἰς ὅπλισιν καὶ ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπὸ τὸ σὸν θέμα μαχίμου στρατοῦ.

3 Οἷον τοξάρια μετὰ θηκαρίων αὐτῶν, σαγίτας μετὰ κουκούρων, σπαθία ἠκονημένα, καὶ ζεσαμιωμένα, σκουτάρια, καὶ ἕτερα σκουτάρια μεγάλα, ἅπερ τῶν πεζῶν τὰ ποτὲ λεγόμενα πέλται.

τη, ἕτερα ζικουτζάρια σιδηρᾶ στρογγύλα σεσαμιωμένα, κοντάρια μικρὰ ὀκτάπηχα. ἦσαν δὲ πάλαι ῥωμαίοις καὶ μακεδόσι κοντάρια ἄχρι πηχῶν ιϛ. ἅπερ ἡ νῦν χρεία οὐκ ἀπαιτεῖ. τὸ γὰρ κατὰ τὴν ἑκάστου τῶν μεταχειριζομένων δύναμιν ὅπλον σύμμετρόν τε καὶ χρήσιμον. ῥιπτάρια. τζικούρια ἕτερα τζικούρια ἀμφίστομα, ἐφ' ἑνὸς μέρους εἰονεὶ σπαθίον, ἐπὶ δὲ ἕτερον οἷον ξίφος κονταρίου, μετὰ τῶν θηκαρίων αὐτῶν δερματίνων καὶ βασταγίων. παραμηρία· μαχαίρας μεγάλας μονοστόμους.

4 Λωρίκια μέχρι ἀστραγάλων, ἀνασυρόμενα διὰ λωρίων καὶ κρικελλίων, μετὰ τῶν θηκαρίων αὐτῶν δερματίνων, καὶ εἰ δυνατὸν πάντα ἁλυσίδωτα. εἰ δὲ μή γε, τινὰ αὐτῶν ἐκ κεράτων, ἢ βουβαλικῶν δερμάτων καταξήρων. ἐπιλωρικὰ ἱμάτια. κλιβάνια σιδηρᾶ, ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας ὕλης ὡς εἴρηται. κασσίδας τελείας· ποδόψελλα σιδηρᾶ, ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας ὕλης, διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας περιτραχήλια σιδηρᾶ, ἁλυσίδωτα, ἐνδεδυμένα, ἔσωθεν μὲν ἀπὸ κειλούκλου, ἔξωθεν δὲ ἀπὸ λινοῦ. νουρικὰ τὰ ἀπὸ κενούκλου, τὰ ἀπὸ κειλουκλῶν διπλῶν γινόμενα, καὶ αὐτὰ ἀντὶ λωρικίων τοῖς μὴ ἔχουσι σίδηρα. κένουκλα φαρδέα ἐνδυόντα τὸν στρατιώτην μετὰ τῶν ὅπλων. σωληνάρια μετὰ μικρῶν σαγιτῶν καὶ κουκούρων αὐτῶν. σφενδόβολα· σελλοπούγγια μεγάλα· πυρέκβολα καὶ ἴσκας, λωρόσακκα. πέδιλα σεληναῖα σιδηρᾶ μετὰ καρφίων αὐτῶν. ῥινία, σουβλία, προμετώπια ἵππων, στηθάρια ἵππων, ἢ

quædam ferro rotundo ſignata: haſtas paruas præterea octo cubitorum. Erant autem Romanis & Macedonibus haſtæ ſedecim cubitorum longitudine, quas nunc vſus noſter non requirit, ſed ſingula iam pro vtentis viribus ac robore arma apta atque idonea ſiũt. Rhictaria zicuria bidentia, altera ex parte habentia aciem quaſi ſpathæ, altera ex parte quaſi haſtæ cuſpidem, cum thecis ex pellibus, & baſtagia, femoralia, id eſt, gladios magnos vnam ſolùm aciem habentes.

4 Lorica, id eſt, galeæ vſque ad iugulum demiſſæ loris & annulis cum thecis coriaceis: & ſi fieri poteſt, omnia ſint catenata: ſin minus, quædam ex illis cornea aliqua materia, vel ſiccatis bubalorum pellibus iunctis: ſuperloricas veſtes, clibania ferrea, vel ex alia quapiam vt dictum eſt materia. Caſſides integras, manicas, ocreas ferreas, vel ex alia quapiam vt dictum eſt materia, propter eos qui non habent collaria catenata ferrea, tecta intus lana, foris lino: neruos & lora à cenduclis, quę & ipſa ſint galearum vice, ijs qui ferrea cenducla non habent. Fardea induat miles cum armis, ſolenaria cum paruis ſagittis & cucuris ipſis: fundas, ſellopungia magna, pyrecbola, id eſt, ignem iacientia, iſcas, loroſacca, pedila, id eſt, calceos lunatos ferreos cum ipſis carphiis: rhinia, ſuglia, frontalia, equorum pectora-

lia ferrea, vel à cenduolis facta, & equorum collaria similiter.

5 Flamûla magna & flamûla parua hastarum, banda variè tincta, cucina parua, falces magnas, secures, phalcia, bipennes, ascias, tribulas fascijs quibusdam astrictas, quæ clauis quibusdam appendantur.

6 Carros leues atque ad omnem necessarium vsum & commeatum expeditos, ad omnia nempe opera, ad molas manuarias, prionia, orygas, malleos, ptyaria, cophinos, cilicia, & si quid aliud ad fossati seu castrorum externam custodiam & ad ambitum conseruandum leuiori aliqua materia confectum à duce excogitari potest.

7 Alios currus habentes sagittarios, manganica alacatia vtrinque conuersa, balistarios peritos quos maganarios appellant, cælatores, fabros ærarios cum officinis suis: alios currus armamenti plenos, alios currus commeatum ferentes, & alios præterea superfluos currus quot opus est: iumenta prætereà sagmaria, id est, sarcinaria & equos sagmarios, & alia instrumẽta ijs similia quæ fossatum, id est, castra ad vsum suum requirit.

8 Ad obsidiones, manganica diuersa habere oportet, & scalas ligneas contractas, & alias permultas machinationes quascunque excogitare possis.

ἀπὸ κενδούκλων. περικεφάλαια ἵππων ὁμοίως.

5 Φλάμȣλα μεγάλα. φλαμουλίσκια τῶν κονταρίων, βάνδα διαφόρως βεβαμμένα, βούκινα μικρὰ καὶ μεγάλα, δρέπανα, ἀξίνας, φαλκίδια, πελέκια, σκέπαρνα, τριβόλους ἀναδεδεμένας σφηκώμασι δεδεμένοις εἰς ἥλους τελείȣς.

6 Ἁμάξας ἐλαφρὰς φερούσας ἑτοίμως τὴν ἀναγκαίαν εἰς χρείαν ἀποσκευὴν, οἷον τά τε εἰρημένα ἔργα. καὶ χειρόμυλα, καὶ πριόνια, καὶ ὀρύγια, καὶ σφυρὰς, πτυάρια, κοφίνους, κιλίκια. καὶ εἴ τι ἄλλο πρὸς φοσσάτου ἔξωθεν φυλακὴν καὶ περιβολὴν ἐπινοηθῇ τῷ στρατηγῷ δι' ἐλαφροτέρας ὕλης μεμηχανημένον.

7 Ἑτέρας ἁμάξας ἐχούσας τοξοβαλλίστρας, μαγγανικὰ, ἀλακάτια ἑκατέρωθεν στρεφόμενα, ~~τοξοβαλλίστας~~ ἐμπείρȣς μαγγαναρίȣς, λεπτȣργούς, χαλκεῖς μετὰ ἐργαλείων αὐτῶν. ἑτέρας ἁμάξας λόγου ἀρμαμέντου. ἑτέρας ἁμάξας τὰς φερούσας διαστροφὰς καὶ τὰ ἐκ περισσοῦ ἅρματα ὅσα ἡ χρεία καλεῖ, καὶ ὑποζύγια, καὶ ἵππους, σαγμάρια, σκευοφόρια, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὄργανα, ὅσα ἡ συνήθεια τοῦ φοσσάτου.

8 Πρὸς δὲ πολιορκίας καὶ μαγγανικὰ διάφορα. καὶ σκάλας ξυλίνας συστελλομένας, καὶ ἕτερα μηχανικὰ περιττὰ ὅσα ἐπινοήσεις.

9 Εἰ δὲ περὶ ποταμοὺς ἢ λίμνας, καὶ ναυκέλια, ἤγουν πλοῖα μικρὰ, ἢ ἀπὸ βυρσῶν κατεσκευασμένα, ἢ κατὰ φύσιν. Φροντίσεις δὲ καὶ ἑτοιμάσεις καὶ τὰς λεγομένας τένδας, καὶ ἀτεγείας, μετὰ τῆς αὐτῶν ἐξοπλίσεως, δι' ὧν τινες καὶ βροχὰς καὶ καύματα ἀπαντήσουσιν.

10 Τοῖς δὲ ναυμάχοις στρατηγοῖς καὶ ναῦς παρασκευάζειν ἐξωπλισμένας, τὰς μὲν μαχίμους, τὰς δὲ ἱππαγωγοὺς, τὰς δὲ σκευοφόρους, ἅμα τῇ περὶ αὐτὰς ἁπάσῃ χρειώδη πανοπλίᾳ καὶ ἀποσκευῇ μελετώμεθα.

11 Τῶν δὲ ἀπαριθμημένων σοι παρασκευῶν ἀνωτέρω τῶν καὶ ὀφειλουσῶν τινῶν μὲν παρὰ σοῦ, τινῶν δὲ παρὰ τῶν ὑπό σε ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν πορίζεσθαι, τὰ μὲν ὅπλα ἐξῆς εἰς ἄμυναν τῶν πολεμίων, τὰ δὲ εἰς φυλακὴν τῶν μαχομένων στρατιωτῶν, τὰ δὲ εἰς τὴν ἄλλην χρείαν αὐτῶν καὶ ὑπηρεσίαν.

12 Καὶ μάλιστα τῶν πολεμικῶν ὅπλων ἐπιμελήσῃ, ὡς ἂν διαφυλάττοιντο πάντοτε λαμπρὰ καὶ τεθηκονημένα πρὸς κατάπληξιν τῶν πολεμίων. ταῦτα πάντα προευτρεπίσεις, ἵνα ἐν ἑτοίμῳ ὦσιν ~~εἰς χρείαν τῶν~~ κατὰ τῶν πολεμίων ~~ἀγωνιζομένων~~. καὶ μὴ ὁ καιρὸς ~~ἑτοιμασίας καὶ~~ παρασκευῆς ἀναγκάζῃ ποιεῖσθαι. ταῦτα δὲ, καὶ ὅσα ἡμῖν διὰ λήθην παραλέλειπται, ἐξ ἀνάγκης ὀφείλεις παρασκευάζειν. εἰ δέ τι πλέον εἰς ὅπλων παρασκευὴν ἐπινοήσεις, τῷ θεῷ χάρις, καὶ τῇ σῇ ~~φρονήσει~~.

9 Ad fluuios & lacus nauiculas, id est, nauigia parua, vel ex corijs confecta, vel naturæ vi quadam fabricata. Excogitabis etiam & præparabis tentas & ategias, id est, integumenta cum suo ipsorum apparatu, quibus pluuiarum & æstuum vim possis depellere.

10 Rei naualis præfectum oportet naues parare, partim bellatrices, partim equorum vectrices, partim sarcinarias, ad omnia arma bellica, & omnem apparatum nauticum vehendum.

11 Cùm hic apparatus omnis qui superius à me memoratus est, partim abs te ipso, partim ab aliis sub tuo dominatu præfectis suppeditatus & suffectus sit, arma partim ad propulsandos hostes, partim ad prœliantium militum defensionem, partim ad aliarum rerum vsum atque occupationem paranda sunt.

12 Maximè autem armorum bellicorum curam geres, vt splendida & acuta ad hostes perterrefaciendos conseruentur. Hæc omnia diligenter præparabis, vt in promptu esse possint ad vsum belli ijs qui se pro virtute armant contra hostes: & nequaquam illud tempus in quo acies instrui debet, tempus præparandorum armorum facias. Hæc, & si quæ alia à nobis propter obliuionem prætermissa sunt, necessariò debes præparare: si verò aliquid excogitare possis, Deo gratiæ agendæ & solertiæ tuæ sunt.

† ἐν αἷς καὶ ὑετῶν καὶ καυμάτων ὅτε χρεία ἐξῆς ἐλευθερίαν

/ παρα

/ τετιγμένα

† τοῖς ὑπὲρ ἀρετῆς ξίφος ὁπλίζουσι / +

φ παρατάξεως / +

/ καιρὸν

/ ἀλλὰ

/ ἀγχίνοια

13 Ante omnia autem Dei timorem, ingenium celere, mentem honestam in omni tempore & loco in omni re habeas, & ad omnia teipsum paratum esse præcipimus.

14 De armorum igitur apparatu, quantum hucusque nostra suppetit memoria, tuæ dignitati explicuimus. De pedestri autem & mixta acie postea dicemus. Nunc verò quemadmodum vnumquemque separatim virum equestrem in exercitationibus, & omnino in ipso belli tempore, & qualia necessariò tecum ad bellum asportare oportet, dicemus.

13 Πρὸ δὲ πάντων μετὰ πάντα φόβον θεοῦ ἔχειν, καὶ διάνοιαν ταχυτάτην, καὶ σπουδαίαν γνώμην ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ καὶ πράγματι, καὶ πρὸς ἅπαντα ἕτοιμον εἶναι παρακελευόμεθα.

14 Περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν ὅπλων παρασκευῆς, ὦ στρατηγέ, κατεθέμεθα τῇ σῇ ἐνδοξότητι, καθόσον ἡμῖν τέως ἡ μνήμη ἐχωρήγησεν. ἑξῆς δὲ περὶ μὲν πεζικῆς καὶ συμμίκτου παρατάξεως ὕστερον ἐροῦμεν. νῦν δὲ ὅπως ὁπλίσεις ἕκαστον ἄνδρα καβαλλάριον στρατιώτην ἔν τε ταῖς γυμνασίαις, καὶ τὸ τέλειον ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ ὁποῖα κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἐπιφέρει.

CAP. VI.

De armatura equestrium & pedestrium.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ϛ'.

Περὶ ὁπλίσεων καβαλλαρικῶν καὶ πεζικῶν.

Oportet igitur armari milites à suis ipsorum præfectis, & quę idonea sunt, & ad vsum castrensem accommodata, siue hybernis siue æstiuis parari, vt vnusquisque tum præfectus tum miles, pro virtute ac dotibus suis æqua proportione habeant, potissimum autem præfecti à turmarcha incipientes vsque ad centurionem & quartanum. Tu verò inprimis, atque etiam copiæ præterea tuę, aliquid habeatis præ cæteris eximium.

Δεῖ τοίνυν ὁπλισθῆναι τοὺς στρατιώτας διὰ τῶν ἰδίων ἀρχόντων, καὶ τὰ ἐπιτήδεια τῷ καιρῷ εἴτε παρὰ χειμαδίου, εἴτε παρὰ φοσσάτου, παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς ἀναγκαίας χρείας τῆς στρατείας. καὶ ἔχειν ἅπαντας ἀναλόγως ἄρχοντάς τε καὶ ἀρχομένους πρὸς ἑκάστου ποιότητά τε καὶ δύναμιν, καὶ μάλιστα τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἀπό τε τουρμάρχου, καὶ μέχρι κεντάρχου καὶ τετράρχου, καὶ κατ' ἐξαίρετον σεαυτόν, καὶ τὴν ὑπό σε περιέλευσιν.

2 Habere autem eos oportet si-

2 Ἔχειν δὲ δεῖ ἕκαστον ἄνδρα ὁπλι-

σιν

σιν ταιαύτην. ζάβας τελείας μέχρι τῶν ἀστραγάλων ἀνασυρομένας, διὰ λωρίων καὶ κρικελλίων, μετὰ τῶν θηκαρίων αὐτῶν ἔχειν ἢ καὶ κασσίδας σιδηρᾶς ~~καὶ λαμπρὰς~~ ἐχούσας ἄνωθεν εἰς τὰς κορυφὰς τουφία μικρά. τοξάρια δὲ ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδίαν ἰσχὺν καὶ οὐχ ὑπὲρ αὐτὴν, μᾶλλον δὲ καὶ ἁπαλώτερα, ἔχοντα θηκάρια πλατέα ἵνα ἐν καιρῷ ἐπειγμένῳ χωρεῖν τὰ τοξάρια ἐν αὐτοῖς, ἔχειν τε καὶ κόρδας ἐκ περισσοῦ ἐν τοῖς πουγγίοις αὐτῶν. κούκουρα μετὰ σαγιττῶν καὶ σκεπασμάτων αὐτῶν ἐπιτήδεια χωροῦντα ἀπὸ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα σαγιττῶν. ἐν δὲ τοῖς τοξο... ρινία καὶ ζουγλία. ἔχειν τε καὶ κοντάρια μακρὰ καβαλλαρικά, ἔχοντα λωρία κατὰ τὸ μέσον μετὰ φλαμούλων. ἔχειν δὲ καὶ σπαθία ἀποκρεμάμενα τῶν ὤμων αὐτῶν τὴν ῥωμαϊκὴν τάξιν, καὶ ἕτερα παραμήρια, ἤτοι μαχαίρας διεζωσμένους.

3 Ὅσοι δὲ μὴ οἴδασι τοξεύειν νεώτεροι, ἐχέτωσαν κοντάρια μετὰ σκουταρίων τελείων. εἰ δὲ καὶ χειρομάνικα σιδηρᾶ, ἃ λέγεται χειρόψελλα, ... χρήσιμον. ἔχειν δὲ καὶ μικρὰ τουφία ... τῶν ὀπισθελίνων τῶν ἵππων, καὶ φλάμουλα μικρὰ ἐπάνω τῶν ζαβῶν κατὰ τῶν νόμων. ὅσον γάρ ἐστιν εὔσχημος ἐν τῇ ὁπλίσει αὐτοῦ ὁ στρατιώτης, τοσοῦτον καὶ αὐτῷ προθυμία προσγίνεται, καὶ τοῖς ἐχθροῖς δειλία.

4 Εἰ δυνατὸν δὲ καὶ θώρακας ἔχειν, οὕς τινες καλοῦσι νῦν κλιβάνια,

gillatim armaturam talem: Zabas integras & talares reuolutas iterum per lora & annulos cum thecis suis: habeant & cassides ferreas splendidas, quæ omnino in vertice habeant tuphia quædam parua. Arcus etiam singulorum viribus idoneos, non supra vires, sed potius infra vires vtentium, corytos, id est, thecas arcuarias habentes latas, vt opportunè cùm vsus fert educere è corytis arcus possint. Habeant etiam chordas siue neruos multos in pungijs suis. Cuccurra sagittarum integumentorum idonea, quę capiant triginta siue quadriginta sagittas. In toxozonijs, id est, in zonis arcuarijs, rhinia & zuglia. Habeant autem contaria, id est, hastas equestres longas, in medio habentes lora quædam cum flamulis: habeant præterea spathas Romano more ab humeris illorum pendentes, & parameria, id est, gladios sibi accinctos.

3 Quicunque autem adolescentes sagittarum iaciendarum imperiti sunt, habeant contraria, id est, hastas cum scutis integris. Non inutile autem erit si chiromanica & chiropselia, id est, manicas ferreas habeant. Habeant etiam & parua tuphia in opisthelinis equorum, & flamula parua supra zabas in humeris. Quanto enim decentior in armatura sua miles est, tanto maior illi alacritas, & hostibus formido vehementior aderit.

4 Si fieri potest habeant clibania, quos thoraces vocant, eosque

illustres ac splendidos: & ποδοψέλια & πτερνιστῆρας, quæ ocreæ nominantur, & superloricas, si quando opus illis, induant.

5 Omnes autem adolescentiores Romanos vsque ad quadraginta annorum ætatem, quanquam parum vel nihil sciant sagittarum iaciendarum, coges arcum & pharetram gestare: postquam enim ars sagittaria contempta spretaque esse cœpit, permultæ Romanis offensiones accedebant.

6 Habeas etiam hastas duas, vt altera deficiente, altera statim vti possis. Imperitioribus arcus imbecilliores dato: quanquam enim sagittas iacere nesciunt, tempore tamen discere conabuntur, quod in primis conducibile est.

7 Si id commodè fieri potest, rhictaria, id est, iacula in hostes conjiciant. Equitem igitur ad hûc modum armabis.

8 Equi autem, sed præfectorum potissimum reliquorumque lectorum virorum, pectoralia & frontalia vel ferrea, vel ex cendulclis facta habeant, vel quæ ex neruis efficiuntur, & pectora illorum & colla, si fieri possit, & ventres perparua quædam apocremasmata eorum quæ feletra sellarum dicuntur: à magnis enim sæpe periculis equos liberant, atque adeo ipsos equites. Hæc in primis habeant illi qui cæteros in bello antecedunt.

ψιλοὺς εἰκὸς ἀστοχοῦντος

~~κατὰ τοῦ πολεμίου~~

καὶ αὐτὰ στιλπνά, καὶ λαμπρά. καὶ περικνημίδας, ἅπνα λέγονται νῦν ποδόψελλα. καὶ πτερνιστῆρας ἐνίοτε. ἔχειν δὲ καὶ ἐπιλώρικα ὅτε χρεία ἐπενδυόμενα.

5 Πάντας τοὺς νεωτέρους ῥωμαίους ἄχρι τεσσαράκοντα ἐτῶν ἀναγκάζεσθαι, εἴτε κατὰ λόγον οἴδασι τοξεύειν εἴτε μετρίως, ἐξ πάντως τοξοφάρετρα φορεῖν. τῆς γὰρ τοξείας παντελῶς ἀμεληθείσης ἐν τοῖς ῥωμαίοις τὰ πολλὰ νῦν εἴωθε σφάλματα γίνεσθαι.

6 Ἔχειν δὲ καὶ κοντάρια δύο, ἵνα τοῦ ἑνὸς ~~ἀστοχοῦντος~~ ἔχει τὸ ἄλλο εἰς χρῆσιν. τοὺς δὲ ἀπειροτέρους ἁπαλώτερα ἔχειν τοξάρια, κἂν οὐκ οἴδασι τοξεύειν, τῷ χρόνῳ ἐπιτηδεύουσι μαθεῖν, ὅπερ τῶν ἀναγκαίων ~~ἐστί~~.

7 Εἰ δυνατὸν καὶ ἀκόντια ἤτοι ῥικτάρια ἔχειν ἕως δύο, ἵνα ἐν καιρῷ καὶ ἀκοντίσωσι προχείρως ~~[illegible]~~ κατὰ τοῦ πολεμίου. καὶ τὸν μὲν ἱππέα στρατιώτην οὕτως ὁπλίσεις.

8 Τοὺς δὲ ἵππους, καὶ μάλιστα τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιλέκτων, προμετώπια ἔχειν, καὶ στηθάρια, ἢ σιδηρᾶ, ἢ ἀπὸ κεντούκλων, οἷον νευρικά. καὶ σκέπεσθαι τὰ στήθη καὶ τοὺς τραχήλους αὐτῶν. εἰ δυνατὸν, καὶ τὰς κοιλίας μικρῶν ἀποκρεμασμάτων ἀπὸ τῶν λεγομένων ἀφελέτρων τῆς σέλλας. μεγάλων γὰρ ταῦτα κινδύνων πολλάκις τοὺς ἵππους διασώζουσι, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς ἐπ' αὐτῶν ὀχουμένους. ταῦτα δὲ ἔχειν καὶ μάλιστα τοὺς προαγωνιζομένους ἐν τῇ μάχῃ.

9 Αἱ σέλλαι δὲ ἐχέτωσαν ἐπισέλλια δασέα καὶ μεγάλα, καὶ τὰ χαλινάρια αὐτῶν ἔστωσαν ἐπιτήδεια καὶ ἰσχυρά.

10 Εἰς δὲ τὰς σέλλας δύο σκάλας σιδηρᾶς, καὶ λωρόσακκον, καὶ πέδικλον, καὶ σελλοπούγγιον, ἐν ᾧ καιρῷ καλοῦντος δυνατόν ἐστι καὶ τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν δαπάνην χωρῆσαι. καὶ τουφία δὲ εἰς τὰς ὀπισθελίνας τέσσαρα. καὶ κορυφαῖον τοῦ ἵππου τουφίον, καὶ ὑπογένειον ὁμοίως.

11 Πάντως δὲ ἔχειν δεῖ τὸν καβαλλάριον στρατιώτην τζικούριον δίστομον, τὸ ἐν στόμα πέξιν σπαθίου ἐπιμήκες, τὸ δ' ἕτερον πέξιν ξίφους κοντάριον, μακρὸν καὶ ὀξύ, ἀποκρεμάμενον μετὰ θηκαρίου δερματίνου ἐν τῇ σέλλᾳ.

12 Τὰ δὲ ἱμάτια τῶν στρατιωτῶν, εἴτε λινᾶ εἰσιν, εἴτε ἐξ ἐρίου, ἢ ἑτέρας ὕλης, πλατέα δεῖ εἶναι, ἵνα ἐν τῷ καβαλλικεύειν μὴ ἐμποδίζονται. ἀλλὰ καὶ σκέπωνται δι' αὐτῶν τὰ γόνατα αὐτῶν, καὶ εὐσχήμονες φαίνωνται.

13 Χρὴ δὲ καὶ κένδουκλα ἔχειν πλατέα πάνυ ἔχοντα μανίκια πλατέα, ἵνα ἐν τῷ ὁπλισθῆναι αὐτοὺς καὶ φορεῖν τὰς ζάβας καὶ τὰ τοξάρια, ἐάν, ὡς εἰκός, συμβῇ βροχὴν γενέσθαι, ἢ ὑγρότερον τὸν ἀέρα ἐκ τῆς δρόσου, φοροῦντες αὐτὰ ἐπάνω τῶν ζαβῶν καὶ τῶν τοξαρίων φυλάττωσι τὸ ἅρμα αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐμποδίζονται εἴτε τοῖς τοξαρίοις, εἴτε τοῖς σκουταρίοις αὐτῶν βουληθῶσι χρήσασθαι. [redacted] δὲ καὶ ἄλλως πως ἀναγκαῖα τὰ κένδουκλα ἐν ταῖς σκουλκαῖς ἤγουν ταῖς βίγλαις. οὐ διαφαίνονται γὰρ μήκοθεν τοῖς πολεμίοις αἱ ζάβαι ὑπ' αὐτῶν σκεπόμεναι. ἀντέχουσι δὲ καὶ πρὸς τὰς βολὰς τῶν σαγιτ[redacted]

9 Et sellæ habeant episelia hirsuta & magna. Fræna autem illorum idonea sint & fortia.

10 Ad sellas duas ferreas scalas & lorosocum & pedilum & sellopungium, vt quo tempore aduocatur aliquis sufficere sumptum duorum aut trium dierum possit: & tuphia ad opisthelinas quatuor, & verticalia, equi tuphium & similiter ὑπογένειον, id est, summentũ:

11 Omnino autem equitem habere oportet tzicurem ancipitē, vnam aciem instar cuspidis hastæ longam & acutam in sella cum theca coriacea pendentem.

12 Vestes militum siue lineæ, siue laneę, siue ex alia materia, latas esse oportet, vt ad equitādum non impediantur, & tegant pręterea genua illorum, & magis decori fiant.

13 Oportet verò cenducla habere lata admodum, quæ habeant etiam manicia lata, vt cùm armantur illi & gestant zabas atque arcus, si, quemadmodum sæpe fit, contingat pluuiam esse aut aërem humidiorem, currum suum conseruent & non impediantur, siue arcubus siue scutis vti voluerint. Sunt verò etiam cenducla in explorationibus & vigilijs pernecessaria: non apparent enim zabæ hostibus, ipsis cenduclis tectæ. Resistunt etiā impetui sagitta rum.

14 Mandamus etiam vt in vnoquoque contubernio & falces & ſecures habeant ad neceſſarios vſus.

15 Cohortium autem præfectos ſiue milites qui potentiores ſunt cogere oportet pueros ſibi conquirere ſiue ſeruos ſiue liberos: & diligenter in tempore rogæ & adnomij, id eſt, deſcriptionis nominum, pueri illorum & currus deſcribantur & conquirantur, vt ne contemptis ijs adoleſcentibus adminiſtris, ipſo belli tempore ex ipſis militibus ad tuldum, id eſt, impedimenta conſeruanda cogantur ſeparare, & pauciores fiant qui in ipſo prœlio dimicent.

16 Si verò quidam, quemadmodum veriſimile eſt, non adeò locupletes ſunt, vt ſibi ſufficere pueros adminiſtros poſſint, neceſſe eſt quatuor aut quinque militibus tenuioribus vnum aliquem adminiſtrum, qui illis operam det, tribuere.

17 Pari modo pro ſagmarijs, id eſt, ſarcinis facere oportet, quorum magnus eſt vſus propter zabas & tentas illorum.

18 Mandamus vt capita vniuscuiusque bandi, id eſt, cohortis, vnius coloris ſint: & flamũla vniuscuiusque turmæ & vniuscuiusque drungi, id eſt, cohortis milliariæ, vnius quoque coloris ſint.

19 Vt verò vnaquæque cohors ſuam ipſius cohortem, id eſt, bandũm facile agnoſcat, oportet alia quędam priuata ſigna capitibus adiungere, vt ex illis tum per tur-

14 Προστάσσομεν δὲ καθ' ἕκαστον κοντουβέρνιον καὶ δρέπανα καὶ ἀξίνας ἔχειν αὐτοὺς διὰ τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας.

15 Τοὺς δὲ τῶν ταγμάτων ἄρχοντας, ἢ στρατιώτας, καὶ τῶν θεματικῶν βάνδων τοὺς δυνατωτέρους ἀναγκάζεσθαι χρὴ, παῖδας ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν δούλους, ἢ ἐλευθέρους, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ῥόγας, καὶ τοῦ ἀδνουμίου, καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν καὶ τὰ ἅρματα ἀπογράφεσθαι καὶ καταζητεῖσθαι, ἵνα μὴ περιφρον[illegible] τῶν δουλευόντων ἐν καιρῷ πολέμου ἀναγκάζωνται ἐξ αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν ἀφορίζεσθαι εἰς τὸ τοῦλδον, καὶ ὀλίγοι γίνωνται οἱ κοπιῶντες ἐν τῇ μάχῃ.

16 Εἰ δέ τινες, ὡς εἰκὸς, μὴ εὐποροῦσι κτήσασθαι παῖδας ἀναγκαῖόν [illegible] εἰς τοὺς κατωτέρους στρατιώτας τρεῖς ἢ τέσσαρας ἕνα παῖδα τοῦ ὑπηρετεῖν αὐτοῖς μέλλοντα ἐπινοεῖν.

17 Τὸν ὅμοιον δὲ τρόπον ποιεῖν καὶ εἰς τὰ σαγμάρια, ὧν χρεία κατὰ τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὰς ζάβας καὶ τέντας αὐτῶν.

18 Προστάσσομεν δὲ καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν βάνδων ἑκάστου τάγματος ὁμοχρόους γίνεσθαι, καὶ τὰ φλάμουλα ἑκάστης τούρμας ἢ δρούγγου ἰδιόχροα εἶναι.

19 Ἵνα δὲ καὶ τὸ καθέκαστον τάγμα εὐκόλως ἐπιγινώσκῃ τὸ ἴδιον βάνδον, δεῖ ἕτερα εἴδη καὶ σημεῖα προστιθέναι τῆς κεφαλαῖς τῶν βάνδων.

ὧν γινώσκεσθαι αὐτὰ καὶ κατὰ τὰς τούρμας, καὶ κατὰ τοὺς δρούγγους, καὶ κατὰ τὰ βάνδα.

20 Πάντως δὲ τὰ τῶν τουρμαρχῶν ἐνηλλαγμένα δεῖ εἶναι καὶ πρόδηλα, ἵνα ἐκ πολλοῦ διαστήματος γινώσκωνται τοῖς ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένοις.

21 Κελεύομεν δέ σοι, ὦ στρατηγέ, καὶ ἅμαξας [illegible] ἐκ περισσοῦ μάλιστα τοξάρια καὶ σαγίττας ἵνα τοῖς, ὡς εἰκός, ἀστοχοῦσιν ὅπλοις ἐξ αὐτῶν ἀντισώζηται.

22 Ἔξωθεν δὲ τῶν [illegible] θηκαρίων τῶν ζαβῶν ἔχειν τοὺς στρατιώτας ἀπὸ δερμάτων θηκάρια ἕτερα ἐλαφρά. ὅπως ἢ ἐν καιρῷ πολέμου, ἢ ἐν καιρῷ κούρσου, ὄπισθεν τῶν ὀπισθοκουρβίων κατὰ τὰς ψύας τῶν ἵππων βαστάζονται καὶ ἂν συμβῇ, ὡς πολλάκις, ὃ μὴ γένοιτο, τροπῆς γενομένης πρὸς μίαν ἡμέραν ἀφανίζεσθαι τοὺς τὴν παρασκευὴν ἔχοντας, μὴ ἐπὶ γυμναὶ αἱ ζάβαι καὶ φθείρονται. εἶτα καὶ σκέπουσι τοὺς στρατιώτας διηνεκῶς ἐπικείμεναι αὐτοῖς.

23 Οὐδὲ τοῦτο παραλείψομεν. ἐν τῇ διατάξει ἵνα οἱ ἄρχοντες ἑκάστου τάγματος διάγνωσιν ποιῶσιν ἐν καιρῷ ὥστε ἐὰν μὴ εὐπορῶσιν οἱ στρατιῶται κατὰ τὴν χώραν ἀγοράσαι τὰ ἐπιτήδεια φανερὸν γίνεσθαι πόσων ἵππων καὶ ποίου εἴδους καὶ ποίου ἅρματος δέονται τῶν στρατιωτῶν ἕκαστος ἵνα παρασκευάζῃς, ὦ στρατηγέ, ταῦτα ἐν τῷ δέοντι καιρῷ εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ἀγορασίαν αὐτοῖς ἀπὸ [illegible] τινῶν, ἤτε οἱ στρατιῶται ἀναγκαίων εἰδῶν καὶ ὅπλων, εἰ οὕτω τύχοι, ὑστερούμενοι ἀπορῶσιν ἐπὶ οὖν [illegible] καβαλλάριον στρατιώτην ἐξωπλίσαμεν, ἑξῆς [illegible] καὶ ὅπως χρή σε καὶ τῶν πεζῇ μαχομένων στρατιωτῶν ὅπλισιν ποιήσασθαι,

24 Τῆς πεζικῆς τοίνυν τοῦ στρατοῦ τάξεως πάλαι μὲν εἰς τρία διῃρημένης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τακτικοῖς, οἷον ὁπλίτας, οὓς οἱ νεώτεροι σκουτάτους ἐκάλεσαν. εἰς ψιλούς, οὓς νῦν ψιλοὺς τῷ αὐτῷ καλοῦσιν ὀνόματι. καὶ εἰς

mas, tum per drungos, tum per banda cognosci possint.

20 Omnia autem turmarcharum signa tum diversa esse oportet tum manifesta, vt longo intervallo cognoscere suos possint.

21 Mandamus etiam, vt currus quidam superflui adhibeantur propter bastagen, id est, vecturam, & maximè arcuum sagittarumque, vt iis qui armis destituuntur, inde sufficit arma possint.

22 Præter bubulas zabarum thecas, habere oportet milites ex pellibus thecas quasdam expeditas, vt vel belli tempore, vel excursionũ, post opisthocurbia in lumbis equorum, & si (quod absit) contingat sæpenumero in fugam converti. * * *

πελτ[redacted], ὧν οἱ καθ' ἡμᾶς οὐ γινώσκουσι μὲν τὴν κλῆσιν, δοκεῖ δέ μοι τοῖς ψιλοῖς αὐτοὺς συγκαταλέξαι[redacted] δύο [redacted] τάξεις πεζικ[redacted] μνημονεύουσι στρατοῦ, ὁπλιτῶν τε καὶ ψιλῶν. περὶ τούτων οὖν ἡμεῖς διαλαβόντες τῶν τάξεων διορισ[redacted]μεθα.

25 Ὁπλίσαι μὲν οὖν τὸν πεζὸν σκουτάτον, τὸν πάλαι καλούμενον ὁπλίτην, ὥστε ἔχειν σπάθην, σκουτάρ[redacted], ὅτε μὲν χρεία καλεῖ, ἐπιμήκες [redacted] καλεῖται θυρεός, πάντως δὲ στρογγύλον τέλειον. τὰ δὲ σκουτάρια ὁμόχροα πάντων, ἢ κατὰ ἀριθμὸν, ἢ κατὰ τάγμα, ἔχειν δὲ καὶ κασσίδα ἔχουσαν ἄνωθεν τουφίον μικρὸν, σφενδόβολα, τζικούρια δίστομα, τὸ μὲν ἓν στόμα ὡς σπάθην, τὸ δὲ ἕτερον ὡς κονταρίου ξίφος, ἀναβασταζόμενα μετὰ [redacted] δερματίνων, ἢ τζικούρια ἕτερα, ἔχοντα τὸ μὲν στόμα κοπτὸν, τὸ δὲ ἕτερον στρογγύλον. ἢ ἕτερα τζικούρια δίστομα τάξιν πελεκίων. τοὺς δὲ ἐπιλέκτους τῆς ἀξίας ἔχειν καὶ ζάβας, ἤτοι λωρίκια, εἰ μὲν δυνατὸν, ὅλους, [redacted] κἂν δύο τοὺς πρώτους τῶν ἀκιῶν. κατὰ δὲ [redacted] τῆς ζάβας φλαμουλίσκια μικρά. ἔχειν δὲ καὶ χειρομάνικα τὰ λεγόμενα μανικέλια καὶ χειρόψελλα σίδηρα, ἢ ξυλινά, καὶ περικνημίδας ὁμοίως ἃ λέγεται ποδόψελλα, ἢ χαλκότουβα, μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς κεφαλαῖς καὶ οὐραῖς τῶν ἀκιῶν τεταγμένους.

26. Καὶ τοὺς σκουτάτους οὕτως ὁπλίσαι, ὡς εἴρηται. τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ λ' ἢ μ'. τόξον φαρέτραν ἐπὶ [redacted] ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ λ' ἢ μ' σαγιττῶν. σωληνάρια ξύλινα μετὰ μικρῶν σαγιττῶν, τοξάρων μικρῶν, ἅπερ [redacted] ἐπὶ πολὺ διάστημα ῥίπτονται διὰ τῶν τοξαρίων.]

***& inimicis inutilia sunt. Birruttas autem quæ rhictaria, id est, tela dicuntur, eos habere oportet qui rei sagittariæ imperiti sunt; atque etiam eos qui arcubus deficiuntur. Habeant etiam scutula parua rotunda, fundibula & tzicuria prædictis formis similia, quæ etiam thecis [redacted] eis gestentur. Vestes peditum omnium sint condæ, id est, attonsæ vsque ad genua illorum, & si id fieri potest, superlorica habeant. Calcei illorum fastigia ante acuminata ne habeant. Necessarium verò est paucis qui-

καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἄχρηστά εἰσι. βιρίττας δὲ ἃ λέγεται ῥικτάρια, τοὺς ἀπείρους πρὸς τὴν τοξείαν ἔχοντας, ἢ καὶ λειπομένους ὡς εἰκὸς τόξου ἔχειν δὲ καὶ σκουτάρια μικρὰ, στρογγύλα, σφενδόβολα, καὶ τζικούρια ὅμοια τῶν εἰρημένων βασταζόμενα καὶ αὐτὰ εἰς θηκάρια δερμάτινα. τὰ δὲ ἱμάτια τῶν πεζῶν ἁπάντων ἔστωσαν κονδὰ μέχρι τῶν γονάτων αὐτῶν, ἐὰν δυνατὸν αὐτοὺς ἔχειν καὶ ἐπιλωρίκια. τὰ δὲ ὑποδήματα αὐτῶν μὴ ἔχειν ὀξείας ἔμπροσθεν, ἀναγκαῖον δὲ ὀλίγοις μικροῖς ἥλοις κα-

θηλοῦσθαι αὐτὰ, ἤγουν καρφίῳ, πρὸς πλείονα ὑπουργίαν. χρήσιμα γὰρ ταῦτα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις μάλιστα. καὶ τὰς κουρὰς δὲ αὐτῶν κοντὰς γίνεσθαι, καὶ μὴ ἀφιέναι αὐτοὺς τελείας τρίχας.

27 Ἀλλ' οὕτω μὲν τοὺς πεζοὺς στρατιώτας ἐνδύσεις καὶ περιφράξεις δι' ὅπλων. πρὸς δὲ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν καὶ φυλακὴν ἁμάξας παρασκευάσεις εὐσταλεῖς ἤγουν ἐλαφρὰς καὶ γοργὰς κατὰ δεκαρχίαν, ἤτοι κουντουβέρνιν, μίαν καὶ μὴ πλέον. ἵνα μὴ πολλοὶ εἰς αὐτὰ ἀσχολούμενοι ἀργῶσιν. ἐχέτω δὲ ἑκάστη τῶν ἁμαξῶν χειρόμυλον, ἀξίνην, πέλεκυν, σκέπαρνον, πριόνιον, ὄρυγας δύο, κοφίνια, κιλίκια, φαλκία, τζικούρια, βαρδούκια, ματζούκια. ἴσως καὶ τούτων χρεία γένηται τοῖς στρατιώταις. τριβόλους ἀναδεδεμένους διὰ λεπτῶν σφηκωμάτων, καὶ ἐν ἥλωσι σιδηροῖς ἀποκρεμαμένας, διὰ τὸ ἑτοίμως συναγαγέσθαι αὐτάς. ἑτέρας ἁμάξας ἐχούσας τοξοβολίστρας καὶ σαγίττας αὐτῶν, καὶ βαλίστρας, ἤτοι μαγγανικὰ τὰ λεγόμενα ἀλακάτια στρεφόμενα κύκλωθεν, καὶ μαγγαναρίους, λεπτουργούς, χαλκεῖς. καὶ τούτοις ἴδιον ἄρχοντα ἐπιστῆσαι.

28 Ἑτέρας ἁμάξας φερούσας τὸ ἀρμαμέντον ἑκάστου ἀριθμοῦ τῶν στρατιωτῶν. ἑτέρας ἁμάξας ὡς [illegible] καὶ εἰκοσι βασταζούσας πιστὸν, καὶ παξαμάδιον, καὶ σαγίττας, καὶ τοξάρια ἐκ περισσοῦ.

busdam clauulis firmari calceos, quos carphia appellant: ad varios enim vsus illud vtile est, & in primis ad itinera facienda. Et cæsaries illorum condæ, id est, atton sæ fiãt, aut etiam permittere vt nullo modo crinem habeant, fortasse non inutile est.

27 Et pedites quidem ad hunc modum apparabis & armis teges. Ad vsum illorum & conseruationem carros habebis expeditos, agiles & firmos, vnicuique decuriæ siue contubernio vnum, & non plures, vt ne multi in illis occupatientur. Habeat autem vnusquisque carrus molam manuariam, securim, asciam, prionim, id est, serram, orugas duas, malleum, ptyaria siue vannos duos, cophinam ciliciam, phalciam, tzicuria, barducia, matzuchia, fortassis etiam (nam horum vsus militibus interdum est, tribulas paruis quibusdam fascijs ligatas, & clauo ferreo appendentes, vt facile adduci possint: alios currus sagittarios qui sagittas ferant, & manganica siue balistas quæ alacatia nominantur, orbiculata, & manganarios, cælatores, fabros ærarios, & istis peculiarem aliquem prefectum eligere.

28 Alios carros qui vniuscuiusque armamentum ferant pro numero militum, alios carros decem vel viginti qui ferant pistum, paxemadium, id est, panem biscoctum, sagittas & arcus complures.

29 Ex equis vel iumentis sagmatariis, id est, sarcinariis, si fieri potest, in vnoquoque contubernio vnum, sin minus, duobus contuberniis vnum, vt si occasio quæuis fiat separandorum peditum à curribus, & anticipandi loci, vehant secum octo vel decem dierum idoneum commeatum, donec eò currus, qui tardius procedere solent, postea ad eos perueniant.

30 Non inutile verò mihi videtur paucis antiquæ armaturæ formam, quod ad equites & pedites pertinet, memorare, quemadmodum Ælianus & reliqui rei militaris scriptores memoriæ prodiderunt. Apud antiquos enim equestrem aciem duabus diuersis armaturis muniebant: alteram autem cataphractum, id est, loricatum appellabant, alteram autem non cataphractum, id est, non loricatum dicebant.

31 Armabant autem cataphractum equitem vndique tum ipsum tum equum etiam loricijs, id est, galeis: clibaneis, id est, thoracibus: paramerijs, id est, machæris vel ferreis, vel ex cornibus intextis. Equos muniebant lateralibus & frontalibus: id est, latera & capita & ceruices equorum, thoracibus & leis & alia certa materia tegebāt.

32 Ex iis omnibus qui vel cataphracti sunt, alij quidem habebant contaria, id est, hastas quas nunc menaula vocant, quæ olim antiqui lonchas nominabant, qui cataphracti manus cum hoste conse-

29 Ἵππους σαγματαρίους, ἢ ὑποζυγίους, εἰ μὲν ἐνδέχεται, καθ' ἕκαστον κοντουβέρνιον, εἰ δὲ μήγε, εἰς τὰ δύο κοντουβέρνια ἕνα. ἵνα εἰ γένηται καιρὸς χωρισθῆναι τοὺς πεζοὺς ἐκ τῶν ἁμαξῶν, καὶ προκαταλαβεῖν τόπον, βαστάζειν ὀκτὼ ἢ δέκα ἡμερῶν δαπάνην, καὶ ἀκολουθεῖν μέχρις οὗ ἐπιφθάσωσιν αἱ ἁμάξαι ἀργότερον περιπατοῦσαι.

30 Οὐκ ἄχρηστον δέ μοι δοκεῖ μνημονεῦσαι κἂν ἐν μικρῷ καὶ τῆς ἀρχαίας ὁπλίσεως τῶν πεζῶν, καὶ τῶν καβαλλαρίων, καθὼς Αἰλιανός τε καὶ οἱ λοιποὶ τῶν τακτικῶν συγγραφεῖς ὑπηγόρευσαν. παρὰ γὰρ τοῖς ἀρχαίοις τὴν μὲν ἱππικὴν τάξιν εἰς δύο φορὰς ὁπλίσεως ἐποίουν οἱ στρατηγοί, μίαν μὲν κατάφρακτον λεγομένην, καὶ τὴν ἑτέραν οὐ κατάφρακτον.

31 Ὥπλιζον δὲ τὸν μὲν κατάφρακτον καβαλλάριον πανταχόθεν αὐτόν τε καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ. καὶ τὸν μὲν ἄνδρα λωρικίοις, καὶ κλιβανίοις ἢ σιδηροῖς, ἢ ἐκ κεράτων ἐπιπλεγμένοις, καὶ παραμικρίοις. τοὺς δὲ ἵππους κατέφραττον παραπλευριδίοις καὶ προμετωπιδίοις, ἤγουν τὰ πλευρά, καὶ τὰς κεφαλάς, καὶ τοὺς τραχήλους τῶν ἵππων διὰ κλιβανίων ἢ λωρικίων, ἢ ἄλλης ὕλης κατέσκεπον.

32 Τούτων δὲ πάντων τῶν τε καταφράκτων καὶ τῶν μὴ καταφράκτων καβαλλαρίων οἱ μὲν εἶχον κοντάρια, οἱ δὲ τὰ λεγόμενα μέναυλα, ἅπερ οἱ ἀρχαῖοι λόγχας ἐκάλουν. οἵτινες καὶ κατάφρακτοι ὄντες χεῖρας

συνε-

συμ[...] τοῖς πολεμίοις, οἱ δὲ μακρόθεν ἦσαν ἀκοντίζοντες, οὓς καὶ ἔλεγον ἀκροβολιστάς. τῶν δὲ τὰ κοντάρια, ἢ τὰς λόγχας ἐχόντων, οἱ μὲν, ὡς εἴρηται, ἦσαν οἱ τοῖς πολεμίοις συμπλεκόμενοι, καὶ πλησίον διὰ τῶν δοράτων ἤτοι τῶν κονταρίων μαχόμενοι. τούτων δὲ τῶν συμπλεκομένων τῇ μάχῃ οἱ μὲν θυρεοὺς εἶχον, ἤτοι σκουτάρια ἐπιμήκη μεγάλα. οἱ δὲ χωρὶς τῶν θυρεῶν μόνοις [...]ταρίοις ἐμάχοντο. καὶ οἱ μὲν ἐκαλοῦντο θυρεοφόροι, οἱ δὲ ἰδίως δορυφόροι· δόρυ γὰρ τὸ κοντάριον ἔλεγον.

33 Ἀκροβολιστὰς δὲ τῶν καβαλλαρίων ἐκάλουν, ἤγουν τοὺς μακρόθεν βάλλοντάς τε καὶ μαχομένους. τούτων δὲ οἱ μὲν δορατίοις ἤγουν ῥικταρίοις ἐκέχρηντο, οἱ δὲ τόξοις. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν μακρόθεν ἔρριπτον ῥικτάρια, ἢ [...]θείας ἐρχόμενοι, ἢ κύκλῳ περιτρέχοντες, οὓς ἐκάλουν ἱπποκοντιστάς. οἱ δὲ τοῖς τόξοις ἔβαλλον, οὓς [...] ἱπποτοξότας. τινὲς δὲ αὐτ[...] ἐλαφροῖς κονταρίοις ἐχρῶντο, καὶ μίαν ἢ δεύτερον ἀκοντίσαντες τὸ λοιπὸν συνεπλέκοντο τοῖς πολεμίοις, ἢ τοῖς δορατίοις οἷς εἶχον ἀπολειπομένοις, ἤγουν τοῖς ἐλαφροῖς κονταρίοις, [...] σπαθίοις αὐτῶν διαχρώμενοι. καὶ τούτους ἐκάλουν ἐλαφρούς. τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ πελέκεις μικροὺς ἔφερον πανταχόθεν ἐχούσας ἀκωκὰς ὀξείας ὡς ὀδόντας ἠκονημένους. καὶ τὴν καβαλλαρικὴν τάξιν οὕτως ὥπλιζον οἱ παλαιοί. ὅσον ἐν συντόμῳ εἰπεῖν.

rebant. Alij autem eminus iaculantes, quos vocant acrobolistas, id est, iaculatores velitares. Qui verò hastas habebant, illi certè quemadmodum dictum est, cum hostibus confligebant, cominus hastis pugnantes. Ex iis autem qui prœlio cõfligebant, alij thureos, id est, scuta oblonga magna habebant, alij sine scutis solis hastis prœliabantur, & illi quidem thureophori, id est, scutati nominabantur, hi verò hastati: nam contarium hastam appellabant.

33 Equites acrobolistas, id est, iaculatores velitares, qui eminus feriunt, & prœliantur, alij rhictarijs, id est, iaculis vtebantur, alij arcubus: & alij ex illis eminus conjiciebant hastas, alij directè procedentes, alij circumcursando, quos hippacontistas, id est, equestres iaculatores dixerunt, alij arcubus feriebant, quos ἱπποτοξότας, id est, equestres sagittarios. Quidam ex illis expeditis & velitaribus iaculis vtebantur, & cùm semel atque iterum iaculati fuerint, de cætero configunt cum hostibus, vel hastis, quas habebant relictis, vel expeditis iaculis, vel spathis suis vtẽtes: & istos vocabant velites. Quidam ex illis secures paruas ferebãt, aciem vndiq; acutam, quasi dentes cùm exacuuntur habentes. Et equestrem aciem (quemadmodum paucis complecti potui) ad hunc modum armabant antiqui.

34 Pedestrem aciem ab antiquis sic inuenimus descriptam esse. In tres enim partes copias suas diuidebant, quemadmodum à nobis superius memoratum est: & primam, grauem armaturam, alteram peltastas siue cetratos, tertiam leuem armaturam vocabant. Et grauis armaturæ Macedonico more ponderosissima arma fecere, quemadmodum Alexander Macedo facere solebat.

35 Etenim scuta illis faciebant rotunda, magna, oblonga, quæ thureos appellabant, & machæras quas parameria appellabant, & loricia, id est, galeas, & clibania, id est, thoraces, & cassides, & manicellia, & chalcotuba, quæ antiqui pericnemidas, id est, ocreas æneas nominabant, & hastas longas. Et grauem armaturam sic armabant.

36 Leuem armaturam, leuissimo omnium apparatu tegebant: neque enim clibania, id est, thoraces, neque loricia, id est, galeas, neque chalcotuba, id est, ocreas, æneas, neque thureos, id est, scuta magna habebant, sed eminus coniectis telis pugnabant, vt sagittas vel rhictaria, id est, iacula vel saxa proijcientes alia manu, alia fundis. Vestes habebant firmas vice antiloriciorum & thoracum & huiusmodi.

37 Peltastarum seu cetratorum agmen, quod recentiores rei militaris scriptores prætermiserunt: ar-

34 Τὴν δὲ πεζικὴν παρὰ τῶν ἀρχαίων τάξιν οὕτως εὕρομεν. τριχῶς μὲν γὰρ αὐτῆς διεμέριζον τὴν ὅπλισιν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται ἡμῖν. καὶ τὴν μὲν ἐκάλουν ὁπλίτας, τὴν δὲ πελταστὰς, τὴν δὲ ψιλούς. καὶ τὴν μὲν τῶν λεγομένων ὁπλιτῶν βαρυτάτην παρὰ πάντας τοὺς πεζοὺς ἐποίουν, κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον, ἤγουν καθὼς Ἀλέξανδρος ὁ τῶν μακεδόνων ἐξηγήσατο.

35 Καὶ γὰρ σκουτάρια ἐποίουν αὐτοῖς στρογγύλα παραμήκη μεγάλα, ἃ ἔλεγον θυρεούς. καὶ μαχαίρας, ἤγουν παραμήρια, καὶ θώρακας, καὶ κραίνη, ἤγουν λωρίκια, καὶ κλιβανία, καὶ κάσσιδας, καὶ μανικέλια, καὶ χαλκότουβα, ἅπερ οἱ παλαιοὶ περικνημίδας ἐκάλουν. καὶ κοντάρια μακρότερα. τοὺς μὲν ὁπλίτας λεγομένους οὕτως ὥπλιζον.

Τοὺς δὲ ψιλοὺς πάντων ἐλαφροτάτῃ ὥπλιζον τῇ παρασκευῇ. οὔτε γὰρ θώρακας, ἤγουν κλιβανία, ἢ λωρίκια. οὔτε περικνημίδας, ἤγουν ποδόψελλα, ἢ χαλκότουβα, οὔτε θυρεοὺς ἢ ἀσπίδας βαρείας, ἤγουν τὰ μεγάλα σκουτάρια. ἀλλὰ διὰ τῶν μακρόθεν βαλλομένων ὅπλων ἐμάχοντο, οἷον οἱ τοξεύοντες, ἢ ῥικτάρια ἐκπέμποντες, ἢ λίθους βάλλοντες, τοὺς μὲν διὰ χειρὸς, τοὺς δὲ διὰ σφενδόνης. στολὰς δὲ εἶχον στε[illegible] καὶ πηκτὰς ἀντὶ λωρικίων, καὶ κλιβανίων, καὶ τῶν ἄλλων.

37 Τὸ δὲ τῶν πελταστῶν λεγόμενον εἶδος, ὅπερ οἱ νεώτεροι τῶν τακτικῶν οὐκ ἐδήλωσαν, οἶμαι δὲ, ὡς ἄνω

μαι

μοι εἴρηται, τοῖς ψιλοῖς αὐτὸ συμμίξαντες. καὶ αὐτὸ μὲν εἶχεν ὁπλισμὸν, ἐλαφρότερον δὲ τῶν ἄλλων. εἶχε γὰρ πέλτην, ὅ ἐστι σκουτάριον μικρὸν, καὶ τὰ δόρατα αὐτῶν, ἤγουν τὰ κοντάρια πολὺ τῶν λεγομένων σαρίσων παρὰ τοῖς παλαιοῖς κοντότερα. αἱ δὲ σάρισαι ἦσαν κοντάρια μακρὰ ἕως πηχῶν ιδʹ. ταῦτα καὶ ἄχρι πηχῶν ιςʹ. ... δὲ ἦσαν τῆς μακεδονικῆς μάλιστα ὁπλίσεως. ἐδόκει δὲ ἡ τῶν πελταστῶν ὅπλισις μέσην ἔχειν τάξιν τῶν τε ψιλῶν καὶ τῶν ἰδίως λεγομένων ὁπλιτῶν, βαρυτέρα μὲν οὖσα τῶν ψιλῶν, ἐλαφροτέρα δὲ τῶν ὁπλιτῶν.

38 Ἦν δὲ παρὰ τοῖς ὁπλίταις καὶ ἀσπὶς μακεδονικὴ χαλκῆ λίαν κοίλη, ἤγουν σκουτάριον στρογγύλον μέγα, ἁπλωτέραν ἔχον τὴν κοιλότητα, τὸ δὲ μέτρον αὐτῆς σπιθαμῶν γʹ. ἦν δὲ καὶ κοντάριον ~~μικρὸν~~ πηχῶν ηʹ. τὸ δὲ μακρότερον, μέχρις οὗ δύναται ἄνδρα κρατοῦντα κινεῖν αὐτὸ εὐκόλως.

39 Ἡ δὲ μακεδονικὴ φάλαγξ ἐκείνη ἤγουν, ἡ παράταξις, ἐδόκει τοῖς πολεμίοις ἀνυπόστατος εἶναι, διὰ τὴν ἐν ταῖς τάξεσι κατασκευήν. ἵστατο γὰρ ὁ ἀνὴρ ἐξοπλισμένος ἐν τῷ τοῦ ἀγῶνος τῆς συμβολῆς καιρῷ καταπυκνουμένης τῆς παρατάξεως ἐν τῇ ἑκάστου στάσει εἰς πήχεις δύο κατέχων τὴν σάρισαν, ἤγουν τὸ μακρὸν κοντάριον, ~~ὥς~~ μὲν τινες ἔφασαν πηχῶν ιςʹ. κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν πηχῶν ιδʹ. τούτων δὲ δʹ μὲν πήχεις ἀφαιρεῖ τὸ μεταξὺ τῶν χειρῶν ὀπίσω. οἱ δὲ λοιποὶ δέκα πήχεις εἰς τὸ ἔμπροσθεν ἐκτείνονται πρὸ τῶν σω-

bitror enim cum leui armatura ab iis scriptoribus confusos esse. Habebāt autem hi armaturam, sed leuiorem aliis: habebant autem peltam, id est, scutum paruum, & hastas, quæ ab antiquioribus sarissæ dictæ sunt: sarissæ autē hastę erant longæ interdum quatuordecim cubitorum, interdum sedecim cubitorum. Hæc erat forma armādi Macedonica. Peltastarum armatura medium quoddam inter grauem & leuem armaturam tenebat, grauior leui, & leuior graui armatura.

38 Graui armaturę adfuit quoque & aspis Macedoncia ærata non admodum concaua, id est, scutum rotundum magnum, simpliciorem habens cauitatem, mensuram triū spithamarum, id est, dodrantium. Erat autem hasta non minor octo cubitis. Hasta longior eo vsque ducebatur, quô homo viribus suis expeditè eam tractare potuerat. — οὐ μικρότερον

39 Macedonica phalanx, id est, acies, videbatur hostibus propter aciei instruendæ modum inexpugnabilis esse. Stabat enim vnusquisque vir armatus ipso confligendi tempore, densata acie ad vniuscuiusq; stationem, cubitorum duorum locum occupans, sarissam, id est, longam hastam manu tenens, sedecim vt quidam putant cubitorum, reuera autem quatuordecim cubitorum. Ex iis, quatuor cubitorum spatium, manus in posteriorem partem occupabant, reliqui decē cubiti in anteriorem — ὅθεν, ὡς ἑξκαίδεκα τεσσάρων εἰς τὸ

partem ante corpora protenduntur. Atque hæc de separata vniuscuiusque singularis viri armatura, ex antiquis & recentioribus rei militaris scriptoribus collegimus & descripsimus, vt istorum notitiam cùm habeas, quod conducibile tibi fuerit eligas.

μάτων. τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τῆς καθ' ἕνα ἄνδρα στρατιώτην ὁπλίσεως ἔκ τε τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νεωτέρων τακτικῶν ἀναλεξάμενοι διεταξάμεθά καὶ διορισάμεθα, ἵνα ἔχων αὐτῶν τὴν γνῶσιν ἐκλέγῃ τὸ χρήσιμον.

CAP. VII.

De exercitatione equestri & pedestri.

DEinceps iam de exercitatione quæ bellica certamina debet anteire numero & paucis, ô Imperato, verba faciam, vt per istas exercitationum periclitationes, ad vera pericula eos assuefacias. Imperitia enim ad subitas & irruentes rerum aggressiones cęca & incita esse solet.

2 Hyeme aut alio quouis tempore, quando intermissio belli est, aut excursionum in hostili terra relaxatio, assuefaciendi ad patientiam laborum sunt milites, & bellicosi operosique assiduitate reddendi sunt, neque in otio & desidia esse sinendi. Etenim otium languida & soluta facit corpora, desidia timidas & effœminatas reddit mentes. Voluptates enim quotidie inescantes fortissimum quemque corrumpunt. Quando autem longo tempore interposito ad labores

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ζ.

Περὶ γυμνασίας καβαλλαρικῆς καὶ πεζικῆς.

Ἑξῆς δὲ καὶ περὶ τῆς αὐτῶν γυμνασίας πρὸ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ὀφειλούσης γίνεσθαι μετρίως σοι καὶ συντόμως ὑπαγορεύσομεν, ὦ στρατηγέ. ἵνα προπαρασκευάζῃς αὐτοὺς ἐθίζεσθαι πρὸς ἀληθεῖς κινδύνους διὰ τῶν ἐν γυμνασίαις κινδύνων. τὸ γὰρ ἀγύμναστον παντελῶς ἀμαθὲς καὶ τυφλὸν πρὸς τὰς ἀθρόας καὶ ἀμελετήτους ἐγχειρήσεις εὑρίσκεται.

2 Ἢ γὰρ ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἢ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ ἐστὶν ἀνοχὴ πολέμου, ἢ τινῶν ἐπελεύσεων κατὰ πολεμίας γῆς ἄνεσις, γυμνάζειν σε χρὴ τὰ στρατόπεδα, καὶ ποιεῖν τοὺς στρατιώτας πολεμικούς, καὶ ὥσπερ συντρόφους τῶν πόνων διὰ τοῦ ἐθισμοῦ, καὶ μὴ ἀφίης αὐτοὺς ἀργεῖν, μήτε ῥαθυμεῖν. καὶ γὰρ ἡ ἀργία μαλακὰ καὶ ἀσθενῆ ποιεῖ τὰ σώματα, ἡ δὲ ῥαθυμία δειλὰς καὶ ἀνδρέας τὰς ψυχὰς παρασκευάζει. αἱ γὰρ ἡδοναὶ τὸ καθ' ἡμέραν δελεάζουσαι καὶ τὸν ἐντιμότατον διαφθείρουσι. καὶ ὅταν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνεθέντες

πάλιν

πάλιν ἐπὶ τοὺς πόνους ἔλθωσιν, οὔτε ἡδέως ἔξουσιν, οὔτε ἐπὶ πολὺ καρτερήσουσιν, ἀλλ᾽ εὐθέως φεύγουσι πρὶν ἢ καὶ πεῖραν λαβεῖν τῶν πολεμικῶν πόνων. εἰ δὲ καὶ εἰς πεῖραν ἐπὶ μικρὸν ἔλθωσι, ταχέως ἀποχωρίζονται, φέρειν τοὺς πόνους καὶ κινδύνους οὐ δυνάμενοι. διόπερ καὶ ἀγαθὸν ἐγὼ κρίνω στρατηγὸν, ὅταν τὰ χρήσιμα τότε σκευάζει, καὶ διατάττει καὶ ἔργα καὶ πράγματα, ὅταν οὐ κατεπείγουσιν αἱ τῶν πολεμικῶν πόνων ἀνάγκαι. γύμναζε δὲ τὸ στρατὸν τοιούτοις ~~ἔ[illegible]~~ καὶ ἐπιτηδεύμασιν.

3 Πρῶτον μὲν τὸ καθ᾽ ἕνα στρατιώτην ὡς ἐν μελέτῃ. τοὺς μὲν ὁπλίτας σκουτάτους πεζοὺς, ἤγουν τοὺς φοροῦντας τὴν πανοπλίαν εἰς μονομαχίας μετὰ σκουταρίων καὶ βεργίων ἀντὶ σαλλήλων.

veniunt, neque lubenter ſuſtinent, neque diu durant, ſed ſtatim refugiunt priuſquam periculum laborum bellicorum fecerint: ſin in periculum venerint, facilè iterum diſcedunt, neque ad perferendos labores, neque ad ſuſcipienda pericula idonei ſunt. Quare bonum ego iudico Imperatorem, qui tum præparat, tum diſponit omnes res, omniaque negotia ad vſus bellicos ſpectantia, quando rei bellicæ nulla neceſſitas vrget. Exerceto autem eos his moribus & inſtitutis.

3 Primum, vnuſquiſque miles in aliquo negotio ſit. Graues autem, id eſt, ſcutatos pedites, vel qui vniuerſam armaturam geſtant, ad ſingulare certamen cum ſcutis & virgis inter ſe exerceas.

Hic deſunt paragraphi IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. XIV. XV.

4 Ad conjicienda eminus iacula & matzumarbulum, quod nunc dicitur ſaliba, vel tzicurim.

5 Leuem armaturam exercebis, ad ſagittas celeriter iaciendas, in haſtam aliquam altam eminus defixam.

6 Ad iacula eminus conjicienda & fundas.

7 Equites exercebis ad ſagittas celeriter iaciendas: celeritas enim præparat ſagittam, tum vt facile ex arcu excutiatur: quod neceſſarium eſt, & ijs qui equis vehuntur inprimis conducibile.

8 Atque etiam vt pedites ſimiliter eminus iaciant ſagittas, ſiue in haſtam, ſiue in quoduis aliud ſignum.

9 Vt ſagittas in omnes partes equo currente iaciant, antè, retrò, dextrorſum, ſiniſtrorſum. In equum vt exilire poſſunt.

10 Vt ſagittas contentè iaciant ex equo currente, vnam atque item alteram, & intentum arcum confeſtim in corytum ponant, ſi latus ſatis corytus

fuerit: sin minus, in semicorytum ad hoc ipsum opportunè factum ponatur, & hastam humeris suis gestatam statim in manus sumant. Posteaquam autem arcum in coryto intentum habuerit & sumpserit hastam, in humero iterum hastam statim ponat, & arcum sine mora assumat.

11 Vt inuadant se mutuò duo viri, & recedant, & rursus ingruant, & euoluant se ad modum paracontarij.

12 Vtile verò est in ipso itinere faciendo, vt quidam ex illis suis locis se exerceant, & conentur hæc ex equis facere, hoc modo ipsum iter expeditum erit, & equi minus atterentur.

13 Si contingat in expedito commorari exercitum, id est, in eo loco vbi coactus est, omni eo tempore ne vnus quidem ex militibus quantum fieri potest otiosus sit, sed ad laborem, vt dictum est, assuefaciendi omnes sunt, & interdum prædicto more exercendi, interdum in acie, & inter se, interdum in armis suis detergendis & nitidandis occupentur. Otium enim non solùm ignauos & effœminatos facit, sed etiam ad inania quædam & turbulenta cogitanda animum traducit. Ad voluntarios labores si se exerceant, facilè etiam coacti labores perferent, & ad imperata facienda aptiores erunt.

14 Nec sigillatim modò exercebis eos, sed generatim etiam assuefacies vt suas stationes perfectè cognoscant, & in illis commorentur. Et aspectu & nomine familiariter se mutuò agnoscant, & sub quo præfecto miles vnusquisque sit, in qua cohorte, & quibus cum viris in contubernio collocetur.

15 Cognoscat etiam celeriter mandata quæ à præfectis dantur. Cùm præcipitur vt extendatur acies siue in longitudinem siue in latitudinem, vel vt cogatur & contrahatur in densitatem, vel vt inclinatio fiat in dextram aut sinistram partem, vel vt ordinum commutatio, & interualla stationum à viro ad virum fiant, vel vt separatæ singulorum agminum densitates vel raritates, vel vt mutui occursus & discessiones siue aduentantium siue recedentium sint, & contuberniorum siue ordinum inter se partitiones, separationes, & instructiones fiant.

16 Vel vt phalanx, id est, vniuersa acies aut in arctum contrahatur, aut in longitudinem producatur, vel vt distomos, id est, anceps acies fiat, hoc est, quando οὐραγοὶ, id est, caudani, post vniuersam aciē conuersi aduersus hostes qui circumuallare exercitum conantur, quasi prestites pugnant, & à tergo

16 Καὶ τὴν φάλαγγα, ἤγουν τὴν ὅλην παράταξιν, ὅταν, ὡς εἴρηται, ἐπὶ βάθος συστέλλεται, καὶ ὅταν ἐπὶ μῆκος ἐκτείνεται, ἢ τὴν λεγομένην ἀντίστομον ἤγουν δίστομον μάχην. ὅταν οἱ λεγόμενοι οὐραγοὶ, ἤτοι ὄπισθεν τῶν ὅλων ἀκιῶν, ἐπιστρέψαντες πρὸς τοὺς

κυκλοῦν-

συγκλείοντας κατὰ πρόσωπον μάχονται ὡς πρωτοστάται, καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ὁμοίως αὐτοῖς ἀντιστρέψῃ τὸ ἥμισυ τῆς ἀκίας, καὶ πάλιν τὰς ἐκ τῶν τοιούτων μεταβολῶν ἀνακλήσεις καὶ ἀποκαταστάσεις.

17 Οἱ γὰρ πρὸς τὰ πάντα ἐθιζόμενοι στρατιῶται διὰ τάχους, ὡς εἰπεῖν, καὶ αὐτόματοι φέρονται πρὸς τὴν τάξιν. οἱ δὲ μόλις ἀποκαθίστανται εἰς τὰς καταπεπηγυίας τῆς τάξεως χρείας.

18 Διαμερίσας δὲ τὸ στράτευμα πρὸς ἀλλήλους ἀσιδήρῳ μάχῃ συμβαλλέτωσαν, [illegible] διὰ κονταρίων ἄνευ ξιφῶν, ἢ σαγιττῶν ὁμοίως. ἢ, ὡς εἴπομεν, ἀντὶ σπαθίων βεργία ἢ νάρθηκας, ἢ καλάμους ἀντὶ κονταρίων ἀναδιδούς. ἐὰν δὲ καὶ βώλους ἔχῃ ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς συμβολῆς. ποτὲ δὲ καὶ τὰ λεγόμενα χαρζανία ἢ τούτοις ὅμοια χρήσθωσαν ἐν τῇ μάχῃ.

19 Δείξας δὲ καὶ αὐτοῖς βουνοὺς ὀρθίους, κέλευε συντόμως ἀναβαίνειν καὶ μεταλαμβάνειν αὐτούς, ἔχοντας δηλονότι τοὺς βουνοὺς ἐκείνους ἑτέρους στρατιώτας ἐφεστῶτας ἐπ' αὐτῶν.

20 Καὶ ὅταν τινὰς τῶν στρατιωτῶν γυμνάσῃς, πάλιν ἐκείνους ἐκβαλὼν ἑτέροις ἀποδώσεις τὰ εἰρημένα ὅπλα. καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν καὶ ἀνδραγαθήσαντας ἐν τῇ γυμνασίᾳ ἐπαινέσεις, τοὺς δὲ ἀφυῶς ἐλθόντας καὶ ἀνάνδρως παραθήξεις, καὶ παροτρυνεῖς εἰς τὸ τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν ἀνορθῶσαι.

21 Ἐκ γὰρ τῆς τοιαύτης μελέτης καὶ γυμνασίας οὐ μόνον ἐθίζονται πρὸς τοὺς

similiter dimidium contubernium ad illos conuertunt, vel vt istarum commutationum inclinationes & traductiones fiant.

17 Qui ad ista assuefacti sunt milites, celeriter, vt ita dicam, & sua sponte ad aciem hanc feruntur. Qui istarum rerum insueti rudesque sunt, magno cum negotio & molestia ad imminentia pericula in acie constitui possunt.

18 Vbi exercitum diuiseris, sine ferreis armis inter se committantur, vel cum hastis sine cuspide, vel sagittis similiter, vel, vt prędiximus, pro gladijs vtantur virgis, vel calamos pro hastis tradas. Sin glebas habeat tellus in qua exercentur, conjicere eas iubebis in se mutuò inter confligendum: interdum charzaniis vel iis similibus in prœlio vtantur.

19 Acclines illis colles monstrans, iube vt cum cursu conscendant: & in eos, qui iam colles occupant, iube alios quosuis milites inuadere, qui illos si possint depellant.

20 Vbi milites iam exercueris, illos dimittes, & alijs trades illorum arma, & manentes, atque in hac exercitatione strenuè se gerentes, collaudabis; eos qui socorditer & effœminatè se gerunt, exacues & excitabis ad offensas illorum corrigendas.

21 Tali enim industria ac exercitatione non solùm ad labores pa-

ratior est exercitus, verumetiam sanitatem melius tuetur, & cibo potionéque suaui fruitur, quanquam vilior ac tenuior fuerit. Et corpus valentius firmius habet, si sudoribus, caloribus, apricationib. frigoribus, tempestatibusque assuefactum fuerit.

22 Similiter exercebis equites, ad decertationes quasdam & dimicationes, insectationes, conflictationes, velitationes, & sagittarum iaculorumque emissiones, & quæcunque deinceps tibi fusius exponam.

23 Hæc faciant in locis planis & campestribus, & ad montium pedes, & ad aspera quoq; loca quantum possunt accedant.

24 Non modò mihi, verumetiam maioribus nostris visum est pernecessarium esse, vt cum in campestribus & planis locis ad cursum exerceantur equi, tum etiam in editis & condensis & asperis locis, vt hæc loca agmine facto transeant, atque etiam ad decliuia similiter se præparent. Si enim ad hunc modum assuefacti fuerint, neque homines neque equos vllus vel offendet vel lædet.

25 Æstate ne equum ad icrebrò bibendum assuefacias. Qua de causa minus vtile est propter fluuium castra ponere.

26 Aciem horum instruas in asperis & auiis locis, & cohortem ipsam permittas ita vti est instructa, agmine facto ea loca

πόνους τὸ στράτευμα, ἀλλὰ καὶ ὑγιαίνει, καὶ πᾶσαν τροφὴν ἡδέως ἐσθίει, καὶ πίνει, κἂν λιτὴ ἐστὶν ὑπὲρ τὰς πολυτελεῖς τρυφάς. γίνεται δὲ καὶ αὐτῶν τὸ σῶμα στεῤῥὸν, καὶ συνεθίζεται τοῖς μέλλουσι πόνοις, ἱδρῶτι, καὶ θάλπει, καὶ καύματι ἀσκιάστῳ, καὶ κρυμοῖς καὶ χειμῶσι γυμναζόμενον.

22 Ὁμοίως δὲ γυμνάσεις καὶ τοὺς καβαλλαρίους ἐρίζειν αὐτοὺς ποιῶν, καὶ διώξεις ποιεῖν, καὶ συμπλοκὰς, καὶ ἀκροβολισμοὺς, ἤγουν τοξείας, ἢ ἀκοντίσεις. καὶ ὅσα ἑξῆς σοι πλατύτερον δηλώσω.

23 Ταῦτα δὲ ποιεῖν καὶ ἐν ἐπιπέδοις τόποις, καὶ περὶ τὰς ῥίζας τῶν βουνῶν ἐφ' ὅσον δυνατὸν ἐστὶν αὐτοὺς, καὶ τραχέων ἐγγίζειν τόπων.

24 Καὶ τοῦτο μὲν τοῖς παλαιοῖς ἔδοξεν. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μὴ μόνον εἰς δρόμους ἐν τοῖς ὁμαλοῖς τόποις ἐθίζεσθαι τοὺς ἵππους ἀναγκαῖον εἶναι, ἀλλὰ σὺν ἐλασίᾳ τούτους διαβαίνειν. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τοὺς κατωφερεῖς. ἐὰν γὰρ εἰς τοὺς τοιούτους ἐθίζονται, οὐκ ἔτι οὐδὲ τοὺς ἄνδρας οὐδὲ τοὺς ἵππους ξενίζει τόπος ἢ ἀδικεῖ.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους μὴ ἐπιτηδεύειν πυκνῶς τοὺς ἵππους ποτίζειν. διὸ οὐδὲ χρήσιμόν ἐστι πλησίον ποταμῶν ἀποκελεύειν.

20 Καὶ παρατάσσεσθαι δὲ εἰς δυσχερεῖς καὶ δυσβάτους, καὶ ἐπιτρέπειν ὡς ἐστὶ τὸ βάνδον, καθὼς φθάσει ὁ τόπος ἑκάστῳ σὺν ἐλασίᾳ ἀνέρχεσθαι ὁμοίως

μοίως ἢ κατέρχεσθαι.

27 Ὅσοι τοίνυν φειδόμενοι τῶν ἵππων αὐτῶν περιφρονοῦσι τῆς τοιαύτης αὐτῶν γυμνασίας, ἑαυτοῖς ἐπιβουλεύουσι.

28 Ἐπὶ τούτοις δέον ἐστὶν μετεῖν εἰ καὶ μετρίως ὅμως κἂν ἐν ὀλίγοις ὑποδείξεσι, καθὼς προϋπεθέμεθα, πλατυτέρως τὰς τῶν ἀρχαίων κινήσεις καὶ τὰ λεγόμενα παραγγέλματα, ἵνα προγυμνάζῃς καὶ ἐν τούτοις τὸ στράτευμα, καὶ διεγείρῃς αὐτοὺς καὶ διὰ λόγων καὶ ἔργων πρὸς τὰς πολεμικὰς μεθόδους. μετὰ γὰρ τὴν γυμνασίαν τοῦ καθ' ἕνα στρατιώτου πεζοῦ καὶ καβαλλαρίου δεῖ σε κατὰ ἕκαστον τάγμα ἤτοι βάνδον γυμνάζειν καθ' ἑαυτὸ οὕτως.

29 Τοῦ βάνδου τῶν καβαλλαρίων ἀπὸ τῶν λεγομένων ἀκιῶν ἤτοι ὀρδίνων συνεστώτως καὶ συντεταγμένως ἱσταμένου παραγγέλλει ὁ μανδάτωρ τὰ προστεταγμένα, οἷον.

30 Ὅταν ἡ συμβολὴ γένηται μηδεὶς ἀφήσῃ μηδεὶς προλάβῃ ἕως ἂν διώξῃς τὸν ἐχθρόν. ἐὰν ἐκβῇς ἀπὸ τοῦ μετώπου βλέπε τὸ βάνδον, δίωκε μὴ ὡς στρατιώτης ἄνανδρος, καὶ μὴ παρακλήσει ἐάσῃς, μήτε ἄλλῳ τρόπῳ. φύλαττε στρατιῶτα τὴν τάξιν σου, φύλαττε καὶ σὺ βανδοφόρε ὅταν καταπολεμήσῃς. ἵνα ἀκολουθῇς τῶν ἐχθρῶν. εἰ δὲ ἐκβῇς τὴν ὄψιν τῆς παρατάξεως, μὴ ἐλάσῃς ἰσχυρῶς ἐν τῷ κάμπῳ, ἵνα μὴ σκορπίσῃς τὴν σὴν τάξιν.

31 Ἡ δὲ καθ' ἑαυτὸν τοῦ τάγματος γυμνασία τῶν καβαλλαρίων

conſcendere atque iterum deſcendere.

27 Quicunque ſuis equis parcentes iis exercitationibus abſtinent, hi quantum in ſe eſt ſuam ipſorum ſalutem produnt.

28 Deinceps par eſt, quanquam verecundè, paucis tamen veterum motus bellicos & præcepta explanare, vt in illis quoque exerceas tuos, & illos tum dicto tum facto ad rem bene gerendam, & rem militarem cognoſcendam excites. Nam poſteaquam vnumquemque militem tum equitem, tum peditem ſeorſim exercueris, vnamquámque etiam cohortem ſiue bandum ſeparatim etiam ad hunc modum exercebis.

29 Cohorte equitum ex ordinibus ſiue contubernijs diſpoſitè & ordinatè conſtituta, narrabit mandator imperata illis ad hunc modum.

30 Vbi conflictatio eſt, nullus anticipet, nullus tardet, donec hoſtes tuos perſequaris. Si extra conſpectum frontis exercitus ieris, intuere in cohortem, perſequere, non quaſi ignauus, ſed quaſi fortis miles, neque vllius exhortationis gratia, aut vlla alia de cauſa ceſſes. Cuſtodi miles ſtationem tuam. Obſerua tu ſignifer, vbi hoſtem expugnaueris, vt eum perſequaris. Si extra conſpectum aciei diſceſſeris, ne vehementer in campo curras, vt ne aciem tuam diſſipes.

31 Cohortis equitum exercitatio per ſe talis eſt, vt ordinatè ſe

quasi in acie moueat, vel cursu ad aliquod signum contendat, & ibi consistat: & quando ciere cohortem vis, voce, vel buccina, vel nutu flamûli significare oportet, & sic cieto. Quando autem eos consistere vis, vel voce illis significato, Sta: vel scuti stridore, vel staurea. Et hoc vnum mouendi genus est.

32 Aliud mouendi genus est, vt æquabiliter procedant, laxo quodam disiuncti interuallo, & tum præcipe his verbis: Æqualiter procedite.

33 Aliud genus est, vt ad latus idoneè densentur, & ad caudam similiter densentur. Hoc verbum σφίγγεσθαι, id est, densari, significat cogi in vnum, vel lateribus atque humeris propè ad se mutuò accedant. Præcipe vt ad latus se densent decani ad decanos, quintani ad quintanos, quartani ad quartanos, & densentur omnes, vt dictum est, latera lateribus adiungentes: neque in alteram partem densent se ad medium statorem: id est, signiferum, vt hinc atque illinc ei adiungantur: breuiter enim & ordinatè talis densatio fit. Quemadmodum autem decani æqualiter se in fronte contubernij collocant, sic & quartanos siue caudanos æqualiter se à cauda contubernij constituere oportet: illis enim ordine & dispositè collocatis, si inter confligendum priores stationem suam deseruerint, prohibentur tamen ab illis tergiuersari aut retroferri.

αὕτη, ὥστε κινεῖν συντεταγμένως ἐν τῇ παραταγῇ, ἢ μετὰ δρόμου ἐπί τι σημεῖον, καὶ οὕτως ἵστασθαι. καὶ ὅταν θέλῃ κινῆσαι, σημαίνειν δέον μόνῃ τῇ φωνῇ, ἢ τῷ βουκίνῳ, ἢ νεύματι φλαμούλου, καὶ οὕτω κινεῖν. ὅταν δὲ θέλῃ στῆναι, σημαίνειν τῇ φωνῇ, ἢ τῷ ἤχῳ τοῦ σκουταρίου, ἤτοι τούβα, ὡς λέγουσι βούκινον, ἢ τῇ ταυρέᾳ. καὶ αὕτη μὲν μία κίνησις.

32 Ἑτέρα δὲ, ὥστε ἴσα περιπατεῖν ἐν ἀραιοτέροις πρώτων διαστήμασι, καὶ παράγγελλε· ἐξ ἴσου περιπατεῖτε.

33 Ἑτέρα δὲ, ὥστε σφίγγεσθαι κατὰ πλευρὰν οὐράν. τὸ δὲ σφίγγεσθαι ἐστὶ τὸ πυκνοῦσθαι, ἵνα καὶ καὶ κατ' ὦμον ἀλλήλοις ἐγγίζωσι. παράγγελλε δὲ κατὰ πλευρὰν σφίγγε, τουτέστι δεκάρχαι πρὸς δεκάρχας, πεντάρχαι πρὸς πεντάρχας, τετράρχαι πρὸς τετράρχας. καὶ σφίγγονται πάντες, ὡς εἴρηται, πλευρὰ πρὸς πλευρὰν ἐγγίζοντες. οὐκ ἐπὶ δὲ μέρους σφίγγονται, ἀλλ' ἐπὶ τὸν μέσον τόπον, τουτέστι τὸν βανδοφόρον, ὥστε ἐκεῖθεν αὐτοῦ γίνεσθαι. συντόμως γὰρ καὶ εὐτάκτως ἡ τοιαύτη γίνεται σφίγξις. ὥσπερ οἱ δεκάρχαι οἱ ὄντες ἐν ἀλλήλοις κατὰ μέτωπον, οὕτως πρέπει καὶ τοὺς τετράρχας, ἤγουν τοὺς οὐραγοὺς, ἴσους τε τοὺς ὀπίσω τοῦ ὀρδίνου. αὐτῶν γὰρ κατὰ λόγον, κἂν λειποτακτήσωσιν ἐν ταῖς συμβολαῖς οἱ ἔμπροσθεν, κωλύονται ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰ ὀπίσω τρέπεσθαι.

34 Ἑτέ-

34 Ἑτέρα δὲ, ὅταν ἐπισφίγγωνται κατ' οὐράν. οὐ γὰρ μόνον τὸ πλάτος τῆς παραταγῆς δέον σφίγγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ πάχος αὐτῆς, πολλάκις ἀλλήλοις κατὰ τοὺς ὤμους ἐγγίζοντας.

35 Ἑτέρα δὲ κίνησις, ὥστε μετὰ τὴν ἀκριβῆ πύκνωσιν τὴν κατὰ πλευρὰν μάλιστα σφίγξεως περιπατεῖν πεπυκνωμένους, ὅταν ἡ τοξεία ἄρχεται γίνεσθαι, καὶ παραγγέλλη πάταξον καὶ ἐπικλιμένων τῶν δεκάρχων καὶ πεντάρχων ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν, καὶ σκεπόντων τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς καὶ μέρος τῶν τραχήλων τῶν ἵππων μετὰ τῶν σκουταρίων αὐτῶν, καὶ τὰ κοντάρια ἀναβασταζόντων ὑπὸ τοὺς ὤμους ὑποκρυπτομένων [illegible] τῶν σκουταρίων ὑπὸ νῦν ἐυτάκτως τριπόδῳ μόνῳ ἤγουν κινήματι συμμέτρῳ τῷ λεγομένῳ κάλπα, καὶ μὴ βιαίως τρέχειν. ἵνα μὴ τῇ ὀξύτητι τῆς ἐλασίας διαλύθῃ ἡ τάξις πρὸ μίξεως χειρῶν, ὅπερ ἐστιν ἐπικίνδυνον. τοὺς δὲ ὄπισθεν ὅσοι τοξόται εἰσὶ τοξεύειν.

36 Ἑτέρα δὲ κίνησις, ὥστε ἐπιδιώκειν ὅτε μὲν σὺν ἐλασίᾳ, ὡς κούρσωρας, οὓς οἱ νῦν προκλάστας λέγουσιν, ὅτε δὲ συντεταγμένως ὡς διαφένσωρας οὓς ἡμεῖς καλοῦμεν ἐκδίκους. καὶ εἰ μὲν ὡς [illegible] χρὴ κινεῖν, παραγγέλλει· [illegible]λα. καὶ ἕως ἑνὸς μιλίου ἀποκινεῖσθαι σὺν ἐλασίᾳ. ἐὰν δὲ ὡς διαφένσωρας, παραγγέλλει. μετὰ τῆς τάξεως ἀκολούθει· καὶ ἀκολουθεῖσι συντεταγμένως.

34 Aliud genus est quando in caudam, id est, extremam partem densantur: non modò enim quod ad latitudinem pertinet densari acies debet, verumetiam quod ad altitudinem spectat, sæpe humeris ipsis inter se adiunctis.

35 Aliud genus est, vt post perfectam ad latus densationem, sic densati ambulent: & quando sagittæ conjici incipiunt, tum præcipuè πάταξον, id est, feri: decanis & quintanis in anteriores partes inclinantibus, & sua ipsorum capita cum scutis suis, atque equorum colla aliqua ex parte tegentibus, & hastas humeris gestantibus, scutis etiam tectas suis procedant ordinatè cum tripudio, id est, mediocri quodã motu, qui calpa dicitur: nec impetuosè currant, ne cõtentionis celeritate ante manus consertas, quod valde periculosũ est, perturbetur acies, sagittarijs interim qui à tergo illorum sunt, sagittas iacientibus.

36 Aliud genus est, vt incursione interdum persequantur quasi cursores, quos nunc proclastas nominant: interdum ordinatè vt defensores, quos nunc vindices appellamus: & si quasi cursoribus præcipere oportet, dicendum est, δρόμῳ ἔλα, id est, cursu contende, & vnius milliaris spatium incursionem hanc faciant. Sin quasi defensores, præcipiendum est hoc modo, μετὰ τῆς τάξεως ἀκολούθει, id est, cum acie procedito, & ordinatè ac distributè procedant.

37 Aliud genus est, vt retrocedant paululum, & rursus conuertantur: & quando illos retrocedere vult, cursor clamet: τύπτε καὶ ὑποχώρει, feri & retrocede. Vbi autem retrocesserint ad vnum aut alterum sagittæ iactum, defensores rursus appellet his verbis: στράφου ἔλα, id est, verte, contende: & confestim rursus vertent se contra hostes. Hoc faciant non modò antrorsum, sed etiam dextrorsum, læuorsum, rursumque ad secundam aciem: neque in ipsa versione, sed etiam interuallo interiecto vertant se sæpe, & drungisti, id est, vniuerso agmine facto contendant contra hostes. Inter exercitandum hastas ipsas in altum sublatas, non in latus obliquatas habere oportet, ne equi in exercitatione hac & contentione impediantur.

38 Aliud genus est, vt ordinatè se in læuam aut dextram transferant, quod lateranis & cornistititibus opportunum & commodum est, id est, iis qui ad circumueniendos & circumcludendos hostes constituti sunt. Et si in dextram partem traducere eos cupias, iis verbis fiat: μετάφερε πρὸς τὰ δεξιά, id est, transfer te ad dextram: sin læuorsum velis, tum dicas: μετάφερε πρὸς τ' ἀριστερά, transfer te ad læuam: itaque transeant, si vna cohors debeat, vna, sin plures, vna parte traducta, reliquæ similiter per cohortes transeant.

39 Aliud genus, vt in quibus consistunt locis, in eisdem inter-

37 Ἑτέρα δὲ κίνησις, ὥστε ὑποχωρεῖν ὀλίγον, καὶ πάλιν ἀντιστρέφεσθαι. καὶ ὅτε μὲν θέλῃ ὑποχωρῆσαι, ὁ κούρσωρ κράζει· τύπτε καὶ ὑποχώρει· σὺν ἐλασίᾳ ἕως ἑν ἢ ἑτέρου σαγιττοβόλον. ἐπὶ τοὺς διαφένσωρας, πάλιν κράζει· στράφου. καὶ ἀνθυποστρέφουσιν ὡσανεὶ κατὰ τῶν ἐναντίων. καὶ τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, καὶ μὴ μόνον ἐπὶ τὰ πρόσω, ἀλλὰ καὶ δεξιὰ, καὶ ἀριστερὰ, καὶ πάλιν ὡσανεὶ ἐπὶ τὴν δευτέραν τάξιν. καὶ ποτὲ μὲν ἐν αὐτῷ τῷ διαλύματι ταύτης, ποτὲ ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῆς ἐξελίσσεσθαι, καὶ ἅμα δρουγγιστὶ, ἤγουν ὁμοῦ ὁρμᾶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. ἐν δὲ ταῖς γυμνασίαις τὰ κοντάρια ἀναβασταζόμενα ἔχειν δεῖ, καὶ μὴ εἰς πλάγιον, ἵνα μὴ κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐλασίᾳ ἐμποδίζων.

38 Ἑτέρα δὲ κίνησις, ὥστε μετατίθεσθαι συντεταγμένως ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ, ὅπερ ἁρμόζει πλαγιοφύλαξι καὶ ὑπερκερασταῖς, ἤγουν τοῖς ἐπὶ τὸ κυκλῶσαι τὴν τῶν πολεμίων παράταξιν τεταγμένοις. ἐπὶ τοῦτο τοῦ δεξιοῦ μέρους ὥσπερ κέρας, καὶ παραγγέλλει, εἰ μὲν ἀριστερά μετατίθεσθαι βούλεται, κατάφερε πρὸς τὰ ἀριστερά. εἰ δὲ δεξιὰ μετατίθεσθαι, κατάφερε πρὸς τὰ δεξιά· καὶ οὕτω μετατίθεσθαι. ἐὰν μὲν ἐν βάνδον ἐστὶ, τὸ ἕν· εἰ δὲ πλείονα, ὁμοίως τοῦ ἑνὸς μέρους μετατιθεμένου, καὶ τὰ λοιπὰ ὡσαύτως.

39 Ἑτέρα δὲ κίνησις, ὥστε μεταβάλλεσθαι ποτὲ μὲν ἐν οἷς ἵστανται τάξεως

τόποις, ποτὲ δὲ καὶ τὸ μέτωπον τῆς παρατάξεως ἀλλάσσοντες. ἐὰν γὰρ αἰφνιδιασμὸς τὶς γένηται ὑπὸ ἐχθρῶν, κατὰ νώτου ὄπισθεν φερομένους, παράγγελλε, μετασχημάτισον. καὶ ὡς ἵστανται ἐν τοῖς τόποις αὐτῶν ἐπὶ οὐρὰν μέτωπον ἐρχόμενοι. εἰ δὲ πλῆθος ἐχθρῶν ἐπιφανῆ ὄπισθεν, παράγγελλε, μετάλλαξον. καὶ τότε μετατίθενται κατὰ βάνδον.

40 Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ μῆκος ὀρδινεύειν καὶ γυμνάζειν ἀναγκαῖον ἐστὶ, καὶ δρουγγιστὶ τάσσοντας γυμνάζειν καὶ ἐξελαύνειν ἐπ' εὐθείας καὶ κύκλους διαφόρους. πρῶτον μὲν διὰ τὰς ὑποχωρήσεις καὶ ἀντιστροφὰς αἰφνιδίους κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐφόδου. λοιπὸν δὲ καὶ διαλόμως τοῖς δεομένοις ἐπιβοηθεῖν. εἰ γὰρ οὕτως ἐθισθῶσι τὰ τάγματα, ἑτοίμως ἔχουσι καὶ εἰς κούρσωρας, ἤγουν προκλάστας, ἢ προμάχους, καὶ διαφένσωρας, ἤγουν ἐκδίκους, ἢ βοηθοὺς, καὶ εἰς ἑκάστην χρείαν τάσσεσθαι.

41 Καὶ τῆς τοιαύτης οὖν γυμνασίας κατορθουμένης εἰς τὰ πλείονα, εἰ μὴ πάντα δεῖ γινώσκειν τοὺς στρατιώτας. οὐ γὰρ δεῖ πάντα πουβλικίζεσθαι, διὰ τὸ μὴ τοῖς ἐχθροῖς γινώσκεσθαι. διὰ τῶν ἐννέα κινήσεων πρὸς πᾶσαν χρείαν ἕτοιμα γίνονται τὰ αὐτῶν τάγματα, καὶ εἰς κούρσωρας, καὶ εἰς πλαγιοφύλακας, καὶ εἰς ὑπερκεραστὰς, ὅτε χρεία γένηται ἀφορισθῆναί τινας αὐτῶν, ἐν συνηθείᾳ πάσης τάξεως γινόμενα.

dum ſe vertant, interdum verò frontem aciei commutent. Si repentinus aliquis motus retro fiat hoſtibus à tergo imminentibus, præcipe hoc modo: μετασχημάτισον, id eſt, conuerte: & in ſtatione ſua conſiſtentes, ad caudam ſe ſolum conuertant, ſigniferis & præfectis ſolis ad caudæ frontem peruenientibus. Sin magna vis hoſtium ingruat, tum præcipe, μετάλλαξον, transmuta, & integra tum cohors ſe tranſmutet.

40 Nec verò in longitudinem ſolum inſtruere vtile eſt, ſed etiam drungiſti, id eſt, confertim inſtruantur, vt exerceant ſe, & contendant variè in directum per retrogreſſiones & conuerſiones, per repentinas hoſtium incurſiones, vt quadam cum celeritate poſſint afflictis opem ferre. Si ad hunc modum aſſuefactę cohortes fuerint, commodè poterunt in curſores, id eſt, proclaſtas ſiue propugnatores, & in defenſores ſiue vindices, & præſidiarios, ad omnem vſum inſtrui.

41 Talis igitur exercitatio diligenter in plurimis eſt adhibenda, ſiquidem omnia à militibus cognoſcenda non ſunt. Non enim oportet omnia in vulgus efferri, ne ab hoſtibus ea agnoſcantur. Iis autem motibus prædictis ad omnes vſus belli cohortes habiles fiunt, vt tum in curſores, tum in defenſores, tum in lateranos, tum in corniſtites, vbi opus eſt, cooptari aſſumique poſſint.

42 Banda autem, siue cohortes quadam consensione & instructione quasi in acie ipsa iungenda sunt. Sed ne vniuersę exercitationes & molitiones hostibus agnoscantur, nunquam ante conflictationem ipsam vniuersæ copiæ simul, id est, in primam & secundam aciem exercitationis causa transferantur, vel ad lateranos, vel ad cornistites, vel ad eos qui drungisti, id est, confertim & clàm adoriuntur, vel ad occultas insidias: huiusmodi enim consilia imperatoria diuulgari & in vulgus efferri priusquam cum hoste confligas, inutile est. Sed ad præsentem rerum vsum ex tempore talia adhibenda sunt.

43 Par est igitur, siue comitis alicuius bandum, siue drungus, siue turma seorsim exerceatur, siue in instructione magni exercitus collocetur, vt in tres partes exercendi diuidantur. Si bandum siue cohors per se exerceantur, maximam illorum partem in cursorum agmine pones: ex equitatus simplicibus contuberniis hinc atque illinc æqualia cornua defensorum loco pones: alios autem paucos equites eminus ante conspectum illorum pones, vt quasi ad confligendum cum illis se præparare possint.

44 Iam cùm se quasi ad prœlium mouent, magno impetu facto cursores se à defensoribus separant, & vbi rectà vnum atque alterum milliare excucurrerint, dimidium illius spatij reuertantur, &

42 Ἀναγκαῖον δέ ἐστι λοιπὸν καὶ πρὸς ἄλληλα τὰ βάνδα συμφωνίαν καὶ τάξιν ἐθίζεσθαι ὡς ἐπὶ παρατάξεως. ἀλλ' ἵνα, ὡς εἴρηται, μὴ φανερὰ γίνηται ἡ πᾶσα ἔκταξις τοῖς ἐχθροῖς. Οὐδέποτε γὰρ πρὸ τῆς μάχης τὴν πᾶσαν τάξιν ἐν τῷ ἅμα, τουτέστιν εἰς πρώτην καὶ δευτέραν παράταξιν, διὰ γυμνασίαν μόνην τάσσειν, ἢ πλαγιοφύλακας, ἢ τοὺς ὑπερκεραστὰς λεγομένους, ἢ τοὺς δρουγγιστὶ καὶ λανθανόντως προσπίπτοντας, ἢ ἐνέδρας, ἤγουν ἐγκρύμματα, τὰ γὰρ τοιαῦτα στρατηγίας μᾶλλον ἐπιτηδεύματα εἰσὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἢ τάξεως, ἅπερ προπουβλικίζεσθαι ἐν ταῖς γυμνασίαις οὐ συμφέρει. ἀλλὰ τότε πρὸς τὸ παρὸν ἁπαιτούσαν χρείαν ποιεῖν.

43 Πρέπον οὖν, εἴτε ἐν παρατάξει πολλοῦ στρατοῦ ἐστὶν, ἐν τρισὶ μέρεσι τάσσειν τοὺς γυμναζομένους. καὶ εἰ μὲν βάνδον ἐστὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ γυμναζόμενον, τοὺς πλείους αὐτῶν ἐν τάξει κουρσώρων ποιεῖν. ἀπὸ δέκα καβαλλαρίων ἐπὶ ἁπλῆς ἀκίας ἔνθεν κἀκεῖθεν αὐτοὺς ἰσομετώπους τάσσειν ἐν τάξει διφενσώρων, ἄλλους δὲ ὀλίγους καβαλλαρίους ἄχρι δέκα τάσσειν διὰ ὄψεως ἐναντίους, ὥστε τὴν συμβολὴν πρὸς αὐτοὺς εἰκάζεσθαι.

44 Κινούντων δὲ αὐτῶν ὡς ἐπὶ μάχην ἐξέρχεσθαι συνελασίᾳ τοὺς κουρσώρας, καὶ χωρίζεσθαι τῶν διφενσόρων, ἢ τρέχοντας ἐπ' εὐθείας ὡς ἓν ἢ δεύτερον μίλιον, ἢ ποτὲ μὲν εἰς τὰ δεξιά, ποτὲ δὲ ἀριστερὰ τρέχειν.

τὴν | κατὰ τὴν | καθ' ἑαυτὸ τοῦ κόμητος τὸ βάνδον εἴτε δροῦγγος εἴτε τούρμα· εἴτε καὶ ὑπὸ

|+ ὑποστρέφειν ἕως τοῦ ἡμίσεως ἐκείνου διαστήματος καὶ ἐκ: οὕτω κλίνοντας ποτὲ μὲν δεξιᾷ·

|+ |+ |α |+ |ι |+ |+ |ους |+ |τοῦ |ο|+

οὕτως δὲ καὶ ποιεῖν τρίτον καὶ τέταρτον, εἶτα πάλιν κυκλοτερῶς ἐλαύνειν, καὶ μετὰ ταῦτα περιτρέχοντας ἐν τῷ μεταξὺ τόπῳ τῶν διαφενσώρων, ὅθεν καὶ ἐξῆλθον, μετὰ τὸ ὡς ἐν τάξει διαφενσώρων ἐλαύνειν, ὡς εἰς ἀπάντησιν τῶν καταδιωκόντων αὐτούς.

45 Οὕτω δὲ ποίει καὶ δρούγγου γυμναζομένου· καὶ τὰ μὲν τῶν βάνδων αὐτοῦ τάσσειν κούρσωρας, τὰ δὲ διαφένσωρας, καὶ πάλιν ἐναλλάσσειν αὐτά, ὥστε τοὺς κούρσωρας, τὰ δὲ διαφένσωρας ποιεῖν, καὶ τοὺς διαφένσωρας κούρσουρας, ὥστε πρὸς τὴν δοκοῦσαν χρείαν ἑτοίμους αὐτοὺς εἶναι.

46 Ὁμοίως δὲ ποιεῖν καὶ τούρμας γυμναζομένης παραλλάξεως πρώτης καὶ παραλλάξεως δευτέρας. ἐπισκέψαι δὲ εἰς τὰς κυκλοειδεῖς ἐλασίας τῶν κουρσώρων ὅπου διάφορα βάνδα εὑρίσκονται, ὥστε εἰς δύο ἀρχὰς ταῦτα μερίζεσθαι, καὶ ἐλαύνειν τὴν ἐναντίαν ἀλλήλων, καὶ ὑπὸ αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τὴν μὲν μίαν ἔξω τὴν δὲ δευτέραν ἐσωτέρω τρέχειν, ἵνα μὴ προσκρούματα καβαλλαρίων γίνωνται.

47 Δέον δὲ καὶ πλαγιοφύλακας, καὶ ὑπερκεράστας, ἤγουν τοὺς τὰς κυκλώσεις ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μέρους ποιοῦντας ἰδίως μετὰ αὐτῶν δρουγγιστὶ ἤγουν πυκνοὺς καὶ ὁμοῦ ἐμπίπτοντας γυμνάζειν, λανθανόντως δὲ δι' ἣν ἀνωτέρω εἴπομεν αἰτίαν.

48 Ὥστε εἰς μὲν τὰς μακροτέρας παραλλάξεις τῶν ἐναντίων ἵνα ἰσουν-

interdum dextrorsum, interdum læuorsum se currendo obliquent, sicque tertio quartóque faciant, rursusque orbiculatè procedant, postea spatium illud percurrentes quod inter eos & defensores est vnde exierant, cum defensoribus quasi instructis in acie iis occurrant, qui ante eos insequebantur.

45 Drungo, id est, integra cohorte milliaria exercitante se idem facies, & cohortem in cursores & in defensores diuides, & eos qui cursores sunt, interdum defensores facias, interdum contrà, vt ad omnem vsum parati sint.

46 Similiter facies turma aliqua se exercente, & acie prima aut secunda hoc faciente. Aduerte autem potissimum has orbiculatas cursorum incursiones, vbi diuersa & varia banda siue cohortes fuerint, vt in duas sortes diuidantur, & contrario inter se motu currant, & obviam sibi mutuò fiant, altera foris, altera interius currendo, vt ne impedimento equitibus sint.

47 Deinde latrones siue lateranos & cornistites, id est, eos qui ad circumdandos à dextra parte hostes locantur, separatim cum illis drungisti, id est, confertim & simul incursando exerceas. Sed id prædictis de causis quantum potes clanculum facias.

48 Itaque si quasi aduersus aciē hostium eminus existentem, tuos

instruxeris, accura vt exæquentur illis, & non circumueniantur ab eis. In iis quæ cominus sunt perfi-c: vt hostes à tuis circumdentur, paucis equitibus per simplicia cō-tubernia vsque ad vnius atque alterius cohortis multitudinem quasi hostibus præpositis, vt aduersum eos tum ad lunandum, tum ad circumueniendum eos, cornistites dirigant. Deinde sic qui cum illis versantur, drungisti quasi maza simul clanculum ipsi soli de improuiso contentione quadam celeri excurrentes, à tergo, id est, postica parte hostium illos inuadant.

49 Hæ igitur exercitationes simplices sunt: communiter tamen multas cohortes, & priuatim vnam quamque cohortem idoneè exercenr, & inimicis acies nostra minimè aperitur. Istæ exercitationum formæ scriptis tradendæ turmarchis tuis sunt, & reliquis cohortib. quę separatim exercentur.

50 Assuefacito ad huiusmodi exercitationes, non solùm in campestribus, sed etiam in auiis & asperis, in arduis & accliuibus, in decliuibus & pronis locis: & ipso æstus squalloris que tempore, vtile est ad patientiam laborum exercere milites: nemo enim scit quo tempore bellum futurum, & quidnam in bello vsu venturum sit.

51 Ita exercitatio instituenda, quasi bellum ipsum gereretur. Itaque vtilitatis causa ne bellici quidem temporis similitudo prætermittenda est: nam hæc assuefactio

ται, καὶ μὴ ἐν περιλαμβάνωνται ὑπ᾽ αὐτῶν κατὰ δὲ τῶν κοντοτέρων εἰς τὰ τὰς κυκλώσεις ποιεῖσθαι ἀντιτασσομένων αὐτῶν ὀλίγων καβαλλαρίων ἐπὶ ἁπλῆς ἀκίας ἄχρι ἑνὸς ἢ δευτέρου βάνδου, ὡς ἐναντίου, ἵνα πρὸς αὐτοὺς κανονίζωσιν οἱ ὑπερκερασταὶ πρότερον ὑπερκερᾶν αὐτούς, ἤτοι κυκλοῦν. εἶθ᾽ οὕτως συνελθόντες αὐτοῖς δρουγγιστὶ ἤγουν ὡς μάζα, ὁμοῦ λανθανόντως αὐτοὶ μόνοι ἄφνω ὑπεξερχόμενοι μετὰ ἐλασίας ὀξείας τῷ νώτῳ ἤγουν κατὰ τὸ ὄπισθεν τῶν ἐναντίων ἐπιτίθενται.

49 Αὗται οὖν γυμνασίαι ἁπλαῖ εἰσιν. καὶ κοινῶς δὲ ~~τὰ τάγματα~~ πολλὰ τάγματα καὶ ἰδίως πάλιν ἐν τάγματι ἁρμοδίως γυμνάζουσι, καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἄγνωστος ἡ τάξις φυλάττεται, καὶ δεῖ σε, ὦ στρατηγέ, ταύτας τὰς γυμνασίας ἐγγράφως δοῦναι καὶ τοῖς ὑπό σε τουρμάρχαις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἰδίᾳ γυμναζομένοις τάγμασιν.

49 Ἐθίζειν τὰς τοιαύτας γυμνασίας μὴ μόνον ἐν ὁμαλοῖς ἀλλὰ καὶ δυσβάτοις τόποις, καὶ εἰς ὑψηλοῖς καὶ εἰς καλωφερεῖς καὶ ἐν καιρῷ τοῦ καύσωνος καλὸν ἐστὶ γυμνάζειν τὸν στρατόν. οὐδεὶς γὰρ οἶδε πότε συμβήσεται μάχη, καὶ τί συμβήσεται.

51 Χρὴ γὰρ οὕτως τὴν γυμνασίαν ποιεῖσθαι ὡς ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ πολέμου. διὸ καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ χρήσιμον καὶ τὰ ἐν καιρῷ πολέμου ἐνταῦθα εἰρήκαμεν. τὸ γὰρ πρὸς τοὺς κινδύνους αὐ-

δρει-

ἐρρωτέρους τοὺς στρατιώτας ποιεῖ.

52 Ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν καβαλλαρίων γυμνασίαν ἐκ μέρους διεταξάμεθα, χρεὼν ἐστὶν ὁμοίως καὶ τὴν τῶν πεζικῶν ταγμάτων γυμνασίαν σοι διοθώσασθαι, ὅσον ἐκ τῶν ἀρχαίων τακτικῶν, καὶ ὅσον ἐκ τῶν τῶν νέων παρειλήφαμεν.

53 Ὁρίζονται τοίνυν αἱ ἀκίαι πρῶτον τοῦ πεζικοῦ τάγματος, καθὼς ἄνω που ἐσημάναμεν. ὥστε τάσσεσθαι τινὰς μὲν ἀριστερᾶ, τινὰς δὲ δεξιᾶ τοῦ βάνδου, ἤτοι τοῦ ἄρχοντος. καὶ προπορευομένου τοῦ ἄρχοντος ἅμα τῷ βανδοφόρῳ, καὶ τῷ μανδάτωρι, καὶ βουκινάτωρι, ἐπακολουθοῦσιν ὡς ἐτάχθησαν οἱ λοχαγοί, ἤγουν οἱ πρωτοστάται, ἢ δέκαρχοι πρῶτον οἱ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, καὶ τότε τοῦ δεξιοῦ.

54 Γινομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ τῆς γυμνασίας τόπῳ, ἢ τῆς παραλλάξεως, ἵσταται ὁ ἄρχων, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ βανδοφόρος, καὶ εἴ τις ἕτερος κατὰ συνήθειαν. καὶ παραλλάσσονται αὐτοῦ ἔνθεν κἀκεῖθεν αἱ ἀκίαι ὡς ὡρίσθησαν. πρῶτον ἐν ἀραιοτέρῳ διαστήματι, ἵνα μὴ συντρίβωνται ὑπ' ἀλλήλων, ἀπὸ ιϛ'. τὸ βάθος, ἤγουν τὸ πάχος. ἔχουσαι καὶ τοὺς ψιλοὺς ὄπισθεν. τὰ δὲ ξίφη τῶν κονταρίων ἄνω βλέποντα, ἵνα μὴ ἐμποδίζωνται ὑπ' αὐτῶν. ἔμπροσθεν δὲ τοῦ μετώπου περιπατοῦσιν ὁ μανδάτωρ, καὶ ὁ κμπιδούκτωρ, ἤγουν ὁ ὁδηγὸς τῶν τόπων, ὁ μὲν τοὺς τόπους ἀνερευνῶν καὶ ὁδηγῶν, ὁ δὲ τὰ μανδάτα γνώμῃ τοῦ ἄρχοντος διδούς.

periculorum longè robustiores milites facit.

52 Quoniam equestrem exercitationem aliqua ex parte attigimus, sic pedestris aciei exercitationem non prętermittemus, quam vel ex antiquis vel ex recentioribus rei militaris sciptoribus accepimus.

53 Pedestris aciei primum contubernia describãtur, quemadmodum antea præcepimus, vt quædam ad læuam, quædam ad dextram cohortis siue præfecti collocentur: cumque præfectus simul cũ signifero, & mandatore & buccinatore procedit, sequantur quẽadmodum constituti fuerant lochagi, id est, pręstites & decani sinistri lateris primùm, deinde dextri.

54 Vbi in exercitationis siue instructæ aciei loco fuerint, stet prefectus, & cũ eo signifer, & si quis alius cum eo esse consueuit, instruanturque contubernia hinc atque illinc, primùm, quemadmodum explicatum antea est, laxiore & rariore interuallo, vt ne à se mutuò affligantur: deinde ad sedecim virorum altitudinem, id est, profunditatem. Cuspides hastarum sursum erectas habeant, ne ab illis impediantur. Ante frontem aciei ambulent mandator & campiductor, id est, dux viarum, hic quidem vt vias indaget & eos ducat, ille verò vt ex imperio præfecti mandata det.

55 Si cohors exercenda sit, cohortis præfectus ante eos cum mãdatore & campiductore ambulet. Sin turma exerceatur, nemo anteambulet nisi turmarchus & eques cum mandatoribus duobus, & campiductoribus duobus, stratore vno & spathato vno, id est, armigero qui turmarchæ arma gerit, donec propè conflictationem ipsam venerint copiæ, tum certè ad locum suum & stationem in cohorte & bando suo tutò accedat.

56 Neque cum hostibus confligat ille, neque buccina, quamuis complures fuerint, in vllo μέρει, id est, triente exercitus personet nisi merarchæ, siue vnam turmam triens habeat, siue plureis, vt ne tumultu aliquo impediantur mandata exaudire. Et grauis armatura, id est, pedites scutati, ad hunc modum instruuntur.

57 Leuis armatura diuersis modis instruitur. Qui enim ἀκροβολισταὶ olim, nunc sagittarij nominantur, interdum à tergo vniuscuiusque contubernij pro multitudinis ratione collocentur, vt scutatorum singulis contuberniis quaternionibus vnus sagittarius respondeat. Interdum in ipsa contubernii altitudine scutatus & sagittarius alternatim stent, interdum in contuberniis & in cornibus, id est, extremis oris copiarum, interius equitibus, sæpe etiam exterius haud longè cum paucis scu-

55 Καὶ εἰ μὲν τάγμα ἐστὶ τὸ γυμναζόμενον, τὸν τοῦ τάγματος ἄρχοντα ἔμπροσθεν περιπατεῖν μετὰ μανδάτωρος, καὶ καμπιδύκτωρος. εἰ δὲ τοῦρμα γυμνάζεται, μηδένα ἔμπροσθεν περιπατεῖν εἰ μὴ τουρμάρχην καβαλλάριον μετὰ μανδατόρων δύο καμπιδυκτόρων δύο, στράτωρος ἑνός, καὶ σπαθάτου ἑνός, ἤτοι τοῦ τὰ ὅπλα τοῦ ἄρχοντος φέροντος, ἕως οὗ πλησίον τῆς συμβολῆς ~~ἡ παράταξις~~ γένηται, τότε δὲ ἐν τῇ παρατάγῃ ἀσφαλῶς εἰσέρχεται ἐν ᾧ τόπῳ τὸ βάνδον αὐτοῦ τέτακται.

56 Μὴ συμπλέκεσθαι δὲ αὐτὸν τοῖς ἐναντίοις, μηδὲ βούκινον λέγῃς ἑκάστου μέρους, πλὴν τοῦ μεράρχου, εἴτε μίαν τοῦρμαν ἔχει τὸ μέρος, εἴτε δύο, εἴτε πλείονας, κἂν εἰ συμβῇ πολλὰ εἶναι τὰ βούκινα. ἵνα μὴ θορύβου γινομένου κωλύωνται τὰ μανδάτα ἐξακούεσθαι. καὶ οἱ μὲν ὁπλῖται πεζοὶ ἤγουν οἱ σκουτάτοι τάσσωνται οὕτως.

57 Εἰ δὲ ψιλοὶ κατὰ διαφόρους τρόπους τάσσονται. οἱ βιαρολισταὶ μὲν πάλαι καλούμενοι, νῦν δὲ τοξόται ἢ σαγιττάτορες. ποτὲ μὲν γὰρ ὄπισθεν ἑκάστης ἀκίας πρὸς τὸ μέτρον τῶν ὄντων, τουτέστιν ~~ὡς~~ ις΄. σκουτάτους δὲ ψιλοί. ἵνα μέχρι δὲ μεριζομένης τῆς τῶν σκουτάτων ἀκίας εὑρεθῇ εἷς τοξότης ὄπισθεν αὐτοῖς. ποτὲ δὲ ἐν τῷ βάθει τῶν ἀκιῶν εἷς παρὰ σκουτάτον, καὶ τοξότης. ποτὲ δὲ ἐν ταῖς ἐξοχαῖς τῶν παρατάξεων, τουτέστιν ἐσωτέρω τῶν καβαλλαρίων, πολλάκις δὲ καὶ ἐξωτέρω αὐτῶν

|δουκιτόρων

τῇ παρατάγῃς

τῇ κατὰ διαφόρους ἤγουν οἱ ἀκρομολισταί

|ἀκίαις καὶ ἐν τοῖς κέρασιν ἤγουν ταῖς

|+ |+ |τοι |ι |εισο

αὐτῶν, ἀπὸ μικροῦ διαστήματος, μετ' ὀλίγων σκουτάτων, τοὺς εἰς τοὺς ἐσωτέρω ἐσῶτας καβαλλαρίους, ἐὰν πολλοὶ εἰσὶν οἱ ψιλοί.

58 Εἰ δὲ τὰ ῥικτάρια, ἢ τζικούρια, ἢ βαρδούκια ἔχοντες ὄπισθεν τῶν ἀκιῶν, τῶν σκουτάτων εἰ εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως τινῶν δὲ ἔχομεν τοὺς τοξότας καὶ λοιποὺς ἀκοντιστὰς ὄπισθεν τῶν ἀκιῶν πρὸς τὴν γυμνασίαν. ἢ ὡς ἀπαιτεῖ ἡ χρεία αὐτούς.

59 Τοὺς δὲ καβαλλαρίους εἰς τὰ ἄκρα τῆς πεζικῆς διατάξεως τάξεις. ὅσα δὲ αὐτῶν ἀνδρειότερα τάγματα μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐξωτέρω. καὶ εἰ μὲν πολλοί εἰσιν οἱ καβαλλάριοι, τουτέστι πλέον τῶν ιβ'. χιλιάδων, ἀπὸ δέκα τὸ βάθος τοῦτο γίνεσθαι. εἰ δὲ καὶ ὀλιγοτέρους τοῦ μέτρου τούτου ἀπὸ ε'. εἶτα δὲ ἐκ περισσοῦ τινὰς ὄπισθεν ἐν ὑποβοηθείᾳ αὐτῶν ἐξωτέρω τῶν ἁμαξῶν. ἵνα ἐὰν μὲν διὰ τῶν ὄπισθεν τινὲς τῶν ἐχθρῶν φανῶσιν, ἀποσοβήσωσιν αὐτούς. εἰ δὲ μήγε, προστεθῶσι τοῖς πλαγίοις καὶ αὐτοί.

60 Τάσσονται δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν ἀραιοτέρῳ πρῶτον διαστήματι, ἵνα ἐὰν γένηται καιρὸς εἰς τὸ χρῄζειν μεταβάλλεσθαι, μὴ ἐμποδίζονται.

61 Παραγγέλλει δὲ τοὺς καβαλλαρίους μὴ κατατρέχειν τῶν ἐχθρῶν, μηδὲ ἀφίστασθαι τῆς πεζικῆς παρατάξεως ὡς ἐπὶ πολὺ διάστημα καὶ τάχα τραπῶσιν οἱ ἐχθροί· ἵνα μὴ ἐγ-

tatis ad defendendos interiores equites, si multa leuis sit armatura.

58 Qui rhictaria, id est, iacula vel tzicuria vel barducia habent, ii vel à tergo scutatorum, vel in extremis oris aciei, & non in medio, locentur. Funditores omnes in extremis oris aciei. Nunc autem sagittarios reliquosque iaculatores à tergo contuberniorum aduersum eos qui contaria exercent, vel quemadmodum vsus requirit, collocabimus.

59 Equites in ipsis oris aciei pedestris collocabis. Quæcunque autem robustiores cohortes sunt, cum ducibus suis in exteriori loco collocentur. Et si complures equites fuerint qui duodecim millium numerum excesserint, tum ad decem virorum altitudinem fiant: sin pauciores, ad quinque virorum altitudinem constituantur. Sint autem quidam supra iustum numerum, qui vltra currus à tergo in subsidijs locentur, vt si à tergo hostes inuaserint, occurrant illis: sin minus, lateribus adiungantur.

60 Laxiore primum interuallo instruantur isti, vt si aliqua occasio exercitus commutandi fiat, minimè impediantur.

61 Præcipies equitibus, ne nimis impetuosè cursent in hostes, neque à pedestri acie longo interuallo discedant, ne si fortè insidiæ fiant, & hostes retrò in eos se conuertant, pedites horum præsidio destituti aliquod vulnus accipiant.

Si pressi admodum dissipatique fuerint, tum retro ad currus suos conseruandos, qui à tergo aciei pedestris instructi sunt, se conferant, nec eos prætereant. Sin ne sic quidem resistere possint, ex equis descendant, & pedibus seipsos defendant.

62 Si aciem instruere exercitus voluerit, non tamen eo die confligere, si aduersarij in equites irruerint, & nequaquam sustinere eos sui poterunt, ne prestolentur eos in aciei cornibus sistendo, sed retro cedant ad extremas oras aciei & curruum. Quod si fiat, maiore interuallo opus est, vt discedentibus iam tum equitibus cæteri angustiis non nimis premantur, ne hostium sagittis lædantur.

63 Hæc tempore prœlij maximè fiant: hac de causa enim hæ exercitationes maximè suscipiuntur.

64 Iis rebus igitur descriptis, præcepta à nobis & institutiones pedestris aciei, quemadmodum & equestris, explicandæ tibi ac proponendæ sunt.

65 Quando ad exercitationem omnes instructæ aciei cohortes conuenerint, hæc illis mandator præcipiat: Cum silentio omnes imperata facitote: Ne perturbemini:

κρίματος τινὸς γινομένου περὶ αὐτῶν, εἴπερ ἀπὸ διαστήματος εἰσὶν οἱ πεζοὶ γυμνούμενοι, τῆς παρατάξεως ἐπηρεασθῶσιν ὡς ὀλιγότεροι ἢ ἀσθενέστεροι. ἀλλὰ καὶ ἂν βιασθῶσιν ὡς εἰκὸς παρὰ τῶν ἐναντίων, ὄπισθεν τῆς παρατάξεως προσφεύγειν, καὶ μὴ ἐπέρχεσθαι τὰς ἁμάξας τὰς ὀπίσω τῆς παρατάξεως τῶν πεζῶν ὀφειλούσας εἶναι πρὸς φυλακὴν αὐτῶν, εἰ δὲ μηδὲ οὕτως ἀντέχουσι, κατέρχεσθαι αὐτοὺς ἐκ τῶν ἵππων, καὶ οὕτως πεζῇ ἑαυτοὺς ἐκδικεῖν.

62 Ἐὰν παρατάξεσθαι μὲν θέλῃ ὁ στρατὸς, μὴ συμβάλλειν δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ ὁρμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τῶν καβαλλαρίων καὶ μὴ βαστάζωσιν αὐτοὺς, μὴ ἀναμένωσιν αὐτοὺς ἱστάμενοι εἰς τὰ κέρατα τῆς παρατάξεως, ἀλλ' ὄπισθεν μᾶλλον ἔλθωσι, τουτέστιν εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως καὶ τῶν ἁμαξῶν. εἰ δὲ τοῦτο γένηται, χρεία μείζονος τοῦ ἐν τῷ μέσῳ διαστήματος. ἵνα μεταβαλλομένων, ὡς εἰκὸς, τῶν καβαλλαρίων μὴ στενοχωρηθῶσι, μηδὲ αἱ τῶν ἐχθρῶν σαγίτται μὴ βλάπτωσιν αὐτούς.

63 Ταῦτα δεῖ μάλιστα καὶ ἐν καιρῷ μάχης γίνεσθαι, διὰ ταύτην γὰρ καὶ ἡ γυμνασία μεταχειρίζεται.

64 Τούτων μὲν οὖν τῶν διατάξεων εἰρημένων, πρέπον ἡμῖν καὶ τὰ σχήματα, καὶ τὰ παραγγέλματα τῆς πεζικῆς τάξεως, ὥσπερ καὶ τοῖς ἱππικοῖς ἐμφανίσαι, διασαφῆσαι.

65 Ὅταν γὰρ παραστῶσι πρὸς τὴν γυμνασίαν τὰ μέρη τῆς παραταγῆς τῶν ταγμάτων τοῦ στρατοῦ, παραγγέλλῃ ὁ μανδάτωρ ταῦτα. μετὰ σιγῆς πάντα.

πάντα τὰ παραγγέλματα πληρῶσιν. μὴ ταραχθῆτε. τὴν τάξιν ὑμῶν φυλάξετε. τῷ βάνδῳ ἐπακολουθήσατε. μηδεὶς ἀφήσῃ τὸ βάνδον. καὶ τοὺς ἐχθροὺς διώξατε. καὶ τούτων εἰρημένων κινοῦσι πράως ἡσύχως, ὥστε μηδὲ ψιθυρισμὸν γίνεσθαι παρά τινος.

66 Ἐθίζεσθαι δὲ αὐτοὺς δέον πρὸς ταῦτα φωνῇ, ἢ νεύματι, διὰ σημείου τινὸς οἷον κινεῖν καὶ ἵστασθαι τὸ βάθος τῶν ἀκιῶν φούλκῳ περιπατεῖν ἴσως καὶ συντεταγμένως ἐπὶ στόμα, ἤγουν ἐπ' εὐθείας καὶ κατὰ κοίλους τόπους καὶ διαφόρους πυκνοῦσθαι, ἤτοι σφίγγεσθαι, κατὰ βάθος καὶ νῖκος φούλκῳ περιπατεῖν, συμβάλλειν ὡς ἐν τάξει μετὰ σχήματος.

67 Γυμνάζεσθαι δὲ καὶ οὕτως. ποτὲ μὲν μετὰ βεργίων, ποτὲ δὲ μετὰ γυμνῶν σπαθίων μερίζεσθαι πρὸς διφαλαγγίαν, καὶ περιπατεῖν ἐπὶ κέρας ἤγουν τὸ δεξιὸν μέρος, προάγειν ἔμπροσθεν, καὶ πάλιν ἀποκαθίστασθαι, φυλάττεσθαι ἀμφιστόμως ἑκατέρωθεν, καὶ πάλιν ἀποκαθίστασθαι, μετατίθεσθαι δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἀραιοῦσθαι καὶ πλατύνεσθαι τὸ βάθος τῶν ἀκιῶν, μεταβάλλεσθαι κατὰ νώτου, καὶ πάλιν ἀποκαθίστασθαι. γίνονται δὲ τὰ σχήματα ταῦτα διὰ τὰς διαφόρους ἀνακυπτούσας αἰτίας.

68 Φωνῆς τοίνυν ἢ νεύματος διὰ σημείου τινὸς κινοῦσι καὶ ἵστανται. ὅτε δὲ θέλει κινῆσαι σημαίνει ἢ βουκίνῳ ἢ τῇ

Stationem vestram seruatote: Cohortem sequamini: Nemo cohortem suam deserat: Inimicos persequamini. Hac oratione habita, ita quietè & remissè se mouebunt, vt nemo ne susurret quidem.

66 Exercitandi ad hæc sunt voce vel nutu & signo aliquo vt moueant & stent, laxentur & in altitudinem contuberniorum diuidantur, incedant æquabiliter & ordinatè, in frontem, id est, directè, ac variis modis diuersisque se contrahant & densent, tum in longitudinem, tum in altitudinem: phulco ambulent, sicque quasi in ipsa prœlij acie essent, ad eam formam confligant.

67 Exerceant se quoq; ad hunc modum, interdum cum nudis spathis, id est, gladiis: diuidantur in diphalangiam, id est, duplicatam aciem, & rursus in pristinam formam redeant: dextrorsum & læuorsum se obliquent, & in cornu se inflectant, id est, dextrorsum procedant, & rursus pristinam ad formam redeant & ancipitem aciem instruant, id est, ad accipiendos vtrinque hostes paratam, & rursus ad pristinam formam redeant: in dextram & læuam se transferant, densent se & dilatent, id est, diffundant altitudinem cõtubernij, à tergo communiter, & rursus ad pristinam formam redeant. Hæ formę propter varias circumstantes causas exercendę sunt.

68 Vocis igitur aut nutus signo aliquo mouent & consistunt. Quãdo mouere eos vult buccina vel

ώσονται
πληρώσονται
ἵστε καὶ
πλεθύνεσθαι ἤγουν
μερίζεσθαι
μάχης
ἀποκαθίστασθαι δεξιὰ
καὶ ἀριστερὰ
κλίνεσθαι
καὶ δεξιὰ
τεῖν
πλατύνεσθαι
ἤτοι δια-
πλοῦσθαι τὰ
[illegible]

staurea, vel voce sua significat Campiductor, & mouentur: quando verò consistere eos vult, tuba, id est, parua buccina vel voce & nutu manus significat, & consistunt. Propterea autem voci & signis assuefaciendi sunt, quia curruum tumultus ingens sæpe, sæpe puluis sæpe caligo magna obuersatur.

69 Attenuantur contubernia, quando sedecim virorum altitudinem habent, & eos in longitudinem aciei potius diducere vel ornatus causa alicuius, vel vt alicui alteri aciei exæquentur, cupis. Præcipies autem his verbis: ἔξελθε: id est, exeas: & exibunt statim vnus post alterum se separans. Itaque altitudo contuberniorum attenuatur, & longitudini aliquid adijcitur, & altitudo nunc tantummodo virorum octo fit. Si verò quatuor solùm virorum altitudinem vis esse, dic rursus: ἔξελθε, id est, exeas, & exibunt omnes in vnam solùm partem, dextram aut sinistram. Hoc enim diligenter obseruandum est, vt omnes vnam in partem veniant & exeant.

70 Iubeantur incedere æquabiliter & ordinatè. Quando quidam in acie cæteros anteuertunt, & inæqualiter eunt, iis verbis præcipies: ἴσον τὸ μέτωπον, id est, æqualis sit frons, & statim æqualis erit.

71 Contrahitur vel densatur exercitus, quando duobus aut tribus sagittæ iactibus ab hostium copijs cùm abest, & frontem vtriusque exercitus committere vult,

ταυρεσία ὁ καμπιδεύκτωρ, ἢ τῇ φωνῇ, καὶ κινοῦσι. εἰ δὲ στῆσαι θέλῃ, ἢ βάνδῳ, ὅ ἐστι μικρὸν βούκινον, ἢ τῇ φωνῇ, ἢ νεύματι τῆς χειρὸς, καὶ ἵστανται. διὰ δὲ τοῦτο φωνῇ καὶ σημείῳ ἐθίζεσθαι ἀναγκαῖόν ἐστι, διὰ τὸν τοῦ ἅρματος θόρυβον, ἢ κονιορτὸν, ἢ ὁμίχλην ἐπιγινομένην.

69 Λεπτύνονται, ἤτοι μερίζονται αἱ ἀκίαι, ὅταν ἀπὸ ις΄. ἀνδρῶν τὸ βάθος αὐτῶν ἐστὶ, καὶ θέλεις μᾶλλον τὸ μῆκος τῶν παρατάξεων ἐκτεῖναι διὰ κόμπον, ἢ διὰ τὸ ἰσωθῆναι τῇ τῶν ἐναντίων τάξει, καὶ παραγγέλλεις· ἔξελθε. καὶ ἐξέρχονται εἰς παραμεριζόμενοι. καὶ λεπτύνεται μὲν τὸ βάθος τῶν ἀκιῶν, προστίθεται δὲ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως. καὶ γίνεται τὸ βάθος ἀπὸ η΄. εἰ δὲ θέλῃ ἀπὸ δ΄. πάλιν λέγει, ἔξελθε. ὁμοίως πάντες εἰς ἓν μέρος δεξιὰ ἢ ἀριστερά. τοῦτο δὲ χρεία παραφυλάττειν, ἵνα πάντες εἰς ἓν μέρος (εἰσέρχωνται) καὶ ἐξέρχωνται.

70 Περιπατεῖν ἴσως καὶ συντεταγμένως, ὅταν τινὲς τῆς παρατάξεως προκύψωσι. καὶ ἂν ἴσως περιπατοῦσι, καὶ παραγγέλλῃ, ἴσον τὸ μέτωπον.

71 Πυκνοῦνται ἤτοι (φίγγονται) ὅταν ὡς ἀπὸ δύο ἢ τριῶν σαγιτοβόλων τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως γίνονται, ἢ ὑμῶν παρατάξεις, καὶ μέλλει συμβάλλειν, παραγγέλλει ζεῦξον. καὶ πυκνούμενοι (φίγγονται) πρὸς τὸ μέσον καὶ βάθος καὶ μῆκος τοσοῦτον. ἵνα εἰ μὲν ἔμπροσθεν τεταγμένοι καὶ ἐκ πλα-

γίω

γίου εἰς τὰ ἅρματα ἀλλήλοις ἐγγίζωσιν. εἰ δὲ ὄπισθεν ~~ἀλλήλοις~~ ὥσπερ κεκώλυνται. τοῦτο δὲ σχῆμα γίνεσθαι δύναται καὶ περιπατούσης καὶ ἱσταμένης τῆς παρατάξεως.

72 Χρὴ δὲ τοὺς οὐραγοὺς παραγγέλλεσθαι, καὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν προωθεῖν καὶ ἀπορθοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν χρείαν, ἵνα μὴ ἐναπομένωσι τινες ὡς εἰκὸς δειλιῶντες.

73 Φοῦλκω δὲ περιπατεῖν λέγεται, ὅταν ἐγγίζωσι τῶν παρατάξεων τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς τῶν ἐναντίων, μέλλει ἄρχεσθαι ἡ τοξεία γίνεσθαι. ἐὰν οὐ φοροῦσιν οἱ ἐν μετώπῳ τεταγμένοι ζάβας ἤτοι λωρίκια, ἐὰν παραγγέλλῃ· πύκνωσον. καὶ τῶν ἔμπροσθεν κατὰ τὸ μέτωπον τεταγμένων πυκνούντων, τὰ σκουτάρια αὐτῶν μέχρι τοῦ ἐγγίζειν ἀλλήλοις κατασκέποντες προσαπεπλασμένως τὰς γαστέρας αὐτῶν μέχρι τῆς κνήμης, ἤγουν τοῦ λεγομένου σκέλους. οἱ παρεστῶτες αὐτοῖς ὄπισθεν ὑπερανέχοντες τὰ σκουτάρια αὐτῶν, καὶ ἀναπαύοντες εἰς τοὺς ἔμπροσθεν σκέπουσι τὰ στήθη καὶ τὰς ὄψεις αὐτῶν, καὶ οὕτως συμβάλλουσι.

74 Ὅταν δὲ πυκνωθεῖσα καὶ ἡ παράταξις κατὰ λόγον ἀπὸ ἑνὸς σαγιττοβόλου γένηται τῶν πολεμίων, καὶ μέλλει πάντως ἡ συμβολὴ συνάπτεσθαι, παραγγέλλῃ, ἕτοιμοι· καὶ ἄλλου διαδεχομένου ἐὰν κράζοντος, βοήθει· καὶ πάντων ἀποκρινομένων ἴσως καὶ συμφώνως, ὁ θεός. οἱ μὲν ψι-

contractum & densatum ad medium locum tum longitudinis tum altitudinis eousque frontem adducit, vt qui in anteriore parte instructi,& qui à lateribus fuerant, intra curruum complexum quasi contineantur. Hæc forma potest esse tum stante, tum mouente exercitu.

72 Pręcipiendum quoque οὐραγοῖς, id est, vltimanis seu caudanis persæpe est: & eos qui à tergo sunt impellere oportet, atque ad vsum omnem militarem incitare, vt ne aliqui ex illis tradentes omissi sint.

73 Phulco ambulant, quando iunctis copiis hostium simul & nostris, sagittæ conjici incipiunt, & qui in fronte instructi sunt, zabas, loricia, id est, galeas non gestant. Cùm præcipitur illis πύκνωσον, id est, densato, tum qui in fronte instructi fuerint, densant scuta sua donec sibi mutuò appropinquauerint, ventres suos vsque ad suras & genua scutis suis operientes: qui à tergo illorum stant, scuta sua supra eos traducentes, & in anteriore illorum parte ponentes pectora & vultus illorum tegunt, sicque cum hostibus confligunt.

74 Quando antem densata acies ad vnius sagittæ iactum ab hostibus abfuerit, & conflictatio futura est, dicito ἕτοιμοι, id est, parati. Alius statim excipiat, & clamet, βοήθει, id est, iuua: & confestim vna claraque voce omnes personent, ὁ θεός, id est Deus. Ibi tum leues sa-

gittas altius conjiciant. Scutati qui in fronte constituti sunt, vbi prope hostes fuerint, si matzucia vel tzicuria vel rhictaria habeant, humilius conijciant ea: sin minus, præstolantes donec cominus venerint, & tum iaculantes vel conijcientes tela, gladios distringant, neque retrocedentibus & tergiuersantibus hostibus excurrendo, sed in acie consistendo pugnent. Qui à tergo illorum stant, sua ipsorum capita scutis suis tegentes, anterioribus hominibus cum iaculis suis succurrant.

75 Qui in fronte exercitus sunt sibiipsis diligenter prouideant, donec cominus ad manus ventum sit, ne si zabas aut chalcotuba, id est, ocreas æneas non habeant, sagittis ab hostibus confodiuntur.

76 Diuiduntur in diphalangiã, id est, duplicatam aciem, quando acies instructa directè ambulat, atque antè ac à tergo imminent hostes: ibi tum si ex sedecim fiat contubernium, & in conspectu fuerint hostes, & cominus manu confligere voluerint, præcipe vt per octo se diuidant, & octo in diphalangiam statim, id est, duplicatam phalangem diuidantur, sicque octo contubernales immoti stabunt, alii octo conuersi & mouentes se in contrariam partem, ad duplicatam quasi aciem se diuidant, reliqui ad octo vel quatuor altitudinem consistent. Illis præcipiendum est, ἑδραῖοι στῆτε οἱ δεύτεροι καὶ οἱ τῆς διφαλαγγίας ἐξέλθετε, id est, firmi state secundi, & in duplicata acie qui estis

λοὶ τοξεύουσιν ὑψηλοτέρως. οἱ δὲ σκουτάτοι οἱ εἰς τὸ μέτωπον τεταγμένοι ἔπειτα ἐγγυτέρω γινομένων τῶν πολεμίων, οἱ μὲν ἔχουσι ματζούκια, ἢ τζικούρια, ἢ ῥικτάρια, εἰς τὸ χαμηλὸν ῥίπτουσιν αὐτά. εἰ δὲ μήγε ἀναμένοντες ἕως οὗ ἐγγὺς ἔλθωσι, τότε ἀκοντίζοντες τὰ κοντάρια, ἤτοι ῥικτάρια αὐτῶν, ἐπιλαμβάνονται τῶν σπαθίων αὐτῶν. καὶ μάχονται τῶν ὡς εἰκὸς ὑποχωρούντων αὐτοῖς ἐχθρῶν. οἱ δὲ ὄπισθεν αὐτῶν ἑστῶτες τῶν ἑαυτῶν κεφαλὰς σκέποντες μετὰ τῶν σκουταρίων αὐτῶν ἐπιβοηθοῦσι τοῖς ἔμπροσθεν μετὰ τῶν κονταρίων.

75 Χρεία δέ ἐστιν ἀσφαλῶς τοὺς εἰς τὸ μέτωπον ταξομένους τὸ φυλάττειν ἑαυτοὺς μέχρις οὗ εἰς χεῖρας ἐκ τοῦ πλησίον ἔλθωσιν. ἵνα μὴ κατατοξεύωνται ὑπὸ τῶν ἐναντίων, ἐὰν μάλιστα μὴ ἔχωσι ζάβας ἢ χαλκότουβα.

76 Μερίζονται πρὸς διφαλαγγίαν, ὅταν ἐπ' εὐθείας περιπατῶσι τῆς παρατάξεως, καὶ ἔμπροσθεν φανῶσι πολέμιοι. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ ιϛ'. ἀνδρῶν ἔχουσιν αἱ ἀκίαι, καὶ ἤγγισαν οἱ διὰ ὄψεως ἐρχόμενοι ἐχθροί, καὶ μέλλουσιν ἐκ τοῦ πλησίον ἄρχεσθαι τῆς μάχης, παράγγελλε ἀπὸ ὀκτὼ μερίσθητε. καὶ οἱ ὀκτὼ εἰς διφαλαγγίαν. καὶ οἱ ὀκτὼ ἵστανται. οἱ δὲ ὀκτὼ στρεφόμενοι καὶ κινοῦντες πρὸς διφαλαγγίαν μερίζονται· οἱ δὲ ἀπὸ ὀκτὼ ἵστανται τὸ βάθος, ἢ ἀπὸ τεσσάρων, παράγγελλε· ἑδραῖοι στῆτε οἱ δεύτεροι, καὶ οἱ τῆς διφαλαγγίας ἐξέρχε-

μέχρις

ἐντάκτως ἐν τῇ τάξει αὐτῶν μένοντες καὶ οὐ κατατρέχοντες ὄπισθεν

προφυλάττειν

πολεμίων

καὶ ὄπισθεν

ἔρχεται. δεύτεροι δέ εἰσιν, οἱ λεγόμενοι πάλαι σεκοῦνδοι, ἢ ἐπιστάται. καὶ στρεφόμενοι οἱ σεκοῦνδοι, τουτέστιν ὑπὸ τῶν δεκάρχων τεταγμένοι ἐξέρχονται διαστήματα τῶν βημάτων, ἤτοι σκελισμάτων. ὥστε μὴ δύνασθαι τὰς βαλλομένας παρὰ τῶν ἐναντίων σαγίττας ἑκατέρωθεν καὶ βλάπτειν τοὺς νῶτον ἀντιβλεπόντων, ἀλλ' ἐν τῷ εὐκαίρῳ τόπῳ πίπτειν αὐτάς. εἶτα παραγγέλλει. ὑποστρέψατε. καὶ πάλιν ὑποστρέψαντες, εἰ χρεία γένηται ἀποκαθίστανται κατὰ τὸ πρότερον σχῆμα.

77 Εἰ δέ, ὡς εἰκός, ἡ μείζων δύναμις τῶν ἐχθρῶν διὰ τοῦ νώτου, ἤγουν ὄπισθεν τῆς παρατάξεως ἔρχεται, καὶ ἅμαξαι οὐκ ἀκολουθοῦσιν. οἱ σεκοῦνδοι, ἤγουν οἱ ἐπιστάται, ἵστανται. καὶ οἱ πρίμοι, ἤγουν οἱ πρωτοστάται, οἱ καὶ λοχαγοὶ ἐξέρχονται.

78 Τὸ δὲ τῆς διφαλαγγίας γίνεται, ὅταν αἱ ἅμαξαι οὐκ ἀκολουθήσωσι, ἐβιάσθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. ταύτας δὲ χρὴ πάντως ἐπὶ παντὸς ἑτοιμασμένου πεζικοῦ στρατοῦ ἀκολουθεῖν. εἰ μὴ ἄρα καβαλλαρικὸς στρατὸς βιασθῇ πεζεῦσαι. καὶ ἐν καιρῷ τοιούτῳ ἢ ἁμαξῶν ἢ ἄλλης ὕλης κατὰ τοῦ νώτου ἀπορεῖν.

79 Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κλίνονται. ὅταν ἐκ πλαγίου εἰς ἓν μέρος θέλῃ τὴν παράταξιν, καὶ ὑπερκεράσαι ἤγουν κυκλῶσαι τοὺς ἐχθρούς. εἰ διὰ τό, ὡς εἰκὸς ἐκτεῖναι τὴν παράταξιν, καὶ ὑπερκερασθῆναι παρ' αὐτῶν, ἢ διὰ τόπου ἐπιτηδειότητα, ἢ διὰ περιγω-

exite. Secundi autem sunt qui ἐπιστάται, id est, astites nominantur, qui sub decani potestate sunt. Hi conuersi tam propè ad se mutuò accedant, vt paulò amplius vestigij interuallo distent, ne vtrinque coniectæ ab hostibus sagittæ, terga vtrinque spectantium lædant, sed opportuno aliquo in loco cadant. Deinde sic illis præcipito, ὑποστρέψατε, reuertimini: & rursum, si vsus fuerit, conuersi ad pristinam aciei formam redeant.

77 Si, quemadmodum vsu venire plerunque potest, maiores hostium copiæ à tergo, id est, post instructam aciem curribus non sequentibus inuadant, tum secundi siue epistatæ, id est, astites consistant, & primi siue præstites, qui lochagi nominantur, contra eos eant.

78 Diphalangiç, id est, duplicatæ aciei vsus est, quando currus non sequuntur, vel si sequantur, ab hostibus tamen populantur, hos autem omnino oportet pedestrem aciem instructam sequi, nisi fortè equestris exercitus cogatur pedibus ire, idque temporis vel curribus, vel alia quapiam materia à tergo eget.

79 In dextram & læuam partem inclinantur, quando in alteram partem acies obliquatnr, vel vt producatur acies, & circumueniat hostes, vel vt ne circumueniatur ab illis, vel propter loci opportunitatem, vel propter loci angu-

ὑπερκεράσαι ἤγουν κυκλῶσαι τοὺς ἐχθροὺς ἢ μὴ ὑπερκερασθῆναι ἤγουν κλωτῶσαι παρ' αὐτῶν

sti transitum. Si dextrorsum traducturus aciem es, præcipe iis verbis: Ad hastam declina, eoque se armati flectant: deinde præcipe, ἐπίστρεφον, id est, conuerte te, & ad pristinam formam redibunt. Sin eos ad læuam declinare volueris, præcipe, ἐπὶ κοντάριον κλίνας κίνησον, ad hastam declinans te moue: atque hæc perinde ac superiora faciant.

80 Ἀμφίστομος, id est, anceps motus est, quando inimicis subitò antè & retrò inuadentibus, non in diphalangiam, id est, duplicatam aciem copiæ diuiduntur. Præcipiet contuberniis vt stationem suam custodiant, & dimidii contra eos qui primò veniunt ad standum se aptent, dimidii contrà ad tergum conuersi. Qui in medio consistunt, capita sua scutis tegant.

81 Dextrorsum aut læuorsum mutantur, quando, necessitate hoc postulante, ad dextram aut læuam transferre vis exercitum. Præcipe iis verbis: μετάφερε εἰς τὰ δεξιὰ, id est, transfer te ad dextram: vel rursus, μετάφερε εἰς τὰ ἀριστερὰ, transfer te ad læuam. Vna cohorte transeunte, vniuersa acies ad eam partem transeat.

82 Rarefiunt siue dilatantur acies, quando densatas eas diuidere volueris, & iuncta contubernia separare, & vniuersas copias in longitudinem producere. Præcipies autem iis verbis: πλάτυνον πρὸς τὰ ἀμφότερα μέρη, id est, dilata in vtranque partem, & diffundantur statim. Hæc forma tum ambulan-

γὴν ξένου τόπου. εἰ μὲν δεξιὰ θέλῃ περιαγαγεῖν αὐτὴν, παράγγελλε· ἐπὶ κοντάριον κλῖνον. καὶ στρέφονται πάντες οἱ ὁπλῖται ἐκεῖθεν. εἶτα παράγγελλε ἀπόστρεψον. καὶ ἀποκαθίστανται. εἰ δὲ ἀριστερὰ θέλῃ κλῖναι, παράγγελλε ἐπὶ κοντάριον κλίνας κίνησον. καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως φυλάττονται.

80 Ἀμφίστομος δὲ κίνησις. ὅταν τῶν ἐχθρῶν ὡς εἰκὸς ἄφνω γυρευόντων ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν μὴ φθάσῃ πρὸς διφαλαγγίαν μερισθῆναι ἡ παράταξις, καὶ παράγγελλε. τῶν ἀκιῶν τὴν τάξιν φυλάξατε. καὶ οἱ ἡμίσεις κατὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐρχομένων ἱστάμενοι ἁρμόζονται, οἱ δὲ ἡμίσεις κατὰ τὸ νῶτον ἀντιστρεφόμενοι. οἱ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ἑστῶτες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν σκέπουσι διὰ τῶν σκουταρίων.

81 Μετατίθενται δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, ὅταν ἢ δεξιὰ, ἢ ἀριστερὰ θέλεις μετενεγκεῖν τὴν παράταξιν, χρείας, ὡς εἰκὸς, οὕτω καλούσης, καὶ παράγγελλε μετάφερε εἰς τὰ δεξιὰ, ἢ πάλιν. μετάφερε εἰς τὰ ἀριστερά. καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο συντόμως.

83 Ἀραιοῦνται ἤτοι πλατύνονται, ὅταν πεπυκνωμένοι εἰσὶ, καὶ θέλεις μερίσαι ἤτοι λεπτῦναι ὡς εἰκὸς, τὰς ἀκίας, καὶ ἐκτεῖναι τὴν παράταξιν εἰς μῆκος, ἢ διὰ τὸ ἀνωτέρους αὐτοὺς γενέσθαι. καὶ παράγγελλε πλάτυνον πρὸς τὰ ἀμφότερα μέρη. καὶ πλατύνονται. τοῦτο δὲ σχῆμα καὶ περιπα-

τούσης

ἴσως

ἔμος ταγματος μετατιθεμένου μεταφέρεται ἡ παράταξις διὰ σταρος

ἵσομα το

τούσης καὶ ἱσαμένης τῆς παρατάξεως δύναται γίνεσθαι τῶν δύο κεράτων ἐπὶ τὰ ἔξω νευόντων, εἴτε μέρος ἓν ἐστὶν, εἴτε ἡ παράταξις.

83 Βαθύνονται δὲ ἤτοι διπλοῦνται αἱ λοχίαι, ὅταν μὲν ἀπὸ τεσσάρων ἵστανται, καὶ θέλῃς αὐτὰς διπλῶσαι, καὶ πρὸς συμβολὴν ἰσχυροποιῆσαι, ἁρμοζόντως τῷ βάθει τῆς παρατάξεως τῶν ἐναντίων. καὶ παράγγελλε εἴσελθε. καὶ γίνονται ὀκτώ. εἰ δὲ θέλῃς ιϛ´. ποιῆσαι πάλιν παράγγελλε εἴσελθε. καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τοὺς ἰδίους τόπους εἰς παρὰ ἓν εἰς διπλοῦνται καὶ γίνονται ιϛ´. πάντες εἰς ἓν μέρος, ὡς ἐξῆλθον. εἰ δὲ θέλῃς, ὡς εἰκὸς, ἀπὸ λβ´. τὸ βάθος τῶν ἀκιῶν ποιῆσαι, ὅπερ οὐκ ἐστὶ χρειῶδες, παράγγελλε ὁ στίχος ὑπὸ τὸν στίχον. καὶ διπλοῦται ὁμοίως καὶ βαθύνεται μὲν ἡ παράταξις, καὶ συστέλλεται τὸ μῆκος αὐτῆς.

84 Μεταβάλλονται ὅταν ἐπ' εὐθείας περιπατούσης τῆς παρατάξεως μηκέτι δι' ὄψεως ἔλθωσιν οἱ ἐχθροὶ, ἀλλὰ ἀπὸ ὄπισθεν αὐτῆς. καὶ ἂν μὲν τὸ μέτωπον, ἤγουν τοὺς λοχαγοὺς, τοὺς καὶ πρωτοστάτας, ὄπισθεν θέλῃς μετενεγκεῖν ἀπὸ ιϛ´. ἀνδρῶν ὄντος τοῦ βάθους, καὶ παράγγελλε μετάλλαξον τὸν τόπον. καὶ διὰ τοῦ βάθους τῶν ἀκιῶν παρερχόμενοι οἱ λοχαγοὶ ἵστανται εἰς παράταξιν συνακολουθούντων αὐτοῖς καὶ τῶν λοιπῶν. καὶ μεταβάλλονται τὸ μέτωπον ἐπὶ τοὺς πολεμίους ποιοῦντες. τοῦτο δὲ πρὸ τῆς πυκνώσεως ἐπιτηδείως γίνε-

te, tum ſtante exercitu fieri poteſt, duobus cornibus exterius nutantibus, ſiue turma ſit, ſiue exercitus.

83 Denſantur vel duplicantur contubernia, quando ad quatuor virorum altitudinem ſtant, & duplicare eum numerum vis, & idoneè ad altitudinem contubernij firmare contra hoſtium aciem, dices: εἴσελθε, id eſt, ingredere, & ſtatim octo erunt. Sin eos ſedecim volueris facere, rurſus dices εἴσελθε, & vnus poſt alterum euntes ad ſuam ſtationem duplicantur, & fient ſedecim altitudine. Ab vno autem latere ſolùm exeant, ſicut antea præcepimus. Sin ad triginta duo virorum altitudinem contubernia, quod minimè neceſſe eſt, facere vis, prædicito: στίχος ὑπὸ στίχον, id eſt, manipulus ſub manipulo: atque ita duplicantur, & acies ipſa denſatur & longitudo eius contrahitur.

84 Contrahitur, quando ambulante in directum exercitu, non ante eius conſpectum hoſtes veniunt, ſed à tergo. Tum ſi frontem, id eſt, lochagos ſiue præſtites ſedecim virorum altitudine ad caudam ſiue vltimum agmen transferre cupis, pręcipe ad hunc modum: μετάλλαξον τὸν τόπον, id eſt, commuta locum: & altitudinem contubernij tranſeuntes lochagi ſiue præſtites, compluribus eos ſequentibus, frontem nouam ex aduerſo hoſtium conſtituant. Hoc ante denſationem exercitus ſedulò fiat. Si iam addenſatus fuerit exer-

citus, & hoc quod supra memoratum est, commodè fieri non potest, dicito μεταχημάτισον: id est, conuerte: & quemadmodum ante stabant conuersi, solùm ad tergum extremam aciem respiciant, lochago siue præstite in anteriorem partem minimè spectante, sed vltimano iam in fronte constituto, quem οὐραγὸν, id est, caudanum nominant.

85 Hæ igitur exercitationes, tum ipso belli tempore militem paratum & idoneum efficere, tum ante tempus belli, sine ferro, armis aliis ad exercitationem idoneis, ad omnes formas bellicorum motuum, & ad omnem institutionem assuefacere possunt. Ingenuè, sine turba & tumultu fiant, diuisis sic inter se cohortibus, vt duas sibi mutuò acies oppositas faciant, siue ex vna cohorte, siue ex pluribus hæ acies instruantur.

86 Non ignoro autem alias quasdam præceptiones exercitationesque motuum scriptis ac literis esse proditas, tum ab aliis, tum potissimum ab Æliano & Arriano, quibus cum cæteri quasi vna voce consentiunt: sed ne ad nimiam longitudinem producatur oratio, vno quasi capite solùm illa recitabo: de cætero autem propter longitudinem illa eadem prætermittam, partim propter obscuritatem atque inutilitatem, partim quia iis diligenter cognitis quę à nobis explicata sunt, experientia quadam adhibita, facilè ista ab eis sumi possunt. Valde etiam propterea insci-

ται. εἰ δὲ πεπύκνωται, καὶ οὐ συμφθάζει ἁρμόσαι, παραγγέλλει μεταχηματίς. καὶ στρεφόμενοι ὡς ἵστανται ἀντιβλέπουσι κατὰ τοῦ νώτου, ἤγουν τὸ ὀπίσω μέρος, οὐκέτι τοῦ λοχαγοῦ εὑρισκομένου, ἀλλὰ τοῦ ἐξ καὶ δεκάτου οὐραγοῦ.

85 Αἱ μὲν οὖν γυμνασίαι αὗται δύνανται ἐν καιρῷ πολέμου στρατιώτην ἕτοιμον παρασκευάζειν, καὶ πρὸ καιροῦ πολέμου ἄνευ σιδήρου διὰ ὅπλων ἑτέρων τῶν πρὸς γυμνασίαν ἐπιτηδείων ἐθίζειν πρὸς πάντα τὰ σχήματα τῶν κινήσεων, καὶ τὰ παραγγέλματα. εὐφυῶς καὶ ἄνευ ταραχῆς καὶ θρουσμοῦ διαγίνεσθαι. ὅταν μάλιστα τὰ τάγματα διαιρούμενα εἰς δύο ἀντιπαρατάξεις, εἴτε καθ᾽ ἓν τάγμα, εἴτε καὶ πλείονα ποιεῖτε τὴν γυμνασίαν.

86 οὐκ ἀγνοῶ ὅτι περ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἕτερά τινα παραδίδοται παραγγέλματα καὶ κινήματα γυμνασίας ἄλλοις τε, καὶ Ἀρριανῷ, καὶ Αἰλιανῷ, ὥσπερ ἐξ ἑνὸς στόματος περὶ αὐτῆς ὁμοφωνοῦσιν. ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἐπὶ πλάτος τοσοῦτον παρεκτείνω τὸν παρόντα λόγον, ἐν κεφαλαίῳ μόνῳ μνήμην παραθήσω ἐκείνων, καὶ τοῦ λοιποῦ σιωπήσομαι τὸ πλῆθος. τὸ μὲν, διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀσάφειαν τε καὶ ἀχρηστίαν, τὸ δὲ, καὶ διὰ τὸ ἐκεῖθεν ἀναληφθεῖσαι ὥσπερ ἀνθολογηθέντα παρ᾽ ἡμῶν ἐνταῦθα καὶ εἰρημένα μετὰ τῆς νεωτέρων διὰ πείρας εὑρέσεως. καὶ ἵνα μὴ ἀπειρόκαλος

καλοὶ δόξωμεν εἶναι, καὶ δευτερολογεῖν ἀσαφῶς ἐνταῦθα τὰ εἴδη σαφηνισθέντα.

87 Παρὰ γὰρ Αἰλιανῷ λέγονται ὀνόματα καὶ κινήσεις αὗται. ἡ μὲν κλίσις καλουμένη, τὴν δὲ κλίσιν εἰς δύο διαιρεῖ. καὶ τὴν μὲν ἐπὶ ἀσπίδα καὶ αὐτὸς κλίσιν λέγει, ἤγουν ἐπὶ σκουτάριον. τὴν δὲ ἐπὶ δόρυ, ἤγουν ἐπὶ κοντάριον. ἔστι δέ τις κίνησις καὶ παρ' αὐτῷ, καὶ μεταβολὴ, καὶ ἐπιστροφὴ, καὶ περισπασμὸς, καὶ ἐκπερισπασμὸς, καὶ ζυγεῖν, καὶ δεκάζειν, καὶ στιχεῖν, καὶ ἐπ' ὀρθὸν ἀποδοῦναι, καὶ ἐξελισσειν, καὶ διπλασιάζειν. λέγεται δὲ καὶ ἐπαγωγὴ, καὶ πλαγία φάλαγξ, καὶ ὀρθὴ φάλαγξ, καὶ λοξὴ φάλαγξ, καὶ παρεμβολὴ, καὶ πρόταξις, καὶ ὑπόταξις, καὶ ἐπίταξις, καὶ πρόσταξις, καὶ παράταξις.

ti rudesque rerum videremur esse, si hæc quæ cum claritate quadam & perspicuitate exposita sunt, cum obscuritate iterum repeteremus.

87 Ab Æliano autem hæc nomina, & hi motus recensentur: κλίσις, id est, declinatio. Hanc autem declinationem in duo diuidit, alteram ἐπὶ ἀσπίδα, ad clypeum, siue ad scutum, vel ad læuam, alteram ἐπὶ δόρυ, ad hastam, vel ad dextram. Alius apud illum motus est, μεταβολὴ, commutatio, conuersio, reuersio, biflexio, triflexio, iugare, decuriare, dirigere, euoluere duplicare. Dicitur etiam inductio, dextra traductio, obliqua phalanx, recta phalanx, incurua phalanx, interiectio, præpositio, postpositio, appositio.

88 Αἱ μὲν οὖν ὀνομασίαι τῶν κινήσεων τοιαῦται. τὰ δὲ παραγγέλματα οὕτως·

88 Nomina igitur motuum hæc sunt. Præcepta autem illis hæc trade:

Ἄγε εἰς τὰ ὅπλα.	Age ad arma.
Παράστητε παρὰ τὰ ὅπλα.	Assistite armis.
Ὁπλοφόρος μὴ ἀπείτω τῆς φάλαγγος.	Armatus ne discedat ab acie.
Σίγα, καὶ πρόσεχε τῷ παραγγελλομένῳ.	Sile & attende præcipientem.
Ἄνω τὰ δόρατα.	Sursum hastas.
Κάθες τὰ δόρατα.	Demitte hastas.
Οὐραγὸς τὸν λόχον ἀπευθυνέτω.	Vltimanus contubernium dirigat.
Τήρει τὰ διαστήματα.	Custodi interualla.
Ἐπὶ δόρυ κλῖνον.	Ad hastam declina.
Ἐπὶ ἀσπίδα κλῖνον.	Ad clypeum declina.
Πρόαγε.	Procede.

ἀναστροφή, καὶ δεξιὰ παραγωγή, καὶ ἐν

Istuc serua.
Directè procede.
Altitudinem duplica.
Recipe iterum.
Laconicum ad hastam triuolue.
Recipe te.

89 Sed ista atque alia item huiusmodi propter obscuritatem & inutilitatem hucusque distulimus, quia breuitatis & perspicuitatis maximam rationem habemus.

90 Hæc igitur à nobis de exercitatione equestri & pedestri, tum sigillatim per vnumquenque militem, tum generatim per cohortes atque acies, breui commemorata satis sunto. Par est autem, & rei susceptæ idoneum, delinquentibus militibus mulctas imponere; vt eas cognoscant, & ignorantia quadam in hæc supplicia illis constituta incidant.

CAP. VIII.

De mulctis militaribus.

NOn modò in veris certaminibus, sed etiam ipso exercitationis tempore, omnes præfecti atque cohortes militares conuocandi, & hæ leges militares recensendæ sunt, quæ mulctas has continent.

2 Si miles quintano aut quartano suo aduersetur, castigetur:

Ἔχε οὕτως.
Εἰς ὀρθὸν ἀπόδος.
Τὸ βάθος διπλασίαζε.
Ἀποκαθάστησον.
Τὸν λάκωνα ἐπὶ τὸ δόρυ ἐκπέμπα.
Ἀποκατάστησον.

89 Ἀλλὰ ταῦτα διά τε τὸ ἀσαφὲς καὶ τὴν ἀχρηστίαν τέως παρείδομεν, τοῦ συντόμου καὶ σαφοῦς μάλιστα φροντίζοντες.

90 Τὰ μὲν οὖν περὶ γυμνασίας ἡμῖν προειρημένα πεζικῆς τε καὶ ἱππικῆς, τόντε καθ' ἕνα στρατιώτην, καὶ τὴν κατὰ τάγματα καὶ παρατάξεις, ὡς ἐν ἐπιτόμῳ ἀρκούντως ἔχει. ἁρμοδίως δὲ τῷ παρόντι συντάγματι καὶ τὰ τοῖς ἁμαρτάνουσι στρατιώταις ἐπιτίμια ἐκτάξαι, ἵνα γινώσκωσιν αὐτὰ, καὶ μὴ ἀγνοοῦντες ἐμπίπτωσι τοῖς ἐν αὐτοῖς κειμέναις τιμωρίαις.

ΔΙΑΤΑΞ. η.

Περὶ στρατιωτικῶν ἐπιτιμίων.

ΔΕῖ οὖν οὐ μόνον ἐν καιρῷ τῶν ἀληθῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς γυμνασίας συνηγμένων ἁπάντων τῶν τε ἀρχόντων καὶ τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων προσκαλεῖσθαι πάντας, καὶ ὑπαναγινώσκειν αὐτοῖς τὰ προειρημένα νόμιμα στρατιωτικὰ ἐπιτίμια ἔχοντα οὕτως.

2 Ἐὰν ὁ στρατιώτης τῷ ἰδίῳ πεντάρχῃ, ἢ τετράρχῃ ἐναντιωθῇ, σω-

φρονιζέσθω. εἰ δὲ δέκαρχος τῷ πεντάρχῳ, ὁμοίως. εἰ δέ τις τῶν τοῦ τάγματος τολμήσῃ τοῦτο ποιῆσαι εἰς τὸν ἑαυτοῦ κόμητα, κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποκείσθω.

3 Εἰ μὲν ἀδικηθῇ παρά τινος, τῷ ἄρχοντι τοῦ τάγματος προσέλθῃ. εἰ δὲ παρὰ τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ ἀδικηθῇ, τῷ μείζονι ἄρχοντι προσέλθῃ.

4 Ἐάν τις τολμήσῃ βαγεῦσαι ὑπὲρ χρόνον τοῦ κομεάτου, ἤγουν τῆς ἀπολύσεως τῶν στρατιωτῶν, εἰς τοὺς ἰδίους οἴκους εἰς διηνεκῆ ταξάτωνα καταχερθῇ.

5 Εἴ τινες τολμήσωσι συνωμοσίαν, ἢ φατρίαν, κατὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ ἰδίου ποιῆσαι, ὑπὲρ οἱασδήποτε αἰτίας, κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποβληθῶσι. κατ' ἐξαίρετον οἱ πρῶτοι τῆς συνωμοσίας ἢ στάσεως γινόμενοι.

Εἴ τις παραφυλακὴν πόλεως ἢ κάστρου πιστευθεὶς τοῦτο παραδώσῃ, ἢ παρὰ γνώμην τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ ἐκεῖθεν ἀναχωρήσῃ, ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ ὑποβληθήσεται.

7 Εἴ τις ἐλεγχθῇ θελήσας ἐχθροῖς ἑαυτὸν παραδοῦναι, τῇ ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ ὑποβληθῇ, οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦτο συνειδώς. ἐπειδὴ τοῦτο γνοὺς τῷ ἄρχοντι οὐκ ἐμήνυσε.

8 Εἴ τις ἀκούσας τὰ μανδάτα τοῦ δεκάρχου μὴ φυλάξῃ, σωφρονιζέσθω. εἰ δὲ ἀγνοῶν τὰ μανδάτα πταίσῃ, ὁ δεκάρχης σωφρονιζέσθω, ἐπειδὴ οὐ προεῖπεν αὐτῷ.

Sin quartanus aut quintanus decano suo aduersetur, castigetur quoque. Sin decanus centurioni, pari modo. Sin quis ex cohorte audeat hoc aduersus suum ipsius comitem facere, capite plectatur.

3 Si quis iniuriam à quoquam acceperit, ad cohortis suæ præfectum referat: sin ab ipso præfecto lædatur, maiori alicui præfecto narret.

4 Si quis audeat magicam exercere, quo tempore milites domum suam remittuntur, perpetuò ab omnibus aciebus expellatur.

5 Si qui coniurationem aut pactum aliquod contra præfectum suum quauis de causa fecerint, capite plectantnr, & in primis illi, qui huius seditionis & coniurationis authores fuerint.

6 Si cui custodia ciuitatis aut castelli alicuius commissa est, isque eam prodiderit, aut inuito præfecto deseruerit, extremo supplicio afficiatur: neque ille solùm, sed is etiam qui cum conscius huius facinoris, id ipsum tamen præfecto indicare noluit.

7 Si quis seipsum inimicis prodere velle deprehendatur, extremo supplicio afficiatur.

8 Si quis cum decani mandata audierit, non agat ea, castigetur. Sin propter ignorantiam offenderit, decanus ipse, qui hoc illi non indicauit, castigetur.

9 Si quis bestiam aliquam aut rem siue magnam siue paruam inuenerit, & eam præfecto suo non tradiderit, tum ipse, tum qui conscius illi est, quasi fures vtrique castigentur.

10 Si quis damnum municipi suo fecerit, & illud voluntate sua non resarcierit, duplam illi mulctam persoluat.

11 Si quis aliquo vocationis tempore intermissionem aliquam habeat, & eo tempore arma sua neglexerit, & decanus eum non coëgerit noua comparare, aut saltem præfecto suo hoc non indicauerit, tum miles, tum decanus castigentur.

12 Si quis præfecto suo non obtemperauerit, legibus castigetur.

13 Si quis damnum militi aut municipi fecerit, duplum illi restituat.

14 Si in hybernis fuerit exercitus, & in ipso itinere dux vel miles damnum municipi fecerit, & illud iterum, quemadmodum par est, non compensauerit, duplum illi persoluere cogatur.

15 Si quis belli tempore sine commeatu, id est, dimissione exercitus, militem dimittere audeat, triginta numis, mulctetur. Hybernis autem duos aut tres menses hoc faciat: pacis tempore pro interuallo loci commeatus siue dimissionis tempus militi concedatur.

16 Si cui custodia ciuitatis aut

9 Εἴ τις ἄλογον ζῶον, ἢ ἄλλό τι οἱονδήποτε εἶδος μικρὸν ἢ μέγα εὑρὼν μὴ τοῦτο φανερώσῃ, καὶ τῷ ἄρχοντι ἰδίῳ παραδώσῃ, σωφρονιζέσθω. οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ συνειδὼς αὐτῷ, ὡς κλέπται ἀμφότεροι.

10 Εἴ τις ζημιώσῃ τὸν συντελεστὴν, καὶ μὴ τοῦτον προαιρέσει ἀποθεραπεύσαι, κατὰ τὸ διπλάσιον τὴν ζημίαν αὐτῷ ἀποκαταστήσῃ.

11 Εἴ τις λαμβάνων ἀπόλυσιν ἐν εὐκαιρίας ἡμέραις τῶν ἑαυτοῦ ὅπλων περιφρονήσῃ, καὶ μὴ τοῦτον ὁ δεκάρχης ἀναγκάσῃ ταῦτα κτήσασθαι, ἢ καὶ τῷ ἰδίῳ ἄρχοντι τοῦτο μὴ φανερώσῃ, καὶ ὁ στρατιώτης αὐτὸς, καὶ ὁ δεκάρχης αὐτοῦ σωφρονισθῶσι.

12 Εἴ τις μὴ ὑπακούσῃ τῷ ἰδίῳ ἄρχοντι σωφρονιζέσθω κατὰ τοὺς νόμους.

13 Εἴ τις ζημιώσῃ στρατιώτην, ἐν διπλῇ ποσότητι αὐτῷ ἀποκαταστήσῃ. ὁμοίως καὶ συντελεστῇ.

14 Εἰ δὲ ἐν παραχειμαδίῳ ἐστὶν ὁ στρατὸς, ἢ κατὰ πάροδον ὁ ἄρχων, ἢ ὁ στρατιώτης, ζημιώσῃ συντελεστὴν, καὶ μὴ τοῦτον δεόντως ἀποθεραπεύσῃ, ἐν διπλῇ ποσότητι τοῦτο αὐτῷ ἀποκαταστήσῃ.

15 Εἴ τις ἐν καιρῷ πολέμου δίχα κομμεάτου ἤγουν ἀπολύσεως τοῦ στρατοῦ, στρατιώτην ἀπολύσαι τολμήσῃ, τριάκοντα νομισμάτων ποινὴν διδότω. ἐν καιρῷ δὲ εἰρήνης, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπαρχίας ὁ τῆς ἀπολύσεως καιρὸς τῷ στρατιώτῃ διδόσθω.

16 Εἴ τις πόλιν ἢ κάστρον πιστευθεὶς

θεὶς εἰς παραφυλακὴν τοῦ παραδώσῃ, ἢ χωρὶς ἀνάγκης τῇ ζωῇ συντεινούσης ἀναχωρήσῃ, δυνάμενος τοῦτο ἐκδικῆσαι, κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποβαλλέσθω.

17 Ταῦτα μὲν ἐν καιρῷ γυμνασίας ὁμοῦ συνηγμένων τῶν στρατιωτῶν ὑπαναγινωσκέσθω τὰ ἐπιτίμια, καὶ ἐν ἑτέρῳ οἱῳδήποτε καιρῷ πρὸς εἴδησιν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν.

18 Δεῖ δὲ συνταγῆναι αὐτοῖς καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιτίμια, ὅσα δέον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου ἀναγκαίως φυλάττεσθαι.

19 Μετὰ δὲ τὸ συνταγῆναι τὰ τάγματα ἀναγινώσκεται καὶ ταῦτα οὕτως.

20 Ἐὰν στρατιώτης ἐν καιρῷ παρατάξεως καὶ πολέμου τὴν τάξιν ἢ τὸ βάνδον αὐτοῦ ἐάσῃ ἢ φύγῃ, ἢ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐτάγη προπηδήσῃ, ἢ σκυλεύσῃ νεκρὸν, ἢ εἰς ἐπιδίωξιν ἐχθρῶν καταδράμῃ, ἢ τοῦλδῳ ἢ φοσσάτῳ ἐχθρῶν ἐπέλθῃ, κελεύομεν καὶ τιμωρεῖσθαι, καὶ τῷ κοινῷ δίδοσθαι τοῦ τάγματος, ὡς τὴν τάξιν παραλύσαντα, καὶ τοῖς ἑτέροις ἐπιβουλεύσαντα.

21 Ἐὰν ἐν καιρῷ δημοσίας παρατάξεως ἢ συμβολῆς τροπὴ, ὅπερ ἀπείη, γένηται ἄνευ τινὸς εὐλόγου καὶ φανερᾶς αἰτίας, κελεύομεν τοὺς στρατιώτας τοῦ πρώτου φεύγοντος τάγματος καὶ ἀναχωροῦντος τῆς παρατάξεως, ἤτοι τοῦ ἰδίου μέρους, τοὺς εἰς τὴν μάχην ταγέντας ἀποδεκατοῦσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ταγμάτων κατατοξεύεσθαι.

castelli alicuius commissa est, & & eam prodiderit, vel sine necessitate aliqua ad vitam pertinente discesserit, cum posset locum defendere, capite plectatur.

17 Hæ congregatis ipso exercitationis tempore militibus, & alio quouis idoneo tempore, ad militum & præfectorum scientiam mulctę legantur.

18 Constituendæ præterea illis reliquæ mulctæ sunt, quæ belli tempore necessariò seruandæ sunt.

19 Post instructas cohortes, hęc illis legantur.

20 Si miles belli tempore aciem suam aut cohortem reliquerit, aut aufugerit, aut locum in quo constituitur anteuerterit, vel cadauer despoliauerit, vel ad insequendos hostes excurrerit, vel ad tuldum siue impedimenta vel fossatum, id est, castra hostium accesserit, capite mulctetur, & omnia bona detrahantur, & cohorti vniuersæ, quia aciem dissoluere cogitabat, & aliis insidias struebat, distribuantur.

21 Si vniuersæ aciei instructæ aut ipsius conflictationis tempore, fuga (quod absit) nulla rationabili de causa certaque fiat, præcipimus milites cohortis eius quæ primò terga dabat, & primùm ex acie discessit, quasi decimari, & à reliquis cohortibus sagittis configi, quia

aciem dissoluerunt, & authores omni ex parte huius fugæ fuerunt.

22 Sin quosdam ex illis sauciatos esse contingat, eos omni hoc crimine liberamus, atque exoluimus.

23 Si bandi, id est, cohortis alicuius ab hostibus ereptio fiat, quæ sine vlla certa aut manifesta causa discedit, hi quibus custodia huius cohortis commissa est castigentur, & omnium subiectorum abiectissimi contemptissimique sint. Sin quosdam ex illis pugnando sauciatos esse contingat, istos hac mulcta liberos esse volumus.

24 Si iam fossato, id est, castris positis contingat (quod absit) alicuius turmæ siue aciei fugam fieri, neque ad defensores accurrunt, neque fusi & fugati ad castra contendunt, sed contemptu aliquo ad alia loca transuolant, hi qui hæc faciunt sic puniantur quasi cæterorum proditores & contemptores.

25 Si miles in prœlio arma abiiciat, puniatur is, quasi qui ipse se nudat, & hostes armat.

26 Si quis præfectus arma militi detraxerit, vel excusationem pro eo attulerit cur ad diem commeatus non venit, aut vbi domum venerat, ita seruitio illum occupatum detinuit, vt stationem suam neglexerit, & arma contempserit, præter ea quæ à nostro Scrinio

ὡς τὴν τάξιν παραλύσαντας, καὶ αἰτίους τῆς τοῦ παντὸς μέρους τροπῆς γινομένους.

22 Εἰ δὲ συμβῇ τινας ἐν αὐτοῖς, ὡς εἰκός, πληγάτους ἐν αὐτῇ τῇ συμβολῇ γενέσθαι, ἐκείνους ἐλευθέρους τοῦ τοιούτου ἐγκλήματος εἶναι.

23 Ἐὰν βάνδου ἀφαίρεσις ὑπὸ ἐχθρῶν γένηται, ὅπερ ἀπείη, ἄνευ τινὸς εὐλόγου καὶ φανερᾶς προφάσεως, κελεύομεν τοὺς τὴν φυλακὴν πιστευθέντας σωφρονίζεσθαι, καὶ παντελῶς ἐσχάτους γίνεσθαι τῶν ἀρχομένων ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἀτίμους. εἰ δὲ συμβῇ τινας αὐτῶν μαχομένους γίνεσθαι πληγάτους, τοὺς τοιούτους ἐλευθέρους τοῦ τοιούτου ἐπιτιμίου φυλάττεσθαι.

24 Ἐὰν φοσσάτου ὄντος τροπή, ὅπερ ἀπείη, μέρους ἢ παρατάξεως γένηται, καὶ μηδὲ πρὸς διαφένσορας προσδράμωσι, μηδὲ ἐν αὐτῷ τῷ φοσσάτῳ καταφεύγωσι τρεπόμενοι, ἀλλὰ περιφρονοῦντες ἐν ἑτέρῳ τόπῳ προσδράμωσι, κελεύομεν τοὺς τοῦτο τολμῶντα τιμωρεῖσθαι ὡς τῶν ἑτέρων περιφρονήσαντας.

25 Ἐὰν στρατιώτης τὰ ὅπλα αὐτοῦ ῥίψῃ ἐν πολέμῳ, κελεύομεν αὐτὸν τιμωρεῖσθαι, ὡς γυμνώσαντα ἑαυτόν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ὁπλίσαντα.

26 Ἐάν τις τῶν ἀρχόντων παροπλίσῃ στρατιώτην, ἢ ἐκσκουλεύσῃ ἢ μὴ συνελθεῖν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ φοσσάτου, ἢ συνελθόντα εἰς οἰκείαν τάξῃ δουλείαν, ὥστε τὴν τάξιν αὐτοῦ καταφρονῆσαι, καὶ ἀμελῆσαι τῶν ὅπλων, παρεκτὸς τῶν τεταγμένων ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου κρίνου, σωφρονιζέσθω.

καὶ

καὶ ζημιούσθω, στρατηγὸς μὲν χρυσίου λίτραν μίαν. τουρμάρχης δὲ νομίσματα λϛ'. δρουγγάριος δὲ νομίσματα κδ'. κόμης δὲ, καὶ εἴ τις ἕτερος, νομίσματα ιβ'.

constituta sunt, castigetur & mulctetur: Imperator auri libra: Turmarcha nummis triginta sex: drungarius, id est, præfectus cohortis milliariæ nummis vigintiquatuor: comes, id est, præfectus cohortis, numis duodecim.

27 Τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτιμίων διορισάμενοι, ἑξῆς σοι καὶ ὅπως ὁδοιπορεῖν δέον τὸν καθόλου στρατὸν, ἢ κατὰ μέρος, ἔν τε τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ, καὶ ἐν τῇ τῶν πολεμίων, καὶ μετὰ ποίας καταστάσεως, ἤδη διαταξώμεθα.

27 Iis igitur mulctis militaribus descriptis, deinceps tibi quemadmodum ducendus exercitus sit tum domi tum foris, siue vniuersus tibi ducendus sit, siue cohortes separatæ aliquæ, qualique cum constitutione faciendum sit, exponam.

ΔΙΑΤΑΞ. Θ'.

περὶ ὁδοιπορίας.

CAP. IX.

De exercitus itinere.

Δέον σοι γινώσκειν, ὦ στρατηγὲ, ὅταν ὁδοιπορῇς μετὰ τοῦ στρατοῦ, εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑμῶν γῇ τὴν ὁδοιπορίαν ποιεῖς, ἵνα παραγγέλλῃς τοῖς στρατιώταις ἀπέχεσθαι τῆς χώρας, καὶ μήτε περιδεύειν, μήτε φθείρειν. πλῆθος γὰρ στρατεύματος, ὅταν λάβῃ τοῦ δύνασθαι τὴν ἐξουσίαν, ἀφειδῶς ἐπιπίπτει πρὸς ἅπαντα. δελεάζεται γὰρ εἰς πλεονεξίαν, ὅταν ὁρᾷ κατ' ὄψιν προκειμένην τὴν χρείαν, καὶ πολλάκις τοὺς ἰδίους διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν πολεμίους ποιεῖ.

VBi in vestra ipsorum ditione cum exercitu iter fit, militibus præcipiendum est, vt neq; prædentur neque populentur terram. Multitudo enim militum si quando licentiam habeat, solutè in omnia irruit: obiecta enim antè oculos præda, ad cupiditatem inescatur. Ex quo fit, vt vestri sæpe vobis inimici atque aduersarij sint.

2 Μηδὲ χρόνιζε καθεζόμενος μετὰ τοῦ στρατεύματος ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ, ὅταν ἤδη ὁρίσῃς εἰσβάλλειν τῇ χώρᾳ τῶν πολεμίων. καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἰδίους ἀναλώσεις καρποὺς, καὶ ζημιώσεις μᾶλλον τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολεμίους. ταχέως δὲ μετάφερε τὰς δυνάμεις, μάλιστα ἐὰν εἰς λιπαρὰν καὶ πολύτροφον τῶν πολεμίων μέλλεις εἰσβάλλειν.

2 Ne tardes in vestra cum exercitu ditione commorando, cùm iam in hostilem terram irruere decreueris: nam & proprias fruges absumes, & amicos magis quàm inimicos lædes. Celeriter igitur copias traducito, idque potissimum si in frugiferam & fructuosam hostium regionem irrupturus es.

3 Frequentem exercitum, niſi hoſtes immineant, in vnum locum ne cogas: otioſi enim milites ad ſeditiones & peruerſas cogitationes ſe adiungunt.

4 Sin vſus aliquis hoc requirant, vel adnomij, id eſt, nominum deſcribendorum cauſa, vel alicuius alterius rei gratia, vt cogantur in vnum milites, quanta maxima celeritate potes, copias vel diuide vel exerce, & in rebus bellicis occupatos tene, quemadmodum in capite De exercendis militibus, pręſcripſimus. Otium enim & deſidia, inſolitas atquę intemperantes, ferè cogitationes pariunt.

5 Si bellum expectes, in acie exercitus inſtructus prodeat, ſiue per drungos, id eſt, cohortes milliarias, ſiue per turmas, ſiue per integras acies iter faciat. Nam in acie eſſe milites non ſolùm in hoſtili terra, ſed etiam in ſua, perutile eſt, & tutiores eos, magiſque exercitatos reddit.

6 Vnumquenque drungum ſeu cohortem milliariam aſſuefacito, vt illorum impedimenta à tergo eam ſequantur, cum priuatis & ſuis inſignibus, neque aliena admiſceantur. Quando enim in noſtra regione hoſtes neq; adſunt neq; expectantur, vel drungatim vel turmatim ambulent, nec in vnum locum conducantur, vt ne fame premantur, neque facile ab hoſtium ſpeculatoribus numerentur, & paſtus iumentorum omnes exedant.

3 Εἰς ἕνα δὲ τόπον στρατὸν πολὺν μὴ σύναγε πολεμίων ἐνοχλούντων· ἵνα μὴ εὐκαιροῦντες οἱ στρατιῶται στάσεις καὶ ἀκαίρους ἐννοίας ἀσχολοῦνται.

4 Εἰ δὲ ποτὲ χρεία καλέσει τοῦτο γίνεσθαι χάριν ἀδνουμίου, ἢ ἄλλης ἀναγκαίας αἰτίας, ἢ ταχέως τὸν στρατὸν διαμέριζε, καὶ εἰς ἔργα τῶν ὅπλων ἀσχολεῖσθαι παρασκεύαζε, ὡς ἐν τῷ περὶ γυμνασίας ἡμῖν εἴρηται κεφαλαίῳ. ἡ γὰρ ἀργία κενοτέρους μελέτας ἴσως καὶ ἐπιβλαβεῖς ἀπογεννᾷ.

5 Ἐὰν δὲ πόλεμον προσδοκᾷς, μετὰ τάξεως τὸν στρατὸν περιπατεῖν ποίησον, κἄν τε κατὰ δρούγγους τὰς ὁδοιπορίας ποιοῦνται, κἄν τε κατὰ τούρμας, κἄν τε κατὰ ὅλας παρατάξεις. τὸ γὰρ ἐν τάξει πάντας γίνεσθαι, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς πολεμίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἰδίας, ἀσφαλεστέρους καὶ προγεγυμνασμένους ποιεῖ τοὺς στρατιώτας.

6 Ἑκάστῳ δὲ δρούγγῳ ἐθίζεσθαι ποίησον, ὥστε τὴν ἰδίαν ἀποσκευὴν ὄπισθεν ἀκολουθεῖν μετὰ τῶν ἰδίων σημείων, καὶ μὴ ἐπιμίγνυσθαι ἑτέρᾳ. ἀναγκαῖον γάρ ἐστιν, ὅταν οἱ πολέμιοι οὔτε πάρεισιν, οὔτε ἐλπίζονται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γῇ, ἢ κατὰ δρούγγους, ἢ κατὰ τούρμας περιπατεῖν, καὶ μὴ συνάγειν ἐν ἑνὶ τόπῳ τὸν ἅπαντα στρατὸν, διὰ τὸ μὴ λιμώττειν αὐτὸν εὐχερῶς, μηδὲ εὐσυνόπτον τὸ πλῆθος ὅλον τῆς κατασκοπῆς, ὡς εἰκὸς, τῶν ἐχθρῶν γίνεσθαι, μηδὲ εἰς βοσκὰς στενοῦσθαι.

7 Εγί-

7 Ἐγγιζόντων δὲ τῶν ἐχθρῶν ὡς πρὸ ς΄ ἢ ζ΄ ἡμερῶν ἢ καὶ δέκα συνάπτεσθαι, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀπληκεύειν. καὶ ἐὰν, ὡς εἰκὸς, ἐν ἀγνώστοις τόποις ἡ ὁδοιπορία γίνεται, καὶ οὐ πάρεισιν ἐντόπιοι τινες δουκάτορες, ἀπόστειλον τοὺς μινσουράτορας, ἵνα προλαμβάνωσιν, ἐὰν ἐχθρῶν φόβος οὐκ ἔστι, πρὸ μιᾶς ἡμέρας, οἵτινες ὀφείλουσι τὴν περίμετρον τοῦ παντὸς διαχαράττειν στρατοῦ, ἐν ᾧ μέλλει στρατοπεδεύεσθαι. καὶ τὸ ἐπιβάλλον μέτρον ἀναλόγως ἑκάστῳ μέρει διαμερίσαι.

8 Τὰ αὐτὰ δὲ ποιεῖν τοὺς ἀντικένσωρας. οὗτοι δὲ εἰσὶν, οἱ ὀφείλοντες τῶν ὑδάτων καὶ τῆς γνώμης τὴν χρῆσιν καταμανθάνειν.

9 Ἐὰν δὲ διὰ τραχέων πάνυ τόπων ἡ ὁδοιπορία μέλλῃ γίνεσθαι, ἢ κρημνωδῶν, ἢ δυσβάτων, ἢ δασέων. προτρέπιζε πλῆθος στρατοῦ, καὶ ἀπόστειλον ἐπὶ τοῦτο, ὥστε διορθώσασθαι καὶ παρασκευάσαι εὐθεῖαν γίνεσθαι τὴν ὁδὸν κατὰ τὸ δυνατόν. ἵνα μὴ συντρίβηται ὁ ἵππος. τοὺς δὲ ἀφοριζομένους ἀπὸ τούτων μὴ ὑποκεῖσθαι βίγλα, ἢ ἑτέρᾳ δουλείᾳ.

10 Περιπατοῦντος δὲ τοῦ στρατοῦ, ἡγείσθω ἡ σὴ ἐνδοξότης, ὡς τοῦ παντὸς στρατοῦ προπορευομένη αὐτοῦ τιμῆς ἕνεκεν, καὶ διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπιτιμίων, διὰ τῆς σῆς ἁπάσης περιελεύσεως, καὶ τῶν μετὰ σοῦ βάνδων, καὶ ὄπισθεν πάντων ὑπερέστω ἀποσκευή.

11 Πρὸς τὸ σχῆμα δὲ τοῦτο καὶ ἕκαστος δεκάρχης τουρμάρχης ἢ δρουγγάριος περιπατείτω τὴν αὐτὴν φυ-

7 Propinquis iam hostibus, ante sex vel septem aut etiam decem dierum pugnam, cumque propè castra ponuntur, si in ignota loca iter faciendum sit, neque indigenæ ductores adfuerint, metatores siue mensuratores præmittes vt loca anticipent, si nullus hostium timor impendeat, qui castrorum ambitum ante vnum diem dimetiantur, in quo castra ponentur, & certam quandam mensuram cum proportione iusta vnicuiq; turmæ tribuant.

8 Idem faciant & anticensores: ho um etiam officium est, aquarum pastionumq; vim & copiam aduertere.

9 Si per aspera admodum loca iter futurum est, aut præcipitia, aut per auia & condensa loca, aliquot ex exercitu præpara & præmitte, qui quoad fieri potest planam & directam viam efficiant, vt ne equi affligantur. Hi qui ad hoc negotium asciti sunt, neque speculationibus, neq; vllis alijs muneribus faciendis inseruiant.

10 Prodeunte exercitu primus anteas tu vniuersi exercitus imperator: & anteeas honoris tui causa, propter multorum timorem, cum vniuersa expeditione tua & cohortibus tuis: extrema autem omnium impedimenta tua eant.

11 Ad hunc modum vnusquisq; tum turmarcha, tum drungarius, id est, tribunus minor prodeat,

hanc aciem seruans, siue coniunctè omnes ambulent, siue seorsim. In fluuiorum transitionib. aut aliorũ locorum ignotorum, antecessores pręmitte, qui prius laca explorent, eaq; qualia sint nuncient, vt quibusdam idoneis præfectis statim præmissis, diligenter asserues transitum.

ἵνα διὰ τῶν ἐπιτηδείων ἀρχόντων ἀποστέλλῃς

12 Sin admodum lubrica difficiliaque loca fuerint, teipsum oportet primum eò transire, deinde ibi consistere & commorari, donec omnes sine offensione transierint.

13. Hoc enim virum nobilissimum & clarissimum patrem nostrum Regem Basilium fecisse cognouimus, quando contra Germaniciam Syriæ ciuitatem copias duxerat, & Paradisum fluuium anticiparat, qui lampadibus in medio constitutis, ipse sua ipsius præsentia atque ope, vniuersum exercitum facilè & sine offensione traduxit, qui sæpe manum illis afflictis porrexerat, & quosdam ex periculis eripuit.

τινάς

14 Hæc, si hostes non immineant, Imperator facies: sin propè fuerint, tum in propria statione permaneas. Vnusquisque autem pręfectus suijpsius cohortis aut turmæ curam suscipiet, donec omnes qui sub imperio eius fuerint, transeant, vt ne alius alium anteuertendo, se mutuò perturbent atque affligant: tum enim fortassis aliqua incommoda orientur.

ἰοῦσι

λάττων, εἴτε ἡνωμένως περιπατοῦσιν, εἴτε ἰδίως. ἐν δὲ ταῖς τῶν ποταμῶν διαβάσεσιν, ἢ ἄλλων ἀγνώστων χωρίων, τοὺς ἀντικένσορας προλαμβάνειν ὥστε δοκιμάζειν πρότερον τοὺς τόπους, καὶ οὕτως ἐπαγγέλλειν σοι τὰ τοῦ τόπου, καὶ προφυλάττειν τὴν διάβασιν.

12 Εἰ δὲ πάνυ ἐπισφαλεῖς εἰσὶν οἱ τόποι καὶ δύσκολοι, καὶ σεαυτὸν πρὸ τοῦ παντὸς στρατηγὸν ἀπέρχεσθαι, καὶ γίνεσθαι κατὰ τὸν τόπον, καὶ παραστῆναι δὲ, ἄχρις ἂν πάντες ἀπαθῶς διέλθωσιν.

13 Τοῦτο γὰρ καὶ τὸν ἡμέτερον ἀείμνηστον πατέρα καὶ Βασιλέα Βασίλειον πεποιηκέναι γινώσκομεν, ὅτε κατὰ Γερμανικίας τῆς ἐν Συρίᾳ τὴν ἐκστρατείαν ἐποιήσατο, προκαταλαβόντα μὲν τὸν παράδεισον λεγόμενον ποταμὸν, παραστάντα δὲ μετὰ λαμπάδων κατὰ τὸ μέσον, καὶ τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ πάντα τὸν ὑπ᾽ αὐτὸν στρατὸν ἀπαθῶς καὶ εὐκόλως διαβιβάσαντα, ὡς καὶ χεῖραν δοῦναι πολλάκις καὶ δι᾽ αὐτοῦ τῶν στρατιωτῶν κινδυνεύοντας ἀνασώσασθαι.

14 Τοῦτο δὲ ποιεῖν σοι κελεύομεν, ὦ στρατηγὲ, ἐὰν μὴ ἐγγίζωσιν οἱ πολέμιοι τοῖς τόποις ἐκείνοις. ἐὰν δὲ ἐγγίζωσιν, τότε σὲ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει μένειν, ἕκαστον δὲ ἄρχοντα τοῦ ἰδίου μέρους τὴν χρείαν ἀναπληρῶσαι, ἕως ἂν πάντες οἱ ὑπ᾽ αὐτὸν στρατιῶται ἀβλαβῶς διέλθωσιν, ἵνα μὴ σπουδάζοντες πάντες ἄλλος τὸν ἄλλον προλαβεῖν ἀτακτῶσιν καὶ συντρίβωνται. ἴσως τότε καὶ βλάβαι τινες γίνωνται.

ὅταν

15 Ὅταν δὲ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ὑπηκόων ἡμῶν τὴν διάβασιν τοῦ στρατοῦ ποιῇς, φείδεσθαι καὶ ἀποφεύγειν τοὺς γεωργηθέντας τόπους τοῖς στρατιώταις παράγγελλε· εἴτε χωράφιά εἰσιν, εἴτε ἀμπελῶνες, ἢ κῆποι. καὶ μὴ διαβαίνωσι μέσον αὐτῶν. ἵνα φυλάττῃ τοὺς ὑποτελεῖς ἡμῶν καὶ γεωργοὺς ἀζημίους, κατὰ τὸν παρ' ἡμῶν σοι προεκτεθέντα νόμον.

16 Καὶ εἰ μὲν δυνατὸν, διὰ τῶν ἀγεωργήτων τόπων μακράν σε παρέρχεσθαι. εἰ δὲ ἀνάγκη σε καλεύει διὰ τῶν τοιούτων γεωργηθέντων τόπων διελθεῖν παραγγέλλεις τοῦ ἑκάστου τάγματος ἄρχοντι μέχρις εἰς αὐτοὺς τεταγμένοι στρατιῶται παρέλθωσιν, ἵστασθαι καὶ φυλάττειν, καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ ἐρχομένῳ παραδιδόναι τοὺς τοιούτους τόπους ἀβλαβεῖς, καὶ οὕτως ἀναχωρεῖν.

17 Τὸν ὅμοιον δὲ τρόπον ποιεῖν, καὶ τὸν ἀπ' ἐκείνου. καὶ ἕκαστος τὸ αὐτὸ ποιείτω. Οὕτως γὰρ καὶ ἡ σὴ εὐταξία, καὶ ἡ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἡ τοῦ στρατοῦ, καὶ τὸ ἀβλαβὲς τοῦ γεωργοῦ διαφυλαχθήσεται.

18 Ὅταν δὲ ἐγγίζει καὶ προσδοκᾶται καμαλέως πολέμου, ἢ δυσχερὴς καὶ ἐπίκοπος διάβασις, ἐὰν ζῶα ἄγρια ἢ ἥμερα κατὰ τὴν ὁδὸν διαναστῶσιν, ἢ ὑπαντήσωσι κατὰ πρόσωπον, καλλύσεις ἵνα μὴ διώκωσιν αὐτά. ὅτι δι' αὐτῶν θόρυβος καὶ κραυγὴ γίνεται, καὶ οἱ ἵπποι χωρὶς ἀνάγκης ζημιοῦνται.

19 Ὅταν δὲ καιρὸς ᾖ εἰρήνης,

15 Quando autem per regionem aliquam transieris quę sub ditione nostra est, parcas & faueas agris cultis: idemq; militibus præcipe, siue loca culta & viribus consita, siue horti fuerint, ne per medium horum locorum transeant, vt ex legibus præscriptisque nostris municipes atq; agricolę illæsi conseruentur.

16 Si fierj potest vt per inculta loca eas, illuc longo interuallo transi. Sin necessitas ipsa vrgeat vt per hæc eas, vniuscuiusque turmę præfectis præcipies, vt ibi consistant, & cautionem diligentem adhibeant, donec omnes milites qui sub illorum potestate sunt, transierint, & præfecto tum proximo loca hæc illæsa tradant, sicq; discedant.

17 Similiter etiam proximus illi faciet; & vnusquisq; etiam præfectus ordine suo: sic & ordinis conseruatio tum tua, tum præfectorum, tum militum adhibebitur, & agricolæ fructus illæsus erit.

18 Quando imminere labor belli, vel difficilis & in omnes partes circunspiciendus transitus esse videtur, si feræ aut mansuetę bestię occurrerint, aut in conspectum illorum prodierint, venatione & insectatione illarum milites tuos prohibebis: magna enim turba, magnusque clamor ex eo esset, & equi illorum sine vlla necessitate affligerentur.

19 Quando pacis tempus, &

nulla belli expectatio est, tunc venatio admodum vtilis militibus est.

20 Si paruum exercitum contra hostes duxeris, per habitata loca ne ducas, neque in tua neque in hostium regione, ne fortè speculatores facilè aduertant, & hostibus nuncient: sed per alia quędam loca incognita eos ducas: idque in tua ipsius ditione facies, si quando exercitum ducis.

21 Quando per hostilem terram iter facit exercitus tuus, incende, vasta, populare terram illorum: nam pecuniarum egestas frugumq; inopia, hostes imbecilliores, bellumque infirmius facit: quemadmodum contrà istarum rerum affluentia, illorum vim incitat contra nos, atque adauget.

22 Si longo tempore in hostili terra commoraturus es, tot taliaq; vastato, quot qualiumque tu non egebis. Ad exercitus tui sumptus quod necessarium erit reseruabis.

καὶ οὐδεμία ἀνάγκη ἐλπίζεται, τότε χρήσιμά εἰσι τὰ κυνήγια τοῖς στρατιώταις.

20 Ἐὰν δὲ ὀλίγον στρατὸν, ὡς εἰκὸς, ἐπιφέρῃς, καὶ μέλλης ἐπιτηδεύειν κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ μὴ διαβιβάζῃς αὐτοὺς διὰ τόπων οἰκουμένων, μηδὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γῇ, μηδὲ ἐν τῇ πολεμίᾳ, ἵνα μὴ φανερωθῇς διὰ τῶν κατασκόπων τοῖς ἐχθροῖς. ἀλλὰ δι' ἑτέρων τόπων ἀφανῶν σπούδαζε παρέρχεσθαι. καὶ ταῦτα μὲν ὅταν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ τὸν στρατὸν διαβιβάζεις χρή σε διατίθεσθαι.

21 Ὅταν δὲ ἐν τῇ πολεμίᾳ τὴν ὁδοιπορίαν ἀπάγῃς τοῦ στρατοῦ, χρή σε ταύτην φθείρειν καὶ καίειν καὶ κατατέμνειν. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια ἐλάττονας ποιεῖ τοὺς πολεμίους καὶ τὸν πόλεμον ἀσθενέστερον, ὥσπερ ἡ τούτων περιουσία μᾶλλον τρέφει τοῦτον καὶ αὐξάνει.

22 Ἐὰν δὲ πολὺν χρόνον ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ καταστρατοπεδεύσῃς, τοσαῦτα καὶ τῇ * τα φθείρων τῆς χώρας οἷον καὶ ὅσον αὐτῶν οὐκ ἔχεις χρείαν. τὰ δὲ ἀναγκαῖα φύλαττε τοῖς μετὰ σοῦ στρατεύμασιν εἰς δαπάνην αὐτῶν.

23 Quando omnes copias coëgeris simul, neque in nostra ditione, neque in vlla regione sub imperium nostrum subiecta diu prǽstolare: nam & nostras fruges vastabis, & amicos magis quàm inimicos lædes. Celeritè autem, si aliquod periculum impendeat, à

23 Ὅταν δὲ τὰς ἁπάσας δυνάμεις ἔχῃς ὁμοῦ, μήτε ἐπὶ τῆς ἡμετέρας χώρας μήτε ἐπὶ ἄλλης ὑπηκόου καθεζόμενος χρόνιζε. καὶ γὰρ τοὺς ἰδίους ἀναλώσεις καρπούς, καὶ ζημιώσεις πλέον τοὺς φίλους μᾶλλον ἢ τοὺς πολεμίους. μετάγαγε οὖν αὐτὰς ταχὺ ἐὰν κίνδυνος ἐστὶ τῆς οἰκείας χώρας καὶ ἐπάγαγε ἐπὶ τὴν πολεμίαν. καὶ γὰρ ἐὰν ἐστὶν ἡ πολεμία δαψιλὴς καὶ εὔκαρ-

εὔκαρπος καὶ πλουσίαν τροφὴν ἕξεις καὶ εὐπορίαν ἄφθονον. ἐὰν δὲ οὐκ ἔστι τοιαύτη, τὴν μὲν ἰδίαν σου καὶ φίλων χώραν οὐκ ἐρημώσεις. πολλὰ δὲ ὅμως καὶ ἀπὸ τῆς πολεμίας, εἰ καὶ μὴ λιπαρά ἐστιν, εὑρήσεις εἰς χρείαν τοῦ ὑπό σε στρατοῦ, καὶ ἀναγκαῖα.

24 Ἐν δὲ τῇ πολεμίᾳ χώρᾳ μὴ ἀφίῃς τοὺς στρατιώτας ἀτάκτως φέρεσθαι πρὸς τὰς ὠφελείας. πολλάκις γὰρ ἐπιβουλευόμενοι παρὰ τῶν ἐχθρῶν μεγάλας βλάβας ὑπομένουσιν.

25 Φροντίσεις δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ ὁδοιπορῶν σὺν τῷ στρατεύματι τῆς τε ἀγορᾶς καὶ ἐμπορίας κατά τε γῆν, εἰ τύχῃ, καὶ κατὰ θάλασσαν. ἵνα ἀκινδύνου τῆς παρουσίας αὐτῆς οὔσης, ἀόκνως καὶ ἀφόβως κομίζωσι τὸν εἰς τὰ ἐπιτήδεια φόρτον.

26 Ὅταν δὲ διὰ στενῶν τόπων μέλλεις ποιεῖν τὴν πάροδον, ἢ διὰ ὀρεινῆς καὶ δυσβάτου χώρας πολεμίας παράγειν τὸν στρατόν, ἀναγκαῖον προεκπέμπειν μέρος τι τοῦ στρατεύματος, καὶ προκαταλαμβάνεσθαι τὰς ὑπερβάσεις, καὶ τὰς τῶν στενῶν παρόδους, ἤγουν τὰς λεγομένας κλεισούρας, ἵνα μὴ φθάσαντες οἱ πολέμιοι, καὶ στάντες ἐπὶ τῶν ἄκρων ἢ τῶν στενῶν κωλύσωσι τὴν διάβασιν ποιεῖσθαι, ἢ κινδύνου διὰ τῆς στενοχωρίας ἐπαγαγεῖν τῷ στρατεύματι.

nostra ditione ad hostilem terram traducito: nam si fuerit ea opium, fertilis ac locuples, vbertatem commeatus & cęterarvm rerum affluentiam habebis: sin eiusmodi non fuerit, tuam tamen integram conseruabis, & multa in hostili terra, quanquam admodum fructuosa non sit, ad alendum tamen exercitum idonea inuenies.

24 Vbi in hostili terra fueris, haud permittes milites tuos ad omnem prædam inordinatè excurrere: sæpe enim ab hostibus circumuenti magnas & graues clades accipient.

25 In tua ipsius terra cum exercitu proficiscens, cogitabis de annona & mercimonijs, tum terra tum mari, vt ad vos sine incommodo perueniant: tum enim copiosè & affluenter ea omnia, quorum in exercitu aliquis vsus est, ad vos asportabunt.

26 Quando per angustias aliquas, aut per arduos auiosq; montes profecturus es, præmitte ex tuis qui iuga montium & loca ibi editissima occupent, & qui aditus angustos & minus patentes, quas clausuras nominant, anticipent, ne hostibus præuertentibus, & in ipsis angustiarum faucibus & montium fastigijs considentibus, vel iter omnino impediatur, vel sine magna offensione confici non possit.

27 Hoc idem etiam tu prouide, si quando hostilem incursionem in tuam regionem futuram formidas: aliqua enim militum manu a angustias occupandas missa, illos aditu prohibebis, & permulta incommoda illis afferes.

28 Si longum aliquod iter, & multorum dierum viam tum in tua, tum in hostili regione confecturus es, primùm assuefacito milites, vt in regione tua dum sint, ordinem suum in manipulis, quæ contubernia quoque vocantur, & stationem teneant, antegredientes sequantur, vt hostilem in terram cùm venerint, & necopinatis de improuiso incursionibus appetiti sint, minus tumultuentur, & alij ad alios cõfusè accurrentes, sibijpsis nullo præsidio sint, sed ab hostibus multa mala tum propter sui perturbationem, tum propter hostium impetum accipiant. Consueta enim hac ordinis conseruatione, tum ad res omnes suscipiendas erunt idonei, tum ad bellum ipsum parati, præsertim si signum aliquod habeant, & aspectu ipsi se inter se agnoscant.

29 Per angustias tales quam minimè potes ducito exercitum, sed per spatiosa loca, in quibus non prementur angustijs locorum implicati, sed vbi à latere produci in longitudinem possunt: facilè enim insidijs circumueniri, & hostium subito interuentu opprimi possunt, qui ita locis inclusi sunt, vt ad ali-

27 Τὸ δὲ αὐτὸ φρόντιζε, καὶ ὅταν αὐτὸς πεφόβησαι πολεμίων εἰσβολὴν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν, ἵνα προκαταλάβῃς τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ, καὶ κωλύσῃς τῶν πολεμίων τὴν εἴσοδον διά τινος ἀποστελλομένου στρατοῦ, ἢ κακῶς διαθήσεις αὐτοὺς ἐν τῇ τῶν στενῶν διόδῳ.

28 Ἐὰν δὲ διὰ μακρᾶς ὁδοῦ μέλλῃς πορεύεσθαι, καὶ πολλῶν ἡμερῶν διανύειν πορείαν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ καὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ, διὰ μὲν τῆς ἰδίας χώρας ἵνα ἐθίζῃς τὰ στρατεύματα περιπατεῖν ἐν τάξει, καὶ συμφυλάττειν τοὺς ἰδίους λόχους, ἤγουν ὀρδίνους τῆς τάξεως, καὶ ἀκολουθεῖν τοῖς ἄρχουσιν, ἵνα καὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ πρὸς τὰς, ὡς εἰκὸς, γινομένας ἐξαίφνης ἐπιβουλὰς μὴ ἐν ἀθρόῳ καιρῷ, καὶ ὀξέως ἐπιγινομένῳ, θορυβῶνται καὶ ἐπιτρέχωσιν, καὶ ἄλλοι πρὸς ἄλλους φέρωνται καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν βοηθεῖν δύνωνται, πολλὰ δὲ κακὰ ἢ καὶ δι' ἑαυτῶν, ἤτοι διὰ τῶν πολεμίων πάθωσιν, ἀλλ' ἵνα διὰ τοῦ ἐθισμοῦ τῆς εὐταξίας καὶ εἰς πορείαν ὦσιν ἐπιδέξιοι, καὶ εἰς μάχην εὐτρεπισμένοι, ἔχοντες καὶ σημεῖόν τι καὶ ἀλλήλους ἐν τάξει βλέποντες.

29 Τὴν δὲ πορείαν τοῦ στρατεύματος ὀλίγην ποιεῖσθαί σε δεῖ, καὶ διὰ τοιούτων χωρίων διαβίβαζε τὰς τάξεις, δι' ὧν συνθλιβήσον***** ται οὐκ ἔχουσι πλάτος, ἐκ πλευρᾶς ἐπὶ μῆκος ἐκταθῆναι. εὐεπιβού-
λευτοι γὰρ γίνονται πρὸς τὰς αἰφνιδίους τῶν πολεμίων ἐπιφανείας αἱ τοι-

αἱ τοιαῦται, καὶ μᾶλλον οὐκ ἔχουσι τὸ δραστήριον.

30 Ἐὰν γὰρ αὐτοῖς ἀπὸ ἔμπροσθεν ἀπαντήσωσιν οἱ πολέμιοι πλατύτεροι τεταγμένοι, εὐκόλως αὐτοὺς τρέπονται, καθάπερ οἱ ἐπὶ τῆς μάχης αὐτῆς, εὐκαίρως κυκλοῦντες τοὺς ἐναντίους.

31 Ἐὰν δὲ [illegible] δύναμιν ἐκ πλευρᾶς ἐπιβάλλωσι, ταχὺ διιστῶσιν αὐτῶν τὴν πορείαν, καὶ διακόπτουσιν. ἐὰν γὰρ ἐπιστρέψωσι πρὸς φάλαγγα οἱ ὁδοιποροῦντες, ὥστε ἀντιπαρατάξεσθαι, ἀσθενὴς ἡ μάχη γίνεται καὶ οὐκ ἔχουσι τάχος.

32 Ἐὰν δὲ ὄπισθεν ἐπιφανῶσι, προφανὴς γίνεται ὄλεθρος ὁμοίως τοῖς ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς πορείας τεταγμένοις.

33 [illegible]ύνη δὲ καὶ ἐάν τις παραβοήθεια γένηται δυσχερῆ καὶ ἄπρακτον αὐτὴν γενέσθαι. τῶν γὰρ ἀπὸ ὄπισθεν [illegible] ἔμπροσθεν βουλομένων βοηθεῖν, ἢ πάλιν τῶν ἔμπροσθεν τοῖς εἰς τὸ ὄπισθεν, βραδεῖα ἡ ἔλευσις, καὶ οὐ κατὰ καιρὸν δύναται γίνεσθαι.

34 Ἡ δὲ συνεσταλμένη πορεία καὶ τετράγωνος, ἡ παραμήκης μέν, μὴ πάνυ δὲ τοῦτο ἔχουσα τὸ σχῆμα, ἀλλὰ σύμμετρον, εἰς πάντα καιρὸν ὠφέλιμος ἐστι καὶ εὐμεταχείριστος, καὶ ἀσφαλής.

35 Πολλάκις γὰρ εἰς ἀμφιβολίας ἐμπίπτουσιν, ὅταν οἱ πρῶτοι καταβάντες ἀπὸ ὀρεινῶν τόπων εἰς ἐπίπεδα χωρία, [illegible] θεασάμενοι τοὺς ὀπίσω ἐπιβαίνοντας, ἔδοξαν εἶναι πολεμίων ἐπέλευσιν, ὥστε σπεῦσαι προσβα-

quid præclarum suscipiendum impediantur.

30 Si enim ex aduerso hostes veniant latius instructis copijs, facilè fundentur & dissipabuntur tui, quemadmodum cùm in bello ab hostibus circumclusi estis.

31 Sin à latere per medias copias hostes incurrant, facilè distrahuntur & separantur copiæ. Quod si ad phalangem redire voluerint, & vtrinque quasi aciem instruere, infirmum tum prœlium erit, quia confestim hoc ab illis fieri non potest.

32 Sin à tergo inuadant, æquè præsens periculum est, ac fuisset, si eos qui in fronte sunt inuasissent.

33 Quòd si aliquod subsidium esse contingat, inutile tamen illud atque inefficax erit. Nam cum qui à tergo sunt opem ferre ijs student qui in fronte collocantur, aut contrà qui in fronte sunt, ijs qui à tergo sunt succurrere volunt, tarda tamen & sera progressio hæc solet esse, plerunque inutilis.

34 Exercitus contractus & quadratus, aut non ita multùm oblongus, ad omnem occasionem atque euentum firmus, vtilis atque tutus est.

35 Sæpe enim non contractis, sed dissipatis copijs, qui primi è montosis locis in campestres descendunt, animo hæsitant ac perturbantur, atque eos quos à tergo vident, hostes esse putant, vt ad confligendum cum suis quasi cum

hostibus se præparent, atque etiam ad manus conserendas & bellum inferendum penè veniant.

36 Impedimenta vniuersa, operas, sarcinas, atque omnem apparatum in medijs copijs collocato.

37 Si à tergo aliquam hostium incursionem vel videas vel metuas, eos qui à tergo sunt æquè firmos & paratos facito, atque eos qui in fronte collocati antegrediuntur, atque ad ea quæ vsu venire possunt æquè instructos.

38 Præmittes etiam ad loca exploranda equites quosdam, præsertim si syluosa sint, aut collibus aut montibus inclusa, per quæ transeundum est. Sæpe enim hostium latentes insidiæ, summam rerum labefactant & deijciunt.

39 Nam campestribus & planis locis, oculis omnia lustrare possunt. Et puluis magnus interdiu excitatus, aut ignes & faces noctu accensæ, hostium sæpe aduentum produnt.

40 Si ad pugnam milites tuos producere volueris, duc eos interdiu solùm: sin celeriter contendere, & hostium expectationem anteuertere cupias, noctu quoque eos ducas, si id fieri tutò posse videbitur.

λεῖν ὡς ἐχθροῖς, τινὰς δὲ καὶ εἰς χεῖρας ἐλθεῖν κατ' ἀλλήλων παρὰ μικρόν.

36 Λάμβανε δὲ καὶ πάντα τὸ τοῦλδον ὅλον, τὴν τε δουλείαν, καὶ τὰ σαγμάρια, καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν ἐν μέσῃ τῇ δυνάμει.

37 Ἐὰν δὲ καὶ ὄπισθεν ὑφορᾶσαι ἔφοδον τινῶν, ποίησον καὶ τοὺς νωτοφύλακας ἰσχυροὺς ὁμοίως τοῖς ἔμπροσθεν τεταγμένοις ἐν τῷ μετώπῳ τῆς πορείας. ὥστε μηδὲν διαφέρειν τοὺς ὀπίσω τῶν ἔμπροσθεν πρὸς τὰ εἰκὸς συμβαίνοντα.

38 Ἀπόστελλε δὲ καὶ τινας καβαλλαρίους τοὺς μέλλοντας διερευνῆσαι τὰς ὁδοὺς, καὶ μάλιστα ὅταν ὑλώδεις καὶ περικεκλεισμένας βουνοῖς ἢ ὄρεσι διοδεύεις ἐρημίας. πολλάκις γὰρ ἐγκρύμματα πολεμίων ἐπικαθέζοντα, καὶ λανθάνοντα τάχα τὰ ὅλα πράγματα σαλεύουσι τῶν ἐναντίων.

39 Καὶ ἐν μὲν γὰρ ἐπιπεδίᾳ τῶν πάντων ὀφθαλμοὶ περιβλεπόμενοι εὐκόλως διερευνῶσι. καὶ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ κονιορτὸς ἀναφερόμενος πολλάκις μηνύει τὴν ἐπέλευσιν τῶν πολεμίων, καὶ πυρὰ καιόμενα νυκτὸς ὑπέλαμψε καὶ ὑπέδειξε τοὺς πολεμίους.

40 Καὶ ἐὰν μὲν οὐ μέλλῃς ἐκτάσσειν εἰς μάχην τὰς δυνάμεις, ἄγε αὐτὰς ἐν ἡμέρᾳ μόνον. ἐὰν δὲ ἐπείγεσαι καὶ σπουδάζεις φθάνειν συντομώτερον, ἄγε αὐτὰς καὶ νυκτὶ, ἐὰν ἄρα ἀσφαλὲς εἶναι τοῦτο νομίζῃς.

41 Ante belli tempus remissè ac pedetentim incedito; vbi hostes in

41 Καὶ πρὸ μὲν τοῦ καιροῦ τῆς μάχης μετὰ ἀνέσεως καὶ σχολῆς προέρχου.

ἐπὰν

ὁπὰν δὲ τοῖς πολεμίοις ἐμφανηθῇς, εὐθὺς ἐπιβάλλου καλῶς πρὸ ἐκτάξαι τὴν δύναμιν. πολλάκις γὰρ πρὸ τοῦ συμβάλλειν τὸν πόλεμον ὁ περὶ τούτων σκοπὸς εἰς δειλίαν ἄγει καὶ τοὺς ἀνδρείους, καὶ δαπανᾷ τῇ μερίμνῃ τὴν δύναμιν τῶν σωμάτων.

42 Τοὺς δὲ στενοὺς καὶ δυσβάτους τόπους ἐπὶ πολὺ διάστημα ἐκτεταμένους ἐν χώρᾳ ἐχθρῶν καὶ ἐξαίρετον οἱ πεζοὶ διαβαίνειν οὐ δυσχερῶς ἔχουσι. περὶ τούτων δὲ μετ᾽ ὀλίγον ἐροῦμεν.

43 Τοὺς δὲ καβαλλαρίους ἐν τῇ χώρᾳ τῶν πολεμίων ἐν καιρῷ θέρους μάλιστα ἀπερισκέπτως καὶ ὡς ἔτυχεν διαβαίνειν οὐκ ἐπιτρέπομεν χωρὶς ἀνάγκης. εἰ δέ ἐστι τόπος ἐπ᾽ ὀλίγον μιλίου ἐκτεταμένος, ὃ δύνανται καὶ πεζοὶ διαβαίνειν αὐτοὺς ἀσφαλῶς.

44 Στενοὺς δὲ καὶ δυσκόλους ἐκείνους λέγω τόπους τοὺς μίαν καὶ μόνην πάροδον ἔχοντας. εἰ γὰρ καὶ ἄλλαι εἰσὶ πάροδοι, καὶ ἐπινοηθῆναι δύνανται, ἀνεμποδίστως ἡ πάροδος δύναται γενέσθαι.

45 Ἐὰν οὖν καιρὸς στενῶν διαβάσεων, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν τόπων μέλλει ὑποστρέφειν ὁ στρατός. εἰ μὲν δασεῖς εἰσί, καὶ ἐπ᾽ ὀλίγον διάστημα, ὡς εἴρηται, κέλουσι, τούτους κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὁδοῦ ἔκκοπτε, καὶ πλάτυνε, καὶ καθάριζε κατὰ τὸν ἐνδοσμένον τρόπον. εἰ δὲ στενοὶ καὶ κρημνώδεις, ὥστε μὴ πλατύνεσθαι δύνανται, ὡς ἀνω-

conspectum propè venerint, cum celeritate quadam instructis copijs in illos irruito: longa enim sæpe ante pugnam de bello cogitatio, fortium virorum animos languescere facit, & animi solicitudo vires corporis plerumque absumit.

42 Angustas & difficiles in hostium regionibus vias si longæ admodum fuerint, tamen pedites facilè transire sine molestia possunt: de qua re paulò pòst loquemur.

43 Equites in hostili regione, messis potissimum tempore, incircumspectè temereq; vagari latius, nisi id necessitas requirat, minimè permittimus. Quòd si locus aliquis fuerit ad vnius miliaris longitudinem, in quo pedites ire possunt, descendant tum equites, & liberè pedibus eant.

44 Angusta & difficilia loca ea nomino, quæ vnam tantum viam & transitum habent. Sin plures sint aut fieri poterunt, transitus satis bonus esse putandus est.

45 Si opportunè difficilia quædam atque angusta loca transisti, per quæ tibi iterum redeundum est, si condensa & syluosa fuerint, & non immensæ alicuius longitudinis, primò transitus tui, quoad eius fieri potest, cæde, purga, dilata locum: sin arduus præcepsq; locus fuerit, quiq; latior reddi non potest, præmitte aliquos, quemadmodum antè dictum est, ex peditibus, qui eum locum occupent, ho-

mines ſatismultos atque idoneos, aut ſi vſus ferat, equites qui ad reditum tuum ea loca reſeruent & cuſtodiant. Vel ſi quando neceſſitas exigit, vtrunq; facias, id eſt, cæde, purga, & ſubſidias ibi idoneas relinquito.

46 Qui iter per anguſta loca cum tuldo, id eſt, impedimentis, vel aliqua cum præda faciunt, in duas partes ſiue acies ſe diuidant, & in alterum cornu acuminata deductione procedant. Acuminata autem deductio, id eſt, ὀρθία παραγωγὴ dicitur, cum in fronte exilis paruaque multitudo ſit, dein latius ac latius ſe ad extremum agmen fundat, atq; ibi latiſſimè pateat. Hoc autem faciunt maximè, cum præda in manibus illorum eſt. Si pedites fuerint, facilius illis iter tranſituſque expeditior per ea loca erit. Sin equites, ex equis deſcendant, & medium tuldum, id eſt, impedimenta reliquũq; apparatũ in medio habeant.

47 Talibus in temporibus & locis diphalangia, id eſt, duplicata acie ex iuſto hominum numero, tum antè tum retrò quaſi ancipitis gladij acie inſtructa, ſi qui ſuperſint, ii ad tuldum ſiue impedimenta, & ad prædam, ſi quam habent, conſeruandam deligantur, ijque multi & boni aplicti, id eſt, rerum caſtrenſium cuſtodes quatuor in partibus duplicatæ aciei, quemadmodum locus poſtulat, collocentur, & ſequantur ea, vt repellant atq; abigant eos, qui ad auferenda

τέρω ἡμῖν εἴρηται, παρακαταλάμβανε αὐτοὺς διά τινος πεζικῆς δυνάμεως, καὶ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις αὐτῶν τόποις τὴν ἀρκοῦσαν καταλίμπανε ἀσφαλῶς βοήθειαν ἢ τυχὸν καὶ διὰ καβαλλαρίων μέχρι τῆς ὑποστροφῆς ἢ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο ποιεῖν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις τόποις, τουτέστιν ἐκκόπτειν, ἤγουν καθαρίζειν, βοήθειαν καταλιμπάνειν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον.

46 Τοὺς δὲ τὴν πάροδον διὰ τῶν στενῶν ποιουμένους, ἢ μετὰ τούλδου, ἢ μετὰ πραίδας, εἰς δύο φαλαγγίας, παρατάξεις γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ κέρας ἐν ὀρθίᾳ παραγωγῇ περιπατεῖν πεζῇ. ὀρθία δέ ἐστι παραγωγή, ἡ κατὰ μέτωπον μὲν στενή, κατὰ δὲ τὸ βάθος εἰς μῆκος ἐκτεινομένη. τοῦτο δὲ ποιεῖν πραίδας μάλιστα ἐν χερσὶν οὔσης. εἴ τε πεζοί εἰσιν, ῥᾷον μᾶλλον καὶ εὐχερὴς ἡ τῶν δασέων καὶ δυσβάτων τόπων διάβασις. εἴ τε καβαλλάριοι ἐκ τῶν ἵππων καταβαίνοντες, καὶ μέσον τοῦλδον καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἔχονται.

47 Ἐν δὲ τοῖς τοιούτοις καιροῖς καὶ τόποις μετὰ τὴν διφαλαγγίαν, ἥτις ἔχει δυνατὸν λαὸν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, ὥσπερ στομώματα μαχαίρας, τὴν δέουσαν ἀφορίζειν εἰς φυλακὴν τοῦ τούλδου καὶ τῆς πραίδας τῆς ὡς εἰκὸς ἐνούσης αὐτῆς πάντως, καὶ ἄλλους ἐπαλλήλους, ἤγουν ἐπὶ τούτῳ μόνῳ ὄντας τοὺς καλλίω καὶ πλείους ποιεῖν ἐκ περισσοῦ κατὰ τῶν τεσσάρων μερῶν τῆς διφαλαγγίας ὡς ὁ τόπος παραδέχεται, παρακολουθοῦντας καὶ ἀποσοβοῦντας τοὺς βουλομένους

μένους, ὡς εἰκὸς, ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἐπέρχεσθαι, καὶ διαταράσσειν αὐτήν. ἵνα ἀδιάσπαστος καὶ ἀσύγχυτος ἡ προσπαραφυλάττηται, καὶ μηδὲ περισπῶνται οἱ ἐν αὐτῇ διὰ τοὺς ἐπερχομένους. οὐ γὰρ δυνατὸν τοὺς εἰς τὴν διφαλαγγίαν τασσομένους καὶ τὴν πραῖδαν μετὰ τάξεως φυλάττειν, καὶ τοῖς ὡς εἰκὸς ἐπερχομένοις τῶν ἐχθρῶν ἁρμόζεσθαι. διὰ τοῦτο ἐκ περισσοῦ δεῖ ἔξωθεν τῆς διφαλαγγίας ἔχειν κατὰ τῶν τεσσάρων μερῶν, καὶ κατ᾽ ἐξαίρετον ὄπισθεν τοὺς κρείττονας ἀφορίζεσθαι. οὕτως γὰρ ἄν τις δυνήσεται ἐν παντὶ καιρῷ τοὺς δυσκόλους καὶ τραχεῖς τόπους διαβαίνειν εὐκόλως.

48 Τοὺς δὲ ἵππους τῶν ἀποβαινόντων καὶ πεζευόντων στρατιωτῶν, ἐὰν πεζοὶ στρατιῶται, μὴ πλησίον τῶν πεζευόντων ἔχε, ἀλλὰ ἐν μέσῳ τόπῳ ἀσφαλῶς μὴ, ὡς εἰκὸς, παραλόγου δειλίας γινομένης, παρασπασόμενοι οἱ πεζεύοντες, ἐὰν πλησίον αὐτοὺς αἴρωσι προχείρως ἐπιλαμβανόμενοι τῶν ἵππων καταλιμπάνουσι τὴν τάξιν, καὶ ἐντεῦθεν βλάβη μεγίστη.

49 Εἰ δὲ συμβῇ αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν ἢ πραῖδαν ἐπιφέρεσθαι, καὶ ἐκβάλλουσιν οἱ ἐχθροὶ, ἐπιτηδεύειν δέον ταῦτα, ἢ κατὰ τῶν δύο, ἔνθα ἡ πάροδος γίνεται, τοὺς αἰχμαλώτους δεδεμένους ἐξωτέρω τῆς τάξεως παράγειν, καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν ὡσανεὶ σκεπεύεσθαι, ἵνα αὐτῶν φειδόμενοι οἱ ἐχθροὶ μὴ ἐπιτηδεύωσιν ἀκοντίζειν. εἰ δὲ ἀκοντίζουσιν, αὐτοὺς μᾶλλον ἀφανίζουσιν, καὶ μὴ τὸν στρατιώτην.

uadunt, vt integra minimeq; perturbata ad custodiam prœdæ atque impedimentorum collocata acies conseruetur, neque ab incursoribus istis perstringatur: fieri enim non potest, vt qui in diphalangia, id est, duplicata acie instructi sunt, simul ordine conseruato, impedimenta & prædam custodiant, & cum hostibus dimicent. Quocirca quatuor in partibus collocare oportet homines, præter hanc diphalangiam, & à tergo potissimum, qui fortissimi sunt, sic enim facilè aspera quæuis atque auia loca transiri possunt.

48 Equitum, vbi descenderint & pedibus ambulauerint, equos, si pedites alij propè non adfuerint, longè ab illis in medio quodam loco separa, ne si propè essent, & inopinatus quidam timor subitò impenderet, ad equos ibi statim qui in acie iam sunt accurrerent: quæ res sine magna certè offensione fieri non posset.

49 Sin captiuos aut prædam aliquam abigant, & hostes eos persequantur, captiuos, vinctos, reliquamque prædam illigatam in vnam aut duas partes diuides, & ante te hostibus obijcies, quà incursionem hostium fore putas, vt quasi scuto aut propugnaculo vsus, aut disturbanda impedimenta inhostes iaculando abstineant: aut si id facere nolint, tamen captiuos & prædam potius feriant quàm milites.

50 Si necessitate aliqua, aut improuiso aliquo casu, vel angustijs inclusus vel aliqua perturbatione implicitus fueris, vnde teipsum sine aliquo ingenti periculo expdiere non possis, melius est communi consensione, vel partem prœdæ, vel totam etiam prœdam hostibus dimittere, & securè sine damno discedere, potius quam prœdæ causa in aliquod periculum venire.

51 Sin hoc modo tecum ad pactionem venire noluerint, tum captiuos ipsos in hostium conspectu trucidabis, atque adeò vel in eo loco tibi permanendum, & regio vndiq; populãda vastandáq; est, vel saluti tuæ consulendum, & acie instructa de exitu & euasione cogitandum est.

52 Omnino hoc consilium in primis tibi sequendum est, ne exercitu aliquo admirabili atque inopinato labore in ijs angustijs, quæ potissimum aliquam lõgitudinem viæ habent, messis tempore propter syluæ densitatem exerceas, si hostes tum te perturbent, nisi si fortè prius vel illos repuleris, vel summa illius loci iuga milites tui occupauerint.

53 In equestri itinere & planis campestribusque locis, antè & pòst equites ad speculandum constituendi sunt, atque extra eos nullus peditum sit.

54 Castra, id est, aplicta prope illos sint, ne longum spatium si discesserint, pedites conspiciantur.

50 Εἰ ἦ ἄρα ἐν ἀνάγκῃ, ὡς εἰκὸς καὶ περιστάσει ἀδοκήτῳ ὁ στρατηγὸς γένηται, καὶ ἐν στενώμασι καταληφθῇ, καὶ οὐκ ἔστιν ἀκινδύνως τὴν ἀναχώρησιν ἐκεῖθεν ποιήσασθαι, τότε κρεῖττόν ἐστιν ἐκ συμφώνου ἢ μέρος τῆς πραίδας ἢ πᾶσαν παραχωρεῖν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ἀβλαβῶς ἐξέρχεσθαι, ἀλλὰ μὴ δι' αὐτὴν κινδυνεύειν.

51 Εἰ μὴ οὕτω συμβιβασθῆναι βούλονται, διαχρῆσθαι τούτους ἐπ' ὄψεσι τῶν ἐχθρῶν. καὶ ἢ ἐμμένειν τῇ χώρᾳ αὐτῶν, καὶ λυμαίνεσθαι αὐτὴν ἀφειδῶς, ἤ, ὡς δυνατόν ἐστιν, ἑαυτοὺς μετὰ τάξεως περισώζειν, καὶ τῆς ἐξελεύσεως φροντίζειν.

52 Καὶ παντοίως σοι, ὦ στρατηγέ, σκοπὸς ἔστω ἐν τοῖς τοιούτοις στενώμασι, καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ πολὺ διάστημα κρατοῦσι, μὴ ἐπιτηδεύειν βιάζεσθαι στρατοῦ πάροδον, ἐξαιρέτως ἐν καιρῷ θέρους, διὰ τὴν τῆς ὕλης δασύτητα, πολεμίων μάλιστα ἐνοχλούντων, πρὶν ἂν οἱ αὐτοὶ ἀποσοβηθῶσι φαινόμενοι, ἢ οἱ ὑψηλότεροι τόποι τῆς παρόδου ὑπὸ στρατοῦ καταληφθῶσι.

53 Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς καβαλλαρικῆς στρατείας. ἐπὶ δὲ τῆς πεζικῆς ὁδοιπορίας εἰς μὲν ἐπιπέδους τόπους δέον σε καὶ ὄπισθεν αὐτῶν καὶ ἔμπροσθεν καβαλλαρίους καθιστᾶν εἰς βίγλας, καὶ ἐξωτέρω τῆς βίγλας μηδένα τῶν πεζῶν φαίνεσθαι.

54 Τὰ ἄπληκτα δὲ ἐκ τοῦ πλησίον γίνεσθαι, ἵνα μὴ σκοπῶνται οἱ πεζοὶ περιπατοῦντες πολὺ διάστημα.

55 Τὰς δὲ μετὰ τῶν πεζῶν ἁμάξας κατὰ μέρη τῆς παρατάξεως περιπατεῖν δέον, εἴτε ἐν ὀρδίνῳ, εἴτε ἐν παρατάξει, πρὸς τὸ πρῶτον τόπον τοῦ δεξιοῦ κεράτου, εἶτα τοῦ ἀριστεροῦ, μετ᾽ ἐκείνας δὲ τοῦ μέσου ἀριστεροῦ, καὶ τότε τοῦ μέσου δεξιοῦ. καὶ μήτε πεφυρμέναι καὶ ἀναμεμιγμέναι περιπατοῦσιν.

5 Ἐὰν δὲ οἱ ἐχθροὶ πλησίον εἰσίν, δέον τοὺς ὁπλίτας ἕκαστον τὰ ὅπλα αὐτοῦ βαστάζοντα περιπατεῖν, καὶ μὴ εἰς τὰς ἁμάξας ταῦτα καταλιμπάνειν, ἵνα ὦσιν ἕτοιμοι πρὸς τὴν μάχην. ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαίοις καιροῖς, καθὼς ἐν τῇ παρατάξει τάττονται τὰ τάγματα, οὕτως αὐτὰ δεῖ περιπατεῖν καὶ συγκεχυμένως ἢ διεσπασμένως. ἵνα, ἐὰν γένηται χρεία τοῦ παρατάξεσθαι, ἑτοίμως εἰς τοῦτο καθίσωσιν.

75 Ἐὰν δὲ πολλοί εἰσι οἱ τῶν ἐχθρῶν καβαλλάριοι ἐγγίζοντες στρατῷ * * εἰς τὰς ὁδοιπορίας ποιεῖσθαι πρὸ τῆς τοῦ πολέμου ἐκστάσεως, ἀλλὰ πρὸ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν προκαταλαμβάνειν τὸν τόπον, ἔνθα ἡ συμβολὴ μέλλει γίνεσθαι, κἀκεῖσε ἀσφαλῶς ἀπληκεύειν.

58 Ἐὰν δὲ μέλλῃς ἔφοδον ποιεῖν κατὰ χώρας ἐχθρῶν μετὰ πεζικοῦ στρατοῦ διὰ δασέων καὶ δυσβάτων καὶ στενῶν τόπων, ἢ καὶ ἐν αὐτοῖς ἐγχειρήσεις κατ᾽ αὐτῶν ποιεῖσθαι, οὐ δεῖ σε πολλοὺς καβαλλαρίους ἔχειν, μήτε ἁμάξας ἢ τοῦλδον πολύ, ἢ ὅπλα πολλά, οἷον, λωρίκια, καὶ κασσίδας, ἢ κλιβάνια, ἢ τι τοιούτων, ἀλλὰ σκουτάρια.

55 Currus peditum ordine quodam procedant, siue post singulas turmas, siue post singula contubernia: post dextrum cornu primò, deinde post sinistrum, tum post finistrum medium, & deinceps post dextrum medium: neque confusi aut permisti currus ambulent.

56 Si propè hostes fuerint, singuli armati arma gestent, neq; ea in curribus relinquant, vt sint ad prœlium parati: & in periculosis temporibus omnes res ita instructæ sint, ac si in ipsa acie essent, vt si nec confusè nec inordinatè prodeant, vbi acies instruenda sit, in promptu atque in procinctu sint.

57 Si multi hostium fuerint equites, & ij propè ad te accedant, ne propterea castra transferas, & nouum iter ante bellum commissum suscipias, sed tres aut quatuor dies ante conflictationem ipsam, castra in eo loco pone vbi pugnaturus es, & ibi tutò te ad illud tempus collocato.

58 Si incursionem in hostilem terram cum peditatu facturus es, idque per condensa atque angusta loca, quamuis in eo loco pugna grauis futura sit, neque magnum equitatum, neque multa impedimenta, neque multa arma tecum feras, vt loricia, id est, galeas, cassides, clibania, id est, thoraces, sed scuta scutati solùm habeant &

contaria, id est, hastas longas, & & spathas, & tzicuria. Leues autem habeant scuta parua, rhictaria, iacula, tzicuria parua, & si quid aliud tale leue atque expeditum est. Secures multas habere in sagmarijs, id est, sarcinis, ad omnem vsum paratas oportet.

59 Pedestrem scutatorum aciem non directè solùm in fronte collocabis, quemadmodum in planis expositisque locis, sed in duas aut quatuor partes diuides eos, id est, vnumquodque contubernium ad duorum vel quatuor hominum altitudinem, pro ratione multitudinis tuæ, & pro vsu præsente: partes autem istæ diuisæ, & à se separatæ, procedant ad vnius lapidis iactum.

60 Sin equites & tuldum siue impedimenta quoq; ibi affuerint, impedimenta statim post pedites locabis, deinde equites post impedimenta: à tergo equitum quidam scutati leues collocabuntur, ad extremas partes defendendas, aduersus omnes nec opinatas incursiones.

61 Leues alios emittes ex acie vsque ad vnius signi numerum, cum paucis equitibus: alios ad latera hinc atque illinc collocabis, ad peruidendum & explorandum, num aliquæ ibi insidiæ sint positæ, & ad arbores circumcirca tam idoneè cædendas, vt manibus, si quando tum vsus tulerit, in transitum hostium deiectæ, aditu in angustijs atque itinere illos prohi-

μόνον ἔχειν τοὺς σκουτάτους, μείζονα κοντάρια· τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς, σκουτάρια ἀκόντια μικρὰ τζικούρια, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἐλαφρὸν καὶ χρήσιμον. ἀξίνας δὲ πάντως περισσὰς χρὴ ἔχειν, καὶ ἐν τοῖς σαγμαρίοις ἐπιφέρεσθαι, διὰ τὰς χρείας.

59 Τὴν δὲ πεζικὴν τῶν σκουτάτων τάξιν μηδ' ἐπ' εὐθείας ἤτοι κατὰ τὸ μέτωπον τάσσειν χρὴ, ὡς ἐν τοῖς ὁμαλοῖς καὶ γυμνοῖς τόποις, ἀλλ' εἰς δύο ἢ τέσσαρα μέρη ἐπὶ δύο ἢ τεσσάρων τὸ βάθος τῶν ἀκιῶν πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ, ἢ ὡς ἡ χρεία ἀπαιτεῖ. τὰ δὲ μέρη ἴσως κινεῖν καὶ περιπατεῖν ἀφεστῶτα ἀπ' ἀλλήλων ὡς ἀπὸ λίθου βολῆς.

60 Εἰ δὲ σύνεισι καβαλλάριοι, ἢ τοῦλδον, ὄπισθεν αὐτῶν τὸ τοῦλδον ποίει, καὶ μετ' αὐτὸ τοὺς καβαλλαρίους, καὶ μετ' αὐτοὺς ὀλίγους σκουτάτους ψιλοὺς νωτοφύλακας, διὰ τὰς ἀπὸ ὄπισθεν, ὡς εἰκὸς, ἐπιγινομένας ἀδοκήτους ἐφόδους.

61 Τοὺς ψιλοὺς τοὺς μὲν ἐκπορεύεσθαι τῆς παραλλάξεως μέχρι ἑνὸς σημείου διὰ τῶν καβαλλαρίων. τοὺς δὲ ἐκ πλαγίων ἔνθεν κἀκεῖθεν ἀναγκαίως περιπατεῖν, ἵνα ἐξερευνῶντες γινώσκουσι μή ποτε ἐγκρύπτων εἰς ὄλεθρον, ἢ δένδρα ἱστάμενα ὄπισθεν αὐτῶν περιπρισμένα ἔχοντα, καὶ σχηματικῶς ἱστάμενα, ἅτινα ἀπὸ χειρῶν ὠθούμενα, καὶ πίπτοντα κατὰ τῶν παρόδων ἐμφράξεις ποιοῦσιν ἐν τοῖς στενώμασιν

μασι, καὶ ἀγῶνα τοῖς αἰφνιδιαζομένοις παρέχουσιν.

62 Καὶ ταῦτα περιερευνᾶν δεῖ διά τε ψιλῶν στρατιωτῶν καὶ ὀλίγων καβαλλαρίων, ἅμα δὲ καὶ ἀποσοβεῖν τοὺς κεκρυμμένους ἐχθρούς, εἶτ' οὕτως παρέρχεσθαι τὴν παράταξιν.

63 Καὶ ὅπου μὲν ἀραιότεροί εἰσι τόποι τοὺς καβαλλαρίους προλαμβάνειν καὶ τὰς βίγλας ποιεῖν. ὅπου δὲ δασεῖς καὶ δυσχερεῖς τόποι, τοὺς ψιλούς.

64 Τοὺς δὲ ψιλοὺς μὴ τάττε ἐπ' εὐθείας καθὼς τοὺς σκουτάτους, ἀλλὰ κατὰ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέσσαρας ψιλοὺς ἀκοντιστὰς τάξεις ἐπιφερομένους καὶ τὰ σκουτάρια αὐτῶν, ἵνα ἐὰν χρεία γένηται καὶ σκουτώσωσι καὶ ἀκοντίσωσιν οἱ αὐτοί. ἕνα δὲ τοξότην ἐχέτω, ὅστις καὶ ὑπ' αὐτῶν φυλαχθήσεται δυνάται.

65 Τοὺς δὲ τοιούτους τοὺς δρούγγους μὴ ἐπὶ μιᾶς παρατάξεως ἢ ἐπ' εὐθείας τὴν ὁδοιπορίαν ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἐφεξῆς ἐπανισταμένους, ἵνα καὶ τοὺς νώτους ἀλλήλων φυλάττωσι, καὶ ἐὰν συμβῇ τοὺς ἔμπροσθεν αὐτῶν ἀντιστάσει ἐχθρῶν ὑπομεῖναι, καὶ βαρεῖσθαι ὑπὸ δυσχερείας τόπου, ὄπισθεν ἀγνωστὶ ὑψηλότεροι γενόμενοι κατὰ τοῦ νώτου τῶν ἐχθρῶν ἔρχονται. ὅπερ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀεὶ σπεύδειν τοὺς ψιλούς. ἵνα τοὺς ὑψηλοτέρους τόπους κατὰ τῶν ἐχθρῶν προκαταλαμβάνωσι.

66 Παραγγείλῃς δὲ καὶ τοὺς ψιλούς, ἵνα πλέον τοῦ δύνασθαι αὐτοὺς κἀκείνων μὴ χωρίζεσθαι τῆς παρατά-

ant, & magnum negotium transgredi festinantibus facessant.

62 Ad hæc perlustrare cum leuibus & paucis equitibus, & hostium insidias, si quæ in via collocatæ sint, repellere, & tum aciem instructam illac deducere oportet.

63 Vbi rariora & laxiora loca fuerint, equites & speculatores anticipent: vbi condensa & aspera, tum pedites ea occupent.

64 Leues non in frontem directè, quemadmodum scutatos, sed per duos aut tres, aut quatuor leues iaculatores cum scutis suis locabis, vt tempore hoc desiderante, tum protegere scutis, tum iaculari etiam possint: vnumque sagitarium singuli hi minuti manipuli habeant, quibus cæteri bene conseruabuntur.

65 Tales drungos, id est, cohortes milliarias non vna in acie, vel directè duces, sed ordine altius atque altius incedent, vt tergora antegredientium sequentes defendant. Quòd si contingant anterioribus, vt ab hostibus retardentur, & propter difficultatem loci admodum vexentur, tum isti à tergo de improuiso interuenientes, altiore in loco quàm hostes sunt positi, suis succurrant. Necesse enim leuibus semper est, vt aduersum inimicos altiora loca anticipent.

66 Leuibus etiam præcipies, vt longius ab acie quàm buccina exaudiri potest, ne discedant: au-

xilio enim destituti admodum premerentur.

67 Quatuor partibus in fronte ad eundum collocatis, si locus tam angustus sit vt per eum ita transire nequeant, duas partes in diphalangiam conferes.

68 Sin ne duas quidem partes spacium loci capiat, tum vnam partem quasi integram aciem ad cornu procedere faciant, reliquis leuibus ita vti antè dixi collocatis.

69 Postquam angustias loci transierint, tum quemadmodum antè fecerunt, in quatuor partes ad cornu, id est, anteriorem frontem procedant.

70 Si multitudo hostium aduentauerit vel antè vel ad latus, in quam partem videris hostes se velle conuertere, eam partem ad frontem, ad aciei initium deducito: hoc est, si ad læuam aciei appareant, hac summa parte aciei in ipsa acie consistente, moueant se reliquæ tres partes, & suis in locis ordinatè iuxta hanc partem semper instruantur.

71 Sin ad dextram venerint, eædem reliquę partes vultus suos vergentes consistant.

72 Si ante medias partes siue vnam siue duas hostes venerint, vel in dextram partem declinantium, vel ad frontem venientiū, reliquæ tum duæ partes venientes similiter instruantur, & acies in frontem obliquata fiet.

ξεως, ἵνα μὴ γυμνούμενοι βοηθείας, ὡς εἰκὸς, βαρῶνται.

67 Τῶν δὲ τεσσάρων μερῶν ἐπὶ τὸ ἔμπροσθεν κέρας προοδευομένων ἐὰν στενὸς εὑρεθῇ τόπος, ὥστε μὴ δύνασθαι τὰ τέσσαρα μέρη καθ᾽ ἑαυτὰ παρέρχεσθαι, δύο μέρη ποιεῖν εἰς διφαλαγγίαν.

68 Εἰ δὲ μηδὲ δύο χωροῦσι, καὶ ἓν μέρος παράγειν κέρας ὡς μίαν παράταξιν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐφεξῆς τῶν ψιλῶν, ὡς εἴρηται, ἀεὶ προλαμβανόντων.

69 Μετὰ δὲ τὸ παρελθεῖν τὸν στενὸν τόπον πάλιν εἰς τέσσαρας ἀρχὰς ἤγουν μέρη, ὡς ἐτάγησαν ἐπὶ κέρας, ἤγουν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, φρουρεῖν.

70 Εἰ δὲ πλῆθος ἐχθρῶν ἐπιφανῇ ἔμπροσθεν, ἢ ἐκ πλαγίων, οἷον ἂν οὖν ἴδῃς μέρος ὅτι τρέπεται κατ᾽ ἐκεῖνο, ποιήσεις ἐπὶ μέτωπον, ἤγουν ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν τῆς παρατάξεως, τουτέστιν, εἰ μὲν ἀριστερᾷ τῆς παρατάξεως τῶν τάξει ἱσταμένων ἔρχωνται τὰ ἄλλα τρία μέρη, καὶ παραλλάσσονται αὐτῷ ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις.

71 Εἰ δὲ δεξιᾷ φανῶσι, τὸν ὅμοιον τρόπον μεταβαλλόμενοι ποιοῦσι τὰς ὄψεις ἐκεῖναι.

72 Εἰ δὲ ἔμπροσθεν φανῶσι τῶν μέσων μερῶν, ἢ τοῦ ἑνὸς, ἢ τῶν δύο, καὶ τῶν τόπων δὲ δεξιᾷ ἐκκλινομένων, ἢ εἰς μέτωπον ἀποκαθισταμένων, τὰ ἄλλα δύο μέρη ἐρχόμενα ὁμοίως παραλλάσσονται, καὶ γίνεται ἡ τάξις πλαγία ἐπὶ μέτωπον.

φέρειν αὐτούς. ἢ

τὴν παράταξιν

φανῶσιν αὐτοῦ τοῦ ἄκρου μέρους τῆς παρατάξεως

Καὶ

73 Καὶ εἰ μὲν ὁ τόπος ἔχει, συμπεπηγμένως ἐπέρχεσθαι τοὺς ψιλοὺς τοῖς ἐχθροῖς, ἵνα μὴ αὐτοὺς καὶ καβαλλάριοι καταχυκλῶσι τοὺς ἐναντίους. εἰ δὲ οὐ χωρεῖ, συμπεπηγμένην αὐτὴν καὶ πεπυκνωμένην διέρχεσθαι.

74 Τὰς δὲ τῶν ὁπλιτῶν, ἤγουν σκουτάτων ἀκίας βαθείας καὶ ἀραιὰς ἔσεσθαι, ἵνα καὶ τὰς διαβάσεις τῶν δένδρων εὐκόλως ποιῶνται, καὶ ἐὰν οὕτως γένηται πυκνῶνται.

75 Ἐὰν δὲ οὐ χωρῶνται, μηδὲ ἵστασθαι τὴν παράταξιν, τοὺς δὲ ψιλοὺς ἀφιέναι εἰς τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιβοηθεῖσθαι αὐτοῖς διά τε ὀλίγων σκουτάτων καὶ διὰ καβαλλαρίων.

76 Παραγγέλλει δὲ πάντως, ἵνα ὅταν, ὡς εἰκός, κραυγὴ γένηται ἐν τῷ ὁδοιπορεῖν, ὡς ἐκ πολεμίων ἐπιφαινομένων, μὴ πάντως φέρεσθαι, καὶ κατ' ἐκεῖνο τρέχειν τὸ μέρος. ἀλλὰ τοὺς μὲν σκουτάτους τῆς τάξεως αὐτῶν ἔχεσθαι, τοὺς δὲ ψιλοὺς ἑκάστου μέρους ἐπὶ τὸ κεκραγὸς συντρέχειν, καὶ μὴ τοὺς ἔμπροσθεν εἰς τὰ πλάγια προχείρως ἔρχεσθαι, ἢ τοὺς τῶν πλαγίων ἐπὶ τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἄνευ τοῦ ἄρχοντος ἐπιτρεπῆς, ἀλλ' ἕκαστον μέρος τοῖς ἰδίοις καὶ ἵνα ἐὰν βαρῶνται, ὡς εἰκός, εἰς τὴν τῶν σκουτάτων παράταξιν τρέχωσι, καὶ μὴ βιάζωνται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

77 Ἀσφαλῶς οὖν αἱ ὁδοιπορίαι τῶν πεζῶν καὶ ἁρμοδίως γίνεσθαι δύνανται, ἵνα, ὡς εἴπομεν, ἐν μὲν τοῖς δασυτέροις τόποις καὶ δυσβάτοις ἐπὶ κέρας, ἤγουν στενὸ ἐπιμήκη τετράγωνον τάξιν, εἴτε

73 Si magnitudo loci permittat pedites sic hostes suos inuadere, vt equites quoque hostes suos circundare possint, rectè est: sin minus, hæc acies instructa densataque eat.

74 Armatorum siue scutatorum contubernia rara & alta facere oportet, vt obiectas arbores facilè transeant, & si opus fuerit densari possint.

75 Si locus eos non capiet, vniuersa tum acies instructa consistet, & leues quidam aduersus hostes procedent, & adiumento illis erunt scutati aliquot atque equites qui proximè fuerint.

76 Præcipies autem, quando aduentantibus, quemadmodum ferè fit, clamor fieri solet, ne tum misceant se milites, & ad illam occurrant partem, sed scutari suam teneant stationem, leues autem contra clamantem hostem excurrant. Neque tamen qui in anteriore parte sunt, ad latera decurrant, neque qui in lateribus sunt, ad cornua contendant, sine præfectorum imperio: sed vnumquodque latus suis, hoc clamoris tempore, si vsus sic ferat, succurrat, vt si premantur, ad scutatorum aciem se referant, ne ab hostibus lædantur.

77 Tuta igitur peditum & idonea itinera esse possunt, si vt prædiximus, in condensis asperisque locis ad cornu, id est, ad longitudinem quandam angustiorem instruantur, siue quatuor partes,

ſiue duas ſolas loci amplitudo capiat: in laxioribus autem & magis ſpatioſis locis, ad frontem acie in latum porrecta, & laxioribus latitudine contuberniis, altitudine denſioribus.

78 Illud pro certo teneas, in condenſis locis eos qui rhictaria ſiue menaula, id eſt, iacula longiora manu coniiciunt, magis neceſſarios eſſe ſagittariis aut funditoribus, atque ideo multi leues exercendi ad hæc tela ſiue iacula manu conijcienda ſunt.

79 Sagittarij in acie inſtructa præſtabiliores ſunt, & in aſperis, arduis, anguſtis atque expoſitis in locis.

80 Iaculatores extra aciem inſtructam in condenſis locis vtiliſſimi ſunt. Atque hæc in itineribus faciendis obſeruanda ſunt.

81 Priuſquam omnes caſtra poſuerint, aciem neque pedeſtrem neque equeſtrem diſſoluas, neque priuſquam foſſatum vndique munitum ſit, & ſpeculatores exierint.

82 Præcipies autem vt perfectè cognoſcant buccinæ ſonum, vt vbi conſiſtere eos iubet, conſiſtant: & vbi alia buccina procedere eos imperat, procedant. Ad hunc igitur modum de itinere exercitus faciendo diſputatum ſit. Reſtat vt de tuldo ſiue impedimentis pauca diſſeramus.

εἰς τέσσαρα μέρη, εἴ τε εἰς δύο, ὡς οἱ τόποι δέχονται. ἐν δὲ τοῖς ἀραιοτέροις ἐπὶ μέτωπον ἐν πλαγίῳ τάξει εἰς πλάτος, ἐν ἀραιοτέραις μὲν κατὰ τὸ πλάτος ἀκίαις, βαθυτέραις μὲν κατὰ τὸ πάχος.

78 Γίνωσκε δὲ, ὅτι ἐν τοῖς δυσὶν ὕλαις οἱ ἐκ χειρὸς ἀκοντίζοντες διὰ ῥικταρίων ἢ μεναύλων ἀναγκαιότεροί εἰσι καὶ τῶν τοξοτῶν καὶ τῶν σφενδονητῶν. διὰ τοῦτο πρέπον ἐστὶ τοὺς πολλοὺς τῶν ψιλῶν εἰς ῥικτάρια καὶ ἀκόντια ἐκ χειρὸς συμβαλλόμενα γυμνάζεσθαι.

79 Οἱ δὲ τοξόται ἀναγκαῖοι εἰσὶ τῇ παρατάξει μᾶλλον ὑποτασσόμενοι καὶ εἰς τραχεῖς καὶ εἰς κρημνώδεις καὶ εἰς στενοὺς καὶ γυμνοὺς τόπους.

80 Οἱ μέντοι ἀκοντισταὶ καὶ ἔξωθεν τῆς παρατάξεως εἰς τὰς ὕλας τὰς δασείας μάλιστα ἀναγκαῖοι εἰσίν. τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ παραφυλάττειν σε ἀναγκαῖον ἐστὶν, ὦ στρατηγέ.

81 Πρὶν ἢ δὲ πάντας ἀπληκεῦσαι τὴν παράταξιν μηδέποτε διάλυε, μήτε ἐπὶ πεζικῆς μήτε ἐπὶ καβαλλαρικῆς, ἕως ἂν καὶ τὸ φοσσάτον ὀχυρωθῇ, καὶ αἱ βίγλαι ἐξέλθωσιν.

82 Καὶ τοὺς πάντας παραστάξεις, ἵνα τῇ φωνῇ τοῦ κατὰ συνήθειαν βουκίνου γνωρίζοντες αὐτοὶ ἵστανται, καὶ πάλιν τῇ συνήθει φωνῇ ἑτέρου βουκίνου, ἤγουν τοῦ κινήματος κινῶσιν. οὕτως ἡμῶν διατετυπωμένων τὰ περὶ ὁδοιπορίας στρατοῦ, ἐφεξῆς σοι καὶ τὸν περὶ τοῦ λεγομένου τούλδου διαταξώμεθα τύπον.

ΔΙΑΤΑΞ. ι.

περὶ τοῦ λεγομένου τούλδου.

Δεῖ οὖν καὶ τοῦ τούλδου ἀναγκαίως σε φροντίζειν, καὶ μὴ ὡς ἔτυχε καταλιμπάνειν αὐτό, ἀλλ' ἀσφαλίζεσθαι ὅπου ἂν καταλειφθῇ.

2 Μηδὲ πάλιν ἀπερινοήτως ἐπιφέρεσθαι αὐτὸ ἐν τῇ μάχῃ. Συμβαίνει γὰρ καὶ παλικάρια εἶναι ἐν αὐτῷ χρήσιμα τοῖς στρατιώταις, καὶ τέκνα, ἢ συγγενεῖς αὐτῶν. καὶ εἰ μὴ ἐν ἀσφαλείᾳ τυγχάνει, τῷ περισπασμῷ αὐτοῦ οἱ στρατιῶται συνεχόμενοι, ἀμφίβολοι καὶ μεριζόμενοι τὰς γνώμας ἐν ταῖς μάχαις γίνονται.

3 Καὶ γὰρ ἑκάστῳ συνετῷ ἀνδρὶ σπουδή ἐστι, χωρὶς ἰδίας βλάβης τὰ τοῦ ἐχθροῦ κερδῆσαι. ἐὰν δὲ οἰκείαν ὑφορᾶται βλάβην, ἢ ἀπέχεται, ἢ ὀκνηρότερος γίνεται.

4 Καὶ πρωτοτύπως μὲν ἐπαγομένου τοῦ τούλδου, καὶ συμβολῆς δημοσίας προσδοκωμένης, πλῆθος τῶν λεγομένων παλικαρίων, ἤγουν τῶν δουλευόντων τοῖς τε ἄρχουσι καὶ τοῖς στρατιώταις, ἐπιφέρεσθαι οὐ συμβουλεύομεν, οὔτε ἐν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν γῇ τῆς μάχης ἐλπιζομένης, οὔτε ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ ἐπερχομένων, ἀλλὰ συμμέτρους εἶναι καὶ τοὺς ἐν δυνάμει ὄντας.

5 Τοσούτους δέ, ἤγουν τοὺς ἐπαρκοῦντας, κατὰ τὸ κοντουβέρνια ἀντέχεσ-

CAP. X.

De tuldo, id est, impedimentis.

TVldi siue impedimentorum cura tibi suscipienda est: neq; enim temerè aut fortuitò disijciēda sunt, sed vbicunque relinquuntur, in tuto sunt collocanda.

2 Neque rursum in bello incircunspectè ducatur: persæpe enim militum administri, persæpe liberi atq; cognati, quos charos habent, cum tuldo sunt. Quod nisi in tuto sit, anxietate animorum sæpe vexantur milites, & solicitudine in diuersas partes distrahuntur.

3 Vnicuique enim prudenti viro præter suum ipsius damnum, dolori est etiam inimici prosperitas. Itaque cùm suum ipsius damnum oculis intuetur, vel omnino bello abstinet, vel ad pugnandum languidior fit.

4 Inprimis autem congregato tuldo, & publico iam prælio iminente, multitudinem palicariorum, id est, eorum qui præfectis & militibus operam dant, eò deducere non consulo, neque in sua terra bello expectato, neque in aliena: sed pauci sint, ijque quantum fieri potest firmiter muniti.

5 Totidem autem retineas, quot ad singula contubernia admini-

ſtranda & iumenta gubernanda ſatis ſint. Id fiet tum ad varietatem illorum cognoſcendam, tum ad acierum rationem percipiendam, ne iumenta perturbatè confuſa, ſumptus importunos & perturbationes varias adferant.

6 Hos tempore prœlij, ſi pedeſtris acies non adfuerit, ac reliquos qui ad tuldi cuſtodiam conſtituuntur, cum ea oportet relinquere, ſiue in ſua, ſiue in aliena terra bellum geratur. Tutiſſimum autem eſt hos in bello eſſe, quemadmodum poſtea dicemus vbi de aplicto, id eſt, caſtris, verba facimus.

7 Ipſa autem ſagmaria, id eſt, ſarcinas reliquoſq; apparatus, quæ andreſta vocant, cum ipſo tuldo relinques.

8 In incurſionibus hæc teneant ſecum milites, & vſque ad diem ipſum belli committendi bene munita habeant ac roborata.

9 Ipſo conflictationis tempore andreſtum, id eſt, apparatum propè habere minimè neceſſarium eſt, ſed in foſſato ſiue caſtris relinquatur. Perſæpe enim tumultu aliquo facto, animis concidunt, ſi pauca palicaria, id eſt, pauci ex adminiſtris capti fuerint.

10 Sin pedeſtris acies adfuerit ſiue in regione tua, ſiue in intercapedine inter tuam & hoſtilem terram, vbi bellum ſine vlla dilatione aut intermiſſione futurum eſt, ad aliquem firmum locum,

θαι διοικεῖσθαι τὰ ἄλογα αὐτῶν πρὸς τὴν διαφορὰν καὶ τὴν ποιότητα καὶ διάγνωσιν τῶν ταγμάτων, ἤτοι τὸ πλῆθος τῶν ἀλόγων. διὰ τὸ μὴ πολλὴν φύρσιν καὶ δαπάνην ἄ[illegible]ρον καὶ περισπασμὸν εἰς αὐτοὺς γίνεσθαι.

6 Τούτους δὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς μάχης, εἰ μὲν σύνεστι πεζικὸς στρατὸς, δηλονότι σὺν αὐτῷ, μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀφοριζομένων καταλιμπάνειν αὐτοὺς εἴτε ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, εἴτε ἐν ἀλλοτρίᾳ ὁ πόλεμος κρίνεται. ἀσφαλῶς δὲ αὐτοὺς εἶναι ἐν τῷ φοσσάτῳ, καθὼς ἐν τῷ περὶ ἀπλήκτων δηλώσωμέν σοι τύπῳ.

7 Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ σαγμάρια, καὶ τὴν λοιπὴν ἀποσκευὴν, ἅπερ καλεῖται [illegible]σερατα μετὰ αὐτοῦ τοῦ τούλδου καταλιμπάνειν.

8 Τὰς δὲ ἐν μεθόδοις κούρσοις, ἢ ταῖς ἄλλαις ἐφόδοις, ἔχειν αὐτὰ στρατιώτας τάχα καὶ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἡμέρας τῆς συμβολῆς πεφραγμένα καὶ ἐν δυνάμει.

9 Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ συμβολῇ ἐγγὺς ἔχειν τῆς παρατάξεως ἀδεῶς στρατὸν οὐκ ἀναγκαῖον κρίνομεν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ φοσσάτῳ καταλιμπάνεσθαι. καὶ γὰρ συμβαίνει πολλάκις, καὶ ταραχῆς γινομένης εὐκόλως περιπίπτουσι, διὰ [illegible] ὑπὸ μικρῶν παλλικαρίων κρατεῖσθαι.

10 Εἰ δὲ σύνεστι πεζικὸς στρατὸς, εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ, ἢ ἐν αὐτοῖς τοῖς μεθορίοις ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς πολεμίας προσδοκᾶται ἡ μάχη εὐθέως γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἔχει ὑπέρ-

ὑπέρθεσιν, τότε ἐν ὀχυρῷ τόπῳ, ἔνθα καὶ βοσκαὶ καὶ ὕδατα ἀρκοῦντα εὑρίσκονται, ὡς ἀπὸ κ' ἢ ν' μιλίων καταλιμπανέτω τὸ πλίονα καὶ ἐργαλεῖα καὶ ἕτερα εἴδη, ὧν χρεία οὐκ ἔστι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου.

11 Ἀφόριζε δὲ καί τινας ἐν τῷ μέσῳ διαστήματι τοῦ τούλδου καὶ τῆς μάχης ἐγνωσμένους πᾶσι καὶ μὴ πονηροὺς καὶ φαύλους ἀνθρώπους, καὶ κατάστησον αὐτοὺς εἰς διάστατα, καὶ ὑπόδειξον τόπους τῷ ἄρχοντι τοῦ τούλδου. δεῖ γὰρ αὐτὸ πάντως ἄρχοντα ἴδιον ἔχειν. ὥστε πρὸς τὴν τοῦ πολέμου ἔκβασιν ὀφείλειν αὐτοὺς μηνύσαι τοῖς ἐν τῷ τούλδῳ, ἢ μεῖναι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐν ᾧ καταλιμπάνονται, ἢ εἰς ἑτέρῳ ἀπελθεῖν τῷ δοκοῦντι τόπῳ, ἢ καὶ ἐνέγκαι αὐτοὺς πρὸς τὸν στρατόν.

12 Ἐκ δὲ τοῦ τούλδου κινοῦντας ἐπὶ τὴν μάχην παραλαβεῖν τὰ ἀδρέστατα ἤγουν σαγμάρια, καὶ ἢ τέντας διπλᾶς ἢ σαγία διπλᾶ εἰς τὸ μὲν ἓν σκέπεσθαι, εἴπερ χρεία καλέσοι. τὸ δὲ ἕτερον εἰς τένταν ἢ τὸ λεγόμενον καμάρδην ἔχειν.

13 Ἀλλὰ καὶ δαπάνην ἢ παξαμαδίου, ἢ πίσου, ἢ ἄλλου τινὸς εἴδους ἐλαφροῦ εἴκοσι ἢ καὶ τριάκοντα λίτρας, καὶ τότε ἀπληκεῦσαι ἐν τῷ φοσσάτῳ, ἐν ᾧ ἂν δόξῃ γίνεσθαι τόπῳ, ὅτε πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν μάχην ἀποκινήσωσιν.

vbi & paſtiones & aquę futurę ſunt triginta aut quinquaginta millibus ab eo loco inutile tuldum & ſuperfluum relinquito, & ſupervacanea iumenta reliquaque arma quæ ipſo belli tempore vtilia non erunt, omnia traduces.

11 Quoſdam in medio intervallo tuldi & prœlij collocabis, homines notos omnibus, neque obſcuros, neque ſceleratos, eoſque in media via inſtrues. Illos præfecto tuldi (ſemper enim peculiarem aliquem præfectum habere debent) oſtendes quiſint, vt in belli exitu ſignificari illi poſſint, vtrùm ne manendum in illo loco, an ad aliquem munitiorem locum procedendum, an potius ad exercitum commigrandum illis ſit.

12 Proficiſcentes ad prælium à tuldo ſagmaria auferant, & ſagmam duplicem, aut duplicem tentam, id eſt, duplex tentorium, alterum quidem pro integumento, ſi vſus ferat, alterum pro tenta ſiue camarda habeant.

13 Commeatus paxamadij ſiue biſcocti, aut alteriuſcuiuſquam expeditæ rei habeas viginti aut triginta libras, & tum caſtra ponas quocunque volueris loco & foſſato, quando ad præliandum cum hoſtibus contendunt.

14 Foſſatum vel lapidum vel laterum aggere etiam munias, quanquam ad vnum ſolum diem ibi commoraturus es.

14 Τοῦτο δὲ τὸ φοσσάτον ἢ ἀπὸ οἰκοδομῆς λίθων, ἢ πλίνθων, ὀχυρῶσαι, κἂν πρὸς μίαν ἡμέραν συμβῇ μένειν ἐκεῖσε.

15 Vnumquodque bandum, id est, cohors, fœnum aut paleas vnius diei secum circunferant, vt si, quod vsu venire potest, aliqua offensio belli contingat, si vel ibi permaneat, habeat tamen iumentis suis vnius diei pabulum: neque in tanto belli ardore vel ad pastionem ire, vel fœnum secare, quibus rebus lædi ab hostibus possent, vel vagari & circuncursare ad pabulum comparandum, hostibus iam imminentibus, vel discedere iam, in tanta hominum iumentorumque fame & miseria, atque adeo interire cogantur.

16 Si discedat exercitus tuus, nulliusque rei indigeat, exures fœnum, omnesque fruges agrorum, & sic proficisceris, propter hostes, qui post te venturi timentur.

17 In omni itinere, hostibus imminentibus, in medio exercitus tui tuldum habeas, ne si aliquò reijciuntur, ab hostibus inuadantur.

18 In itinere, quemadmodum suprà præscripsimus, non confusè milites & permistè cum tuldo ambulent, sed distinctè & separatim, vt post turmam suam tuldum cum viris ad id constitutis, quos euplictos nominant, seorsim procedat.

19 Habeat autem tuldum, quemadmodum antè memoraui mus, separatum aliquem præfectum, qui vniuersum illud gubernet & dirigat in omnes partes: ante

15 Ἕκαστον δὲ βάνδον ἀποτίθεσθαι χόρτον ἢ ἄχυρον μιᾶς ἡμέρας, ἵνα ἐάν, ὡς εἰκός, ἐναντίως τὰ τοῦ πολέμου ἐξέλθῃ, ἐν τῷ ὑποστρέφειν στρατὸν μετὰ σπουδῆς ἐν αὐτῷ ἢ μεῖναι ἐν αὐτῷ τῷ φοσσάτῳ, ἔχειν τὴν τῶν ἀλόγων ἀποτροφὴν μιᾶς ἡμέρας, καὶ μὴ ἀναγκάζεσθαι ἐν τοιούτῳ θορύβῳ ἢ βόσκειν, ἢ χορτολογεῖν ποιεῖν, καὶ βλάπτεσθαι ἑτοίμως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἢ χωρεύειν ἐγχωρίους διὰ δαπάνας τῶν ἐχθρῶν ἐπικειμένων, ἢ καὶ παρελθεῖν ἐν τοιαύτῃ ἐνδείᾳ αὐτῶν τε καὶ τῶν ἀλόγων, καὶ ἐκλυθῆναι.

16 Εἰ δὲ ἄρα καὶ παρέρχονται, καὶ οὐκ ἔχουσι τινὸς χρείαν, ἀφορίσεις τινὰς ὥστε καίειν χόρτον, καὶ οὕτως ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν περιπατεῖν διὰ τοὺς ἐλπιζομένους ὀπίσω περιέρχεσθαι πολεμίους.

17 Ἐν δὲ ταῖς ὁδοιπορίαις πολεμίων ἐγγιζόντων ἀναγκαῖον ἐστιν ἀεὶ μέσον ἔχειν τὸ τοῦλδον, ἵνα μὴ ἀφύλακτον ὂν ἐπηρεάζεται.

18 Τὰς δὲ ὁδοιπορίας, ὡς ἤδη καὶ ἄνω που εἴπομεν, μὴ ποιεῖσθαι μεμιγμένας μετὰ τοῦ τούλδου, ἀλλὰ διακεκριμένας καὶ κεχωρισμένας, ὥστε ἰδίως τὸ τοῦλδον ὄπισθεν τοῦ ἰδίου μέρους ὁδοιπορεῖν, καὶ ἰδίους στρατιώτας δυπλήκτες.

19 Δεῖ δὲ τὸ τοῦλδον, ὡς εἴρηται ἡμῖν ἀνωτέρω, καὶ ἡγεμόνα ἔχειν ἴδιον, ὥστε αὐτὸ καὶ διατάξει, καὶ διευθύνει, καὶ ἄγειν αὐτὸν οὕτως, ἢ περὶ

παρατάξεως, ἐὰν ἐκ πολεμίας γῆς ὑποστρέφῃς. ὀπίσω ἢ τῆς παρατάξεως, ἐὰν εἰς πολεμίαν γῆν ἐμβάλλῃς. ἔνθεν δὲ ἢ ἐκεῖθεν ἐὰν τὰ πλάγια τῆς παρατάξεως φοβούμενος πορεύῃ. ἐντὸς δὲ τῆς φάλαγγος ἐὰν τὰ πανταχόθεν ὕποπτα ἔχῃς. τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ τούλδου διὰ βραχέων σοι διεξήλθομεν, ὦ στρατηγέ, εἴτε ἐν ἁμάξαις μετὰ πεζικοῦ στρατοῦ, εἴτε ἐν σαγμαρίοις μετὰ καβαλλαρίων, εἴτε ἄλλης ἀποσκευῆς τοιαύτης μετὰ συμμίκτου, ὡς ἂν ἐν μηδενί, ὅσον ἐστὶ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, ἐλλείπῃ σοι κεφαλαίῳ ἡ ἡμετέρα παρακέλευσις. ἑπόμενον δὲ τούτων καὶ τὸ περὶ τῶν λεγομένων ἀπλίκτων διασαφήσομεν τῇ σῇ ἐνδοξότητι.

vniuersum exercitum, si ex hostili terra discedis: post vniuersas copias, si hostilem regionem inuadis: hinc aut illinc, si alicui è lateribus times: in medio, si omnia tibi æquè suspecta sint. Atque hæc de tuldo siue impedimentis, paucis tibi explicauimus, siue in curribus inter pedites, siue in sarcinis inter equites, siue aliqua quapiam præparatione in permista turba, vt nulla ex parte, quoad eius fieri potuit, aliquid abesset. Restat iam vt de aplictorum, id est, castrorum forma disputemus.

ΔΙΑΤΑΞ. ιά.

περὶ ἀπλίκτων.

ΔΕῖ οὖν τὰ ἄπλικτα, ἤτοι τὰ φοσσάτα, (κυρίως γὰρ φοσσάτον τὸ ἄπλικτον τοῦ ὅλου στρατοῦ καλεῖται) ταῦτα οὖν ἀσφαλῶς σε ποιεῖν. καὶ ἡ μὲν ἐνδέχεται εἰς ἀραιοτέρους τόπους κατασκηνοῦν τὰ στρατιωτικά. εἰ δὲ οὐ κατὰ πάντα, μὴ ἀμελῶς, ἀλλὰ συσφιγκτῶς καὶ ὀχυρῶς ἀπλικεύειν, καὶ ἀποφεύγειν τοὺς τόπους ἐκείνους ὅσοι ἔχουσιν ἐκ τοῦ πλησίον ὑψηλοτέρους αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐκείνους οἱ ἐχθροὶ ἀθρόως, ἢ ἐν νυκτὶ προκαταλαβόντες κακά τινα διαθήσουσι τῷ φοσσάτῳ.

2 Ὅταν τοίνυν ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν χώρᾳ στρατοπεδεύῃς περιβάλλου τάφρον βαθεῖαν, μίαν μόνην, ὡς εἴρηται,

CAP. XI.

De aplictis, id est, castris.

APlicta igitur siue fossatum (nam aplictum propriè fossatum totius exercitus est) validè quantum potes munies. Si in locis spatiosis laxisque commodè castra ponere potueris, ita facias: sin minus, non negligenter, sed sedulò & firmiter & densè castra pones. Illa autem loca in primis fugies, quæ aliquid propè celsius ac eminentius habent, ne illud inimici noctu & confertim anticipantes, multa mala vobis ex eo loco inferant.

2 Quando hostili in terra castra ponis, circunda tuos trapho, id est, fossa, quanquam ad vnum diem

ibi ſolum permanſurus es: ſecura enim huiuſmodi caſtra ſunt, & aduerſus omnes nec opinatas & ſubitas hoſtium incurſiones tuta. Cuſtodias etiam adhibebis, quaſi hoſtes propè adſint, quanquam longè eos abeſſe noueris.

3 Vbi diuturna caſtra vno aliquo in loco poſiturus es, non hoſtium incurſionem timens, ſed illorum regionem populaturus, loca eliges non condenſa, cœnoſa, paludoſa, aut ſtagnis abundantia: huiuſmodi enim halitum emittunt inſalubrem, & odores graues ad gignendum morbos idoneos: multas enim ægritudines & ardentes peſtes inferunt, & ſæpe exercitum grauiter vexant, ſæpe etiam vniuerſum delent, vt non paruus ex eo & debilis, ſed etiam conſumptus & nullus fiat.

4 Vtile & ſalutare exercitui eſt, in eodem loco diu non conſiſtere, niſi ſi hyberna faciant: atque ea tum ad ciuitatis formam muniant. Nam excretiones fæculentæ corporum in eiſdem ſemper locis factæ, deprauatos halitus expirant, & omnem aëris ſalubritatem in inſalubritatem transferunt.

5 Hybernis in omnibus, copias tuas ad contentiones bellicas & militares labores exerce, vt ijs aſſuefacti, ocium ac deſidiam, peſtem ac labem exercitus, deuitent.

6 Neque vero caſtrorum ſalu-

ἀπληκεύειν ἡμέραν μέλλῃς. ἀμετανόητος γὰρ ἡ τοιαύτη στρατοπεδεία, καὶ ἀσφαλής, διὰ τὰς αἰφνιδίους ἢ ~~ἀδήλους~~ ἐπιβουλάς. καταστήσῃς δὲ φύλακας, κἂν μακρὰν εἶναι νομίζῃς τοὺς πολεμίους, ὡς ἐγγὺς ὄντων.

3 Ὅπου δὲ μέλλεις ποιεῖσθαι χρόνιον τὸ ἄπληκτον, μὴ ἐχθρῶν ἔφοδον δηλονότι ὑφορώμενος, καὶ φθείρειν χώραν ἐναντίαν βουλόμενος, ἐκλέγου χωρία χρήσιμα, μὴ ὑλώδη, ἤγουν ὕλας καὶ πηλὰ καὶ βάλτας ἔχοντα, καὶ ὕδατα σεσημμένα. τὰ γὰρ τοιαῦτα διὰ τὰς ἀναθυμιάσεις καὶ τὰς ἀπὸ τῶν τόπων δυσωδίας νοσερά εἰσι, καὶ λοιμοὺς καὶ νόσους φθαρτικὰς ἐμβάλλει εἰς τὰ στρατεύματα. καὶ πολλοὺς μὲν πολλάκις ἐκάκωσε τῇ νόσῳ, πολλοὺς ἀπώλεσεν. ὥστε μὴ μόνον ὀλίγον ἐκ τούτου γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀσθενὲς τὸ στράτευμα.

4 Χρήσιμον δὲ καὶ σωτήριον τῷ στρατῷ γίνεται, ἐὰν μὴ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μένῃ ἀπλήκτου πολὺν χρόνον, εἰ μὴ ἄρα χειμάζει, καὶ διὰ τὸν καιρὸν ὥσπερ πεπολισμένα ἔχει τὰ ἄπληκτα τὸ στράτευμα. καὶ γὰρ σωτηρώδεις ἐκκρίσεις ἐπὶ τὴν αὐτὴν γινόμεναι τοπὴν ἀτμοὺς διεφθαρμένους ἀναπέμπουσι, καὶ συμμεταβάλλουσιν εἰς νόσον καὶ τὴν τοῦ περιέχοντος ἀέρος δεξίαν.

5 Ἐν δὲ ταῖς παραχειμασίαις πάντως, ὡς ἄνω που εἴρηται, γύμναζε τὰ στρατόπεδα, τὰ πολεμικὰ ποιεῖν, καὶ ἵνα συνεθίζωνται τοῖς πόνοις, ἵνα μήτε ἀργῶσι, μήτε ῥᾳθυμῶσιν.

6 Οὐ μόνον οὐδὲ ὑγιεινῶν σε δεῖ

φρον-

φροντίζειν ἀπλήκτων, ὅταν ἄδειαν ἔχῃς ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ πολλὰς καὶ διαφόρους ἔχειν αὐτὰ τὰς χορηγίας, καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἐξπεδίτῳ, ἤγουν κατὰ καιρὸν τῆς τοῦ ὅλου στρατοῦ συναγωγῆς, ἔνθα μάλιστα καὶ χρονίζειν δέον.

7 Φροντίζειν δὲ καὶ τῶν ἐμπόρων, ἵνα μὴ ἀδικούμενοι λυπῶνται, καὶ οὐ φέρουσι τὰς χορηγίας τῶν ἐπιτηδείων.

8 Εἰ δέ τις καὶ ἐλπὶς ἐναντία ἐνοχλῇ, ἀσφαλίζεσθαι ἢ ὀρύγμασιν, ἢ παλοῖς, ἢ ὁλοκλήρῳ τάφρῳ, ὃ λέγουσι φόσσα, ἢ τριβόλοις, ἢ οἰκοδομαῖς ἢ ἀπὸ ξύλων ἢ ἀπὸ λίθων, ἢ ἄλλως, ὡς δύνασαι ἐπινοῆσαι

9 Ἔχειν δὲ καὶ βίγλας ἔξωθεν, ἀλλὰ καὶ ἀμάξας, καὶ χαρακῶσαι, ἐὰν εἰσὶ λίαν δυνατοί. ἢ χάρακα πήξεις, ὃ λέγεται σουβαρῶσαι, εἴτε ἀραιῶς, εἴτε πυκνότερον, ὡς ἡ δύναμις ἔχει, εἴτε διὰ ξύλων τελείων, ἢ δένδρων κοπέντων.

10 Δεῖ γὰρ πάντως ἀσφάλειαν ἔχειν τὸ ἄπληκτον, εἰ μὴ ἄρα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐστὶ χώρᾳ, ἢ γυμνασίας χάριν γίνεται, ἢ ἄλλου τινὸς χρειώδους τροπῆς ἡ τοῦ στρατηγοῦ κίνησις.

11 Μάλιστα δὲ φροντίσεις καὶ τῶν πλησίον χωρῶν ὑποτελῶν τῆς βασιλείας ἡμῶν, ἵνα μὴ ἀδικῶνται παρὰ τῶν στρατιωτῶν, καὶ κατ' ἐξαίρετον τῶν γεωργῶν. δύο γὰρ ταῦτα μοι δοκοῦσιν ἐπιτηδεύματα λίαν ἀναγκαῖα πρὸς ἔθνους σύστασιν καὶ διαμονήν· γεωργικὴ

brium solùm suscipienda cura est, cùm securus ab hostibus es, sed etiam vt omnium rerum necessariarum affluentiam habeant, idque potissimum in expedito, id est, eo tempore quo omnes milites in vnum conueniunt, vbi diutius commorandum est.

7 Prouidebis etiam mercatoribus, ne illi iniuriosius tractati, rerum necessariarum inuectionem prætermittant.

8 Sin verò aliquis metus hostium impendeat, muniantur castra vel fossis, vel palis, vel integris fossis, vel tribulis, id est, muricibus, vel ædificijs siue ex ligno, siue ex lapide, aut alia quauis materia confectis, quemadmodum excogitare poteris.

9 Speculatores foris collocandi sunt, & currus omnes ad vallum faciendum congregabis. Vallabis autem castra pro copiarum ratione, vel laxius vel densius, ex lignis integris, aut ex cæsis arboribus.

10 Tuta & munita castra semper esse oportet, nisi in nostra regione vel exercitationis causa, vel alterius alicuius necessitatis gratia castra mouentur.

11 Procurabis etiam, ne vicinæ regiones quæ sub nostro imperio sunt, aliquod damnum accipiant, in primis autem vt agricolæ sine offensione conseruentur. Duæ enim hæ artes maximè vtiles esse videntur ad reipublicæ constitutionem & conseruationem: Agricul-

tura, quæ defendit & propugnat agricolas. reliquæ verò artes istis inferiores esse videntur, atque ideo necesse est ista prouidere, & illorum curam non abijcere, vt milites iustè ab illis nutriti strenuè se gerant, & agricolæ honestè tractati bonis votis illos prosequantur.

μὲν τρέφουσι καὶ αὔξουσι τοὺς στρατιώτας, στρατιωτικὴ δὲ ἐκδικοῦσα καὶ περιφυλάττουσα τοὺς γεωργούς. αἱ δ' ἄλλαι ἐπιτηδεύσεις δεύτεραι τούτων ἐμοὶ καταφαίνονται. διὰ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον ἀεὶ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν φροντίζειν ἑκάστοτε, ὡς ἂν οἱ στρατιῶται δικαίως τρεφόμενοι ἀνδραγαθῶσι, καὶ οἱ γεωργοὶ μὴ ἀδικούμενοι εὐχαῖς αὐτοὺς τὰς ἁρμοζούσαις περιπέμπωσιν.

12 Hostibus imminentibus & expectato iam bello, si anticipatis hostibus castra feceris, duorum aut trium dierum pabulum, siue paleam, siue hordeum, pro iumentis tuis præ manu habeas, quemadmodum tibi in capite de Itinere exercitus explicaui. Sin illinc ad alia castra transire volueris, vnius saltem diei commeatum eò tecum paleam aut fœnum feras, & in castris reponas, ne fortè pueri administri vi ab hostibus detineantur, & eo die prohibeantur vel pabulum colligere, vel iumenta ad pastum ducere.

12 Πολεμίων δὲ ἐγγιζόντων, καὶ προσδοκωμένου πολέμου, ἐὰν προλαβὼν ἐν φοσσάτῳ διάγῃς στρατηγέ, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀναμένῃς.

Deest longe maxima pars huius ¶.

13 Si admodum propè hostes fuerint, non absurdum erit singulos milites inter eundum pabulum colligere, quia castris iam positis, si multi ex hostibus equites fuerint, pueri administri exitu, & fœni pabulique sectione prohibebuntur.

13 Εἰ δὲ καὶ πολὺ ἐγγίζουσιν οἱ ἐχθροί, οὐκ ἄτοπον ἐν τῷ περιπατεῖν, ὡς εἴρηται, ἕκαστον συνάγειν τὸν χόρτον τὸν ὀφείλοντα ἀποτεθῆναι. οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸ ἀπλικεῦσαι πολλάκις συγχωροῦνται, οἱ παῖδες ἐξελθεῖν, καὶ χορτολογῆσαι, πλειόνων μάλιστα καβαλλαρίων τῶν ἐχθρῶν εὑρισκομένων.

14 Par est in casus aduersos sæpe intueri, & quæ inde perturbationes oriri possunt considerata, ne postea te horum pœniteat: maximeque de commeatu & pabulo militum & iumentorum laborabis, & castra munita pones idoneis in locis, vbi si quando res id exi-

14 Καὶ πῶς γὰρ οὐ δίκαιον καὶ τὰ εἰς δευτέραν τύχην ἀφορᾶν πολλάκις, καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἐναντιώσεις σκοπεῖν, καὶ προασφαλίζεσθαι τὸ μέλλον τοῦ μὴ μεταμέλεσθαι ὕστερον. καὶ μάλιστα τὰς ἀποτροφὰς ἡμερῶν ὀλίγων στρατιωτικὰς καὶ τῶν ἀλόγων, καὶ φοσσάτα ὀχυρὰ ποιεῖν ἐν ἐπιτηδείοις τόποις ἔνθα

ἔνθα δυνατὸν, εἴτε ὕδωρ ποταμοῦ, εἴτε τόπος δυσχερὴς, εἴτε ἄλλό τι ὀχύρωμα διεκδικεῖν τὸ φοσσάτον ἐν καιρῷ ἀνάγκης.

15 Ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαίοις τοῦ πεζικοῦ ἀπλίκτου καὶ τὰς ἁμάξας ὡς εἴρηται, περὶ κύκλῳ καθ[illegible] τοῦ ἀπλίκτου εἴτε ἐν πεζικῷ στρατῷ, ἢ καὶ ἐὰν εἰσὶ καὶ ἐν καβαλλαρικῷ, ἢ συμμίκτῳ, καὶ οἰκοδομεῖν, ὡς μοι εἴρηται, ἐὰν ὁ τόπος ἔχῃ. καὶ ἔξωθεν τάφρον ποιεῖν, πλάτους μὲν ποδῶν ε ἢ ς. βάθους δὲ ζ ἢ η. καὶ τὸ χῶμα ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ ὄψει τεθῆναι. ἔξωθεν δὲ ταύτης τριβόλους καὶ λάκκους μικροὺς ἔχοντας πάλους ἐντὸς πεπηγμένους, οὓς δεῖ ἐν γνώσει ποιεῖν τοῖς τοῦ στρατοῦ, διὰ τὸ μὴ ἀγνοοῦντας ὑπ᾽ αὐτῶν βλάπτεσθαι.

16 Ἔχειν δὲ τὴν περίμετρον τοῦ φοσσάτου τέσσαρας μὲν παρὰ τὰς μεγαλοτέρας καὶ δημοσίας, παραπόρτια δὲ μικρὰ πλείονα. καὶ καθ᾽ ἑκάστην πόρταν ἤγουν ἔξοδον ἔχειν ἄρχοντα πλησίον ἀπλικεύοντα πρὸς φυλακὴν αὐτῆς. ἔσω δὲ παρ᾽ αὐτὰς τὰς ἁμάξας τὰς τῶν ψιλῶν τέντας ἁπλὰς παρακειμένας, ἤγουν τῶν τε ἀκοντιστῶν καὶ τῶν τοξοτῶν, καὶ [illegible] εἶναι ὡν μακρὰν διάστημα ὡς ποδῶν τ. ἢ υ. ποτε τὰς λοιπὰς πήγνυσθαι τέντας ὥστε ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν τοξείαις μὴ πλήττεσθαι τὰς ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλ᾽ ἐν τῷ εὐκαίρῳ τόπῳ πίπτειν τὰς σαγίττας.

17 Ἐν τῷ μέσῳ δὲ φοσσάτου στα-

gat, vel aqua fluuij, aut locus arduus, aut alia firma munitio, defendere fossatum temporibus necessarijs possit.

15 Difficultas temporis si quæ pedestri aciei contingat, carris & plaustris eorum castra circumcirca quasi vallo defendes, siue pedestri aciei siue equestri siue permistæ contingat: & circùm exædificabis pro loci ratione, quemadmodum à me suprà est dictum: & exterius fossam duces ad latitudinem quinque pedum aut sex, ad altitudinem autem septem aut octo pedum, & aggerem fossæ interius conijcies, & extra hanc fossam tribulos & foueas paruas palis infixis facies, quæ ab exercitu vniuerso cognoscendæ sunt, ne illorum ignoratione lædantur.

16 Ambitus fossati siue castrorum quatuor portas maiores & publicas habeat, portulas autem paruas præterea complures. Iuxta vnamquanque portam, id est, egressum, præfectus aliquis castra ponat ad eius custodiam. Interius autem iuxta ipsos carros leuium, id est, iaculatorum & sagittariorum simplices tētas siue tentoria ponas, & à currib. trecentorū aut quadringentorum pedum interuallo distantes, tumque reliquæ ita constituantur tentæ, id est, tentoria, vt dum hostes sagittas iaciunt, minus in medio collocatæ tentæ feriantur, sed opportuno in loco sagittæ cadant.

17 In medio castrorum platea

ſtrata ſit ad crucis formam tranſuerſa, quadraginta aut quinquaginta pedum latitudine, & hinc atque illinc tentas & caſtra, ſerie quadam & ordine compitorum à ſe diſtantia ponantur. Vnuſquiſq; autem turmæ præfectus in medio ſuorum caſtra habeat.

18 Tu verò Imperator, vna aliqua ex parte, & non in media platea caſtra habeas, ne aliorum itinera & tranſitum impedias, tuque ipſe à tranſeuntibus perturbere. Equites, ſi opportunitas id ferat, in medijs caſtris, & non in extremis conſtitues.

19 Aptiſſimos quosque comites cum ſuis cohortibus ad portas foſſati collocabis, vt poſt veſpertinas miſſas nemo audeat præter exercitus voluntatem niſi dato ſigno ingredi, aut è foſſato egredi.

20 Nocturnæ equitum excubię intus tutò fiant. Vnuſquiſque turmarcha ſuum mandatorem ad imperatoris cohortem amandet, vt ibi permaneat. Similiter drungarij, id eſt, tribuni & comites ad turmarcharum caſtra ſuos mittant, vt per eos celeriter cognoſcant quæ agēda ſunt.

21 Habeas tecum, ô Imperator, buccinatores tum maiorum buccinarum tum minorum, & conſueta buccina veſperi ſonante, deſinant à laboribus, & vbi cœna-

ῥοειδῆ πλατεῖαν ἔστι στρᾶταν τὸ πλάτος μ' ἢ ν'. ποδῶν, καὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν παρακεῖσθαι αὐτῇ τὰς τένδας ῥυμοειδῶς κατὰ ὄρδινον ἐχούσας αὐτὰς ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διάστημα, καὶ ἕκαστον τουρμάρχην μέσον τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀπλικεύειν.

18 Σὲ δὲ τὸν στρατηγὸν εἰς ἓν μέρος, καὶ μὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας. ἵνα μὴ καὶ τῇ μέσῃ ἐμποδίζῃς τὴν πάροδον καὶ ὑπὸ τῶν παρερχομένων ὀχλῆσαι. τοὺς δὲ καβαλλαρίους, ἐὰν γένηται καιρὸς εἰσελθεῖν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φοσσάτου ἀπλικεύειν, καὶ μὴ ἐν τοῖς ἄκροις.

19 Τοὺς δὲ χρησιμωτέρους τῶν κομήτων μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταγμάτων εἰς τὰς πόρτας τοῦ φοσσάτου ἀφορίζεσθαι, ὥστε μετὰ τὰς ἑσπερινὰς μηδένα θαρρεῖν μέχρι τοῦ δεδομένου σημείου παρὰ γνώμην τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν ἐξέρχεσθαι ἢ εἰσέρχεσθαι ἐν τῷ φοσσάτῳ.

20 Τὰς δὲ νυκτερινὰς βίγλας τῶν καβαλλαρίων ἔσωθεν ὄντων ἀσφαλῶς γίνεσθαι. ἕκαστος δὲ τουρμάρχης ἵνα ἴδιον μανδάτωρα ἀφορίσῃ. ὥστε εἶναι εἰς τὴν κόρτην τοῦ στρατηγοῦ προσεδρεύοντα. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς δρουγγαρίους καὶ κόμητας εἰς τὴν τένδαν τοῦ τουρμάρχου. ἵνα διὰ τούτων συντόμως γινώσκωσι πάντες τὰ ἐντελλόμενα.

21 Ἔχειν δέ σε, ὦ στρατηγέ, περὶ σαυτὸν βουκινάτορας καὶ μικρῶν βουκίνων καὶ μεγάλων, καὶ τοῦ εἰθισμένου βουκίνου σαλπιζομένου περὶ ἑσπέραν

παύε

παύεσθαι τῶν πόνων, καὶ δειπνοῦντας ψάλλειν τὸν τρισάγιον ὕμνον.

22 Ἀφορίζεσθαι δὲ καί τινας ἰδικοὺς σου ἀνθρώπους πιστοὺς, ἵνα καταμανθάνωσι τὰς βίγλας, καὶ πᾶσι παραγγέλλωσι σιωπὴν ἔχειν, ὥστε ἐξ ὀνόματος μὴ θαρρεῖν μετὰ κραυγῆς καλεῖν τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ. πολλὰ γὰρ τὰ ἐκ τῆς σιωπῆς ἀγαθὰ, καὶ πολλάκις οἱ κατάσκοποι πολεμίων ἐκ τοῦ τοιούτου τρόπου ἐν τῷ στρατοπέδῳ λανθάνοντες ἐφωράθησαν, καὶ ἐκρατήθησαν. ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς κραυγῆς πολλὰ τὰ συμβαίνοντα βλαβερά.

23 Κωλύειν δὲ καὶ τὰς ὀρχήσεις, καὶ μάλιστα τὰς ἑσπερινὰς, καὶ ἄλλα εἴδη παιγνίων, ὡς μὴ μόνον ἀκόσμους καὶ θορυβώδεις ποιοῦντα ἀταξίας, ἀλλὰ καὶ κόπους ἀνωφελεῖς παρέχοντα.

24 ~~Ὅταν~~ μέλλῃς μεθιστᾶν εἰς ἕτερον τόπον ἀπλίκτου τὸ στράτευμα, καὶ βούλῃ λα~~νθάνειν~~ τοὺς πολεμίους, ἢ τόπους ὀχυροὺς προκαταλαβέσθαι προ~~έρχῃ~~, ἢ τοὺς ὄντας τοιούτους φεύγῃς διά τινας ἐκ τῶν πολεμίων βλάβας, καὶ οὐ βούλῃ ἐλθεῖν εἰς ἀνάγκην τοῦ μάχεσθαι, πολλὰ πυρὰ καύσας ἀναχώρει. βλέποντες γὰρ οἱ πολέμιοι τὰ φῶτα, δόξουσιν ἔτι ἐν τῷ ἀπλίκτῳ σε μένειν, καὶ ἐκτελέσεις σου τὸ βούλημα.

25 Τοῦτο δὲ καὶ Νικηφόρον ἴσμεν τὸν ἡμέτερον στρατηγὸν πεποιηκέναι, ὅτε κατὰ Συρίας ἀπεστάλη παρ' ἡμῶν μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς, πολλήν τε ποιησάμενος λεηλασίαν, καὶ οὕτω μετατε-

uerint, τρισάγιον, id est, ter sanctum hymnum canant.

22 Quosdam etiam singulares viros fideles cõstitues vt excubias perlustrent, & omnibus præcipiant silentium, vt ne nomine quisquam socium suum appellare audeat: multa enim ex silentio bona proficiscuntur. Persæpe enim ad hunc modum hostium speculatores deprehensi in exercitu atque adeo capti sunt, quemadmodum contrà ex clamore & tumultu multa sæpe mala existunt.

23 Prohibeas etiam horrêseis & maximè nocturnas, & si quid aliud ludicrum est, quę non solum indecoras & tumultuosas ordinis perturbationes faciunt, sed etiam labores inutiles præbent.

24 Si exercitum à castris ad alia castra transferre cupis, idque clam hostes facere, vel locum aliquem firmum hostibus præripere studes, aut loca quædam fugis propter offensiones quę ab hostibus oriri possunt, & in necessitatem præliandi venire nolueris, ignes multos facito, & discede: hostes enim hos ignes si cernant, arbitrabuntur te in castris esse, sicque quod cupis efficies.

25 Hoc Nicephorum copiarum nostrarum imperatorem, quando in Syriam ingenti cum exercitu à nobis missus est, fecisse nouimus. Nam cùm magnam prędam in media hostili terra fecisset, hostibus

permultis aduersus eum congregatis, quos Apulpher Eunuchus Saracenorum & barbaricarum copiarum imperator coegerat, tamen ad hunc modum populata hostili terra, captiuos suos reliquamque prædam integram abduxit.

26 Aduersum Bulgarorum expeditionem tale aliquid ab eodem excogitatum est, quod nequaquam obliuioni mandandum est: simul enim ad vecturam expeditum, & ad custodiam necessarium fuisse aduertebatur. Radios duos, quæ canonia vocant, æquales, trium dodrantium aut paulò amplius longitudine, ad forma Λ, id est, lambda literæ iungebat: alterum autem radium siue canonion quinque aut sex dodrantium longitudine, menauli, id est, iaculi instar ad bipes illud adiungens, tripes facit, firmatis inter se in iungendo pedibus. In summo autem illo quasi menaulo cuspis quædam magna & ampla iniecta est è tripode eminens duos dodrantes aut paulò amplius Itaque ligneos istos tribulos siue murices quando volebat iterum coniungens, ad munitionem simul & arma in necessarijs temporibus habebat, si quando hostium equites in castra nostra irruptionem atque impressionem facere moliebantur, qui hoc quasi vallo impedirentur, sæpe & vulnerabantur inuadentes, cum facile tolli, gestari, & defigi possit. Sæpe autem quando fossa non duceba-

θεὶς ἐν μέσῃ τῇ πολεμίᾳ, τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ περισυνηγμένων τοῖς ἐπεφέρετο, ἤγουν τῶν βαρβαρικῶν δυνάμεων, τήν τε αἰχμαλωσίαν τὴν βαρβαρικήν, καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην περιάδαν ἣν εἶχεν ἀβλαβῶς διεσώσατο ληηλατήσας τὴν πολεμίαν.

6 Κατὰ δὲ τὴν Βουλγάρων ἐκστρατείαν καὶ ἕτερον αὐτῷ ἐπενοήθη πρὸς φυλακὴν ἁπλίκτου χρήσιμον, ὅπερ χρὴ μὴ λήθῃ παρὰ τὸ φθάσαι. ὁμοῦ τε γὰρ τὴν βαστάζεσθαι καὶ ἀναγκαῖον εἰς φυλακὴν ἐγνωρίσθη. ἦν δὲ τοιοῦτον. κανόνια δύο σύμμετρα λαβὼν ξύλινα τριῶν που σπιθαμῶν, ἢ ὀλίγῳ πλέον λαμβδαραίαν συνέμιξεν. ἕτερον δὲ κανόνιον ὁμοίως ἔχον σπιθαμὰς πέντε, ἢ καὶ ἕξ, τάξιν μεναύλου ἐν τῇ συμμίξει τοῦ δισκελλίου ~~ἐκείνου~~ ἐπιθεὶς τρισκέλλιον ἐποίησεν ἱστάμενον ἰσχυρῶς διὰ τῆς ὑπ' ἀλλήλων τῶν σκελῶν συγκροτήσεως. περὶ δὲ τὸ ἄκρον τοῦ οἷον μεναύλου ξιφάριον μέγαν καὶ ἁδρὸν ἐνέβαλλεν προκύπτων τοῦ τρισκελλίου, ὡς εἴρηται σπιθαμὰς δύο, ἢ μικρῷ πλέον, καὶ οὕτω τοὺς ξυλίνους ἐκείνους τριβόλους ὅτι ἐβούλετο συστέλλων. ὅτε ἐβούλετο πάλιν συνίστα, καὶ εἰς ὀχύρωμα εἶχεν ὁμοῦ, καὶ ὅπλα ἐν ταῖς ἀναγκαίαις χρείαις τοῦ ἀπλίκτου κατὰ τῶν δυναμένων ἐπέρχεσθαι καβαλλαρίων τῇ τῶν δυνάμεων ἡμῶν τάξει τιτρωσκομένων ἐν ταῖς προσβολαῖς ὑπὸ τοῦ οἷον χάρακος εὐ-

κόλως καὶ ἐπιφερόμενον καὶ βασταζόμενον καὶ πηγνύμενον καὶ ὅτε πολλάκις

Τοὺς ἀπολφερ ὁ εὐνοῦχος ὁ τῶν σαρακηνῶν στρατηγὸς

λάκις ὀρύγματα οὐκ ἐγένετο ἕτοιμα, ταῦτα εἰς ἀσφάλειαν.

27 Ὅταν δὲ μέλλῃς μετὰ ἀδείας κινεῖν ἀπὸ τοῦ ἀπλίκτου, δέον δίδοσθαι μανδάτα ἀπὸ ἑσπέρας καὶ πάλιν εἰς τὸ αὔγος κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ κινήματος τὰ βούκινα τριοσάκις σημαίνειν, καὶ ἔπειτα κινεῖν. καὶ κατὰ τάξιν ἐξέρχεσθαι τοὺς ἄρχοντας, καὶ πρότερον μὲν τοὺς ὁπλίτας, εἶτα τὰς ἁμάξας ἐὰν εἰσι, καὶ εἴ τι ἕτερον ἐπιφερόμενόν εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ.

28 Ἡ δὲ τῶν τριβόλων χρῆσις ἀναγκαία ἐστιν ἐν τοῖς ἀπλίκτοις, ἐὰν γὰρ ἢ πετρώδης ὁ τόπος εὑρεθῇ, ἢ μὴ δυνηθῶσιν ὀρύξαι, ἢ βραδεῖα ἡ ὥρα γένηται, τὴν αὐτὴν τῶν στρατῶν παρέχουσι χρείαν ἐν τῇ στρατοπεδίᾳ αἱ τρίβολοι πρεπόντως ἀποτιθέμεναι ἣν καὶ τὸ ὄρυγμα παρέχει.

29 Οἴδαμεν δὲ ὅτι διαφόρους θέσεις καὶ σχήματα φοσσάτων οἱ ἀρχαῖοι παραδεδώκασιν ἐν τῇ στρατοπεδίᾳ. ἐπαινετὴ δὲ ἡ παραμήκης τετράγωνος, ὡς εὔτακτος καὶ ἀναγκαία.

30 Εἰς δὲ ἐπίδειξιν στρατοῦ καὶ φαντασίαν μᾶλλον τὰ πλάγια καὶ ἐπὶ ὕψος ἄπλικτα πλείονα τὸν ἐν αὐτοῖς στρατὸν παρὰ τοὺς ἴσους ἢ ἐγκειμένους τόπους παραδείκνυσιν. ἐὰν οὖν πρὸς ἐπίδειξιν χρεία γένηται, τοὺς πλαγίους δὲ ἐπιλέγεσθαι τόπους ἐὰν μάλιστα καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχουσι τὰ ἀναγκαιοτέρας χρείας.

31 Ἀνίσους δὲ, ὡς εἴρηται, ἐπιλέγεσθαι τόπους εἰς ἄπλικτα, καὶ μὴ χθό-

tur, hæc tamen arma ad incolumitatem parata semper habebat.

27 Quando autem securè & sine timore castra moues, mandata pridie vesperi mandatori danda sunt, rursumq; post lucem diei quo castra mouentur, buccinam ter significare hoc oportet, omnesq; ordine atq; instructa acie procedant, at primò graues, deinde currus, & si quid aliud ad militarem vsum vehi oportet.

28 Tribulorum, id est, muricum vsus in castris pernecessarius est. Si enim vel saxosus locus fuerit, vel fodere non potuerint, vel tempore destituantur, eundem in castris ponendis vsum tribuli idoneè collocati afferunt, quem & fossa ipsa apportat.

29 Diuersos situs & formas fossatorum antiqui tradiderunt in castris ponendis: laudabilis autē quadrata atque oblonga est, tum quia ordinata, tum quia necessaria est.

30 Ad splendorem & pompam exercitus venditandam, magis valent obliqua & ad altitudinem spectantia castra, maioremque numerum castrorum, quàm plana & æqualia loca, præse ferunt. Si igitur aliqua pompa opus sit, obliqua ac decliuia loca eligantur, tumque potissimum cum commeatum idoneum habent ad omnes necessarios vsus.

31 Inæqualia, vt diximus, loca eligantur ad castra ponenda: ne-

que longo tempore vno in loco permaneant, nisi propter cœli tenuitatem & puritatem, & propter necessarium commeatum aut alia quæpiam necessitas detineat.

32 Alui naturęque onera nequaquam intra castrorum ambitum ponenda sunt, sed foris, propter odoris grauitatem, si diutius vno in loco commorandum sit.

33 Necessarijs temporibus breuem aut exiguum riuulum intra ambitum castrorum recipies, ea parte qua permeabilis est exercitui.

34 Sin magnus atque asper fluuius fuerit, ad latus castrornm iungatur, vt pro vallo castris sit.

35 Mediocri fluuio præterlabente, superiorem partem versus equi aquatum ducendi non sunt, ne aqua pedibus turbata cœnosa ac lutulenta fiat, sed ad inferiorem partem adducendi sunt.

36 Si exigius fuerit fluuius, vasis educant aquam, neq; equos in fluuium admittant, propter aquæ turbulentiam.

37 Prope collem aliquem, quem hostes conscendere possent, castra ne ponas, ne fortè occupato eo loco, hostes sagittis te opprimant.

38 Si propè hostes non adfuerint, sed longi itineris viam abfuerint, castra propter fluuium ne ponas, equitum in primis, ne iumen-

νον πολὺ ἐν διατρίβειν ἐν ἑνὶ χωρίῳ. εἰ μὴ ἄρα διὰ τοὺς ἀέρας τοὺς καθαροὺς καὶ ἐπιτήδεια χρειώδες ἐστιν, καὶ οὐκ ἀπεπείγη τις ἀνάγκη.

32 Ἀλλὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἀναγκαίας χρείας τῶν ἀνθρώπων, ὡς εἴρηται, μὴ γίνεσθαι ἔσωθεν τοῦ φοσσάτου, ἀλλ᾽ ἔξωθεν, διὰ τὴν δυσωδίαν, καὶ μάλιστα ἐὰν ἐπιμένῃ διά τινα χρείαν τὸ φοσσάτον ἐν ἑνὶ τόπῳ.

33 Ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαίοις καιροῖς βραχὺ μὲν ἤτοι μικρὸν ὄντα τὸν ποταμὸν ἐν μέσῳ δεῖ ~~[illegible]~~ λαμβάνειν τοῦ χάρακος τοῦ φοσσάτου ἵνα ἐστὶν εὔβατος τοῖς τοῦ στρατοῦ.

34 Ἐὰν δὲ τραχύς ἐστι καὶ μέγας ἐκ πλαγίου αὐτὸν ποιεῖν σε χρὴ διὰ τὸ εἰς ὀχύρωμα γίνεσθαι τοῦ στρατοῦ.

35 Ποταμοῦ δὲ παρατρέχοντος συμμέτρου οὐ δέον ἐξάγειν τοὺς ἵππους εἰς πότον κατὰ τὸ ἄνωθεν μέρος, ἵνα μὴ τῇ κινήσει τῶν ποδῶν ταράσσοντες τὸ ὕδωρ θολερὸν αὐτὸ καὶ ἄχρηστον ποιήσωσιν. ἀλλὰ κάτωθεν μᾶλλον.

36 Ἐὰν δὲ ὀλίγος ἐστὶν ὁ ποταμὸς διὰ ἀγγείων αὐτοὺς δέον ποτίζειν, καὶ μὴ ἀπαφιέναι τοὺς ἵππους εἰς τὸ ταράσσειν αὐτό.

37 Πλησίον δὲ λόφου, εἰς ὃν δύνανται οἱ ἐχθροὶ ἀναβῆναι, τὸ ἄπληκτον μὴ ποιοῦ, μήπως ἐκεῖθεν τοὺς ἐν τῷ στρατῷ ~~[illegible]~~ κατατοξεύσωσιν εὐκόλως.

38 Ἐὰν δὲ οὐκ εἰσὶν ἐγγὺς οἱ πολέμιοι ἀλλὰ μακρὰν ἀπὸ ἱκανῶν ἡμερῶν ὁδοῦ, μὴ ἐπιτήδευε πλησίον ὕδατος τὰ ἄπληκτα ποιεῖν, καὶ μά-

λιστα

Ξ μὲν ἔχειν. πάντας εἰς τὰ ὀπίσω ἢ ποταμὸν ἢ λίμνην, ἢ ἕτερον τοιοῦτον ὀχύρωμα

λιστα τῶν καβαλλαρίων, ἵνα μὴ καὶ τὰ ἄλογα καὶ οἱ ἄνδρες ἐν συνηθείᾳ τῆς πολυποσίας γενόμενοι ἐν καιρῷ λείψεως, ὡς εἰκὸς, ὕδατος ὅτε δεῖ καρτερεῖν μὴ φέροντες ὀλιγορῶσι.

39 Οὐδὲ τοὺς πεζοὺς μετὰ τῶν καβαλλαρίων δεῖ ἀπληκεύειν, πρὶν ἢ τοὺς ἐχθροὺς ἐγγίσαι ἐν τῷ φοσσάτῳ, ἵνα μηδὲν στενοχορῶνται, μηδὲ εὐαρίθμητοι φαίνωνται τοῖς κατασκόποις. δοκίμαζε δὲ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἰς πόσον διάστημα χωρῶνται, καὶ πῶς μέλλουσιν ἀπληκεύειν, ἐὰν γένηται καιρὸς εἰσελθεῖν μετὰ τῶν καβαλλαρίων

40 Ἐὰν δὲ οἱ ἐχθροὶ ἐγγίζωσιν, ἵνα συναπλῶνται οἱ καβαλλάριοι τοῖς πεζοῖς ἐν τῷ ἅμα ἀπληκεύουσιν ἐν τοῖς τεταγμένοις τόποις.

41 Ἐν δὲ τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ δέον σε εἰς ὀχυροὺς τόπους τὰ ἄπλικτα ἐπινοεῖν, καὶ φροντίζειν τῶν ἐπιτηδείων, μὴ μόνον, ὡς εἴρηται τῶν *** ἀποτροφῆς ὀλίγων ἡμερῶν, ἀλλ' εἰ δυνατὸν, καὶ τῶν ἀλόγων, διὰ τὸ ἄδηλον τοῦ πολέμου, καὶ ἐπιμελεῖσθαι

42 Καὶ τὸ μὲν φοσσάτον ποιεῖν ὀχυρὸν, καὶ στρατὸν ἐν αὐτῷ καταλιμπάνειν τὸν ἀρκοῦντα. ἵνα μὴ ὁ τῶν πολεμίων στρατηγὸς ἐπιβουλεύσῃ τὸ χάρακα χαράκωμα, καὶ διαφθείρῃ τοὺς ἔσωθεν. τὰς

ta copiosæ aquationi assuefacta, alio tempore defecta potu, quando sustinere sitim debent, non possint.

39 Pedites intra castrorum ambitum cum equitibus requiescere non oportet, si hostes longè abfuerint, sed extrà & separatim prope castra, vt neque nimijs angustijs premantur, neq; à speculatoribus facilè numerentur. Sed paucos ante dies quàm hostes accedant, explorandum est quantum spacij capiant, & quemadmodum intra vallum castra ponant, si quando opus fuerit vt cum equitibus simul castra habeant

40 Sin hostes immineant, prouidendum est, ne cùm eodem in ambitu castra ponant, confusè equites cum peditibus, sed separatim àc distinctè considant.

41 Belli tempore firmis in locis castra ponas, & cura tibi commeatus rerumque necessariarũ suscipienda est, vt tum homines tum iumenta paucorum dierum commeatum, propter ancipitem belli euentum, habeant. Maximè autem prospiciendum est, vt in primis aquam obtineas, & ab hostibus defendas, qua illi interdum egebunt. Si campus est, in quo conflictatio belli futura est, à tergo vel fluuium vel lacum habeas, aut aliquam firmam munitionem.

42 Fossatum, id est, castrorum ambitum munitum facias, & satis multos ibi instructos milites relinquas, vt ne si hostium dux castris tuis insidietur, eos qui in castris sunt omnes interficiat. Currus au-

καὶ διασκοπεῖν. ἵνα διὰ πάντων δύνασαι τὸ ὕδωρ ἐκδικεῖν. ἐν καιρῷ γὰρ καὶ τοὺς πολεμίους ἕξεις δεομένους. καὶ ἐὰν μὲν ἐστὶ κάμπος ἐν ᾧ ἡ συμβολὴ τοῦ πολέμου μέλλει γίνεσθαι. σπουδάζειν

τὰ δ' ἔξωθεν μὲν πλησίον δὲ τοῦ φοσσάτου.

ταῖς τοῖς

τῆς ζωοτροφίας τῶν ἀνθρώπων

tem tui aciem sequantur.

43 Si fortis fuerit locus atq; inequalis, caragum, id est, vecturam, reliquaq; impedimenta atque apparatum in fossato cum paucis quibusdam viris curulibus ad illorum custodiam relinques. Acies autem instructa idoneo in loco prope fossatum collocetur.

44 Si loca difficultate atque asperitate munita, & hostes maxima ex parte equites fuerint, ad defensionem & propugnationem vecturæ ac impedimentorum ipsa loci natura satis erit. Si enim currus talibus in locis sequerentur, vtiles instructæ aciei non essent, sed perturbatiores esse reperientur.

45 Obseruabis etiam boues diligenter, vt aciem sicubi sequantur, vbi opus est consistere possint, ne tumultu inimicorum & sagittarum iaculorumque coniectione exagitati, eam impediant & perturbent. Sed vel pedicas vel vincula iniicies, ne sagittis aliqui vulnerati pedites perturbent. Itaque ne prope quidem pedites in acie admoueantur.

47 Si alicui loco ab hostibus oppugnato succurendum est, anticipandus aliquis locus cum celeritate est sed vt currus tardius procedentes impedimento illis maturantibus nulli sint, relinquendi cum reliquis impedimentis in aliquo loco munito sunt. Capiendi

ἢ ἁμάξας ἀκολουθεῖν ἐν τάξει.

43 Εἰ δὲ δυνατός ἐστιν ὁ τόπος καὶ ἀνώμαλος, τὸ μὲν καραγὸν, ἤτοι τὰς ἁμάξας, καὶ τὰ ὅμοια, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦλδον, ἐν φοσσάτῳ καταλιμπάνειν μετ' ὀλίγων τῶν ἁμαξηλατῶν εἰς παραφυλακὴν, τὴν δὲ παράταξιν πλησίον τοῦ φοσσάτου τάσσειν ἐν ἐπιτηδείῳ τόπῳ.

44 Εἰ γὰρ εἰσὶν οἱ τόποι δύσβατοι, καὶ μάλιστα τῶν ἐχθρῶν ὄντων καβαλλαρίων, ἀρκεῖ τῇ παρατάξει εἰς ὀχύρωμα ἡ τοῦ τόπου δυσχέρεια. ἐὰν γὰρ ἁμάξαι ἀκολουθῶσιν ἐν τοῖς τοιούτοις τόποις ἐπωφελεῖς μὲν τοῖς ταττομένοις οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ δυσμετάθετοι εὑρίσκονται.

45 Ἐπινοήσεις δὲ εἰς τοὺς βόας τῶν ἁμαξῶν ἵνα ὅταν ἀκολουθῶσι τῇ παρατάξει ἐὰν χρεία γένηται ἀργεῖν καὶ ἀναμένειν τὰς ἁμάξας ὥστε μὴ διαταράσσεσθαι ὑπὸ τοῦ θορύβου τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τῶν ὡς εἰκὸς βαλλομένων σαγιττῶν, καὶ ἀτακτεῖν καὶ ἐνοχλεῖν τῇ παρατάξει. ἀλλὰ ἢ πεδικλοῦν ταύτας, ἢ δεσμεῖν. ἵνα, ὡς εἴρηται, εἰ καί τινες ἐξ αὐτῶν ὑπὸ σαγιττῶν πιτρώσκωνται, μὴ διαταράσσωσι τοὺς πεζοὺς, διὸ οὐδὲ χρὴ πολὺ ἐγγὺς τάσσειν αὐτάς.

46 Εἰ δὲ, ὡς εἰκὸς, γένηται χρεία ἐνοχλουμένῳ βοηθῆσαι τόπῳ ὑπὸ ἐχθρῶν, ἢ προκαταλαβεῖν ταχύτερον καὶ οὐ φθάσωσιν αἱ ἁμάξαι ἵνα μὴ βραδύνωσιν αἱ χρεῖαι. τὸ μὲν ἄλλο τοῦλδον καὶ τὸ φοσσᾶτον καταλιμπάνειν ἐν ὀχυρῷ τόπῳ. παραλαμ-

λαμβάνειν δὲ τοὺς πεζοὺς καὶ τὰς δαπάνας αὐτῶν, εἰ τοιαύτη γένηται χρεία, καὶ παρασκευάζειν βαστάζεσθαι ἢ διὰ σαγμαρίων ἢ ἐπὶ τοῦτο ἀφορισμένων ἵππων, καὶ τὰς τριβόλους, καὶ οὕτως ἀπέρχεσθαι μετὰ τοῦ στρατοῦ.

47 Τότε γὰρ, ἐὰν καὶ γένηται καιρὸς ἀπλίκτου, τοῦ ὀρύγματος κατὰ τὸ δέον γινομένου, καὶ τῶν τριβόλων ἀποτιθεμένων, ἢ οἰκοδομῆς γινομένης ἔσωθεν, ἢ χάρακος ἀπὸ ξύλων πηγνυμένου, τοιαύτην ἀσφάλειαν ἔχει τὸ φοσσάτον, ἣν ὀφείλει ἔχειν μετὰ τοῦ καραγοῦ. καραγὸν δὲ λέγομεν τὰς ἁμάξας καὶ τὸν δι' αὐτῶν περιτειχισμόν.

48 Ἐὰν δὲ τύχῃ ὥστε τοὺς καβαλλαρίους πλείονας εἶναι, ὀλίγους δὲ τοὺς πεζοὺς, καὶ οὕτως δόξῃ ὥστε τὸ τοῦλδον ἐν τῷ φοσσάτῳ μὴ πάντας τοὺς πεζοὺς ἵστασθαι ἔσωθεν τοῦ φοσσάτου. ἀλλὰ τινὰς μὲν ἐν αὐτῷ τῷ φοσσάτῳ παραφυλάττειν, τινὰς δὲ ἔμπροσθεν τῶν πορτῶν καὶ τῶν ὀρυγμάτων τοῦ φοσσάτου ἐν τάξει ἵστασθαι. ἵνα ἐὰν συμβῇ τῶν καβαλλαρίων τροπὴν γενέσθαι, καὶ μὴ συνῶσιν πεζοὶ, αὐτοὶ δεχόμενοι αὐτοὺς δύναμιν καὶ ἄδειαν αὐτοῖς διδόασιν ἢ ἀναστραφῆναι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἢ εὐτάκτως ἐπέρχεσθαι εἰς τὸ φοσσάτον, καὶ μὴ στενοχωρεῖσθαι εἰς τὰς πόρτας ἐν τῇ εἰσόδῳ, καὶ κινδυνεύειν.

49 Τοὺς δὲ ἄρχοντας τῶν ὑπό σε ταγμάτων δέον σοι παραγγέλλειν ἵνα διάγνωσιν ποιοῦσιν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ παραχειμαδίου καὶ τῶν τουρμαρχῶν

pedites, capiendusque illorum commeatus est, si id vsus exigat, & vehendus cum illis, vel sagmarijs, id est, sarcinis, vel equis ad hoc paratis. Capiendi etiam tribuli, id est, murices sunt, sicque cum exercitu discedant.

47 Tum enim, si tempus aliquod ad castra ponenda fuerit, fossa opportunè ducta, & tribulis ordine positis, vel ædificatione aliqua intus adhibita, vel vallo ex lignis confecto, æque firmam munitionem fossatum habebit, ac si carago munitum fuisset. Caragum autem appellamus currus, qui ad munitionem fossati adhibentur.

48 Sin ita accidat, vt plures equites, pauciores pedites sint, decretumque fuerit omnia impedimenta in fossato vt permanerent, nullo modo pedites vniuersi intra fossatum se contineant, sed quidam intus fossatum custodiant, quidam foris ante portas & fossas castrorum instructi stent, vt si contingat equitum fugam fieri, pedites domi illorum copias recipiant, & securitatem aliquam illis afferant, vel vt aduersus hostes iterum se vertant, vel ordinatè in castra discedant, neque in ingressu portarum periclitentur aut adfligantur.

49 Præfectis tuis hoc omnino præcipiendem est, vt de hybernis procurandis nonnihil laborent, quotque & quibus equis aut armis milites sui egeant, per turmarchas

tibi significetur, vt idoneo tempore & tu hæc præpares, & milites recipiant. Maximè autem rei sagittariæ & diligentisimè prouidebis, vt qui domi immunes à militia fuerint, arcus & arma sagittaria parent. Hæc enim vna res contempta, sicuti suprà diximus, permagnas vniuerso exercitui Romano offensiones attulit. Atque hæc de aplictis siue castris à nobis dicta sint: restat vt de præparatione ad bellum, ante vnum aut alterum diem, aut plures etiam, quemadmodum opportunitas id feret, iam nunc præcipiamus, quas res suscipere, à quibus abstinere debeas, & quæ præfectis tuis militibusq; præcipienda sint.

δηλοποιεῖν πόσων ἵππων καὶ ποίων ὅπλων δέονται) οἱ ὑπ' αὐτοῖς τεταγμένοι στρατιῶται, ἵνα ἀναγκαίως παρασκευάζῃς ἐν τῷ δέοντι καιρῷ ταῦτα εὐτρεπίζεσθαι, καὶ ἐπιλαμβάνεσθαι αὐτὰ τοὺς στρατιώτας. καὶ μάλιστα τῆς τοξείας ἐπιμεληθῇς, ὥστε δυνατὸν καὶ τοὺς ἀστρατεύτους ἐν τοῖς οἴκοις ἐπιφέρεσθαι τόξα. ἡ γὰρ τούτου τοῦ κεφαλαίου ἀμέλεια πολλὴν βλάβην καὶ ἀμέλειαν τῷ καθόλου ῥωμαϊκῷ στρατεύματι ἐνεποίησεν. ὥς μοι καὶ ἄνω που εἴρηται). τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ ἀπλήκτων ἡμῖν εἰρήσθω. ἀκόλουθον δέ ἐστιν καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον προπαρασκευῆς, ἤτοι πρὸ μιᾶς ἢ δύο ἡμερῶν, πολλάκις δὲ καὶ πρὸ πλειόνων ὡς ἡ χρεία ἀπαιτεῖ ὀφειλούσης γίνεσθαι, ἤδη σοι διατάξασθαι, ὅσα τε ποιεῖν δεῖ καὶ ὅσων ἀπέχεσθαι. καὶ ὅσα τοῖς τε ἄρχουσι καὶ τοῖς στρατιώταις παραγγέλλειν σε πρέπον ἐστίν.

CAP. XII.

De præparatione ad bellum.

BElli tepmore iam imminente, vniuersum exercitum vnum in locum coges: non tamen in vnam aciem omnes copias tuas, si multæ copiosæque fuerint, instrues, ne propter numeri multitudinem aciem perturbent, & propter vastam eius magnitudinem minus obedire imperatis tuis possint: sed superua-

ΔΙΑΤΑΞ. ιβʹ.

περὶ προπαρασκευῆς πολέμου.

ΟΤαν μὲν οὖν καιρὸς πολέμου ἐλπίζεταί σοι, ὦ στρατηγέ, καὶ τὸν ἤδη προγυμνασθέντα στρατὸν ἐπισυνάξῃς, καλόν ἐστιν ἵνα μὴ ἅπαντα ὁμοῦ εἰς μίαν τάτῃς παράταξιν, καὶ μάλιστα πολὺ ὄντα καὶ ἱκανόν. διὰ γὰρ τοῦ ἀκαίρου πλήθους συγχέεις τὴν εὐταξίαν τῆς παρατάξεως, ὡς μὴ δύνασθαι διὰ τὸ μέγεθος καὶ πλῆθος καλῶς πείθεσθαι αὐτοὺς πρὸς τὰ κελευόμενα. ἀλλὰ τὸν περισσὸν στρατὸν διαμέ-

ρισον

ρεισον, καὶ ποίησον καὶ δευτέραν παράταξιν.

2 Ὅταν γὰρ δημοσίᾳ μέλλῃ καβαλλαρίων μάχῃ καὶ εἰς μίαν μόνην παραταγῶν τις τὸ ὅλον στρατὸν κατ᾽ ὄψιν τῶν πολεμίων παρατάσσῃ, καὶ μὴ ἀποβλέπῃ πρὸς ἐναντίαν τύχην, μηδὲ βλέπεται, καὶ ἄλλως ἐπιτηδεύειν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἤγουν καὶ δι᾽ ἑτέρας παρατάξεως, οὗτος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἀνὴρ ἄπειρός ἐστιν, καὶ προφανῶς εἰς κίνδυνον ἑαυτὸν ἐπιρρίπτει.

3 Καὶ γὰρ οὐχὶ τὸ πλῆθος τῶν σωμάτων, οὐδὲ ἡ ἄτακτος θρασύτης, οὐδὲ ἡ ἁπλῆ προσβολὴ τὸν πόλεμον κρίνουσιν, ἢ κατορθοῦσιν, ὥς τινες τῶν ἀπείρων νομίζουσιν. ἀλλὰ μετὰ Θεὸν διὰ τέχνης καὶ φρονημάτων στρατηγικῶν μετὰ τῆς προθυμίας τοῦ στρατοῦ κατορθοῦται ὁ πόλεμος.

4 Διὰ μὲν φρονημάτων καὶ τροπαίων οἷον εἰς καιροὺς ἤγουν ἡμέρας, ἢ νυκτὸς, ἢ χειμῶνος, ἢ εὐδίας, ἢ πάλιν εἰς τόπους, ἤγουν δι᾽ ἐγκρυμμάτων, ἢ στενωμάτων, καὶ δι᾽ αἰφνιδιασμοῦ, ἢ διὰ πολλῶν ἄλλων καὶ διαφόρων τρόπων ἵνα ἀπαλαῖ τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε χωρὶς δημοσίου πολέμου κατορθῶσαι τὴν νίκην κατ᾽ αὐτῶν. τοῦτο γὰρ ἐστὶ καὶ σωτήριον, καὶ πάνυ ἀναγκαῖον. ἵνα διὰ τῆς συνέσεως καὶ φρονήσεως καὶ ἀνδρείας καὶ τέχνης νικᾷς τοὺς ἐχθρούς.

5 Καὶ ταῦτα μὲν διὰ τῶν φρονημάτων καὶ τῶν στρατηγημάτων. διὰ δὲ τῆς ἐπιστήμης κατορθώσεις τὸν πόλεμον, ἐὰν

caneum numerum diuide, & secundam aciem ex eo instrue.

2 Qui enim vniuersis equitum copijs pugnat, & vnam in aciem aduersus hostes omnem exercitum confert, neq; in aduersos belli atq; ancipites casus intuetur, neq; procurat quemadmodum alijs copijs, si quid accidat, pugnare cum hoste possit, hic vir mihi videtur admodum imperitus rerum esse, & in manifestum discrimen seipsum conijcere.

3 Neque enim numero hominum, neque importuna audacia, neque sola conflictatione ipsa bella conficiuntur, sed secundum voluntatem Dei, arte bellica & imperatorijs factis & consilijs bene administratis, cumquadam exercitus alacritate, bella prospere succedere solent.

4 Prudentia autem ac moribus hæc fiunt, tamen pro ratione temporis, ut diei, noctis, hyemis, serenitatis: vel pro locorum situ, vt insidiarum, angustiarum, subitarum incursionum: vel pro rerum aliarum multarum ratione occurratur hostibus, vt præter commune & publicum bellum, alia ad victoriam consequendam instituas. Hoc enim admodum salutare ac necessarium est, vt intelligentia, prudentia, magnitudine animi, arte militari hostes tuos superes.

5 Atque hæc quidem prudentia factisque imperatorijs præstabis. Scienter autem bellum geres, si

idonea cum acie exercitum variè ac tutò diuiſeris aut coniunxeris, ac ordine quodam militari hoc feceris, atque in hoſtes inuaſeris.

μετὰ τάξεως πρεπούσης διαμερίσῃς, ἢ συνάψῃς τὸν στρατὸν ποικίλως καὶ ἀσφαλῶς, καὶ παρὰ τάξης μετ' εὐταξίας πολεμικῆς. καὶ οὕτως τὰς τῶν πολεμίων ἐγχειρήσεις ποιήσεις.

6 Neque verò teipſum ſolum ab hoſtium dolis , incurſionibus, conſilijs tutum conſeruabis, ſed etiam aliquas aduerſus eos machinationes ſerues. Vnde & maiores noſtri hoc quaſi vtile obſeruabant, nempe ordinis conſeruationem. Ac ideo exercitum in turmas, drungos, id eſt, cohortes miliarias, tagmata ſiue cohortes, centurias, contubernia, ac reliquas partes ad vſum bellicum idoneas partiebantur atque inſtruebant.

7 Neque enim par eſt in vnam ſolum aciem omnes copias conferre, neque in vno momento dijudicationem & adminiſtrationem tantæ equitum multitudinis ponere, præſertim cum tibi permagna militum multitudo adfuerit. Si autem quemadmodum vſus fuerit, & tibi commodiſſimum videbitur, exercitum inſtruxeris, res varias ac diuerſas bene adminiſtrabis.

8 Multos autem & varios aduerſos caſus videmus contingere, quando in vnam aciem vniuerſas copias quis cogit, in primis autem eos qui contaria, ſiue haſtas gerunt: nam cum ingens numerus ſit eorum qui in exercitu ſunt, magnum interuallum ſpacij occupabunt.

8 Πολλὰ γὰρ ἐναντία λογιζόμεθα γίνεσθαι ὅταν εἰς μίαν παράταξιν τὸν ὅλον στρατόν τις συνάξῃ. καὶ κατ' ἐξαίρετον τοὺς τὰ κοντάρια ἔχοντας. Συμβαίνει γὰρ πλήθους ὄντος στρατοῦ, καὶ εἰς πολὺ διάστημα ἐξ ἀνάγκης ἐκτεινομένους.

9 Deinde cum multa occurant inæqualia loca, inæqualem quoq; & haud morigeram aciem, nempe vaſtam eſſe oportet, parteſque eius minimè inter ſe conſpirare, atque adeo ante pugnam incœptam, perturbatam & diſſipabilem inueniemus.

9 Εἶτα καὶ ἀνωμάλων τόπων ὑποπιπτόντων, ἄνισον εὑρίσκεσθαι καὶ ἀπειθῆ τὴν παράταξιν, ὡς μακρὰν οὖσαν, καὶ μὴ συμφωνεῖν ἀλλήλοις τὰ μέρη αὐτῆς. καὶ διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τῆς συμβολῆς διὰ τὴν ἀταξίαν εὐδιάλυτον αὐτὴν καὶ πεφυρμένην γίνεσθαι.

10 Quòd ſi hoſtibus hoc contingat, vt longitudinem aciei noſtræ ſuperent, id eſt, ad nos circuncludendos ſubitò ad cornu irruant, acies reliqua quæ à tergo & lateri-

10 Εἶτα ἐάν ποτε συμβῇ τοῖς πολεμίοις ἢ ὑπερεκταθῆναι κατὰ τὸ πλάγιον. ἤγουν ἐπὶ κέρας ἐπεξελθεῖν πρὸς κύκλωσιν αἰφνιδίως λοιπὸν

πὸν ἡ παράταξις διά τε τῶν ὀπίσω καὶ τῶν πλαγίων αὐτῆς ἀπορῦσα βοηθείας. καὶ μηδενὸς ὑπάρχοντος τοῦ συνηγοροῦντος αὐτῇ ἐξ ἀνάγκης πρὸς τελείαν φυγὴν ὁρμήσει.

11 Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ πολέμου συμβολῇ, διὰ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως ἐπιβλέπειν πολλάκις τινες τῶν ταγμάτων μετὰ τῶν βάνδων ἀφανῶς λιποτακτοῦσι· καὶ γίνεται καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἀναχωρήσεως πρόφασις. καὶ πρᾶγμα ἐλεεινὸν τρεπομένων αὐτῶν, οὐδὲ ἀνακοπὴ τῆς φυγῆς, οὐδὲ ὑποστροφὴ οὐδεμία γίνεται· οὐδεὶς γὰρ ἀναφαίνεται ὁ μέλλων ἀνακαλεῖσθαι ἢ ἐπισυνάγειν αὐτοὺς εἰς τροπὴν ὡς εἴρηται, καὶ φυγὴν ὁρμήσαντας.

12 Ἐὰν δὲ τάχα νομίσωσιν μετὰ ἐπιτυχείας τὸν πόλεμον ποιεῖν οἱ εἰς μίαν παράταξιν πιστούμενοι, καὶ προωθεῖν ἐν τῇ μάχῃ τοὺς πολεμίους ὅταν διαλυθῇ πάντως ἡ παράταξις ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου καὶ ποιοῦσι τὴν δίωξιν ἀτάκτως οἱ διώκοντες. ἐὰν συμβῇ πολλάκις τοὺς φεύγοντας ἀντιστραφῆναι κατὰ τῶν διωκόντων αὐτοὺς, ἢ δύναμιν ἄλλην αἰφνιδίως ἀπὸ ἐγκρύμματος ἀναφανῆναι. ἀνάγκη πᾶσα οἱ διώκοντες εἰς φυγὴν ὁρμήσουσι μηδένα ἔχοντες, ὡς εἴρηται, τὸν δυνάμενον ἀπαντῆσαι τοὺς διὰ τῆς ὑποστροφῆς ἀπροσδοκήτως ἐπερχομένους.

13 Ἓν δὲ μόνον νομίζω προτέρημα ἔχειν τὸ πάντας εἰς μίαν πιστεύειν παράταξιν. τοῦτ' ἔστι τὸ φαίνεσθαι τοῖς ἐχθροῖς μήκοθεν πλείαν ἐξογκωμένην τὴν τάξιν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μέχρι θεωρίας καὶ μόνης ἔχει τὸ κέρδος.

bus eſt præſidio deſtituta, nemine iam aciem ſubleuante, neceſſariò ad internecionem venit.

11 Prælio iam commiſſo, propter longitudinem aciei videmus ſæpe comites cum ſuis bandis ſiue cohortibus aciem occultè deſerere: quæ res cæteris omnibus occaſionem adfert miſerabiliter fugiendi. Verſis enim in fugam illis, nulla intermiſſio fugiendi, nulla ſpes reuocandi eſt. Nemo enim eos à fugiendo repellere, aut ad ſtationem reducere poteſt iam ad fugam incitatos.

12 Si verò feliciter ſe bellum geſturos putant qui vnam in aciem ſe inſtruunt, & ante ſe in prælio repulſuros hoſtes exiſtimant, vbi vniuerſa acies diſſipatur, & omni impetu fugientes hoſtes inſequitur, ſi contingat eos iterum ſe aduerſus copias alias ſubitò ex inſidijs interuenire, nulla cauſa eſt quin qui inſequebantur ſtatim diffugiant, cùm nullos in prõptu habeant qui hos de improuiſo interuenientes repellere aut refutare poſſint.

13 Vnum autem, idque ſolum ſubſidium habere eos exiſtimo, qui vniuerſas copias vnam in aciem conferunt, vt inimicis videantur eminus perfectę atque ingentes copiæ eſſe. At hæc res ſpeciem ſolum vtilitatis habet, vtilitatem autem nullam continet.

14 Alterum autem subsidium est, quòd vna hac instructa acie, ad circumfundendos atque intercludendos hostes aptiores erunt, si id artificio quodam & cum decoro fiat.

15 Duplicem instruere aciem, vt vna alteri subsidio esse possit, quantum humano iudicio percipi potest, multa & magna & præclara bona in se continet. Ac primum sanè est, quòd prima acies cùm alteram à tergo subsidiariam habet, fortius atq; alacrius cum hostibus dimicat. Deinde extremæ oræ tum dextræ tum sinistræ, lateranis defensæ, maiore cum animo ac cupiditate bella gerunt. Maximum autem subsidium est, quòd secunda acie à tergo instructa, qui in prima acie stationem suam deserunt, in fugam non vertuntur, veriti secundam aciem, & suspicionem ignauię timentes: hoc enim magnam vtilitatem in bello adfert.

16 Prima acie, quemadmodum sæpe vsu venit, profligata, secunda acies sæpe præsidio illis perfugioque est, vnde rursus adiuti reuocatique aduersus irruentes hostes iterum se conuertunt.

17 Atque etiam quando qui in prima acie sunt hostes suos strenuè atque alacriter persequuntur, si, quod fieri solet, vertant se iterum hostes, aut aliunde subitò noui ho-

14 Ἔχει δὲ τάχα καὶ ἕτερον προτέρημα· τὸ δύνασθαι διὰ τῆς μιᾶς παρατάξεως καὶ μεγάλης ποιεῖν κύκλωσιν ἀπὸ ἑνὸς μέρους, καὶ ἀποκλείειν τοὺς πολεμίους, ἐὰν ἄρα καὶ τοῦτο μετὰ τοῦ πρέποντος λόγου καὶ τέχνης τις χρήσηται.

15 Τὸ δὲ διπλᾶς ποιεῖν τὰς παρατάξεις, ὥστε εἶναι εἰς ὑποβοήθειαν τῆς πρώτης παρατάξεως τὴν δευτέραν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν πολλὰ τὰ ἐξαίρετα καὶ ἀναγκαῖα νομίζομεν συντρέχειν. καὶ πρῶτον μὲν ὅτι οἱ τῆς πρώτης παρατάξεως ἔχοντες ὄπισθεν κατὰ τοῦ νώτου αὐτῶν τὴν δευτέραν τάξιν φυλάττουσαν αὐτοὺς, προθυμοτέρως μάχωνται πρὸς τοὺς πολεμίους. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄκρα, ἤγουν τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερὰ τῆς παρατάξεως διὰ τῶν πλαγιοφυλάκων φυλαττόμενα ἀφόβως πρὸς τοὺς ἔμπροσθεν πολεμοῦσι. τὸ δὲ πλέον προτέρημα. ὅτι τῆς δευτέρας παρατάξεως ὄπισθεν οὔσης οἱ πολλάκις λειποτακτοῦντες ἐν τῇ πρώτῃ παρατάξει οὐ τρέπονται, ὡς ἔτυχεν, ὑπὸ τῶν ὄπισθεν αὐτῶν ὑποπτευόμενοι. τοῦτο γὰρ καὶ μεγάλην ὠφέλειαν ποιεῖ τῇ μάχῃ.

16 Καὶ ἐν καιρῷ δὲ τροπῆς, ὡς πολλάκις συμβαίνει τῇ πρώτῃ (~~πα~~ ~~ρα~~)τάξει, γίνεται ἡ δευτέρα εἰς ἀντίληψιν καὶ καταφυγήν. ὅθεν πάλιν δυνατὸν αὐτοὺς ἀνακαλεῖσθαι βοηθουμένους ὑπὸ τῆς δευτέρας τάξεως, καὶ κατὰ τῶν ἐπιπεσόντων ἐχθρῶν πάλιν ἀντιστρέφεσθαι.

17 Ἀλλὰ καὶ ὅταν διώκωσι τοὺς ἐχθροὺς οἱ τῆς πρώτης παρατάξεως ἀσφαλῶς καὶ μετὰ προθυμίας ποιοῦνται τὴν δίωξιν. ἐὰν γὰρ ἀντιστραφῶσιν, ὡς πολλάκις,

κις γίνεται, φεύγοντες ἐχθροὶ ἢ ἄλλοθεν ποθὲν αἰφνιδίως ἐπέλθωσιν ἐχθροί, γίνεται δευτέρα τάξις ἀπαντῶσα καὶ συνάγουσα καὶ φυλάττουσα τοὺς τῆς πρώτης παρατάξεως.

18 Ἀλλὰ καί, ὃ μὴ γένηται, ἐὰν συμβῇ τελείαν τροπὴν γενέσθαι τῆς πρώτης τάξεως, καὶ οὐ δύναται ἀντιστραφῆναι κατὰ τῶν ἐπελθόντων αὐτῇ πολεμίων. εὑρίσκεται ἡ δευτέρα τάξις ἐντίμη, καὶ εὐκόλως πολεμεῖ καὶ καταγωνίζεται τὴν ἐναντίαν δύναμιν, κἂν τάχα παντελῶς τραπῇ ἡ πρώτη παράταξις.

19 Καὶ γὰρ ἀνάγκη πᾶσα τὴν τάξιν τῶν ἐναντίων ἐχθρῶν ἀπὸ τῆς συγκροτήσεως τοῦ πολέμου ἀκατάστατον γενέσθαι καὶ διαλελυμένην, καὶ τῆς ἡμετέρας δευτέρας τάξεως ἐντάκτως ἱσταμένης καὶ μετὰ καταστάσεως, τῆς δὲ τῶν ἐχθρῶν πεφυρμένης, περιτερεῖν μᾶλλον τὴν ἡμετέραν καὶ ἐπιδιώκειν τοὺς διαλύσαντας τὴν τάξιν.

20 Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναγκαιότερον παρὰ πάντα, ὅτι οὐ μόνον πρὸς τὰς ἰσομέτρους δυνάμεις, ἤγουν τῶν τε ἡμετέρων καὶ τῶν ἐναντίων ἁρμοδία ἐστὶ καὶ ἀναγκαία, ὡς εἴρηται, ἡ εἰς δύο παρατάξεις διαίρεσις τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ὑπερεχούσας καὶ πλέον τῶν ἡμετέρων οὔσας δυνάμεις.

21 Ἐὰν δέ τις λέγῃ ὅτι τί ὄφελος; τῆς γὰρ πρώτης τάξεως ταρασσομένης καὶ τρεπομένης, εὐχερῶς καὶ ἡ δευτέρα συναπάγεται αὐτῇ, καὶ συντρέπεται. ἀλλὰ ἀκουσάτω ὁ τοιοῦτος. ὅτι ἐὰν δύο παρατάξεων, ὡς εἰρήκαμεν, γινομένων ἐπισφαλὲς τὸ πρᾶγμα γίνεται. τὸ

stes interuenerint, secunda acies occurrens, primam aciem congregat & conseruat.

18 Sed, quod absit, si prima acies protinus repellatur, neque reuocari ad pugnandum cum hostibus poterit, secunda acies confestim instructa adest, quæ secundũ prælium iterum ineat, & de summa rerum etiam decertet, prima acie vniuersa fusa.

19 Necesse est enim aciem hostium, post bellum iam commissum & consertas manus, dissipatam atque aliquantulum inordinatam esse, secunda acie nostra adhuc integra atque ordinata, quæ certè ad victoriam magna præsidia habet, cùm instructa & perfecta aduersus confusam & perturbatam hominum multitudinem dimicet.

20 Neque verò solùm necessaria est copiarum nostrarum in duas acies diuisio, quando pares atque æquales nostræ atque hostium copiæ inter se fuerint, sed tum in primis cum maiores ac plures nostris ipsorum copiæ fuerint.

21 Sin quis dicat: Quænam tandem huius secundæ aciei vtilitas esse potest? prima enim acie fusa & repulsa, secunda acies facilè tergiuersatur, & in fugam se dat. Is secum hoc modo cogitet: Si duabus aciebus instructis bellum lubri-

cum atque anceps fuerit, quidnam quis existimare debet vna solum aciem apparata futurum, cum præsertim hac reiecta nihil habeat quo iuuare se atque recreare possit?

ἄν τις ἐλπίσῃ ὅταν καὶ μία μόνη ἐστὶ παράταξις, καὶ ταύτῃ τραπεῖσα. οὐκ ἔχει ἑτέραν δι' ἧς βοηθηθῆναι δύναται καὶ ἀνακληθῆναι;

22 Sin iterum obijcias, copias has in duas acies diuisas, longiores & tenuiores iustò esse: intelligat ijs duabus hoc effectum iri, vt cum moderata magnitudine sint, & prope se adiungantur, nulli à prælio separati, sed formæ acierum mutatæ sint, & alteram antè, alteram retrò locantes, vtranque aciem munitiorem firmioremq; reddimus.

22 Ἐὰν δὲ πάλιν λέγῃ ὅτι τῆς δυνάμεως πάσης ἤγουν τοῦ στρατοῦ μεριζομένου εἰς πρώτην καὶ εἰς δευτέραν παράταξιν ἀσθενεστέρα καὶ ἀδυνατωτέρα ἡ τάξις εὑρίσκεται, κατανοήσῃ καὶ τοῦτο. ὅτι ἐὰν μὲν ἡ δύναμις ἐμερίζετο καὶ ἐχωρίζετο τοῦ πολέμου, καλῶς ἂν τοῦτο ἠπόρει. ἀλλ' ἡμεῖς οὐ τὴν δύναμιν κελεύομεν μερισθῆναι, ἀλλὰ μόνον τὸ σχῆμα ἀλλαγῆναι. καὶ γὰρ ὃ περὶ τοῦ ἀλλαγῆναι τὸ σχῆμα συνέβαινε| γενέσθαι τὸ πᾶσαν τὴν δύναμιν εἰς μίαν παράταξιν τασσομένην μακρὰν καὶ λεπτὴν εὑρίσκεσθαι, τοῦτο ἐν τῇ διπλῇ τάξει εὐπορήσαμεν συμμέτρους τὰς δύο τάξεις ποιήσαντες, διὰ τὸ πλησίον ἀλλήλων εἶναι, οὐ τῆς μάχης χωρίσαντες, ἀλλὰ τὸ σχῆμα ἐναλλάξαντες|καὶ πλέον τὰς παρατάξεις διὰ τὸν προειρημένον τρόπον κατοχυρώσαντες.

|, καὶ τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὄπισθεν τάξαντες:

23 Propterea autem par est equestres copias, siue maiores siue minores sint, in plures diuersasq; partes diuidere, quia necesse est te certa quadam definitaque moderatione omnia instituere, cùm aduersus hostes dimicas, qui in bello tum artem militarem, tum ordinem bellicum obseruant.

23 Διὰ τοῦτο γὰρ εἰς μέρη διάφορα καλῶς ἂν καὶ πρέπον ἐστὶ τὸ πάντα καβαλλαρικὸν στρατὸν διαμερίζεσθαι κἄν τε πολύς ἐστι κἄν τε σύμμετρος. εὔδηλον γὰρ καὶ πρέπον ἵνα χρεωστῇς ὦ στρατηγὲ λόγον ποιεῖσθαι καὶ κατάστασιν ὡς ἐνδέχεται ὅταν μάλιστα καὶ πρὸς ἔθνη πολεμῇς τάξιν ἔχοντα καὶ τέχνην πολέμου.

24 Si poteris, nulla ratione bellum geras cum hostium plures copias esse intelligis. Primò cognoscendę diligenter hostium copiæ sunt, tum bellum statim inferendum est.

24 Ἐὰν δὲ δύνασαι μὴ ποιεῖ|φανερῶς τὸν πόλεμον ὅταν γινώσκεις ὅτι πλείους σου εἰσὶν οἱ πολέμιοι. καὶ γὰρ πρέπον σοι πρότερον τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων σου ἀναμαθεῖν, καὶ οὕτως ποιήσασθαι τὴν συμβολὴν τοῦ πολέμου.

25 Ἐὰν ᾖ ἔχεις πεζικὸν στρατὸν, ποιήσασθαι τούτου τὴν παράταξιν ὡς μετὰ ταῦτα δηλώσωμεν ἐν τῇ περὶ τῶν πεζῶν καὶ τῶν συμμίκτων τοῖς καβαλλαρίοις διατάξει.

26 Ἐὰν ᾖ μόνοι καβαλλάριοι εἰσὶ, καὶ πρὸς καβαλλαρίους ὑπόκειται ὁ πόλεμος, καὶ εἰς τρεῖς καβαλλαρικὰς τάξεις τάχα διαμερίσῃς τὸν στρατόν. καὶ τὴν μὲν πρώτην παράταξιν, ἥτις λέγεται πρόμαχος, εἰς τρία ἴσα μέρη ἐκτάξῃς ἀπὸ τριῶν μοιρῶν ἔχοντος ἑκάστου μέρους, ἤγουν ἀπὸ τριῶν δρούγγων ἑκάστης τούρμας, καὶ ἐν τῷ μέσῳ μέρει τάξεις τὸν ὑποστρατηγόν σου, ἐν δὲ τοῖς ἑτέροις δυσὶν, ἤγουν τῷ δεξιῷ καὶ τῷ ἀριστερῷ, τοὺς τῶν μερῶν ἄρχοντας μέσους τῶν ὑποτεταγμένων αὐτοὺς ἀρχόντων, ἤγουν τῶν μοιράρχων.

27 Ταῦτα δὲ τὰ τρία μέρη συστήσεις ἀπὸ κουρσόρων, ἤγουν τῶν εἰς κοῦρσον τεταγμένων στρατευμάτων, οὓς νῦν λέγουσι προκλάστας, καὶ διφενσόρων, ἤγουν τῶν ὑποδεχομένων τοὺς εἰς τὸ κοῦρσον ἐλαύνοντας, καὶ ἐκδικούντων αὐτοὺς, ὥστε ἑκάστου μέρους τὸ τρίτον ποσὸν κουρσάτορας εἶναι. τούτους δὲ εἶναι καὶ τοξότας. τὸ δὲ δίμοιρον τὸ ἐν μέσῳ τοῦ στρατοῦ διφένσορας ἤγουν ἐκδίκους τοὺς ὑποδεχομένους τοὺς κουρσάτορας.

28 Παρατάξεις δὲ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει οὕτως. εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος, εἰς ὃ μάλιστα καὶ αἱ κυκλώσεις τῶν ἐναντίων εὐκόλως γίνωνται δύο ἢ τρία βάνδα ἵνα εἰσὶ πλαγιοφύλακες

25 Si pedestrem habeas exercitum, huiusmodi aciem instrues, qualem tibi statim explicabimus in acie pedestri & acie mixta equitum ac peditum instruenda.

26 Sin autem soli equites fuerint, & aduersus equites bellum suscipiendum est, in tres equestres acies vniuersum diuides exercitum. Primam aciem quæ πρόμαχος, id est, propugnatrix dicitur, in tres partes diuides, vnaquaque parte siue turma in tres μοίρας siue drungos, id est, cohortes milliarias diuisa: in media autem parte siue turma ὑποστρατηγὸν, id est, principem siue proprætorem tuum: in dextra sinistraque parte, turmarchas suos, in medio drungariorum aut μοιράρχων, id est, tribunorum collocabis.

27 Has tres turmas constitues ex ijs qui ad incursiones valent, quos cursores & proclastas nominant: & ex his qui cursores excipiunt iterum à cursu redeuntes, atq; eos defendunt, quos defensores appellant: vt vniuscuiusque turmæ tertia pars cursores sint, quæ reliquæ partes in medio exercitus defensores sint, qui istos cursores vindicent & defendant.

28 Primam aciem sic instrues. Ad sinistram partem, quam maximè & facillimè circumuenire hostes solent, duas aut tres cohortes eiusdem partis, vt sint πλαγιοφύλα-

κας, id eſt, latrones ſiue laterani, aſſignabis: cohortem præterea vnam aut duas ex ſagittarijs, qui ὑπερκεράσαι, id eſt, corniſtites, ad circumdandos hoſtes & circumuallandos conſtituuntur: hos ad dextram eius partem collocabis. Ac primam aciem ſic inſtrues.

29 Secundam aciem, quæ ſubſidiaria dicitur, ſic inſtrues, vt tertiam partem totius exercitus in ſe contineat. Eam autem in quatuor partes diuides, & vnius ſagittæ iactu ad latera eiuſmodi partes à ſe mutuò diſtent. Has partes ancipites & ad vtranq; partem inflexas, quas ἀμφιςόμους ſeu διςόμους dicunt, efficies, vt qui anteriores ſunt, ad frontem cuſtodiendam parati atq; armati ſint, vt etiam ſi à tergo de improuiſo hoſtes irruant, conuertant ſe, & ad reſiſtendum hoſtibus habiles reperiantur.

30 In extremis oris aciei hinc atque illinc poſt aciem inſtructam quaſi vnius ſagittæ iactu educes ex vna cohorte ad aciem tergiſtitum, quaſi ad tertiam aciem inſtruendam.

ἄλλοις

31 Vt autem loca ſiue interualla quæ in medio ſecundæ aciei ſunt, adunata omnino iunctaq; inueniantur, & vniuerſa acies quaſi vnum corpus appareat, neq; in eundo diſtrahatur, neceſſe eſt ad hæc interualla in medio complenda è

ἴσος

ἱστάμενοι ἴσοι τοῦ αὐτοῦ μέρους· καὶ βάνδον ἓν ἢ δύο βάνδα τοξότας τοὺς λεγομένους ὑπερκεραστὰς ἤγουν ἐντίμους ὄντας εἰς κύκλωσιν τῶν πολεμίων. τούτους στήσῃ εἰς τὸ μέρος τὸ δεξιόν. καὶ τὴν μὲν πρώτην τάξιν οὕτως παρατάξεις. ας ις

29 Τὴν δὲ δευτέραν παράταξιν τὴν λεγομένην βοηθὸν τάξεις ἵνα ἔχῃ τὸ τρίτον ποσὸν τοῦ παντὸς στρατοῦ, καὶ ταύτην ποιήσεις εἰς τέσσαρα μέρη, ἵνα ὡς ἀπὸ ἑνὸς σαγιττοβόλου διαστήματος κατὰ τὰς πλευρὰς ἀλλήλων περιπατοῦσι τὰ τοιαῦτα μέρη. τὰ δὲ τοιαῦτα μέρη ἀμφίστομα ποιήσεις ἤγουν δίστομα. ἵνα καὶ οἱ ἔμπροσθεν πρὸς τὸ λεγόμενον μέτωπον εἰσὶν δυνατοὶ καὶ καθωπλισμένοι ὁμοίως καὶ οἱ ὄπισθεν πρὸς τὴν λεγομένην οὐρὰν δυνατοὶ καὶ καθωπλισμένοι. ἵνα ἐὰν κατὰ τοῦ νώτου ἤγουν ὀπίσω αὐτῶν ποιήσωσιν προσβολὴν οἱ ἐχθροί, ἀντιστρέφωνται, καὶ εὑρίσκωνται ἀπὸ τῶν δύο μερῶν ἕτοιμοι ἀντιτάσσεσθαι. + τ καὶ

30 Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄκροις μέρεσιν ὄπισθεν τῆς παρατάξεως ἑκατέρωθεν, ἤγουν ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν, ὡς ἀπὸ ἑνὸς σαγιττοβόλου διαστήματος, ἐκτάξεις ἀπὸ ἑνὸς βάνδου ἐν τάξει νωτοφυλάκων οἷον εἰς τρίτην τάξιν.

31 Ἵνα δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ χωρία, ἤγουν τὰ διαστήματα τῆς δευτέρας τάξεως, ἡνωμένα εὑρεθῶσι διὰ παντός, καὶ ἡ πᾶσα τάξις ἓν σῶμα φαίνηται, καὶ μὴ διαστρέφηται περιπατοῦσα, ἀναγκαῖον σοι ἐστὶν εἰς ταῦτα τὰ ἐν μέσῳ διαλείμματα ἀπὸ ἑνὸς βάνδου καταστῆσαι εἰς ὅλον τὸ εὔκαιρον διάστημα +

ἔχοντα

ἔχοντα τὸ βάθος ἤγουν τὸ πάχος ἢ ἀπὸ δύο καβαλλαρίων, ἢ καλῶς ἔχον ἀπὸ τεσσάρων, μάλιστα πολλοῦ ὄντος τοῦ στρατοῦ. ἵνα ὅταν καιρὸς γένηται ὑποδέξασθαι τὰ τρεπόμενα μέρη τῆς πρώτης παρατάξεως. ταῦτα τὰ τρία βάνδα ὄντα ἐν τοῖς εὐκαίροις τόποις ὑποστελλόμενα καὶ συσφιγγόμενα εὔκαιρα ποιοῦσι τὰ χωρία πρὸς τὴν ἐκείνων ὑποδοχήν. καὶ ἅμα μὲν ὑποδέχονται τοὺς τρεπομένους εὔκαιρα χωρία ποιοῦντες, ἅμα δὲ καὶ ἀναστέλλουσι τοὺς θέλοντας σκορπίζεσθαι ἢ φυγεῖν, ἅμα δὲ καὶ εἰς τρίτην τάξιν συνιστάμενα μετὰ τῶν νωτοφυλάκων ἀποσοβοῦσι πολλάκις τοὺς κατὰ νώτου ἤγουν ὄπισθεν περιφασμένους καὶ ἐπερχομένους ἐχθροὺς πρὸς τὸ ταράξαι τὴν δευτέραν παράταξιν, καὶ ἀδιάλυτον αὐτὴν διαφυλάττουσιν. καὶ ταῦτα μὲν ἐὰν πολύς ἐστιν ὁ στρατὸς οὕτω ποιήσεις.

cohorte aliqua quosdam equites eligere, qui ad duorum vel quatuor potius hominum altitudinem, si magnus fuerit exercitus, instruantur: vt si quando occasio fuerit primæ aciei partes ad fugam inclinatas excipiendi, hæ tres cohortes retrocedentes & in angustum se contrahentes opportuna loca ad illos excipiendos præparent, simulque in fugam versos in hanc locorum opportunitatem accipiant, eosque qui tergiuersari nolunt, & ad fugiendum se præparant, admodum retineant, & ad tertiam aciem cum tergistitibus iuncti, sæpe hostes ad secundam aciem perfringendam incursantes repellant, & quasi indissolubilem secundam aciem efficiant. Atque hæc si magnus fuerit exercitus, abs te fiant.

32 Ἐὰν δὲ σύμμετρον ἔχῃς στρατὸν, τουτέστιν ἀπὸ πέντε χιλιάδων ἕως δέκα ἢ δώδεκα, μηκέτι τὴν δευτέραν παράταξιν ἀπὸ τεσσάρων μερῶν ποιήσεις, ἀλλὰ ἀπὸ δύο καὶ μόνον, ὥστε ἓν καὶ μόνον χωρίον ἤγουν τόπον ἔχειν εὔκαιρον εἰς ὑποδοχὴν τῶν καταφευγόντων.

32 Sin mediocrem habueris exercitum, hoc est, à quinque millibus hominum ad decem aut duodecim millia, secundam aciem non ex quatuor partibus, sed duabus solis efficies, vt vnum solum spacium aut interuallum ad profligatos & repulsos milites habeas.

33 Εἰ δὲ ὀλιγότερον τῶν πέντε χιλιάδων ἔχεις στρατὸν, τότε τὴν δευτέραν τάξιν ἓν καὶ μόνον μέρος ποιήσεις.

33 Sin pauciores copias quinq; millibus hominum habueris, secundam aciem ex vna solùm parte efficies.

34 Ἐπὶ τούτοις δὲ πᾶσιν κελεύομέν σοι ὥστε καὶ τρία ἢ τέσσαρα βάνδα, τοὺς λεγομένους ἐνέδρους, ἤγουν ἐγ-

34 Ad hæc omnia præcipimus tibi, vt tria aut quatuor banda siue cohortes ad insidias hinc atque il-

linc exercitus tui colloces, vt alteri ad læuam instructi, insidias ab hostibus susceptas reliquasq; molitiones prohibeant: alteri ad dextram constituti, ad insidias incursionesque hostibus inferendas præparentur si locorum opportunitas id fieri permittat.

35 Adnotabis etiam eos qui ad latera aciei hostium obliquantur, & quæ à tergo incursiones atq; impressiones fiunt: si aduersus hostes bene & prudéter instituantur, efficaciores atque vtiliores sunt ijs dimicationibus quæ directè coramq; geruntur. Quamuis enim pauciores ij fuerint, hostes tamen subitò intercepti & circumclusi, eiusmodi incursioni bus magnas offensiones accipiunt. Nam neque seipsos conseruare, quamuis pares numero fuerint, possunt: neque si plures fuerint, à timore tamen & formidine abesse possunt, cùm plures longè arbitrentur esse eos qui incursiones faciunt, quàm reuera sunt.

36 Obseruandum autem est, haud par esse, sine magna necessitate, vt paucæ copiæ cum magno & instructo exercitu dimicent. Si fieri non potest quin prœlieris, ne apertè & coràm inuadas, sed vel à tergo, vel ad latera incursionem in illos facias.

κρύμματα ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τῆς παρατάξεως ἀφορίσεις καὶ τάξεις, ἵνα εἰσὶν οἱ μὲν κωλύοντες τὰ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐγχειρούμενα ἐγκρύμματα κατὰ τῶν ἀριστερῶν τῆς παρατάξεώς σου. οἱ δὲ ἵνα ποιοῦσιν ἐγκρύμματα καὶ ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν ἄρα καὶ οἱ τόποι εἰσὶν ἁρμόδιοι.

35 Σημείωσαι γὰρ καὶ ὅτι αἱ κατὰ τῶν πλαγίων τῆς τῶν ἐθχρῶν παρατάξεως, καὶ αἱ κατὰ τοῦ νώτου ἤγουν ἀπὸ ὄπισθεν αὐτῶν γινόμεναι ἐπιδρομαί, ἐὰν καλῶς γίνωνται καὶ εὐκαίρως, μᾶλλον δραστικώτεραι εἰσὶ καὶ ἀναγκαῖαι παρὰ τὰς γινομένας δι᾽ ὄψεως μόνης συμβολὰς καὶ ὠθήσεις. κἄν τε γὰρ ὀλιγώτεροί εἰσιν οἱ ἐχθροί, ὡς ἐξαίφνης ἐπιλαμβανόμενοι καὶ κυκλούμενοι, διὰ τῶν τοιούτων ἐπιδρομῶν μεγάλην τὴν βλάβην ὑπομένουσι, μὴ δυναμένων εὐκόλως σώζεσθαι τῶν ἐξ αὐτῶν τρεπομένων· κἄν τε ἰσόμετροι εἰσίν, ἢ καὶ πλείονες τοῦ στρατοῦ τοῦ σοῦ, εἰς ἀγῶνα μέγαν εἰσέρχονται καὶ φόβον, νομίζοντες πλῆθος εἶναι πολὺ τοὺς τὴν ἐπιδρομὴν ποιοῦντας.

36 Πρόσεχε δὲ ὅτι οὐ πρέπον ἐστὶ χωρὶς ἀνάγκης ὀλίγον στρατὸν πρὸς πλῆθος πολεμίων εὐτάκτων φανερῶς πρὸς μάχην συμπλέκειν. εἰ δὲ καὶ ἀνάγκη τούτου γένηται, μὴ πάντα φανερῶς καὶ διὰ ὄψεως ἐγχειρεῖν κἂν τάχα πλειονές εἰσιν ὁ ἡμέτερος στρατός, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ νώτου, ἤγουν ἀπὸ ὄπισθεν τῶν ἐχθρῶν, ἢ διὰ τῶν πλαγίων· ἐμβάλλεσθαι εἰς αὐτούς.

37 Καὶ γὰρ ἐπισφαλές ἐστι καὶ ἐπικίνδυνον ἡ δι' ὄψεως μόνον μάχη καὶ πρὸς οἷον δήποτε ἔθνος ἐπιφερομένη, κἂν τάχα καὶ ὀλιγώτερον πλῆθος ἐστὶ τὸ ἀντικαθιστάμενον.

37 Etenim valde lubricum periculoſumque eſt, coràm atque ex aduerſo cum vlla natione prœliari, præſertim ſi pauciores fuerint copiæ quæ ad pugnam inſtruuntur

38 Οὕτως οὖν ὡς ἐν κεφαλαίῳ κελεύομέν σοι, ἵνα ἅπαντα τὰ καβαλλαρικὰ τάγματα εἰς πρώτην καὶ δευτέραν παράταξιν ἐν καιρῷ πολέμου καταστήσῃς, ὅταν μάλιστα καὶ πολὺν στρατὸν ἔχεις, καὶ διατάξεις κατὰ τὸν λεχθέντα σοι τρόπον εἰς κούρσορας, ἤγουν προκλάστας τοὺς ἔμπροσθεν τῆς παρατάξεως πρὸ τῶν ἄλλων κατὰ τῶν ἐχθρῶν προτρέχοντας· καὶ εἰς διφένσορας, ἤγουν τοὺς εὐτάκτως ἱσταμένους, καὶ ὑποδέχεσθαι μέλλοντας τοὺς προδραμόντας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν μὴ τελείως διώξωσιν αὐτούς. ἀλλ' ἀνθυποστρέψουσιν ἔτι δὲ καὶ εἰς πλαγιοφύλακας καὶ ὑπερκεραστάς, ἤγουν τοὺς ἑτοίμους ἱσταμένους εἰς κύκλωσιν τῶν ἐχθρῶν, ἔτι δὲ καὶ εἰς ἐνέδρας ἤγουν ἐγκρύμματα, ἀλλὰ καὶ εἰς βοηθούς, ἤγουν τοὺς ὄπισθεν τεταγμένους καὶ ἀναστέλλοντας τοὺς ὅσοι μέλλουσι φεύγειν τὴν ἰδίαν καταλιμπάνοντες τάξιν. ἔτι δὲ καὶ εἰς νωτοφύλακας, ἤγουν τοὺς ὄπισθεν εἰς φυλακὴν τοῦ παντὸς στρατοῦ τεταγμένους.

38 Ad ſummam autem mandamus, vt vniuerſæ copiæ equeſtres in primam & ſecundam aciem belli tempore diſtribuantur, tumque maximè cùm magnum exercitum habueris: & quemadmodum ſuprà dictum eſt, in curſores ſiue proclaſtas, qui in acie cæteris antepoſiti hoſtes adoriantur: & in defenſores ſiue vindices; qui inſtructi conſiſtunt, & ad excipiendos curſores, ſi minus proceſſerint, ſed re infecta aut offenſione accepta redierint, conſtituti ſunt: tum in lateranos & corniſtites, id eſt, qui ad cirumuallandos hoſtes parantur. & in inſidias, & in ſubſidiarios, qui à tergo conſtituuntur, eoſque impediunt qui ſtationem ſuam deſerentes fugam quærunt: & in tergiſtites, qui retrò à tergo omnium ad vniuerſi exercitus cuſtodiam collocantur.

39 Ἐὰν δὲ πολὺν ἔχουσι στρατόν, καὶ δύνασαι τοιαύτας διπλᾶς παρατάξεις ποιεῖν, εἴτε δύο, εἴτε τρεῖς, ἢ καὶ πλείονας, ὥστε μεριζομένην τὴν τῶν ἐχθρῶν δύναμιν πρὸς αὐτὰς ὀλιγωτέρων ὄντων ἀσθενεῖς γίνεσθαι τὰς ἐκείνων ἢ προσβαλόντων ὁμοῦ πρὸς μίαν

39 Si ingentem habueris exercitum, & poteris eum in duas aut tres acies aut etiam plures diuidere, vt comparatæ ad illos hoſtium copię, pauciores atque imbecilliores videantur, ſi ſimul & confertim in vnam ex aciebus tuis irruant,

cæteræ acies vel ad insequendos eos, vel ad circumueniendos instituantur.

40 Altitudo aciei equestris, quemadmodum antiqui descripserunt, ad quatuor solùm equitum altitudinem constitui debet: plures enim si fuerint, nullam vtilitatem apportabunt. Neque enim si quid acidat, possunt quemadmodum pedites, aliquam impressionem facere: hi enim etiam inuiti à sequentibus incitati, impetum in hostes faciunt: equi autem equos anteriores, sicut pedites faciunt, impellere non possunt. Neq; præsidium aliquod maius erit præstitibus, id est, ijs qui in fronte collocantur, siue hi sagittarij, siue hastati fuerint.

41 Hastati enim qui post quartum equitem consistunt, hasta vti in anteriorem partem non possunt. Sagittarij autem sursum coguntur sagittas iacere, propter eos qui ante se consistunt: & ideo si densiores essent, inutiliores in pugna militari sagittæ eorum essent, quemadmodum quotidianus vsus experientiaque demonstrat.

42 Ac satis certè esset ad hunc modum descripta nobis quatuor equitum altitudo, sed quoniam sæpe pauciores fortes equites in cohortibus inueniuntur, qui in prima fronte ad cōfligendum cum hostibus, & manus conserendas committuntur, propterea par est,

τῶν ζῶν παραλάξεων ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἢ διώκεσθαι, ἢ κυκλοῦσθαι· τουτέστι τῶν ἀναγκαίων.

40 Τὸ δὲ βάθος ἤγουν τὸ πάχος τῶν παραλάξεων, καθὼς οἱ ἀρχαῖοι διετάξαντο, ἤρκει μὲν ἑκάστῳ τάγματι εἰς τέσσαρας καὶ μόνους καβαλλαρίους γίνεσθαι, ἐπειδὴ τὸ πλέον τούτων ἀργὸν καὶ ἀνωφελὲς δείκνυται ἐπὶ τῶν καβαλλαρίων. γὰρ δυνατὰ, ὡς ἐπὶ πεζικῆς τάξεως, ἀπὸ ὄπισθεν διὰ τοὺς πάχους προωθισμὸν ποιεῖν. τότε γὰρ καὶ μὴ βουλόμενοι οἱ ἔμπροσθεν ποιοῦσι. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν πεζῶν γίνεται. οἱ δὲ ἵπποι οὐ δύνανται προωθεῖν τοὺς ἔμπροσθεν αὐτῶν, ὡς οἱ πεζοί. οὐδὲ βοήθεια γίνεται ἐκ τῶν πλειοτέρων εἰς τοὺς προστάτας, τουτέστιν τοὺς τὸ μέτωπον ταισσομένους, κἂν τε τοξόται εἰσὶ, κἂν τε κονταράτοι.

41 Εἰ μὲν γὰρ κονταράτοι οἱ ὄπισθεν τοῦ τετάρτου οὐ δύνανται φθάζειν εἰς τὸ ἔμπροσθεν. οἱ δὲ τοξόται εἰς τὸ ἄνω ἀναγκάζονται τοξεύειν διὰ τοὺς ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἄπρακτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐν ταῖς συμβολαῖς τῆς μάχης γίνονται αἱ σαγίτται αὐτῶν, ὡς ἡ πεῖρα διδάσκει τοὺς ἀμφιβάλλοντας ἐὰν βούλονται.

42 Ἤρκει οὖν καθὼς εἴπομεν, τὸ πάχος τῶν τεσσάρων καβαλλαρίων. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ συμβαίνει τοὺς ἀνδρείους στρατιώτας ὀλιγωτέρους κατὰ τάγμα εὑρίσκεσθαι, τουτ᾽ ἐστὶ τοὺς ἔμπροσθεν ἱσταμένους τοὺς καὶ τὰς χεῖρας μιγνύειν πρὸς πόλεμον ὀφείλοντας, διὰ τοῦτο πρέπον ἐστὶ πρὸς τὴν δύνα-

δύναμιν τῶν ταγμάτων οὕτως ὁρίζειν τὸ πάχος τῆς παρατάξεως αὐτῶν, οἷον·

43 Εἰς τὰ ἀνδρειότερα τὰ καὶ μέσον ταττόμενα τάγματα εἰς τὴν τάξιν τὴν πρόμαχον ἀπὸ ἑπτὰ καβαλλαρίων ποιεῖν καὶ ἑνὸς παιδὸς ὑπηρέτου αὐτῶν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τάξει, ἐν ᾗ καὶ ἐκεῖ δεύτεροι κατὰ τὴν ἀνδρείαν τῆς προμάχου τάξεως ὀφείλουσι τάττεσθαι ἀπὸ ἑπτὰ ἀνδρῶν ἑκάστην δεκαρχίαν.

44 Πάλιν ἐν δεξιᾷ ἐν ᾗ καὶ ἐκεῖ ἰσοδύναμοι ἄνδρες τῆς ἀριστερᾶς ὀφείλουσιν ἀπὸ ἀνδρῶν ὀκτὼ, τὰ δὲ λοιπὰ καὶ ὑποδεέστερα τάγματα ἀπὸ ὀκτὼ ἢ δέκα ἀνδρῶν γίνεσθαι πρὸς τὰς δεκαρχίας ταττόμενα.

45 Ἐὰν μέντοι συμβῇ ἵνα ἐκ τῶν ὑποδεεστέρων τούτων ταγμάτων εἰς τὴν πρώτην παράταξιν ἐντάξῃς ἢ ἀπὸ δέκα ποιήσεις ἀνδρῶν ὡς ἀσθενεστέρων. τὰ δὲ τάγματα ἐν δευτέρᾳ τάξει ταττόμενα, καὶ ἐπίλεκτα ὄντα ἀπὸ πέντε μὲν στρατιωτῶν καὶ ἑτέρων ὑπηρετῶν εἰς τὰ ἅρματα ποιήσεις, ὥστε δέκα ἄνδρας ἑκάστην δεκαρχίαν ἔχειν. οὗτοι δὲ οἱ, ὡς εἴρηται, τεταγμένοι ἵνα κατασταθῶσιν ἐπιτηδείως εἴς τε κούρσορας καὶ ἐγκρύμματα.

46 Οὐκ ἔστιν οὖν πρέπον τῶν ὀκτὼ, ἢ τὸ πολὺ τῶν δέκα, ἀνδρῶν πλείω τὸ πάχος ποιεῖν τῆς παρατάξεως, κἂν τὸ πάνυ εἰσὶν ἀσθενῆ τάγματα, οὐδὲ τῶν πέντε ὀλιγωτέρους, ὅσον ἂν εἰσὶν ἐπίλεκτα. ὥστε πρέπον ἐστὶ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον καὶ τὴν τοιαύτην διαίρεσιν

vt pro cohortium viribus altitudinem aciei tuæ describas, ad hunc modum.

43 In fortioribus locis, & in medio collocatis cohortibus, ad aciem πρόμαχον, id est, propugnatricem, ad sex equitum altitudinē eos collocabis: ad læuam partem propugnatricis aciei, quoniam ibi milites fortitudine præstantes proximi locantur, septem virorum altitudinem vnamquanque decuriam instrues.

44 Ad dextram rursum, vbi pari fortitudine viri collocantur, ac in læuam partem antea constituebantur, octo equites collocantur: reliquæ & debiliores cohortes ex octo aut decem viris per decurias instruantur.

45 Sin contingat ex deterioribus cohortibus in prima acie collocari, ad octo vel decem illorum virorum altitudinem instruantur. Cohortes autem quæ in secunda acie collocantur, ex electis quinq; militibus, & alijs quinq; ministris, ad currus conseruandos, efficies vt decem viros vnaquæque decuria contineat. Hi autem sic instructi, idoneis in locis constituantur.

46 Ad cursores & insidias, nulla ratione plus decem virornm altitudine acies instruantur, quamuis admodum imbecilles cohortes fuerint: neq; ex electis cohortibus pauciores quinque viris. Itaque ad hunc modum idoneè diuidendus

tibi eſt exercitus, & altitudines acierum deſcribendæ, nihilque de longitudine & numero præſtitum aut perparum detrahendum eſt.

47 Si enim ad decem virorum altitudinem cohortes vniuerſas pari modo inſtruxeris, ab hoſtium ſpeculatoribus facilè numerabilem exercitum efficies, præſtitibus numeratis, vniuerſum exercitus numerum colligendo: quod minimè hoſtibus patefaciendum eſt.

48 Hac proportione & moderatione conſeruata, quod reliquum ſupereſt exercitus in ſecundam aciem conferendum eſt.

49 Mandamus autem vt contubernia militum ex maioribus minoribusque natu certa proportione fiant, ne ſenes per ſe collocati, infirmi debileſq; fiant, neque adoleſcentiores perturbati atque intractabiles, nempe imperiti, inueniantur.

50 Aciem tuam ad hunc modum armabis. Præſtitem primæ aciei, & qui illi proximè adſtat aſtitem ſiue ſecundum & extremi contubernij cuſtodem quem οὐραγὸν, id eſt, vltimanum ſiue caudanum nominant, haſtatos facies cum reliqua illorum armatura: reliquos omnes in medio illorum conſtitutos, qui ſagittas iacere ſciant, ſine haſtis collocabis. Neq; enim commodè arcum ducere poteſt ex equo, læua ſcutum tenens & arcum. Sin ſic exerceatur miles, quando ſagit-

ἀρκούντως καὶ τὰ βάθη ἤγουν τὰ πάχη τῶν παραλλάξεων γίνεσθαι. καὶ μηδὲ τὸ μῆκος ἤγουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πρωτοστατούντων ὀλιγοῦσθαι πολύ.

47 Ἐὰν γὰρ ἀπὸ δέκα ἀνδρῶν τὸ πάχος τῶν ταγμάτων ὅλων ἐν ἴσῳ μέτρῳ τάξῃς, εὐχερῶς καὶ συντόμως ὑπὸ τῶν κατασκόπων τῶν ἐχθρῶν ἀριθμεῖσθαι ποιήσεις διὰ τῶν πρωτοστατῶν ὅλον σου τὸν στρατὸν, ὅπερ οὐ δέον μανθάνειν τοὺς ἐχθρούς.

48 Τῆς δὲ εἰρημένης ἡμῖν ἀναλογίας ἤγουν τοῦ μέτρου φυλαττομένου, ἐκ τοῦ περισσεύοντος στρατοῦ τὴν δευτέραν καταστήσεις τάξιν.

49 Κελεύομεν δέ σοι καὶ τὰ κοντουβέρνια τῶν στρατιωτῶν ἀπὸ παλαιῶν καὶ νέων γίνεσθαι ἀναλόγως, ἵνα μὴ οἱ παλαιοὶ μόνοι τασσόμενοι καθ᾽ ἑαυτοὺς ἀσθενεῖς εἰσὶν, μηδὲ οἱ νεώτεροι ἄτακτοι εὑρεθῶσιν ὡς ἄπειροι.

50 Ὁπλίσεις δὲ τὴν παράταξιν οὕτως· τὸν μὲν πρωτοστάτην τῆς πρώτης τάξεως, καὶ τὸν μετ᾽ ἐκεῖνον ἱστάμενον, τοῦτ᾽ ἐστὶ τὸν δεύτερον, ἔτι δὲ καὶ τὸν ἐσώτατα ὀπίσω πάντων, ἤγουν τὸν οὐραγὸν, κονταράτους ποιήσεις μετὰ τῆς λοιπῆς αὐτῶν ἐξοπλίσεως. τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας τοὺς ἐν μέσῳ ἐκείνων τασσομένους, ὅσοι τοξεύειν οἴδασι, χωρὶς κονταρίων εἶναι ποιήσεις. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἐστὶ δεόντως περιάγειν τινὰ τόξον ἐπάνω ἵππου ἐὰν ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτοῦ καὶ τὸ σκουτάριον κατέχῃ καὶ τὸ τόξον. εἰ δὲ γυμνάσθῃ ὁ στρατιώτης ὥστε ἡνίκα τοξεύει ὀπίσω κατὰ τοῦ νώτου εὐφυῶς πέμπει

τὸ σκου-

τὸ σκουτάριον. οὐδὲ τοῦτο ἄχρηστον ἡμῖν καταφαίνεται.

51 Πρὸς τούτοις κελεύομέν σοι, ὦ στρατηγέ, ἵνα ἀφορίσῃς καὶ μάλιστα εἰς τὴν πρόμαχον παράταξιν τοὺς λεγομένους δεσποτάτους, τουτ᾽ ἐστὶ τοὺς ἐπιμελητὰς τῶν τραυματιζομένων στρατιωτῶν. καὶ καταστήσεις ὀκτὼ ἢ δέκα ἄνδρας καθ᾽ ἕκαστον βάνδον ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάγματος ἐλαφροὺς καὶ γοργοὺς ἄνευ ὅπλων τοὺς ὀφείλοντας ὄπισθεν ὡς ἀπὸ ἑκατὸν ποδῶν τοῖς ἰδίοις τάγμασιν ἀκολουθεῖν, ἵνα τοὺς ἐν ταῖς συμπλοκαῖς τοῦ πολέμου, ὡς πολλάκις γίνεται, τραυματιζομένους ἐπικινδύνως, ἢ ἐκπίπτοντας ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ μὴ δυναμένους μάχεσθαι, ἀναλέγονται καὶ περιποιοῦνται, ἵνα μὴ καταπατῶνται ὑπὸ τῆς δευτέρας παρατάξεως οἱ ἀληθῶς γενναῖοι στρατιῶται, καὶ ἐκ τῆς ὀλιγωρίας τῶν τραυμάτων διαφθείρωνται. καὶ ἵνα οἱ διασώζοντες αὐτοὺς λαμβάνωσιν ὑπὲρ μισθοῦ ἀπὸ τοῦ ταμιείου τῆς βασιλείας ἡμῶν κατὰ ἕνα ἕκαστον στρατιώτην διασωζόμενον παρ᾽ αὐτῶν νόμισμα ἕν.

52 Εἶτα δὲ οἱ τοιοῦτοι μετὰ τὸ τρέψαι τοὺς ἐχθροὺς, καὶ παρελθεῖν τὴν δευτέραν παράταξιν, τότε τὰ σκῦλα τὰ εὑρισκόμενα ἐν τῷ τόπῳ τῆς πρώτης συμβολῆς αὐτοὶ συνάγουσι. καὶ τοῖς δεκάρχαις ἤγουν τοῖς πρωτοστάταις, τοῦ ἰδίου τάγματος μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν μάχην παρέχουσιν αὐτά. λαμβάνουσι δὲ καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ τούτου παρὰ τῶν δεκάρχων εἰς παραμυθίαν αὐτῶν μοῖραν τινά. τοῦτο γὰρ τοῖς πρωτοστάταις ἐν ταῖς μάχαις προνόμιον δίκαιον καὶ

tas iacit, à tergo aptè conijciat scutum, nequaquam hoc inutile videretur.

51 Ad hæc constituendi abs te despotati quidam sunt ad primam aciem diligenter obseruandam, qui sauciatorum in prælio curam habeant. Ad vnamquanq; cohortem octo aut decem viros constitues agiles atq; expeditos, sine armis, qui centum pedum interuallo suas ipsorum cohortes sequantur, vt eos qui inter dimicandum grauiter ac periculosè sauciantur, eosque qui ex equis cadentes pugnãt & seipsos iterum colligere nequeant, recuperent & conseruẽt, vt ne strenui milites à secunda acie aduentante conculcentur, & negligentia quadam iam vulnerati interimantur. Ijque despotati quotcunque conseruauerint, à quæstore Imperij nostri pro singulis militibus conseruatis habeant numum.

52 Tales deinde, postquàm versi in fugam hostes fuerint, & secunda acies transierit, spolia quæ in primæ conflictationis loco inuenta fuerint, congregent, & pręstitibus siue contubernij sui decanis post confectum prælium tradant: cuius laboris & ipsi quoq; aliquam mercedem habeant. Hanc enim rerum fortuitarum præstitibus in bello prærogatiuam iustam atque idoneam esse arbitramur, quia in

prima belli conflictatione maxima pericula & discrimina subeunt. Hac ex re, hęc præterea vtilitas accedit, quòd ad hostes cadentes despoliandos nulli ex equis descendunt, & stationem suam deserunt.

53 Vt verò facilè conscendere equos possint tum despotati, tum milites vulnerati qui ex equis ceciderunt, par est vt despotati duas scalas ad læuam partem sellæ habeant, vnam ad emprosthocurbium, id est, antilenam: alteram ad opisthocurbium, id est, postilenam, vt quando hi duo equum conscensuri sunt, alter ad scalam anticam, alter ad posticam conscendat. Ferant autem despotati secum in phlascijs aquam, quia sæpe sauciati animo deficere solent.

54 Belli ipsius tempore, hastæ ne habeant flamûla: in quo enim ad ostentationem & pompam necessaria sunt, in eo ad bellum gerendum inutilia sunt. Si enim quis opportunè aliquid conijcere voluerit, siue iaculum siue sagittam, flamûlum magno impedimento ad id erit, vt vel propè ad scopum, vel ad spacium aliquod longum proijciatur. Sin sagittarum iaciendarum tempus fuerit, flamula admodum retardabunt sagittarios à tergo sagittas emittentes. Ad excursiones autem omnes, conuersiones, reuersiones, haud paruo im-

ἁρμόδιον ἐν τῇ ἐπιτυχίαις ἔχειν κελεύομεν, καθ' ὅτι πλέον τῶν λοιπῶν τῆς ἀνάγκης μετέχουσιν ἐν τῇ πρώτῃ συμβολῇ τοῦ πολέμου. ἀγαθὸν δὲ καὶ ἕτερον γίνεται ἵνα μὴ διὰ τὸ σκυλεῦσαι τοὺς πίπτοντας ἐχθροὺς τινὲς ἐκ τῶν ἵππων κατέρχωνται, καὶ τὴν παράταξιν διαλύωσιν. |ου

53 Ἵνα δὲ εὐκόλως ἐπὶ τῶν ἵππων ἀναβαίνωσιν οἵ τε λεγόμενοι δεποτάτοι καὶ οἱ τραυματιζόμενοι στρατιῶται οἱ ἀπὸ τῶν ἵππων πίπτοντες· πρέπον ἐστὶν ἵνα ὁ δεποτάτος τὰς δύο σκάλας εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς σέλλας ἔχῃ. τοῦτ' ἔστι τὴν μίαν πρὸς τῷ ἐμπροσθοκουρβίῳ, καὶ τὴν ἑτέραν πρὸς τῷ ὀπισθοκουρβίῳ. ἵνα ὅταν μέλλουσιν οἱ δύο ἐπὶ τοῦ ἵππου ἀνέρχεσθαι, ὁ μὲν διὰ τῆς σκάλας τῆς ἔμπροσθεν, ὁ δὲ διὰ τῆς ἑτέρας σκάλας ἀνέρχεται. ἀναγκαῖον δέ ἐστι τοὺς λεγομένους δεποτάτους εἰς φλασκεία ὕδωρ βαστάζειν διὰ τοὺς πολλάκις λειποθυμοῦντας τραυματίας.

54 Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς μάχης φλάμουλα κοντάρια μὴ ἐχέτωσαν. ὅσον γάρ εἰσιν εἰς ἐπίδειξιν καὶ κόμπον ἀναγκαῖα τὰ φλάμουλα, τοσοῦτον εἰσὶν ἐν ταῖς μάχαις ἄχρηστα. ἐάν τε γάρ τις βούληται εὐκαίρως ῥῖψαι, ἢ ἀκοντίσαι, ἢ τοξεῦσαι, οὐ συγχωρεῖ τὸ φλάμουλον εὐστόχως εἰς ὀρθὸν, ἢ εἰς μῆκος ῥίπτεσθαι τὸ ῥιπτόμενον. ἐὰν δὲ καὶ τοξείας καιρὸς γένηται παρεμποδίζει τοῖς ὄπισθεν τοξεύουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐξελασίας καὶ εἰς τὰς ἐπιστροφὰς καὶ εἰς τὰς ἀντιστροφὰς οὐκ ὀλίγον ἐμποδισμὸν ποιοῦσιν. καὶ διὰ

|βάλλεσθαι

τοῦτο

τοῦτο ἐν ταῖς μάχαις πάντα χρηματίζειν οὐ πρέπει.

55 Ἀλλὰ διὰ μὲν τὸν κόμπον τῆς παρατάξεως, ὥστε φαίνεσθαι μήκοθεν ἔχειν μὲν τὰ φλάμουλα εἰς τὰ κοντάρια ἕως ἂν οἱ ἐχθροὶ φθάσωσιν ἀπὸ μιλίου ἑνός. ἀπὸ τότε δὲ ἵνα συστέλλωσιν αὐτὰ καὶ ἐν τοῖς θηκαρίοις αὐτῶν ἀποτιθῶσιν.

56 Πρὸς τούτοις κελεύομέν σοι ἵνα ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν καὶ δυνατῶν ταγμάτων καθ' ἕκαστον τάγμα, ἀπὸ δὲ ἑτέρων καθ' ἑκάστην τοῦρμαν σκουλκάτορας ἤγουν βιγλεύοντας ἀφορίσῃς δύο μὲν κατὰ τάγμα. δὲ ἢ δώδεκα κατὰ τοῦρμαν ἀγρύπνους καὶ διεγηγερμένους καὶ γοργούς, οἵτινες καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν μέρεσιν, εἰς οὓς καὶ τάσσονται τόπους ἀπὸ διαστημάτων σκουλκεύειν ὀφείλουσιν ἕως τῆς τελείας τοῦ πολέμου ἐκβάσεως, ἵνα μὴ ἀπὸ ἐγκρύμματος ἐπιδρομὴ ἢ δόλος αὐτοῖς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν γένηται.

57 Καὶ τοὺς μινσουράτορας δὲ τοσούτους εἶναι τοὺς ὀφείλοντας προλαμβάνειν, καὶ τὰ ἄπλικτα μετρεῖν, καὶ τὰς ὁδοὺς προγινώσκειν, καὶ πρὸς τὰ ἄπλικτα τὸν στρατὸν ὁδηγεῖν. καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω.

58 Χρὴ δὲ τὴν σὴν ἐνδοξότητα τὰ μὲν τῆς πρώτης παρατάξεως μέρη παρασκευάζειν, ὥστε πλησίον ἀλλήλων περιπατεῖν μὴ ἀπὸ πολλοῦ διαστήματος ἤτοι διαλείμματος τὸ μεταξὺ αὐτῶν ἀπὸ μέρους εἰς μέρος. ἀλλ' ὅσον μὴ συντρίβεσθαι ἐν τῷ περιπατεῖν, μηδὲ διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων φαίνεσθαι.

pedimento sunt, itaque in bello minimè illis vtendum est.

55 Ad splendorem aciei honestandum, vt eminus ab hostibus flamûla in hastis cernantur, dum hostes intra vnum miliare sunt, valent: tum verò retrahant ea, & in thecis suis reponant.

56 Ad hæc præcipimus, vt si fortes ac strenuæ fuerint cohortes, singulis cohortibus duo, sin minus, ex singulis turmis octo aut duodecim scutatores & bigleuontes, quos speculatores & excubias appellamus, vigilantes, industrij truces eligantur: qui ante bellum & ipso in bello vsque ad totius belli exitum, ijs in locis in quibus eminus collocantur, diligenter suis turmis & cohortibus prospiciant & speculentur, ne qua ex insidijs incursio aut dolus hostium obuersetur.

57 Mensuratores autem totidem esse oportet, qui aplicta, id est, castra anticipare & dimetiri debent, viasque prouidere, atque ad castra exercitum ducere. Ac de ijs hæc à nobis dicta sunto.

58 Primam aciem sic dignitas tua instruet, vt prope se mutuò ambulent, neque longius interuallum aut spacium interiectum sit, quàm vt ne se mutuò in itinere affligant, ne nimis à se partes distare videantur.

59 Laterani vsquedum hostes propè adfuerint, aciei reliquæ adiuncti sint: tum autem sagittæ vnius iactu, neque plus eo, ad læuam recedant, idqve potissimùm quando longitudine hostium acies nostram aciem qui ad circuncludendos hostes collocati sunt, ad dextram partem faciant.

60 Partes siue turmas secundæ aciei ad latera, id est, , obliquè vnius sagittæ iactæ interuallo collocabis: à tergo autem siue post primam aciem ambulent. Itaque quam diu hostes longè à loco prælij ad vnum miliare aut eo plus absunt, tam longè sequātur, vt ab hostib. cerni aduertiq; nequeant, ne si aduertantur, aliquas insidias molitionesque aduersus eas hostes instruant. Vbi autem hostes iam propè fuerint, & emergente atque in conspectum secunda iam acie aduentante, minimè apparare aliquas copias aduersum eas hostes potuerint, ad sagittæ quater iactæ interuallum secūda acies accedat. & primam aciem diligenter obseruet: neque enim abesse longè ipsius conflictationis tempore acies debet, vt ne omni præsidio destitutam eam relinquat: neque rursus nimis propè accedat, ne puluere maximo excitato, ea cum prima acie permista sit, & antequam discesserint hostes insequi primam aciem putetur.

59 Τοὺς δὲ πλαγιοφύλακας μέχρι μὲν τοῦ ἐγγίζειν τοὺς ἐχθροὺς ἐγγὺς εἶναι, ὅταν δὲ ἐγγίζωσιν ὡς ἀπὸ σαγιττοβόλου τοῦ ἀριστεροῦ μέρους παρεκβαίνειν, καὶ μὴ πλέον, ἐὰν μάλιστα ὑπερέχει εἰς μῆκος ἡ τῶν ἐναντίων παράταξις. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπερκεραστὰς, ἤγουν τοὺς κυκλοῦν τοὺς πολεμίους ὀφείλοντας, τάξεις εἰς δεξιὸν μέρος.

60 Τὰ δὲ μέρη τῆς δευτέρας παραταξεως κατὰ μὲν πλευρὰν ἀλλήλων ἤτοι εἰς τὰ πλάγια ἀπὸ μὲν ἑνὸς σαγιττοβόλου τάξεις. κατ' οὐρὰν δὲ, ἤγουν κατόπιν τῆς πρώτης παρατάξεως περιπατεῖν ὥστε μέχρι μὲν οἱ πολέμιοι μακρὰν ἀφεστήκασιν ἀπὸ ἑνὸς ἢ καὶ πλέον μιλίου πρὸς τὴν τοῦ τόπου θέσιν ὅσον δυνατόν ἐστιν ἀφανῶς ἐπακολουθεῖν εἰς τὸ μὴ καθορᾶσθαι μηκόθεν ταύτην τοῖς πολεμίοις καὶ μεθοδεύεσθαι ἢ ἐπιβουλεύεσθαι ὑπὸ αὐτῶν. ὅταν δὲ οἱ ἐχθροὶ ἐγγίζουσιν, καὶ λοιπὸν φαινομένης τῆς δευτέρας οὐ φθάζουσιν ἁρμόσασθαι, τότε ἐπιφαίνεσθαι αὐτὴν, καὶ ἕως τεσσάρων σαγιττοβόλων ἐγγίζειν τῇ πρώτῃ, καὶ κανονίζειν ἐπισκοπεῖν αὐτήν. οὐδὲ γὰρ μήκοθεν πολὺ ὀφείλει εἶναι ἡ δευτέρα τῆς πρώτης ἐν καιρῷ τῆς συμβολῆς, ἵνα μὴ ἀβοήθητον αὐτὴν καταλείπῃ. οὐδὲ πάλιν πολὺ ἐγγὺς, ἵνα μὴ συμφύρηται τῇ πρώτῃ ἐν ταῖς συμβολαῖς, κονιορτοῦ μάλιστα κινουμένου, καὶ πρὸ τοῦ διαλυθῆναι τοὺς πολεμίους καταδιώκουσα τὴν πρώτην εὑρεθῇ.

61 Τὰ δὲ τάγματα τὰ ὄπισθεν τῶν ἄκρων τῆς δευτέρας ἑκατέρωθεν ταττόμενα, ἤγουν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν, δεῖ ὡς ἀπὸ ἑνὸς σαγιττοβόλου αὐτῶν εἰς νώτου φυλακὴν ταγῆναι. καὶ οὕτως ἀκολουθεῖν.

62 Τὰ δὲ βάνδα, ἤγουν τὰ σημεῖα αὐτῶν χρὴ καθ' ἑκάστην τοῦρμαν τὰ μὲν τῶν ταγμάτων μικρότερα εἶναι καὶ ἐλαφρά. τὰ δὲ τῶν μοιραρχῶν, ἤτοι τῶν δρουγγαρίων, μεγαλώτερα καὶ ἐξηλλαγμένα. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν τουρμαρχῶν ἐξηλλαγμένα πρὸς τὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταττομένων δρουγγαρίων. τὸ δὲ ὑπὸ στρατηγοῦ βάνδον διαφορὰν ἔχειν παρὰ τὰ τῶν τουρμαρχῶν βάνδα. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ τῆς σῆς ἐνδοξότητος ἐνηλλαγμένον ὀφείλει εἶναι καὶ διαφανὲς παρὰ τὰ ἄλλα πάντα, καὶ πᾶσιν εὔγνωστον, ἐφ' ᾧ ἐν δευτέρᾳ τύχῃ πρὸς αὐτὸ βλέποντας εὐκόλως, ὡς εἴρηται, συνάγεσθαι, καὶ ἑαυτοὺς ἀνακαλεῖσθαι τούς τε ἄρχοντας καὶ τοὺς στρατιώτας.

63 Πάντων δὲ τῶν βάνδων ἰσομετώπων ἐν τάξει ἱσταμένων δέον ἐκ τῶν περὶ αὐτὰ ταττομένων στρατιωτῶν τοὺς γενναιοτέρους καὶ ιε´ ἢ εἴκοσι ἄνδρας ἀφορίσαι ἐπὶ τῇ ἑκάστου αὐτῶν φυλακῇ καὶ ἐκδικῆσαι.

64 Τοὺς δὲ ἄρχοντας τοὺς μείζονας ἀσφαλῶς δεῖ τάσσεσθαι εἰς τὸ μὴ προπετευομένους ἐν ταῖς μάχαις διαπίπτειν, καὶ ἐντεῦθεν ὀλιγωρίαν τοῖς στρατιώταις ἐγγίνεσθαι. ἐκ μὲν γὰρ τῶν μικροτέρων ἀρχόντων εἰ συμβῇ παραπεσεῖν τινὰ οὐδενὶ εὐκόλως γινώσκεται, ἀλλ' ἢ τοῖς τοῦ ἰδίου τάγματος μόνοις. εἰ δέ τις τῶν ἐμφανῶν διαπέσῃ, ἢ τοῖς πᾶσιν,

61 Cohortes quæ post oras secundæ aciei hinc atq; illinc vtrinq; locantur, vnius sagittæ iactu à cæteris constituantur, atq; ita sequantur.

62 Insignia quę in exercitu sunt, cohortium minora & leuiora sint: merarcharum, vel drungariorũ seu tribunorum maiora & distinctiora: turmacharum autem insignia admodum diuersa à tribunorum suorum insignibus. Principis tui siue proprætoris multùm distincta sint insignia. Tuum autem insigne à cæteris omnibus insignibus diuersum esse debere nemo ignorat, vt in rebus perturbatioribus in insigne intuentes, reuocare eos domum, & ad sua loca transferre prę-fecti possint.

63 Omnibus cohortibus ęquabiliter in fronte collocatis, strenuos ex illis milites vndeuiginti aut viginti eliges, qui ad custodiam vniuscuiusque illorum & administrationem constituentur.

64 Præfectos maiores tuto & firmo loco in exercitu collocabis, ne impetu quodam incitati, præcipites in periculum ruant, atque inde magna perturbatio militibus oriatur. Ex minoribus enim præfectis si quis trucidetur, nemini facilè patefit nisi suæipsius solùm cohorti: sin quis ex nobilibus ceciderit, per multorum hominum ora peruaga-

tus rumor, vniuerso exercitui perturbationem afferet.

65 Princeps siue proprætor tuus reliquiq; turmarchæ in fronte cohortium suarum consistentes, circumspiciant & apparent aciem, vsquedum intra vnius aut alterius sagittæ iactum hostes fuerint: vbi autem committendæ acies sunt, strenuissimos quosque ex suis viris ad latus suum instruant, & in illorum conspectum veniant, illosque ad manus conserendas impellant.

66 Dignitati tuæ præcipimus, vt vsque ad conflictationis tempus instruas, perlustres, atque appares exercitum aduersus hostium impetum: consertis iam manibus ad tuam ipsius cohortem venias, non vt ibi prælieris, sed vt speculeris & perlustres tum primam tum secundam aciem, hoc est, ad medium locum secundæ aciei.

67 Multas buccinas concitare atq; inflare belli tempore inscitum atque inconsultum esse videtur, quia ex eo perturbatio & confusio orietur: neque enim bene imperata exaudiri possunt. Si enim locus æquabilis fuerit, mediæ turmæ buccina vtrique aciei satis fuerit. Sin inæqualis fuerit, aut ventus, quod sæpe fit, turbulentus flet, vel aquarum susurrus vocem clarè exaudiri impediat, haud ab re fuerit in reliquis turmis vnam buccinam in vnaquaque turma personare, vt

ἢ τοῖς πολλοῖς δηλωθῇ ὁ θάνατος αὐτοῦ ὀλιγωρίαν τῷ ὅλῳ στρατῷ εἰσάγῃ.

65 Διὸ πρέπον ἐστὶν, ὦ στρατηγὲ, τὸν ὑποστρατηγὸν καὶ τοὺς τουρμάρχας μέχρι μὲν ἀπὸ ἑνὸς ἢ δευτέρου σαγιττοβόλου τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως ἰσομετώπους τάσσεσθαι μετὰ τῶν βάνδων, καὶ ἐπιβλέπειν καὶ ἁρμόζειν τὴν τάξιν. ὅταν δὲ μέλλῃ συμβολὴ γίνεσθαι, ἐκ τῶν ἰδικῶν αὐτῶν ἀνθρώπων τοὺς γενναιοτέρους εἰς τὸ πλάγι αὐτῶν παρατάσσεσθαι, καὶ προέρχεσθαι εἰς ὄψιν αὐτῶν, καὶ σκέπειν, καὶ ἐκείνους μᾶλλον χεῖρας μιγνύειν.

66 Τὴν δὲ σὴν ἐνδοξότητα κελεύομεν, μέχρι μὲν ὁ καιρὸς τῆς συμβολῆς γένηται, τάσσειν, καὶ ἐπιβλέπειν, καὶ ἁρμόζεσθαι τῇ τῶν ἐχθρῶν κινήσει. τότε δὲ ἐν τῷ ἰδικῷ σου ἔρχεσθαι τάγματι, ὅπερ οὐ πρὸς μάχην ἀλλὰ πρὸς σκοπόν τινα καὶ κανόνα τῆς πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως τέτακται. τοῦτ' ἐστὶν ἐν τῷ μέσῳ χωρίῳ τῆς δευτέρας τάξεως.

67 Πολλὰ δὲ βούκινα λαλεῖν ἢ κινεῖν ἐν καιρῷ μάχης ὡς ἐπιβλαβὲς ὂν οὐ συμβουλεύομεν. ἵνα μὴ ἐκ τούτου θόρυβός τις καὶ σύγχυσις γένηται. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ παραγγελλόμενα ἐξακούεσθαι καλῶς δύναται. ἀλλ' εἰ μὲν ὁ τόπος ὁμαλὸς εὑρεθῇ, ἀρκεῖ τὸ βούκινον τοῦ μέσου μέρους ἑκατέρᾳ παρατάξει. εἰ δὲ ἀνώμαλός ἐστιν, ἢ ἄνεμος, ὡς πολλάκις, ταραχώδης κινεῖται, ἢ ἦχος ὕδατος παρεμποδίζει τῇ φωνῇ τοῦ καθαρῶς διακούεσθαι, οὐκ ἄτοπον τότε καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς μέρεσιν ἓν βούκινον ἐν ἑκάστῳ μέ-

ρει λαλεῖν, ὥστε τρία λαλεῖν τὰ βούκινα ἐν ὅλῃ τῇ παρατάξει· ὅσον γὰρ ἡ ἡσυχία φυλάττεται, τοσοῦτον καὶ οἱ νεώτεροι ἀτάραχοι καὶ τὰ ἄλογα ἄπτυρτα γίνονται, καὶ ἡ τάξις φοβεροτέρα τοῖς ἐχθροῖς φαίνεται, καὶ τὰ μανδάτα εὐκόλως γινώσκονται.

68 Διὸ οὐδὲ τὴν οἵαν οὖν φωνὴν ἀκαίρως δεῖ ἀκούεσθαι μετὰ τὸ κινεῖσθαι τὴν παράταξιν ἐπὶ πόλεμον. ἀλλὰ ἅμα τοῦ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ φοσσάτου, ἤγουν τοῦ ἀπλίκτου τὸ στρατὸν ἐπὶ τὴν μάχην παντοίαν ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ μηδὲν ἀκαίρως φθέγγεσθαι. τοῦτο γὰρ οὐ μόνον τὸ στρατὸν ἀτάραχον φυλάττει, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἀρχόντων βάνδα μετὰ προσοχῆς ἀποσκοπεῖσθαι ποιεῖ.

69 Τὸ δὲ μέτρον καὶ τὴν ποιότητα τῆς συμβολῆς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δοκιμάζει καὶ ἡ σφίγξις ἡ πρέπουσα, καὶ ἡ τῶν ἐχθρῶν παρουσία. καὶ κινοῦντα μὲν πρὸς τὴν συμπλοκὴν τὴν συνήθη χριστιανῶν νικητήριον τοῦ σταυροῦ φωνὴν ἀνακράζειν δεῖ.

70 Ὅταν δὲ εἰς χεῖρας ἔλθῃ ὁ στρατὸς, τότε ἀλαλάζειν, ἢ ὀρυᾶσθαι, καὶ μάλιστα τοὺς ὄπισθεν τασσομένους πρὸς κατάπληξιν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνάστασιν τῶν ἰδίων οὐκ ἄτοπόν ἐστιν.

71 Ἁρμόδιον δὲ ἡμῖν καταφαίνεται ἐν τῷ τῆς συμπλοκῆς καιρῷ καὶ τὸ τῶν λεγομένων καντατόρων ἔργον. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ τὸ στρατὸν διὰ λόγων παρορμῶντες, καὶ συμβουλεύοντες, καὶ καλεπάδοντες, καὶ παρακαλοῦντες πρὸς

in acie vniuersa tres solum buccinæ sonent: quanto enim magis silentium seruatur, tantò magis adolescentiores firmiori animo sunt, & iumenta magis intrepida, aciesque ipsa hostibus terribilior esse videtur, imperataque celerius fiunt.

68 Itaq; vbi exercitus ad bellum procedit, nullam oportet vocem aut sonum à quoquam temere emitti, sed simul vt è castris ad prœlium vadit acies, tacita iter faciat, nihilque temerè loquatur: hoc enim non modò exercitum animosiorem facit, sed & præfectorum cohortes attentius animaduerti facit.

69 Modum & formam confligendi res ipsa & commoda densatio, & inimicorum præsentia efficient. Cum verò iam ad conflictationem mouet exercitus, consueta Christianis vox vsurpanda est, νικητήριον τοῦ σταυροῦ, Crucis victoria.

70 Manibus iam consertis clamores quam maximos altissimosq; edere non inutile fuerit, atque eos in primis qui à tergo aciei instruuntur, tum ad hostes perterrefaciendos, tum ad suos confirmandos.

71 Cantatorum quoque munus in prælio negligendum non est: ij sunt qui exercitum vniuersum oratione sua ad prælium incitant, impellunt, consulunt, adhortantur. Si fieri poterit, ijdem milites præfectique qui ad dimica-

tionem procedunt, ad hoc munus faciendum eligantur. Eligantur aũt eloquentes viri, quique oratione sua vertere in omnes partes militum animos possint. Societas enim operæ laborumque, magis obedientes atque alacres ad exhortationes approbandas persequendasque facit.

72 Cantatores autem suasoria quædam atque exhortationes tales adhibeant. Primum commemorent mercedem fidei in Deum: deinde regiam beneficentiam: beneficia ante collata: causam susceptam pro Deo, & eius dilectione, ac pro vniuersa natione, atque adeo pro fratribus omnibus fidelibus, & si vsus ferat, pro vxore, liberis, patria: sempiternam esse memoriam eorum qui strenuè se in bello pro fratrum libertate gerunt: contra Christi hostes hoc bellum susceptum esse: nos Deum habere propitium, in cuius manu omne belli momentum ponitur: illos propter incredulitatem contrario in statu esse, & si quid tale excogitatum sit, quod illorum mentes ad bellum inflammare possit. Eiusmodi enim oratio commode habita, animos hominum magis impellit, quàm magnus pecuniæ numerus.

73 Hoc autem prætereundum non est: quoniam hostes facilè pro numero insignium, integram multitudinem exercitus cognoscere

τοὺς ἀγῶνας. καὶ ἵνα εἰ δυνατόν, ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν ἢ τῶν ἀρχόντων τὸ τοιοῦτον ἔργον ποιοῦνται. ἐπιλέγονται τοιούτους ἄνδρας λογίους οἱ ἄρχοντες καὶ δυνατοὺς διὰ λόγων ὁμιλεῖν τῷ στρατῷ. ἡ γὰρ κοινωνία τοῦ καμάτου καὶ τῶν πόνων εὐπειθεστέρους ποιεῖ τοὺς ἀκούοντας τοῖς παρακληθεῖσι συστρατιώταις.

72 Λέγειν δὲ τοὺς καντάτορας πρὸς στρατὸν προτρεπτικά τινα πρὸς τὸν πόλεμον τοιαῦτα. πρῶτον μὲν ἀναμιμνήσκοντας τὸν μισθὸν τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, καὶ τὰς ἐκ βασιλέως εὐεργεσίας, καὶ τινῶν ἐπιτυχιῶν προγεγενημένων. καὶ ὅτι ὁ ἀγὼν ὑπὲρ Θεοῦ ἐστί, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἔθνους. πλέον δὲ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τῶν ὁμοπίστων, εἰ τύχοι, καὶ ὑπὲρ γυναικῶν, καὶ τέκνων, καὶ πατρίδος. καὶ ὅτι αἰωνία μένει μνήμη τῶν ἀριστευόντων κατὰ πολέμους ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἐλευθερίας· καὶ ὅτι κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐχθρῶν ὁ τοιοῦτος ἀγών. καὶ ὅτι ἡμεῖς μὲν τὸν Θεὸν ἔχομεν φίλον τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν τῆς ῥοπῆς τοῦ πολέμου, ἐκεῖνοι δὲ ἐναντίον αὐτὸν ἔχουσι διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀπιστίας. καὶ εἴ τι ἕτερον τούτοις ὅμοιον ἐπινοοῦντας ποιεῖσθαι τὴν προτρεπτικὴν νουθεσίαν. πολλὰ γὰρ ἰσχύει τοιοῦτος λόγος εὐκαίρως γινόμενος διεγεῖραι ψυχὰς μᾶλλον ἢ χρημάτων πλῆθος.

73 Ἔτι δέ σοι καὶ τοῦτο οὐ παραλείψω, ἐπειδὴ γὰρ δυνατόν ἐστι καταστοχάσασθαι τοὺς ἐναντίους τὸ ποσότητος τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ὡς ἐπὶ πολὺ διὰ τοῦ

ἀριθ-

|τὸν |τῶν μισθῶν |τοσοῦτον |τα

ἀριθμοῦ τῶν βάνδων, ἀναγκαῖον εἶναι λογιζόμεθα δύο ὅμοια βάνδα καθ' ἕκαστον τάγμα· ἓν μὲν τὸ αὐθεντικὸν τὸ ὀφεῖλον ἐπ' ὀνόματι εἶναι τοῦ κόμητος, ἕτερον δὲ τὸ τοῦ κεντάρχου, καὶ ἀμφότερα τὰ βάνδα βαστάζεσθαι μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου. κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν τῆς συμβολῆς αὐθεντικὰ καὶ μόνα βάνδα ὑψοῦσθαι, ὥστε μὴ πολλῶν βάνδων ὑψουμένων φύρειν ἅπαντα, ἢ καὶ ἀνεπίγνωστα γίνεσθαι τοῖς ἰδίοις αὐτῶν στρατιώταις. ἐντεῦθεν γὰρ δυνατόν ἐστι καὶ πολὺν τὸν στρατὸν φαίνεσθαι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου τὰ αὐθεντικὰ ὡς εὐεπίγνωστα φαίνεσθαι.

74 Πρὸ δέ τινων ἡμερῶν τοῦ καιροῦ τῆς συμβολῆς ὅτι μάλιστα καὶ προγυμνασίαν δεῖ γίνεσθαι τῶν τε παραγγελμάτων καὶ τῶν μερικῶν κινήσεων, δεῖ τοὺς ἑκάστης τούρμας ἄρχοντας μετακαλέσασθαι καὶ διαλαλῆσαι πρὸς τοὺς τοῦ ἰδίου μέρους τὰ ἁρμόδια, οἷον· ὅτι οὐ μάτην αἱ γυμνασίαι τῶν στρατιωτῶν παρά τε τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων στρατηγῶν ἐξετέθησαν, καὶ αἱ κατὰ τέχνην παρατάξεις καὶ ἐπ' εὐθείας καὶ κατὰ κύκλους καὶ τὰ ἄλλα σχήματα κινήσεως. εἰ γὰρ ἄγρια ζῶα διωκόμενα, οἷον ἔλαφοι καὶ λαγῳοί, ἢ ἄλλο τι τῶν εὐτελῶν ζώων ἐν τοῖς κυνηγίοις οὐ πάντως ἔξωθεν ἔξω καὶ ἐπ' εὐθείας τὴν φυγὴν ποιοῦνται, ἀλλ' ἀποβλέποντα πρὸς τὸν τόνον καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν ἐπιτεθεμένων αὐτοῖς, οὕτως καὶ τὰς ὑποχωρήσεις ποιοῦνται. πόσῳ δεῖ μᾶλλον τοὺς ἀνθρώ-

possunt, necessarium esse arbitramur duo similia in vnaquaque cohorte esse insignia, vnum quidem Comitis nomine, alterum centurionis: & vtraque insignia vsque ad diem belli gestentur. Die autem ipso belli, authentica banda sola eleuentur, vt ne multis insignibus eleuatis omnia misceantur, minusque cognita sint suis ipsorum militibus: hac enim ratione fiet, vt permagnus exercitus pro numero insignium uideatur, & ipso die belli authentica atque omnibus cognita proferantur.

74 Ante belli diem, & aliquot præterea ante diebus, exhortationes quædam fiant ad exercitationes reliquosque motus bellicos alacriter suscipiendos: vnusquisq; enim turmarcha suos aduocabit, & apud eos verba ad hunc aut consimilem modum facit: NON temerè hæc exercitationum genera à maioribus nostris atque etiam ab Imperatoribus tum recentioribus tum antiquioribus instituta sunt. Neq; sine causa hæ artificiosæ acierum instructiones, tum orbiculatę, reliquique motus bellici adinuenti sunt. Si enim agrestes feræ, vt lepores, damæ, ac reliquæ contemptæ bestiæ, cum eas venando consequimur, non omnino longius in directum aufugiunt, sed in contentionem & impetum venatorum intuentes, sic se accommodant vt euadere possint: quanto magis ho-

mines intelligentia præditos & de magnis rebus contendentes, attentè & industriè, tum persequendis hostibus, tum declinandis, in prœlio operam nauare oportet, neque quasi aqua in hanc aut illam partem iactari atque effundi, si vel magna aliqua incursio ab illis fiat, vel aliquis à nobis in illos impetus existat, immodicè alterutram in partem ferri, sed omnia sustinere, vt victoriam tandem adipiscantur.

75 Neq; enim ad paruum spacium insequi hostes, & tum dimittere, victoria putanda est: neq; rursus paululum retrocedere, rursusque in eos conuerti, offensio belli indicanda est, sed ex belli exitu omnia æstimanda, atque ad eum conferenda sunt. Hæc atque ijs similia turmis suis turmarchæ narrent, singulique præterea militibus suis præcipiant.

76 Tu aũt Imperator, post singulorum turmarcharum reliquorumque præfectorum priuatas militum suorum exercitationes atque adhortationes, semel atq; ad summum iterum vniuersam aciem instrues, similiterque factis ac dictis paratos reddes, atque ad omnem bellicum vsum habiles.

77 Præcipies etiam primæ siue propugnatricis aciei præfectis, vt mediæ suæ turmæ obtemperent, vbi princeps siue proprætor, qui nunc suę ditionis μεράρχης, siue turmarcha dicitur, constitutus est, & æqua fronte cum illo incedant, eodemque tempore prælium com-

πους ἐν συνήθει ὄντας, καὶ ὑπὲρ μεγάλων πραγμάτων ἀγωνιζομένους προσεχόντως καὶ τὰς διώξεις καὶ τὰς ὑποχωρήσεις ποιεῖσθαι ἐν ταῖς μάχαις. καὶ μὴ ὥσπερ ἐπὶ ὕδατος ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν ἢ ἐπὶ τὰ ὀπίσω ἐκχέεσθαι, μικρᾶς, ὡς εἰκός, τινος ὠθήσεως ἢ τοῖς ἐχθροῖς γινομένης, ἢ παρ' αὐτῶν ἐπαγομένης κινδυνεύειν, ἀλλὰ πάντα ὑπομένειν, ὥστε ἐξ οἱουδήποτε τρόπου σπουδάζειν νικᾶν τὸν ἐχθρόν.

75 Οὐδὲ γὰρ τὸ πρὸς ὀλίγον διῶξαι τὸ ἐναντίον καὶ ἀφιέναι τελεία νίκη ἐστίν. οὐδὲ τὸ πρὸς μικρὸν ὑποχωρῆσαι, καὶ πάλιν ἀντιστραφῆναι, ἧττα· ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ πέρατος τοῦ πολέμου ἑκάτερα δείκνυται, καὶ πρὸς αὐτὸ δεῖ ἀγωνίζεσθαι. ταῦτα καὶ τούτοις ὅμοια τῷ στρατῷ διαλαλεῖν χρεωστοῦσιν οἱ ἑκάστου μέρους τουρμάρχαι καὶ ἰδίως τοῖς ἰδίοις στρατιώταις.

76 Σὺ δὲ μετὰ τὴν ἰδιάζουσαν τῶν τουρμαρχῶν καὶ γυμνασίαν καὶ διαλαλιάν, ὦ στρατηγέ, τάξεις εἰς τὸ ἅπαξ ἢ καὶ τὸ πολὺ δεύτερον τὴν ὅλην παράταξιν. καὶ ὁμοίως καταστήσεις αὐτοὺς καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων ἑτοίμους εἶναι καὶ ἐμπείρους πάντοτε πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας.

77 Παραγγείλης δὲ τοῖς τῆς πρώτης προμάχου τάξεως ἄρχουσιν, ὥστε τῷ μέσῳ πείθεσθαι μέρει, ἔνθα τὸν ὑποστρατηγόν σου συμβαίνει τάσσεσθαι, ἤτοι τὸν λεγόμενον νῦν τοῦ θέματος μεράρχην, καὶ ἰσοῦσθαι αὐ-

τῷ,

τκαὶ ἀμέτρως οὕτως ἐλαυνομένους

ἧττα

ἤτοι τῆς

τῷ, καὶ ἅμα τὴν συμβολὴν ποιεῖσθαι.

78 Καὶ ταύτης γινομένης ἐὰν τραπῶσιν οἱ ἐχθροὶ, τοὺς μὲν κούρσορας σὺν ἐλασίᾳ ὁρμᾶν κατ᾽ αὐτῶν εἰς ἐπιδίωξιν ἕως αὐτοῦ τοῦ φοσσάτου αὐτῶν. τοὺς δὲ διφένσορας ἐπακολουθεῖν ἐν τάξει, καὶ μὴ ἀπομένειν. ἵνα τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἰκὸς, ἀντιστρεφομένων, ἐὰν μὴ δυνηθῶσιν βαστάσαι οἱ κούρσορες ἐκ τοῦ πλησίον εἰς τοὺς διφένσορας καταφεύγοντες πάλιν ἑαυτοὺς ἀνακαλέσονται.

78 Ἐὰν μέντοι ἐν αὐτῇ τῇ συμβολῇ συμβῇ ἢ ἐν μέρει ἢ τὰ ὅλα τραπῆναι, ὑποχωρεῖν τοὺς κούρσορας ὡς ἐπὶ τὴν δευτέραν τάξιν ἐπὶ ἓν ἢ δεύτερον σαγιττόβολον, καὶ πάλιν ἀντιστρέφεσθαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τῶν συνήθων καὶ ἁρμοδίων φωνῶν ἤτοι παραγγελμάτων λεγομένων.

80 Καὶ εἰ μὲν δυνηθῶσιν εἰς φυγὴν τρέψαι τοὺς ἐχθροὺς διώκειν κατ᾽ αὐτῶν, πάντα ὑποχωρεῖν, καὶ πάλιν ἀντιστρέφεσθαι. εἰ δὲ ἅπαξ ἢ δεύτερον ἐγχειροῦντες μὴ ἰσχύσωσιν ἀντωθῆσαι τοὺς ἐχθροὺς, τότε τῆς δευτέρας τάξεως ἐπιφθανούσης καταφεύγειν πρὸς αὐτὴν, καὶ διὰ τῶν εὐκαίρων αὐτῆς χωρίων παρέρχεσθαι. καὶ ἐν τῷ μεταξὺ διαστήματι κατ᾽ οὐρὰν τῆς δευτέρας καὶ τρίτης ἐξελισσομένης ἅμα τῇ δευτέρᾳ τάξει δρουγγιστὶ ἤγουν ὁμοῦ ἐσφιγμένως τοῖς ἐχθροῖς ἐπέρχεσθαι. καὶ ἐὰν τραπῶσιν, ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς ὀξέως.

81 Παραγγείλης δὲ καὶ τοῖς πλαγιοφύλαξιν, ὥστε ἐὰν μὲν μακρότερον

mittant.

78 Hac acie instructa si vertantur hostes in fugam, cursores statim ad insequendos eos, vsquedum ad fossatum illorum peruenerint, omnibus viribus contendant: defensores aūt in acie instructi sequantur, & non consistant, ne si hostes conuertantur iterum, & illorum impetum cursores sustinere nequeant, propè ad defensores confugiendo rursum seipsos colligant.

79 Sin inter confligendum vna aliqua turma aut omnes etiam in fugam vertantur, ad secundam aciem ad vnius atque alterius sagittæ iactum se recipiant, rursumq; se ad inuadendos hostes confirment, consuetis & idoneis in principio pugnæ vocibus & cæremonijs adhibitis. κατα

80 Si hostes poterunt in fugam verti, insequendi primò sunt, deinde recedendum iterum ab eis, & ad eos statim vertendum est. Sin semel atque iterum hoc tentando non proficitur, secunda acie cominus iam aduentante confugiant ad eam, & ad opportuna quædam loca intus se recipiant, hocque interuallo spacij ad extremam aciem iterum se euoluente, simul cum secunda drungisti, id est, confertim ac densè inuadant, & si in fugam versi fuerint, omni alacritate eos insequantur.

81 Lateranis etiam præcipies, vt si longius inueniatur cornu ho-

ſtium eſſe, conentur ad cornu, id eſt, ad ſcutum ſiue læuam inclinantes, ad eandem quoq; longitudinem produci, vt ne ab hoſtibus turmæ noſtræ includantur. Sin conciſius fuerit aduerſum cornu, lunare eos oportet, & ad ſemicirculi formam adducere, & intra complexum ſuum hoſtes coercere, priuſquam turma confligere cum hoſte incipiat, hoc eſt, priuſquam conſuetæ voces ante manus conſerendas vſurpentur. Sin æquale fuerit hoſtium cornu, in ſua ipſorum acie quaſi defenſores ſtent, & turmam ſuam adiuuent.

82 Præcipies etiam corniſtitibus, quando prope te fuerint hoſtes, vt duobus aut tribus ſagittæ iactibus, clàm dextrum cornu conſequantur, vna cohorte in anteriore parte ad frontem conſtituta cum decanis quintaniſue ſuis: qui ad quinque virorum ſolum altitudinem erunt, ſi ſtrenui fuerint, reliqua cohorte vniuerſa drungiſti, id eſt, densè & confertim illud ſequente.

83 Banda, id eſt, capita illorum ſiue inſignia ne ſurſum erecta teneant, ſed inclinata, dum vſus poſcat ea in lucem educi, ne ſi erecta in conſpectu hoſtium eſſent, qui ea geſtant magis ab hoſtibus inſidijs appeterentur.

84 Si longius aduerſum cornu inueniatur, primò ad cornu, id eſt, haſtam ſiue læuam declinandum eſt, paululumque dextrum

εὑρεθῇ τὸ ἀντισκέρας σπουδάζειν ἐπὶ κέρας, τοῦτ' ἐστὶν ἐπὶ σκουτάριν κλινούσας συνεκτείνεσθαι αὐτῷ, ἵνα μὴ ὑπ' αὐτοῦ κατακύκλωσις τῷ μέρει γίνηται. εἰ δὲ κοντότερον τὸ ἀντὶς κέρας, σπουδάζειν μηνοειδῶς ἤγουν κατὰ ἡμικύκλιον ἐπικλίνεσθαι καὶ ἐμπεριλαμβάνειν αὐτὸ ἔσωθεν πρὶν ἢ τὸ μέρος φθάσῃ συμβαλεῖν, τοῦτ' ἐστὶν ὅταν μέλλῃ ἡ φωνὴ τῆς συμβολῆς γίνεσθαι τῆς μάχης. εἰ δὲ ἴσον ἐστὶ τὸ ἀντὶς μένειν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει ὡς διφένσορας, καὶ συμβάλλειν μετὰ τοῦ μέρους.

82 Παραγγείλῃς δὲ καὶ τοῖς ὑπερκεράσταις ὅτι μέχρις οὗ γίνονται οἱ ἐχθροὶ ὡς ἀπὸ δύο σαγιττοβόλων ἢ τριῶν τῆς παρατάξεως λεληθότως χρὴ παρακολουθεῖν τῷ δεξιῷ κέρατι. τοῦ μὲν ἑνὸς τάγματος ἐπιμέτωπον ἤγουν ἔμπροσθεν ἔχοντος τοὺς δεκάρχας ἢ πεντάρχας ἀρκοῦσι μὲν ἀπὸ πέντε μόνον τὸ βάθος ἐὰν εἰσὶ χρήσιμοι. τοῦ ἑτέρου τάγματος δρουγγιστὶ ἤγουν πυκνῶς καὶ ὁμοῦ ὄπισθεν αὐτοῦ ἀκολουθοῦντος.

83 Τὰ δὲ βάνδα, ἤγουν τὰς κεφαλὰς αὐτῶν μὴ ὀρθὰ κρατεῖν, ἀλλὰ ἐπικεκλιμένα, ἕως καιρὸς γίνηται χρείας τοῦ φαίνεσθαι αὐτά, εἰς τὸ μὴ προφαινόμενα τοῖς ἐχθροῖς ἐπιγινώσκεσθαι, καὶ μᾶλλον ἐπιβουλεύεσθαι ὑπ' αὐτῶν τοὺς κρατοῦντας αὐτά.

84 Καὶ ἂν μακρότερον τὸ ἀντισκέρας εὑρεθῇ πρότερον ἐπὶ κέρας κλίνεσθαι, τοῦτ' ἐστὶν ἐπὶ κοντάριν, καὶ ὀλίγον τοῦ δεξιοῦ μέρους ἐν τῷ περιπατεῖν

ιτ/εὑρέθη
ιδε/ιους
ιν

τῶν ἐμβραδυνόντων παρεκτείνειν μέχρι τοῦ ἡμίσου σαγιττοβόλου διὰ τὸ ὑπερβάλλειν τὸ ἄντις κέρας. εἶθ' οὕτως ἐκνεύοντας κατ' αὐτοὺς καὶ κυκλοῦντας παραγγέλλειν τὸ ἔξελθε. καὶ εὐθέως ἐπιπέμψαι κατὰ τῶν νώτων αὐτῶν τὸ λανθάνοντα δροῦγγον ἄφνω κατ' ἐλασίας ὀξείας.

85 Τρεπομένων δὲ τῶν ἐχθρῶν μὴ ἐπιδιώκειν τοὺς φεύγοντας, ἀλλὰ εὐθέως κατὰ τῶν νώτων ἱσταμένους ἔρχεσθαι, ἅμα τῷ ἑτέρῳ τάγματι. εἰ δὲ κοντότερόν ἐστιν εὐθέως ἐξέρχεσθαι, καὶ μηνοειδῶς ἐπιλαμβάνεσθαι αὐτούς. εἰ δὲ ἴσον ἐστὶν ὀλίγον παρεκτείνειν καὶ ὑπερβάλλειν τὸ ἄντις· εἶτα οὕτως, ὡς εἴρηται, ὁρμᾶν κατ' αὐτῶν.

τοῦ

86 Ἐὰν μὲν ὅταν παρεκτείνονται οἱ ὑπερκερασταὶ βουληθῶσιν κ[αὶ οἱ ἄντ]ις ὁμοίως παρεκτείνεσθαι, δεῖ εὐθέως κατ' αὐτῶν ὁρμᾶν ἐν ὅσῳ ἀκατάστατοι εὑρίσκονται. ἀνάγκη γὰρ στρεφομένων αὐτῶν ἐπὶ κέρας καὶ τὰ δεξιὰ αὐτῶν γυμνὰ ἔχειν, καὶ τὴν σφίγξιν διαλελυμένην.

87 Ταύτας δὲ τὰς κυκλώσεις μὴ μόνον δέον τοὺς ὑπερκεραστὰς κανονίζειν, ἤγουν τοὺς τοῦ δεξιοῦ μέρους προμάχους εἰς τὸ μὴ πολὺ ἐμβραδύνειν μηδὲ πάλιν πρὸ πολλοῦ ποιεῖν. ἀλλὰ καὶ τὸν τοῦ μέρους ἄρχοντα, εἴτε τουρμάρχης ἐστὶν, εἴτε ἕτερός τις, ὥστε ἐγχειρούντων τῶν ὑπερκεραστῶν καὶ ἀρχομένων τῶν ἄντις θορυβεῖσθαι, τότε καὶ αὐτοῖς τὸ ὅλον μέρος ἐπάγειν.

cornu in procedendo retardet se, & ad dimidium sagittæ iactum producat se, vt aduersum cornu longitudine superent, atque ita declinantes illosque circumuenientes dicant: ἔξελθε, exi, statimque à tergo illorum cohors milliaria, quam drungum vocant, de improuiso & acri cum incursione inuadat.

85 Profligatis hostibus, non statim illos fugientes persequantur, sed confestim qui à tergo steterint, cum reliquis cohortibus procedant. Quòd si contractiores hostes fuerint, statim exeant, & lunata quasi forma circumcludant eos: sin æquales fuerint, paululum producant se, & hostium longitudinem superent: hocque modo irruptio in illos fiat.

86 Quòd si cum cornistites suos producunt, hoc idem facere conantur, inuadendi statim illi sunt, dum in hac mutationis perturbatione sunt: nam dum illi ad cornu, id est, læuam conuertuntur, dextras illorum nudas esse, & densationem illorum dissolutam esse, necesse est.

ὁ ἄντις
ὁμοίως, καὶ

87 In hostibus circumdandis non solum cornistites, id est, qui dextri cornu propugnatores sunt, elaborare, ne vel nimis retardentur, vel nimis citò incipiant, sed & partis illius, id est, turmæ præfectum, siue is turmarcha, siue alius quispiam fuerit. Itaque inuadentibus eos cornistitibus, & hostibus iam tumultuari incipientibus, aduersũ eos vniuersa turma incedat.

88 Curæ Præfecto esse debet, vt si fieri possit aduersas copias longitudine superet: sin minus, saltem exæquet: si enim longior nostra quàm aduersariorum acies fuerit, cornistites munus suum sedulò ac fructosè facient.

89 Cornistites ideo necessarij sunt, quia in nudis locis incursiones facere opportunius possunt.

90 Secundæ similiter aciei præcipies, vt medium locum, in quo dignitas tua constituta erit, diligenter obseruet, & sedulò aduertat vt conflictationis tempore duos aut tres sagittæ iactus à prima acie absint, vt si in fugam conijciantur hostes, quasi propugnatrix atque subsidiaria non consistat, sed aciem sequantur.

91 Quòd si quæ cohortes primę aciei profligatæ fuerint, hanc afflictam partem & perfugium quęrentem excipiat, ac etiam cum prima acie ordinatè ac dispositè incedat, neque aciem instructam ante belli exitum, & priusquam se in castra sua receperint, dissoluat, sed sic ad conseruationem primæ aciei ordinatè sequatur, non autem ad persequendos hostes confusè ruat.

92 Si anceps prælium primæ aciei fuerit, & persecutiones fugæque fuerint, permanendum est, & exitus rei contemplandus, vocesque ac clamores graues iterum ac

88 Λόγος δὲ τῷ ἄρχοντι γινέσθω· ὀφείλει, ἵνα εἰ μέν ἐστι δυνατὸν αὐτῷ ὑπερβάλλειν τὸ ἀντίπαλον μέρος, ἐπὶ τοῦ μήκους, κἂν ἰσοῦσθαι αὐτῷ, ἐὰν καὶ μακροτέρα εὑρεθῇ τῶν ἐναντίων ἡ παράταξις. ὥστε ἐντεῦθεν ἁρμοδίως δύνασθαι τοὺς ὑπερκεραστὰς τὸ ἔργον αὐτῶν ποιεῖν.

89 Γινώσκε δὲ ὅτι οἱ ὑπερκερασταὶ διὰ τοῦτο εἰσὶν ἀναγκαῖοι, καθ᾽ ὃ καὶ ἐν γυμνοῖς τὰς ἐπιδρομὰς ποιεῖν ἀσφαλέστερον δύνανται.

90 Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τάξει παραγγείλης ὥστε τὸν μέσον τόπον ἐν ᾧ συμβαίνει τάσσεσθαι τὴν σὴν ἐνδοξότητα πείθεσθαι σοι καὶ κανονίζειν ἤγουν στοχάζεσθαι, ὥστε ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμβολῆς ἀπὸ τριῶν ἢ τεσσάρων σαγιττοβόλων τῆς πρώτης παρατάξεως εὑρεθῆναι αὐτήν. ἵνα ἐὰν τραπῶσιν οἱ ἐχθροί, ὡς διφένσωρ αὐτὴ ἤγουν ἐκδικητὴς καὶ βοηθὸς ἐν τάξει ἐπακολουθῇ καὶ μὴ ἀπομένῃ.

91 Εἰ δὲ τραπῇ τι τῶν τῆς πρώτης τάξεως ταγμάτων, ὑποδέχεσθαι τὸ βαρούμενον μέρος, καὶ ἐρχόμενον εἰς καταφυγήν, καὶ ἅμα τοῖς τῆς πρώτης τάξεως ἐπέρχεσθαι συντεταγμένως, καὶ μὴ διαλύεσθαι μέχρι τελείας ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, καὶ τῆς ἐπὶ τὸ φοσσάτον ὑποστροφῆς, ἀλλὰ ἀφιέναι οὕτως συντεταγμένως φυλάττεσθαι, καὶ μὴ ἐπιδιώκειν ἀτάκτως τοὺς ἐχθρούς.

92 Ἐὰν δὲ ἀμφίβολος ἡ μάχη τῆς πρώτης τάξεως φαίνηται, καὶ διώξεις γίνονται, χρὴ ἀναμένειν καὶ θεωρεῖν τὴν τοῦ πράγματος ἔκβασιν, καὶ ἐπιβάλλειν δεύτερον ἢ τρίτον φωνὰς βρυγμώδεις.

γ/τὸ ἐφόδοις 10

καὶ ἀντιδιώξεις

μῶσι πρός τε διανάστασιν τῶν μαχομένων καὶ κατάπληξιν τῶν ἐχθρῶν. μὴ σπουδάζειν δὲ προχείρως συμμίγνυσθαι ἢ ἐγγίζειν πολὺ τῇ πρώτῃ παρατάξει, ἵνα μή τις φύρσις καὶ ἀλλόκοτος τροπὴ ἐν τῇ συμβολῇ τῆς μάχης παρακολουθήσῃ.

93 Εἰ δὲ, ὡς πολλάκις συμβαίνει, καὶ ἡ δευτέρα παράταξις τραπῇ μέχρι τῶν νωτοφυλάκων, ἤγουν τῆς τρίτης τάξεως ἐρχομένην σπουδάζειν ἀναλαμβάνεσθαι αὐτήν.

94 Ἐὰν δὲ ἀπὸ ἐνέδρας τινὸς ~~ἀπὸ~~ νώτου ἤγουν ἀπὸ ὄπισθεν ἔφοδος μηνυθῇ ἢ ἐπέλευσις ἐχθρῶν. ἐὰν μὲν ὀλίγοι εἰσὶν οἱ μηνυόμενοι, καὶ ἀρκοῦσιν οἱ τῆς τρίτης τάξεως, τότε αὐτὴν κατ᾽ ἐκείνων ἐκπέμπειν. εἰ δὲ μὴ ἀρκοῦσιν, τότε καθὼς ἐστὶν ἡ τάξις ἀντιστρεφομένων τῶν προσώπων ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ βάνδου μετὰ τοῦ ἄρχοντος εἰς οὐρὰν ἤγουν ὀπίσω ἐρχομένων ὡς ἀμφιστόμου ἡ τάξις τὴν συμβολὴν ἁρμοδίως ποιεῖσθαι. καὶ τρεπομένων τῶν ἐχθρῶν τότε τοὺς νωτοφύλακας, εἴτε ἓν εἴτε δύο βάνδα εὑρεθῶσιν, ὡς κούρσορας ~~ἐπ᾽~~ αὐτῶν ἐπαφιέναι.

95 Ἐὰν δὲ πολλοὶ εἰσὶν οἱ μηνυόμενοι τὴν ἔφοδον ποιεῖν, τότε παραγγέλλει τὸ μετάλλαξον. καὶ ἔρχονται οἱ δεκάρχαι ἐπὶ οὐρὰν, ἤγουν στρέφονται ὄπισθεν κατὰ τάγμα, ὥστε ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς οὐρᾶς μέτωπον γίνεσθαι.

96 Καὶ ταύτας μὲν τὰς παραγγελίας ποιήσεις πρὸ ὀλίγου καιροῦ τῆς μάχης καὶ τῶν ἀγώνων, ἵνα γινώσκω-

tertiò profundendi sunt, tum ad nostros exuscitandos, tum ad hostes exanimandos. Neque statim coneris manus conserere, aut ad primam aciem accedere, ne aliqua confusio ac fuga quædam indigna hanc cnnflictationem sequatur.

93 Sin, quod sæpe accidere solet, secunda acies vsque ad tergistites seu tertiam aciem in fugam vertatur, hæc tertia aduentans conetur recuperare eam.

94 Sin insidijs vllis factis à tergo aliqua incursio atque impetus hostium fiat, si pauci hi fuerint qui adoriuntur eos, tertiaque acies aduersum eos satis est, hæc tertia tum emittatur: sin ea satis non fuerit, conuersis tum ad caudam, id est, vltimam aciem, cohortes cum præfectis ita se præparent quasi ἀμφίστομος, id est, anceps acies esset: sic acies cum illis confligat, profligatisque hostibus tergistites, siue vna siue plures cohortes fuerint, quasi cursores in illos immittantur.

95 Si magnus numerus eorum esse videatur qui incursionem fecerint, tum præcipies ijs verbis, μετάλλαξον, id est, conmuta: qua voce decani ad caudam venient, id est, ad posticam partem transferent se cohortes, vt cauda quæ fuit, iam frons fiat.

96 Hæc paruo tempore ante bellum & dimicationem ipsam præcipe, vt quid facto opus sit mi-

lites cognoscant. Ipso enim tempore prælij milites harum rerum rudes atque ignaros, tale aliquid docere haud par est, nisi ea solùm quæ leuia sunt, & breuiter efficiuntur.

σιν οἱ στρατιῶται τὰ ἁρμόζοντα. ὁ γὰρ τῶν ἀγώνων καιρὸς τὰ τοιαῦτα διδάσκειν τοὺς μήπω τούτων πεῖραν λαβόντας οὐκ ἐπιτρέπει, εἰ μὴ ἄρα [illegible] ζύτητα τὰ σύντομα παραγγέλματα μόνα.

97 Nam si longo tempore ante prælium præcipies, hæc obliuioni mandabuntur: ac propterea paululum ante bellum hæc commemoranda sunt. Præcipies autem omnibus, vt nemo audeat secundam aciem transgredi, quamuis prima acies penitus profligata fuerit, vt ne (nisi ingens atque ineuitabilis aliqua necessitas) vel per inimicos, vel per suos, quasi dignus de vita periclitetur.

97 Πάλιν γὰρ ἐὰν πρὸ πολλοῦ χρόνου παραγγέλλῃς, εἰς λήθην γίνεται τὰ λεχθέντα. καὶ διὰ τοῦτο χρὴ πρὸ μικροῦ καιροῦ τοῦ πολέμου τὰς ἀναμνήσεις ποιεῖσθαι. παραγγέλλεις δὲ καὶ καθόλου πᾶσιν, ὥστε μηδένα θαρρῆσαι δευτέραν τάξιν παρελθεῖν, κἄν, ὡς εἰκός, τροπή τις τῇ πρώτῃ τάξει γένηται, ἵνα μὴ περὶ τῆς ζωῆς κινδυνεύσῃ, εἴτε παρὰ τῶν ἐχθρῶν, εἴτε καὶ παρὰ τῶν ἰδίων ὡς ἄξιος, εἰ μὴ ἄρα, ὡς εἴρηται, τοιαύτη ἀπαραίτητος ἀνάγκη παρακολουθήσει.

98 Quoniam autem ex insidijs etiam cum hostium acie confligẽdum est, qui in insidijs & occultis latebris sunt, ante omnia exploratores quosdam emittant, vt ne nimis confertim in hostium impetum de improuiso incurrant, vel alias ad latus, vel à tergo, siue post vniuersam aciem insidias sustineant.

98 Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀπὸ ἐνέδρας δέον κατὰ τῆς παρατάξεως τῶν ἐχθρῶν συμβάλλειν, χρὴ τοὺς εἰς τὴν ἐνέδραν ἤγουν ἔγκρυμμα ταξομένους παραγγελθῆναι ὥστε πρὸ πάντων βίγλας προπέμπειν, ἵνα μὴ ἀπάντημα, ὡς εἰκός, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀθρόως ὑπομείνωσιν, ἢ ἐνέδραν ἐκ πλαγίου, ἢ καὶ ἀπὸ νώτου, ἤγουν ἀπὸ ὄπισθεν τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως.

99 Sæpe inimicorum copiæ in duas acies diuiduntur, ac nisi diligenter instructa prima fuerit acies, insidijs magis ex aduerso adoriunndi sunt.

99 Πολλάκις γὰρ καὶ οἱ ἐχθροὶ εἰς δύο τάσσονται τάξεις. καὶ ἐὰν μὴ προσεχόντως γίνωνται αἱ κατὰ τῆς πρώτης αὐτῶν παρατάξεως δι' ἐγκρυμμάτων ἐπελεύσεις ἐνεδρεύονται μᾶλλον ἐκ τοῦ ἐναντίου.

100 Si hostes in duas similiter acies diuidantur, haud sanè par est à tergo, id est, postica parte insidi-

100 Ἐὰν οὖν οἱ ἐχθροὶ ὁμοίως εἰς δύο τάξεις τάσσονται, οὐκ ἔστι πρέπον τῷ νώτῳ ἤγουν τῷ ὀπισθίῳ μέρει τῆς πρώ-

* In Codice Laurentiano hic initium Capitis primibus et cuilibet Capitis divisioni, seu paragrapho titulus rubrica praefigitur. Sed cum titulorum pars maxima quamvis [illegible]

πρώτης αὐτῶν τάξεως ἐφεδρεύειν, ἀλλὰ τῷ ἄκρῳ αὐτῆς, ἤγουν τῷ κέρατι. εἴτε ἐξ ἑνὸς μέρους ἡ ἔφοδος γένηται, εἴ τε ἐκ τῶν δύο, ὡς εἴρηται.

101 Τὸν δὲ καιρὸν τῆς κατ' αὐτῶν ἐγχειρήσεως κανονίζειν σε χρὴ καὶ στοχάζεσθαι, ὥστε μήτε προλαμβάνειν πολὺ τῆς ἡμετέρας παρατάξεως, μήτε ὑστερεῖν. ἀλλ' ὅταν ὡς ἀπὸ δύο ἢ τριῶν σαγιττοβόλων αἱ παρατάξεις ἀλλήλων γένωνται, τότε ἐγχειρεῖν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοὺς ἐπὶ τὸ ἔγκρυμμα ἤγουν τὴν ἐνέδραν ἀπερχομένους.

102 Ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἐπὶ γυμνασίας ἀλλ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν παραλαμβάνονται.

103 Ταῦτα μὲν οὖν τὴν σὴν ἐνδοξότητα καὶ παραγγέλλειν καὶ διασκευάζειν κελεύομεν, ἀλλὰ καὶ ἑκάστῳ τουρμάρχῃ προστάξαι ἢ καὶ ἐγγράφως ἀποδοῦναι ἅπερ καὶ τοι προειρήκαμεν, ἵνα γινώσκῃ καὶ αὐτὸς τοῦ ἰδίου μέρους τὴν κατάστασιν. ὥστε ἕκαστον τουρμάρχην τὸ τρίτον ποσὸν τοῦ ὑπ' αὐτὸν ὅλου στρατοῦ ποιῆσαι κούρσορας, ἤγουν προκλάστας, καὶ ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ μέρους τάσσειν αὐτούς. τὸ δὲ δίμοιρον τοῦ στρατοῦ τῷ ἐν μέσῳ τάξαι εἰς διφένσορας ἤγουν ἐκδικοῦντας.

104 Καὶ τὰ κοντάρια δὲ αὐτῶν μὴ ἔχειν φλάμουλα ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ πολέμου συμβολῆς, ἀλλ' ἵνα ἐπαίρωσι καὶ βάλλωσιν αὐτὰ εἰς τὰ θηκάρια αὐτῶν ὅταν φθάζωσιν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ ἑνὸς μιλίου. πρότερον δὲ τοῦ ἔχειν αὐτὰ πάντως εἰς τὰ κοντάρια.

105 Τὰ δὲ βάνδα τῶν ταγμάτων μικρότερα εἰσὶν ἤτοι τῶν κομήτων, τῶν

as struere, sed ad cornu aliquod, siue vna ex parte incursio futura sit, siue vtraque ex parte.

101 Incursionis tempus coniectare tecum oportet, & animo quasi dimetiri, ne vel anteuertas aciem, vel retarderis: sed quando duos aut tres sagittæ iactus acies à se mutuò abfuerint, impetus in hostes ex insidijs & occultis latebris faciendus est.

102 Hæc quæ diximus, non ad exercitationem, sed in dimicatione ipsa assumenda sunt.

103 Hæc à Dignitate tua præcipienda & distribuenda sunt. Vnicuique turmarchæ præcipies, aut scripto trades, quæ antè mandauimus, vt suæ ipsius partis siue turmæ constitutionem agnoscat. Vnusquisque turmarcha vniuersæ partis suæ trientem in cursores siue proclastas conferat, & hinc atque illinc turmæ suæ eos collocet.

104 Contaria, id est, hastæ conflictationis tempore flamûla non habeant, sed de hastis detrahant, & in thecas suas conijciant, quando ad vnum miliare iam hostes aduentauerint. Antea autem omnino in hastis habeant.

105 Banda, id est, insignia comitum minora sint: drungario-

Hic incipit Caput XIII

καιροῦ τούτου

περὶ διαφορᾶς βάνδων

rum, id est tribunorum perfectiora & diuersa. Tu marchæ insigne diuersum longè à reliquis sit, quemadmodum antea à me explicatum est.

106 Conflictationis tempore post vocem victoriæ crucis, magnos atque altos clamores edere oportet, atque eos in primis qui à tergo sunt, vt qui in fronte sunt magis animentur.

107 Buccinæ multæ prælij tempore ne sonent: turmarchæ enim buccina satis fuerit. Turmarcha in medio turmæ suæ, id est, in medio defensorum collocetur. Drungarij, id est, tribuni in reliquis vtrinque turmis, in medio cohortium cursorum.

108 Aciei instructæ tempore exploranda sunt loca per mandatores vbi conflictatio futura est, id est, medium spacium inter nostram iam aciem instructam atque hostium, necubi fossæ, aut putei, aut dolus aliquis ab hostibus molitus sit: quòd si tale aliquid inuentum fuerit, præstoletur acies nostra dum hostes eum locum transierint, & cum hostibus integro in loco ac securo pugnent.

109 Bandum, id est, insigne turmarchæ longè diuersum distinctumque forma sit à cæterorum præfectorum suorum bandis, vt facil. ab omnibus signiferis agnoscatur.

110 Motu autem aliquo peregrino ac vario etiam bandum hoc

ἢ δρουγγαρίων τελειότερα καὶ ἀλλοῖα. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τοῦ τουρμάρχου ἐνηλλαγμένον πρὸς τὰ ἄλλα γίνεσθαι, ὡς μοι εἴρηται.

106 Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου μετὰ τὴν φωνὴν τῆς τοῦ σταυροῦ νίκης ἀλαλάζειν δεῖ καὶ ὀρύασθαι μάλιστα τοὺς ὄπισθεν καὶ προθυμοποιεῖν ἢ ἀλλήλους καὶ τοὺς ἔμπροσθεν.

107 Καὶ τὸ μὴ λαλεῖν ἐν καιρῷ μάχης πολλὰ βούκινα. ἀρκεῖ γὰρ ἢ τὸ τουρμάρχου μόνον. τὸν δὲ τουρμάρχην μέσον τοῦ τῶν διφενσώρων. τοὺς δὲ δρουγγαρίους εἰς τὰ ἑκατέρωθεν μέρη μέσον τῶν βάνδων τῶν κουρσώρων.

108 Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς παρατάξεως προερευνᾶν δεῖ διὰ μανδατόρων τοὺς τῆς συμβολῆς τόπους, τουτέστι τοὺς μέσον τῆς ἰδίας παρατάξεως καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν μήποτε λάκκοι εἰσίν, ἢ ὀρύγματα, ἢ τέλματα ἅπερ λέγεται πάλματα, ἢ δόλοι τινὲς ἕτεροι, ὡς εἰκός, παρὰ τῶν ἐχθρῶν μελετώμενοι. καὶ ἐὰν τι τοιοῦτον εὑρεθῇ ἀναμένειν τὴν ἡμετέραν τάξιν ἵνα οἱ ἐχθροὶ αὐτοὺς παρέλθωσιν· καὶ τότε ἡ ἡμετέρα παράταξις ἐν τῷ καθαρῷ κάμπῳ ἀπαντήσῃ.

109 Τὸ δὲ βάνδον τοῦ τουρμάρχου, ὡς εἴρηται, μόνον ἐξηλλαγμένον τὸ εἶδος παρὰ τὰ ἄλλα τὰ ὑπ' αὐτὸν βάνδα ποιήσαι, ἵνα ἐστὶν εὐεπίγνωστον πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτὸν βανδοφόροις.

110 Ἀλλὰ καὶ διὰ κινήσεως τινὸς ξένης καὶ διαφόρου χωρίζεσθαι αὐτό, ἢ

τὸ, ἢ ἐν τῷ ἵστασθαι ἢ ἄνω ἢ κάτω, ἢ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἢ συνεχῶς ἐπικλίνεσθαι, ἢ ἐγχειρεῖν τὴν κεφαλὴν τοῦ βάνδου, ἢ πυκνῶς τινάσσεσθαι αὐτὸ ὀρθὸν ὥστε καὶ εἰς τὴν σύγχυσιν εὐκόλως ὑπὸ τῶν λοιπῶν βάνδων γνωρίζεσθαι.

111 Οὐ δεῖ δὲ ὅλων τῶν τουρμαρχῶν τὰ βάνδα ἓν σημεῖον ἔχειν, ἀλλὰ ἐνηλλαγμένα σύμβολα, ἑκάστην τοῦρμαν, ἅτινα καὶ ὀφείλουσιν ἐθίζειν τοὺς στρατιώτας διὰ προγυμνασίας γνωρίζειν. οὐ μόνον γὰρ ἐκ τούτου τὰ ὑπὸ τὸν τυρμάρχην ἕκαστον βάνδα ὠφελοῦνται τὸ μέρος αὐτῶν συντόμως στερίζονται. ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς τεταγμένοι τὸ τοῦ τυρμάρχου βάνδον ἐπιγινώσκοντες δι' αὐτοῦ εὐκόλως καὶ τὰ ἴδια, ὡς εἰκὸς πλανώμενοι εὑρίσκουσιν.

112 Δεῖ γὰρ ἀεὶ ἐν ἑκάστῃ μάχῃ ἐὰν καί τι συμβῇ στρατιώτην, ὥστε ἀποχωρισθῆναι μακρὰν τοῦ βάνδου τοῦ ἰδίου τάγματος παντὶ τρόπῳ σπουδάζειν ἑνοῦσθαι αὐτῷ· ἵνα ἡ τάξις ἄφυρτος διαμένουσα τὴν σωτηρίαν σημαίνῃ τοῦ στρατοῦ.

113 Ἐὰν δὲ συμβῇ εἶναι ἐν τῷ στρατῷ τινὰς ὁμοφύλους τῶν πολεμίων, δέον πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου χωρίζειν αὐτοὺς, καὶ ἐν ἑτέροις τόποις μετὰ εὐλόγου προφάσεως προπέμπειν.

distinguatur, vel quòd sursum aut deorsum, aut dextrorsum aut sinistrorsum locetur, aut continuè inclinetur, id est, demittatur caput huius insignis, aut crebrò directè moueatur, vt omni in confusione ac perturbatione à reliquis insignibus facile cognoscatur.

111 Omnium turmarcharum banda vnum signum ne habeant, sed diuersas notas singulæ turmæ habeant, ad quæ cognoscenda milites antè assuefaciendi sunt. Non modò enim singula ex eo turmarcharum banda adiuuantur, & partem suam facilè confirmant, sed etiam si quando aberrauerint, ad suas cohortes facilè redeunt.

112 Miles si qua ratione contingat à bando suæ cohortis abesse, omnibus modis eò reuocandus est, vt acies minimè confusa aut perturbata exercitus salutem ac præsidium præ se ferat.

113 Si in exercitu aliqui populares hostium fuerint, ante diem belli separandi sunt, & ad alia quędam honesta cum causa amandandi.

114 Ac turmarchis ista præcipies. Vnicuique autem drungario & comiti etiam mandabis, vt diligenter exquirant ea quæ alicui vsui copijs nostris esse possint.

114 Καὶ τοῖς μὲν τουρμάρχαις ταῦτα πράττειν προστάξεις. ἀλλὰ καὶ ἑκάστῳ δρουγγαρίῳ καὶ κόμητι ἅμα αὐτοῖς παρακελεύου, ὡς προέστακε, ὥστε ἐπιζητεῖν αὐτοὺς ἐκ παντὸς τὰ δέοντα ἐπιλαν τὸν στρατόν.

115 Par est autem siue in fossato versetur vnumquodq; bandum siue cohors, siue alicubi castra ponat, manè cum prima luce, ante alia omnia, vt vesperi post cœnam ac missas, τεισάγιον ὕμνον, id est tersanctum hymnum pro more, cæteraque canere.

116 Contubernia siue manipuli, quæ quasi paruæ quædam cohortes sunt, vt antè descripsimus, ex maioribus & minoribus natu simul iunctis conficiantur.

117 Primanus & secundanus contubernij, ac præterea etiam vltimanus, hastati sint: tertius & quartus sagittarij: quique in medio sunt, quemadmodum necessitas requirit maxime instruantur.

118 Flamûla hastarum, quemadmodum suprà admonuimus, tempore belli minimè in hastis esse permittantur, ne hastæ tum ijs qui gestant, tum ijs qui à tergo sunt, tum etiam sagittis in acie coniectis impedimento sint.

119 Despotatos, quos ad conseruandos & recuperandos eos qui in bello sauciati erant milites antea constituebamus, ex vnaquaque cohorte sex aut octo ex debilissimis separari iubebis, vt vbi tempus requirit, qui in bello grauiter vulnerantur, ab illis seruentur.

115 Χρέον γὰρ εἴτε ἐν φοσσάτῳ διάγει ἕκαστον τάγμα ἤτοι τὸ βάνδον, εἴτε καὶ καθ᾽ ἑαυτὸ ὁπουδήποτε ἀπλικεύει, πρωΐας εἰς αὐτὸν τὸν ὄρθρον πρὸ παντὸς πράγματος, καὶ εἰς ἑσπέραν ὁμοίως μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ τὰς μίσσας τὸ τρισάγιον ψάλλεσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τὴν συνήθειαν.

116 Τὰ δὲ κοντουβέρνια, ἤτοι τὰ οἷον μικρὰ βάνδα τῶν ἀκιῶν, καθὼς καὶ σοι αὐτῷ πρώην ὡρίσαμεν, προστάξαι ἀπὸ παλαιῶν καὶ νέων αὐτοὺς ποιεῖν.

117 Τὸν δὲ πρῶτον καὶ δεύτερον τῆς ἀκίας, καὶ τὸν οὐραγὸν, ἤγουν τὸν ὄπισθεν, καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ κονταράτους εἶναι, τὸν δὲ τρίτον καὶ τέταρτον τοξότας, καὶ τοὺς ἐν μέσῳ, ὡς ἡ χρεία ἀπαιτεῖ.

118 Τὰ δὲ φλάμουλα τῶν κονταρίων ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου μὴ ἀφίειν ὡς εἴρηται εἰς τὰ κοντάρια, ἵνα μὴ τοῖς ὄπισθεν καὶ αὐτοῖς ἔχουσι τὰ κοντάρια ἐμποδίζωσιν. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰς βαλλομένας παρὰ τῶν τοξοτῶν σαγίττας.

119 Τοὺς δὲ λεγομένους δεποτάτους, καθώς σοι καὶ ἔμπροσθεν διεταξάμεθα, οὓς εἰς θεραπείαν καὶ πρὸς τὸ ἀνασώζειν τοὺς πληγάτους στρατιώτας ὁρίσαμεν, προστάξεις ἵνα καθ᾽ ἕκαστον τάγμα αὐτῶν ἓξ ἢ ὀκτὼ ἐκ τῶν ὑποδεεστέρων ἀφορίσωσιν, ἵνα ἐν καιρῷ περιποιοῦνται τοὺς τραυματιζομένους.

120 Δύο δὲ σκουλκάτορας ἤγουν προσκόπους ἢ βιγλάτορας χρησίμους καὶ ἀγρύπνους καὶ ἀνδρείους ἐπιλέγεσθαι, καὶ δύο μανδάτορας. ἀφορίσωσι δὲ καὶ ἐκ τῶν εἰς τὰς ἀκίας ταττομένων δύο ἄνδρας χρησίμους εἰς φυλακὴν τοῦ βάνδου ἐν καιρῷ πολέμου.

121 Πάντως δὲ καὶ τὸν λεγόμενον καντάτορα ἐπιλέγεσθαι ἐπιτήδειον καὶ λόγιον ἕνα στρατιώτην, καὶ ἀφορίσαι ὥστε ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγῶσι παρατρέχοντα κατεπάδειν τῷ στρατῷ τοῦ τάγματος, καὶ διεγείρειν εἰς προθυμίαν διὰ προτρεπτικῶν λόγων, κατὰ τὸν τύπον ὅνπερ σοι προδιωρισάμεθα.

122 Ποιείτωσαν δὲ ἐν τοῖς μεγάλοις τάγμασιν, καὶ διπλὰ βάνδα καὶ πρὸ τοῦ πολέμου. τὸ μὲν ἓν τὸν ἄρχοντα ἔχειν τοῦ τάγματος, τὸ δὲ ἄλλο τὸν πρῶτον ἑκατοντάρχην. ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου μὴ τὰ δύο βαστάζεσθαι ἤτοι ὀρθοῦσθαι, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἄρχοντος μόνον.

123 Χρὴ οὖν καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου ἕκαστον στρατιώτην ἐν ταῖς σέλλαις αὐτῶν ἐπιφέρεσθαι ὕδωρ εἰς τὰ λεγόμενα φλασκία, καὶ παξαμάδιν ἐν τῷ σελλοπουγγίῳ καὶ ἄλευρον μίαν ἢ δύο λίτρας. ὥστε ἔχειν ἐν ἀνάγκης καιρῷ καὶ ἑαυτοῖς εἰς εὐψυχίαν καὶ παραμυθίαν καὶ ἑτέροις, ὡς εἰκὸς, εἰς τὴν ἀπὸ ὀλιγωρίας ἀνάκτησιν.

124 Ἐν δὲ καιρῷ μάχης ἵνα γινώσκωσιν ὅτι οὐ δεῖ στρατιώτην πρὸ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου σκυλεύειν ἐχθρὸν, καὶ τοῦτο πολλάκις προπαραγγέλλειν.

120 Duo ſpeculatores ſiue exploratores diligentes, vigilantes, ac ſtrenui eligendi ſunt: duo præterea mandatores: & contubernijs etiam duo viri eligantur, qui belli tempore bandum diligenter cuſtodiant.

120 Cantator idoneus atque eloquens vnus aliquis eligẽdus eſt, qui ipſo in prelio exacuat atque incitet militum animos, & ſuaſoria oratione ad alacritatem & cupiditatem bellandi, quemadmodum ſuprà memoraui, omnes inflammet.

122 Magnis in cohortibus duo banda ante belli diem fiant, alterum præfecti cohortis, id eſt, comitis, alterum primi centurionis. Ipſo autem belli die non duo geſtentur, aut erigantur, ſed comitis ſolum.

123 Ipſo belli die vnuſquiſq; miles geſtet ad ſellam ſuam ſecum aquam in phlaſcijs, & paxamadium, id eſt, biſcoctum in ſellopungio, & farinæ vnam atque alteram libram, neceſſario tempore hæc habeant ad refocilationem & recreationem ſui atque aliorum, qui in aliquam animi defectionem aut valetudinis infirmitatem incidunt.

124 Tempore prælij vt cognoſcant milites ante belli exitum neminem ſpoliandum eſſe, ſæpius hoc militibus inculcetur.

125 In itinere faciendo, tuldum siue impedimenta cum militibus permiscendum non est, hostibus præsertim imminentibus, sed separatim, & cohortem aliquam post tuldum separatam, aut aliter etiam si quando id vsus exigat, quemadmodum in capite de tuldo antea mentionem fecimus. Hæc quæ nos tibi præcipimus, tu iterum singulis comitibus & drungariis, & turmarchæ vnicuique cognoscenda & conficienda dabis, atque etiam ipse quantum potes ad eadem eos exhortaberis & præparabis.

126 Occasione atque opportunitate in bello idoneè vtaris. Primum autem eiusmodi occasiones vitabis, ex quibus offensiones belli esse possunt. Iisdem deinde tu occasionibus aduersus hostes vtaris.

127 Ante omnia ab hostibus molitas ac structas insidias explores per excubias quatuor in partibus aciei collocatas. Ab omni autem confusa & dissipata insectatione hostium abstinendum inprimis est.

128 Temerariæ atque audaces rerum aggressiones abs te minimè suscipiendæ sunt, sed ab aliis quibusdam idoneis præfectis. Si enim aliqua offensio aut grauis casus illis contingat, aliqua spes est eius reficiendi: sin præcipuus & nobilissimus in exercitu aliquid huiusmodi

125 Εἰς δὲ τὰς ὁδοιπορίας μὴ συγκαταμιγνύειν μετὰ τοῦ τούλδου τοὺς στρατιώτας, καὶ μάλιστα ἐχθρῶν προσδοκωμένων. ἀλλὰ τὸ μὲν βάνδον ἔμπροσθεν ἰδίως, τὸ δὲ τοῦλδον ὄπισθεν ἢ καὶ ὡς ἡ χρεία καλέσῃ, καθὼς καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ τούλδου ἡμῖν κεφαλαίῳ εἴρηται. ταῦτα μὲν ἅπερ σοι διεταξάμεθα καὶ αὐτὸς ἑκάστῳ κόμητι καὶ δρουγγαρίῳ ἀλλὰ καὶ τουρμάρχῃ ἰδίως καὶ προγινώσκειν καὶ ἐπιτελεῖν καὶ παραγγελεῖς καὶ παρασκευάσεις.

126 Σοὶ δὲ κελεύομεν, ὦ στρατηγέ, ὥστε ἁρμοδίως κεχρῆσθαι τοῖς καιροῖς ἐν ταῖς μάχαις, καὶ πρότερον μὲν φυλάττεσθαι τὰς ἀφορμὰς δι' ὧν αἱ βλάβαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν συμβαίνουσι γίνεσθαι. καὶ τότε διὰ τῶν τοιούτων ἀφορμῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐγχειρεῖν.

127 Καὶ πρὸ πάντων δέον σε τὰς παρὰ τῶν ἐναντίων μελετωμένας ἐνέδρας ἐρευνᾶν διὰ βιγλῶν πυκνῶν κατὰ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ τόπου ἔνθα ἡ παράταξις γίνεται, καὶ ἀπέχεσθαι τῶν ἀτάκτων καὶ ἐσκορπισμένων διώξεων.

128 Προπετεῖς ἐγχειρήσεις διὰ σεαυτοῦ ποιεῖν οὐκ ἐπιτρέπομέν σοι, ἀλλὰ διὰ τῶν ἁρμοδίων ἀρχόντων ταῦτα γίνεσθαι. ἐὰν μὲν γὰρ ἐκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων παράπτωμα ἢ ἀστοχία γένηται, ἔστιν ἐλπὶς συντόμως ἐπανορθώσεως. εἰ δὲ ὁ πρῶτος τοῦ στρατοῦ πταίσῃ, ἀναρχίας

ἀρχίας

χίας πρόφασις ἡ τούτου διάπτωσις γίνεται.

129 Σοφὸς δὲ στρατηγὸς καὶ ἄριστος ὁ πρὸ τοῦ πολέμου τὰ τῶν ἐχθρῶν πολυπραγμονῶν καὶ πρὸς μὲν τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν φυλαττόμενος, πρὸς δὲ τὰ ὑστερήματα ἐπιβαλλόμενος· οἷον ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ὥσπερ σε καβαλλαρίους ἔχει ὁ ἐχθρὸς πλείονας δέον σε τὰς βοσκὰς ἀφανίζειν διὰ τὸ τοὺς ἵππους δαπάνης ὑστερεῖν, ἐὰν δὲ εἰς πλῆθος ἀνδρῶν πλεονεκτεῖ, τὰς τούτων δαπάνας περίστελλε, ἢ ἀφάνιζε.

130 Ἐὰν δὲ ἀπὸ διαφόρων ἐθνῶν συνέστηκε, δώροις καὶ χαρίσμασιν καὶ ἐπαγγελίαις ὑπονόθευε τοὺς σὺν αὐτῷ.

131 Ἐὰν δὲ μάθῃς ὅτι ἐναντίας τὰς γνώμας πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν οἱ ἐχθροί, τοὺς πρώτους αὐτῶν μεταχειρίζου.

132 Εἰ κονταρίοις μάχεται τὸ ἔθνος, εἰς δυσχωρίας αὐτὸ προσκαλοῦ ἐπὶ μάχην.

133 Ἐὰν δὲ τοξόται εἰσίν, εἰς κάμπους τάσσεσθαι αὐτούς, καὶ τὴν ἐκ χειρὸς μάχην ποιεῖσθαι.

134 Ἐὰν δὲ ἀφυλάκτως ὁδοιποροῦσιν, ἢ ἀπλικεύουσιν ἐν νυκτὶ ἢ ἐν ἡμέρᾳ τούτοις ἀδοκήτως ἐνέδρευε.

135 Ἐὰν δὲ θρασέως καὶ ἀτάκτως τὰς μάχας ποιοῦνται, καὶ τοῦ κακοπαθεῖν ἄπειροί εἰσιν, σχηματίζου μὲν αὐτοὺς ὡς πρὸς συμβολήν, ἀναβάλλου δὲ καὶ παράσυρε μέχρις οὗ τὸ ζέον τοῦ θυ-

pateretur, eiusmodi offensio magnas perturbationes inueheret.

129 Prudens & circumspectus Imperator ante bellum in res hostium diligenter intuebitur, & præsidia, quibus abundat sedulò vitabit, defectus autem suos quantum potest vexabit: vt verbi causa, si plures quàm tu equites hostis habeat, pastiones omnes vastandæ sunt, vt equi deficiantur pabulo: sin virorum multitudo fuerit, illorum commeatus omnis atque alimenta circumuenienda tibi & præripienda ab illis sunt.

130 Si diuersis ex nationibus hostium copiæ existant, donis, muneribus, pollicitationibus corrumpendi tibi sunt.

131 Sin diuersum partium sententiarumque fuerint, præcipuos quosque ex illis ad te tuasque partes solicitabis.

132 Hastis si vtantur, in aliquam difficultatem asperitatemque locorum illos ad prælium euoca.

133 Si sagittarij fuerint, in planiciem & loca campestria trahantur, vt ubi cominus consertis manibus dimicent.

134 Si negligenter aut solutè die vel nocte ambuleut hostes, insidiis de improuiso adoriendi sunt.

135 Sin animosè & audacter ad bellum venerint, & ab omni offensione immunes esse videbuntur, præ te feras quasi bellum

cum illis statim gesturus sis, rejice tamen bellum ac differto donec feruor omnis animorum elanguescat, & vbi hic impetus consederit, tum bellum illis conferto.

136 Si peditum numero hostibus præstiteris, ad plana & campestria loca illos deducito, non vt comminus, sed vt eminus iaculis cum illis confligas.

137 Bellicę enim decertationes, venationibus similes sunt: quemadmodum enim ibi excubiis, insidiis, circuitionibus, atque huiusmodi astutiis potius quàm viribus fera capitur, sic bellum cum hostibus, siue plures, siue pauciores fuerint, gerendum est.

138 Coràm enim ac manibus solùm consertis velle cum hostibus apertè confligere, quando aliqua victoriæ spes illis adfuerit, sine periculo ac graui offensione belli euentus esse non potest. Temerarium autem ac inscitum est, nulla necessitate impellente victoriam talem cum damno quærere, quæ hoc modo parta, nomen tantùm inane atq; vmbratile magis habebit, quàm ea quæ certissimo ac constantissimo in bellicis rebus iudicio suscepta est. Deinceps iam quæ ante belli diem facienda sunt, quando necessitas te ad bellum cogit cum hostibus gerendum, dilucidè ac breuiter exponam.

μος ἐνδῶσι, καὶ ὅταν ἀποκινήσωσι, τότε τὴν συμβολὴν κατ' αὐτῶν ποίησον.

136 Ἐὰν δὲ πλήθει πεζῶν περιττεύῃς, εἰς ὁμαλοὺς τόπους τούτους περιτρέπου· καὶ μὴ συνέγγυς ἀλλὰ μήκοθεν δι' ἀκοντίων τὰς μάχας ποιεῖσθαι.

137 Τὰ γὰρ τῶν πολεμίων κυνηγίοις εἰσὶν ὅμοια. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ διὰ κατασκόπων καὶ ἐγκρυμμάτων καὶ κατακυκλώσεων, καὶ τοιούτων σοφισμάτων μᾶλλον ἢ δυνάμει ἡ τούτων θήρα γίνεται, οὕτως δεῖ καὶ ἐπὶ τῶν πολέμων ἁρμόζεσθαι, εἴτε πρὸς πλείονας, εἴτε πρὸς ὀλίγους γίνονται.

138 Τὸ γὰρ φανερῶς καὶ χειρὶ δι' ὄψεως μόνον βιάζεσθαι τοὺς ἐναντίους ὅτε καὶ δόξει τις τούτους νικᾶν μετὰ κινδύνου καὶ ζημίας οὐ τῆς τυχούσης ἡ τοῦ πράγματος ἀπόβασις αὐτῷ συμβαίνει, ὅπερ τῶν ἀλογίστων ἐστὶν, ἀνάγκης μεγίστης χωρὶς μετὰ ζημίας νίκην κτᾶσθαι καινὴν καὶ ματαίαν ὑπόληψιν μόνην φέρουσαν. ἐπὶ τούτοις παρακελευόμεθά σοι, ὦ στρατηγὲ, καὶ ὅσα χρή σε ποιεῖν πρὸ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας, ὅτε καὶ ἀνάγκη σε κατεπείγῃ πρὸς μάχην ἐξελθεῖν κατ' ἐχθρῶν.

ΔΙΑΤΑΞ. ιγ΄.

Περὶ τῆς πρὸ τοῦ πολέμου ἡμέρας.

ΩΣτε παρασκευάζειν τοὺς τουρμάρχας πρὸ μιᾶς ἢ δευτέρας ἡμέρας τοῦ πολέμου τὰ βάνδα ἁγιάζειν διὰ τῶν ἱερέων, καὶ οὕτως ἐπιδιδόναι τοῖς βανδοφόροις τῶν ταγμάτων. τοῦ δὲ ἑκάστου τάγματος κόμητα προκαθιστᾶν τὰ κοντουβέρνια, καὶ ἀναπληροῦν τὰ λιπόντα σώματα.

2 Σπουδάσης δὲ κατὰ τῶν ἐχθρῶν πολυπραγμονῆσαι διὰ βιγλῶν ἀκριβῶς καὶ διὰ κατασκόπων τήν τε κίνησιν αὐτῶν καὶ τὸ ποσὸν τοῦ πλήθους αὐτῶν, καὶ τὴν σύνθεσιν. καὶ οὕτως ἁρμόζεσθαι, ὥστε μὴ αἰφνιδιασθῆναι παρ' αὐτῶν.

3 Συνάξεις δὲ ἐπὶ σχολῆς τὸν στρατὸν κατὰ δρούγγους καὶ κατὰ τούρμας, καὶ μὴ πάντας εἰς ἓν ἐν ἑνὶ τόπῳ, καὶ διαλαλήσεις αὐτοῖς τὰ πρέποντα, ἢ δι' ἑαυτοῦ, ἢ διὰ τῶν ἰδίων ἀρχόντων, παλαιᾶς τε ἀναμιμνήσκων νίκης καὶ προτέρων ἐπιτυχιῶν, καὶ διὰ τούτων προθυμοποιεῖν αὐτοὺς ἐπαγγελίαις τε τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἡμῶν ἀμοιβὴν καὶ εὐεργεσίαν. καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς εὐνοίας τῆς πολιτείας μισθόν. ἔτι δὲ προσυπομιμνήσκειν καὶ τὰ διδόμενα μανδάτα καὶ τὴν ἄλλην παραγγελίαν, ἣν παρά τε σοῦ αὐτοῦ καὶ παρὰ

CAP. XIII.

De die ante bellum.

TVrmarchæ vt banda omnia integra ſint, atque ad vſum militarem apta, ante diem belli vnum atque alterum præparabunt, atque adeo bandophoris, id eſt, ſigniferis cohortium dentur. Cohortis vniuſcuiuſque comes ſua conſtituat contubernia, & ſi qua ſint defecta, expleat.

2 Exploratoribus & ſpeculatoribus ſedulò hoſtium ſtatum exquires, qui motus illorum, quanta multitudo, qualis acies: itaque te aduerſum eos præparabis, vt ne ſubitò ac de improuiſo inuadare ab illis.

3 Vbi vacauerit autem, exercitum tuum per drungos, id eſt, cohortes milliarias & turmas congregabis: neque enim omnes ſimul vnum in locum coges, narrabiſque illis quæ dictu neceſſaria ſunt, vel tuipſe, vel præfecti tui, antiquas illis commemorando victorias, prioreſque felicitates: talibuſque dictis animabis illos. Regis præterea largitatem, ſtudiumque referendæ gratiæ, præmiáque benemeritis propoſita repetes. Recenſenda quoque mandata ſunt, reliquæque præceptiones que vel abs te, vel à ſingulis præ-

fectis singulæ turmæ antè accepe-
runt.

4 Si quosdam ex inimicis contingat ab excubijs capi, vel ad nos deficere, si generoso corpore armatique fuerint, exercitui nequaquam ostendendi sunt, sed ad alium quempiam locum clanculum amandandi. Sin humiles ac viles fuerint qui defecerunt, vniuerso exercitui monstrabis. Captiuos autem nudos circumduces, mandabisque vt ab omnibus militibus voce contendant ne ab illis interficiantur, quò militibus nostris omnes hostes miserabiles esse videantur.

5 Hostibus autem iam imminentibus communique bello iam expectato, præfectis cohortium præcipies, vt ne excursiones contra inordinatè vagantes milites faciant, sed diligenter obseruent, ne militem vllum ex suis laſlatum reddant aut etiam vexent: sed eos qui in aliqua mentis perturbatione aut solicitidine excruciantur, aut opinionem alicuius anxietatis afferunt, releuent, atque ad aliquam hilaritatem & alacritatem traducant. Sin ne sic quidem à mœstitia & mœrore auocari possunt, ad paululum temporis secernes eos, & ad alium locum, iusta aliqua causa adhibita, vsque ad belli exitum ablegabis, vt ne ad inimicos transfugientes aliquid indicent, quod minimè patefaciendum fuit. Populares autem atque indigenæ hostium, quemadmodum suprà ostendimus, longo antè tempore segregandi sunt, neque in bello aduersum suos pugnare permitantur.

τῶν ἰδικῶν αὐτῶν ἀρχόντων ἔλαβον καθ' ἕκαστον τάγμα.

4 Ἐὰν δέ τινας τῶν ἐχθρῶν συμβῇ εἰς βίγλαν κρατηθῆναι ἢ προσρυῆναι. εἰ μὲν γενναῖοι εἰσὶ τοῖς σώμασι καὶ ἔνοπλοι, τούτους μὴ δημοσιεύειν τῷ στρατῷ, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ἀφανῶς ἐκπέμπειν αὐτούς. εἰ δὲ εὐτελεῖς εἰσί, τοὺς μὲν προσρυέντας ἐπιτηδείους ἐπιδεῖξαι τῷ στρατῷ παντί, τοὺς δὲ κρατουμένους γυμνοὺς περιάγης, καὶ ὑποθήσῃς αὐτοὺς παρακαλεῖν τοὺς στρατιώτας μὴ φονευθῆναι, εἰς τὸ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ἐλεεινοὺς εἶναι νομίζεσθαι παρὰ τῶν στρατιωτῶν.

5 Ἐχθρῶν δὲ ἐγγιζόντων, καὶ δημοσίου προσδοκωμένου πολέμου, παραγγείλῃς τοῖς ἄρχουσι τῶν ταγμάτων, ὥστε μὴ ποιεῖν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις συνεξελεύσεις κατὰ τῶν ἀτακτούντων στρατιωτῶν, φυλάττεσθαι δὲ παντοίως μὴ κακῶσαι τὸν στρατιώτην. ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ὑποψίᾳ ὄντας λύπης τινὸς ἕνεκα μεταχειρίζεσθαι εἰς εὐθυμίαν. εἰ δὲ ἀμεταχείριστοι οἱ τοιοῦτοι μένουσι, χωρίσῃς αὐτοὺς πρὸς μικρὸν, καὶ ἑτέρῳ παραπέμψεις τόπῳ μετὰ προφάσεως εὐλόγου μέχρι τῆς τοῦ πολέμου ἐκβάσεως, ἵνα μὴ τοῖς ἐχθροῖς προσφυγόντες εἴπωσί τι ὧν οὐ χρὴ γινώσκειν αὐτούς. τοὺς δὲ ὁμογενεῖς τῶν ἐχθρῶν, ὡς ἤδη προείπομεν, πρὸ πολλοῦ χωρίζειν, καὶ ἐν πολέμῳ τούτους μὴ φέρειν κατὰ τῶν ἰδίων.

6 Ὅταν

6 Ὅταν δὲ μέλλῃς συμβαλεῖν εἰς μάχην, ὦ στρατηγέ, χρή σε καὶ τὰ εἰς δευτέραν τύχην ἀποσκοπεῖν, καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἐναντιώσεις προασφαλίζεσθαι. καὶ μάλιστα, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἴρηται, τὰς ὑποστροφὰς ἡμερῶν ὀλίγων τῶν τε στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων συνάγειν, καὶ φοσσάτα ὀχυρότερα ποιεῖν, καὶ ἐν ἐπιτηδείοις τόποις, ἔνθα δυνατὸν τὸ ὕδωρ πάντως ἐκδικεῖσθαι ἐν καιρῷ ἀνάγκης.

6 Quando ad pugnam dimicationémque ipsam venturus es, aduersos casus belli mẽte pertracta, & illas calamitates quantum fieri potest anteuerte. Imprimis autem, quemadmodum sæpe à me commemoratum est, dierum aliquot conmeatus pro militibus equisque prouehatur. Castra muniriora fiãt, idoneisq; in locis, vbi aqua omnino defendi potest, ponantur.

7 Μὴ ἀμελήσῃς δὲ τῆς ἀριστοποιίας τοῦ στρατοῦ. ἐὰν γὰρ ὅτε συμβουλευθῇς ἡ συμβολὴ δόξηται, πάντως ἐν ᾧ ἂν δοκιμάσῃς καιρῷ τὸ ἄριστον τοῦ στρατοῦ [illegible]έσθω· εἰ δὲ τοῦτο μὴ ἐστιν, μέλλοντος τοῦ πολέμου πάντως πρωῒ γίνεσθαι τὸ ἄριστον, ἵνα, εἰ τύχοι, καὶ εὔρωστοι εἰσί, καὶ δι' ὅλης πολλάκις ἡμέρας τοῦ πολέμου κρατοῦντος μὴ ἐκλυθῶσιν.

7 Curæ tibi quoq; prãdium militum sit. Si enim quãdo cõmuni consilio decretum est bellum incipiet, tum quo tu tempore optimum iudicabis prãdeat exercitus. Sin hoc minimè futurum sit, iam impendente bello, milites manè prandeant, vt magis firmi fiant, & per integrum diem, si tamdiu bellum durauerit, minus viribus deficiantur.

8 Χρὴ δέ σε πάντως, ὦ στρατηγέ, μὴ μόνον ἐν τοῖς ἄλλοις καιροῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τοιούτῳ ἐγγὺς τοῦ πολέμου καιρῷ μὴ ἀμελεῖν τοῦ συμβουλεύεσθαι. ἀλλὰ καὶ τότε μάλιστα συγκαλέσεις τοὺς ὑπό σε τουρμάρχας, καὶ εἴ τινα ἕτερον δοκιμάσεις ἀγχίνουν καὶ φρόνιμον εἰς τὴν κατὰ τὸν καιρὸν ὀφειλομένην γενέσθαι βουλήν· καὶ οὕτως βουλεύσασθαί σε δέον τὰ περὶ τοῦ πολέμου.

8 Non modò alijs temporibus, verum etiam appetente iam belli tempore, consilium abs te minimè negligendum est, sed turmarchas tuos, & si quem præterea solertem prudentemque virum iudicas, ad consilium ex tempore capiendum aduocabis, & de rebus agendis deliberabis.

9 Κατανοεῖν δὲ ἀκριβῶς καὶ τὸν τόπον ἔνθα ἡ συμβολὴ τοῦ πολέμου μέλλει γίνεσθαι.

9 Aduertendus diligenter etiam locus in quo conflictatio belli futura est.

10 Προπαραγγείλῃς δὲ τοῖς ἄρχουσιν κατὰ τὴν πρώτην φωνὴν τοῦ βουκίνου τῇ νυκτὶ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας τοὺς

10 Præcipies etiam Præfectis, vt ad primũ sonum buccinæ eius noctis quæ diem belli antecedit,

equos aquatum educant, ne si hoc prætermittatur, equorum vires in bello deficiant.

11 Præcipies etiam, quemadmodum suprà à nobis mandatum est, vt vnusquisque miles quando ad dimicationem belli procedit, habeat iu sellopungio suo vnam aut duas libras panis, aut farinæ, aut biscocti, aut paxamadij, aut carnis: habeat etiam phlascium in argabia plenum aqua, non vino, aduersus omnes fortuitas res circumstantes & casus nec opinatos. Sæpe enim profligatis hostibus, & ad munitionem aliquam accurrentibus, obsidendi à nobis diem vnam ac noctem sunt: aut si vsque ad diem conflictatio producenda sit, necesse est commeatum afferri, vt ne commeatus penuria res agendæ impediantur.

12 Si aduersus potentem nationem bellum futurum est, & in timore aliquo ac demissiore animo exercitus noster fuerit, ne statim apertè ac publicè cum illis confligas, sed ante diem belli cum delectis quibusdam strenuisque militibus, clàm, & non apertè, illorum partem aliquam adoriaris. Si enim quidam ex hostibus vel omnino interficiantur, vel viui capiantur, exercitus illud fortitudine ac robore effectum iudicabit, & vires colliget, timoremque deponet, atque adeo paulatim assuefient audacio-

ἵππους ἐπὶ τὸν ποτὸν παρασκευάσωσιν ἐξάγειν· ἵνα μὴ ὡς εἰκὸς ἀμελοῦντες τούτου ἐν τῷ καιρῷ τῆς παρατάξεως ἀπολείπονται.

11 Παραγγείλῃς δὲ, καθὼς ἀνωτέρω ἡμῖν εἴρηται, ἵνα καὶ εἷς ἕκαστος στρατιώτης ἐν τῷ κινεῖν πρὸς παράταξιν ἔχῃ ἐν τῷ σελλοπουγγίῳ αὐτοῦ μίαν ἢ καὶ δύο λίτρας ἄρτου, ἢ ἀλεύρου, ἢ πίσου ἑψητοῦ, ἢ παξαμάδας, ἢ κρέας· ἔχειν δὲ καὶ φλασκὶν μικρὸν ἐν τῇ δεργαβίᾳ ὕδατος γέμον, καὶ μὴ οἴνου, διά τε τὰς τυχηρὰς περιστάσεις, καὶ τὰς ὡς εἰκὸς ἀπαντώσας χρείας. πολλάκις γὰρ τρεπομένων ἐχθρῶν, καὶ ὀχυρώματι προστρεχόντων, χρεία παρακαθῆσαι αὐτοῖς διὰ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἢ πάλιν τὴν συμβολὴν μέχρι τῆς ἑσπέρας παρατείνεσθαι. καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐπιφέρεσθαι δαπάνην, ἵνα μὴ τῇ ἐλλείψει τῆς δαπάνης τὸ πρακτέον ἐμποδίζηται.

12 Ἐὰν δὲ πρὸς δυνατὸν ἔθνος ἐστὶν ὁ πόλεμος, καὶ ἐκ προλήψεώς τινος ἐν δειλίᾳ ἐστὶν ὁ στρατὸς, μὴ σπουδάσῃς συμπλέκεσθαι δημοσίως εὐθὺς, ἀλλὰ πρότερον ἀσφαλῶς ἐπιτήδευε πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου μετὰ ἐκπλέκτων καὶ χρησίμων ἀνδρῶν λεληθότως καὶ μὴ φανερῶς ἐπέρχεσθαί τινι μέρει αὐτῶν. ἐὰν γὰρ φονευθῶσι τινὲς τῶν ἐναντίων, ἢ ζῶντες συλληφθῶσιν, νομίσει τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν ὅτι δυνάμει ἐγένετο τὸ συμβὰν, καὶ προθυμότεροι γίνονται τὴν δειλίαν ἀποβαλλόμενοι. καὶ οὕτως

κατὰ μι-

κατὰ μικρὸν ἐθίζονται τολμᾶν, καὶ κατ' αὐτῶν ἐγχειρεῖν.

13 Ἐὰν δὲ αἰφνιδιασμὸς γένηται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ μὴ συμβαίνῃ τῇ τοῦ πολέμου χρείᾳ ἢ ὁ τόπος ὡς δασὺς καὶ δυσχερὴς, ἢ ὁ καιρὸς ἀπρόσφορός ἐστιν οἷον πολλοῦ χειμῶνος, ἢ ὁμοίως καύματος, μὴ ἐπιτηδεύσῃς συμβαλεῖν αὐτοῖς ἢ τότε, ἢ ἐκεῖσε. ἀλλὰ σπούδαζε μᾶλλον συνάγειν σεαυτὸν, καὶ τόπον ἴδιον κρατεῖν εἰς ἄπληκτον, καὶ ὑπερτίθου μέχρις ἂν καὶ τόπου ἐπιτηδείου καὶ καιροῦ ὁμοίως εὐπορήσῃς. καὶ μὴ ἀκουσίως συμβάλῃς. τοῦτο γὰρ ποιῶν οὐχὶ ἐχθρῶν φεύξῃ, ἀλλὰ τὸν ἀνεπιτήδειον καὶ ἀσύμφορον τόπον φυλαττόμενος ἔσῃ.

14 Θεοῦ δὲ νίκην παρέχοντος ἐὰν οἱ πολέμιοι τραπῶσιν ἀπέχεσθαι τοῖς στρατιώταις παράγγελλε τοῦ σκυλεύειν τοὺς νεκροὺς τῶν ἐχθρῶν. τὸ γὰρ ἢ νεκροὺς σκυλεύειν, ἢ τούλδῳ ἢ φοσσάτῳ πολεμίων ἐπέρχεσθαι πρὸ τελείας ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, πρᾶγμα ὀλέθριον καὶ ἐπικίνδυνόν ἐστιν. διὸ χρή σε προπαραγγέλλειν τὸ παντοίως ἀπέχεσθαι τούτων. πολλάκις γὰρ καὶ οἱ νικήσαντες διὰ τοιούτων τρόπων οὐ μόνον ἡττήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπώλοντο σκορπίσαντες ἑαυτοὺς, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αἰφνιδιασθέντες, καὶ οὕτως κινδυνεύσαντες.

15 Ὅπερ δὲ ἡμῖν καὶ πρότερον εἴρηται, δεῖ μάλιστα τῶν πολεμίων ἐγγιζόντων, καὶ προσδοκωμένου πολέμου, ἵνα ἐὰν διάγῃ ἐν φοσσάτῳ ὁ στρατὸς, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀναμένῃ

res esse, & hostes alacrius inuadere.

13 Si hostes te nec opinatò opprimant, neque id ad vsum tuum pertinet vt cum illis dimices, vel quia locus asper atque condensus est, vel tempus importunum, vt, magnis frigoribus aut caloribus, ne tum coneris cum illis præliari, sed teipsum collige potius, & locum idoneum ad castra ponenda quære, & prælium differ donec commoditatem temporis ac loci aliquam habeas: neque committas vt inuitus cum illis confligas. Hoc si feceris, non inimicos fugies, sed incommodum locum deuitabis.

14 Deo victoriam dante, & hostibus profligatis, abstineant omnino milites à cadaueribus inimicorum spoliandis. Nam cadauera aut impedimenta aut castra hostium ante perfectum belli exitum inuadere, valde periculosum ac perniciosum est. Itaque præcipiendum omnino est. vt istis rebus milites abstineant. Sæpe enim victores talibus de causis non superati, verum iterum funditus deleti sunt, hostibus de improuiso incursantibus, & periculum inferentibus.

15 Hostibus iam appropinquantibus & imminente bello, quemadmodum antè admonuimus, non modò si in fossato, id est, castris copiæ tuæ fuerint, ibi-

que hostes expectauerint, fœnum aut palea vnius atque alterius diei iumentis reponetur: sed etiam si castra moueat exercitus, & ad alia loca commeare velit, atque aciem ibi instruere, fœnum aut paleam vnius diei secum ferant, ac in castris suis reponant: fortassis enim pueri & administri militum ab hostibus prohibeantur eo die exire, & fœnum secare, aut pabulum colligere, aut iumenta ad pastum emittere.

26 Sin hostes immineant multi, non absurdum fuerit, quemadmodum antè diximus, vnumquenque in itinere faciendo frumentari ac pabulari, atque illud in castris reponere. Neque enim castris iam positis, pueri & administri ab hostibus, si præsertim equites multi fuerint, pabulatum & frumentatum ire sinentur. Hæc abs te ante belli diem, partim præcipienda, partim conficienda sunt, vt perfectior ac dispositior præfectorum militumque tuorum constitutio fiat. Restat vt de ipso belli die, quidque persequendum tibi tuisque, & à quibus refugiendum sit, paucis explanemus.

ἐκεῖθεν, μὴ μόνον εὐτρεπίζειν καὶ ἀποτιθέναι χόρτον ἢ ἄχυρον μιᾶς ἢ δευτέρας ἡμέρας τῶν ἀλόγων, ἀλλὰ καὶ ἐὰν κινήσῃ ὁ στρατὸς, καὶ βούληται καὶ ἐν ἑτέρῳ πλησίῳ ἀπελθεῖν, κἀκεῖθεν παρατάξεσθαι, ἀναγκαῖόν ἐστιν ὥστε χόρτον ἢ ἄχυρον κἂν μιᾶς ἡμέρας βαστάζειν, καὶ οὕτως ἐν τῷ γινομένῳ φοσσάτῳ ἀποτίθεσθαι τοῦτον. ἴσως γὰρ οὐ συγχωροῦνται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν οἱ ὑπηρετοῦντες παῖδες αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐξελθεῖν, καὶ χορτολογῆσαι, οὔτε δὲ τὰ ἄλογα εἰς βοσκὴν ἐκβαλεῖν.

ις Εἰ δὲ οἱ ἐχθροὶ πολὺ ἐγγίζουσιν, οὐκ ἄτοπον ἐν τῷ περιπατεῖν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἡμῖν εἴρηται, ἕκαστον συνάγειν τὸν χόρτον τὸν ὀφείλοντα ἀποτεθῆναι. οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸ ἀπλικεῦσαι πολλάκις συγχωροῦνται οἱ παῖδες ἐξελθεῖν καὶ χορτολογῆσαι, πλειόνων μάλιστα καβαλλαρίων τῶν ἐχθρῶν εὑρισκομένων. ταῦτα μέν σοι πρὸ τῆς τοῦ πολέμου συμβολῆς τὰ μὲν διατάσσεσθαι τὰ δὲ διαπράττεσθαι εἰς ἐντελεστέραν μάθησιν τῶν τε ὑπό σε ἀρχόντων καὶ τῶν στρατιωτῶν παρακελευόμεθα. ἑξῆς δὲ καὶ ὅσα χρὴ εἴτε ποιεῖν εἴτε παραφυλάττεσθαι μετὰ τῆς ὑπό σε δυνάμεως ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου κατὰ δύναμιν ἤδη ἐροῦμεν.

ΔΙΑΤ.

ΔΙΑΤΑΞ. ιδ'.

Περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου.

Υποτιθέμεθα οὖν σοι, ὦ στρατηγὲ, πρόγε πάντων ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου καθαρὸν εἶναι τὸν στρατὸν, καὶ εὐχὴν γίνεσθαι διὰ τῆς νυκτὸς ἐκτενῆ, καὶ διὰ τῶν ἱερέων ἁγιασθῆναι πάντας, καὶ οὕτως καὶ ἔργοις καὶ λόγοις πεισθῆναι ὅτι τὸν Θεὸν ἔχουσι βοηθὸν, καὶ ἐπὶ τοῦτο κινῆσαι πρὸς τὸν πόλεμον λαμπροὺς καὶ προθύμους.

2 Σὲ δὲ πολλὰ πονεῖν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς συμβολῆς, ἵνα μὴ τῷ πολλῷ κόπῳ καὶ τῇ συντριβῇ τῶν ἀναγκαίων ἐπιλανθάνῃς μηδὲν κατολιγωρεῖν σε ἀπὸ τῆς φροντίδος, ἀλλὰ ἀνθηρῶς καὶ εὐθαρσῶς παρέρχεσθαι τὴν παράταξιν, καὶ προθυμοποιεῖν πάντας διὰ λόγων.

3 Καὶ μὴ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις διὰ χειρός. στρατιώτου γὰρ ἢ στρατηγοῦ τοῦτό ἐστιν. ἀλλὰ ποιεῖν σε μὲν τὰ ἁρμόζοντα πάντα, ἐν ἐπιτηδείῳ ἵστασθαι τόπῳ, ὅθεν ὁρᾷν δύνασαι τούς τε ἀγωνιζομένους, καὶ τοὺς, ὡς εἰκὸς, ἀμελοῦντας, καὶ ἐπεύχεσθαι τὰ δέοντα. καὶ σπουδάζειν διὰ τῶν ἐν ὑποβοηθείᾳ ὄντων συναίρεσθαι τῷ δεομένῳ μέρει. τοῦτ' ἔστι διὰ τῶν πλαγιοφυλάκων καὶ νωτοφυλάκων.

4 Ἐὰν οὖν ἐν ταῖς παρατάξεσί σου πρὸς τοξότας ἐστὶν ὁ πόλεμος, τοὺς

CAP. XIV.

De die belli.

HOc ante omnia præcipiendum est, vt purus ac sanctus exercitus tuus sit, & pridie vesperi preces efficaces ac diututnæ adhibeantur, omnesque Deo consecrentur, verbis factisque persuadeantur se Deum adiutorem habere, atque hoc modo ad bellum puros, synceros, alacresque procedere.

2 Ipso belli die ne multum te fatiges, ne lassitudine ac perturbatione aliqua rerum necessariarum obliuiscaris, neque cura aut solicitudine excrucieris, sed strenuè atque alacriter aciem transeas, & oratione tua omnium animos excites.

3 Neque enim manibus consertis cum hoste confligere imperatoris est, sed quæ facto opus sunt prouidere, & idoneo in loco stare, vbi aspicere dimicantes possit, & solutos ignauosque incitet ad alacriter bellum gerendum, atque adflictæ parti studeat subsidijs suis, id est, lateranis & tergistitibus, opem ferre.

4 Si aduersum sagittarios bellum copijs tuis suscipiendum

erit, locorum asperitates, & pedes lateraque montium primosque conscensus deuita, & si fieri possit, nequaquam in ea parte confligas, & vel in editiori parte montis copias tuas locato, vel omnino à monte recedas, & in æquabiliori loco magisque plano aciem instruas, vt ne hostes insidias molientes, ex eminentiore loco in vos inuadant.

5 Nec verò cum hostium acie confligas, néue tuam illis aciem commõstres, priusquam illorum aciem instructam animaduerteris, & illorum insidias molitionesque exquisiueris.

6 Si loca in quibus conflicturus es, aperta & campestria sint, & haud satis commodè liceat secundam aciem tuam occultare, vt ne in itinere faciẽdo aduersum hostes appareat, eam iam prope primã aciem abducito, vt duæ hæ acies vna solum esse hostibus videantur: quando verò ad vnius milliaris spatium ab hostium copijs abfuerint, tum secunda acies paululum se retardet, atque à prima acie ad iustum internallum se separet, & ad suam formam, quam antè secundæ aciei descripsimus redeat, inde fiet vt nostræ aciei apparatus quamminimè ab hostibus cognoscatur.

7 Discessiones fugasque hostium diligenter attende; neque

δυσχερεῖς τόπους, καὶ τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων, ἤγουν πρώτας ἀναβάσεις ἐπὶ τὰ ὄρη παντελῶς φεῦγε, καὶ μὴ ἐν αὐτοῖς συμβάλλε τὴν μάχην, εἴ γε δυνατόν ἐστιν. καὶ ἢ ἐν τῷ ὕψει τὴν παράταξιν ἵστασο, ἢ τελείως ἀπόβαινε τοῦ ὄρους, καὶ ἐν ὁμαλωτέρῳ, καὶ γυμνῷ τόπῳ παρατάσσου, ἵνα μὴ τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἰκός, ἐκεῖθεν ἐνεδρευόντων ἀπὸ τοῦ ὕψους ἢ παρὰ τὸ ἔξω ἀθρόως βιάζηται.

5 Ἀλλὰ μηδὲ συμπλέκου παρατάξει πολεμίων, μηδὲ τὴν ἰδίαν σου προδείκνυε αὐτοῖς, πρὶν ἂν τὴν τάξιν αὐτῶν καταvοήσῃς, καὶ τάς, ὡς εἰκός, μελετωμένας παρ' αὐτῶν ἐνεδρ** ἐγκρύμματα πολυπραγμονήσῃς.

6 Ἐὰν δὲ οἱ τόποι, ἐν οἷς μέλλῃς συμβάλλειν, γυμνοὶ εἰσὶ καὶ πεδινοί, καὶ οὐκ ἔστιν εὐκόλως τὴν δευτέραν σου τάξιν κρύπτειν ἐν αὐτοῖς, εἰς τὸ μὴ τοὺς ἐχθροὺς προγινώσκειν ἐν τῷ κινεῖν τὸν στρατὸν εἰς τὴν μάχην, ἐντεῦθεν ἤδη τὴν δευτέραν τάξιν κατόπισθεν τῆς πρώτης πλησίον συνακολουθεῖν ποίησον, ὥστε τὰς δύο εἰς μίαν τοῖς ἐναντίοις φαίνεσθαι. ὅταν δὲ ὡς * ἑνὸς μιλίου τῆς τῶν πολεμίων γένηται παρατάξεως, τότε τὴν δευτέραν χρεὼν κατ' ὀλίγον ἐμβραδυνούσαν χωρίζειν αὐτὴν τῆς πρώτης τὸ εἰρημένον διάστημα, καὶ εἰς τὸ ἴδιον σχῆμα καθιστᾶν, ὥστε τὴν δευτέραν παράταξιν. ἐντεῦθεν γὰρ τοῖς πολεμίοις οὐκ εὔγνωστος περὶ πολλοῦ γίνεται ἡ παράταξις.

7 Τὰς δὲ ὑποχωρήσεις καὶ φυγὰς τῶν ἐχθρῶν σκέπτου, καὶ μὴ ἀκρατῶς ἐπιτρέχε,

τρέχε, διὰ τὰ σοφίσματα, ὡς εἰκὸς, γινόμενα. ἀλλὰ μετὰ συντάξεως δίωκε ἕως λάβῃς πληροφορίαν τῆς ἀσφαλείας τῆς νίκης.

8 Ἐὰν δὲ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπέλευσις μηνυθῇ κατὰ τῆς πρώτης παρατάξεως, καὶ οὐκ ἔστι πῶς ἢ διὰ τῶν πλαγιοφυλάκων, ἢ διὰ τῶν εἰς ἐνέδραν κατὰ τῶν ἐχθρῶν πεμπομένων βοηθεῖν, τότε δέον ἐκ τῶν εἰς τὰ ἄκρα τῆς δευτέρας παρατάξεως ταττομένων βάνδων μετατίθεσθαι εἰς αὐτούς. εἰ μὲν ἐξ ἑνὸς πλαγίου ἔρχονται ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους. εἰ δὲ ἐκ τῶν δύο, ἐξ ἑκατέρωθεν. ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς κατὰ νώτου τῆς δευτέρας τάξεως ἐρχομένοις, ἐὰν μὴ ἀρκέσωσιν οἱ νωτοφύλακες αὐτοὺς δι' ἑαυτῶν ἁρμόζεσθαι, τὰ αὐτὰ ποιήσεις. ἵνα οἱ λοιποὶ ἀπερίσπαστοι μένωσι πρὸς βοήθειαν τῆς πρώτης παρατάξεως.

9 Ἐὰν δὲ πολύς ἐστιν ὁ τῶν ἐχθρῶν στρατὸς, καὶ διὰ πλῆθος ἀλόγων ἢ ἀνδρῶν κόμπος ἤγουν ἐξωγκωμένος φαίνηται, μὴ ἐπιτήδευε εὐθὺς εἰς ὑψηλὸν τόπον τὸν στρατὸν τάσσειν μηκόθεν τῶν ἐχθρῶν ὄντων, ἵνα μὴ τῇ θέᾳ τοῦ πλήθους προκαταλαμβανομένους δειλιάσῃ προχείρως, ἀλλ' ἐν κοιλοτέρῳ τόπῳ τάσσε αὐτοὺς, ὅπουθεν οὐδὲ κατοπτεύῃ τοὺς ἐχθροὺς, οὐδὲ καθορᾶται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. καὶ ὅταν ἢ ἀπὸ ἑνὸς ἢ ἀπὸ ἡμίσεως σημείου γίνωνται οἱ ἐχθροὶ, τότε ἐν τῷ ὕψει φέρειν τὸν στρατὸν, ἵνα πρὶν δειλιάσῃ ἡ συμβολὴ γένηται.

10 Εἰ δὲ μὴ εὑρίσκεται τόπος

intemperanter propter hostium fallaces dolos insequere illos, sed ordinatè ac instructis copijs, idque potissimum si aliquam certam victoriæ fiduciam habeas.

8 Si hostibus incursio quædam in primam aciem fiat, eamque neque lateranis neq; insidijs aduersum eos structis defendere possis, extremas secundæ aciei oras assumes, illucque transferes, si vno ex latere veniant, ad eam partem: sin vtroque ex latere, ad vtranque partem. Similiter aduersum eos qui à tergo secundæ aciei veniunt, si tergistites multi ad illos repellendos non fuerint, hoc idem facies, ne cæteri distracti ad præsidia primę aciei minus valeant.

9 Si ingens hostium fuerit exercitus, & multitudine hominum ac iumentorum adflictus ac penè oppressus fuerit, ne conetis eminus iam hostibus venientibus, copias tuas ad celsum aliquè locum deducere, ne multitudine cōspecta animum iam tui despondere incipiant, sed humili & cauo in loco eos instrue, vbi neque hostes visuri sunt; neque ab hostibus cerni poterunt: & quando vno aut dimidio signo hostes abfuerint, ad excelsiorem locum ducantur, vt confligere possint priusquam animo deficere aut languescere incipiant.

10 Sin talis locus non inue-

niarur, ſed eminus hoſtes exercitui tuo appareant, copijs tuis ipſa in acie inſtructis dices, non hominum, ſed iumentorum atque impedimentorum ibi permagnum eſſe numerum.

11 Si hoſtibus adhuc minus inſtructis adoriri eos atque inuadere potes, maius damnum illis facies.

12 Omnino autem ſemel atque iterum conſiſte, quando ad ſpatium vnius aut duorum milliarum ab hoſtium acie ante bellum diſtas, vt exercitus tuus variè inſtruatur, vt ne ſecuros ſe putent hoſtes, quia per exploratores noſtras copias antè cognouerunt, & contra eas aliquid molitionis machinati ſunt.

13 Si pedeſtris exercitus non fuerit, militum pueros, id eſt, adminiſtros in caſtris relinques, & per vniuerſum caſtrorum ambitum ad foſſam cuſtodiendam diuidantur, armisque interiorem eius partem muniant, ſiue ſagittis, ſiue iaculis, ſiue funda valeant: vna quoque cohors cum illis excubias aget, portasque caſtrorum atque vniuerſi ambitus defendet. vnus iſtis præfectus honeſtus atque integer.

14 Neque tuldum tecum in acie circumferas, ſi aliter fieri poterit: prompta enim atque expoſita hoſtibus præda eſt, ſi in bello eſſe aduertatur.

15 Si proficiſcenti tibi de improuiſo ſubita hoſtium incurſio

τιοῦ τος, ἀλλὰ μήκοθεν οἱ ἐχθροὶ τῷ στρατῷ φαίνονται, προλέγε τῷ στρατῷ ἐν αὐτῇ τῇ παρατάξει, ὅτι ἀλόγων ἢ τούλδου πλῆθος ἐστὶ τὸ φαινόμενον, καὶ οὐκ ἀνθρώπων μόνων.

11 Ἐὰν δέ σοι δυνατόν ἐστιν καὶ πρὸ τοῦ παρατάξασθαι τοὺς πολεμίους συμβάλλειν αὐτοῖς ἔτι ἀσυντάκτοις οὖσι, μᾶλλον αὐτοὺς βλάψαι ἰσχύσεις.

12 Πάντως δὲ ἓν ἢ καὶ δεύτερον βάνδον ἔχε ὡς ἀπὸ ἑνὸς ἢ δευτέρου μιλίου τῆς παρατάξεως πρὸ τοῦ πολέμου ἐν ὅσῳ τάσσεται ὁ στρατός. ἵνα μὴ ἄδειαν ἔχωσιν οἱ πολέμιοι πρὸ τῆς μάχης κατασκοπεῖν τὴν τάξιν, καὶ σοφίζεσθαι κατ' αὐτῆς.

13 Καὶ ἐὰν πεζικὸς οὐκ ἐστὶ στρατὸς τοὺς παῖδας τῶν στρατιωτῶν, ἤτοι τοὺς δουλεύοντας αὐτοῖς καταλίμπανε ὥστε διαμερίζεσθαι δι' ὅλου τοῦ ἐν τῷ φοσσάτῳ ἀπλήκτου ἕκαστον περὶ τὴν ἔσω τάφρον μετὰ ὅπλων, εἴτε τοξεύειν δύνανται, εἴτε ἀκοντίζειν, εἴτε σφενδονᾶν. ἀλλὰ καὶ ἓν βάνδον μετὰ αὐτῶν τὸ ὀφεῖλον βιγλεύειν, καὶ τὰς πόρτας τοῦ φοσσάτου φυλάττειν, ἤγουν τοῦ περιπεφραγμένου ἀπλήκτου. καὶ ἄρχοντα τοῦ ὅλου τοιούτου φοσσάτου.

14 Μηδέποτε τοῦλδον ἐπὶ παρατάξεως περίφερε, εἰ δυνατόν ἐστι. καὶ γὰρ ἕτοιμον τοῖς ἐχθροῖς βρῶμα γίνεται ἐὰν ἐν μάχῃ εὑρεθῇ.

15 Ἐὰν μέντοι, ὡς εἰκὸς, ὁδοιποροῦντός σου ἀδόκητος ἐπέλευσις παρὰ τῶν ἐχθρῶν γένηται, καὶ οὐ φθάσῃς ἀπλη-

κεῦσαι καὶ ἀσφαλίζεσθαι τὸ τοῦλδον, τότε φέρε αὐτὸ κατὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους ἐκ πλαγίου τῆς δευτέρας παρατάξεως, καὶ ἐκεῖ τάσσε, καὶ ἓν ἢ δεύτερον βάνδον ἐκ τῶν περισσῶν εἰς παραφυλακὴν αὐτοῦ ἀφόριζε.

16. Ἐὰν δὲ μὴ ἔτυχον, ὡς εἴρηται, προαποθέμενοι χόρτον κἂν αὐτῇ τῇ τοῦ πολέμου ἡμέρᾳ τῶν ἄλλων ὁπλιτῶν ἐπὶ τὴν παράταξιν κινούντων τὰ παιδικάρια τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων ἵνα ἐξέρχωνται εἰς τὸ μέρος τὸ ὀπίσω τῆς παρατάξεως τοῦ ὅλου στρατοῦ μετὰ ὀλίγων βιγλατόρων ἐκ τοῦ τῆς παρατάξεως μέρους καταλιμπανομένων, καὶ συνάγουσι τὸν ἀρκοῦντα χόρτον ἐν ὅσῳ ὁ πόλεμος γίνεται. Τοῖς δὲ χορτολογοῦσιν ὀφείλουσι δοθῆναι βάνδα καὶ σημειώσεις ἐν ὑψηλοτέροις τόποις καὶ διαφόροις, ὥστε ἐναντίου τινὸς συμβαίνοντος τὸ ἀνακλητικὸν πρὸς συνήθειαν, τότε ἀναχωρεῖν αὐτοὺς δρομαίως, καὶ ἐπὶ τὸ φοσσάτον σώζεσθαι, ἵνα μὴ ἔξω ἀποκλεισθῶσιν. τοῦτο δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι γίνεσθαι, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ἐκβάσεως. ἐὰν γὰρ ἐναντίως ἐξέλθῃ τὸ πρᾶγμα, δαπάνην ἔχοντες καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν ἀλόγων οἱ στρατιῶται ταχέως ἑαυτοὺς πρὸς τὸ ἀναμάχεσθαι ἀνακαλοῦνται, ἤγουν καὶ πάλιν πολεμῆσαι, καὶ νικῆσαι. ἢ εἰ μὴ τοῦτο, εὐθέως ἀναχωρῆσαι μετὰ τάξεως ἔτι ἐν δυνάμει τῶν ἵππων αὐτῶν εὑρισκομένων. πρὶν ἢ τά τε τῶν ἀνθρώπων φρονήματα ἐπὶ πλέον καταπέσωσι, καὶ αἱ τῶν ἵππων δυνάμεις.

fuerit, neque castris satis commodè & tuto in loco tuldum ponere poteris, tum dextrum ad latus secundæ aciei obliquabis, ibique vnam & alteram cohortem quæ ex superfluis hominibus est, ad eius custodiam segregabis.

16 Si nullum iumentis repositum in castris pabulum habeant, ipso belli die cæteris ad bellum procedentibus, palicaria, id est, administri militum & præfectorum pabulatum eant ad partem à tergo aciei relictam, & dum bellum geritur quantum possunt pabuli comparent. Pabulatoribus autem istis dentur banda & signa quædam diuersis & editioribus in locis, vt aduerso aliquo casu incidente, reuocari illis possint, & ad castra cursu contendant, vt ne intercludantur, sed ab hostium impetu seruentur. Hoc propter incerti belli euentum fieri debet. Si enim aduersum aliquid ceciderit commeatum & pabulum in promptu milites si habeant, ad pugnam facile statim prodeunt, & offensionem acceptam bellandi strenuitate resarciunt: vel si id minus efficere possint, integris copiis atque instructa acie, dum adhuc equi firmi sunt, recedant, priusquam vel animi equitum magis labefactentur: quod facilè vsu venit, si commeatus in promptu non fuerit. Nam post offensio-

ὅπερ γίνεσθαι δύναται, ἐὰν μὴ ἔστιν ἐν ἑτοίμῳ ἡ δαπάνη. μετὰ γὰρ τὴν ἧτταν οὐδεὶς

nem belli, nemo pabulatum prodire audet, equique fame laborantes magnam anxietatem militibus injiciunt: vtile autem ac salutare consilium capi non potest, inopia simul ac formidine prementibus. Omnino autem pabulum iumentorum ad vnum atque item alterum diem repositum habeant, cóque etiam amplius, si pastiones propè fuerint.

17 Si primo conflictationis die aduersus belli exitus cadat, quod absit, inutile nobis, atque inidoneum esse videtur, eodem statim tempore conari hoc quod amissum est recuperare, & fusos superatosque ad aliquod publicum prœlium redire velle. Neque verò hoc vt facias consilium tibi darem: perdifficile enim omnibus hoc est, neque statim offensio accepta refutari potest. Rarum autem hoc est, & Romanis inusitatum. Itaque etiam si nihil aduersum caderet, speraueritque Imperator amissam dignitatem secundo prœlio se recuperaturum, multitudo tamen militum si causam cognoscat, ad conserendas manus minus est habilis: hic enim exitus belli, quasi diuinitus antè decretus esset, magnam animi formidinem perturbationemque inuehit.

18 Itaque sine graui ac necessaria causa, ne coneris coràm atque apertè instructis copiis cum hoste post offensionem belli acceptam dimicare, sed dolo atque astu, occasione se offerente,

θαῤῥεῖ ἐξέρχεσθαι εἰς συλλογὴν χόρτου, καὶ οἱ ἵπποι λιμώττοντες ἀθυμίαν τοῖς στρατιώταις παρέχουσι, καὶ βουλὴν πρὸς συμφέρον οὐκ ἐστὶ γίνεσθαι, τῆς ἐνδείας καὶ τοῦ φόβου βιαζομένων αὐτήν. ἀλλὰ χρὴ πάντως καὶ τὴν τῶν ἀλόγων ἀποτροφὴν παρατίθεσθαι μιᾶς ἢ δευτέρας ἡμέρας, εἰ δυνατὸν, καὶ πλέον. μάλιστα ἐὰν καὶ πλησίον τοῦ φοσσάτου εἰσὶν αἱ βοσκαί.

17 Εἰ δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου ἐναντία ἔκβασις παρακολουθήσει, ὃ μὴ γένοιτο, ἡμῖν μὲν παντοίως ἀπρόσφορον καὶ ἀσύμφορον φαίνεται τὸ κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, ἤγουν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, πάλιν πρὸς δημόσιον πόλεμον ἐγχειρῆσαι τοὺς ἐκ τῆς παρατάξεως ἡττηθέντας. διὸ οὐδὲ συμβουλεύομεν σοί, ὦ στρατηγὲ, πρὸς τοῦτο ἐπιτηδεύειν. πᾶσι γὰρ πάντοτε δυσχερὲς ἐστὶ τοῦτο, καὶ οὐδεὶς εἴωθεν εὐθέως ἀπὸ τὰς ἥττας ἀναμάχεσθαι. σπάνιον γὰρ τοῦτο, καὶ ῥωμαίοις ἀνοίκειον. ὥστε εἰ καὶ σφάλμα παρακολουθήσῃ, καὶ ἐλπίσει ὁ στρατηγὸς διὰ τῆς δευτέρας μάχης τοῦτο διορθοῦσθαι, οὐκ ἐστὶν ἱκανὸν τὸ πλῆθος τὴν αἰτίαν διαγινώσκον προαιρέσει εἰς δημοσίαν μάχην εὐθέως ἐλθεῖν. ὡς γὰρ ἐκ θείας ψήφου οὕτως τὸ ἀποτέλεσμα δεχόμενον ἐν πάσῃ δειλίᾳ γίνεται.

18 Διὸ χρή σε ἀνάγκης καὶ περιστάσεως χωρὶς μὴ ἐπιτηδεύειν φανερῶς συμβάλλειν μάχην μετὰ δημοσίαν ἧτταν διὰ παραλλάξεως, ἀλλὰ δόλῳ καὶ ἀπάτῃ

σπούδαζε καιροσκοπῶν ὅπως αἰφνιδιάσῃς, ἕως ἂν εἰς λήθην τῆς δειλίας ἐκείνης γνώμης ὁ στρατὸς θαῤῥήσῃ τοῦ πάλιν ποιήσασθαι συμβολὴν δι' εὐλόγους αἰτίας πολλάκις συμβαινούσας, ἃς ἀπογράφειν, οὐκ ἔστιν εὔκολον.

19 Ἐὰν ᾖ καὶ ἅπαξ θαῤῥήσῃς συμβαλεῖν μετὰ τὴν ἀποβολὴν δειλίας, δεῖ τὴν πρόμαχον τάξιν ὡς κατακρουσθεῖσαν εἰς δευτέραν τάξιν ποιεῖν, καὶ τὴν δευτέραν εἰς πρόμαχον μετὰ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ. μικροτέρα γὰρ οὖσα τῆς πρώτης καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἐξαρκεῖ.

20 Ἀλλ' οὐδὲ ἐμβραδύνειν δεῖ ἀσκόπως ἐπὶ ταῖς ἐναντίαις ἐκβάσεσι τοῦ πολέμου, εἰ μή που ἐλπὶς συμμαχίας ἢ ἕτερος τρόπος βοηθείας προσδοκᾶται, ἢ, ὡς εἰκὸς, ἀπόκρισις παρὰ τῶν ἐχθρῶν γίνεται, ἥνπερ ἀναγκαῖον μὴ πουβλικίζειν προχείρως, ἀλλ' ἢ δεῖ ταύτην μανθάνειν. καὶ ἐὰν τὸ προτεινόμενον παραυθὺ γίνεσθαι δύναται, μὴ ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ πράττειν αὐτὸ ἀσφαλῶς δι' ὀψίδων, ἢ ὅρκου. εἰ δὲ ἐπιβλαβές ἐστιν, καὶ δι' ὑπέρθεσίν τινος καὶ χαύνωσιν τοῦ ὄχλου λέγεται, τὰ ἐναντία δεῖ φημίζειν σκληρότερα τῶν προτεινομένων. ἵνα μᾶλλον ὁ στρατὸς πρὸς ὀργὴν διανιστάμενος τῇ ἀνάγκῃ ἰσχυροτέρως τοῖς ἐχθροῖς ἀντικαταστῇ, καὶ ἔτι πειθήνιος τῷ ἄρχοντι γένηται. ὅσον γὰρ βραδύτης γίνεται, τοσοῦτον οἱ ἡττηθέντες δειλότεροι γίνονται καὶ οἱ νικήσαντες τολμηρότεροι.

conare illos ſubito adoriri, & iuxta vetus dictum. Poſt fugam, pugnam redintegrabis, vt ad veteris offenſionis obliuionem exercitus veniat, atque iterum coire in ſocietatem multitudinis, & cogere iuſtis cauſis ſæpe oblatis ſe audeat, quas omnes perſcribere facile haud fuerit.

19 Sin poſt offenſionem acceptam iterum tamen cum hoſte confliges, prima acies quaſi antea profligata in ſecundam aciem conferenda eſt: ſecunda autem quibuſdam è prima acie delectis viris ad primam traducatur. Nam cum hæc minor prima ſit, ipſa per ſeipſam ſatis eſſe non poteſt.

20 Retardare autem in belli euentu minus proſpero, haud vtile eſt, niſi aliqua ſpes ſocietatis aut alius modus præſidij expectetur: vel, quod ſæpe fit, reſponſio ab hoſtibus afferatur, quam diuulgari neceſſe non ſit, ſed à Præfectis ſolum cognoſci. Quòd ſi fieri ſtatim poſſit quod ab hoſtibus proponitur, non differatur, ſed ſedulò vel iureiurando, vel alio quopiam pacto tranſigatur. Sin perniciosum & ad contemptum alicuius aut vniuerſę multitudinis contumeliam fuerit, hæc atque illis duriora in vulgus noſtrum efferenda ſunt, vt exercitus ira concitatus, ac neceſſitate compulſus, impetuoſius aduerſum hoſtes procedat, atque obedientior præfectis ſuis ſit: quanto enim maior tardatio fuerit, tanto magis ſuperati milites formidoloſiores erunt, & victores audaciores exiſtent.

21 Priuſquam autem vniuerſum robur tuorum conſidat, adhortandi tibi per turmarchas, per decanos, quintanos, milites tui ſunt, commemorandumque eſt illis, non eſſe iam tempus ignauiæ ac ſocordiæ, ſed impreſſionum atque incurſionum in hoſtes faciendarum, & quæ clades atque offenſio antè accepta fuit, ea iam virtute ac rebus gerendis delenda atque obliteranda eſt. Hæc atque ijs ſimilia illis narranda ſunt.

22 Si ſpes aliqua eſt acie inſtructa prælium recuperari poſſe, hac via quam ſuprà dixi procedatur. Sin hoc modo non proficiatur, pro periculorum ratione optimam ſibi viam conquirer.

23 Si peditatus hoſtium vincat, cum equis ordinatè diſceſſiones atque demigrationes ex eo loco fiant, atque ita permaneant.

24 Sin equites fuerint, ſuperflua & grauia tum iumenta, tum alia quæcunque prætermittenda ſunt, pediteſque conſtituendi, & ſine iumentis equitibuſque vniuerſos in duas phalanges ſiue acies, aut in vnam quadratam oblongam formam inſtrues, in medio iumenta atque impedimenta ponas, extra hæc milites in acie, quemadmodum prædiximus, atque vltra eos ſagittarios: atque ita diſceſſiones demigrationeſq; tutò facies.

25 Rurſum ſi proſperè ad victoriam bellum inclinet, & Deo

21 Πρὶν ἢ οὖν εἰς τέλειον τὰ φρονήματα καταπέσωσι, χρή σε, ὦ στρατηγὲ, διά τε τῶν ἀρχόντων τῶν ταγμάτων, καὶ τῶν δεκάρχων, καὶ πεντάρχων περιτρέψασθαι τὸν στρατὸν, καὶ εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἔστι καιρὸς δειλιάσαι, ἀλλὰ ὁρμηθῆναι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὸ γινόμενον παρά τινων σφάλμα ἀνδρείως ἀνακαλέσασθαι. ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια δεῖ σε διαλαλῆσαι.

22 Καὶ εἰ μέν ἐστιν ἐλπὶς τοῦ διὰ παραλάξεως δημοσίας τὴν μάχην ἀνακαλέσασθαι, τῇ προειρημένῃ μεθόδῳ τῆς τάξεως χρήσῃ. εἰ δὲ τοῦτο οὐ προβαίνει, δεῖ συμφερόντως τῶν κινδύνων κατατολμᾶν.

23 Καὶ εἰ μὲν πεζοί εἰσιν οἱ νικήσαντες ἐχθροὶ, σπουδάζειν μετὰ τῶν ἵππων εὐτάκτως ἀναχωρήσεις ἤτοι ἀναστάσεις τοῦ φοσσάτου ἐκείνου ἀσφαλῶς ποιεῖσθαι, καὶ μὴ ἀναμένειν.

24 Εἰ δὲ καβαλλάριοι ὦσιν μάλιστα, τῶν περισσῶν καὶ βαρυτέρων ἀλόγων καὶ πραγμάτων δεῖ περιφρονεῖν, καὶ πεζῇ καθίστασθαι, καὶ ἄνευ ὀλίγων καβαλλαρίων πάντας εἰς δύο φάλαγγας ἤτοι τάξεις, ἢ καὶ εἰς ἓν τετράγωνον πλινθίου σχῆμα παρατάξεσθαι. καὶ μέσον μὲν τὰ ἄλογα ἢ καὶ τὸ τοῦλδον φέρειν. ἔξωθεν δὲ ἔχειν τοὺς στρατιώτας ἐν τάξει, καὶ τοὺς τοξότας ἐξωτέρω, καὶ οὕτως τὰς μεταστάσεις καὶ ἀναχωρήσεις ποιεῖσθαι ἀσφαλῶς.

25 Πάλιν δὲ ἐὰν αἰσίως τὰ τοῦ πολέμου ἐξέλθῃ, καὶ Θεοῦ βοηθοῦντος ἄρξηται

ξηται ἡ νίκη, οὐ δεῖ ὠθήσει καὶ μόνῃ ἀρκεῖσθαι ὡς ἀπειροκάλους μὴ εἰδότας χρήσασθαι τῷ καιρῷ, ἀλλὰ ἀκαίρως ἀκούειν φιλοῦντας τὸ, νίκα, καὶ μὴ ὑπερνίκα. καὶ ἐνδιδόντας σφαλερῶς καὶ μείζονα τῆς ἐνδόσεως τοῦ καιροῦ κάματον ἐπισωρεύοντας, καὶ ἄδηλον τὴν μέλλουσαν ἔκβασιν ἑαυτοῖς κατασκευάζοντας. ἀλλὰ δεῖ τῇ τοῦ ἐχθροῦ τελείᾳ καταλύσει ἐπιμένειν.

20 Εἰ δὲ ἐν ὀχυρώματι καταφύγῃ, σπουδάζειν ἢ χειρὶ, ἢ διὰ τῶν λειπόντων εἰδῶν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ τοῖς ἀλόγοις, διὰ παραφυλακῆς στενοχωρεῖν αὐτὸν μέχρι τελείας αὐτοῦ καταλύσεως, ἢ ἐπωφελῶν ἡμῖν γινομένων συμφώνων, καὶ μηδὲ ἐκλύεσθαι τῇ ὀλίγῃ ὠθήσει, μηδὲ ἀμελεῖν τῆς τοῦ πράγματος ἐκβάσεως δι' ὀλίγην καρτερίαν μετὰ τοσοῦτον πόνον, καὶ μετὰ τοσοῦτον ἐκ τοῦ πολέμου κίνδυνον, ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τοῦ κυνηγίου τὸ παρὰ μικρὸν αὐτὶ μηδενός ἐστι.

27 Μήτε μὴν περιφρονεῖν τῆς τῶν στρατιωτῶν εὐταξίας ἀπὸ τῆς νίκης μάλιστα, ἀλλὰ συντεταγμένους διώκειν, καὶ μετὰ ἐπισκοποῦντα τὸν στρατηγὸν τὰ δέοντα. οὐκ ἀρκεῖ γὰρ δύναμις μόνη εἰς ἀσφάλειαν ἰδίαν ἢ βλάβην τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν καὶ ἡ τοῦ στρατηγοῦ διοίκησις ἀναγκαία καὶ πρώτη τυγχάνει.

iam propitio victor euadis, ne sola depulsione hostium contentus sis, quasi imperitus qui tempore vti nescit: neque importunum illud audias, Vince, sed ne nimis vincas: ne si lubrico tempore cedas, maiores tibi molestias accumules, & incertum rerum futurarum euentum reddas, sed euersione hostium absoluta vtendum omnino est.

26 Si ad aliquam munitionem hostis confugit, vel vi & manu, vel alijs quibusuis formis, hominibus & iumentis, instructa acie in summas angustias coercendus est, vel alia quauis consentiente atque idonea vtilitate, vsquedum perfectè illum euerteris: neque tum defatigari oportet, quando paulum illum repuleris: neque rei vniuersæ exitum, propter exiguam amplius laborum patientiam abiicere debes, post tantos labores atque sudores, post tanta belli pericula: quoniam in venatione quod penè effectum est, perinde est ac si nihil esset.

29 Militum tuorum ordinis conseruatio post victoriam negligenda tibi non est, sed instructis copijs cum scientia & attentione militari prosequantur hostes, imperatorque ipse attendat diligenter quid facto opus sit. Neque enim ad incolumitatem vestram, in hostiumque pernicien potentia sola vales, sed secundum Dei benignitatem, imperatoria ac diligens rerum administratio, præcipua ac summè necessaria est.

28 Πρέπον σε οὖν, ὦ στρατηγὲ, τοῖς τε καιροῖς καὶ τόποις ἁρμοδίως κεχρῆσ-

28 Temporibus ac locis idoneè commodeque vtaris. Si bel-

lum publicum futurum perspexeris, omnia loca perlustrabis, nuda atque exposita loca hastatis tuis eliges. Neque solùm dextræ sinistræque positæ partes perscrutandæ sunt omni ex parte aciei vsque ad belli finem, sed & finitima loca exploranda sunt, ne fossæ vel naturales vel artificiosæ sint, vel dolus aliquis lateat.

29 Ipso belli die, quemadmodum prædiximus, excubiis simul cum prima luce in quatuor partes illius loci vbi conflictatio futura est diuisis, aut duo aut tria circumcirca milliaria, præcipies, vt non modò motus hostium aduertant & significent, sed etiam eos qui ab hostibus deficere volunt perlustrent, & apud se detineant. Hoc modo enim eos qui ab exercitu nostro aufugiunt facilè prohibebunt, & eos qui ab inimicis volunt ad nos deficere, cum omni incolumitate ab aliorum contumelia integros conseruabunt, ne à quibusdam malis viris exagitentur: quod abs te erga eos qui ad nostras partes profugiunt, quasi iustum & necessarium conseruetur.

30 Quæ in anteriore parte exercitus excubiæ sunt, ante suam partem vsquedum intra vnius sagittę iactum venerint aciei hostium ambulent, eamque ducant, ne fossæ vllæ ac lacus fiant, aut dolus vllus susceptus sit,

θαι· καὶ ἐὰν δοκιμάσῃς τοῦ πάντως γίνεσθαι πόλεμον δημόσιον, πάντα σκεπήσεις, καὶ τόπον ἐπιτήδειον γυμνόν τε καὶ ὁμαλὸν διὰ τοὺς κοντάτους. καὶ μὴ μόνον τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ὀπίσθια μέρη περιερευνᾶν δεῖ καὶ ἀπὸ δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν τῆς παρατάξεως μέχρι τοῦ πέρατος τοῦ πολέμου· ἀλλὰ καὶ τοὺς παρακειμένους τόπους ψηλαφᾶν μήποτε λάκκοι εἰσὶν ἢ αὐτοφυεῖς, ἢ ὀρυγμένοι, ἢ δόλος τις ἄλλος πρόκειται.

29 Κατὰ δὲ τὴν τοῦ πολέμου ἡμέραν, ὡς ἄνω εἴπομεν, τῶν βιγλῶν προεξερχομένων ἅμα πρωῒ εἰς τέσσαρα μέρη τοῦ τόπου ἔνθα ἡ συμβολὴ γίνεται ἀπὸ δύο καὶ τριῶν μιλίων ἐν διπλαῖς βίγλαις παραγγέλλειν αὐτοὺς μὴ μόνον πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν κίνησιν ἀποβλέπειν καὶ μηνύειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς θέλοντας πρὸς ἐκεῖ συνέχειν αὐτούς. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τοὺς ἀποφεύγοντας ἐκ τοῦ στρατοῦ ῥαδίως κωλύουσι, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐχθρῶν βουλομένους προσφυγεῖν, καὶ ἀποφερομένους, ὡς εἰκὸς, ἤδη τινὰ μετὰ ἀσφαλείας ὑποδέχονται, εἰς τὸ μὴ ἐπηρεάζεσθαι αὐτοὺς παρά τινων κακῶν ἀνθρώπων, ὅπερ καὶ ἀεί σε χρὴ παραφυλάττειν εἰς τοὺς προσφεύγοντας μετά τινων πραγμάτων τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ ὡς ἀναγκαῖον καὶ δίκαιον.

30 Εἰ δὲ καὶ τὰ ἔμπροσθεν μέρη τῆς παρατάξεως βιγλεύοντες ἄχρι ἑνὸς σαγιττοβόλου τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως ἔμπροσθεν τῆς ἰδίας περιπατείτωσαν καὶ ὁδηγείτωσαν, μήπως, ὡς εἴρηται, φόσσαι ἤγουν ὀρύγματα εἰσὶν, ἢ ἕτερος δόλος μεμελέτηται παρὰ τῶν ἐχθρῶν

ἵνα ὡς εἰκὸς τοῖς ἐχθροῖς ἀποστῶσιν καὶ

ἐχθρῶν. καὶ ἀναστέλλειν τοὺς ἰδίους εἰς τὸ μὴ ἀδοκήτως περιπίπτειν.

31 Ἐν γὰρ τοῖς ἀναγκαίοις τόποις καὶ καιροῖς μὴ μόνον, ὡς εἴρηται, ἁπλὰς βίγλας κατὰ τῶν αὐτῶν τόπων ποιεῖσθαι χρὴ, ἀλλὰ καὶ διπλάς. ἵνα τῆς μιᾶς, ὡς εἰκὸς, λανθανομένης τὴν ἑτέραν μὴ διαλάθῃ.

32 Καὶ ἐὰν ἕτοιμος ἐστιν ἡ τάξις, καὶ ὁ τόπος ἐπιτήδειος, μὴ ἀναμένειν τοὺς ἐχθροὺς ἐν τῇ συμβολῇ, ἵνα μὴ κανονίζωσι καὶ μεθοδεύωσι τὴν τάξιν, ἀλλὰ ἀσφαλῶς ὁρμᾶν καὶ ἐπιτίθεσθαι τοῖς ἐχθροῖς.

33 Ἐὰν δὲ ὑπέρθεσιν ἔχῃ, ὡς εἰκὸς, περὶ τῆς συμβολῆς διά τινας εὐλόγους αἰτίας ἀναγκαῖον ἐστὶν τὴν δευτέραν μάλιστα τάξιν ἐν ταῖς εὑρισκομέναις ὕλαις, ἢ τοῖς κοιλοτέροις τόποις, ὄπισθεν κρύπτειν. ἵνα μὴ πρὸ πολλοῦ τοῖς ἐχθροῖς ἀκαίρως προφαινομένη αὐτῇ μεθοδεύηται, καὶ ἐπιβουλεύηται ὑπὸ ἐγκρυμμάτων, ἢ καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐγχειρήσεων κατασοφίζηται.

34 Ἐπεὶ δὲ περὶ βιγλῶν ἐμνημονεύσαμεν, δεῖ σε αὐτὰς ὀχυρὰς ποιεῖν, καὶ διαιρεῖν τοὺς βιγλεύοντας, ἵνα οἱ μὲν ὑπνοῦσιν, οἱ δὲ ἐγρηγορῶσιν, καὶ οὕτως ἐναλλάσσοντας ἀλλήλους βιγλεύειν. μὴ γὰρ πιστεύσῃς τινὶ κἂν ὑπόσχεσιν ποιεῖται ὅλην τὴν νύκτα γρηγορῆσαι ἄγρυπνον, καὶ γὰρ ἐνδέχεται καὶ αὐτόματον ὕπνον ἐπελθεῖν. ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις βίγλαις ὅτε χρεία πάντως καὶ ὀρθοὺς ἱσταμένους βιγλεύειν. αἱ γὰρ καθέδραι καὶ αἱ ἀνακλίσεις τὰ σώματα μαραίνουσιν εἰς ὕπνον. ἡ δὲ τῶν σκελῶν στάσις διέγερσιν τῆς διανοίας ποιεῖ.

ſuosque tum admoneant, ne de improuiſo in aliquod malum ueniant.

31 Neceſſarijs locis ac temporibus non modò ſimplices, verùm etiam duplices vigiliæ conſtituendæ ſunt, vt ſi quid alteram lateat, ambas latere non poſſit.

32 Si inſtructa acies, ſi locus idoneus fuerit, ne expectent dum hoſtes eos inuadant, vt ne malum aliquod ac dolum machinentur, ſed cōfeſtim in eos omni impetu ac incurſione ruendū eſt.

33 Si dilatio aliqua conflictationis habeatur, ſecunda acies in locis condenſis ſyluoſisque atque aſperioribus occultanda eſt, vt ne ſi hoſtes longo antè tempore eam animaduerterint, inſidijs alijſque molitionibus multis appetant atque inuadant.

34 Quoniam de excubijs mentionem fecimus, oſtendendum quemadmodum hæ firmandæ ſunt. Excubias in duas partes diuides. vt alteræ vigilent, alteræ viciſſim dormiant. Nemini enim fidem habeas, quamuis receperit ſe integram noctem vigilaturum. Somnus enim ac ſopor de improuiſo ſponte quadam ſua opprimunt. Cùm vigilare volunt, recti pedibus conſiſtant: ſeſſiones enim ac recubationes corpora in ſomnum præcipitant: ſtationes autem pedum, mentum indormientem excitant.

35 Bello iam confecto, qui ſauciati fuerant releuandi conſolandique ſunt. qui ceciderunt, honeſtum funus habeant, laudibusque multis cohoneſtentur, qui pro fide Chriſtiana, pro fratribus, ſuam ipſorum vitam profuderunt. Hoc autem iuſtum religioſumque factu eſt, & alacritatem multam viuentibus affert.

36 Si liberi illis fuerint, aut coniunx, ſi hoc conſtet ſtrenuè illos atque alacriter in prælio dimicaſſe, honeſtis modis abs te releuandi ſunt.

37 Quoniam Romanos omneſque alias nationes videmus acies ſuas ita inſtruere, vt quam maximè eminus cerni poſſint, trucem magis aſpectum vultu ac facie, quàm armis lucentem & coruſcãtem aciem in bello præ ſe ferant: quanquam hoc vmbratile citò euaneſcit, nam ſecundum Dei voluntatem, Imperatoris adminiſtratione, & exercitus alacritate, bella conficiuntur: propter eos tamen qui hæc requirunt, ſi ſyluoſa aut caua loca fuerint, ibi copiæ occultandæ, & longo antè tempore hoſtibus non oſtentandæ ſunt, vt ne ſi ante vnum aut alterum ſignum ab hoſtibus cognoſcantur, inſidiæ illis dolique ſtruantur.

38 Si nudus locus puruſque aer fuerit, caſſides ſuas non capite, ſed manibus geſtent, donec prope hoſtes venerint: ſcuta au-

35 Ἀναγκαῖον δέ σοι μετὰ τὸν πόλεμον, ὦ στρατηγὲ, τοὺς πληγωθέντας ἐν αὐτῷ τῶν στρατιωτῶν παραμυθεῖσθαι, καὶ τοὺς διαπίπτοντας ἐν τῷ πολέμῳ ταφῆς ἀξιοῦν, καὶ μακαρίζειν διηνεκῶς, ὥσπερ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἀδελφῶν μηδὲ τὴν ἑαυτῶν ζωὴν προτιμήσαντας. ἐπειδὴ καὶ ὅσιόν ἐστιν, καὶ προθυμίαν τοῖς ζῶσιν ἐμποιεῖ.

36 Εἰ δὲ τέκνα αὐτοῖς εἰσὶν, ἢ σύμβιος, καὶ φανερόν ἐστιν ὅτι ἀγωνιζόμενοι προθύμως ἐτελειώθησαν, καὶ ταῦτα παραμυθίας ἀξιοῦν τῆς προσηκούσης.

37 Ἐπειδὴ δὲ εὑρίσκομεν καὶ Ῥωμαίους καὶ πάντας τοὺς ἐθνικοὺς ὡς ἐπίπαν μηκοθέντας ἀλλήλων παρατάξεις ὁρῶντας ἐπισημαίνεσθαι τὴν συγνωτέραν μᾶλλον τῇ ὄψει ἐπιτυγχάνειν ἐν ταῖς μάχαις, ἤπερ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις λάμπουσαν. καὶ τάχα ψευδές ἐστιν τὸ χυδαῖον τοῦτο. μετὰ γὰρ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ τῇ τοῦ στρατηγοῦ διοικήσει καὶ προθυμίᾳ τοῦ στρατοῦ ὁ πόλεμος κρίνεται. ἀλλ' οὖν διὰ τοὺς τὰ τοιαῦτα στοχαζομένους δέον ἐστὶν, ὥστε εἰ μὲν ὕλαι ἢ κοῖλοι τόποι πρόκεινται ἐκεῖσε τὸν στρατὸν ἀποκρύβειν, καὶ πρὸ πολλοῦ τοῖς πολεμίοις μὴ ἐπιδεικνύειν, ὥστε μὴ κατασοφίζεσθαι καὶ ἐπιβουλεύειν αὐτὸν, εἰ μήπω ἔλθωσιν ἀπὸ ἑνὸς ἢ δευτέρου σημείου.

39 Εἰ δὲ γυμνὸς ὁ τόπος καὶ καθαρὸς ὁ ἀὴρ ἐστὶν, τότε τὰς κασσίδας παρασκευάζειν μὴ πρὸ πολλοῦ φορεῖσθαι, ἀλλὰ ταῖς χερσὶ κατέχεσθαι μέχρις ἂν ἐγγίσωσιν οἱ ἐχθροί· ἀλλὰ καὶ τὰ σκουτάρια

τάρια μικρὰ ὄντα ἔμπροσθεν εἰς τὸ στῆθος φέρειν, καὶ σκέπειν δι' αὐτῶν καὶ τὰ λωρίκια καὶ τὰς κασσίδας. ἢ ὄπισθεν τῶν ὠμοπλατῶν φέρειν, εἰ ἔχουσι σιδηρᾶ σκουτάρια λαμπρά. ἀλλὰ καὶ τὰ σίδηρα τῶν κονταρίων ἀποκρύπτειν, εἰς τὸ παντοίως τὰ ὅπλα μήκοθεν μὴ διαλάμπειν διὰ τὸν εἰρημένον τρόπον. ἀλλ' ὥστε καὶ διὰ τοιούτου σημείου, ὅπερ σημειοῦνται οἱ ἐναντίοι, προκαταλαμβάνεσθαι τὰς γνώμας αὐτῶν, καὶ εἰς δειλίαν καὶ πρὸ τῆς μάχης μεταπίπτειν.

κατὰ

39 Κελεύομέν σοι, ὦ στρατηγέ, μάλιστα καὶ τὰς ἐνέδρας ἤτοι ἐγκρύμματα ἐν τῇ μάχῃ κατὰ λόγον ποιεῖσθαι, ἤτοι κατὰ τὸν πρώην ἡμῖν διατυπωθέντα τρόπον. αὗται γὰρ ἐπιτηδείως καὶ πρεπόντως γινόμεναι μεγίστας ὠφελείας ἐν ταῖς μάχαις ποιοῦσι, καὶ διαφόρως μεγάλας δυνάμεις ὑπὸ ὀλίγων κατέλυσαν. ὥστε μηδὲ καιρὸν γενέσθαι τὴν ὅλην παράταξιν συμπλακῆναι.

40 Εἰ μὲν γὰρ τόπων ἐπιτηδείων πρὸς ταῦτα εὐπορήσαντες, οἷον ἢ ὕλης δασείας, ἢ κοιλάδος, ἢ βουνοῦ μεγάλου, ἢ φαράγγων, ἢ ὀρέων ἐγγιζόντων, καὶ μέχρι τῆς τῶν ἐχθρῶν παραλάξεως συνεκτεινομένων, ὥστε δι' αὐτῶν λαθεῖν καὶ μὴ πόρρωθεν ὁρώμενον τὸ ἔγκρυμμα μεθοδευθῆναι πρὸς ἐπιβουλήν. οὕτως οὖν τοῖς νώτοις τῶν ἐχθρῶν ὄπισθεν ἄφνω ἐπελθόντες πρὸ τῆς συμπλοκῆς διετάραξαν καὶ ἔτρεψαν αὐτούς.

tem parua coràm in pectore ferant, tegantque galeas & caſſides: vel à tergo humeris geſtet, ſi ſcuta ferrea ac ſplēdida habeant: ſed & ferrum haſtarum, prædicto modo occultetur: vt arma eminus nullo modo luceant, cùm præſertim eiuſmodi ſigno ſi conſignentur hoſtes, mentes illorum anticipentur, & in formidinem quandam ante bellum cadant.

39 Inſidias autem occultas atque abditas eo modo facies, quem tibi antè deſcripſi. Si enim idoneè opportuneqne fiant, maximas vtilitates in bello afferunt, magnaſque admodum copias ita deleuerunt, vt nullus locus confligendi aciei vniuerſæ relinqueretur.

40 Qui enim locorum opportunitate ad hæc abundabant, vel condenſis in locis, vel cauis in receſſibus, vel in colle aliquo magno, vel vallibus vel montibus finitimis vſque ad hoſtium copias productis, vt ab hoſtium notitia hoc modo occultari poſſint, & molitiones idoneas ſtruere, inſidias ſuas poſitas habebant: iſti à tergo hoſtium de improuiſo irruentes, ante manus conſertas fuderunt eos, & in fugam verterunt.

41 Ἄλλοι δὲ οὐ πλησίον τῶν ἐχθρῶν τῆς παραλάξεως ταύτην ἐποίησαν ἐπιτήδειον οὐκ ἔχοντες τόπον, ἀλλὰ ἐκ πλα-

41 Alij prope hoſtium copias, cum locum non haberent idoneum, hoc minimè fecerunt,

ſed à latere in medio ſuæ hoſtiumque aciei eos collocantes, vel à tergo ſuæ aciei obliquantes, maiores copias in inſidijs collocauerunt, & minores ad coràm confligendum cum hoſtibus inſtruxerunt.

42 Alij partem exercitus non maiorem, ſed minorem in inſidijs locauerunt, conflictatione iam incœpta, fugæ voluntariæ ijs qui in acie inſtructi erant ſeſe mandantibus, & hoſtibus illos confuſè inſequentibus, & locum illum vbi inſidię ſunt locatæ trãſeuntibus: qui in inſidijs poſiti erant à tergo hoſtes inuadant: qui verò antè aufugerunt, teſſera facta quam antè ſibi propoſuerant, conuerſi iterum in hoſtes, inſequuntur eos. Hoc autem ferè plerunque aduerſus aquilonares homines Scythicaſque nationes maximè fit, vt Turcæ, & qui ſunt ijs ſimiles.

43 Si quis foſſam altam ad octo aut decem pedum latitudinem ſatis longo interuallo effoderit, hancque lignis tenuibus, ceſpite, fœno atque aggere contexerit, quaſi vna eademque cum finitimis locis terræ ſuperficies eſſet, nihilq; à circunſtante terra diſtet, eductum autem aggerem vniuerſum ibi iacere non ſinat, ne aliquam nouitatis ſuſpicionẽ afferat, in medio autem eiuſdem foſſæ loca quędam firma reliquerit, ad id tempus notata & deſignata exercitui tuo, & vtrinque

γίου αὐτῶν μέσον τῆς ἰδίας καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν τάξεως ποιήσαντες, ἢ καὶ ὄπισθεν τῆς ἰδίας ἐκ πλαγίου, καὶ τὴν μείζονα δύναμιν εἰς ἐγκρύμματα ἔταξαν, τὴν δὲ ἐλάττονα συσταδὴν χηματικῶς ἔμπροσθεν ἔταξαν.

42 Ἄλλοι δὲ μέρος τοῦ στρατοῦ ἔταξαν εἰς ἔγκρυμμα, καὶ οὐ τὸ μεῖζον μέρος, ἀλλὰ τὸ ὀλιγότερον. τῆς δὲ συμβολῆς γινομένης ἑκουσίως τῶν ταχθέντων εἰς φυγὴν ὁρμησάντων, καὶ τῶν ἐχθρῶν τὴν δίωξιν ἀτάκτως ποιουμένων, μετὰ τὸ παρελθεῖν αὐτοὺς τὸν τόπον τῆς ἐνέδρας ἐξελθόντες οἱ τὸ ἔγκρυμμα ποιήσαντες κατὰ τοῦ νώτου ὄπισθεν τῶν ἐχθρῶν ἐπέστησαν. εἶτα οἱ φυγόντες ἀντίστροφοι γινόμενοι πρὸς τὸ σύνθημα ὅπερ προέθεσαν ἐν τῷ μέσῳ ἀπέλαβον αὐτούς. τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ πολὺ ἐπὶ τῶν βορειοτέρων καὶ σκυθικῶν ἐθνῶν γίνεται διὰ τὸ ἄτακτα εἶναι, οἷον τούρκων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς.

43 Ἐὰν δέ τις φόσσαν βαθεῖαν, ἤγουν ὄρυγμα ἐπὶ ὀκτὼ ἢ δέκα πόδας τὸ πλάτος ἐπὶ ἱκανὸν διάστημα ὀρύξῃ, καὶ σκεπάσῃ ταύτην ξύλοις λεπτοῖς χόρτῳ τε καὶ χώματι, ὥστε ἡνωμένην καὶ ὁμοίαν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὀρύγματος εἶναι τῇ ἐγγιζούσῃ αὐτῷ γῇ, καὶ κατὰ μηδὲν διαλλάττειν. ἀλλὰ μηδὲ τὸ ἐπαρθὲν χῶμα ἐάσῃ παρακεῖσθαι αὐτῷ ἵνα μὴ ἐμφαίνῃ τινὰ ξενοπρέπειαν. ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ αὐτοῦ ὀρύγματος καταλείπῃ τόπους τινὰς στερεοὺς σεσημειωμένους καὶ ἐγνωσμένους πρὸς τὸ παρὸν τῷ ἰδίῳ στρατῷ. ἑκατέρωθεν δὲ, ἤγουν ἔνθεν κἀκεῖθεν,

ἐκ τοῦ

ἐκ τοῦ πλησίον τοῦ ὀρύγματος ἔγκρυμμα εἰς ἀφανεῖς τόπους λεληθότως ποιήσῃ, καὶ παρατάξει τοὺς λοιποὺς πρὸ τοῦ ὀρύγματος. εἶτα συμβολῆς γινομένης ἑκουσίως οἱ παρατεταγμένοι τὴν τροπὴν σχηματισάμενοι αὐτοὶ μὲν διὰ τῶν ἐγνωσμένων αὐτοῖς τόπων ἀκινδύνως παρέλθωσιν. οἱ δὲ ἐναντίοι σφοδρῶς καὶ ἀσχέτως τὴν δίωξιν ποιησάμενοι ἐμπέσωσιν ἐν τῷ ὀρύγματι, ὑπεξελθόντες τῇ ἄφνω οἱ τὸ ἔγκρυμμα ποιησάμενοι, εἶτα ἐπαναστρέψαντες οἱ τὴν ὑποχώρησιν σχηματισάμενοι, τοὺς πλείους τῶν ἐχθρῶν ἀπολέσωσι πάντως, τοὺς μὲν ὡς ἐμπεσόντας εἰς τὸ ὄρυγμα, τοὺς δὲ ὡς τραπέντας ἀτάκτως ἐπὶ τῷ ἀδοκήτῳ συμπτώματι, εἰ μὴ ἄρα παρὰ τῶν ἐχθρῶν προγνωσθῇ, ἢ διά τινων προσφυγόντων αὐτοῖς καταμηνυθῇ.

44 Ἐὰν δὲ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ διὰ πάλων πεπηγμένων τις ποιήσῃ, δύο δὲ ἢ τρεῖς εἰσόδους ἀπαθεῖς ἐπινοήσῃ ἐγνωσμένας τῷ παραταξομένῳ στρατῷ, εἶτα πρὸ τῶν πάλων ἐκείνων παρατάξῃ, καὶ σχηματισάμενος ἐν τῇ συμβολῇ τὴν φυγὴν κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον προτρέψηται τοὺς ἐχθροὺς τοῖς πάλοις περιπεσεῖν. καὶ ἐξαίφνης ἐπελθόντες οἵ τε τὸ ἔγκρυμμα ἔχοντες ἐκ πλαγίου, καὶ οἱ σχηματισάμενοι τὴν φυγὴν κατὰ κράτος, καὶ οὕτως τοὺς ἐχθροὺς ἀπολέσουσιν.

hinc atque illinc prope foſſam inſidias abditis locis clàm collocauerit, & ante foſſam reliquos inſtruxerit, deinde conflictatione incœpta voluntariam fugam, qui inſtructi in acie ſunt, ſimulauerint, & per cognita firmaque loca ſecurè tranſierint, hoſtes autem impetuosè ac vehementer inſequantur, deinde ij qui fugam ſimulabant conuerſi in eos, aliis in foſſam præcipitatis, alijs inopinata hac machinatione in fugam coniectis, magnam partem hoſtium delebuut, niſi ab hoſtibus hoc antè animaduerſum, vel à quibuſdam transfugis indicarum ſit.

44 Similirer ſi palis quis defixis fecerit duos aut tres ingreſſus, ſecuros integroſq; relinquens & inſtructæ aciei cognitos: deinde ante palos eos aciem inſtruat, & in ipſa conflictatione fugam ſimulans incitet hoſtes vt in hos palos ruat, & ſubitò à latere interuenientes inſidiæ, hoſtes magnopere lædent.

45 Γίνεται δὲ τοιοῦτος δόλος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἄνευ ὀρύγματος, ἢ πάλων, ἐάν τις τριβόλους σιδηρᾶς ἀσυμφανῶς ῥίψῃ πρὸς ὥραν ἐν σφηκώμασιν ἀποδεδεμένας εἰς τὸ ἑτοίμως συστέλλεσθαι μετὰ τὴν χρείαν. τουτέστιν ἐπὶ πλάτος μὲν

45 Huiuſmodi etiam dolus aduerſus hoſtes ſine foſſis & palis ſuſcipitur, ſi quis ferreos tribulos, id eſt, murices ad tempus vinculis conſtrictos proijciat, qui poſt vſum expletum contrahi in ſe iterum poſſint, ad latitudiuem aciei

instructæ: in medio quatuor aut quinque transitus relinquito certorum pedum latitudine, qui exercitui bellaturo noti sint, ramis magnis aut hastarum cuspidibus peregrinis, aut terræ aggeribus ad modum tumuli aut acerui lapidum cumulatis, aut alijs euidentibus signis non ad initium siue frontem longitudinis horum tribulorum positis, sed ad exitum altitudinis ad vtranque oram transitus notati. Conflictatione iam incœpta fugam simulent, & vbi hæc nota signa exercitus transierit, auferantur ea aut deijciantur à certis quibusdam equitibus ad hoc constitutis: insidiæ tum hinc atque illinc vtroque ex latere adersus hostes irruant, vbi iam in hos tribulos irruerint, nec antrorsum aut retrorsum procedere possunt.

46 Hæc fieri sine tribulis eodē modo possunt, si quis rotundas quasdam fossas variè dispersas, quas antiqui hippoclastas nominabant, ducat ad spatium vnius, ad altitudinem duorum aut trium pedum, & acutos palos defigat in illis: has diuersas & distantes à se trium pedum omni ex parte interuallo, fodies ad vniuersi spatij latitudinem pedum cētum quinquaginta, ad longitudinem totius aciei interualli. Hoc confecto quando ad conflictationem ventum est, par est vt prima acies

ἑκατὸν ποδῶν. καὶ πρὸς μῆκος δὲ πρὸς τὸ τῆς παραλλάξεως διάστημα. ἐν τῷ μέσῳ δὲ τέσσαρας ἢ πέντε παρόδους καταλείπῃ ἀπὸ ποδῶν πλάτος ἐγνωσμένας τῷ συμβάλλοντι στρατῷ, καὶ σεσημειωμένας κλάδων μεγάλων, ἢ κονταρίων κεφαλὰς ξενοπρεπεῖς ἐχόντων, ἢ γῆς ἀναβολῶν ὡς τυμβίων, ἢ λίθων ἐπιτιθεμένων, ἢ ἕτερον εὔδηλον σημεῖον, οὐ μόνον κατ' αὐτὰς τὰς ἀρχάς, ἤτοι τῶν μετώπων τοῦ μήκους τῶν τριβόλων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ τοῦ βάθους ἤτοι τοῦ πλάτους παρ' ἑκάτερα τῶν παρόδων, ὥστε τῆς συμβολῆς γινομένης σχηματίσασθαι τροπήν, καὶ μετὰ τὸ παρελθεῖν διὰ τῶν τοιούτων ἐγνωσμένων παρόδων τὸν στρατὸν ἐπαίρεσθαι τὰ τοιαῦτα σημεῖα, ἤτοι καταστρέφεσθαι παρὰ τῶν εἰς τοῦτο ἀφοριζομένων καβαλλαρίων, εἶθ' οὕτως τὴν ἐνέδραν ἐκ τῶν δύο πλαγίων ὑπεξέρχεσθαι ἔνθεν κἀκεῖθεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν περιπιπτόντων τοῖς τριβόλοις, καὶ οὐ δυναμένων οὐδὲ πρόσω οὐδὲ ὄπισθεν εὐκόλως ὑποχωρεῖν.

46 Τί γίνεσθαι δὲ δύναται κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ ἄνευ τριβόλων, ἐάν τινα στρογγύλα ὀρύγματα, ἃ ἔλεγον οἱ παλαιότεροι ἱπποκλάστας, ὀρύξῃ διεσπαρμένα ἀπὸ ἑνὸς ποδὸς τὸ διάστημα ἔχοντα, καὶ βάθος δύο ἢ τριῶν ποδῶν, καὶ πάλους ὀξεῖς ἐμπήξῃ ἐν αὐτοῖς. ταῦτα δὲ παρηλλαγμένα ὀρύξῃ καὶ μὴ ἐπ' εὐθείας, ἢ ἀπὸ τριῶν ποδῶν ἀλλήλων κατὰ τὰ τέσσαρα μέρη ἀφεστηκότων, ἐπὶ πλάτος δὲ πόδας ρν', μῆκος δὲ πρὸς τὸ τῆς τάξεως διάστημα. καὶ τούτου γινομένου ἐν τῇ συμβολῇ, ὅταν μὲν ἡ πρώτη τάξις προσπαρατάσσεται, πρέπον

προέχειν ἵνα ὡς περὶ ἑνὸς μιλίου τὸ οὕτω* σοφίσματος αὕτη ἵσταται, ἡ δὲ δευτέρα ὄπισθεν αὐτοῦ δι' ὅλου τοῦ διαστήματος εἰς τὰ λείμματα τῶν ὀρυγμάτων ὡς ἀπὸ δύο ἢ τριῶν σαγιττοβόλων ὄπισθεν. ἵνα ἐὰν χρεία γένηται, καὶ οἱ τρεπόμενοι τῆς πρώτης διὰ τῶν ἀκινδύνων παρέρχωνται, καὶ τὴν δευτέραν τάξιν, ἐὰν χρεία ἐστιν, ἐπιθέσθαι τοῖς ἐχθροῖς διὰ τῶν αὐτῶν διαλειμμάτων εὐκαίρως διερχομένην, καὶ ἀνεμποδίστως οὕτως ἐπιτίθεσθαι τοῖς ἐχθροῖς.

47 Ὅταν δὲ οὐ πρὸ τοῦ σοφίσματος ἡ παράταξις γίνηται πᾶσα, ἀλλὰ ὄπισθεν αὐτοῦ, δέον ἀπὸ τριῶν σαγιττοβόλων τούτου ὄπισθεν τὴν παράταξιν ἵστασθαι. καὶ ὅταν οἱ ἐχθροὶ παρέλθωσιν ἢ καταλάβωσι τὸ σόφισμα, τότε ἐπαντιάζειν αὐτοῖς, ἵνα φθάσωσιν οἱ ἵπποι αὐτῶν ἐμπεσόντες ἀφανισθῆναι. ἀλλὰ τότε οὐ χρὴ πολὺ πλατέα τὰ εὔκαιρα χωρία τοῦ σοφίσματος καταλιμπάνειν, ὅταν ἡ παράταξις ὀπίσω αὐτῶν ἐστιν, ὥστε μὴ τοὺς πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν παροδεύοντας ἀκινδύνως τῆς μάχης περισυμπλέκεσθαι.

48 Τὰ δὲ τοιαῦτα ἐγχειρήματα ἤγουν σοφίσματα, λανθανόντως σε δεῖ ποιεῖν, ὦ στρατηγὲ, δι' ὀλίγων καὶ πιστῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐν αὐτῇ τοῦ πολέμου ἡμέρᾳ, ἢ πρὸ μιᾶς αὐτοῦ ἡμέρας περὶ τὰς δειλινὰς ὥρας, ἢ νυκτὸς, ἐν ἐκείνῳ δηλονότι τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἡ μάχη προσδοκᾶται, κἀκεῖσε τοὺς ἐχθροὺς ἀναμένειν, καὶ πρὸς ὥραν θαρρεῖν τοῖς τοῦ στρατοῦ, καὶ κατ' ἐξαίρετον τοῖς βανδοφόροις. ἵνα δὲ εἰδότες φυλάξωνται καὶ ὄπισθεν τῶν βάνδων σφιγκτοὶ ἀκολουθῶσιν, ὡς οἱ εὔκαιροι τόποι ἐπιδέχονται.

ad vnius milliaris ſpacium ante eum locum inſtruatur, ſecunda poſt vniuerſum interuallum duobus aut tribus ſagittæ iactibus ab eo loco abſit, vt ſi opus fuerit, & qui è prima acie in fugam verſi ſunt, ſecurè per ea loca euadant, eiſdem interuallis ſecunda acies ſine offenſione tranſeat, atque adeo hoſtes inuadat.

47 Quando non ante fraudem hanc apparatam, ſed poſt eam acies inſtruitur, tres ſagittæ iactus ab eo loco acies inſtruatur: & quando hoſtes vel tranſierint, vel in loco fraudis molitæ fuerint, occurrant illis noſtri, vt pro celeritate equi illorum lædantur. Loca autem iſtius fraudis opportuna & integra ad tranſeundum, lata admodum relinqui non oportet, vt ne magnus hoſtium numerus ſecurè nos acriter adoriatur.

48 Hæ rerum aggreſſiones atq; doli clàm & à paucis fidelibusque hominibus vel ipſo die belli, vel vno antè die, ad veſperam vel noctu fiant, eo ipſo loco quo bellum expectatur, ibique hoſtes præſtolari. Ad hoc tempus autem quibuſdam ex exercitu munian-tur, præcipuè autem ſigniferis, vt ſciant ſe aſſeruari: & poſt banda denſati ambulent, quemadmodum opportunitas locorũ recipit.

49 Hoc omnibus mādandum est, vt in retrocedendo iterum banda sequantur, ne, quod absit, quidam palantes, in has pedicas incidant.

50 Ex ijs prædictis machinationibus omnibus, quemadmodum nos arbitramur, hæ tribulorum machinationes tum facillimè tum obscurissimè singulis in locis fiunt; ideoque ad locorum naturam acies instruatur.

51 Si tibi vtile videbitur incursiones aduersus hostium aciem facere, ad vnam & alteram cohortem, vel pro exercitus tui numero plures etiam, præfectosque illorum fortes atque audaces, prudentes strenuosque deliges, eosque ad dextrum latus loci, si idoneus fuerit, vnas insidias contra hostium copias, & ad læuum itidem alias collocabis.

52 Si ab hostibus inuadantur, hic apparatus hostium coercendus est, neque permittendum illud tempus vacuum esse quo se instruant. Sin ab hostibus non inuadantur, ex ea parte vel in tuldum hostium quod ad eam partem locatur, inuadant, vel in extremum agmen & tergum hostium, vel in cornu, id est, partem ambientem extremas oras aciei hostium, vt ne hostes aut secunda acie instructa, vel insidijs post copias illorum collo-

49 Τοῦτο δὲ πάντες παραγγελθῶσιν, ἵνα τοῖς ἑαυτῶν ἐν τῷ ὑποχωρεῖν μάλιστα ἀκολουθῶσιν, ἵνα μή, ὅπερ μὴ γένηται, πλανώμενοι αὐτοὶ περιπίπτουσι τῇ παγίδι.

50 Πάντων δὲ τῶν εἰρημένων σοφισμάτων, ὡς ἡγούμεθα, ἡ διὰ τῶν τριβόλων ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρας ὡς καὶ μᾶλλον λεληθότως ἐν ἑκάστῳ τόπῳ γίνεσθαι δύναται. Διὰ τοῦτο οὖν χρὴ καὶ πρὸς τοὺς τόπους καὶ τὴν τάξιν ἁρμόζεσθαι.

51 Καὶ ἐὰν δόξῃ σοι συμφέρον τὴν ἔφοδον κατὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως γενέσθαι, ὡς ἤδη ἡμῖν εἴρηται, ἀφορίσας ἀπὸ ἑνὸς ἢ καὶ δευτέρου βάνδου. ἢ πρὸς τὸ πόσον τοῦ ὄντος στρατοῦ πλείονας μετὰ ἀρχόντων ἀνδρείων καὶ τολμηρῶν καὶ φρονίμων καὶ στρατιωτῶν χρησίμων. εἰς μὲν τὸ ἴδιον δεξιὸν μέρος, τοῦ τόπου δηλονότι συμπράττοντος. μίαν ἐνέδραν ὀφείλουσαν κατὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐγχειρῆσαι παρατάξεως· κατὰ δὲ ἀριστερὸν τὴν ἄλλην ἐνέδραν.

52 Καὶ ἐὰν μὲν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐγχειρῆται, ταύτην τὴν ἐγχειρεῖν βουλομένην τῶν ἐχθρῶν ἀναστέλλειν, καὶ μὴ δοῦναι καιρὸν ἐλθεῖν καὶ ταράξαι τὴν παράταξιν. εἰ δὲ μὴ ἐγχειρῆται παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπέρχεσθαι, ἵνα διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου ἢ εἰς τὸ τοῦλδον τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἰκὸς, ἐκεῖσε εὑρισκόμενον ἐπέλθωσιν, ἢ καὶ τοῖς τῶν ἐχθρῶν νώτοις, ἢ τῷ κέρατι, ἤγουν τῷ κυκλοῦντι μέρει τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως. ἵνα μή, ὡς εἰκὸς, καὶ τῶν ἐχθρῶν ἐν δευτέρᾳ τάξει ταττομένων, ἢ καὶ αὐτῶν ἔγκρυμμα ὄπισθεν τῆς ἰδίας αὐτῶν τάξεως ἐχόντων εὑρεθῶσι τά σα ἐγκρυμμα.

κρύμματα ἐκ τοῦ ἐναντίου ὑπ' αὐτῶν βλαπτόμενα. δεῖ γὰρ καὶ αὐτοὺς τοὺς εἰς ἔγκρυμμα ἀπερχομένους προσκυλκεύειν ἀσφαλῶς, καὶ οὕτως ἁρμόζεσθαι τῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσει.

53 Τὸν δὲ καιρὸν τοῦ ἐγκρύμματος ἐπιμελῶς κανονίζειν, καὶ μηδὲ πρὸ πολλοῦ τῆς παρατάξεως ἐγχειρεῖν. ἵνα μὴ ὡς ὀλίγους ἔχουσα ἡ ἐνέδρα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν μηδὲ πάλιν ὑστερεῖν, ἵνα μὴ φθάσῃ ἡ συμβολὴ αὐτῇ εὑρεθῇ.

54 Ἀλλὰ πρέπον ἐν τῷ ἅμα μὲν κινεῖν τήν τε παράταξιν καὶ αὐτὰ εἴτε ἓν εἴτε δύο γίνονται ἐγκρύμματα. μᾶλλον ὀλίγον προκινῆσαι τὴν παράταξιν. ἵνα ἡ μὲν παράταξις διὰ τῶν φανερῶν τόπων ἐρχομένη ἐκεῖθεν τοὺς ἐχθροὺς ἀντιπερισπάσῃ ἀλλήλους διασκοπούσας καὶ σημειοῦσας καὶ κανονίζουσα. καὶ τὸν, ὡς εἰκός, διὰ συντομίας τοῦ τόπου προλαμβάνοντα ἐμβραδύνειν καὶ ἀναμένειν τὸν ἄλλον, ὥστε ὡς ἐνδέχεται ἴσως τὰς ἀμφοτέρας τήν τε ἐνέδραν ἤγουν τὸ ἔγκρυμμα καὶ τὴν παράταξιν εὑρίσκεσθαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὀλίγον τι τὴν ἐνέδραν μᾶλλον προκρούειν. ἵνα ὅταν ἄρξωνται οἱ ἐχθροὶ ὑπὸ τῆς ἐνέδρας διαταράττεσθαι, τότε ἡ παράταξις ἐγγὺς εὑρισκομένη συμβάλλῃ.

55 Διὰ οὖν τοῦτον τὸν τρόπον, ἐὰν οἱ τόποι ἐπιτήδειοί εἰσιν, ἐκ τῶν δύο μερῶν δεῖ σε τὰ ἐγκρύμματα ἐκπέμπειν, μάλιστα ἐὰν πολὺν καὶ μέγαν στρατὸν ἔχῃς. ἵνα τὸ μὲν ἓν ἔγκρυμμα τοὺς ἐπερχομένους ἀναστέλλῃ, τὸ δεύτερον ἁρμοδίως τοῖς ἐχθροῖς ἐπιχειρῇ.

catis, tuas insidias suis lædant. Insidias. n. tuas quasi in excubijs esse oportet, vt tutò incursionem hostium sustineant, eosque opportunè inuadant.

53 Insidiarum tempus diligenter aduertas, neque longo tempore ante aciem instructam eas loces, ne cùm pauci in insidijs sint, ab hostibus opprimantur: nec rursus nimis tardentur, ne conflictatio si aliquandiu antè incœperit, inutiles atque inanes insidiæ sint.

54 Sed dum vniversa acies procedit, ipsæ quoque insidię siue unæ siue duæ sint, aduersus hostes se præparent sed ita, vt paulum ante eas, acies procedat. Ex eo fiet, vt acies per loca exposita ambulans, ad se aciem hostium pertrahat, insidiæ per latebrosa loca incedentes similiter se attrahant, seque mutuò speculando, significando, coniectando obseruent, quiue priores alteros anteuerterint, retardent se & præstolentur eos, vt simul quantum fieri possit vtræque tum copiæ tum insidiæ hostes adoriantur. Insidiæ autem paulò nunc anteeant, vt quando hostes insidijs cœperint commoueri, acies tum propè adducta confligat.

55 Hoc modo si loca idonea fuerint, duobus ex lateribus insidiæ collocandæ sunt, si potissimum magnum habeas exercitum, vt alterę insidiæ incursantes reprimant, alteræ autem hostes inuadant.

56 Si cùm inuaserint minus secundè res illis processerit, vel cum acies tota profligata est, tum illi inuadere cœperint, ne sic quidem retrocedant, aut hostes dimittant, neque ad secundam aciem veniant, & cum iis qui se in fugam dederunt, permisceant, sed eminus consistant, illosque à tergo adoriri atque inuadere conentur, vt hoc modo à fuga suos retardent.

ἀνακαλεῖσθαι τὴν τῶν ἰδίων φυγήν.

57 Tutum hoc arbitramur esse, vt qui ad insidias vel ad incursionem à tergo atque à latere alicuius aciei mittuntur, vel ad tuldi custodiam, vel ad celere subsidium alicuius partis afflictæ, vel ad tergum aciei custodiendum, siue ad excubias, drungisti magis, id est, simul, confertim, quasi maza, sine ordine instruantur, neque in longam aciem, id est, ad ordinem contubernij aut decuriæ aut quincuriæ, hic enim apparatus splendidior ac illustrior, fortior atque ordinatior est, & tutò conflictationes in prælio facit, tardior tamen minus flexibilis ad vsum est. Hæc autem drungisti apparatio, omnia contraria habet, & in insidiis facilius latere potest: minore loco contenta, confestim manus conferere potest: itaque exercitatione ac vsu exploranda hæc opportunè sunt, & quod maximè vtibile est experiendo teneatur.

ἐθελεύουσιν ἀπὸ ὄπισθεν ἢ ἐκ πλαγίων τινὸς παρατάξεως. εἴτε εἰς

τῇ δὲ δρουγγιστὶ τάξει ... τὰ ἐναντία ἔχει καὶ ἐν ταῖς ἐνέδραις μᾶλλον

58 Sed hoc pro magnitudine exercitus ad hoc emissi, & pro

56 Ἐὰν δὲ ἐγχειροῦντες, ὡς εἰκός, μὴ ἐπιτύχωσιν, ἢ καὶ τροπὴ τῆς παρατάξεως ἐν τοσούτῳ παρακολουθήσῃ, μηδὲ οὕτως ἐνδιδόναι ἢ ἀφιέναι τοὺς ἐχθρούς, μηδὲ ἐπὶ τὴν δευτέραν τάξιν ἔρχεσθαι, καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς φεύγουσιν, ἀλλὰ ἔξωθεν ἀπομένειν καὶ σπουδάζειν αὐτοῖς τῷ νώτῳ τῶν ἐχθρῶν, ἤτοι ὄπισθεν ἐνεδρεύειν καὶ ἐπέρχεσθαι, καὶ ἐντεῦθεν ἀνα-[illegible]εῖσθαι τοῖς φεύγουσιν, ἀλλὰ ἔξωθεν ἀπομένειν καὶ σπουδάζειν αὐτοῖς τῷ νώτῳ τῶν ἐχθρῶν, ἤτοι ὄπισθεν ἐνεδρεύειν καὶ ἐπέρχεσθαι, καὶ ἐντεῦθεν ἀνακαλεῖσθαι τὴν τῶν ἰδίων φυγήν.

57 Ἀσφαλὲς δὲ ὑπολαμβάνομεν ἵνα οἱ πρὸς ἔγκρυμμα πεμπόμενοι εἴτε εἰς τούλδου φυλακήν, εἴτε εἰς ὀξεῖαν βοήθειαν μέρους τινὸς ὡς εἰκὸς βαρουμένου, εἴτε εἰς νώτου παρατάξεως φυλακήν, εἴτε εἰς βίγλαν, ὀλίγοι οἱ τοιοῦτοι, ἁρμόδιόν ἐστιν ἵνα μᾶλλον δρουγγιστὶ τάσσωνται ἤγουν ὁμοῦ ὡς μάζα ἄνευ ὀρδίνων, οὐχὶ δὲ ἐπὶ μακρᾶς παρατάξεως, τουτέστι καθ᾽ ὄρδινον ἀκίας ἢ δεκαρχίας ἢ πενταρχίας. αὕτη γὰρ κομπὴ καὶ ἐξογκωμένη καὶ ἰσχυροτέρα καὶ εὐτακτοτέρα ἐστί, καὶ ἀσφαλῶς τὰς συμβολὰς ἐν ταῖς μάχαις ποιεῖται. βραδεῖα δὲ καὶ δυσμετάθετος ἐστὶν ἐν ταῖς χρείαις, διὸ χρὴ μετὰ γυμνασίας δοκιμάσαι εὐκαίρως, καὶ τὸ ἀναγκαιότερον δι᾽ αὐτῆς τῆς πείρας ἐπιλέξασθαι.

58 Ἁρμόζει δὲ πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐπὶ τούτῳ πεμπομένου καὶ

εὐκόλως λανθάνει δύναται ὀλίγῳ τόπῳ ἀρκουμένη καὶ πρὸς
συντόμως μετατίθεσθαι πρὸς τὰς χρείας

πρὸς τὰς τῶν τόπων θέσεις. ἐὰν γὰρ καὶ ἡ μείζων δύναμις ἢ ἰσομερὴς τῆς φανερῶς ταττομένης πέμπεται εἰς ἔγκρυμμα δι' ἑνὸς τόπου ἐγχειρῆσαι προσδοκῶσα, τότε δέεται κατὰ δεκαρχίαν τάττεσθαι. εἰ δὲ ὀλίγοι οἱ πεμπόμενοι, ἢ κατὰ διαφόρων τόπων, τότε δρουγγιστὶ καὶ ὁμοῦ ἄνευ ὀρδίνων συμφιγκτὰς τάττεσθαι.

59 Ἐν τούτοις γὰρ ὡς εἴρηται ἐστὶν ἡ διαφορὰ ἀμφοτέρων, ὅτι ἡ μὲν ἐν συντάξει γενομένη ἐνέδρα τὸ ἰσχυρῶς καὶ ἀσφαλῶς μάχεσθαι ἔχει, ἡ δὲ δρουγγιστὶ γινομένη, τὸ ὀξέως παρέχειν τὰς βοηθείας καὶ διώξεις καὶ τὰς ἀθρόας ἐπελεύσεις καὶ ταραχὰς ποιεῖσθαι.

60 Ταύτην οὖν τὴν τάξιν ἐπὶ τῶν καβαλλαρίων ἁρμοδίαν νομίζομεν, ἣν δεῖ σε κατορθοῦν διὰ συνεχοῦς γυμνασίας, καθ' ὃν εἰρήκαμεν τρόπον, εἴγε μὴ ἐν πείρᾳ ταύτης προγέγονας. ἐὰν γὰρ αὕτη δεόντως κατορθωθῇ, οὐδὲ μανδάτων χρεία ἐν καιρῷ πολέμου, οὐδὲ ἄλλης παραγγελίας, αὕτη γὰρ ἡ τάξις καὶ γυμνασία ἕκαστον διδάσκει τὰ δέοντα.

61 Ἴσως δέ τινες τῶν ὀκνηροτέρων καὶ ἀσφαλέστερον λογίζονται, ποικίλην τινὰ καὶ πολυειδῆ τὴν τάξιν ταύτην εἶναι, καὶ ἐντεῦθεν ἐπίκοπον. οὓς εἰδέναι δέον, ὅτι ἀθληταὶ καὶ ἡνίοχοι καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν εἰς παίγνια καὶ τέρψιν ἀγωνιζομένων, ὧν ἡ μὲν ἐπιτυχία ὀλίγων ἐστὶ χρημάτων εὐπορία, ἡ δὲ ἀστοχία ἀζήμιος ἐστι λύπη. οὗτοι οὖν τοσοῦτον μόχθον καὶ

locorum situ fiat. si enim æquales copiæ aut maiores, quàm quæ in conspectu acies instruitur, ad insidias emittuntur, vt vno è loco exeant, tum in contubernia diuidantur: sin pauci emittantur, ijque ad diuersa loca separentur, tum druugisti siue confertim absque ordine densati ambulent.

59 In ijs enim, quemadmodum dixi, differentia quædam est. Nam quæ ordine insidiæ struuntur, fortiter & tutò pugnare possunt: illæ quæ confusæ & confertæ densantur, ad subsidia celeriter afferenda, & persequutiones vehementesque incursiones ac turbas valent.

60 Hanc igitur idoneam aciem equitum continuatione, quemadmodum prædiximus, ad optimam quantum fieri potest formam traduces, si imperita harum rerum fuerit: sin ea satis edocta fuerit, neque mandatis belli tempore, neque vlla alia præceptione opus erit: ipsa enim instructio atq; exercitatio vnumquenque docent quid facto potissimum opus sit.

61 Omissiores autem quidã atq; imperitiores, hanc aciẽ ad instruendum variam & multiplicem esse, atque adeo laboriosum existimant. Hi intelligant, athletas & aurigas, aliosque eius generis homines qui ad lusum atque oblectationem se exercent, qui si assequantur quod cupiunt, mediocrẽ inde pecuniam colligunt: sin frustrentur, dolore quodam haud ita damnoso afflictãtur, multum laboris sudorisq;

sustinere, magnam inediam cibi, magnas vigilias, irrequietam exercitationis molestiam perferre, vt quæ aduersarijs suis offensioni esse possunt, & quæ ad suæ industriæ conseruationem valent, cognoscant: quanto maior operosiorque cura cum omni diligentia prouisioneque suscipienda est, vt exercitationes bellicæ acierumque instruendarum rationes cumprimis teneantur, vbi si quæ offensio fuerit, vel mortem statim, vel deteriorem morte fugam affert, fructus autem ingentem lætitiam, magnas commoditates, existimationem bonam, memoriam nulla obliuione obscurandam habet.

62 Absurdum enim, noxium & perniciosum est, vno eodemq; modo omnino instrui, & quauis fortuita offensione totius multitudinis hominum periculum existere: neque eum qui peccauerit potius cognosci debere, quàm reliquos secum omnes in discrimen pertrahat, quando non multa rerum capita per se agenda sunt, sed aduersariorum consilia orationem nostram prouexerunt.

63 Atque hæc nobis de equestribus & ad mixtis copijs: iam ea dicemus, quæ ipso belli tempore opportuna iudicamus, de quibus accuratius alio loco verba fecimus.

64 Ex ijs alij scutati sunt, qui & graues appellantur. Scutatos

κάματον ὑπομένουσι μετὰ νηστείας βρωμάτων καὶ παραφυλακῆς καὶ ἀνενδότου γυμνασίας. εἰς τὸ δυνηθῆναι μαθεῖν, ποῖα μέν εἰσι τὰ πρὸς βλάβην τῶν ἀντιπάλων γινόμενα, τίνα δὲ τὰ φυλάττοντα τὴν ἐξ αὐτῶν ἐγχειρουμένην ἐργασίαν. πόσῳ μᾶλλον ἐνταῦθα χρὴ ἀόκνως καὶ πολυτρόπως καὶ σεσοφισμένως τὰς παρατάξεις καὶ γυμνασίας ποιεῖσθαι, ὅπου τὸ μὲν σφάλμα παρελθὸν, ἢ τὸν θάνατον, ἢ τὴν χείρονα θανάτου φυγὴν φέρει, ἡ δὲ ἐπιτυχία χαρὰν καὶ κέρδος, καὶ ὑπόληψιν τινὰ ἀγαθὴν, καὶ μνήμην ἔνδοξον ἀληθάργητον.

62 Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον καὶ ἐπιβλαβὲς καὶ ὀλέθριον, ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἁπλῶς τάσσεσθαι καὶ ἐκ τοῦ τυχόντος σφάλματος κρίσιν τοσούτου πλήθους ἀνδρῶν γίνεσθαι, καὶ μηδὲ ἐπιγινώσκεσθαι τὸν ἁμαρτήσαντα, ἀλλὰ τῷ σφάλματι τοῦ ἑνὸς πάντας ὑπάγεσθαι ὁπότην οὐδὲ πολλά εἰσι τάχα τὰ κεφάλαια τὰ ὀφείλοντα γίνεσθαι, ἀλλ᾽ οἱ λογισμοὶ τῶν αἰτιῶν αὐτῶν ἐμήκυναν λόγον.

63 Τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς καβαλλαρικῆς τάξεως ἡμῖν εἰρήσθω, περὶ δὲ τῆς πεζικῆς καὶ τῆς συμμίκτου ἤδη ἐροῦμεν ἅπερ ἀναγκαῖα κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν γενέσθαι νομίζομεν. περὶ ὧν ἀκριβέστερον ἡμῖν ἐν ἑτέρῳ λόγῳ προώρισται.

64 Τούτων γὰρ οἱ μέν εἰσι σκουτάτοι λεγόμενοι, οὓς καὶ ὁπλίτας καλοῦμεν.

καὶ

καὶ τοὺς μὲν σκουλάτους ὁρίσεις οὕτως· πρότερον μὲν ποιήσεις τὰς ἀκίας, ἤγουν τοὺς ὀρδίνους τοῦ τάγματος ἑκάστου, τινὲς ἀριστερὰ, καὶ τινὲς δεξιὰ τοῦ βάνδου, ἤγουν τοῦ ἄρχοντος τάσσονται.

65 Καὶ προπορευομένου τοῦ ἄρχοντος ἅμα τῷ βανδοφόρῳ καὶ τῷ βουκινάτωρι καὶ τοῖς λοιποῖς κατὰ συνήθειαν ἐπακολουθοῦσιν ὡς ὡρίσθησαν οἱ λοχαγοί. πρῶτον οἱ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, εἶτα οἱ τοῦ δεξιοῦ.

66 Γινομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ, ἵσταται ὁ ἄρχων, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ βανδοφόρος, καὶ οἱ πρὸς συνήθειαν. καὶ παραλάσσονται αὐτῷ ἑκατέρωθεν αἱ ἀκίαι ὡς ὡρίσθησαν, πρῶτον ἐν ἀραιοτέρῳ διαστήματι, ἵνα μὴ συντρίβωνται ὑπ' ἀλλήλων ὄπισθεν. τὰ δὲ ξίφη τῶν κονταρίων τέως ἄνω βλέποντα, ἵνα μὴ ἐμποδίζωνται ὑπ' αὐτῶν.

67 Ἔμπροσθεν δὲ τοῦ μετώπου ὁ καμπιδούκτωρ, ἤγουν ὁ τοὺς τόπους ἐρευνῶν, καὶ ὁ μανδάτωρ. ὁ μὲν ἐπὶ τοὺς τόπους ὁδηγῶν, ὁ δὲ τὰ μανδάτα γνώμῃ τοῦ ἄρχοντος διδούς.

68 Ὅταν δὲ καταστεθῶσι τὰ τάγματα καθὼς προδιωρισόμεθα εἰς μοίρας, καὶ μέρη, ἤγουν εἰς τοὺς δρούγγους αὐτῶν, καὶ εἰς τὰς τούρμας, καὶ γένηται ἡ πᾶσα παράταξις τῶν σκουτάτων, τότε παρατάξεις καὶ τοὺς ψιλοὺς λεγομένους κατὰ διαφόρους τόπους.

69 Τοὺς μὲν τοξότας ὄπισθεν ἑκάστης ἀκίας πρὸς τὸ μέτρον τῶν ὄντων, τουτέστιν εἰς τοὺς ιϛ´ σκουτάτους τέσσαρας

igitur ad hunc modum describes. Primùm instrues contubernia, siue manipulos cohortis vniuscuiusque, quænam ad dextram, & quæ ad læuam præfecti cohortis esse debeant.

65 Præcedente præfecto simul cum signifero & buccinatore suo, reliquisque qui illum sequi consueuerunt, procedant primò lochagi siue præstites sinistræ partis, deinde dextræ.

66 Vbi in ipso aciei instruendæ loco fuerint, consistat præfectus & signifer eius, & qui assolent, cum eo sint. Instruantur vtrinque contubernia quemadmodum à nobis præscriptum est, primum laxiore interuallo, vt ne se mutuò angustijs affligant, ad sedecim virorum altitudinem, & leues à tergo illorum. Cuspides hastarum sursum spectent, vt ne ab illis impediantur.

67 Ante frontem ambulent campiductor, vel qui loca explorant, & mandator, alter qui ad loca deducat, alter qui mandata ex Imperatoris sententia det.

68 Cohortibus iam in mœras, drungos, id est, cohortes milliarias & turmas adductis, acies vniuersa instruatur, leuesque diuersis in locis constituantur.

69 Sagittarios à tergo vniuscuiusque contubernij, pro numero eorum qui in contubernio sunt, locabis: id est, singulis sedecim scutatis quatuor leues, vt

in quaternarium numerum diuisis scutatis & grauib. vnus illis à tergo sagittarius adiungatur: sin vsus requirat aciei, in altitudine alternis scutatum & sagittarium constitues, interdum in contubernia & cornua aciei. Interius equitibus conferes, sæpe etiam exterius, paruo ab illis spacio, paucis cum scutatis, vt equites exteriores defendant. Si multi fuerint leues, hoc obseruetur. Qui vel rhictaria vel tzicuria vel tale aliquid gestant, vel à tergo contubernij scutatorum locandi sunt, vel ad summas oras aciei, & non in medio: funditores autem omnino ad summas oras aciei locabis.

70 Ad summas oras peditatus, equites constituantur: maiores autem cohortes cum præfectis suis exterius. Et si multi fuerint equites, id est, plures duodecim millibus, ad decem virorum altitudinem contuberniorum instructio fiat: sin pauciores hoc numero fuerint, ad quinque virorum altitudinem apparentur. Sint verò præterea à tergo ad subsidium extra currus collocati, vt si qui hostes à tergo nostrorum immineant, repellantur: sin minus, ad latera adiungantur: primò autem ad læuam, vt ne impedimenta sint vbi tempus fuerit, & forma stationis commutanda erit.

ψιλοὺς, ἵνα καὶ μέχρι τεσσάρων μεριζομένης τῆς τῶν ὁπλιτῶν, ἤτοι τῶν λεγομένων σκουτάτων ἀκίας εὑρεθῇ εἷς τοξότης ὄπισθεν αὐτῆς. ἐὰν δὲ ἀπαιτῇ, τάξεις αὐτοὺς εἰς τὸ βάθος τῶν ἀκιῶν ἕνα παρ᾽ ἕνα σκουτάτον καὶ τοξότην. ποτὲ δὲ καὶ εἰς τὰς ἀκίας, καὶ εἰς τὰ κέρατα τῆς παρατάξεως, τουτέστιν ἔσωθεν τῶν καβαλλαρίων, πολλάκις δὲ καὶ ἔξωθεν αὐτῶν, ἀπὸ μικροῦ διαστήματος, μετὰ καὶ ὀλίγων σκουτάτων, εἰς τὸ ἐκδικεῖν τοὺς ἐξώτερον ἑστῶτας καβαλλαρίους. τοῦτο δὲ ἐὰν πολλοί εἰσιν οἱ ψιλοί. οἱ δὲ ῥικτάρια ἢ τζικούρια ἢ τι τοιοῦτον ἔχοντες, ἢ ὄπισθεν τῶν ἀκιῶν τῶν σκουτάτων, ἢ εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως, καὶ οὐκ ἐν τῷ μέσῳ. οἱ δὲ σφενδο|βολισταὶ πάντως εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως.

70 Εἰς δὲ τὰ ἄκρα τῆς πεζικῆς παρατάξεως τάσσεσθαι τοὺς καβαλλαρίους κελεύομεν. τὰ δὲ μείζονα τάγματα μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐξωτέρω. καὶ ἐὰν μὲν πολλοί εἰσιν οἱ καβαλλάριοι, τουτέστι πλέον τῶν |δώδεκα χιλιάδων, ἀπὸ δέκα τὸ βάθος ἤγουν τὸ πάχος τῆς ἀκίας τῆς παράταξιν γίνεσθαι. εἰ δὲ καὶ ὀλιγότεροι τοῦ μέτρου τούτου, ἀπὸ |πέντε δὲ ἐκ περισσοῦ τινὰς ὄπισθεν εἰς ὑποβοήθειαν αὐτῶν ἔξω τῶν ἁμαξῶν. ἵνα ἐὰν μέν τινες τῶν ἐχθρῶν διὰ τοῦ νώτου ἤγουν τῆς ὄπισθεν φανῶσιν ἀποσοβήσωσιν αὐτούς. εἰ δὲ μήγε, προστεθῶσι τοῖς πλαγίοις καὶ αὐτοί. τάσσονται δὲ καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ |μὲν ἔμπρο: ἀριστερὸν πρότερον διάστημα, ἵνα μέλλουσι μεταβάλλεσθαι τὸ σχῆμα τῆς στάσεως αὐτῶν.
Ψύνται καὶ καιροὶ καὶ

71 Τοὺς δὲ καβαλλαρίους παραγγέλλῃς μὴ καταρέχειν τῶν ἐχθρῶν, μηδὲ ἀφίστασθαι τῆς πεζικῆς παρατάξεως ἐπὶ πολὺ διάστημα. κἂν τάχα καὶ τραπῶσιν οἱ ἐχθροί, ἵνα μὴ ἐνέδρας ἤγουν ἐγκρύμματος παρ' αὐτῶν γινομένου, ἐάν περ ἀπὸ διαστήματός εἰσι γυμνούμενοι τῆς παρατάξεως ἐπηρεασθῶσιν, ὡς εἰκός, ὑπὸ τῶν ἐναντίων κατὰ τοῦ νώτου ἤγουν ὄπισθεν τῆς παρατάξεως προσφεύγωσι, καὶ μὴ παρέρχωνται τὰς ἁμάξας. ἐὰν δὲ μὴ οὕτως ἀντέχωσι, κατέρχεσθαι αὐτοὺς ἐκ τῶν ἵππων, καὶ οὕτως πεζῇ ἑαυτοὺς ἐκδικεῖν.

72 Ἐὰν δὲ βουληθῇς παρατάξασθαι μὲν τὸν στρατόν, μὴ συμβάλλειν δὲ τὴν μάχην κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ ὁρμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τῶν καβαλλαρίων, καὶ μὴ βαστάσωσιν αὐτοὺς ἐκεῖνοι, μὴ ἀναμένειν αὐτοὺς εἰς τὰ κέρατα τῆς παρατάξεως καὶ τῶν ἁμαξῶν. ἀλλ' εἰ τοῦτο γένηται, τότε χρεία μείζονος τοῦ ἐν τῷ μέσῳ διαστήματος, ἵνα μεταβαλλομένων, ὡς εἰκός, τῶν καβαλλαρίων μὴ στενοχωρηθῶσιν, μηδὲ αἱ τῶν ἐχθρῶν σαγίτται βλάψωσιν αὐτούς.

73 Οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ ὅτι τῶν νῦν εἰρημένων τινὰ καὶ ἐν τῇ περὶ γυμνασίας διατάξει εἰρήκαμεν. ἀλλ' οὐδὲν ἄτοπον καὶ ἐν τῇ περὶ τοῦ πολέμου διατάξει προσυπομνῆσαι περὶ αὐτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας. οὕτω γὰρ σκοποῦμεν, ὥστε πάντα τὰ τῷ πολέμῳ ἁρμόζοντα καὶ ἐν τῇ γυμνασίᾳ δεῖν ἁρμόζειν, πλὴν μόνου τοῦ ἀσίδηρον γίνεσθαι τὴν ἔκταξιν, καὶ ἄμαχον. ὅθεν καὶ πάλιν τοῖς ὁμοίοις ἐμφιλοχωρῆσαι οὐκ ὀκνήσαμεν ὑπὸ

71 Equitibus præcipies, ne nimis impetuosè ruant in hostes, neque à pedestri acie longius discedant, quamuis profligentur hostes, vt ne insidijs ab hostibus structis, aliquo longo interuallo, reliqua acie nudati, vexentur. nempe pauciores: sed si ab hostibus opprimantur, post aciem confugiant, & currus non transeant: ex equis descendant, & pedibus seipsos defendant.

72 Si aciem instruere vis, non tamen eo ipso die prælium committere, & in equites tuos hostes irruerint, & eos sustinere non possint equites tui, ne ad cornua aciei & curruum illos præstolentur: quod si fecerint, maiore in medio interuallo opus est, vt commutatis, quod sæpe fit, equitibus, non angustia premantur, neque hostium sagittæ illos lædant.

73 Haud ignoramus nos complura ex istis in capite de exercitatione recensuisse: sed absurdi nihil est, illa eadem in belli apparatione ijs qui in militia sunt repetere. Sic enim antea rem totam pertractauimus, vt omnia quæ ad bellum pertinerent, ad exercitationem quoque aptarentur, nisi quòd sine ferro tota exercitatio suscipi debet: vnde commemorandi harum rerum gratia non verebimur illis similia iterum recensere. Non enim hoc leue admodum esse putan-

dum est; sed cumprimis necessarium.

74 Partes aciei instructæ centum aut ducentorum pedum spatio à se mutuò separabis, vt ne in itinere faciendo semet mutuò affligant. Conflictationis tempore iungantur & adhæreſcant hæ partes diuiſæ, & ſibi mutuò opem ferant, mediæque parti, vbi Imperatoris aut alterius delecti Principis bandum locandum eſt, obtemperent. Medium enim aciei locum propterea os & vmblicum antiqui vocauerunt, vt illi cæteræ partes obtemperent.

75 Quoniam contrahi & denſari cùm breuius tum tutius eſt, quàm rarefieri & dilatari, minimè initio viarum committendum eſt vt ad ſedecim virorum altitudinem contubernia ſiue manipuli inſtruantur, ſed ad quatuor virorum altitudinem, vt longè amplior hoſtibus videatur eſſe exercitus. & graues laxioreſque inambulent. Vſus enim aliquis ſi fuerit, ad octo vel ſedecim in itinere facilè deducentur & addenſabuntur.

76 Si enim addenſata iam contractaque acie, in longitudinem producenda ea eſt, longo ad id conficiendum tempore opus eſt: & periculoſum eſt hoſtibus iam cominus aduentantibus, aciem in longitudinem producere.

80 Signiferi vſque ad inſtructam aciem equis vehantur cum

μνήσεως χάριν ἐκείνων. οὐ γὰρ μικρὸν τὸ παρὰ μικρόν.

74 Τάξεις δὲ τὰ μέρη τῆς παρατάξεως ἀπὸ ρ΄ ἢ σ΄ ποδῶν ἀλλήλων διακεκριμένα, ἵνα μὴ στενοῦνται ὑπ᾽ ἀλλήλων ἐν τῷ περιπατεῖν, ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς συμβολῆς ἑνοῦνται, καὶ βοηθῶσιν ἑαυτοῖς, καὶ παραγγέλλωνται τῷ μέσῳ μέρει πείθεσθαι, ἔνθα τὸ τοῦ στρατηγοῦ ἢ τινος ἑτέρου τεταγμένου ἄρχοντος βάνδον ὀφείλει τάσσεσθαι. τὸν γὰρ μέσον τόπον τῆς παρατάξεως οἱ ἀρχαῖοι διὰ τοῦτο στόμα ἐκάλεσαν καὶ ὀμφαλὸν, ἵνα αὐτῷ τὰ λοιπὰ μέρη πείθωνται.

75 Ἐπειδὴ δὲ τὸ σφίγγεσθαι ἤτοι πυκνοῦσθαι πρὸς τὸ ἀραιοῦσθαι καὶ πλατύνεσθαι συντομώτερον καὶ ἀσφαλέστερόν ἐστιν, οὐ χρὴ ἀπὸ προοιμίων * ιϛ΄ τὸ βάθος τῶν ὀρδίνων ἤτοι τῶν ἀκιῶν τάσσεσθαι, ἀλλὰ ἀπὸ δ΄, ἵνα καὶ κομπωδεστέρα φαίνηται τοῖς πολεμίοις ἡ παράταξις, καὶ ἀνετώτεροι …ῶνται οἱ ὁπλῖται ἐν τῷ περιπατεῖν μάλιστα ἐπὶ διάστημα. ἐὰν γὰρ γένηται χρεία ἢ ἀπὸ η΄, ἢ ἀπὸ ιϛ΄ γενέσθαι τὸ βάθος ἐν τῷ περιπατεῖν, συντόμως γίνεται καὶ σφίγγεται.

70 Εἰ μέντοι σφιγκτῆς καὶ κοντῆς οὔσης τῆς παρατάξεως χρεία γένηται ἐκταθῆναι τὸ μῆκος αὐτῆς, πολλῆς ὥρας δεῖται εἰς τοῦτο, καὶ οὐκ ἔστι χρειῶδες τῶν πολεμίων ἐγγιζόντων ἐκτείνειν τὴν παράταξιν.

77 Οἱ δὲ βανδοφόροι μέχρι μὲν τῆς παρατάξεως καβαλλάριοι μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν, ἐν δὲ τῇ παρατάξει

καὶ

καὶ αὐτοὶ πεζοὶ ὀφείλουσιν ἵστασθαι.

78 Ἀνάγκη μηδὲ τῶν ιϛʹ. πλέον τὸ βάθος τῶν ἀκιῶν γίνεσθαι, κἂν ἡ τῶν ἐναντίων βαθυτέρα ἐστὶν, μηδὲ τῶν τεσσάρων ἔλαττον, κἂν εἰ λεπτοτέρα ἐστὶν ἐναντίων ἡ παράταξις. ὥστε τὸ μὲν πλέον τῶν ιϛʹ. ἄχρηστον, τὸ δὲ ὀλιγώτερον τῶν τεσσάρων ἀσθενές. μέση δὲ τάξις τῶν ι σκουταράτων λεγομένων ἤγουν ὁπλιτῶν ἐστίν.

79 Παραγγείλης δὲ ὥστε πᾶσαν ἡσυχίαν γίνεσθαι ἐν τῷ στρατῷ. καὶ οἱ ἑκάστης ἀκίας οὐραγοὶ ἐὰν ἕως ψιθυρισμοῦ ἀκούσωσι παρά τινος τῶν μετ᾽ αὐτῶν, μετὰ τῶν ἀστιλιῶν τῶν κονταρίων νύσσωσιν αὐτούς· καὶ ἐν ταῖς συμβολαῖς δὲ ἤγουν ἐν τῇ μάχῃ ὠθοῦσι τοὺς ἔμπροσθεν αὐτῶν εἰς τὸ μή τινας τῶν ὁπλιτῶν ἐξ ὀλιγωρίας, ὡς εἰκὸς, ἀπομένειν.

80 Μὴ ἐπιτηδεύῃς δὲ ἐπὶ πολὺ διάστημα τοὺς πεζοὺς ὡπλισμένους περιπατεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐμβραδύνωσιν οἱ ἀντιταττόμενοι καὶ χρεία ᾖ ἀναμεῖναι τὴν παράταξιν γίνηται κατὰ τὸν καιρὸν μὴ ἀναγκάζειν αὐτοὺς ἵστασθαι πολλὰς ὥρας, ἵνα μὴ ὡς βαρεῖαν ὅπλισιν ἔχοντες ἐν τῇ συμβολῇ κεκοπιώμενοι εὑρεθῶσιν, ἀλλὰ παρασκευάζειν αὐτοὺς καθέζεσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι· καὶ ὅταν ἐκ τοῦ πλησίον ἔλθωσιν τότε ἐγείρειν αὐτοὺς, ἵνα ἄκοποι καὶ ἀσύντριπτοι μένωσιν.

81 Μηδὲ ἐν καιρῷ μάχης ἔμπροσθεν τῆς παρατάξεως περιπατεῖν, πλὴν τῶν τουρμαρχῶν καβαλλαρίων, καὶ μανδατώρων δύο, καὶ καμπιδουκτόρων δύο, καὶ στράτορος ἑνὸς, καὶ σταθαρίου ἑνὸς, ὡς μοι καὶ

præfectis suis, in acie autem pedibus cosistere debent.

78 Itaque neque plures sedecim virorum altitudine, quanquam hostium acies altior fuerit, instruantur: neque pauciores quatuor, quanquam tenuiores hostium copię fuerint. Nam plures esse sedecim, inutile est: pauciores quàm quatuor esse, imbecillum est. media autem acies quatuor scutatorum siue grauium est.

79 Summum silentium vt in exercitu sit prouidebis: & contubernij vniuscuiusque vltimani, si susurrum aliquem suorum audiuerint, hastilibus hastarum suarum pungant eos, & in conflictationibus siue in prælio ipso anteriores impellant, vt ne quidam ex illis ignauia retardentur.

80 Ne committas vt longum iter pedites graues ambulent, sed si hostes tardauerint & cunctentur, & permanendum aciei nostræ est, ibi tum diu stare eos non permittes, ne graui armatura pressi in prælio lassati inueniantur: sed sedes illis requiemque parabis, & quando cominus venerint, tum excitabis eos, vt ne lassati ac debilitati maneant.

81 Neque prælij tempore ante aciem ambulent, vlli præter turmarchas equites, mandatores duos, campiductores duos, cum stratore vno, quemadmodum à nobis prædictum est, do-

nec hostes propius aduenerint, tum vnusquisque ad suas partes veniat, & ibi consistat.

82 Si caragum, id est, currus sequi oportet aciem, instruatur vnius sagittæ iactu ab acie, suasque partes ordine sequatur: tantumque interualli currus obtineant, quantum acies ipsa occupat, vt ne si eminus ab ea absint, omni subsidio destituantur.

83 Vniuscuiusque currus extrema pars cilicio tegatur, vt singuli aurigæ altè consistentes & pugnantes quasi ex propugnaculis & pinnis murorum opem ferant: bouesque à coniectis sagittis tuti conseruentur. Currus autem balistarios vel sagittarios vel manganicis alacatijs refertos, per vniuersum iuteruallum diuides: complures autem ex illis maximè vtiles summis in oris instruas.

|Codex habet φυλάττουσι

84 Aurigas autem vel fundarum vel tzicuriorum vel matzuciorum, vel sagittarum coniectores esse oportet: interius autem reliquum ponatur tuldum: vt medio in loco curruum atque aciei collocentur, quò si aliqua occasio sese offerat, in duplicatam aciem scutati diuidantur, siue equites siue pedites, nullum habeant impedimentum, neque confundantur, si aliquando vis vlla curribus inferatur.

|Codex habet σαγιττῶν

ἔμπροσθεν εἴρηται, καθ' ἕκαστον ἄρχοντα, μέχρις οὗ ἐγγίζωσιν οἱ πολέμιοι. τότε δὲ ἕκαστον ἀσφαλῶς ἐν τῷ μέρει ἰδίῳ ἔρχεσθαι καὶ ἵστασθαι.

82 Ἐὰν δὲ δόξῃ τὸ καραγὸν ἤγουν τὰς ἁμάξας ἀκολουθῆσαι τῇ παρατάξει, τάσσεσθαι αὐτὸ ἀπὸ ἑνὸς τελείου σαγιττοβόλου τῆς παρατάξεως. καὶ συνακολουθεῖν ἐν τάξει τῷ ἰδίῳ μέρει. τοσοῦτον δὲ διάστημα κρατεῖν τὰς ἁμάξας, ὅσον ἡ παράταξις ἔχει, ἵνα μὴ ἔξωθεν γινόμενοι ταύτης ἀβοήθητοι μείνωσιν.

83 Ἑκάστην δὲ τῶν ἁμαξῶν κιλικίῳ τὸ ὄπισθεν μέρος σκέπεσθαι, ἵνα καὶ οἱ ἁμαξελάται ἄνω ἱστάμενοι καὶ μαχόμενοι ὡς ἀπὸ προμαχόντων βοηθοῦνται, καὶ οἱ βόες φυλάττονται ἀπὸ τῶν βαλλομένων σαγιττῶν. τὰς δὲ βαλιστοφόρους ἁμάξας, ἤτοι τὰς ἐχούσας τὰς λεγομένας τοξοβολίστρας, καὶ τὰ μαγγανικὰ ἀλακάτια, δι' ὅλου μὲν καταμερίζειν τοῦ διαστήματος, τὰς δὲ πλείονας χρειώδεις ἐν τοῖς ἄκροις τάσσειν.

84 Τοὺς δὲ ἁμαξελάτας ἀκοντιστὰς δεῖ εἶναι ἢ σφενδοβόλων, ἢ τζικουρίων, ἢ ματζουκίων, ἢ σαγιττῶν. ἔσωθεν δὲ τῶν ἁμαξῶν εὐθέως τὸ λοιπὸν τάσσεσθαι τοῦλδον. ἐφ' ᾧ τὸν μέσον τόπον τῶν ἁμαξῶν καὶ τῆς παρατάξεως εὔκαιρον εἶναι. ἵνα κἂν πρὸς διφαλαγγίαν καιρὸς γένηται μερισθῆναι τοὺς σκουτάτους βιαζομένων τῶν ἁμαξῶν, εἴτε τοὺς καβαλλαρίους, εἴτε τοὺς πεζούς, μὴ ἔχωσιν ἐμπόδισμα, μηδὲ συγχέωνται.

85 Si magnæ hostium copiæ fuerint, & à tergo in currus im-

85 Ἐὰν δὲ πολλὴ δύναμις τῶν ἐναντίων ἐκ τῶν ὄπισθεν ταῖς ἁμάξαις ἐνο-

χλῇ,

χλῆ, καὶ οὐκ ἀντέχωσιν οἱ ἁμαξελάται, ἢ, ὡς εἰκὸς, πρὸς διφαλαγγίαν μεριζόμενοι, τότε ῥίπτεσθαι ὀλίγας τριβόλους, ἀλλ' ἐὰν ῥιφθῶνται, παραφυλάττεσθαι χρὴ μὴ δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ ὑποστρέψῃ τὸ στρατὸν, ἀλλὰ δι' ἑτέρας, ἵνα μὴ βλάβη τις ὑπὸ τῶν τριβόλων γένηται αὐτῷ.

86 Καὶ τοῦτο συγκελεύομεν, ὦ στρατηγὲ, ἵνα κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου τῆς πεζικῆς ἢ καὶ συμμίκτου παρατάξεως, ἐὰν πολλοὶ εἰσιν οἱ καβαλλάριοι τῶν ἐναντίων, καὶ ὑπὲρ τὸ ἡμέτερόν ἐστιν τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ καραγὸν οὐκ ἀκολουθεῖ τοῖς ἡμετέροις, μὴ ἐπιτηδεύῃς εἰς ἴσον καὶ ἐπίπεδον τόπον παρατάσσεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τοὺς δυσχερεῖς καὶ δυσβάτους, τουτέστιν ἢ ἑλώδεις παλματώδεις, ἢ πετρώδεις καὶ ἀνωμάλους, ἢ δασεῖς.

87 Φροντίσεις δὲ καὶ τὰς, ὡς εἰκὸς, κατὰ τοῦ νώτου καὶ τῶν πλαγίων ἐπελεύσεις, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν τὸ ἀσφαλίζεσθαι διὰ βίγλας. ἔχης δὲ καὶ ὀλίγους σκουταράτους εἰς τὰ ἄκρα τῶν ἁμαξιῶν, καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν. ἵνα ἐὰν χρεία γένηται, ἐπιβοηθῶσιν ἐκ τῶν, ὡς εἰκὸς, βουλομένων παρενοχλεῖν ἐχθρῶν ἢ αὐτῷ, ἢ τῇ παρατάξει, καὶ τοῖς καβαλλαρίοις αὐτῆς.

88 Ἐὰν δέ ποτε δυνηθῇς ἀκλονήτων κλέψαι τὸν πόλεμον, καὶ τότε συμβάλλειν αὐτοῖς, πάντως ἂν τὰ μέγιστα βλάψεις αὐτούς.

89 Πολλοὺς δὲ καβαλλαρίους ἐν ταῖς πεζικαῖς μάχαις μὴ βάλλειν, ἀλλ' ὀλίγους κατὰ τῶν ἄκρων τῆς παρατάξεως.

petum faciant, & aurigæ illis vel in duplicatam aciem separati obsistere nequeant, paucos tribulos siue murices conijcere oportet: quibus coniectis diligenter obseruandum est, vt ne per eam viam, sed per aliam viam incedant vt offensio omnis tribulorum vitetur.

86 Hoc autem in primis præcipiendum est, vt die belli pedestri & permista acie instructa si multi equites hostium & longè supra nostrum numerum fuerint, & caragus noster nos non sequatur, ne coneris æquo in loco atque exposito aciem instruere, sed in locis asperis, & difficilib. potius, vt limosis, harundinosis, saxosis, inæqualibus, condensis.

87 Curabis etiam vt quæ à tergo vel à lateribus incursiones fieri possunt, hæ, quemadmodum sæpe admonui, excubijs adhibitis prouideantur. Quosdam autem scutatos ad extremas oras currum & in medio collocabis, vt hostibus resistant incursionem vel in currus, vel in aciem, vel in equites facientibus.

88 Si hostibus adhuc in castris & in confusione versantibus, bellum inferre & confligere cum illis poteris, magnopere illos lędes.

89 Multos equites in pedestribus prælijs ne admisceas, sed in extremis oris aciei paucos ad

τοὺς
καὶ
καὶ
οὐ
ἀλλ'
ιγ (ι)
τῶν πολεμίων καὶ ἔτι ἀκαταστάτων ὄντων

tria aut quatuor millia equites loricatos atque idoneos constitues, qui si occasio vlla tulerit, profligatos iam hostes insequantur atque inuadant. In pedestri enim exercitu maiorem equitum numerum ponere, haud satis tutum est.

90 Si hostes, cùm equites sint, pertimescant cum peditibus nostris confligere, multique equites nostri fuerint, pauci autem pedites, equites in anteriore parte collocabis, post autem pedites ad vnum aut alterum milliare distantes in acie collocabis, equitibusque mandabis longius hoc interuallo se non separent, aut ab acie pedestri recedant. Quò si ab hostibus premantur, non directè ad aciem pedestrem redeant, sed ad latus se obliquent, & à tergo peditum ad aciem suam perueniant, ne directa declinatione peditum instructa acies dissoluatur.

91 Conflictationis ipsius die pedestres copias, quemadmodum à me prædictum est, longum spacium vltra duorum milliarium interuallum à castris non mouebis, ne graui armatura opprimantur. Quòd si hostes prælij conflictationem distulerint, considеant & requiescant donec hostes cominus fuerint.

92 Si æstas fuerit, cassides suas detrahant, vt capita perflentur. Vino abstineant eo omni

ἄχρι τριῶν ἢ τεσσάρων χιλιάδων λωρικάτων, καὶ χρησίμους τοὺς ὀφείλοντας, εἰ καιρὸς γένηται, τοὺς τρεπομένους τῶν ἐναντίων ἐπιτίθεσθαι καὶ διώκειν. τὸ γὰρ τούτου πλέον ἐν συμμέτρῳ πεζικῷ οὐκ ἀσφαλές.

90 Εὰν δὲ οἱ ἐχθροὶ καβαλλάριοι ὄντες ἐδειλίασαν πρὸς τὴν πεζικὴν μάχην, καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ καβαλλάριοι ἡμῶν, ὀλίγοι δὲ οἱ πεζοί, τοὺς μὲν καβαλλαρίους τάσσειν εἰς τὰ ἔμπροσθεν μέρη, ὄπισθεν δὲ τὴν πεζικὴν παράταξιν ἐπακολουθεῖν ἐν τάξει ἀπὸ ἑνὸς ἢ δευτέρου μιλίου τῶν καβαλλαρίων. καὶ παραγγείλῃς τοῖς καβαλλαρίοις περαιτέρω τοῦ διαστήματος τούτου μὴ ἀφίστασθαι τῆς πεζικῆς παρατάξεως. εἰ δὲ καὶ βαρηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, διὰ τῶν πλαγίων καὶ τοῦ νώτου τῆς παρατάξεως, ἤγουν ὄπισθεν αὐτῆς περιτρέχειν, καὶ μὴ διὰ ὄψεως, ἵνα μὴ διαλύσωσιν αὐτῆς.

91 Εν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς συμβολῆς μὴ σπουδάζειν τὴν πεζικὴν παράταξιν, ὡς μοι καὶ πρόσθεν εἴρηται, ἐπὶ πολὺ διάστημα κινεῖν περαιτέρω δύο μιλίων ἔξωθεν τοῦ φοσσάτου, ἵνα μὴ τῷ βάρει καὶ ὁπλίσει συντρίβηται, ἀλλ' ἐὰν ὑπερτίθενται οἱ ἐχθροὶ τὴν τοῦ πολέμου συμβολὴν, καθέζεσθαι αὐτοὺς, καὶ ἀναπαύεσθαι, μέχρις οὗ μέλλωσιν ἐγγίζειν.

92 Εἰ δὲ καιρὸς θέρους ἐστὶν καὶ τὰς κασσίδας αὐτῶν ἐπαίρειν, ἵνα διαπνέωνται αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν. οἴνου δὲ, ἐν τοῖς

τιού-

τοιούτοις καιροῖς μεταλαμβάνειν τοὺς στρατιώτας οὐ χρή, ἵνα μὴ ἀναζέων οὗτος ζαλώσῃ αὐτούς, ἀλλὰ ὕδωρ ἐν ταῖς ἁμάξαις βαστάζειν, καὶ καθ' ἕνα διδόναι τοῖς δεομένοις ὡς εἰσὶν ἐν τῇ παρατάξει αὐτῶν.

93 Πρὸ δὲ τοῦ καιροῦ τοῦ πολέμου δεῖ καὶ αὐτὸν τὸν πεζικὸν στρατὸν ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν καβαλλαρίων συνέγκαι ἐν ἡμέρᾳ μίᾳ ὁμοῦ συνηγμένον. καὶ εἰ μὲν οἴδασιν οἱ στρατιῶται τὰ διὰ τοῦ νόμου μανδάτα, ἤγουν τὰ στρατιωτικὰ ἐπιτίμια, ὑπομνῆσαι αὐτοῖς διὰ τῶν ἰδικῶν αὐτῶν ἀρχόντων τῶν ἰδίων ἑκάστῳ τάγματι, ἅπερ εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἀνωτέρω κειμένοις, περὶ τῶν τοῖς ἁμαρτάνουσι στρατιώταις κειμένων ἐπιτιμίων ἐν μάχης καιρῷ. καὶ ταῦτα γινώσκοντας οὕτως ἐλθεῖν τὴν παράταξιν.

94 Οὐκ ἄχρηστον δέ σοι, ὦ στρατηγέ, ὡς ἐν ἐπιτόμῳ καὶ τὴν τῶν παλαιοτέρων τακτικῶν ὑποδεῖξαι διατύπωσιν, ἣν ἐν τοῖς πεζικοῖς τε καὶ συμμίκτοις ἐποιοῦντο στρατεύμασιν, ὅτε μάλιστα καὶ πολλοῦ εὐπόρουν στρατοῦ.

95 Τὴν γὰρ ἅπασαν πεζικὴν στρατιὰν εἰς δέκα ἓξ χιλιάδας καὶ τριακοσίους ὀγδοήκοντα τέσσαρας ἄνδρας ἐμέτρουν ὡς τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐκ πολλῶν τακτικῶν ἀριθμῶν συνηγμένου καὶ ἀρκοῦντος εἰς τελείαν παράταξιν, καὶ δυναμένου διαιρεῖσθαι καὶ καταμερίζεσθαι μέχρι καὶ ἑνός, καὶ τὸ μὲν ὅλον τοῦ στρατοῦ ἴσως ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τοῦ πλήθους ἐκάλουν τελείαν φάλαγγα.

96 Αὕτη δὲ ἡ φάλαγξ παρ' αὐτοῖς εἰς δύο διαιρεῖται μέρη διχοτομουμένη ἐξ

tempore, ne efferuescens caliginem cerebro offundat: sed aquam in curribus gestent, & sigillatim aquam singulis dent, quando ordine in acie consistunt.

93 Ante tempus belli pedestres copias vniuersas vno aliquo die coges in vnum locum, quemadmodum equitibus facies: & si nouerunt milites mandata legis, id est, mulctas militares, commonefaciendi horum omnium sunt: sin minus, per præfectos singulos in vnaquaque cohorte sui admoneantur de iis mulctis quæ belli tempore futuræ sunt: & hæc cum cognouerint, sic ad aciem ipsam veniant.

94 Haud abs re fuerit, breui tibi antiquæ aciei instruendæ formam demonstrare, quam in pedestribus & permistis copiis vsurpabant, quando maxime exercitu magno destituebantur.

95 Vniuersas pedestres copias in sedecim millia trecentos octoginta quatuor viros conferebant: quoniam cum hic numerus ex multis milliaribus numeris conficitur, ad perfectam aciem efficiendam satis valet, & à tanta multitudine diuidi partirique vsque ad vnitatem potest, atque vniuersam aciem perfectam phalangem vocabant.

96 Hæc phalanx apud eos in duas æquales partes diuiditur,

& à fronte phalangis siue aciei æqualiter vsque ad caudam, id est, extremum agmen per vniuersam altitudinem hæc æqualis partitio transeat: & dimidia pars, dextrum cornu & caput appellatur, in qua octo millia virorum, & centum nonaginta duo viri esse definiuntur: alteram dimidiam partem læuum cornu & caudam nominant, æquo & pari numero cum priore contentam, id est, octo mille centum nonaginta duos viros habentem. Medium interstitium, siue inanis ille ac intermedius locus, vmbilicus vocatur & ostium phalangis, in quo Imperatoris statio est, ad intuendum ea quæ in bello fiunt, & omnia quantum fieri potest diligenter administranda.

97 Vniuersa hæc acies grauës vocantur, qui scutis integris & hastis & spathis aliisque armis stipati, grauiorem reliquo exercitu armaturam habent.

98 Post hanc duplicem grauium aciem, leuium acies instruitur, qui multo expeditiorem leuioremque armaturam grauibus gestant, quia facilè quò volunt percurrere possunt: in quibus iaculatores sunt. Istorum acies dimidia numero esse debet primæ aciei, id est, octo millia virorum & nonaginta duo.

ἴσου ἀπὸ τοῦ μετώπου τῆς φάλαγγος, ἤτοι τῆς παρατάξεως, μέχρι τῆς οὐρᾶς διὰ τοῦ βάθους, ἤτοι τοῦ πάχους τῆς τομῆς διερχομένης. καὶ τὸ μὲν ἥμισυ μέρος δεξιὸν καλεῖται κέρας, καὶ κεφαλή, ἐν ᾧ χιλιάδες ὀκτὼ καὶ ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο ἄνδρες εἶναι ὁρίζονται. τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ μέρος ἀριστερὸν λέγεται κέρας, καὶ οὐρά, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸ κατὰ τὸ ἴσον μέτρον τοῦ δεξιοῦ τάττονται ὁμοίως ὀκτάκις χίλιοι ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο. ἡ δὲ διὰ μέσου γινομένη διχοτομία, ἤγουν ὁ κενὸς τόπος, ὀμφαλὸς καλεῖται καὶ στόμα τῆς φάλαγγος, ἐν ᾧ καὶ ἡ τοῦ στρατηγοῦ γίνεται στάσις, πρὸς τὸ ἐπιβλέπειν τὰ ἐν τῷ πολέμῳ πραττόμενα, καὶ διακυβερνᾶν, ὡς ἐνδέχεται.

97 Αὕτη δὲ ἡ πᾶσα παράταξις ὁπλῖται καλοῦνται, διά τε σκουταρίων τελείων καὶ κονταρίων καὶ σπαθίων καὶ τῶν ἄλλων ὅπλων περιπεφραγμένη, βαρυτέραν ἔχοντες ὅπλισιν τοῦ ἄλλου στρατοῦ.

98 Ὄπιθεν δὲ ταύτης τῆς διπλῆς τῶν ὁπλιτῶν παρατάξεως τάσσεται ἡ τῶν ψιλῶν λεγομένων στρατιωτῶν ἐλαφροτέραν ὅπλισιν ἐχόντων τῆς πρώτης παρατάξεως, διὰ τὸ εὐχερῶς ἔνθα διατρέχειν, ἐν οἷς εἰσὶ καὶ ἀκοντισταί, καὶ τοξόται, καὶ σφενδονισταί. τούτων δὲ ἡ παράταξις εἶναι ὀφείλει ἡμίσεια τὸν ἀριθμὸν τῆς προτέρας παρατάξεως, ἤγουν χιλιάδες ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα δύο.

99 Deinceps post hanc equitum, acies armatorum instrua-

99 Ἐφεξῆς δὲ ταύτης ὄπισθεν ἡ τῶν καβαλλαρίων παράταξις τάσσεται

καθοπλισμένων, καὶ τούτων δὲ ὁ ἀριθμὸς ἥμισυ πάλιν ἔχει τὸν τῶν λεγομένων ψιλῶν παρατάξεως, ἤτοι τετρακισχιλίους τεσσαράκοντα ἕξ.

100 Καὶ τοὺς μὲν πεζοὺς εἰς τέσσαρα μέρη ἐποίουν συντάσσοντες ἅμα καὶ τοὺς ὁπλίτας καὶ τοὺς ψιλούς, ὡς ἂν χρεία ἀπαιτεῖ, εἴτε παρὰ τὰ πλάγια τῶν ὁπλιτῶν τοὺς ψιλοὺς εἰς δύο ἑτέρας παρατάξεις, εἴτε ἔμπροσθεν, ἢ ὡς ἂν ἐδόκῃ τῷ στρατηγῷ χρήσιμον.

101 Τοὺς δὲ καβαλλαρίους εἰς δύο διεμέριζον. ἔνθεν κἀκεῖθεν, ἐπὶ νώτου τῶν πεζῶν ἦγον ὄπισθεν, ἢ εἰς τὰ πλάγια, ἢ ὡς ἂν ἡ χρεία ἀπῄτει. ὁ γὰρ στρατηγὸς οὐχ ὡς βούλεται, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀναγκάζεται οὕτως καὶ τάσσει τὸ στράτευμα. πρὸς γὰρ τὸ ἀντιπολέμιον καβαλλαρικόν, καὶ τὸ ἴδιον στήσει, ἵνα εὐρυχωρίαν ἔχοντες μὴ ἐμποδίζωνται πράττειν ὅσα δεῖ ποιεῖν τοὺς καβαλλαρίους εἰς τὴν τῶν πεζῶν βοήθειαν, εἴτε κατὰ πρόσωπον, εἴτε ἐκ πλαγίου, εἴτε ὄπισθεν κατὰ τοῦ νώτου.

102 Κρεῖττον δὲ ποιήσει τις ἐὰν τῶν λεγομένων ψιλῶν τῆς παρατάξεως, ἢ χρείας οὕτω καλούσης ἐκ πλαγίων. εἰ γὰρ μέσοι ταγῶσιν, ἀνενέργητα αὐτῶν τὰ ὅπλα γίνεται. οἱ γὰρ ἀκοντίζοντες ἢ τοξεύοντες ἢ σφενδονοῦντες ἀναγκάζονται εἰς ὕψος πέμπειν, καὶ μᾶλλον τοὺς ἰδίους βλάπτουσιν ἢ τοὺς πολεμίους. καὶ γὰρ τὰ βέλη κατὰ κεφαλῆς ἐνεχθήσονται τῶν ἔμπροσθεν. οἱ δὲ σφενδονοῦντες ἐμποδισθήσονται τὰς χεῖρας αὐτῶν

tur: horum etiam acies dimidium numeri leuium contineat, id est, quatuor millia quadraginta sex.

100 Pedites in quatuor partes instruebant, graues simul & leues, quemadmodum vsus postulat, admiscentes: & ad latera grauium leues in duas partes distribuebant, vel etiam in anteriori parte, quemadmodum Imperatori commodissimum videbatur.

101 Equites in duas distribuebant partes hinc atque illinc, vel à tergo peditum & post eos, vel ad latera, & quemadmodum vsus exigebat. Imperator enim non quemadmodum vult, sed quemadmodum necessario cogitur, instruit exercitum. Nam aduersus hostium equitatum, suum instruet, vt laxum spatium habentes non impediantur agere, quæ equites par est ad peditum subsidium defensionemque facere, siue antè, siue ad latus, siue post à tergo constituantur.

102 Melius esset si leues ante grauium aciem, vel, si id necessitas postularet, ad latus instruerentur. Nam si in medio collocantur, inutilia atque irrita illorum arma fiunt: qui enim iacula vel sagittas vel fundas vibrant, in altum emittere coguntur, & ex eo suos magis quàm hostes lædunt. Tela enim per antestantium capita deferentur. Funditores autem impediuntur, quia iustum spacium ad fundas ma-

nibus versandas habere non possunt.

103 Si hostibus plures leues adfuerint quam nobis, graues præstites antè collocandi à nobis sunt, qui scuta magna atque oblonga, quos thyreos vocant, ad vniuersi corporis longitudinem tegendam gestēt: qui verò ad tergus illorum stant, supra caput anteriorum scuta sua attollentes sic procedant, donec intra sagittarum telorumque iactum fuerint: sic enim tecti atque, vt ita loquar, incrustati, nihil mali ab hostium coniectis telis capient.

104 Si hinc atque illinc nobis leuium subsidium fuerit, ii primi antequam conflictatio fiat, sagittas & tela in hostes conjiciant, vel etiam post incœptam conflictationem ad latera hostium aciei inuadentes, tela in eos immittant, vt simul & ad latera perturbentur, & coram ex aduerso labefactentur.

105 Si aliqua munitio adfuerit, ea leues admodum iuuabit: nam ad eam concurrentes, in hostes securius atque audacius tela conjicient: vt si præcipitium aliquod, aut ripa fluuij, aut collis eminens, aut si quid huius generis munitio fuerit.

106 Inter acies autem interuallum quoddam esse debet,

μὴ δυναμένων τὴν σφενδόνην ἑλίσσειν.

103 Ἐὰν ᾖ οἱ πολέμιοι πλέον ἔχωσι ψιλοὺς ὑπὲρ τοὺς ἡμετέρους, τότε τοὺς ὁπλίτας ἤγουν τοὺς πρωτοστάτας ἔμπροσθεν δεῖ τάσσεσθαι ἔχοντας σκουτάρια μεγάλα ἐπιμήκη, ἅπερ λέγουσι θυρεούς, ὥστε σκέπειν ὅλα τὰ σώματα, ἀνδρὸς ἔχοντα μῆκος. οἱ δὲ μετὰ τούτους ὄπισθεν τασσόμενοι καὶ μέχρι τῶν ὀπισθίων ὑπὲρ κεφαλῆς ἄραντες τοὺς θυρεοὺς οὕτως προσερχέσθωσαν, ἕως ἂν ἐντὸς γένωνται τῶν ῥιπτομένων σαγιττῶν ἢ ῥικταρίων· οὕτως γὰρ ὡς εἰπεῖν κεραμωθέντες οὐδὲν πάθωσι κακὸν ἀπὸ τῶν ῥιπτομένων παρὰ τῶν πολεμίων βελῶν.

104 Εἰ δὲ ἔνθεν κἀκεῖθεν ἡ παρὰ τῶν ψιλῶν βοήθεια πάρεστιν, οὗτοι πρῶτοι, πρὶν ἢ γένηται ἡ συμβολή, καὶ ῥικτάρια καὶ σαγίττας ῥίψωσι κατὰ τῶν ἀντιπάλων, ἢ καὶ μετὰ τὴν συμπλοκὴν τῆς μάχης ἐκ πλαγίων τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως ἐπιτιθέντες πεμπέτωσαν τὰ βέλη κατ' αὐτῶν, ἵνα συνελαυνόμενοι καὶ ἀπὸ τῶν πλαγίων θορυβῶνται, καὶ ἐλαττοῦνται πρὸς τοὺς ἔμπροσθεν.

105 Ἐὰν δὲ παράκειται ὀχύρωμα, τοῦτο μᾶλλον τοὺς ψιλοὺς βοηθήσει. βάλλοντες γὰρ τὰ βέλη κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ εἰς αὐτὸ κατατρέχοντες, ἀφοβώτεροι γίνωνται. οἷον εἴτε κρημνώδης τόπος, εἴτε ποταμοῦ ὄχθη, ἢ καὶ βουνὸς ὑπερανέχων, ἢ καὶ ἕτερόν ἐστιν ὀχύρωμα.

106 Ὀφείλει δὲ εἶναι διάστημα εἰς τὰς παρατάξεις, ἵνα ἐὰν οὕτως συμβῇ,

καὶ οἱ ψιλοὶ ἐκκενώσωσιν τὰ βέλη αὐτῶν, καὶ οὔπω ἐγένετο ἡ συμβολὴ, ἀλλ' ἔτι προάγουσιν οἱ πολέμιοι, τότε ἐπιστρέψουσιν οἱ ψιλοὶ μετ' εὐταξίας, καὶ διελθόντες μέσην τὴν φάλαγγα ἀταράχως ἐπὶ τὸ ὄπισθεν διασωθῶσιν. οὐ γάρ ἐστιν ἀσφαλὲς κυκλοῦσθαι αὐτοὺς ἔξωθεν τὸ στράτευμα, καὶ οὕτω διέρχεσθαι. ἵνα μὴ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐρχομένων μέσοι γενόμενοι διαπέσωσιν. οὔτε δὲ εἰς τὰ ὅπλα πάλιν μέσους ἐμπίπτειν, πεπυκνωμένης οὔσης τῆς τάξεως, καὶ οὕτω βιάζεσθαι.

107 Ἑτέρας τάξεις ἔχειν ἐνόπλους καὶ ἑτοίμους, ἵνα ὅταν οἱ ψιλοὶ τὰ ὅπλα κενώσωσι, τότε ἐκεῖνοι ἀντεισέλθωσιν, καὶ τὴν χρείαν ἐκείνων τελέσωσιν.

108 Ἐπειδὴ δὲ τὸ πάχος τῆς παρατάξεως πρὸς τὰς χρείας ἐκτεινομένης αὐτῆς ἐπὶ μῆκος συστέλλεται καὶ λεπτύνεται, δέον ἐστὶν μὴ ἐκτείνειν τὴν παράταξιν τοσοῦτον, ὥστε πᾶσαν ἀσθενῆ καὶ χωρὶς βάθους ποιῆσαι, ἤγουν κατὰ τὸ πάχος, φοβούμενον τὰς κυκλώσεις. συμβαίνει γὰρ τοὺς πολεμίους ταχὺ διακόψαι αὐτὴν, καὶ δίοδον ποιῆσαι, καὶ μηκέτι ἀπὸ ἔμπροσθεν μόνον ἐνεργεῖν τὴν κύκλωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ μέσου διελθόντας ἀπὸ ὄπισθεν εὑρεθῆναι, καὶ οὕτω ποιῆσαι τὴν βλάβην. τοῦτο δὲ δεῖ τὸν στρατηγὸν μὴ μόνον φυλάττεσθαι ἵνα πάθῃ, ἀλλὰ καὶ ζητεῖν ὅπως τοιοῦτον ποιήσῃ κατὰ τῶν πολεμίων.

vt ſi leues omnia tela emiſerint priusquam conflictatio eſſe cœperit, & adhuc cominus hoſtes magis ac magis veniunt, cum ordinis quadam conſeruatione leues redeant, & mediam phalangem pertranseuntes, ſecurè ſine offenſione ad extremam aciei partem perueniant. Neque enim tutum eſt vt circũ ſe per extremas oras aciei obliquent, & ſic eò deueniant, vt ne in medio ab hoſtibus interuenientibus perimantur, neque in arma grauium, denſata iam contractaque acie, incidentes vulnerentur.

107 Alias acies armatas atque inſtructas habeas, vt quando leues omnia tela coniecerint, tum alij apparati accedant, & loca illorum expleant.

108 Quando altitudo aciei, vſu hoc interdum poſtulante, ad longitudinem ducitur & attenuatur, non eouſque diducenda acies eſt, vt vniuerſa ſine vlla altitudine imbecillis fiat, ne ab hoſtibus ſtatim circuncludatur: facilè enim continget in bello circundari hoſtibus, & tranſitum quoque per medium aperiri, neque anteriore ſolùm ex parte circumueniri eos, ſed etiam irruptione per medium facta, à tergo illos noſtrarum copiarum inueniri, atque adeo magnum damnum hoſtibus noſtris inferre. Hoc autem Imperator diligenter laborabit non modò vt deuitet, ſed etiam vt quærat tale aliquid aduerſus hoſtes moliri.

109 Neque verò ſic aciem tuam in altitudinem denſes, vt facilè ab hoſtibus circumueniatur, ſed milites ad latus atque à tergo ſtantes æquè ac præſtites armabis, ita enim poterunt hoſtium circumuentioni magis obuiam ire.

110 Solertis prudentiſque Imperatoris eſt, in eiuſmodi locis, ſi id aſſequi poſſit, aciem inſtruere, in quibus neque circuncludi, neque vllam aliam offenſionem belli accipere poſſint, quemadmodum à nobis ſuprà commemoratum eſt. Multùm enim belli tempore ad vtilitates inueniendas prudentia imperatoria valet, quod diuinæ clementiæ benignitatiſque donum ego aio, & arbitror Imperatoribus à Deo dilectis ſolere dari, ad virtutem ſuam amplificandam.

111 Quidam olim tempore prælij hoſtibus iam meliores partes habentibus falſum quoddam & facetum commentum animo architectabatur, exclamans hoſtium imperatorem interfectum eſſe. Quoniam verò tempus iam inſtans nequaquam celeriter largiebatur omnibus quid facto opus eſſet excogitandi, hoſtes procul ab imperatore cùm eſſent, & hoc verum exiſtimarent, repentè animo concidebant: milites autem præfecti ſic exclamantis magis animati robur colligentes, quaſi vera iam fama eſſet, alacriores reddebantur. Hoc rumore ſic diſperſo, victor euaſit qui hunc rumorem iniecerat. Itaque ſo-

109 Πάλιν δὲ μὴ οὕτως πυκνῶσαι τὴν παράταξιν εἰς πάχος, ὥστε εὐκόλως κυκλώσεις παθεῖν παρὰ τῶν πολεμίων. καὶ τοὺς εἰς τὸ ὄπισθεν ἑστῶτας στρατιώτας κατὰ τὸ ἴσον ὁπλίσαι τῶν πρωτοστατῶν. οὗτοι γὰρ καὶ δύνανται τὰς κυκλώσεις μᾶλλον ἀπαντᾶν τῶν πολεμίων.

πολεμίων ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοὺς ἐκ πλαγίων.

110 Σοφοῦ δὲ καὶ φρονίμου στρατηγοῦ, τὸ εἰς τοιούτους τόπους παρατάσσεσθαι, ἐὰν ἄρα καὶ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ. ἐν οἷς οὔτε κυκλώσεις, οὔτε ἄλλό τι τοιοῦτον δύναται γίνεσθαι. ὡς ἀνωτέρω ἡμῖν δεδήλωται. πολλὰ γὰρ ἰσχύει φρόνησις στρατηγοῦ ἐν καιρῷ πολέμου ἐφευρίσκουσα τὰ συμφέροντα. ὅπερ τῆς ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ ῥοπῆς καὶ εὐμενείας δῶρον ἐγὼ καὶ καλῶ καὶ ἐπίσταμαι τοῖς ἀξίοις τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν παρεχόμενον.

111 Καί ποτέ τις ἐν καιρῷ μάχης τῶν πολεμίων προτερευόντων ψεῦδος ἐφήμησε, βοήσας. τέθνηκεν ὁ τῶν πολεμίων στρατηγός. ταύτης δὲ τῆς φωνῆς δοθείσης, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς ὀξὺς ὢν οὐκ ἐδίδου τάχος τὸ δέον πᾶσι νοεῖν οἱ πολέμιοι πόῤῥω τοῦ ἰδίου ὄντες στρατηγοῦ, οἱ μὲν ἀπέγνωσαν, οἱ δὲ τοῦ φημίσαντος στρατηγοῦ θάρσος ἀναλαβόντες, ὡς ἀληθοῦς τῆς φήμης, εὐψυχότεροι ἠγωνίζοντο. καὶ οὕτως τῆς σεσοφισμένης φήμης κατισχυσάσης τὴν νίκην ὁ φημίσας ᾔρετο. οὕτως ἀγχίνοια ἐπικαιρῶς

τῶν

τῶν πραγμάτων ἐπιλαθομένη πολλάκις καὶ ἐστρατήγησεν σοφισαμένη τοὺς ἀντιπάλους.

112 Εἴρηται τε τοῖς νεωτέροις περὶ τοῦ μὴ λαμπρὰν φαίνεσθαι τοῖς πολεμίοις τὴν σὴν παράταξιν, ἀλλὰ κρύπτειν τῶν ὅπλων τὴν στίλψιν, ἕως αὐτῆς τῆς διὰ χειρῶν συμβολῆς, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τοῖς ἔθνεσι φήμην. Ὀνήσανδρος δὲ καὶ αὐτὸς στρατηγικὸν συντάξας λόγον οὐχ οὕτω λέγειν δοκεῖ, ἀλλὰ λαμπρὰν κελεύει τὴν παράταξιν φαίνεσθαι πρὸς τὴν τῶν πολεμίων κατάπληξιν.

113 Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἢ ἀγνοεῖν ἐκεῖνον τότε τὴν τοιαύτην φήμην ὡς νεωτέραν γενομένην, ἢ τὰ μὲν πρὸ τῆς συμβολῆς ἀφεῖναι, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν συμβολὴν καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς νεωτέροις καὶ ἡμῖν ὁμοίως παραγγέλλει λαμπρὰ τὰ ὅπλα δεικνύειν ἀθρόως. κατάπληξις γὰρ μᾶλλον γίνεται, οὐχ ὅταν μακρόθεν ἐρχομένων λαμπρῶν τῶν ὁπλιτῶν ἡ θέα συνήθης γίνηται, ἀλλ' ὅταν ἡ δοκοῦσα καὶ φαινομένη συγνὴ παράταξις ἀθρόως καὶ παρ' εὐθὺ ἀναδειχθῇ ἐξ ἀπροσδοκήτων λαμπρά. τοῦτο γὰρ μᾶλλον καὶ θείας βοηθείας σημεῖον τάχα ὑπονοήσουσι καθ' ἑαυτῶν οἱ πολέμιοι. χρήσιμον δέ σοι, ὦ στρατηγέ, καὶ τὸ μὴ πρότερον τὴν σὴν παράταξιν δεικνύειν τοῖς πολεμίοις ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, πρὶν ἂν τὴν ἐκείνων μάθῃς καὶ ὁποίῳ σχήματι παρετάξετο.

lertia opportunitate rerum capta, persæpe hostes omnes profligat.

112 A recentioribus rei militaris peritis præceptum est, vt hostibus acies tua instructa minus splendida videatur, sed armorum fulgorem vsque ad ipsum belli tempus occultet, propter peruagatam apud alios ea de re famam. Onesander autem in scriptis suis de re militari, contrarium potius pręcipere videtur, vt omnino illustris splendidaque acies nostra hostium aciei videatur.

113 Ac mihi hic videtur ignorare, talem rumorem solere admodum diffundi, ea quæ ante prælium gerenda sunt omnia prætermittere, & ipso conflictationis tempore, quemadmodum recentioribus & mihi quoque videtur, subitò & confertim fulgorem armorum demonstrare. maior enim perturbatio animorum inuehitur, quando non eminus venientium armatorum fulgor aciem oculorum perstringit, & consuetum familiaremq; aspectum habet, sed quando quę videbatur & putabatur acies valde sordida esse, ea subitò & de improuiso splendida atque illustris apparet: hoc enim diuini præsidij signum atque omen hostes capient. Vtile autem tibi fuerit Imperator, ipso belli die aciem tuam, non antè, demonstrare, priusquàm illorum copias intellexeris quomodo & quali cum forma instruantur.

114 Aliorum in prælio dimicantium curam habebis, quemadmodum tibi antè explicuimus, potius quàm tu ipſe in periculum aut diſcrimen turbulentius incurras, vbi nulla neceſſitatis vis hoc à te poſtulat: imò verò omnino à manibus conſerendis, & fortitudine tua demonſtranda abſtinebis. Neque enim ita exercitum adiuuabis prælians, vt lædes moriens, quod in manibus conſerẽdis ab omnibus expectatur. Si enim ſolo rumore falſo, quemadmodum antè admonuimus, interfecti Imperatoris, vniuerſa natio hoſtium profligata eſt, quanto magis vera iam fama, ingens inferetur exercitui tuo, Imperatore interfecto, clades.

115 In tuto igitur collocatus, vide & gere quæ facto opus ſunt. Tunc enim maximo Imperator in honore eſt, quando pro neceſſitatis celeritate idoneè omnia adminiſtrat, & ſecurus quæ fieri poſſunt conſilia anticipat.

116 Si quid opus ſit, eo ipſo tempore oratione milites animandi ſunt, & præmijs quæ ſtrenuè ſe gerentibus in regno noſtro repoſita ſunt, excitandi: Admonendi etiam ſunt, Dei præſidium nobis adeſſe: harum rerum ſigna quædam etiam apparere, quæ nobis diuinitus victoriam portenderent. Alia quoque permulta facies, quæ hic liber hoc loco non recipit: in fine autem libri vbi de diuerſis ſententijs

114 Σὲ δὲ χρὴ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μάχης προνοεῖν μᾶλλον τῶν μαχομένων, καθὼς σοι καὶ πρόσθεν προεθέμεθα, ἢ τολμηρότερον ἅλλεσθαι, καὶ ταῖς χερσὶ συμπλέκεσθαι, ὅταν μὴ ἀνάγκης ἐστὶ καιρός. μᾶλλον δὲ τὸ παντελῶς ἀπέχεσθαι διὰ χειρῶν τοῖς πολεμίοις συμπλέκεσθαι, καὶ ἂν ὑπέρβλητον ἀνδρείαν ἐπιδείξῃς. οὐ τοσοῦτον γὰρ ὠφελήσεις τὸ στράτευμα χείρων, ὅσον ἀποθανὼν βλάψεις αὐτό. ὅπερ τοῖς συμπλεκομένοις οὐκ ἀπροσδόκητόν ἐστιν. εἰ γὰρ μικροῦ ἡμῖν εἴρηται, ὅτι πέπτωκεν ὁ στρατηγὸς, οἱ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἀπώλοντο, πόσῳ μᾶλλον, εἰ τῇ ἀληθείᾳ γένηται. τοῦτο μεγάλη παρακολουθήσει βλάβη τῷ τοῦ πεσόντος ἀληθῶς στρατηγοῦ στρατεύματι.

115 Μᾶλλον δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ ὀξέως βλέπε καὶ πρᾶττε τὰ δέοντα. τότε γὰρ μᾶλλον θαυμάζεται στρατηγὸς, ὅταν κατὰ τὸ ὀξὺ τῆς ἀνάγκης τὰ πρέποντα διοικήσῃ. ὅτε ἐν ἀδείᾳ ὢν τὰ εἰκότα προβουλεύσηται.

116 Εἰ δὲ χρὴ τότε κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν λόγοις ἀναθαρρύνειν σε τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐπαγγελίαις τῶν ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν τοῖς ἀριστεύουσιν ἀποκειμέναις, καὶ τὴν ἀπὸ Θεοῦ βοήθειαν παροῦσαν. εἰ δέ τι πλέον, καὶ σημεῖα τινὰ ἐπινοεῖν, καὶ δεικνύειν, καὶ ὑποτίθεσθαι φανέντα, καὶ τὴν ἡμετέραν σημαίνοντα νίκην, καὶ ἕτερά τινα ποιεῖν συνηγμέναις γνώμαις κατὰ τὸ τέλος τοῦ συντάγματος εὑρίσκων ἀναμάθοις, ὅσα σε δεῖ καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐν τῷ πολέμῳ

λέμῳ καὶ μετὰ τὸν πόλεμον ἢ λέγειν ἢ πράττειν. καὶ διὰ τούτων καθυπέρτερον τῶν πολεμίων ἀναδείκνυσθαι. τοιαῦτα δὲ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ πράξεων ὡς ἐν συντόμῳ ἡμῖν εἴρηται. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν, ὅσαι τε καβαλλαρικαί, καὶ ὅσαι πεζικαί, εἰρήσθω ἡμῖν ὡς ἐν συνόψει.

collectis agitur, inuenies & cognosces quæ tibi ante bellum, in bello, post bellum, uel dicenda vel facienda sunt, vt superior hostib. esse possis. Atque hæc quidem à nobis quam paucissimis potuimus de rebus in bello gerendis dicta sint. De bellico igitur apparatu tum equestri, tum pedestri, satis plane & breui explicauimus.

ΔΙΑΤΑΞ. ιέ.

περὶ πολιορκίας.

Ἑξῆς δέ μοι καὶ περὶ πολιορκίας χρεὼν διατάξασθαι, ὦ στρατηγέ, ἅπερ ἐκ παλαιῶν καὶ νέων ἀνθολογήσαμεν. καὶ ὅσα δεῖ πράττειν ἢ πολιορκοῦντα πολεμίους, ὡς εἰκός, ἢ πολιορκούμενον ὑπ' αὐτῶν, ὡς ἂν καὶ τούτων μετρίαν πεῖραν ἔχοις, δι' ἧς δυνήσῃ προσεπινοῆσαι λαβόμενος ἀφορμῆς καὶ ὅσα μὴ ἐνταῦθα μὲν εἴρηται, δυνατὰ δὲ γενέσθαι, τῆς χρείας κατά τε καιροὺς καὶ τόπους διδασκούσης τὰ ἕκαστα.

2 Πολιορκία τοίνυν στρατηγοῦ ἀνδρείαν ἐπιζητεῖ καὶ διάνοιαν ὀξεῖαν καὶ στρατηγικὴν καὶ ἔμφρονα, καὶ παρετοιμασίας μηχανημάτων, ἀσφάλειαν δὲ ἐν τῷ παρακαθῆσθαι ἢ πόλει ἢ φρουρίῳ ἢ ὀχυρώματι, καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς ταύτην γίνεσθαι τὴν ἀσφάλειαν.

3 Χρὴ οὖν σε, ὦ στρατηγέ, παρακαθεζόμενον τινὶ τῶν εἰρημένων ἐν ᾧ τόπῳ καθέζῃ φοσσάτον ὀχυρὸν ποιεῖν. ἤτοι ἢ τάφρον βαθεῖαν ἢ ἀπὸ κτισμάτων ἢ λί-

CAP. XV.

De obsidione.

Deinceps de obsidione, quæ ex antiquis recentioribusq; rei militaris scriptoribus delibauimus, demonstrandum tibi est, quæ agenda tibi sunt, si vel hostes obsideas, vel ab illis obsessus fueris, vt istorum mediocrem peritiam habeas, qua effici abs te possit, vt quæ hoc loco memorata non sunt, fieri tamen possunt, vsu omnia tum locis tum temporibus idoneis monstrante, horum non omnino rudis videaris.

2 Obsidio igitur fortem requirit animum, celeritatemque mentis, & peritiam militarem, & machinationum multarum copiam præparatam, firmitatem in obsidenda ciuitate, castello aut munitione: & multa cum cautione ac diligentia firmitatem hanc parari oportet.

3 Dum igitur aliquid ex prædictis obsides, fossatum munitum reddes, vel fossa alta, vel aliqua exædificatione lapidum, laterum

aut lignorum, vel quemadmodum optimè excogitare possis ad teipsum ab hostib. defendendum. Excubias multas diligentesque habeas ijs in locis vbi suspicio minima sit, ut ne obsessi ciues vel externi hostes subitò irrumpentes, vel noctu vel interdiu periculum exercitui inferant, quod ab obsessis ciuitatibus fieri solet. Nam qui foris obsident, nesciunt quid ciues intus obsessi moliantur: ij autem è muro vident, quid alij contra eos suscipiant. Itaque exercitum tuum quam tutissimè potes conseruabis.

4 Bene feceris si iuxta portas, aut portulas minutas ciuitatis aut castelli, vel ad vias cæterarum munitionum milites collocaueris qui repentinas hostium incursiones prohibeant. Noctu autem potissimum eiusmodi præsidia habeas, tum enim incursiones maximè fieri solent.

5 Quòd si noctu hanc obsidionem adhibeas, terribilior eris ijs qui intus obsidebuntur: neque enim cùm tenebris omnia circumfunduntur, cernunt quid geratur, magisque animo perturbantur, viresque illorum elanguescunt: multaque & grauia noctu fieri credunt, quæ adeò ne tu ipse quidem excogitaueris. Quicquid enim noctu fit, quanquam leue sit, obsessis tamen terribilius videri solet, itaque celerius remittunt, & ad deditionem seipsos tradunt. Si enim poteris efficere vt vnus atque alter mu-

θων ἢ πλίνθων ἢ ξύλων ἢ ὡς ἐπινοήσεις περιφράσσειν σεαυτὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ βίγλας πολλὰς καὶ ἀκριβεῖς ἔχειν, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἀνυπονήτους τόπους, ἵνα μὴ πολιορκούμενοι, ἢ ἔξωθεν ὄντες πολέμιοι ἄφνω ἐπερχόμενοι, ἢ ἐν νυκτὶ ἢ ἐν ἡμέρᾳ κινδύνους τῷ στρατῷ προσάγωσιν. ὅπερ γέγονε πολλάκις ἐπὶ τῶν πολιορκουμένων πόλεων. οἱ γὰρ ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ τείχους βλέπουσιν ὅτι καὶ πράττειν μέλλῃς κατ' αὐτῶν. διὸ πρέπον σοι τὸ ἴδιον ἀσφαλίζεσθαι στράτευμα.

4 Κρεῖττον δὲ ποιήσεις, ἐὰν καὶ παρὰ τὰς πόρτας, ἢ εἰς τὰ παραπόρτια τῆς πόλεως, ἢ κάστρου, ἢ τὰς διεξόδους ἑτέρου ὀχυρώματος παρακαθίσεις τινὰς στρατιώτας, οἵτινες τὰς αἰφνιδίους καταδρομὰς τῶν πολεμίων ἀποκωλῦσαι δύνανται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ νυκτὶ, χρή σε τὴν τοιαύτην ἔχειν ἀσφάλειαν. τότε γὰρ μᾶλλον αἱ τοιαῦται καταδρομαὶ γίνονται.

5 Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐὰν ἐν νυκτὶ ἐπιβάλλῃς τὴν πολιορκίαν, φοβερώτερος φανήσῃ τοῖς ἔσωθεν πολιορκουμένοις. οὐ γὰρ δύνανται ὁρᾶν τὰ γινόμενα διὰ τὸ σκότος. καὶ πλέον ταράσσονται, καὶ τὰ φρονήματα αὐτῶν ὑποχαλῶσιν, καὶ πολλὰ δεινὰ κατὰ τὴν νύκτα γίνεσθαι ὑπονοοῦσι καθ' αὐτῶν, ὅσα πολλάκις οὐδ' αὐτὸς ἐπινοεῖς. πᾶν γὰρ τὸ ἐν νυκτὶ γινόμενον, κἂν μικρόν ἐστι, φοβερώτερον γίνεται τοῖς πολιορκουμένοις, διὸ καὶ ταχύτερον ὑποχαλῶσι, καὶ τὴν ὑπο-

ὑπεταγὴν ἀσπάζονται. εἰ γὰρ ἰσχύσεις ἕνα που ἢ δύο ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβιβάσαι, νομίσουσιν ὅλον τὸ πᾶν στράτευμα ἐπὶ τὰ τείχη ἀναβῆναι, καὶ τραπήσονται, καὶ ἔρημα καταλείψουσι τὰ τείχη.

6 Ἐπὶ δὲ τῶν τοιούτων δεῖ τὴν εὐψυχίαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀνδρείαν φαίνεσθαι. ἵνα καὶ αὐτὸς τῶν τοιούτων ἐπιπόνων τῆς πολιορκίας ἔργων ἅπτηται χερσὶν οἰκείαις. μᾶλλον γὰρ ὁ στρατὸς ἐντραπήσεται. καὶ οὐκ ἔστιν ὅπως ὡς ἐπιταττόμενοι, ἀλλ' ὡς ἐξ ἴσου φίλῳ συμπονοῦντες ἐπὶ τὰ δυσχερῆ τῶν ἔργων ἐπιδώσουσιν ἑαυτοὺς προθυμότερον.

7 Χρεὼν δέ σε ἀνασκοπῆσαι ἀκριβῶς καὶ τῆς πολιορκίας ἀρχόμενον, πρῶτον μὲν ἐὰν δυνατόν ἐστι στενοχωρεῖν τοὺς ἐντὸς περὶ τὸ ὕδωρ, ἢ περὶ τὴν τροφήν. εἰ δὲ ταῦτα ἀφθόνως ἔχουσι, τότε μηχαναῖς κεχρῆσθαι πολεμικαῖς.

8 Καταπλήξεις δὲ αὐτοὺς, ἐὰν τοὺς ἀρίστους τῶν στρατιωτῶν ἢ ἀρχόντων ἐπιλεξάμενος ἡλικίᾳ καὶ θεωρίᾳ τελείους, καὶ ὅπλοις ἀστράπτοντας, τούτους ἐκ τοῦ πλησίον τοῦ τείχους ἢ τοῦ ὀχυρώματος ἐκ παρόδου ὑποδείξῃς τοῖς πολιορκουμένοις. τοὺς δὲ ~~λοιποὺς δὲ ἐπέρους~~ μετὰ τῶν ~~ἄλλων σκευῶν~~ μηκόθεν ἐκτάξεις, ἵνα μὴ δύνωνται οἱ πολέμιοι διακρίνειν αὐτοὺς, ἢ ἄνδρας ἢ ἄλογον. οὕτως γὰρ πάντας τοὺς φαινομένους ἄνδρας εἶναι νομίσουσι, καὶ τοιούτους οἵους εἶδον πλησίον ἐλθόντας.

9 Πάντως δὲ χρήσιμόν ἐστι τὸ πολλοὺς λωρικάτους καὶ καταφράκτους φαίνεσθαι τοῖς πολιορκουμένοις, ἀλλὰ

rum conscendat, qui intus sunt putabunt vniuersum exercitum in mœnijs esse, atque adeo retrocedent, & destituta mœnia relinquent.

6 Iis in rebus alacritas & strenuitas imperatoria ostendenda est: hæc enim laboriosa obsidionis facta, suis manibus suscipienda gerendaque sunt. Exercitum enim pudor inuadet, vt ne iam amplius quasi imperatus, sed sua voluntate, quasi amicus, ad res difficiles grauesque alacrius suscipiendas se ipse impellat.

7 Qui obsidionem inchoat, accuratè considerabit num rerum necessariarum aditum illis intercludere possit, vel aquam, vel aliquid eius generis: sin istis copiosius abundauerint, tum bellicæ machinationes admoueantur. περὶ τῶν ἀναγκαίων εἴσοδον

8 Perterrefacies admodum hostes, si optimos quosque; milites & præfectos, ætate atque aspectu liberales, armisque fulgentes, ex aliquo loco prope murum aut munitionem, ijs qui obsessi sunt transeundo demonstres: reliquos qui magis plebei fuerint, cum cæteris impedimentis ὑποδεέστερους eminus locabis, vt ne hostes vtrum homines an iuméta fuerint planè internoscant: ita fiet, vt omnia quæ vident, homines esse existiment, talesque quales cominus euntes armatos vident.

9 In primis enim vtile est multos loricatos & cataphractos videri esse obsessis, eosque qui ga-

leas & cassides non habent, aliquo artificio efficere vt loricati, & cataphracti esse videantur, vt omnes si tales esse putentur magnum timorem obsessis apportent.

10 Castra eminus in longitudinem ponantur, vt omnia quæ videri possunt, ab ijs militibus qui intus sunt cernantur.

11 Primò igitur ijs qui in ciuitate aut in castello sunt significandum est, & ad inquisitionem quandam deditionis proponendum aliquid clemens ac facile, vt cum iumentis aut curribus, aut rebus vtensilibus acceptis discedant, vt rei propositæ æquitate & salutis spe animi illorum distrahantur, & ad resistendum periculaque obeunda omissiores sint.

12 Statim enim à principio dura & grauia proponere, minimè prudentis imperatoris est. Nam molestia & difficultate propositæ orationis minorem putabunt laborem, minusque periculum, obsideri: ac propterea vna ac firma mente ad resistendum se præparent.

13 In longis obsidionibus ante omnia commeatum idoneum cæteraque necessaria parabis, vt nulla re defectus exercitus, sine vlla angustia ac perturbatione obsideat.

14 Segregabis etiam ad omnē vsum singulorum negotiorum homines ad ea elaboranda idoneos, asignabisque quis quodque opus suscepturus sit.

καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας λωρίκια καὶ κασσίδας διʼ ἐπιτηδεύσεως δεικνύειν ὡς λωρικάτους καὶ καταφράκτους, ἵνα πάντες τοιοῦτοι φαινόμενοι δειλίαν ἐμποιῶσιν ἔσωθεν.

10 Καὶ τὰ ἄπληκτα δὲ ἀπὸ μήκοθεν ποίει, ἵνα πάντα τὰ ὁρώμενα παρὰ τῶν ἐντὸς στρατιώταις φαίνωνται.

11 Καὶ πρότερον μὲν δηλοποιεῖν τοῖς ἐν τῇ πόλει ἢ τῷ φρουρίῳ, καὶ προβάλλεσθαι εἰς ἐπιζήτησιν τῆς διαλύσεως πράγματα εὐχερῆ, ἤτοι ἢ ἄλογα αὐτῶν, ἢ τινα ἅρματα, ἢ ἕτερά τινα τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς πραγμάτων φιλά. ἵνα τῇ εὐχερείᾳ τῶν προτεινομένων καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς σωτηρίας εἰς διχόνοιαν ἔλθωσιν, καὶ χαυνότεροι γίνωνται πρὸς ἀντικατάστασιν καὶ κινδύνους.

12 Τὸ γὰρ εὐθέως ἐκ προοιμίων σκληρὰ καὶ βαρεῖα προτείνειν οὐκ ἔμφρονος κρίνομεν στρατηγοῦ. τῇ γὰρ δυσχερείᾳ καὶ τῷ βάρει τῶν προτεινομένων λόγων ἐλαφρότερον λογίζονται τὸν κίνδυνον οἱ πολιορκούμενοι, καὶ διὰ τοῦτο εἰς ἕνωσιν καὶ ἀπόνοιαν ἔρχονται.

13 Πρὸ πάντων δὲ πρέπον ἐστὶ καὶ μάλιστα ἐν ταῖς μακραῖς ἵνα ἀστενοχωρήτως καθέζηται ὁ στρατὸς μηδενὸς λειπόμενος.

14 Ἀφορίσεις δὲ καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐπὶ ἑκάστῃ χρείᾳ ἰδιαζόντως ἐργάζεσθαι καὶ κάμνειν τοῖς πόνοις ὀφείλοντας, καὶ διορίσαι τίς ποίαν χρείαν ποιεῖν ὀφείλει.

15 Ὅταν

15 Ὅταν δὲ ἀπάρξῃ τοῦ προσβάλλειν εἰς πολιορκίαν, οὐ χρή σε πάντα τὸν στρατὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἄγειν εἰς πόλεμον, ἵνα μὴ πάντες ὁμοῦ ἀποκάμωσιν· ἀλλ' εἰς μέρη διάφορα αὐτὸν διαμερίσῃς καὶ ἀφορίσῃς, πόσοι καὶ πόσας ὥρας τῆς ἡμέρας ὀφείλουσι κάμνειν. καὶ διακρίνῃς τίνες οἱ ἐν τῇ νυκτὶ καὶ τίνες οἱ ἐν τῇ ἡμέρᾳ. δεῖ γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ὀχλεῖσθαι τοὺς πολιορκουμένους διὰ πολέμου ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλων, καὶ ἐν ταῖς νυξὶν ὁμοίως διὰ φόβου, ἐπὶ τοῦτο ἀφοριζομένων τινῶν, καὶ ποιούντων διὰ νυκτὸς τοὺς φόβους οἵους καὶ ὅσους ἐπινοήσεις.

18 Εἰ δὲ στρατὸν ἔχῃς πολύν, ὥστε δύνασθαι καὶ ἐν νυκτὶ τῆς αὐτῆς ἔχεσθαι πολιορκίας, καλῶς ποιήσεις ἐὰν τοῦτον διέλῃς, εἰς ὅσα συνορᾷς μέρη. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐπὶ ὥρας τῆς νυκτὸς ὡρισμένας κοιμῶνται, οἱ δὲ προσβάλλουσι, καὶ πάλιν οἱ καμόντες τῇ προσβολῇ ὑπνοῦσιν, καὶ οἱ πρώην ὑπνώσαντες πολιορκοῦσιν, καὶ τοῦτο ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλων καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀνενδότως ποιεῖς. ὥστε μὴ ἐᾶσαι κἂν μικρὰν ἄνεσιν τοὺς πολιορκουμένους λαβεῖν. οὕτως γὰρ ἐκλυόμενοι ὑπό τε τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς συνοχῆς τοῦ καμάτου εὐχερῶς διὰ τῶν προσβαλλομένων καὶ μηχανημάτων καὶ λογισμῶν ἢ ἑαυτοὺς ἐπιδώσουσιν ἐθελουσίως, ἢ καὶ ἄκοντες ἁλωθήσονται μικρὸν ἀμελήσαντες, διὰ τὸ ἀνένδοτον τῶν ἐπερχομένων αὐτοῖς κινδύνων.

15 Vbi ſemel obſidionem tuam inchoaueris, vniuerſum exercitum quotidie ad bellum ne ducas, vt ne omnes fatigentur, ſed in diuerſas partes exercitum diuides, aſsignabiſque qui & quot horas die elaborabunt: deſcribeſque qui noctu & qui interdiu in laboribus erunt. Interdiu enim obſeſſi bello aſſiduo ſucceſſione militum vexandi ſunt: noctu autem ſimiliter terroribus quibuſdam ſunt exagitandi, delectis quibuſdam viris ad hoc inſtitutis, quales & quot ad perterrefaciendos eos excogitare poſſis.

16 Si exercitum tam magnum habeas vt noctu etiam in obſidione verſari poſſis, bene feceris ſi exercitum tuum in quot tibi commodum videbitur partes diuidas: & alij quidem certum noctis tempus dormiant, alij inuadant: & qui antè in labore obſidionis verſabantur, requieſcant: qui dormierunt, ad laborem obſidendi ſe præparent, vt alternis tum die tum nocte ſine vlla intermiſsione illos vexes, vt ne vel minimam quidem requietem obſeſsi capiant. Itaque nimijs vigilijs laborumque moleſtijs preſsi, facilè adhibitis machinationibus atque artificijs, vel voluntariè ſeipſos tradent, vel inuiti capientur, ſi vel parum omiſſiores fuerint, propter imminentium periculorum aſsiduitatem.

17 Ac proditoribus, si qui sunt, in consilio adhibitis, melius & facilius illos capies, si eos adoriaris ex inopinato aliquo loco, aut modo per proditores demonstrato.

18 In huiusmodi obsidionum vicissitudine, ipse quoque imperator paululum & exiguè requiescas, vt ad idoneos labores administrationesque tuas vigiles.

19 Si exercitum tuum fortem adhuc & strenuum in plures partes diuiseris, & vnamquanque partem præparaueris vt scalas ad muros adhibeant, optimè feceris: vndique enim cùm irruptio in obsessos fiat, in magnam anxietatem animorumque perturbationem conijciuntur, tumque potissimum cum præter scalas alias quoque machinationes adhibueris, vt arietes, testudines, turres, & si quod præterea obsidionale instrumentum fuerit: si enim simul machinationes adiunxeris & scalas quoque ad muros adduxeris, omni ex parte qui intus obsessi sunt solicitabuntur: si enim reliquorum murorum partes negligant, & aduersus machinationes se totos conferant, qui scalas adhibent, nemine violenter impediente, facilè murum conscendent: sin ad scalas machinationesque impediendas se diuiserint, tum qui obsidionalia instrumenta adhibent, impetuosiores & vehementiores insultus facient, neque ob-

17 Τὸ πολλάκις γινόμενον διὰ προδοτῶν μᾶλλον καὶ εὐχερέστερον αὐτοὺς παραλάβῃς ἀνυπονοήτου τόπου ἢ τρόπου σοι δι' αὐτῶν ὑποδειχθέντος.

18 Ἐν δὲ ταῖς τοιαύταις ἐκ διαδοχῆς πολιορκίαις καὶ αὐτὸς, ὦ στρατηγὲ, χρόνον ὀλίγον ἀναπαύου καὶ σύντομον, ἵνα νήφῃς πρὸς τὰ ἁρμόζοντά σοι διατάγματα.

19 Ἐὰν δὲ ἀνδρειότερον διακείμενον κελεύσῃς διαμερισθῆναι εἰς πολλὰ μέρη τὸν στρατὸν, καὶ ἕκαστον μέρος προσφέρειν σκάλας εἰς τὸ τεῖχος, κρεῖττον ποιήσεις, ἐν κύκλῳ [illegible]ομένης τῆς προσβολῆς ὁμοῦ εἰς ἀμηχανίαν καὶ ὀλιγωρίαν οἱ πολιορκούμενοι ἐμπεσοῦνται· μάλιστα ὅταν μετὰ τῶν σκαλῶν καὶ τὰ ἕτερα μηχανήματα προσβάλλῃς, οἷον κριοὺς, ἢ χελώνας, ἢ πύργους, ἢ ἕτερόν τι πολιορκητήριον ὄργανον. ἐὰν ὁμοῦ καὶ τὰ μηχανήματα προσφέρῃς, ὁμοῦ δὲ τὰς σκάλας εἰς τὸ τεῖχος ἐπιστήσῃς, διὰ πολλῶν μερῶν συνταραχθήσονται οἱ ἔνδον. εἴ τε γὰρ ἀμελήσαντες τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ τείχους εἰς τὰς προσβαλλομένας μηχανὰς ἀντιμάχονται πάντως, οἱ τὰς σκάλας προσφέροντες μηδενὸς ἀποκωλύοντος βιαίως εὐκόλως ἀναβήσονται ἐπὶ τὸ τεῖχος. κἄν τε διαμερίζωσιν ἑαυτοὺς κατὰ τῶν προσφερόντων τὰς σκάλας, τότε οἱ τὰς μηχανὰς προσάγοντες τῶν ὀργάνων σφοδροτέρας αὐτοῖς ποιήσουσι τὰς ἐπιθέσεις, καὶ οὐ δυνήσονται τὰ ἐπιφερόμενα κακὰ δι' ἀμφο-

ἀμφοτέρων τῶν προσβολῶν ἀποκρούσασθαι.

20 Πολλάκις δὲ ἐπὶ τῆς πολιορκίας οἱ νομιζόμενοι ὀχυρώτατοι καὶ ἀνεπινόητοι πρὸς ἅλωσιν τόποι μᾶλλον ἀφορμάς σοι παρέξουσιν ἁλώσεως. οἱ γὰρ ἐντὸς διὰ τὴν δοκοῦσαν ὀχυρότητα τοὺς τοιούτους τόπους ἀφυλάκτους καταλιμπάνουσιν· σὺ δὲ διὰ τῆς σῆς ἐπινοίας καὶ τῆς ἐπιπόνου ἐργασίας τοὺς τοιούτους τόπους κατανοῶν, τάχα μηχανὴν εὑρήσεις καταλαβεῖν αὐτοὺς ἀφυλάκτους ὄντας, ἢ διὰ σκαλῶν ἀναβαινόντων, ἢ διά τινος βιαίας ἀναβάσεως εὐτόλμων ἀνδρῶν ἐπαγγελίας λαβόντων δωρεῶν καὶ τιμῶν. ἐντεῦθεν γὰρ ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου θεωρήσαντες οἱ ἐντὸς τοὺς τοιούτους τόπους καταληφθέντας ἀποπαύσονται, καὶ τὰ ὅπλα ῥίψαντες ἢ αἰτήσουσι τὴν σωτηρίαν, ἢ κατὰ κράτος διαφθαρήσονται. οἱ γὰρ ἀναβάντες εἰς τὸ τεῖχος διὰ τῆς δυσχερείας ἐκείνης ἢ σαλπίσουσι, καὶ φόβον ἐμποιήσουσι μέγιστον ὁραθέντες, ἢ διαδραμοῦνται μετὰ τὸ εἰσελθεῖν, καὶ τὰς πόρτας ἀνοίξουσιν εἰ τύχοι τοῖς ἔξω στρατιώταις, ἢ διά τινων ἑτέρων ἐπινοιῶν τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ἢ τοῦ κάστρου διαθήσουσι.

21 Εἰ δὲ τὸ κάστρον ἢ ἡ πόλις πλῆθος ἔχει λαοῦ, καὶ δύναμιν, καὶ τολμῶσιν ὑπαντιάζοντες ἀμύνεσθαι τοὺς εἰσελθόντας, δεῖ αὐτοὺς τοὺς ὑψηλοτέρους τόπους καταλαβεῖν, ἢ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖθεν πολεμοῦντας κακῶ-

sessi poterunt vtrunque impetum facile declinare.

20 Quæ firmissima sæpe videntur loca, & ad capiendum difficillima, magna sæpe vt capiantur subsidia afferent. Nam qui obsessi sunt, propter opinionem quandam firmitatis ac stabilitatis, huiusmodi loca sine vlla custodia relinquunt. Tu verò solertia tua laboriosaque industria huiusmodi loca animaduertens, machinationem & artificium facilè inuenies ad huiusmodi loca neglecta capienda, vel scalis quibusdam, vel aliqua violenta ascensione, audacibus viris eò peruenientibus, & munerum promissione ad id faciendum protractis. Vbi enim de improuiso cernunt talia loca occupata esse, animos iam dimittent, & armis abiectis vel salutem petent, vel protinus perimentur. Qui enim per has difficultates locorum murum conscenderunt, vel tuba canent, & terrorem maximum obsessis hoc videntibus afferent, vel postquam ingressi sunt descendent, portasque militibus qui foris sunt aperient, vel alijs quibusdam molitionibus vt ciuitas aut castellum capiatur efficient.

21 Si ciuitas aut castellum, magnum numerum virorum habuerit, audeantque illi ijs qui ingressi sunt obuiam ire & occurrere, altiora atque editiora loca conscendant, vel arcem ipsam ciuitatis occupent, indeque propugnantes, hos qui ingressi sunt iterum

repellant.

22 Proclamabunt statim, vt nemo quenquā arma nō habentē interficiat, sed solos eos qui arma gestant. Hanc autem rem illorum lingua proclamabis: hoc enim audito, vnusquisque saluti suæ consulens, in ipso terroris periculique puncto arma abijcient. Horum resistentium numerus cum minuitur, obsessores omnino victores erunt: obsessi autem ad hunc modum intercepti, vbi paruam salutis spem reliquam habeant, supplices obsessorum confestim fiunt.

23 Si diuturna fuerit obsidio, & quosdam extra ciuitatem ceperis florentes ætate iuuenes, apud te, quemadmodum commodissimum videbitur, retine. Fœminas autem, pueros, senes & infirmos homines ad ciuitatem iterum remittes. Ita fiet, vt inutilis hæc ætas, & alimenta ciuitatis absumat, & obsessos nihil adiuuet, imò potius lædet, & opinionem humanitatis animis eorum, qui obsidentur, afferes, vt mentes eorum & sententiæ distrahantur, & occasionem aliquam deditionis facilius quærant.

24 Quemadmodum in omnibus obsidionibus ingens solet esse tumultus tum vociferantium hominum, tum personantium scutorum, vt ne hac re exercitus tuus perturbetur, vno aut altero milliari ab eo loco castra tuorum

σαι τοὺς ἐν τῇ πόλει ἁλόντας.

22 Κηρύξουσι δὲ τότε, ἵνα μηδεὶς κτείνῃ τὸν μὴ ἔχοντα ὅπλον, μόνους δὲ κτείνειν τοὺς τὰ ὅπλα φέροντας. ταύτην δὲ τὴν φωνὴν κηρύττεσθαι τῇ τῶν πολιτῶν διαλέκτῳ. ἕκαστος γὰρ ἀκούσας, καὶ τῆς ἰδίας προνοούμενος σωτηρίας, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ φόβου ἀπορρίψει τὰ ὅπλα, καὶ τῶν ἀντιπολεμούντων ὀλιγουμένων κατὰ κράτος οἱ πολιορκοῦντες νικήσουσιν. οἱ γὰρ πολιορκούμενοι, καὶ οὕτως ἁλισκόμενοι, ὅταν μικρᾶς ἐλπίδος τῆς σωτηρίας λάβωσιν οἰκέται λοιπὸν ἀντὶ πολεμίων γίνονται.

23 Εἰ δὲ χρόνιος γένηται ἡ πολιορκία καὶ συμβῇ συλλαβεῖν σέ τινας ἔξω τῆς πόλεως, τοὺς μὲν ἔξω τῆς πόλεως, τοὺς μὲν ἀκμάζοντας τῇ ἡλικίᾳ νεωτέρους ὡς ἂν βούλῃ κάτεχε. γύναια δὲ καὶ παιδάρια καὶ γέροντας καὶ ἀσθενεῖς ἀνθρώπους ἀπόπεμπε πρὸς τὴν πόλιν αὐτῶν. οὕτως γὰρ ἡ ἀχρεῖος ἡλικία καὶ τὰς τροφὰς δαπανήσει, καὶ τοὺς πολιορκουμένους οὐδὲν ὠφελήσει, μᾶλλον δὲ καὶ βλάψει. ἔτι δὲ καὶ φιλανθρωπίας ὑπόνοιαν δώσεις τοῖς ἐντός, ὥστε διαιρεθῆναι τὰ φρονήματα αὐτῶν, καὶ ἀφορμὴν γενέσθαι ἐντεῦθεν τῆς πρός σε ὑποταγῆς αὐτῶν.

24 Ἐπειδὴ δὲ εἴωθε καὶ θόρυβος γίνεσθαι ἐν ταῖς πολιορκίαις ὑπὸ τῆς κραυγῆς τῶν ἀνθρώπων, ἢ ὑπὸ τοῦ ἤχου τῶν σκουταρίων, ἵνα μὴ βαροῦνται καὶ ἐνοχλοῦνται οἱ τοῦ στρατοῦ πάντες ὁμοῦ, δέον σε ἀπὸ ἑνὸς ἢ δευτέρου μιλίου ποιεῖν αὐτοὺς

αὐτοὺς ἀπληκεύειν τοῦ ὀχυρώματος, ὁπόθεν οὐκ ἐξακούεται ὁ ἦχος τῶν θορυβούντων τοὺς πολιορκουμένους.

25 Μὴ ἐπικινδύνως δὲ καὶ ἀσκόπως προστάσσης ποιεῖσθαι τὰς προσβολάς, ἵνα μή τινων διαπιπτόντων καὶ οἱ τοῦ στρατοῦ δειλιάσωσιν, καὶ οἱ πολιορκούμενοι προθυμότεροι γένωνται. τοῦτο γὰρ πολλάκις ἀνέγνωμεν γενόμενον. καὶ ὁ κρείττων τῶν ἄλλων στρατιώτης ὑπὸ γυναικὸς οὕτω τύχοι καὶ ἀσθενοῦς ἢ διὰ λίθου βληθέντος ἢ κεράμου ἢ διὰ ξύλου κατενεχθέντος πληγεὶς ἀπώλετο.

26 Ἐὰν δὲ μικρὰ ὀχυρώματα παρακαθίσαι, ἐπιζήμιον, ἢ ἐπικίνδυνον νομίζῃς τὴν προσβολήν, καὶ οἶδας ὅτι οὔτε τῶν ἐπιτηδείων λείπονται, σπούδαζε διὰ θορύβων αὐτοὺς καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ ἐνοχλεῖν. ἵνα τῇ ὀχλήσει ἀποκάμωσιν ὀλίγοι ὄντες πρὸς πλῆθος κατὰ διαδοχὴν ἀνενδότως αὐτοῖς προσβάλλοντος.

27 Εἰ δὲ καὶ οἱ οἶκοι εἰσὶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ καῦσαι διὰ πυρφόρων σαγιττῶν συνεχῶν διὰ πολλῶν τόπων ἀνέμου μάλιστα σφοδροῦ κινουμένου, πέμπε καὶ ἐμπύριζε, ὕλην πυρὸς προσδεσμῶν τῇ σαγίττῃ διὰ τῶν πετροβόλων μαγγανικῶν τῶν λεγομένων ἀλακατίων, ἢ τετραρέων τῶν πετρῶν πυρὸς πεπληρωμένων δι' ὕλης, καὶ βαλλομένων κατὰ τῶν εὐεμπρήστων οἴκων. καὶ ἐν ὅσῳ εἰς τὸ τοῦ πυρὸς ἀσχολοῦνται, σὺ ἔστιν σκάλας εἰς τοὺς ἐπιδεχομένους τόπους ἱστᾶν καὶ δι' αὐτῶν ἀσφαλῶς ἐπιβαίνειν κέλευε.

ponantur, quò hic ſonitus tumultuantium exaudiri non poſſit.

25 Ne periculosè & inconſideratè irruptiones vllas fieri permittas, ne ſi aliqui ex tuis occidant, exercitus tuus fracto magis animo ſit, & obſeſſi multò alacriores ſint, quod perſæpe vſu venire videmus: frequenter enim ſtrenuus miles à muliere fortuita atque imbelli, aut lapide aliquo coniecto, aut teſta immiſſa, aut ligno aliquo delato percuſſus interimitur.

26 Si parua quædam caſtella obſideas, & damnoſam periculoſamque inuaſionem putes eſſe, & intelligis commeatu eos non egere, contende vt illos dies noctesque turbes, vt hac perturbatione qui obſeſſi pauci ſunt perpetuò fatigentur, vniuerſo exercitu noſtro aduerſum illos ſine vlla intermiſsione alternis & viciſsim dimicante.

27 Si ædes in caſtello ad comburendum idoneæ fuerint, ſagittis igniferis per multa & varia loca ſparſis, idque potiſſimum vento ingenti aliquo flante, incendes. Saxa etiam quadrata igne plena, & manganica alacatia quæ ſaxa emittunt atque eijciunt adhibebis, & in ædes quæ facile incendium recipiunt conijcies, & dum illi in extinguendo igne occupati ſint, ſcalas tu interea admoue, & milites iubeto eas audacter conſcendere.

28 Sunt autem in obsidionibus diuersa instrumenta obsidionalia, quæ tum antiquiores tum recentiores paulò ante nos excogitarunt, pro loci temporisque opportunitate. Neq; enim nunc tempus est commemorare, quibus machinationibus obsidebis, sed temporis commoditas singula te docebit.

29 Sunt enim arietes quibus admotis mœnia rumpuntur.

30 Sunt & turres ligneæ, pellibus aliaque materia tectæ, vt igne minimè deflagrent: quæ & rotis adductæ ad muros, homines ex alto cum ijs qui in muro sunt pugnantes habeant.

31 Testudines quoq; ad murum adiunctæ, fundamenta eius euertunt.

32 Scalæ quoque iunctæ vel ad murum adductæ, vel erectis trabibus impositæ, & rotis cominus applicatæ.

33 Cuniculi foris à muro longè absint: intus autem per fundamenta murorum ingressi, & terram etiam intra ciuitatem perforent, si inæquali loco sita ea sit.

34 Atque vt paucis dicam, aliæ sunt machinationes, quæ alijs in historijs, imò verò in libris militaribus potius inuenies, quemadmodum teguntur, quemadmodum adducuntur, & ad quæ loca obsessorum adhibentur.

28 Εἰσὶ δὲ ὡς ἐπίπαν ἐν ταῖς πολιορκίαις εἴδη μηχανημάτων πολιορκητικὰ διάφορα, ὅσα οἵ τε παλαιοὶ στρατηγοὶ καὶ οἱ μικρῷ πρὸ ἡμῶν ἐπενόησαν κατὰ δύναμιν ἕκαστος, καὶ τὴν καλοῦσαν τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου χρείαν. οὐ γὰρ νῦν ἐστι λέγειν διὰ ποίων ὀργάνων πολιορκήσεις. ἀλλὰ τοῦ καιροῦ ἡ χρεία διδάξει σε ἕκαστα.

29 Καὶ γάρ εἰσι καὶ οἱ λεγόμενοι κριοὶ, δι᾽ ὧν τείχη κρουόμενα συνθρίβεται.

30 Εἰσὶ δὲ καὶ πύργοι ἀπὸ ξύλων συγκείμενοι, καὶ διὰ βυρσῶν ἢ ἑτέρας ὕλης ἐπισκεπόμενοι, ὥστε διὰ πυρὸς μὴ φθείρεσθαι. οἵτινες καὶ διὰ τροχῶν τοῖς τείχεσι προσφερόμενοι ἀπὸ ὕψους μάχονται τοῖς ἐν τῷ τείχει.

31 Καὶ χελῶναι δὲ προσφερόμεναι τῷ τείχει καὶ τὰ θεμέλια ἐξορύσσουσι.

32 Καὶ σκάλαι σύνθετοι ἢ ἐπιτεθεῖσαι τῷ τείχει, ἢ ἐν ὀρθοῖς ξύλοις ἐπικείμεναι, καὶ διὰ τροχῶν προσφερόμεναι

33 Καὶ ὀρύγματα τὰ μὲν ἔξω τοῦ τείχους κατὰ γῆν ἀπαρχόμενα, ἐντὸς δὲ διὰ τῶν θεμελίων εἰσερχόμενα, καὶ ἀνατρυποῦντα τὴν γῆν ἔσωθεν τῆς πόλεως, εἴγε ἐν ἐπιπέδῳ τόπῳ τύχῃ κειμένη.

34 Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἕτεραι μηχαναὶ ὀργάνων, ἅπερ ἔν τε ταῖς ἄλλαις ἱστορίαις, μᾶλλον δὲ ἐν τῷ πλάτει τῶν στρατηγικῶν ἐρευνῶν εὑρήσεις, καὶ ὅπως κατασκευάζονται, καὶ ὅπως προσάγονται, καὶ ἐν ὁποίοις τόποις τῶν πολιορκουμένων.

35 Τοῦ

35 Τούτων δὲ τῶν μηχανημάτων αἱ παρασκευαὶ καὶ ἑτοιμασίαι οὐ μόνον παρά σου δυνάται γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπινοίας τῶν ζωόντων μαγγαναρίων καὶ ἐπιτηδείων ἀνδρῶν πρὸς τὰς τοιαύτας κατασκευάς. ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπινοῇς τὰ δυνατὰ καὶ ἐνδεχόμενα μηχανήματα, κἀκεῖνοι τοῖς διὰ χειρῶν ἔργοις καὶ τῇ διὰ τῆς πείρας ἐπινοίαις συμβοηθήσωσίν σοι.

36 Τοὺς δὲ προδότας λεγομένους ἢ πόλεως, ἢ ἄλλου τινὸς ὀχυρώματος ἢ ὁδοῦ τῆς εἰς πολεμίαν εἰσόδου, καὶ ὑποδέχου εὐμενῶς, καὶ τὰς πίστεις πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐπαγγελίας φύλαττε, ἐὰν καὶ αὐτοὶ ἀληθεύωσιν, οὐχὶ δι' αὐτοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς μέλλοντας καὶ πάλιν σοι τοιαύτας προξενεῖν χάριτας. ὁ γὰρ διδούς τι τῷ προδότῃ μᾶλλον λαμβάνει παρ' αὐτοῦ πλέον παρ' ὃ ἐκείνῳ χαρίζεται. οὐ γὰρ κριτὴς τῆς παρ' ἐχθροῦ ὑπάρχεις ἀλλὰ στρατηγὸς, καὶ διὰ πολλῶν τρόπων ὑπὲρ τοῦ σοῦ λαοῦ λυπεῖν καὶ διαφθείρειν τοὺς πολεμίους σπουδάζεις. τὸ γὰρ δοκεῖν τοὺς κακοὺς μὴ εὐεργετεῖν ἐνταῦθα ἀπειρόκαλόν μοι φαίνεται. πάντα γὰρ καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν. ὁ γὰρ προδότης εἰ καὶ πρὸς τοὺς σοὺς πολεμίους κακὸς γέγονεν, ἀλλ' οὖν πρός σε καὶ τὸν ὅλον σὸν λαὸν ἀγαθὸς ἀπεδείχθη.

37 Ἐὰν Θεοῦ παρέχοντος τὴν χάριν ὑποταγῇ σοι ἡ πόλις, ἢ φρούριον, ἢ κάστρον, ἢ διὰ φόβον πολιορκίας, ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, πρᾴως καὶ εὐμενῶς διατίθητι πρὸς αὐτούς. καὶ μήτε πάκτις αὐτοὺς καταβαρήσῃς, μήτε ἀπηνῶς

35 Istarum machinationum apparatus & præparationes non solùm abs te fiant, sed etiam manganariorum & idoneorum hominum solertijs, vt & tu quas potes machinationes omnes excogites, & illi artificio suo, & experientiæ suæ felicitate, tibi opem ferant.

36 Eos qui proditores dicuntur vel ciuitatis, vel alicuius firmę munitionis, vel viæ quæ in hostilē terram fert, accipito benignè, & fidem cum illis promissaque seruato, si veri erga te fuerint, non sui causa, sed aliorum, quos ad te hoc modo inuitare possis. Nam qui proditori aliquid tribuit, plus ab eo accipit, potius quàm dat. Neque enim iudex ciuitatis es, cui iniuria à proditore infertur, sed imperator: multis modis ad tuos conseruandos & hostes superandos laborare debes. Inscitum est enim, videri nolle in malos homines tali de causa beneficium conferre. Omnia enim opportuna bona sunt. Proditor autem quamuis erga hostes tuos malus sit, tamen erga te populumque tuum bonus esse deprehenditur.

37 Si ciuitas Deo iam propitio tibi subiecta fuerit, aut munitio, aut castellum, vel propter timorē obsidionis, vel alia quauis de causa, mitis ac benignus erga illos sis, neque stipendijs illos opprimas, neque crudeliter mini- teris, aut aliquo supplicio perter-

refacias, neque iniurijs vllis vexes, sed bonus potius benignusque erga illos sis, vt cæteri mansuetudine tua prouocati voluntariè se tibi subijciant, nullum malum aut incommodum abs te proficisci putantes, quod non sustinere & perferre commodè possint.

38 Hoc enim Nicephorum imperatorem fecisse nouimus, cum aduersus Longobardorum nationem mitteretur, vt eam in potestatem nostram redigeret. Non solùm enim reb. bellicis aptè instructis, ea natio subiecta nobis fuit, verum etiam solerti quadam iustitia ac comitate aduersus omnes vsurpata, & libertate illis omnis seruitutis, & reliquorum tributorum condonata.

39 Non enim lucri causa regnum nostrum hostium subiectionem quærit, sed gloriæ nostræ honorisque causa, & salutis beneficentiæque & libertatis subiectorum gratia.

40 Beneuolus igitur subiectis atque imperio tuo parentibus si fueris, alios quoq; tibi vt se subijciant conciliabis: efferatus enim animus & crudelis, subiectos tibi in magnam mœstitiam pœnitentiamq; subiectionis suæ adducit, & eos qui nondum tuo imperio subiecti sunt, aliò auocat, & alacriores ad periclitandum de sua salute facit, potius quàm in manus tam crudelis imperatoris veniant: & multum obsidendo laborabis, atque ad extremum

ἀπειλήσεις ἢ ἐκφοβήσεις διά τινος τιμωρίας, μήτε ἀδικίαις λυπήσεις. ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαθὸς καὶ ἐπιεικὴς αὐτοῖς γένου, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ ὁρῶντες τὴν σὴν χρηστότητα εἴκωνταί σοι, μηδὲν κακὸν ὅπερ ὑπενεγκεῖν οὐ δύνανται παρὰ σοῦ παθεῖν ἐλπίζοντες.

38 Τοῦτο γὰρ ἴσμεν καὶ Νικηφόρον τὸν ἡμέτερον στρατηγὸν πρὸς τὸ Λαγοβάρδων ἔθνος πεποιηκότα, ὅτε παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν εἰς τὸ ὑποτάξαι αὐτοὺς ἐξαπεστάλη. οὐ μόνον γὰρ διὰ πολέμων ἀκριβῶς ἐκτεταγμένων τὸ τοιοῦτον ὑπήγαγε τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καὶ ἀγχινοίᾳ χρησάμενος καὶ δικαιοσύνῃ καὶ χρηστότητι, ἐπιεικῶς τε τοῖς προσερχομένοις προσφερόμενος, καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἁπάσης δουλείας καὶ τῶν ἄλλων φορολογιῶν χαρισάμενος.

39 Οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκεν ἡ βασιλεία ἡμῶν τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀντικαθισταμένων ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ δόξης μὲν ἰδίας καὶ τιμῆς, σωτηρίας δὲ καὶ εὐεργεσίας σὺν ἐλευθερίᾳ τῶν ὑπηκόων αὐτῆς.

40 Οὕτως οὖν εὐμενῶς τοῖς προσερχομένοις σοι καὶ ὑποτασσομένοις διακείμενος, δι' αὐτῶν καὶ τοὺς μήπω προσελθόντας οἰκειώσῃ. ἡ γὰρ τεθηριωμένη γνώμη καὶ ἀπηνὴς καὶ τοὺς μήπω ὑποταγέντας ἀναστέλλει καὶ προθυμοτέρους ποιεῖ κινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς οἰκείας σωτηρίας, ἢ ὑπὸ χεῖρας τοιούτου ἀπηνοῦς στρατηγοῦ ἐμπίπτειν, καὶ ταλαιπωρήσεις

δὲ

πολιορκῶν ἴσως καὶ μηδὲν ἀνύων. εἰ δὲ ἀγαθόν σε μάθωσιν ὄντα, ταχέως ἐνδώσουσι τῇ ὑποταγῇ.

41 Τῆς γὰρ βασιλείας ἡμῶν τὸ εὐμενὲς καὶ χρηστὸν, καὶ εἰρηνικὸν ἀγαπώσης πρὸς τοὺς ὑπηκόους ὀπ[illegible] διά σου πρὸς ἡμᾶς προσχωρῆσαι βουληθῇ ἢ πόλις ἢ φρούριον, ἢ ἔθνος τις τῆς ἡμετέρας εὐμενείας σπλάγχνοις σε δεῖ ἀφορᾶν, καὶ τὰς ἡμῶν εὐμενεῖς καὶ σωτηρίους κελεύσεις περὶ αὐτῶν δέχεσθαι καὶ κρατεῖν.

42 Οὐκ ἄνευ δὲ σκοποῦ νομίζω καὶ τοῦτο ὥστε γινώσκειν σε ἀκριβῶς ὥσπερ τὰς ἡμερινὰς ὥρας, οὕτως καὶ τὰς νυκτερινὰς διὰ τῆς τῶν φαινομένων ἀστέρων καὶ τῆς σελήνης κινήσεως. ἵνα ἐν καιρῷ ὑποσχέσεως ὥρας ἢ παρὰ προδότου προτεινομένης, ἢ παρὰ σοῦ αὐτοῦ ἐπινοουμένης, ἢ ἐν πολιορκίᾳ, ἢ ἐν ὁδοιπορίᾳ ἀσφαλὴς περὶ τὸ σύνθημα τοῦ καιροῦ ἢ τὸν ὁρισμὸν ὑπάρχῃς. τὸ γὰρ ταχύτερον ἢ βραδύτερον πολλάκις φθάνειν τῆς συνταγῆς ἢ τοῦ ὁρισμοῦ ἄπρακτον ἐποίησε τὸ προκείμενον ἔργον.

43 Ἐξερχόμενος δὲ κατὰ τῆς πολιορκίας, εἴτε διὰ προδότου εἴτε ἄλλως πως, ὅσους κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπαντήσῃς, συλλάμβανε πάντας διά τινων καβαλλαρίων προαποστελλομένων ἐπ' αὐτῷ τούτῳ, ἢ διὰ τῶν μετὰ σοῦ στρατιωτῶν, ἵνα μὴ δι' αὐτῶν ἡ ἐπέλευσίς σου μηνυθῇ· τὰ γὰρ τοιαῦτα κατὰ τῶν πολεμίων ἔργα αἰφνιδίως χρὴ γίνεσθαι καὶ ἀνυπονοήτως.

44 Ὅταν γὰρ ἀπροσδοκήτως ἐπελθῇ κατὰ ἐχθρῶν στράτευμα κἂν ὀλιγώτερόν ἐστι τῶν πολεμίων διὰ τὸ ἀνυπο-

nihil proficies. Sin bonum te intellexerint esse, facilè se tibi dedent

41 Rectionis nostræ benignitatem, bonitatem, & pacem, laudabis apud eos qui per te sub imperium nostrum veniunt, siue ciuitas siue castellum, siue natio aliqua fuerit, & in miserationis nostræ viscera intueberis, vt mitia salutariaque mandata nostra recipiant atque obseruent.

42 Non sine causa hoc abs te elaborandum est, vt quemadmodum diuina tempora, sic etiam nocturna spatia agnoscas ex lunæ stellarumque motu, vt ad horæ promissæ tempus siue à proditore positum, siue à teipso excogitatum vel in obsidione vel in itinere, certus de pacto definitoque tempore eòperuenias. Nam vel celerius vel tardius aliquò peruenire quàm constitutum est, propositum persæpe nostrum interuertit.

43 Ad obsidionem egressus vel pro proditore, vel pro alia quauis ratione, quos in via offenderis, omnes quibusdam equitibus ad hoc præmisis anticipa, vel per milites tuos hoc facias, vt ne per illos incursio tua incidetur: talia enim bellica negotia subitò & de improuiso fiant.

44 Quando enim de improuiso aduersus hostes ruit exercitus, quamuis exiguus sit & hosti-

bus longè minor, tamen propter nec opinatam incursionem hostes multò etiam plures perturbat: atque adeo si pluribus quàm hostes sunt illos inuadas, poteris antequam ipsi colligant, in potestatem tuam redigere.

45 Vbi ciuitatem aut castellum aut aliquam munitionem ceperis, & exitum belli felicem habueris, ne sis propter res bene gestas, vel infortunatis hominibus grauis, vel illis qui simul tecum ad bellum profecti sunt. Neque fastu aut arrogantia efferaris, sed humanus, benignus, ac comis sias. humanus erga captiuos atque infortunatos tum eos qui nunc sunt, tum eos quoque qui abs te aut oppugnandi aut obsidendi sunt: comis erga propinquos & amicos. Propinquos enim & amicos, non ad inuidiam mouebis, sed ad imitationem & æmulationem rerum gestarum tuarum excitabis. Eos quos obsessurus es, obedientiores tibi magisque subiectos benignitatis tuæ bonitatisque ipse efficies. Hæc abs te conseruanda sunt, vbi alios inuadens obsidere eos cogitas.

46 Si, quod sæpe contingit, ciuitas, aut castellum, aut vlla alia munitio tua ab hostibus obsidenda est, si hoc efficere accessione tua potes, vt illorum consilia conatusque eleues, Deo gratiæ agantur: sin minus, omnibus re-

φόρητον ἐπιδρομὴν ἐκπλήττει τοὺς ἐναντίους καὶ κρείττονές εἰσιν ἐκεῖνοι. καὶ ἐκ τούτου διὰ πολλῶν ἐκφοβῶν δυνάσαι μᾶλλον πρὸ τοῦ θαρρῆσαι αὐτοὺς οἰκειώσασθαι μᾶλλον εἰς τὸ σὸν βούλημα.

45 Οὕτως οὖν ἐπειδὰν ἢ πόλιν, ἢ κάστρον, ἢ ἄλλο τι ὀχύρωμα παραλάβῃς, καὶ λάβῃ πέρας ὁ πόλεμος, μὴ γίνῃ σὺ βαρὺς διὰ τὴν εὐπραγίαν ἢ τοῖς δυστυχήσασιν, ἢ τοῖς ἅμα σοι ἐκστρατεύουσιν. μηδὲ τῦφον καὶ ἀπλωΐαν περιφέρῃς. ἀλλὰ εὐμενὴς, ὡς εἴρηται, καὶ φιλάνθρωπος. καὶ ταπεινόφρων γίνου. φιλάνθρωπος μὲν περὶ τοὺς ἁλωθέντας καὶ δυστυχήσαντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας ἔτι παρά σου ἢ πολεμεῖσθαι ἢ πολιορκεῖσθαι. ταπεινόφρων δὲ περὶ τοὺς πλησίον καὶ φίλους, τοὺς μὲν γὰρ πλησίον καὶ φίλους οὐ μόνον εἰς φθόνον οὐ κινήσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς ζῆλον τῶν ὁμοίων σου κατορθωμάτων διεγερεῖς, τοὺς δὲ πολιορκεῖσθαι μέλλοντας εὐπειθεῖς μᾶλλον καὶ ὑποταττομένους σοι παρασκευάσεις διὰ τὴν ἐλπιζομένην παρὰ σοῦ εὐμένειαν καὶ ἀγαθότητα. ταῦτα μὲν παρακελευόμεθά σοι, ὦ στρατηγὲ, παραφυλάττειν, ὅταν αὐτὸς πολεμίοις ἐπελθὼν πολιορκεῖν τὰ ἐκείνων μέλλῃς.

46 Εἰ δ᾽, ὅπερ πολλάκις συμβαίνει, ἢ κάστρον, ἤ τι ἕτερον ὀχύρωμα ὑπό σε ὑπάρχον μέλλει παρὰ πολεμίων πολιορκεῖσθαι, εἰ μὲν δυνάσαι τοὺς ἐπερχομένους ἐπιτηδεῦσαι, καὶ ἄπρακτον αὐτῶν διὰ τῆς σῆς προσβολῆς τὴν βουλὴν ἀποδεῖξαι, τῷ Θεῷ χάρις. εἰ δὲ μήγε, πάντως παρασκευάσεις

τοὺς

τοὺς μέλλοντας πολιορκεῖσθαι. εἴτε αὐτὸς μέλλεις ἐξ ἀνάγκης τινὸς ἐκεῖ παρεῖναι, εἴτε ἕτερός τις τῶν ὑπό σε ἀρχόντων ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ ἔμπειρος.

47 Πρῶτον μὲν ἁπάντων χρὴ τῶν ἀναγκαίων εἰς ἀποτροφὴν φροντίσαι τῶν ἐγκλειομένων ὅσων οἶδας τὸν ἐχθρὸν ἐξαρκεῖν ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ χρόνον. καὶ εἰ μὲν εὐπορία ἐστὶ τοσαύτης ἀποτροφῆς. ἐπεί γε τὴν ἄχρηστον ἡλικίαν ἔκβαλλε ἐκ τοῦ ὀχυρώματος πρὸ τῆς τῶν ἐχθρῶν παρουσίας. οἷον γυναῖκας, γέροντας, ἀσθενεῖς, καὶ παιδία, ἵνα τοῖς ἐν δυνάμει οὖσιν ἢ εὑρισκομένοις ἡ δαπάνη ἐξαρκέσῃ. καὶ ἵνα ὁ μέλλων πολιορκεῖσθαι προευτρεπίσῃ μηχανήματα ἀντικείμενα πρὸς τὴν ἀποσοβὴν τῶν πετροβόλων μαγγάνων τῶν ἐχθρῶν.

48 Ἀντίκεινται δὲ ταῖς τοιαύταις βολαῖς κιλίκια κρεμάμενα ἔξωθεν τοῦ τείχους κατὰ τοὺς προμαχῶνας, ἢ σάρκινα, ἢ σχοινία εἰλημένα, ἢ πόντιλα, ἤτοι ξύλα κρεμάμενα, καὶ πλίνθος δὲ ἐν τοῖς προμαχῶσιν οἰκοδομουμένη, καὶ πρὸς τοὺς κριοὺς δὲ ἀντίκεινται τελάρια καὶ σακκία γέμοντα ἄχυρα καὶ ψάμμον.

50 Πρὸς δὲ τὰς χελώνας ἅρπαγες, ἤγουν ξύλα μεγάλα ἔχοντα ξίφη καὶ ἐμπισσόμενα, ὥστε ἢ ἐκστρέψαι αὐτὴν, ἢ ἀνακουφίσαι καὶ γυμνῶσαι τοὺς ἔσωθεν τῆς χελώνης, καὶ οὕτως κατ' αὐτῶν ἐγχειρεῖν ἄνωθεν.

bus eos apparabis atque instrues qui obsidendi sunt, siue ipse necessitate quadam affuturus sis, siue alius quispiam è tuis præfectis prudens & peritus.

47 Primò igitur omnia ad commeatum necessaria ijs qui obsidione inclusi sunt, præparabis, quod satisfacere illis omne tempus obsidionis possit. Præparata iam rerum necessariarum abundantia, proximum est, vt inutilem omnem ætatem, mulieres, senes, debiles, pueros, ante hostium aduentum è munitione eijcias, vt reliquis qui robusti habilesque sunt, alimenta sufficiant: tum machinationes quædam ad depulsionem manganorum saxa conijcientium, ab ijs qui obsidentur comparandæ sunt.

48 Huiusmodi coniectionibus obijciuntur cilicia pendentia è pinnis extra muros, vel sarcinæ, vel funes contorti, vel pontila, vel ligna prominentia, aut lateribus agger ante pinnas extructus. Arietibus autem telaria, & sacci pleni palea atque arena opponuntur.

49 Ad testudines harpages præparandi sunt, id est, ligna magna cuspidata picata, vt vel auertant eas, vel leuent & nudent interiores testudinis partes, & in illos ex superiore loco nudatos inuadant.

50 Pix adsit, qua nudatæ testudines incenduntur, & ignis lapidesque graues acuminati manganis quibusdam è superiore loco vel funibus vel catenis demissi, & alijs quibusdam ponderibus altero in fine mangani ad subleuandos iterum lapides positis.

51 Ad turres adductas, ignem & saxa eijcientia instrumenta aptabis: sin hoc modo non proficitur, alias turres vel ex lignis, vel ex alia quapiam materia erigere eos qui intus includuntur, aduersum eos qui foris obsident, vel aduersus quascumque illorum machinationes, alias nouas contra illos moliri oportet, quemadmodum diligenter pertractanti animo facilè factu fuerit.

52 Turres propugnatrices virorum minimè tectas esse oportet, vt milites liberè ex eo loco pugnare possint, & mangana facilia ponantur & conficiantur.

53 Portulæ autem huiusmodi in turribus ad latus angustæ, dextram in partem aperiantur, qua hostium mangana emittuntur, vt pedites è portulis exeuntes, & scutis aptè se tegentes, superioribus adiuti mangana depellere possint. Habeant portas etiam quas tempore claudant, neque apertæ maneant.

54 Ad pinnas murorum apponantur ligna grauia admodum, trunci, lapides molares, vt funibus aut catenis hæc appensa in hostes conijciantur, & opprimant illos. Hoc autem circumcirca

50 Ἀλλὰ καὶ πίσσα, δι' ἧς κενουμένης ἐμπρησθήσονται, καὶ πῦρ καὶ λίθοι βαρεῖς κατάκεντροι ἀπὸ μαγγανῶν ἄφνω χαλώμενοι διὰ σχοινίων ἤτοι ἁλύσεων, καὶ πάλιν ἀνασπώμενοι δι' ἑτέρων ἀντιβαρημάτων.

51 Πρὸς δὲ τοὺς ἐπαγομένους πύργους πυρόβολα εἴδη καὶ πετρόβολα. ἢ εἰ μὴ τοῦτ' αὐταρκῇ, ἀντιπύργους ὁμοίως οἰκοδομεῖν, ἢ διὰ ξύλων, ἢ δι' ἑτέρας ὕλης τοὺς ἔσωθεν τοῦ τείχους. κἄν τις ἐκείνων ἢ ἁπλῶς ὡς ἂν δυνατὸν πρὸς τὴν μηχανὴν τῶν ἔξωθεν ἀντιμηχανᾶσθαι τοὺς ἔσωθεν, καθὼς ἐν τῷ πλάτει μετὰ σχολῆς ἐρευνῶν εὑρήσεις πρὸς ἑκάστην μηχανὴν ἀντεξευρημένα.

52 Ἀναγκαῖον δέ ἐστι τοὺς πύργους τοὺς ἐπιμάχους τοῦ τείχους ἀσκεπεῖς εἶναι, ὥστε τοὺς μαχομένους ἀκωλύτως ἐκεῖθεν μάχεσθαι, καὶ μάγγανα εὐκόπως τίθεσθαι καὶ ἐξεργάζεσθαι.

53 Καὶ παραπόρτια δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις πύργοις ἐκ πλαγίου στενὰ ἀνοίγεσθαι κατὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τῶν προσαγομένων μαγγάνων ἐκ τῶν ἐχθρῶν· ἵνα πεζοὶ ἐξερχόμενοι ἐκ τῶν παραπυλῶν, καὶ κατὰ χεῖρα ἁρμοδίως τοῖς σκουταρίοις σκεπόμενοι δυνῶνται ἀποσοβεῖν τὰ μάγγανα. ἔχειν δὲ ταῦτα πύλας, δι' ὧν δέον ἀσφαλίζεσθαι ἐν καιρῷ, καὶ μὴ μένειν ἀνεῳγμένα.

54 Ἀποκρεμᾶν δὲ κατὰ τῶν προμαχώνων ξύλα βαρέα πάνυ, κορμία, καὶ μύλους λιθίνους διὰ σχοινίων. ἵνα ἐὰν προσάψωσι σκάλας εἰς τὰ τείχη κοπτο-

μένων

μένων τῶν χοινίων ἐπιπέσωσιν ἐπάνω τῶν ἀναβαινόντων, καὶ διαφθείρωσιν αὐτούς. τοῦτο δὲ ἐν κύκλῳ τοῦ τείχους γίνεσθαι κελεύομεν, καὶ μηδένα λείπειν προμαχώνων εἰ δυνατόν, ὅστις οὐκ ἔχῃ ἢ λίθον βαρύτατον, ἤτοι μύλον, ἢ ξύλον μακρὸν καὶ βαρὺ πάνυ, δυνάμενον συντρίψαι τὰς σκάλας, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῆς ἀναβαίνοντας.

55 Χρὴ δὲ καὶ καταμερίσαι τὴν βοήθειαν δι' ὅλου τοῦ τείχους, καὶ ἔχειν ἄλλην δύναμιν ἐκ περιουσίας, ἵνα, τῷ δεομένῳ μέρει, ἐὰν χρεία γένηται, βοηθῇ. καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἐκ τόπου εἰς τόπον διατρέχειν οἱ πρὸς παραφυλακὴν τοῦ τείχους τεταγμένοι, καὶ ἐκ τούτου γυμνοῦσθαι τινὰς αὐτοῦ τόπους, ὅπερ ἐστὶν ἐπικίνδυνον.

56 Ἐὰν δὲ καὶ διχοστασία ἐστὶ παρά τινων ἐν τῇ πόλει, ἢ τῷ κάστρῳ, δέον ἢ κακείνους εἰρηνεῦσαι καὶ συμμίξαι ἐν τοῖς τοῦ τείχους πεδαλούραις τοῖς στρατιώταις. ἐκ τούτου γὰρ οὐδὲ εὐκαιροῦσι στάσιν μελετῆσαι ἢ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἢ καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ δοκοῦντες φυλακὴν τῆς πόλεως πιστευθῆναι ἐῶσι νεωτερίσαι· ἢ ἂν μὴ τοῦτο, πάντως αὐτοὺς προεξαγαγεῖν ἀλλαχοῦ, καὶ μηδὲν ἐξ αὐτῶν ὑφορᾶσθαι τινὰ τοῖς πολεμίοις, ἢ γράφειν, ἢ συντυχεῖν ἐκ βουλῆς τοῦ πεπιστευμένου τὴν πόλιν ἢ τὸ κάστρον.

57 Καὶ τὰς πύλας δὲ τῆς πόλεως πιστοῖς ἀνδράσι παραδοθῆναι, καὶ μηδ' ὅλως θαρρῆσαι τινὰς τῶν στρατιωτῶν ἢ πολιτῶν ἐν τοῖς προοιμίοις μάλιστα τῆς

ἀσφαλίζεσθαι. ὅσε μὴ δύνασθαι

murum fiat, neque pinna vlla prætereatur, si fieri posſit, quæ non lapidem aliquem pergrauem molarem habeat, vel lignum longum & graue, quod perfringere validè poterit tum ſcalas, tum illos qui eas conſcendunt.

55 Hæ & huiuſmodi aliæ graues res per vniuerſum murum diuidantur, aliasque copias in promptu habeant, vt afflictæ parti ſicubi opus fuerit ſuccurrant, & ne à loco ad locum murorum cuſtodes excurrant, locaque quædam nudentur præſidijs, quod valde periculoſum eſt.

56 Si diſſenſio aliquorum in ciuitate aut caſtello aliquo fuerit, illos pacificare, & in muri pedaturis cum cæteris coniungere oportet: ita fiet vt neque ſeditionem moliri vel contra rempublicam, vel contra ſeipſos poſſint. Cùm enim cuſtodia ciuitatis illis commendata ſit, rebus nouis ſtudere erubeſcunt. Sin hoc fieri nequeat, aliò educantur ipſi, & prouideatur vt ne quid ſeditionis hoc obſidionis tempore per illos concitetur, aut proditionis aliquid ſuſcipiatur, aut hoſtibus aliquid perſcribatur, aut cum illis communicetur, niſi hæc conſilio & autoritate ſenatus fiant, cui cuſtodia & ſumma rerum hoc toto obſidionis tempore concredita eſt.

57 Portulæ ciuitatum fidelibus viris committantur, neque initijs obſidionis audeant vlli vel milites vel ciues fidenter extra portas

ἐρυθριῶσι

θῆναι στάσεως ἐν τῇ πολιορκίᾳ ἀλλὰ καὶ τὰς προδοσίας ὑφοράσθαι καί

egredi & pugnare, quamuis multi ac strenui intus obsessi atque inclusi fuerint, nisi si aliqua occasio fuerit mangani periculosè è muro conturbantis seruandi, aut alia quæuis necessitas quæ ad excundum vrgeat: sed omnes ex superioribus locis defendant, & non foris percutiantur aut periclitentur.

58 Si enim tale aliquid fiat, inferiore ex loco viris vel interfectis vel vulneratis, Reliqua turba animo debilitata facilè superari ab inimicis potest.

59 Manifestum est enim quòd quandiu viri seruantur, murus integer consistit: illis iam proditis, reliqua turba in periculo est.

60 Si enim propugnaculum aliud habeat vel ciuitas vel munitio, haud absurdum fuerit excubias ibi fortes & accuratas collocare, noctuque potissimum, cum vel quidam deficere ad hostes studeant, vel insidiæ clanculum muris strui possint.

61 Coniectiones sagittarum aut lapidum aut telorum, inaniter & temerè è muro sæpe fiant: ex eo enim fiet vt hostes se despici contemnique putent, quasi inertes atque ignaui.

62 Sin ex cisterna aquam habeant potabilem, non ex fonte aliquo iugem, aut ex piscina quotidiana exhaustione minuentem, diuidatur aqua omnibus prouisione quadam, neque

οβηθῆναι

ἴσως τὸ
λειπλου
τὸ ὕδωρ

πολιορκίας ἐξέρχεσθαι τοῦ τείχους καὶ μάχεσθαι, κἂν συμβῇ πολλοὺς καὶ γενναίους εἰς ἀνδρείαν εἶναι τοὺς ἐγκεκλεισμένους, ἐὰν μήπου καιρὸς γένηται ἢ μάγγανον ἐνοχλοῦν ἐπικινδύνως τῷ τείχει ἀποσῶσαι ἐκ χειρός, ἤ τις ἑτέρα χρεία ἀναγκαία καὶ κατεπείγουσα τοῦτο, ἀλλὰ πάντας ἄνωθεν ἀμύνασθαι, καὶ μὴ ἔξωθεν πληγνύσθαι, ἢ κινδυνεύειν.

58 Εἰ γάρ τι τοιοῦτο γένηται, τῶν δυνατωτέρων ἀνδρῶν ἢ ἀποθνησκόντων ἢ πληγωμένων ὁ λοιπὸς ὄχλος ἐν ὀλιγωρίᾳ γίνεται καὶ εὐχείρωτος τοῖς ἐχθροῖς.

59 Φανερὸν γάρ ἐστιν ὅτι ἕως ἂν οἱ ἄνδρες σώζονται, καὶ τὸ τεῖχος συνίσταται. ἐκείνων δὲ προδιδομένων καὶ τὸ λιπόμενον κινδυνεύει.

60 Ἐὰν δὲ προτείχισμα ἕτερον ἔχει ἢ ἡ πόλις, ἢ τὸ ὀχύρωμα, οὐκ ἄτοπον βίγλας ἐν αὐτῷ γίνεσθαι ἰσχυρὰς καὶ ἀκριβεῖς καὶ μάλιστα εἰς τὰς νύκτας, ὅταν καὶ προσφεύγειν τινὲς εἰς τοὺς ἐχθροὺς μελετῶσιν, καὶ ἐπιβουλαὶ λαθραίως κατὰ τοῦ τείχους γίνεσθαι δύνανται.

61 Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀκοντίσματα ἢ διὰ τόξων ἢ διὰ λίθων, ἢ διὰ τοξοβολίστρων μὴ ἀκαίρως καὶ μάτην ἐκ τοῦ τείχους ποιεῖν, καὶ ἐκ τούτου εἰς καταφρόνησιν γίνεσθαι αὐτὰ τοῖς ἐναντίοις ὡς μὴ ἐνεργοῦντα.

62 Ἐὰν δὲ ἀπὸ κινστέρνας ἔχωσι πόσιμον ὕδωρ καὶ οὐκ ἀπὸ πηγῆς ἀδιαλείπτου, ἢ ἀπὸ πλεθροῦ ὀλιγουμένου, μέτρῳ τινὶ καὶ διοικήσει γίνεσθαι τὴν διανομὴν, καὶ μὴ ἔχειν ἐπεξουσίως τὸν θέλοντα.

θέλοντα ὡς ἀρέσκει αὐτῷ δαπανᾶν.

63 Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης δαπάνης συμμέτρως ἅπαντα γίνεσθαι, ἵνα καὶ ἀρκῇ, καὶ εὐρώστους τοὺς πολιορκουμένους φυλάττῃ.

64 Τὰς δὲ βίγλας ἐπιμελῶς κατὰ διαδοχὴν γίνεσθαι καὶ μάλιστα ἐν τῇ νυκτί. ἐν παραφυλακῇ δὲ τηρεῖσθαι καὶ τὴν δαπάνην, εἰς τὸ μὴ εὐκόλως ὑπὸ τῶν τυχόντων διαρπάζεσθαι.

65 Παραινεῖν δὲ συνεχέστερον τὸν κρατοῦντα τοὺς ἔντος διὰ λόγων, καὶ προθυμοποιεῖν πρὸς τὴν ὑπομονήν, ἕως εἴτε διὰ τῆς σῆς δυνάμεως, εἴτε δι' ἑτέρας αἰτίας ὁ καιρὸς τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἐχθρῶν γένηται. ἐπιδρομὰς δὲ ποιεῖν τὸν στρατηγὸν ὅσον ἡ δύναμις ἅπαντα κατὰ τῶν πολιορκούντων διά τινων διαφόρων προσβολῶν καὶ φήμης ὡς ἑτέρου πλείστου στρατοῦ ἐπερχομένου καὶ ὅσα θροεῖν δύναται τοὺς πολεμίους.

66 Ταῦτα μὲν πολιορκούμενος ποιήσει ὅσα μοι εἴρηται, καὶ ἕτερα δέ τινα προσεπινοήσει τὰ ἐναντία πρὸς ἕκαστον αὐτοῦ τοῦ πολιορκοῦντος μηχανωμένων. καὶ παρὰ τῶν εἰρημένων ἔμπροσθεν ἀντιθεὶς ἐκείνοις τὰ ἴδια ἐκ τοῦ ἐναντίου. αὐτόθεν γὰρ ἐπινοήσει πῶς δεῖ ἑκάστῳ τῶν ἐπαγομένων ἀντιμάχεσθαι.

67 Οὐ παραλείψω δὲ καὶ ὅπερ μοι ἐρευνῶντι εὕρηται καὶ ἀνέγνωσται, εἰ καὶ μὴ νῦν ἔτι πειρασθὲν ἐστιν, περὶ τοῦ πῶς δυνατὸν λαθραίως διὰ τάχους κτίζειν

quiuis fortuitus poteſtatem habeat pro arbitratu ſuo eam abſumere.

63 In reliquo commeatu ſimiliter omnia cum moderatione diſtribuantur, vt & omnibus ſatis ſit, & obſeſſi firmi fortesque cuſtodiantur.

64 Excubiæ diligenter & accuratè cuſtodiantur. Obſeruetur etiam cuſtodia quædam commeatus, vt ne facilè à quouis plebeio decipiatur.

65 Præfectus diligenter adhortatione ſua reliquos intus obſeſſos animet, & alacriores ad pericula laboresque ſuſtinendos faciat, donec vel copijs tuis impulſi, vel alia quapiam de cauſa concitati hoſtes ab obſidione diſcedant. Incurſiones quoque quantas maximas poteſt imperator in obſeſſores faciat, diuerſisq; quantum poteſt irruptionibus inuadat: rumoresque diſpergat, alium maximum exercitum aduentare: & quæcunque talia perterrefacere hoſtes poſſunt.

66 Hæc quæ à me commemorata ſunt obſeſſus faciat, & alia quædam aduerſus ſingulas obſeſſorum machinationes præparabit, & ad prędictas hoſtium machinationes ſuas adhibens, confeſtim intelliget quemadmodum aduerſum ſingulas machinationes pugnare poſſit.

67 Non prætermittam hoc loco quod mihi inquirenti diligenter cognitum atque inuentum eſt (quanquam hoc tempore minimè

vſitatum frequentatumque ſit) quomodo clanculum & celeriter munitionem aliquam extruere in hoſtium finibus imperator poſſit. Conſiderandus primùm locus aliquis firmus, qui decem aut duodecim dieb. arido ligno circumijci poſsit, ſi quando grauis aliqua incurſio hoſtium timetur: deinde ſi abundantia aliqua lignorum, lapidum, laterum in promptu ſit, & ſi aqua ibi vel præſtò ſit, vel parari poſsit.

ἰδ' δέκα ἢ δώδεκα ἡμερῶν διά

φρούριον τὸν βουλόμενον στρατηγὸν ἐν μεθορίῳ πολεμίων ἀλλαχοῦ που λανθάνοντα τοὺς ἐχθρούς. πρότερον μὲν γὰρ δεῖ σε κατασκοπῆσαι τόπον ὀχυρόν, δυνάμενον διὰ ξηρᾶς ὕλης περιβληθῆναι ἐν καιρῷ ἐπιφόβου προσβολῆς τῶν πολεμίων. καὶ ἐὰν εἰσὶν ὕλαι πλησίον λίθου, ἢ ξύλου, ἢ πλίνθου ἑτοίμης, καὶ ἐστὶν ὕδωρ, ἢ ἐπινοηθῆναι δυνατόν.

68 Parabis artifices idoneos, portas & mangana murorum, & præſidia idonea peditum armatorum ſtrenuorum, præfectorumque prudentum ac nobilium: curruum quoque ſubſidia quaſi ad foſſatum inſtruendum & firmandum: commeatum præterea trium aut quatuor menſium, vel ſi opus ſit vniuerſæ ęſtatis: paſtus vicinos ac finitimos omnes incendes: ſin ad conburendum difficiles fuerint, abſumant vniuerſos, rumoresque diſperges, velle te alio in loco incurſionem aduerſus hoſtes facere, & præſidia quædam ad eum locum de quo rumor eſt mittes, vt ibi te expectando hoſtes vexentur, tumque ſubitò ante diem vnum animabis eos qui in hanc munitionem ingreſſuri ſunt, & quædam dona illis ad impellendos eos dabis, quædam verò etiam præterea promittes, ac ſubitò hoſtibus iam alio in loco occupatis, vniuerſo cum exercitu ad definita loca peruenies, & excubias tutas collocabis, & pedites

68 Καὶ προπαρασκευάσαι τεχνίτας ἱκανούς, καὶ πόρτας καὶ μάγγανα τείχους, καὶ βοήθειαν ἀρκοῦσαν πεζῶν ἐνόπλων καὶ γενναίων μετὰ ἀρχόντων φρονίμων καὶ εὐψύχων ἅμα καὶ ἁμαξῶν. ὡς εἰς φοσσάτου τάξιν καὶ ἀσφάλειαν αὐτῶν καὶ δαπάνην τριῶν ἢ τεσσάρων μηνῶν. καὶ εἰ καιρός ἐστι θέρους ἐμπρῆσαι τὰς βοσκὰς τὰς πλησίον τοῦ τόπου. εἰ δὲ καῆναι δυσχερεῖς εἰσιν καταδαπανῆσαι αὐτάς, καὶ διαφημίσαι ὡς ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ποιήσεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπέλευσιν. καὶ πέμψεις βοήθειαν ἀσφαλῆ κατὰ τοῦ φημιζομένου τόπου, ἵνα ἐκεῖ προσδοκῶντες περισπῶνται οἱ ἐχθροί. καὶ τότε πρὸ μιᾶς ἡμέρας θαρρήσεις τοῖς ὀφείλουσιν εἰσελθεῖν ἐν τῷ τόπῳ, καί τινα μὲν δῶρα δοῦναι εἰς προτροπὴν αὐτῶν, τινὰ δὲ καὶ ἐπαγγέλλεσθαι. καὶ αἰφνίδιον ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τῶν ἐχθρῶν ἀσχολουμένων μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ ἐπιστῆς τῷ ὡρισμένῳ σοι τόπῳ. καὶ στήσεις βίγλας ἀσφαλεῖς. καὶ οἱ πεζοὶ

ἀπη-

ἀπληκεύουσι κύκλῳ τοῦ ὀχυρώματος, καὶ τάφρον βαθυτάτην ποιήσεις, εἰ ἐπιδέχεται ὁ τόπος.

69 Καὶ εἰ μὲν λίθος ἢ πλίνθος εὑρίσκεται, οἰκοδομῆσαι ξηρὸν δεῖ, καὶ δῆσαι διὰ ξύλων ἀσφαλῶς καὶ συνεχῶς. εἰ δὲ ξύλα μόνον εἰσὶ, δι' αὐτῶν ἀποκλεῖσαι ὀλίγον καὶ ὀχυρὸν τόπον καὶ μὴ μεγαλωτέως.

70 Μετὰ δὲ τὸ ἀποκλεισθῆναι αὐτὸν κατὰ τὸν λεχθέντα τόπον, εἰ μὲν ὁρμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τοῦ τόπου, καὶ οἶδας ὅτι οὐ δύνασαι πρὸς μάχην ἀντέχειν, τότε ἀναχωρήσεις πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν, καταλιπὼν ἔσωθεν τοὺς ἱκανοὺς, καὶ ἀπληκεύσεις πλησίον τοσοῦτον, ὥστε μήτε ἐγγὺς τῶν ἐχθρῶν εἶναι, καὶ ἀναγκασθῆναι πολεμῆσαι. μήτε μήκοθεν τοῦ ἐν τῷ ὀχυρώματι, ἵνα μὴ εὐκαιροῦντες οἱ ἐχθροὶ σφοδρῶς ἐπίκεινται τοῖς ἔσωθεν.

71 Δώσεις δὲ σημεῖον τοῖς ἐν αὐτῷ, τί μὲν ἐν τῇ ἡμέρᾳ, τί δὲ ἐν νυκτὶ ὀφείλουσι ποιεῖν, δι' οὗ φανερὸν ἔσται σοι, ἐν ποίᾳ εἰσὶν οἱ ἀποκλεισθέντες καταστάσει.

72 Εἰ δὲ δυνατὸν διὰ πεζικῆς μάχης ἀποσοβηθῆναι τοὺς ἐχθροὺς, ἐὰν ἄρα περίστασις ὡς εἰκὸς συμβῇ τοῖς ἐν τῷ φρουρίῳ, οὐδὲ τοῦτο δεῖ ὑπερτίθεσθαι, ἵνα μὴ ἔσωθεν κινδυνεύωσιν.

73 Ὅταν δὲ ἄδεια γένηται, εὐθέως κατ' ὀλίγον ἀποτειχίζειν χρὴ τὸ προσποιηθὲν οἰκοδόμημα καὶ ἐγχορήγῳ ἰσχυρῷ κτίζειν αὐτὸ καὶ ὀχυροποιεῖν, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐν αὐτῷ φροντίζειν.

circumcirca munitionem instrues, & fossam altissimam, si id locus admittat, facies.

69 Si lapides aut lateres ibi fuerint, locum aridum exædificabis, lignisque tutò ac assiduè illigabis: sin ligna solum fuerint, includendus locus lignis est firmandusque.

70 Vbi hic locus ad prædictũ modum inclusus fuerit, hostesque eum locum adoriantur, neque illorum impetum sustinere potes, ante aduentum hostium discedes, homines satis multos atque idoneos ibi relinquens: vel propè eum locum castra pones, vt neque propè cùm sis, præliari cum hostibus cogaris: neque longius de munitione discedas, vt ne opportunitatem hostes nacti vehementer inclusos hac munitione inuadant.

71 Signum aliquod illis certum interdum dabis, atque aliud certum noctu, quo cognitum tibi erit quonam in statu sint.

72 Si pedestri prælio repelli milites possunt, vbi aliqua molestia inclusos circumstat, ne hoc quidem prætermittendum est, vt vt ne in aliquod periculum veniant.

73 Vbi aliqua securitas iam est, paulatim ædificare oportet susceptam munitionem, firmamque eam ac robustam facere, omniumque necessariarum rerum curam suscipere.

74 Huiusmodi rerum aggressiones idoneè aduersus equestres copias, Iulio, Augusto, aut Septembri mense suscipiuntur, quando herba omnis arefacta exustaque est, equitesque hostium impediantur diu in eo loco consistere.

75 Si defectus hic locus aqua fuerit, neque natura ibi sit, neq; in fossa vlla inueniatur, vel dolia testacea vel buttia integra parare atque aqua explere, & cochlaces fluuiatiles conjicere, quæ illis ad hybernum tempus sufficiant, cisternæque ædificentur ad aquam pluuiam excipiendam.

76 Vt ne aqua oleat immota stans, sub vasis receptacula quædam ponantur, vt paulatim defluens aqua motum capiat: vbi autem completa hęc receptacula fuerint, rursus in dolia & buttia infundantur, vt hoc motu aqua perflata minimè corrumpatur.

77 Vtile autem fuerit asseres præparare crassiores, & in fossa eos coniungere, tum sarpio, pice, stuppa, iuncturas omnes firmare, nodosq; idoneè aptare, tum ordine quodam cisternas mediocres apparare viginti numero, decem pedum latitudine, altitudine autem octo aut decem, donec omnes cisternæ ad aquam omnem capiendam habiles fuerint. In maioribus enim vasis diutius aqua permanet.

74 Γίνονται δὲ αἱ τοιαῦται ἐγχειρήσεις ἁρμοδίως κατὰ καβαλλαρικοῦ ἔθνους, περὶ τὸν ἰούλιον, ἢ αὔγουστον, ἢ σεπτέβριον μῆνα, ὅταν ἡ βοτάνη εὐκαίρως ξηραινομένη καὶ ἔστι, καὶ οἱ καβαλλάριοι τῶν ἐχθρῶν στενοῦνται παρακαθίσαι χρόνον ἱκανόν.

75 Εἰ δὲ ἀπόρως πρὸς τὸ ὕδωρ ὁ τόπος ἔχει, μηδὲ βρυτοῦ ἐν αὐτῷ ὄντος, μηδ' ἐν ὀρύγματι εὑρισκομένου, δεῖ ἢ πίθους ὀστρακίνους, ἢ βουτίλια τέλεια προευτρεπίζειν, καὶ γεμίζειν ὕδατος, καὶ κόχλακας ἐν αὐτῷ ποταμίους ἐμβάλλειν, εἰς τὸ αὐταρκῆσαι μέχρι τῆς τοῦ χειμῶνος ὥρας. καὶ φθάσαι καὶ κινστέρνα οἰκοδομηθῆναι, καὶ ὄμβριον ἐπιδέξηται ὕδωρ.

76 Ἵνα δὲ μή, ὡς εἰκός, ὄζῃ ἀκίνητον μένον τὸ ὕδωρ ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ δοχεῖα μικρὰ δέον αὐτοῖς παρατίθεσθαι, ἵνα κατ' ὀλίγον ἀποστάζον τὸ ὕδωρ ἐν αὐτοῖς κίνησιν δέχηται. ἅμα δὲ τοῦ πληροῦσθαι τὰ δοχεῖα πάλιν ἀποκενοῦν ἐν τοῖς πίθοις ἢ τοῖς βουτίοις τοῦτο. ἵνα διὰ τῆς κινήσεως ταύτης διαπνέηται τὸ ὕδωρ καὶ μὴ ἀφανίζηται.

77 Χρήσιμον δέ ἐστι καὶ τὸ σανίδας προπαρασκευάσαι παχυτέρας, καὶ ἐν τῷ ὀρύγματι συμπῆξαι αὐτὰς ὡς ἐπὶ ζαρπίου. καὶ διὰ πίσσης καὶ στυπίου κατασφαλίσασθαι τὰς ζεύξεις ἤτοι τοὺς ἁρμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐν τάξει ξυλίνης κινστέρνας κατασκευάσαι, εἴ τε μίαν, εἴ τε πλείους, ἐχούσας ἐπὶ δέκα πόδας τὸ πλάτος, τὸ δὲ ὕψος ὀκτὼ ἢ δέκα, μέχρις οὗ ἐγχώρησοι αἱ κινστέρναι γίνωνται.

δῆλον

δῆλον γάρ ἐστιν ὡς ἐν τοῖς μειζοτέροις ἀγγείοις πλέον τὸ ὕδωρ διαμένει. κατόχια δὲ ξύλινα ἐν τῷ μέσῳ τῶν κιστερνῶν οἷον ζωυδεσμοὺς ὡς τραπέζεα δεῖ βάλλεσθαι καὶ σανίδας παχείας, ἵνα μὴ πλήθει τοῦ ὕδατος βιαζόμενοι αἱ σανίδες στρέφωνται, καὶ τὸ ὕδωρ ἀπολλύ[illegible].

78 Οὕτω μὲν οὖν καὶ περὶ τούτου εἰρήσθω, ποτὲ καιροῦ καλοῦντος ἕξης δι᾽ ἑτοίμου καὶ τοιαύτην διάταξιν. τοσαῦτα μέν σοι περί τε πολιορκίας καὶ τῶν ἄλλων εἰρήσθω.

Transtra autem quædam lignea trabesque ad continenda latera cisternarum adhibeantur, vt ne aquę multitudine disrupti asseres discedant, aquaque omnis effundatur.

78 Itaque igitur de hac re nobis dictum sit, vt tempore hoc desiderante huiusmodi apparatnm in promptu habeas. De obsidione igitur alijsque rebus hæc sint satis.

ΔΙΑΤΑΞ. ιϛʹ.

περὶ τῶν μετὰ τὸν πόλεμον.

Ἐφεξῆς δὲ τούτων καὶ ὅσα μετὰ τὴν τοῦ πολέμου ἔκβασιν δέον γίνεσθαι ῥητέον. καὶ γὰρ ἐὰν καλῶς ἐκτάξῃς τὸ στράτευμα, μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ἐλπίζομεν καὶ τὴν νίκην παρέσεσθαι.

2 Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδώσεις κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τὴν εὐχαριστίαν, καὶ εἴ τι ἐπαγγείλῳ περὶ τῆς νίκης τοῦ πολέμου ἀποδώσειν μετὰ τὴν νίκην χαριστήριον, μὴ ἀμελήσῃς ἀποδοῦναι.

3 Καὶ εἶθ᾽ οὕτως ἀνερευνήσεις τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν τοῖς τῆς μάχης κινδύνοις. καὶ τούτους ἀνδρείσκων τίμησον αὐτοὺς δωρεαῖς καὶ τιμαῖς ταῖς ἑκάστῳ πρεπούσαις. τοὺς δὲ κακοὺς φανέντας κόλαζε.

4 Τιμήσεις δὲ τοὺς ἀριστεύσαντας δωρεαῖς τοιαύταις, οἷον πανοπλίας

CAP. XVI.

De incursionibus post bellum.

Restat iam vt quæ post exitum belli futura sunt, dicamus. Si enim exercitum bene instruxeris, Deo propitio speramus victoriam consecuturam.

2 Ac primum gratiæ Domino nostro Iesu Christo agendæ, vel ante victoriam belli aliquid pium promittendum, quod promissum post belli exitum faciendum sit.

3 Deinde perscrutaberis, qui se in bello strenuè gesserint, illisque idoneos honores habebis, ignauos autem quo par est supplicio constringes,

4 Strenuos viros ijs muneribus honorabis: integras armatu-

tas, si quæ claræ illustresque fuerint, ac de bellicis spolijs quæ commoda sunt, illis dabis, honorabisq; pro dignitate ex æquo ac bono vnumquenque, vt cohortes milliarias, cohortes, centurias, reliquasque consueras sub dominatum tuum subiectas multitudines. Plebeios milites, qui strenui fuerint, minoribus donis; præfectos autem maiorib. honorabis: ita enim fiet, vt maiori fortiorique animo sint qui dimicabunt, si ea quæ cupiunt in primis assequantur.

5 Vbi enim honores & præmia habentur bonis, supplicia & pœnæ afferuntur malis, ibi bonam spem habebit exercitus: mali enim in formidine peccandi erunt, boni verò vt strenui sint laborabunt.

6 Neque verò solum vnicuique singulatim viro honores habebis, sed etiam integras cohortes, cohortes milliarias, ac turmas præmijs decorabis. Res hostium militibus diripiendas dabis, siue apparatus aliquis, siue impedimenta, siue tuldum, siue ciuitas, siue castellum fuerit: nisi si captiuis rebusque direptis aliquid melius ac præclarius facies.

7 Quid enim causæ esse potest, cur non è bellicis spolijs strenui milites præmia haberent; Venatores enim cernimus canes suos venationis suæ sanguine inescare, interdum etiam intesti-

ἐπιδώσεις τερπνάς, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ πολέμου συνηγμένα σκῦλα διανεμεῖς αὐτοῖς. τιμήσεις δὲ καὶ εἰς ἀξιώματα κατ' ἀναλογίαν ἁρμοδίως ἕκαστον, οἷον εἰς δρουγγαρίους, εἰς βάνδα, εἰς κενταρχίας, καὶ εἰς τὰς ἄλλας συνήθεις ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν ἀρχοντικὰς προβολάς. τῶν μὲν λιτῶν στρατιωτῶν τοὺς ἀνδραγαθήσαντας εἰς μικροτέρας τιμάς, τῶν δὲ ἀρχόντων εἰς μείζονας ἀρχάς. οὕτως γὰρ μεγαλόψυχοι καὶ γενναῖοι ἔσονται οἱ ἀγωνιζόμενοι τυγχάνοντες μάλιστα καὶ ὧν ἐπιθυμοῦσιν.

5 Ὅπου δὲ τιμαὶ μὲν καὶ κέρδη ἀποδίδονται τοῖς ἀγαθοῖς, τιμωρίαι δὲ ἐπάγονται τοῖς κακοῖς, ἐνταῦθα καλὰς ἐλπίδας ἔχειν ἐξ ἀνάγκης τὸ στρατόπεδον. οἱ μὲν γὰρ κακοὶ φοβοῦνται ἁμαρτάνειν, οἱ δὲ ἀγαθοὶ σπουδάζουσιν ἀνδραγαθεῖν.

6 Καὶ μὴ μόνον κατ' ἕνα ἄνδρα τὰς ἀμοιβὰς ἀποδίδου, ἀλλὰ καὶ ὅλον τάγμα, ἢ δροῦγγον, ἢ τοῦρμαν, ἀνδραγαθήσαντας ἐπίτρεπε διαρπάζειν τὰ τῶν πολεμίων τοὺς στρατιώτας, εἴ τε ἀποσκευαί εἰσιν, εἴ τε τὸ τοῦλδον, εἴτε πόλις, ἢ κάστρον, ἤ τι ἕτερον. ἐὰν ἄρα μὴ βούλῃ χρηστότερόν τι περὶ τῶν ἑαλωκότων καὶ πραγμάτων καὶ αἰχμαλώτων βουλεύσασθαι.

7 Καὶ πῶς γὰρ οὐ δίκαιον τοῖς εἰρημένοις ἀπὸ τῶν πολεμίων σκύλοις τοὺς ἀριστεύσαντας στρατιώτας φιλοτιμεῖσθαι; ὁρῶμεν γὰρ ὅτι καὶ τοὺς κυνηγετικοὺς κυνίας οἱ κυνηγοὶ τοῦ θηρευομένου ζώου τῷ αἵματι, καὶ ποτὲ καὶ τοῖς ἐν-

τοσθι-

παθίοις δελεάζειν ἀναγκαῖον ποιοῦνται, ἵνα προθυμοτέρους καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς θήρας ποιήσωσιν. οὕτως γὰρ μάλιστα, εἰ καὶ μήπω τέλος δέξηται ὁ πόλεμος, προθυμότερος ὁ στρατὸς πρὸς τὰς μάχας γενήσεται.

8 Διαφέρει γὰρ ὁ πόλεμος τῆς μάχης. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀπὸ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους καὶ καταπαύσεως τῶν μαχομένων λέγεται, πολλὰς ἐν ἑαυτῷ μάχας περιέχων. ἡ δὲ μάχη μερικὸς λέγεται πόλεμος, πολλάκις γινομένη ἐν τῷ τοῦ καθ' ὅλου πολέμου καιρῷ, καὶ ἀπογινομένη. οὐ μὴν δὲ πάντοτε τέλος ἐπάγουσα πολέμου, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις ἐν ὅλῳ τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ τὰς συμβολὰς ποιουμένη.

9 Τὰς δὲ ἁρπαγὰς οὐκ ἐπὶ πάσης μάχης λέγομεν γίνεσθαι, ἀλλὰ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ οὔ, καθὼς αὐτὸ συμφέρον ἀπαιτήσῃ τοῦ καιροῦ.

10 Καὶ τὰ μὲν αἰχμάλωτα σώματα πιπράσκειν τὸν στρατόν. εἰ δὲ χρημάτων ἐστὶ χρεία, καὶ δαπάνης κοινῆς καὶ μεγάλης, πάντα πρός σε ἀναφέρεσθαι κήρυξον, καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν καὶ σοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπό σε ἀρχόντων ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐπισωρευομένων χρημάτων χαλίνωσον, καὶ ἀναλογίζου τὴν χρείαν τῶν ἀναγκαίων. καὶ οὕτως δυνάσαι τὴν τοῦ κοινοῦ δαπάνην κατὰ τὸ δυνατὸν ἀναλῶσαι, καὶ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ ἀγωνισαμένους παραμυθήσασθαι, εἰ μὲν δυνάσαι διὰ χρημάτων, εἰ δὲ οὐκ ἐπαρκεῖ, διὰ τιμῶν καὶ ἀξιωμάτων.

nis donare, vt ad persequendas feras alacriores fiant. Ita ante belli exitum si munerabuntur milites, alacrior exercitus ad bellum gerendum fiet.

8 Bellum à pugna differt. bellum enim ab initio vsque ad finem, & omnium militum cessationem, multas dicitur in se pugnas continere: pugna autem pars quædam quasi belli dicitur, quæ in vniuerso bello sæpe est, sæpe abest, quæ tamen finem belli non affert: etenim sæpe bis, sæpe ter, aut etiam frequentius, pro rerum gerendarum necessitate, in bello confligunt.

9 Insectationes hostium non semper post pugnam, sed interdum fiunt, interdum non, quemadmodum necessitas belli exigit.

10 Quæ bello capiuntur vendat exercitus: sin pecunijs aut commeatu opus sit omnia ad te adduci iubebis, tuamque ac reliquorum præfectorum cupiditatem ijs pecunijs collectis obstrue, & necessariarum rerum inopiam commemora. Atque ita potes rerum necessariarum ac commeatus inopiam suppeditare, eosque qui in prælio dimicant subleuare: si potes, pecunia: sin minus hoc satis fuerit, honoribus & dignitate.

11 Τοὺς δὲ αἰχμαλώτους πρὸ τοῦ τελείως καταπαῦσαι τὸν πόλεμον μὴ κτεῖ-

11 Captiuos ante bellum confectum ne interficias, nobi-

lesque in primis ac illustres viros: reputare enim debes ancipitem belli exitum, incertosque casus, conuersionemque rerum & victoriæ quam habes. Aut si contingat aliquos de tuis, aut castellum aliquod capi, illis commutes & resarcias obiecta damna, & pro hostibus captiuis amicos sociosque recuperabis. Sin minus hoc hostes voluerint, ex æquo tum & bono illos vlcisceris, ad vexandos hostes illos pro arbitratu tuo trucidabis.

12 Post res aliquot bene gestas in prælio, ac dimicationes quasdam feliciter cadentes, ad epulas & conuiuia & lautiora prandia tum præfectos tum milites partim per contubernia, ex ijs quæ bello capta sunt præparabis, atq; adeo prandeant hilarenturque milites: efficies enim vt qui strenui sunt, sentientes quibus rebus ac lætitijs post victoriam fruentur, alacriores ad omnia ante victoriam sustinenda pericula sint, & ad labores magis prompti.

13 De sepeliendis mortuis admodum laborabis, neque tempus, neque occasionem, neque locum, neque timorem causans. Pulchrum enim piumque esse videtur, mortuis sepulturam parare. Necessaria autem cumprimis res est ijs qui bello cadunt: pietas enim ea in re monstratur, & viuentes magnopere hoc facto

ναι, καὶ μάλιστα τοὺς ἐνδόξους καὶ μεγάλους παρὰ τοῖς πολεμίοις ὄντας. ἐνθυμούμενος τὸ ἄδηλον τῆς τύχης, καὶ τὸ παλίντροπον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῆς νίκης. ἵν' ἔχῃς, εἰ συμβῇ, ἢ τῶν ὑπὸ σέ τινας κρατηθῆναι, ἢ κάστρου γενέσθαι τοῦ ἰδίου σου ἅλωσιν, δι' αὐτῶν ἀντικαταλλάττειν καὶ ἀνακαλεῖσθαι τὰ ὡς εἰκὸς συμβαίνοντα ἡττήματα. καὶ ἀντὶ τῶν πολεμίων αἰχμαλώτων ἀναλάβῃς τοὺς φίλους καὶ συμμάχους· τότε δικαίως κατὰ τὸ ἴσον ἀμύνου διαχειρούμενος ὡς βούλῃ ἐπὶ λύπῃ τῶν ἐναντίων.

12 Μετὰ δὲ τὰ κατορθώματα καὶ τοὺς ἀγῶνας, ὦ στρατηγέ, καὶ πρὸς εὐωχίας ἤγουν τραπέζας καὶ ἀρίστους προτρέπου καθίστασθαι τούς τε ἄρχοντας, τὰ μὲν διὰ σοῦ αὐτοῦ, τὰ δὲ διὰ τῶν ἀρχόντων. τὰ δὲ διὰ τῶν κοντουβερνίων μάλιστα ἐκ τῶν κερδηθέντων ἀπὸ τῶν πολεμίων. καὶ οὕτως διὰ πολλῶν ἀριστοποιεῖσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι στρατιώτας παρασκεύαζε. ἵνα εἰδότες οἵων ἀξιοῦνται μετὰ τὸ παρελθεῖν τοὺς πολεμίους ἀγῶνας οἱ ἀριστεύοντες, καὶ οἱ νικήσαντες προθυμότεροι γίνωνται πρὸς τὸ ὑπομένειν πάντα πρὸ τοῦ νικῆσαι, καὶ πρὸς τοὺς πόνους μᾶλλον ἑτοιμότεροι.

13 Προνόει δὲ μάλιστα καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ταφῆς, μήτε καιρὸν, μήτε ὥραν, μήτε τόπον, μήτε φόβον προφασιζόμενος, κἂν τῇ νικῶν τύχῃς κἂν τῇ ἡττώμενος. πάντοτε μὲν γὰρ καλὸν καὶ ὅσιον ἡ πρὸς τοὺς τεθνηκότας εὐσέβεια. ἀναγκαία δὲ μάλιστα ἡ ἐπὶ τοῖς πίπτουσιν ἐν μάχῃ. καὶ γὰρ καὶ ἐν ἐκείνοις τὸ ὅσιον δείκ-

infantia madidi nasi Iohannis Lamii V. Cl.

δείκνυται, καὶ πρὸς τοὺς ζῶντας μεγάλης παραμυθίας ἀπόδειξις. ἕκαστος γὰρ τῶν στρατιωτῶν ὁρῶν τὸ γινόμενον οὕτως ἑαυτὸν νομίσει παθεῖν. εἰ μὲν γὰρ ἀτάφους ἴδη κειμένους τοὺς πίπτοντας, ἑαυτὸν λογιζόμενος ἐπαχθῶς φέρει τὴν ὕβριν, καὶ φεύγει τὸ παθεῖν τι τοιοῦτον μαχόμενος καὶ ἄταφος καταλειφθῆναι. εἰ δὲ τιμῆς ἀξιοῖτο καὶ μετὰ τὸ πεσεῖν καὶ μνήμης ἀγαθῆς, ὁμοίως ταῦτα συνορῶν οὐ παραιτήσεται προθυμότερον ἀγωνίσασθαι.

14 Εἰ δὲ οὕτω συμβῇ ὥστε ἡττηθῆναι τὸ στράτευμα, ἀμέλει τοῦ ἀνακτήσασθαι τοὺς ἀνασωθέντας διὰ λόγων καὶ προθυμοποιῆσαι αὐτούς, ἀλλὰ ζήτει καιρὸν ὥστε ποτὲ καὶ μᾶλλον ἐπανορθώσασθαι τὴν ἐλάττωσιν διὰ κρυφαίων ἐφόδων ἢ ἐγκρυμμάτων.

15 Εἰώθασι γὰρ πολλάκις οἱ εὐπραγοῦντες ῥαθυμότεροι γίνεσθαι περὶ τὰς φυλακὰς αὐτῶν. καὶ γὰρ ὅταν τῶν ἡττηθέντων καταφρονήσωσι, τῶν ἰδίων καταμελοῦσι. καὶ οὕτως πολλάκις τὰ εὐτυχήματα πλεῖον βλάπτει τοὺς εὐτυχοῦντας παρ' ὃ μᾶλλον οἱ δυστυχήσαντες ἐβλάβησαν.

16 Σὺ μὲν γὰρ πταίσας ἐδιδάχθης ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐφύλαξας ἑαυτὸν πρὸς τὸ μέλλον ἐξ ὧν ἔπαθες. ἐκεῖνος δὲ μηδέπω δυστυχήσας ὡς ἄπειρος τῆς δυστυχίας οὐκ ἔχει πρόνοιαν τοῦ φυλάξασθαι μὴ παθεῖν ὅσα οὐκ ἔμαθεν. εἴρηκεν γάρ τις τῶν παλαιῶν, ὅτι φόβος εὔκαιρος

consolationem capiunt. Quemadmodum in istis fieri videt vnusquisque, ita secum futurum arbitrabitur si in bello occumbat. Si enim insepultos disectosque esse videat, suum secum statum reputabit, hanc contumeliam molestè feret, & mortem quantum potest in prælio refugiet, ne insepultus abijciatur. Sin honores mortuis laudesque illis qui occubuerunt proponantur, excitabitur magis ad quæuis pericula discriminaque in bello subeunda.

14 Sin contingat exercitum tuum superari, eos qui discrimina hæc euaserunt, oratione excitabis, & alacres quantum potes illos reddes, & offensionem belli acceptam occultis incursionibus atque insidijs resarcies.

15 Solent enim homines rebus feliciter gestis ad seipsos conseruandos negligentiores esse: quando enim victos contemnunt, seipsos negligunt. Atque ita felicitas rei gestæ sæpe fortunatos magis quàm victos & superatos lædit.

16 Tu enim qui offensionem belli accepisti, per te ex ijs quæ perpessus es didicisti teipsum de cætero tutum conseruare: ille autem qui rerum prosperitate affluit, aduersam fortunam non sentiens, nulla prouisione & cautione vtitur ad ea declinanda, quorum nullum adhuc sensum habuit. Scitum est enim hoc sapientis cuiusdam verbum: Timor opportunus, sedula incolumitas est: con-

temptio importuna, insidiabilis audacia est.

17 Si intermissionem belli feceris vel verbis vel pactis & conuentionibus, pacta tua diligenter seruabis, neque hostes inuades, atque imparatus aduersus hostes eris, sed quiesce quasi in pace esses, propter inducias cum hostibus factas apparatas autem copias quasi ad bellum: semper habeto, propter hostium fœdifragas & nec opinatas incursiones.

18 Par est autem vt neque improuidus hoc tempore sis, nec rursus aliquid impium præter inducias Deo teste factas committas, sed circumspectus sis ad hostium dolos atque insidias deuitandas: obscuræ enim sunt hostium inducias tecum facientium voluntates. Sed tu sic te geras, vt nullam illis iniuriam pietatis causa facias: hostium tamen perfidiam cauebis, vt ne ab illis, propter impios illorum conatus, lædaris.

19 Omnia enim ad Dei vindictam referre, synceri animi non est. Non confestim enim diuina vindicta infertur, sed quando omnium procurator & administrator Deus hoc futurum decernit. Quis enim nouit quando iniuriam inferre moliuntur hostes, vtrum illi trucidandi sint, tu verò conseruandus?

μετὰ ἐπιμελείας ἀσφάλεια, καταφρόνησις δὲ ἄκαιρος δυσεπιβούλευτος τόλμα.

17 Ἐὰν δὲ ποτὲ ἀνοχὴν τοῦ πολέμου ποιήσῃς διά τινος λόγου καὶ συνθηκῶν ὁμολογηθέντων, σὺ μὲν τὰς οἰκείας φυλάττων συνθήκας μὴ ἐπιθῇς τοῖς ἐναντίοις, ἀφύλακτος δὲ μὴ διαμένῃς. ἀλλ᾽ ἡσύχαζε μὲν πρὸς τοὺς πολεμίους διὰ τὰς σπονδὰς ὡς ἐν εἰρήνῃ, τὸ δὲ ἀσφαλὲς εἰς τὸ μὴ πεσεῖν ἢ παθεῖν τι παρ᾽ αὐτῶν ὡς ἐπὶ πολέμου οὕτως ἔχε καὶ πρόνοι.

18 Πρέπον γὰρ μήτε ἀφύλακτον ἐν τοιούτῳ καιρῷ σε εἶναι, μήτε πάλιν τι ποιεῖν ἀσεβὲς παρὰ τὰς ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι τεθειμένας σπονδὰς, ἀλλ᾽ εἶναι ὕποπτον, ὥστε φυλάττεσθαι τὸ τῶν πολεμίων δολερὸν καὶ ὕπουλον. ἄδηλοι γὰρ αἱ τῶν σπεισαμένων ἤγουν τῶν εἰρηνευσάντων ἐναντίων γνῶμαι. καὶ σὺ μὲν ἔχε τὸ βέβαιον, ὥστε μὴ ἀδικῆσαι διὰ τὸ εὐσεβὲς, τῶν δὲ πολεμίων τὸ ἄπιστον ὑπονοοῦ ὥστε μὴ ἀδικηθῆναι διὰ τὸ ἀσεβές.

19 Τὸ γὰρ πάντα ἀναφέρειν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκδίκησιν οὐκ ἔστιν ἀκαιρέου γνώμης. οὐ γὰρ εὐθὺς ἡ θεία δίκη ἐπάγεται· ἀλλ᾽ ὅτε ὁ πάντων προνοητὴς

τίς γὰρ οἶδεν εἰ ἅμα τῷ ἀσεβῆσαι τοὺς ἐχθροὺς αὐτοὶ μὲν διολεσθῶσιν, σὺ δὲ περισωθήσῃ;

20 Ἔξεστιν ἡμῖν μετὰ τῆς τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ἀσφαλείας, εἰ οὕτως τύχῃ, πεῖραν λαμβάνειν τῆς τῶν πολεμίων ἀσεβείας. οὕτως γὰρ σὺ μὲν διὰ τὴν σὴν πρόνοιαν οὐδὲν κακὸν πάθῃς, οἱ δὲ κακῶσαι βουληθέντες ἐχθροὶ, ἀσεβήσουσιν μὲν ὡς πράξαντες τι εἰ ἐδυνήθησαν σε τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν πίστιν τῶν ὁμολογηθέντων φυλάξαντος.

21 Παντὶ δὲ τῷ βουλομένῳ τι σοι ἀπαγγέλλειν, καὶ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν ὁδοιπορίᾳ, καὶ ἐν ἀπλήκτῳ, καὶ ἀναπαυόμενον καὶ ὑπνοῦντα, καὶ ἐπὶ λουτροῦ, καὶ ἐπὶ τροφῆς, καὶ παντὸς ἑτέρου καιροῦ καὶ τόπου, μὴ ἀποστρέψῃς, ἀλλὰ προσκαλοῦ αὐτόν. οἱ γὰρ ἀναβαλλόμενοι καὶ ἀπρόσιτοι, καὶ τοῖς ὑπηρέταις αὐτῶν κελεύοντες ἀνακόπτειν τοὺς οὕτω προσερχομένους, πολλῶν καὶ μεγάλων εἰκότως διαμαρτάνουσι πραγμάτων. ταῦτά σοι καὶ μετὰ τὸν πόλεμον, καὶ ἔτι τούτοις παραπλήσιον ἐπινοηθῆναι ἰχύσεις, παραφυλάττειν διατιθέμεθα.

20 Licebit igitur nobis eodem modo res noſtras firmo loco ſtabilire, & impię molitionis hoſtium ſecurè periculum facere: ita fiet vt prouiſione tua mali nihil accipias, hoſteſque, qui malum inferre ſtudent, impietatis teneantur, quaſi te expugnare conarentur, ſed Deus propter fidem induciarum ſeruatam, minimè id fieri permitteret.

21 Si quis, ſiue ſeruus ſiue liber, nocte aut die, in itinere aut caſtris, in requiete aut ſomnio, in balneo aut menſa, aut vllo alio tempore tecum voluerit communicare, ne auerſeris illum, ſed accerſe ad te: qui enim homines reijciunt, & difficiles acceſſu ſunt, & adminiſtris ſuis præcipiunt vt eos qui accedunt repellant, à magnis ſæpe arduiſque rebus gerendis abſunt. Hæc tibi poſt bellum, & ſi quid aliud vtile excogitabis, obſeruanda præcipimus.

In codice Laurentiano est caput XIX.

CAP. XVII.

De incursionibus nec opinatis.

Περὶ ἐφόδων ἀδοκήτων.

DEinceps iam quæ abs te gerenda sunt, dum nec opinatas incursiones hostilem in terram facis, & quemadmodum hostiles impetus declinare in tua ipsius regione possis, si quando belli tempus subitum ac improuisum fuerit, paucissimis quantum pro hac materia fieri potest, expediam.

2 Antiqua nos oratio hoc docet, quam & prudentissimi imperatores olim seruauerunt, nuncque adeò quicunque seruant, in rebus gerendis florent, & potiores habent, sine nostra offensione incursiones atque irruptiones in hostilem terram faciendas. Nam aduersus pares numero ac virib. copias persæpe hoc valet, atque etiam aduersum maiores nonnunquam aliquid efficit,

3 Propterea semper atque vbique idoneas occasiones opportunitatesque temporum, quæ adiuuare rem nostram possunt, non prætermittes, sed hostes tuos anticipes priusquam parati ad occursum promptique esse possunt, illos in primis, quos putaueris tum plures, tum fortiores te esse.

4 Improuisis enim incursionibus, dolis molitionibusque hic

Ἑξῆς δὲ καὶ ὅσα σοι δέον ἐν καιρῷ προσήκοντι γίνεσθαι δι' ἐπελεύσεων ἀδοκήτων κατὰ τῆς γῆς τῶν πολεμίων, καὶ ὅπως αὐτὸς κατὰ τῆς ἐπελεύσεως τῶν πολεμίων ἀντιμηχανεύσῃ ἐν τοῖς ἰδίοις, ὅτε μὴ καιρὸς εἰρήνης ἐπ[illegible] τὴν τοῦ λόγου συμμετρίαν ἐν ὀλίγοις διεξέλθωμεν.

2 Ἀρχαῖος ὁ διδάσκει λόγος ἡμᾶς, ὅνπερ καὶ οἱ μάλιστα συνετώτεροι τῶν στρατηγῶν καὶ πάλαι παρεφυλάξαντο, καὶ νῦν ὡς ἐπίπαν παραφυλάττοντες εὐδοκιμοῦσι καὶ ἀριστεύουσι. τὸ δίχα ἰδίας βλάβης τὰς κατὰ τῶν πολεμίων ἐφόδους ἤτοι ἐκδρομὰς ποιεῖσθαι. τοῦτο δὲ γίνεσθαι δυνατόν ἐστι, ἐὰν μετὰ σοφίας καὶ στρατηγήματος φρονίμου ἀθρόως αἱ κατὰ τῶν ἐχθρῶν γίνωνται ἐπελεύσεις. καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὰς ἰσομέτρους δυνάμεις ἐπωφελεῖς εὑρίσκονται αἱ τοιαῦται γινόμεναι καὶ πρὸς τὰς πολὺ τάχα ὑπερβαλλούσας.

3 Διὰ τοῦτο οὖν καὶ πάντοτε καλόν ἐστιν ἁρμοδίας προφάσεις καὶ καιροὺς συμβάλλεσθαι δυναμένους τῷ πράγματι ἐπιτηρεῖν καὶ προκαταλαμβάνειν σε τοὺς ἐχθρούς, ὦ στρατηγέ, πρὶν ἢ ἕτοιμοι τῆς ἀπαντήσεως σου γίνωνται, καὶ μάλιστα ἐκείνους ὅσους νομίζεις καὶ πλείονας σου εἶναι καὶ δυνατωτέρους.

4 Δεῖ γὰρ κατὰ τούτων αἰφνιδιασμοῖς καὶ σοφίσμασι καὶ ἀπάταις, ὡς εἴρηται,

κατὰ

Λέοντος ἐν Χριστῷ βασιλεῖ αἰωνίῳ πιστοῦ βασιλέως Ῥωμαίων

κατὰ τὸ δυνατὸν πρότερον ποιεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ δημοσίας ἐγχειρήσεις, ὥστε ἐντεῦθεν εἰς κινδύνους δυσανακλήτους καὶ ἀφεύκτους ἐμπίπτειν.

5 Καὶ τῶν τοιούτων σοφισμάτων διαφόρων ὄντων δέον σε τούτοις χρήσασθαι ἁρμοδίως καὶ τοῖς καιροῖς, καὶ τοῖς τόποις, καὶ τοῖς προσώποις, καὶ τοῖς πράγμασιν.

6 Καὶ ποτὲ μὲν ἀποκρισιαρίους τῶν ἐχθρῶν πρός σε ἀποσταλέντων ἁπαλά τε καὶ κολακευτικὰ ῥήματα ἀντιδηλώσας, καὶ μετὰ τιμῆς τοὺς ἀποκρισιαρίους τῶν ἐχθρῶν ἀπολύσας, εὐθέως ἐπακολουθήσεις αὐτοῖς, καὶ ἀδοκήτως ἐπέλθῃς.

7 Ποτὲ δὲ ἰδίους πρέσβεις ἤτοι ἀποκρισιαρίους ἀποστείλας μετὰ ῥημάτων ταπεινοτέρων τὴν ἐπέλευσιν ἄφνω ποιήσεις.

8 Ποτὲ δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν ἀπλίκτων εἴτε ἐν τῇ ἰδίᾳ σου εἰσὶν γῇ εἴτε ἐν τῇ πολεμίᾳ ζωννύμενοι πολυπραγμονήσῃς τὸ πῶς ἀπληκεύουσι. καὶ ἐὰν εὑρίσκεται πρόφασις ἐν νυκτὶ τῆς σελήνης λαμπούσης πρὸ δύο ἢ τριῶν ὡρῶν τῆς ἡμέρας τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐγχείρησιν ποιήσεις τοξότας χρησίμους μάλιστα ἔχων. τοιούτων γὰρ χρεία ἐστὶν ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς.

9 Ποτὲ δὲ μαθὼν ἐν ταῖς πορείαις ἀσυντάκτους καὶ ἐσκορπισμένους περιπατεῖν τοὺς ἐχθροὺς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ ἐπέλθῃς καὶ βλάψῃς.

10 Ποτὲ δὲ σχηματίσας ἀναχώρησιν ἐξ ὧν διῆγες τόπων ἄφνω ἐπαναστρέψας τοῖς ἐχθροῖς ἐπιπέσεις.

magis opus est, quemadmodum à me suprà dictum est, potius quam apertis ac manifestis prælijs, è quibus in pericula grauissima, ac ineuitabilia delapsuri essent.

5 Cùm hi doli diuersi varijque sint, istis vteris idoneè pro temporum, locorum, personarum, rerumque opportunitate.

6 Legatis hostium ad te missis, mollem humanamque responsionem illis adhibebis, & benignè atque humaniter dimittes, confestimq; illos consequêris, & opinione citius hostes adorieris.

7 Legatos tuos ad hostes mollioribus cum verbis mittens, incursionem subitò facies.

8 Interdum etiam hostium castra, siue in tua, siue in hostili terra coacti fuerint, considerabis diligenter, quemadmodum ponantur. Quòd si vlla occasio inueniri potest, noctu luna lucente duas aut tres horas ante diem in hostes cum sagittarijs bonis ac multis inuadas: horum enim maximus vsus est his temporibus.

9 Vbi cognoueris in itinere confusos dispersosque hostes ambulare in medio viæ, inuades in eos lædesque.

10 Interdum discessionem simulans ex ijs locis in quibus versabaris, subitò conuersus in hostes irruptionem facies.

11 Interdum in locis quibusdam occultans teipsum cum militum multitudine, subitò hostes inuades.

12 Quidam armenta boum atque aliorum animantium exponentes, atq; hostes ad horum direptionem inuitantes, vbi viderint ad armenta diripienda dissipatos esse, statim in illos inuadunt.

13 Aptè fiunt incursiones, quando in interuallo hostium fluuius ad transeundum incommodus inuenitur. Hoc solent equites potissimum facere: ibi enim pontem conficiunt vel ex trabibus magnis, quemadmodum mos est multos pontes fieri: vel paruis quibusdam nauigijs, id est, ratibus: turresque ligneas vel aridorum lapidum, vel ex aggere quodam ad extremas oras pontis excitant, vt quando vsus fert, per eum securè transeant, rursumque discedant quando volunt, vt pro imperatoris arbitratu permaneat pons quandiu ille voluerit, & conf ligat cum hostibus, vel discedat iterum securè, ponte iam dissoluto.

14 Sed in ijs inuasionibus incursionibusque in hostilem terram, neque incendendæ neque populandæ eæ partes sunt, per quas iterum rediturus es, vt ne te ipsum hoc pacto affligas.

15 Huiusmodi etiam pontes fiant in publico prælio, & castra

11 Ἄλλοτε δὲ ἐν τόποις τισὶ κρύψας ἑαυτὸν μετὰ λαοῦ στρατιωτῶν, ἄφνω τῇ κατὰ τῶν ἐναντίων ἐπελεύσει ἐργάσῃ.

12 Καί τινες δὲ προβαλλόμενοι καὶ ἀγέλας ζώων, καὶ ἐντεῦθεν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὴν τούτων διαρπαγὴν προτρεψάμενοι, ὡς εἶδον αὐτοὺς ἀτάκτως κατὰ τῶν διασκεδασθέντας, ἐπέθεντο αὐτοῖς.

13 Γίνονται δὲ καὶ φανερῶς ἔφοδοι, ὅταν ἐν τῷ μεταξὺ διαστήματι τῶν ἐχθρῶν ποταμὸς εὑρεθῇ δύσβατος. καὶ μάλιστα τοῦτο ποιοῦσιν οἱ καβαλλάριοι. ἐνταῦθα γὰρ συμπηγνύουσι γέφυραν, ἢ διὰ ξύλων μεγάλων, ὡς ἔθος ἐστὶ τὰς πολλὰς γεφύρας γίνεσθαι, ἢ διὰ μικρῶν πλοιαρίων, τῶν λεγομένων μονοξύλων. πύργους τε ξυλίνους ἢ ἀπὸ οἰκοδομῆς ἐκ λίθων ξηρῶν, ἢ χώματος ἑκατέρωθεν τῶν ἄκρων τῆς γεφύρας ἐγείρουσιν. ἵνα ὅταν χρεία ἀσφαλῶς δι᾽ αὐτῆς τὴν διάβασιν ποιήσωσι, καὶ πάλιν ἀναχωρήσωσιν ὅτε βούλονται. ὥστε ἐν τῇ τοῦ στρατηγοῦ ἀποκεῖσθαι γνώμῃ, ἢ προσμένειν ὅσον ἐμβαστάζει αὐτῷ χρόνον, ἢ συμβάλλειν τοῖς ἐχθροῖς ἀσφαλῶς, ἢ ἀναχωρεῖν ἀβλαβῶς, τῆς γεφύρας παρ᾽ αὐτοῦ καταλυομένης.

14 Ἀλλ᾽ ἐν ταῖς τοιαύταις ἐγχειρήσεσι καὶ ταῖς εἰσόδοις κατὰ τῶν ἐχθρῶν χώρας, οὐ δεῖ σε καὶ ἀφανίζειν τὰς δαπάνας ἐκείνων τῶν χωρίων δι᾽ ὧν μέλλεις ὑποστρέφειν, ἵνα μὴ ἑαυτὸν στενώσῃς.

15 Τὰς δὲ τοιαύτας γεφύρας γίνεσθαι ἀναγκαῖον νομίζω καὶ ἐν καιρῷ δημοσίας

μοσίας μάχης, καὶ τὰ ἄπληκτα ἐν τοῖς τοιούτοις γίνεσθαι, ἐὰν ἄρα δύσβατος εὑρεθῇ ἐν οἱῳδήποτε μέρει, ἵνα τοῦ τοιούτου ποταμοῦ ὄχθην καθεξαίρετον ἐκ τοῦ μέρους τῶν ἐχθρῶν καταλίπῃς, ὥστε ἀνεμποδίστως καὶ ἀστενοχωρήτως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς μάχης τὸν στρατὸν ἐξάγεσθαι. εἶτα καὶ ἐν καιρῷ τροπῆς ἐν τῷ ἀπληκτωμένῳ αὐτοὺς ἀσφαλῶς φυλαττομένους, καὶ μὴ ἀναγκάζεσθαι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τῶν ἐχθρῶν ἐπικειμένων τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας ποιεῖσθαι καὶ μὴ βουλομένους. καὶ διὰ τοῦτο δέον εἰς τὴν ὄχθην τὴν ἐπὶ τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν ἐξ ἐναντίας τὸ ἄπληκτον γίνεσθαι.

|τοῦ

16 Νυκτερειναὶ δὲ ἐπελεύσεις διάφοροι παρὰ τῶν παλαιῶν ἐπετηδεύθησαν, ἐξ ὧν σοι καὶ ἡμεῖς ταῦτα ὑποτιθέμεθα, ἵνα ποτὲ μὲν πλησίον τῶν ἐναντίων ἀπληκεύσας, ὡς ἀπὸ ἑνὸς ἀπλήκτου πρεσβείαν τε μίαν καὶ δευτέραν εἰρηνικὴν δηλώσας, καὶ ἐλπίδας πρὸς εἰρήνην δεδωκὼς τοῖς ἐναντίοις, καὶ ἀμερίμνους ποιήσας ἀδοκήτως αὐτοῖς ἐπέλθῃς πρὸ ἡμέρας ἐν νυκτὶ τὴν ὁδοιπορίαν ποιησάμενος.

|+

17 Ποτὲ δὲ ἐὰν βούλῃ ἐπελθεῖν τοῖς ἐχθροῖς νυκτός, ἡμέρας τινὰς παραταξάμενος πλησίον τοῦ ἰδίου ἀπλήκτου ὡς ἐπὶ μάχῃ δημοσίᾳ, καὶ σχηματισάμενος φοβεῖσθαι τοὺς ὑπεναντίους διὰ τοῦτο μὴ παρεξέρχεσθαι πλέον τοὺς τόπους τοῦ ἰδίου ἀπλήκτου καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς παραχαυνώσας ἐπέλθῃς ἐν νυκτί.

καὶ

18 Τοῦτο δὲ γινώσκομεν πεποιηκότα τὸν χαγάνον τῶν ἀβάρων ἐπὶ τοῦ χρόνου ἡρακλείου τοῦ βασιλέως περὶ τὴν

propter tales fluuios ponantur, si altus & minimè permeabilis vlla ex parte inueniatur, vt huiusmodi fluuij ripam habeas ex aduerso hostium, vt sine vllo impedimento & offensione ipso die prælij aciem educas: fugæ autem tempore in castris maneant securi ac ab omni terrore liberi, neque cogantur hostibus iam imminentibus inuiti ac festinabundi pontem facere. Ac propterea castra in ripis ex aduerso hostium ponant.

|ποταμοῖς

16 Nocturnæ incursiones ab antiquis imperatoribus excogitatę sunt: è quibus nos tibi hæc suggerimus, vt vbi ab hostium castris, vnis tantùm castris distas, legationem vnam atque alteram pacificam ad eos mittas, & spem illis pacis inijciens, illosque liberos solutosque à timore reddens, de improuiso in illos irruas noctu ante diem iter ingressus.

|στρατηγῶν

17 Interdum si noctu volueris eos adoriri, dies antè aliquot prope hostium castra ponens quasi ad prælium publicum committendum, si tum simulaueris te timere hostes, neque propinquius audere accedere castris illorum, supinos reddes eos & negligentes, atque adeo noctu inuades.

|ουν

18 Hoc autem Chaganum Abarorum fecisse nouimus, Heraclio imperante, cùm ad Hera-

cliam Thraciæ ciuitatem Romani equites nollent in fossato tutò cum peditibus castra ponere, sed incircumspectè extra castra.

19 Prudenter quoque feceris, si, cum strenuos fortesque milites tecum habeas, impuleris vnum atque alterum ad hostes confugere, atque illis narrare magno in timore nostrum esse exercitum: deinde simules te retroire velle, & ad alium locum paulò ab illis longius castra transferas, & subitò tum noctu hostes inuadas.

20 Nocturnas incursiones in hostes facies peditibus & equitibus, sagittarijs & iaculatoribus, si qui pedites aut equites sunt, qui non in fossato castra ponunt, sed sparsim & disiectè cubant extra castra.

21 Has potissimum incursiones in eos facies, qui neque arcus neque iacula habent, sed cominus congredi solent: qui enim arcubus telisque vtuntur, minus insidijs istis appetendi sunt, nisi dissipati fusique castra ponant.

22 Noctes elige tibi ad has nec opinatas incursiones: hoc est, quando noueris lumen totius noctis satisfacere ad vniuersum iter tuum, vel quando stellæ lucent, vt ne exercitus in tenebris ambulans, adflictus perturbatusque vagetur.

ἡράκλειαν τῆς θράκης κατὰ τῶν ῥωμαίων καβαλλαρίων μὴ βουλομένων ἐν φοσσάτω ἀσφαλῶς μετὰ τῶν πεζῶν ἀπληκεύειν, ἀλλ' ἔξωθεν ἀφυλάκτως

19 Σοφὸν γὰρ ποιήσεις, ὅταν εὐψύχους καὶ ἀνδρείους μετὰ σεαυτοῦ στρατιώτας ἔχῃς, ἐὰν ὑποθήσῃς τινὰ ὥστε προσφυγεῖν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ εἰπεῖν ὅτι ἐν δειλίᾳ ἐστὶν ὁ στρατός. εἶτα πρόφασιν ποιήσῃς ὅτι εἰς τὰ ὀπίσω ὑπαναχωρεῖς. καὶ ὀλίγον διάστημα τοῦ φοσσάτου ἤγουν τὸ ἄπληκτον μεταστήσας αἰφνίδιον ἐν νυκτὶ ἐπέλθῃς τοῖς ἐναντίοις.

20 Ποιήσεις δὲ νυκτερινὰς ἐπελεύσεις κατὰ ἐχθρῶν ἁρμοδίως ὑπό τε πεζῶν καὶ καβαλλαρίων τοξοτῶν μάλιστα καὶ ἀκοντιστῶν κατὰ ἐθνῶν πεζῶν καὶ καβαλλαρίων τῶν μὴ φοσσάτῳ καὶ τάξει ἀπληκευόντων, ἀλλὰ ἀτάκτως καὶ ἀφυλάκτως καὶ διεσπαρμένως σκηνούντων.

21 Καὶ κατὰ τῶν μὴ ἐχόντων τόξα ἢ ἀκόντια ἀπροχείρως, ἀλλὰ ἐκχειρὶ μᾶλλον τὴν μάχην ποιουμένων. οἱ γὰρ τοῖς τόξοις καὶ ῥικταρίοις καὶ τοῖς ἄλλοις χρώμενοι, δυσεπιχείρητοι πρὸς τὰς τοιαύτας ἐπελεύσεις γίνονται, εἰ μὴ ἄρα ἀφύλακτοι καὶ διεσπαρμένοι ἀπληκεύ[illegible].

22 Νύκτας δὲ ἐπιλέξαι πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπροσδοκήτους ἐφόδους. τουτέστιν, ἢ ὅταν ὁλόνυκτος φαίνῃ ἡ σελήνη, ἢ ὅταν οἶδας ἀρκῆσαι τὸ φέγγος αὐτῆς τῷ διαστήματι τῆς ὅλης συνοδοιπορίας, ἢ ὅταν ἦν ἀστερόφωτον, ἵνα μὴ ὁ στρατὸς ἐν σκοτίᾳ περιπατῶν συντριβῇ.

23 Ἀεὶ δὲ ἔκπληκτον καὶ παρεσκευασμένον τὸν στρατὸν κίνει, καὶ μηδὲν περισσὸν ἐπιφερόμενον, καὶ οὕτω κανόνιζε καὶ στοχάζου πρὸς τὰ διαστήματα τὰ ἐν τῷ μέσῳ, ὥστε συμμέτρως περιπατεῖν, ἵνα μὴ συντρίβηται ὁ στρατός. καὶ πρὸ δύο ὡρῶν τῆς ἡμέρας φθάσῃς πλησίον, ὡς ἀπὸ ἑνὸς ἢ δευτέρου σημείου τοῦ τῶν ἐχθρῶν ἀπλήκτου. καὶ ἐκεῖσε λανθανόντως ἀναπαύσῃς τὸν στρατόν. καὶ πρὶν ἢ ἄρξηται αὐγάζειν ἡ ἡμέρα ἐπιτεθῇς τοῖς ἐχθροῖς.

24 Εἰς δὲ τὰς τοιαύτας ὁδηπορείας, ἵνα ἔχῃς ὁδηγοὺς τοὺς πάνυ ἀκριβῶς εἰδότας τοὺς τόπους εἰς τὸ μὴ πλανᾶσθαι τὸν στρατόν.

25 Παντοίαν δὲ ἡσυχίαν ἐχέτωσαν. καὶ μὴ τὸ βούκινον λαλείτω, μηδὲ οἱαδήποτε κραυγὴ γινέσθω. ἀλλὰ ἐὰν δέῃ, δέον τοῦ μεῖναι τὸν στρατὸν, ὡς εἰκὸς, ἢ τοῦ κινῆσαι, ἢ διὰ συριγμοῦ, ἢ διὰ κτύπου σκουταρίου, ἢ διὰ παραγγέλματος, σημαινέσθω τὸ κίνημα ἢ τὴν στάσιν.

26 Ἵνα δὲ μὴ θόρυβος τῶν κτύπων γίνηται, μηδὲ ἐπὶ πολὺ ἐκτεινομένη ἡ παράταξις πλάνην καὶ ἀνισότητα ποιῇ, καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης κραυγὰς καὶ μανδάτα, ὥστε καὶ εὔγνωστον τοῖς ἐχθροῖς τὴν παρουσίαν τοῦ στρατοῦ γίνεσθαι. διὰ τοῦτο χρὴ μὴ ἐπὶ μέτωπον ἤγουν ἐπὶ ἔκτασμα πολὺ εἰς πλάτος ἀλλὰ ἐπὶ κέρας, τουτέστιν ἐπὶ ὀρθίαν παράταξιν ὡς ἐπὶ ἀκίας καὶ στίχου κατ' οὐρὰν ἀλλήλων περιπατεῖν, δηλονότι τοῦ βάθους ἤτοι τοῦ πάχους τῆς τάξεως φυλαττομένου.

23 Expeditum paratumque exercitum ſemper moueto, qui nihil ſuperuacaneum ſecum geſtet. Sic autem pro loci interuallo iter tuum aptabis, vt moderatè ambulando exercitus de via laſſus non ſit, ſed duas ante lucem horas vno aut altero ſigno ab hoſtium caſtris abſis, atque ibi clàm collocabis quietique trades exercitum, vt priuſquàm dies illuceſcat, hoſtes inuadas.

24 Ad huiuſmodi itinera duces viæ habeas, qui accuratè viam nouerunt, vt ne erret exercitus.

25 Summo in ſilentio ſint, neque buccina perſonet, neque tumultus quiſquam alius fiat. Sed ſi ſigno aliquo ad excitandum exercitum opus fuerit, vel ſibilo, vel ſcuti ſtrepitu, vel voce ſignificetur exercitui, quemadmodum vel procedere vel ſtare oporter.

26 Vt verò ſtrepitus ac ſtridor nullus ſit, nec in longitudinem aliquam producta acies errorem atque inæqualitatem faciat, quę res clamorem & mandata ad gubernandum exercitum multa requirit, & cognitum hoſtibus copiarum noſtrarum aduentum facit, propterea ne ad frontem, id eſt, ad latitudinem multam, ſed ad cornu, id eſt, ad directam aciem, quenadmodum in contubernio & manipulo fit, altitudine copiarum ſtudioſè adſeruata.

27 Vbi prope hostes venerit exercitus, clàm atque occultè ad requietem dabis exercitum, & pro loci ratione aciem instrue, deinde per duos aut tres dies incursionem facito; non in omnes partes & quatuor latera exercitus, ne obsessi vndique atque interclusi, cogantur in densitatem & contrahantur, sed securitatem habeant, potestatemque vna ex parte quà velint aufugiendi.

28 Si multitudinem magnam exercitus tui habeas, vna sola aut altera buccina sonet, vt hostes te putent paruum habere exercitum, & decipiantur. Sin paruum habeas exercitum, plures buccinę sonent, vt magnam multitudinem hostium venire arbitrētur.

29 Copias quasdam constitues eo tempore ad manus conferendas habiles, quæque suos iterum redeuntes excipiant.

30 Incursiones in hostes, si equites sint, tutò facias, quasi ad publicam pugnam procederes, vt si progressio tua minus feliciter procedit, sed hostes præsentientes aduersum te instruantur, in suscepto prælio quasi imparatus aut dissipatus nō supereris.

31 Si hostes pedites fuerint, tui autem equites, certum est vel te hostes læsurum, vel sine offensione discessurum, cum pedites insequi alios equites non possint.

27 Καὶ ὅταν πλησίον τῶν ἐχθρῶν φθάσῃ ὁ στρατὸς, τότε λεληθότως, καὶ κρυφίως ἀνάπαυε αὐτοὺς, καὶ ὄρθωσον τὴν τάξιν. καὶ ὡς ὁ τόπος ἐπιδέχεται. εἴτε διὰ δύο, εἴτε διὰ τριῶν μερῶν τὴν ἐπέλευσιν ποίησον. οὐδὲ γὰρ κατὰ τῶν τεσσάρων μερῶν χρεία. ἵνα μὴ περιλαμβανόμενοι πανταχόθεν οἱ ἐχθροὶ ἐκ περιστάσεως συμφράξωνται, ἀλλ᾽ ἵνα ἔχωσιν ἄδειαν δι᾽ ἑνὸς μέρους οἱ θέλοντες φυγεῖν.

28 Καὶ τότε ἐὰν πλῆθος ἔχῃς στρατοῦ τὸ ἐπερχόμενον, ἓν ἢ καὶ δεύτερον βούκινον παρασκεύαζε λαλεῖν, ἵνα πρὸς ὀλίγον στρατὸν δοκοῦντες ἔχειν λανθάνωνται οἱ πολέμιοι. εἰ δὲ ὀλίγον στρατὸν ἔχῃς, πλείονα βούκινα λαλείτωσαν, ἵνα πλῆθος νομίζωνται τὸ ἐπερχόμενον.

29 Χρὴ δὲ σε πάντως δύναμιν τινὰ συνιστᾷν στρατοῦ τὴν μιγνύουσαν χεῖρας κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἀλλὰ καὶ εὐκαίρως ἱσταμένην, καὶ ὀφείλουσαν τοὺς ὡς εἰκὸς περιτρέχοντας ἐκ τῶν ἰδίων προσδέχεσθαι.

30 Τὰς δὲ καβαλλαρίων ἐφόδους μάλιστα ἀσφαλῶς ποιοῦ καὶ ὡς ἐπὶ δημοσίας μάχης. ἵνα ἐὰν τὰ τῆς ἐφόδου μὴ κατὰ σκοπὸν προέλθῃ, ἀλλ᾽ οἱ πολέμιοι προαισθόμενοι ἀντιπαρατάξωνται, μὴ ἐλαττωθῇς ἐν τῇ κινουμένῃ μάχῃ ὡς ἀπαράσκευος καὶ ἀνέτοιμος.

31 Ἐὰν γὰρ πεζοὶ ὦσιν οἱ ἐναντίοι, καβαλλάριοι δὲ οἱ μετὰ σοῦ ἐπερχόμενοι, πρόδηλόν ἐστιν, ὅτι ἢ βλάψεις τοὺς ἐναντίους, ἢ ἀβλαβὴς ἀναχωρήσεις τῶν πεζῶν διώκειν τοὺς καβαλλαρίους μὴ δυναμένων.

32 Εἰ δὲ καβαλλάριοι εἰσὶν καὶ οἱ ἐναντίοι, χρή σε πρὸς τὰ συμβαίνοντα πολλάκις ἐναντία ἕτοιμον εἶναι καὶ παρεσκευασμένον.

33 Εἰ δὲ ἐν νυκτὶ ἔφοδος γένηται κατὰ φοσάτου, εἴτε ἐν ἡμέρᾳ, ἢ κατὰ ὁδευόντων, ἢ κατὰ τούλδου, δεῖ ἀφωρισμένα τάγματα ἔχειν σε πρὸς διαρπαγὴν τῶν πραγμάτων. ἵνα μὴ εἰς τοῦτο πάντων ἀσχολουμένων, ἐπέλευσις ὑπὸ ἐχθρῶν γένηται, καὶ κινδυνεύσῃ ὁ στρατός.

34 Τὰς δὲ τοιαύτας ἐφόδους τὰς μείζονας καὶ τελείας δι' ἑαυτοῦ ποιήσῃς. δυνατὸν δέ σοι μᾶλλον διὰ τουρμάρχων τῶν ἐπὶ τοιούτοις πράγμασι χρησίμων αὐτὰς γίνεσθαι. οἵτινες ἱκανοί εἰσι τὸν σὸν τόπον πληρῶσαι διὰ τὴν ἐπιδεικνυμένην ἐν αὐτοῖς καὶ ἀνδρείαν καὶ ἀγχίνοιαν.

35 Ἐὰν ᾖ ἐν τῇ τῶν πολεμίων χώρᾳ εἰσβάλλων ὁδηπορεῖν μέλλεις, ἐκεῖσε καὶ πραιδεύειν βλάβης ἰδίας χωρίς. πρῶτον μὲν ἴδιον καὶ ἁρμόδιον καὶ ἁρμόσιον καιρὸν ἐπιλεύσου. οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἀσφαλὴς τῆς ἐγχειρήσεως καιρός, ὅτε ἢ συμβαλὼν ἤδη τοῖς ἐχθροῖς μάχῃ ἐκράτησας αὐτῶν, ἢ νομίσεις ὅτι οὐκ εἰσὶ δυνατοὶ πρὸς τὴν σὴν δύναμιν, ἢ ὅταν ἀνετοίμοις αὐτοῖς καὶ ἀπαρασκευάστοις οὖσιν, αἰφνιδίως ἐπελθεῖν μελετήσεις, ὡς ἤδη προείπομεν.

36 Δέον σε πρὸ πάντων, ὦ στρατηγέ, εἰσβάλλοντα εἰς τὴν πολεμίων γῆν, τῆς ἀποτροφῆς φροντίσαι τοῦ στρατοῦ, καὶ ἢ διὰ βασταγῆς δημοσίας, ἢ δι' αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν, ἢ ἄλλως πως ἐπινοῆσαι βαστάσαι ἀποτροφὴν καὶ ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων· ἵνα μὴ περὶ

32 Sin equites hostes fuerint, oportebit te ad omnes casus aduersos promptum & paratum esse.

33 Si interdiu aut noctu incursio in castra, in impedimenta, in milites iter facientes fuerit, separatas quasdam cohortes ad rerum direptionem habere oportebit, vt ne omnibus hac in re occupatis, incursio ab inimicis fiat & periclitetur.

34 Incursiones maiores & absolutas tu ipse per te facies. poteris etiam per turmarchas ad hanc rem idoneos hoc efficere, qui vicem tuam fortitudine solertiaq; sua explere possint.

35 Si ad depopulationem & prædationem hostilis terræ iter sine offensione tua facturus sis, primum idoneum aptumq; tempus eligito. Hoc autem idoneum opportunumque tempus erit, cum si vel confligere cum hostibus cogitas, minus habiles ad resistendum tibi reperientur, vel imparatos vel omissos illos inuenies, quemadmodum antè admonuimus.

36 Ante omnia irrupturus in hostilem terram, commeatus ac rerum necessariarum exercitui curam geres, vel vt aliqua vectura communi, vel vt à militibus singulis deportentur, alia quauis certa via tum hominum

tum iumentorum pabulum vehatur, vt ne sua in regione hostibus omnia ad commeatum spectantia vastantibus, in magnas angustias tuus adducatur exercitus.

37 Hostili in regione ne coneris nocturna itinera facere, nisi semel, idque clanculum necessitate impellente, vt hostes lateas, & difficilem aliquem locum munitionis gratia anticipes, vel vt ad alium locum inscientibus hostibus transeas.

38 Primò perscrutandæ perlustrandæque viæ sunt, deinde tutò ingrediendæ.

39 Omnino elaborandum abs te est, vt quosdam ex hostibus capias, atque ex illis hostium copias consiliaque, & quid agendum suscipiant cognoscas.

40 Ad eos qui capiuntur explorandos & examinandos teipsum adhibebis, neque per alios delectos viros facias. Sæpe enim necessaria quædā præter opinionem incidūt, & ab ijs examinatis proficiscuntur, quæ multis patefieri non debent.

41 Iis qui ad te confugiunt ne nimis facilè credas, neque ijs qui repentina quadam incursione capiuntur: sæpe enim tum qui ad te confugiunt, tum qui capiuntur, permulta falsa loquuntur.

42 Neque ijs quæ ab vno aliquo dicuntur, sed quæ à pluribus memorantur, credas. Eorum autem consensionem potius at-

μέσην τὴν χώραν ἄφνω τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἰκὸς ἀφανιζόντων τὰ ἕτοιμα εἴδη στενοχωρηθῇ ὁ στρατός.

37 Μὴ ἐπιτηδεύσῃς δὲ νυκτερινὰς ὁδηπορίας ἐν πολεμίᾳ χώρᾳ ποιεῖσθαι, μὴ πρὸς ἅπαξ, ἤγουν μίαν καὶ μόνην καὶ τοῦτο λεληθότως. ἴσως χρείας ἀναγκαίας καλούσης εἰς τὸ λαθεῖν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τόπον δυσχερῆ προκαταλαβεῖν χάριν ὀχυρώματος, ἢ παρελθεῖν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τῶν ἐχθρῶν μὴ γινωσκόντων.

38 Πρώτ[ον] δὲ περιεργάσασθαί σε δεῖ ἐρευνᾶν τὰς ὁδοὺς, καὶ οὕτω τὰς ὁδηπορίας ποιεῖσθαι.

39 Πᾶσαν δὲ πάντως ποιεῖσθαι σπουδὴν, ἵνα τινὰς τῆς χώρας ζωγρήσῃς, ὅπως ἐξ αὐτῶν τὴν τῶν ἐχθρῶν μάθῃς δύναμιν, καὶ τὰ αὐτῶν βουλεύματα, τί ἄρα σπουδάζουσι ποιῆσαι.

40 Τὰς ἐρωτήσεις δὲ τῶν κρατουμένων διὰ σεαυτοῦ ποίει, καὶ μὴ δι᾽ ἑτέρου τινός. ἔστι γὰρ πολλάκις ἀναγκαῖα τινὰ καὶ παρὰ πᾶσαν ὑπόνοιαν διὰ τῶν ἐρωτωμένων ἐφανερώθησαν.

41 Ἀλλὰ μηδὲ τοῖς προσφεύγουσί σοι προχείρως πίστευε, ἀλλὰ τοῖς ἐξ αἰφνιδίου ἐπιδρομῆς κρατουμένοις. ἐπειδὴ συμβαίνει πεπλασμένα καὶ ἐκ τῶν προσφευγόντων καὶ ἐκ τῶν κρατουμένων λέγεσθαι.

42 Ἀλλὰ μηδὲ τοῖς ἀπὸ ἑνὸς μόνου λεγομένοις πίστευε ἢ πρόσεχε, ἀλλὰ τῇ ἐκ τῶν πλειόνων συμφωνίᾳ πείθου,

μάλιστα

μάλιστα γὰρ τῶν ἐξ ἐπιδρομῆς ἀθρόας ἁλισκομένων, ὡς εἴπομεν, ἤπερ τῶν προσφευγόντων σοι.

|+

43 Πρὸς γὰρ τοὺς προσφεύγοντάς σοι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, καί τινα μηνύειν ἐπαγγελλομένους μυστήρια, ἢ ἐν δεσμοῖς φύλαττε τέως, ἢ ἄλλως πως μετ᾽ ἀσφαλείας ἔχε, καὶ προλέγε αὐτοῖς δωρεὰς δώσειν ἐὰν ἀληθεύωσιν, ἐὰν δὲ ψεύδωνται ἀπείλει θάνατον.

|+

44 Ἐὰν δὲ συνέστηκεν στρατὸς ἐχθρῶν, καὶ ἔξωθεν ὀχυρωμάτων διάγῃ, μὴ ἐπαφίῃς τῶν στρατιωτῶν τινὰς ἐπὶ ἁρπαγὴν ἢ πραίδα πραγμάτων, ἀλλὰ πρότερον ἐπέρχου κατ᾽ αὐτοῦ. καὶ εἰ μὲν καλῶς ἐξέλθῃ τὸ τοῦ πολέμου πέρας, μὴ ἀναβάλλου τὸν καιρὸν, ἀλλ᾽ ἐν ὅσῳ ἐν φόβῳ καὶ ταραχῇ εἰσιν οἱ ἐχθροὶ ἐπιτίθου αὐτοῖς μέχρις τοῦ τελείως καταλυθῶσι καὶ σκορπισθῶσιν. ἢ σύμφωνας συμφέροντά σοι γίνονται ἀσφαλῶς.

|πν/νγ|

45 Ἐὰν δὲ οἱ ἐχθροὶ σύστασιν μὲν ποιήσωσιν, ἀναβάλλονται δὲ συμμῖξαι μάχην. τότε σπούδαζε ἡνωμένως καὶ ἀδιασπάστως περιπατεῖν, καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἀφανίζειν.

46 Εἰ δὲ διὰ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ ἡ ὑποστροφή σου ἐλπίζεται γίνεσθαι, καὶ οὐκ εἰσὶν ἄλλαι ἀποτροφαὶ ἢ βοσκαὶ, τότε φείδου τὰς ἐν ποσὶν, ἤτοι τὸ ἀφανίζειν τὰς δαπάνας. ἐν τῷ ὑποστρέφειν σε, τότε μᾶλλον ἀφάνιζε ταύτας.

47 Ὥστε μὴ ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ γῇ πλανᾶσθαι σε εἰς τὰς ὁδοὺς, δέον σημεῖα τινὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς ἀμφιβόλοις τίθεσθαι.

tendas qui bello capiuntur, quàm qui voluntarij ad te confugiunt.

43 Eos qui ab hostibus ad te confugiunt, & secreta atque abdita quædam se enunciare velle dicunt, in custodia teneas, aut alia tuta ratione apud te serues: & promittas, si vera loquantur, te illos muneraturum: sin mentiantur, mortem minitaberis.

44 Si hostium exercitus cogitur, tuque extra munitionem sis, ne militem vllum ad prædationem direptionemque hostium mittas, sed primò inuade illos, & si bene belli exitus processerit, ne differas tempus, sed dum in tumultu timoreque fuerint, impressionem in illos facies, donec omnino disiecti dispersique fuerint, tuque in tuto ac extra periculum fueris.

codex Laurentianus folio caret

45 Sin hostes coacti fuerint, prælium tamen ac dimicationem reiecerint, contende iunctis copijs atque adunatis aduersum eos prodire, & quæ ante pedes sunt omnia vastare.

46 Si per eandem viam reditio tua erit, neque alimenta aut pastiones vllæ sint præterea, ne tum hæc alimenta quæ ante pedes sunt populaberis, sed vbi reuersus fueris tum potius vastabis.

47 Vt ne aliena in regione erres, in diuerticulis & ambiguis vijs signa pones: si syluæ sint, in arboribus: sin plana expositaque

ἐὰν μὲν ὗλαι εἰσὶν, ἐν τοῖς δέν-

loca, in aceruis lapidum: aut suffossionibus quibusdam paruis notabis, vt qui postea sequuntur ex suis minus aberrent.

48 Quos ad præliandum segregaueris atque emiseris, præcipe vt ne omnes prædationibus occupentur, sed diuisi sint, vt alij prædentur, maior pars illorum instructa ad custodiam, vel consistat, vel sequatur, siue in regionem, siue in castra hostium, siue in armenta, siue in impedimenta incursio vlla fiat.

49 Hoc autem facies quando vniuersis cum copijs ad præliandum procedis, vt ne omnes simul in prædationibus occupentur.

50 Atque vbi pabulandi tempus fuerit, alij pabulum colligant, alij apparati instructique sequantur, vt ne si omnes se ad pabulum colligendum conuerterint, & subita quædam irruptio, aut insidiæ fuerint, ipsi imparati sparsique opprimantur, quia se reuocare ad ordinem stationemque suam non possunt.

51 Quando repentinas aliquas incursiones vel contra Scythicas nationes, aut alias huiusmodi gentes facturus es, vt omnia magis suspicione careant, condensa loca difficultatesque regionum speculatori alicui prius perlustrandæ sunt, itaque acies instruendæ, vt sciant omnes quæ cohors prima, quæ secunda, quæ tertia

δροις. εἰ δὲ γυμνοὶ οἱ τόποι, διὰ σωρῶν λίθων ἢ ὑπορυγμάτων μικρῶν. διὰ τὸ ἐπιγινώσκοντας δι' αὐτῶν τοὺς ὑστερίζοντας ἐκ τοῦ στρατοῦ μὴ πλανᾶσθαι τὴν ὁδόν.

48 Ὅσους δὲ εἰς πραῖδαν ἀφορίσεις καὶ ἀποστέλλῃς, παράγγελλε μὴ πάντας εἰς τὴν διαρπαγὴν ἀσχολεῖσθαι, ἀλλὰ διῃρημένους εἶναι. ἵνα οἱ μὲν αὐτῶν πραιδεύωσιν, οἱ δὲ πλείους αὐτῶν συντεταγμένοι ἵστανται εἰς φυλακήν, ἢ παρακολουθῶσιν, εἴτε κατὰ χωρίου, εἴτε κατὰ φοσσάτου ἐχθρῶν, εἴτε κατὰ ἀγέλης, εἴτε κατὰ τούλδου, ἢ ἑτέρου τινὸς ἡ ἐπέλευσις γίνεται.

49 Τοῦτο δὲ ποιεῖ καὶ ὅταν ἡνωμένου ὄντος τοῦ παντὸς στρατοῦ τὰς πραίδας ἐγχειρήσῃς, εἰς τὸ μὴ πάντας ἐπὶ τῇ ἁρπαγῇ ἀσχολεῖσθαι.

50 Ἀλλ' εἰ καὶ συλλογῆς δαπάνης καιρὸς γένηται, δεῖ τοὺς μὲν συλλέγειν, τοὺς δὲ συντεταγμένους καὶ παρατεταγμένους ἀκολουθεῖν. ὥστε πάντων εἰς ἁρπαγὴν ἢ συλλογὴν τῶν ἐπιτηδείων χρειῶν ἀσχολουμένων, μὴ αἰφνιδιασμόν τινα ἢ ἔγκρυμμα ὑπὸ τῶν ἐναντίων συμβῇ γενέσθαι. εἰ γὰρ συμβῇ τοῦτο μὴ ὄντων αὐτῶν συντεταγμένων, οὐ δυνήσονται ἑαυτοὺς ἀνακαλέσασθαι.

51 Ὅταν δὲ χρὴ * τοῦ αἰφνιδίου τὰς ἐγχειρήσεις κατά τινων σκυθικῶν ἢ τινῶν ὁμοίων ἐθνῶν ποιεῖσθαι διὰ τὸ μάλιστα ἀνύποπτον, χρὴ μετὰ σκοπῶν τά τε δάση καὶ τὰς δυσχωρίας προσέχειν καὶ διερευνᾶσθαι. καὶ οὕτως προορδινεύειν χρὴ τὰ βάνδα, εἰς τὸ εἰδέναι αὐτά, ποῖον πρῶτον, καὶ ποῖον δεύτερον, καὶ ποῖον τρίτον, καὶ ἐφεξῆς ὀφείλουσι περιπατεῖν.

καὶ

καὶ μάλιστα ἐὰν διὰ στενῶν τόπων ἔφοδος γίνεται. καὶ ἵνα μὴ συγχέωνται βραδέως, ἐν τῷ διαμερισμῷ συνέρχωνται.

52 Ἄφνω γὰρ τῆς ἐπελεύσεως γινομένης, εἰ μὲν διὰ δύο τρόπων ἐπιτήδειόν ἐστι τὴν ἐγχείρησιν ποιήσασθαι, δεῖ τὸν στρατὸν εἰς δύο μερίζεσθαι. καὶ τὸ μὲν ἓν μέρος λαμβάνειν ἢ τὸν μεράρχην, ὃν οἱ παλαιοὶ ὑποστράτηγον ἔλεγον, ἢ τὸν τουρμάρχην, ἢ ὁποῖοι ἄρχοντες τὴν ἔφοδον ποιοῦνται. δύο πάντως ἄρχοντας πρῶτον καὶ δεύτερον εἰς τὰ δύο μέρη ἕνα καθ' ἕκαστον ἐπιστῆσαι. καὶ τὸ μὲν ἓν μέρος, ὡς εἴρηται, τὸν ἕνα ἄρχοντα ἔξπληκτον ἔχειν, καὶ χωρὶς τούλδου, καὶ προκόπτοντα ὡς ιέ καὶ κ' μιλίων διάστημα διὰ τόπων ἀγνώστων ἐκ πλαγίου. καὶ ἐγγίζοντα τοῖς χωρίοις ἐκεῖθεν ἄρχεσθαι τῆς πραίδας ὥστε ἐπὶ τὸ μέρος τοῦ στρατηγοῦ ἔρχεσθαι. τὸν στρατηγὸν ἔχοντα τὸ ἄλλο μέρος διὰ τῆς ἑτέρας ἀρχῆς τῶν χωρίων εἰσβάλλειν καὶ πραιδεύειν. καὶ ἀμφοτέρους εἰς ἀπαντὴν ἀλλήλων ἐρχομένους, καὶ πραιδεύοντας τὰ ἐν μέσῳ χωρία, ἐν ᾧ συμφθάσωσιν εἰς ἑσπέραν, ἐκεῖσε ἐν τῷ ἅμα ἀπληκεύειν. ἐκ τούτου γὰρ καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἐγχείρησις γίνεται, καὶ οἱ διαφεύγοντες τῶν ἐχθρῶν τὸν ἕνα αὐτῶν τῷ ἄλλῳ περιπίπτωσιν ἀδοκήτως, μηδὲ ἐπισυναχθῆναι δυνάμενοι.

53 Εἰ δὲ μία ἐστὶν ἡ ἐπιτηδεία ὁδὸς δι' ἧς τὴν εἰσβολὴν κατὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν δυνατὸν γενέσθαι, χρὴ καὶ οὕτως τὸν στρα-

esse debeat: atque ita ex ordine ambulent, si per angustias aliquas transituri sunt, tum etiam vt ne tardius vbi in ordinem adducendi sunt, instruantur.

52 Subita incursio aliqua si futura sit, si per duo loca iter commodum fieri potest, in duas partes exercitus diuidatur, & alteri parti præsit merarcha, quem antiqui Principem, siue Proprætorē vocabant, qui etiam turmarcha dicitur. Quotcunque enim & qualescunque homines fuerint qui incursionem facturi sunt, duos illos præfectos primum secundumque deliges. Atque altera quidem pars, quemadmodum antè dixi, expedita & sine vllis impedimentis procedat, & postquam ad quindecim vel viginti milliarium interuallum ab alijs abfuerint, per loca incognita atque ex obliquo posita prædari incipiant, quasi ad imperatorē venire vellent. Imperator autem reliquam partem habens, aliunde regionis incipiens irruat & prædetur, atque adeo vtrique cominus ad se mutuò venientes, quæ in medio posito sunt loca depopulentur, donec ad vesperam vnum in locum perueniant. Hoc modo fiet vt tuta incursio in illos fiat, & hostes qui in alteram partem aufugerint, in alterā de improuiso incidant. neque conuenire vnum in locum possint.

52 Si vna tantum idonea via sit, per quam irruptio in hostes facienda sit, hoc modo exercitus

diuidatur: Bessis eius aut eo amplius ab hypostratego, id est, principe siue proprætore strenua atque expedita capiatur, & sub eo quoque suum bandum sit: princeps autem assumptis reliquis omnium cohortium suarum præfectis, ante reliquos omnes procedat, atque vbi primo in loco constiterit, è copijs suis vnam atque alteram cohortem segreget, vt alij prædentur, alij prædatores ab iniuria conseruent.

54 Quamuis spaciosa loca fuerint, ne tamen multas cohortes primis in locis separes: festinante enim à tergo exercitu, nullus locus relinquitur aduersus eos se instruendi, & sine vlla mora princeps semper vlterius progrediatur. Similiter reliquis in locis hoc faciat, quandiu illi cohortes traditæ adfuerint. Principem verò ipsum ante omnes alios procedentem, tria aut quatuor banda ad mille virorum numerum secum habeat vsque ad perfectum rei huius siue incursionis exitum, vt excubiæ cæteris accuratæ fiant.

54 Hæc à principio si fiant, tu imperator, aut si quis alius incursionis huius administrationem habeat, sequeris eos qui prædantur, & dispersos congregabis, & vlterius ad principem siue turmarcham progredieris. Similiter ille hoc idem faciat, transeundoque colligat dispersos prædato-

τὸν διανεμηθῆναι. καὶ τὸ μὲν δίμοιρον αὐτοῦ ἢ καὶ τὸ πλέον τούτου ἔξπληκτον καὶ ἐνδυνάμον τὸν ὑποστρατηγὸν λαμβάνειν, καὶ μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἐν ᾧ αὐτὸς τάσσεται βάνδου ἔμπροσθεν πάντων προηγήσασθαι, ἔχοντα μεθ' ἑαυτοῦ πάντας τοὺς τῶν ταγμάτων αὐτοῦ ἄρχοντας, καὶ ὅταν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἐπιστῇ, πρὸς τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀφορίζειν, εἴτε ἕν, εἴτε δύο βάνδα, ὥστε τοὺς μὲν πραιδεύειν, τοὺς δὲ φυλάττειν τοὺς πραιδευθέντας.

54 Καλὸν δέ ἐστιν ἐν τοῖς πρώτοις χωρίοις μὴ πολλὰ βάνδα ἀφορίζεσθαι, κἂν εἰ μεγάλα συμβαίνῃ τὰ χωρία εἶναι. ἐπιφθάζοντος γὰρ ὄπισθεν τοῦ στρατοῦ οὐ δίδοται καιρὸς ἀντικαταστάσεως τοῖς ἐν αὐτοῖς εὑρισκομένοις. συντόμως τὸν ὑποστράτηγον ἐπὶ τὰ πρόσω τὴν πάροδον ποιούμενον ὁμοίως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ἐφεξῆς, τοῦτο ποιεῖν μέχρις ἂν ἐπαρκέσωσιν τὰ παρὰ σοὶ διδόμενα αὐτῷ τάγματα. αὐτὸν ὑποστράτηγον ἐξωτέρω πάντων εὑρισκόμενον δεῖ τρία ἢ τέσσαρα βάνδα ἄχρι χιλίων ἀνδρῶν χρησίμων περὶ αὐτὸν ἔχειν, ἕως τελείας τοῦ πράγματος ἐκβάσεως, ἤγουν τῆς ἐφόδου. ἵνα βίγλα ἀκριβὴς καὶ ἀσφάλεια τοῖς λοιποῖς γένηται.

55 Τούτων οὖν ἐκ τοῦ ὑποστρατήγου γινομένων, δέον σε, ὦ στρατηγέ, ἢ εἴ τις ἕτερος ὁ τῆς τοιαύτης ἐπελεύσεως τὴν διοίκησιν πεπιστευμένος, ἵνα ἐπακολουθῇς τοῖς κατὰ μέρος πραιδεύουσι, καὶ ἐπισυνάγῃς, καὶ ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν προκόπτῃς ὡς ἐπὶ τὸν ὑποστράτηγον ἢ τὸν τουρμάρχην. ὁμοίως δὲ καὶ ἐκεῖνον τὸ αὐτὸ

περι-

ποιεῖν, καὶ ἐπισυνάγειν παρερχόμενον τοὺς πραιδεύοντας, καὶ ἐν ᾧ ἂν τόπῳ ἀπαντήσονται ἀλλήλοις ἀπληκεύεται ἅμα, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. διὸ οὐδὲ χρὴ πλέον τῶν ιέ ἢ κ' μιλίων χωρισμένας ποιεῖσθαι τὰς τοιαύτας αἰφνιδίους ἐπελεύσεις, ἵνα φθάζητε ἀμφότεροι καὶ τὴν πραῖδαν ποιεῖν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἅμα ἀπληκεύειν.

56 Ἐν γὰρ ταῖς τοιαύταις ἐπιδρομαῖς οὐ χρὴ τοὺς δυναμένους ἀντικαθίστασθαι ἐχθροὺς ζωγρεῖν ἤτοι συλλαμβάνειν, ἀλλὰ πάντας τοὺς παρατυγχάνοντας τοιούτους διαχρῆσθαι, καὶ παρέρχεσθαι, καὶ μὴ εἰς αὐτοὺς ἐμβραδύνειν τοὺς τὴν πάροδον μάλιστα ποιουμένους, καὶ τὸν καιρὸν δαπανᾶσθαι.

57 Ἐὰν δέ ποτε βουληθῇς φρούριον ἤτοι κάστρον ἢ ἄκραν τινὰ παραλαβεῖν, ἢ ἕτερον τόπον, μὴ προλέγε τῷ πλήθει, ἄχρις ἂν ἐπὶ τοῦτό που γενόμενος ἐγχειρήσῃς τὸ ἔργον.

58 Ἐὰν δὲ καὶ ἀνάγκη ποτὲ γένηται ὥστε ἐκ παντὸς τρόπου τὴν στρατείαν πλησίον ὀχυρώματος πολεμίων ἢ ἀπληκεῦσαι εἰς τὰς ἐξόδους τοῦ ὀχυρώματος, ἵνα τὰς ὡς εἰκὸς αἰφνιδίας ἐπιδρομὰς ἐναντίων κωλύσῃ. τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς στενοῖς τόποις γίνεσθαι ἀναγκαῖον.

59 Πλησίον γὰρ ὀχυρώματος ἐχθρῶν, ἢ ὕλης, μὴ ἐπιτηδεύσῃς ἀπληκεύειν τὸν στρατόν. εἰ δὲ ἀνάγκη πᾶσα ἐκεῖσε ἀπληκεύειν, ἀκριβῶς τὰς παραφυλακὰς ποιοῦ διὰ τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεις. καὶ μᾶλλον σπούδαζε, ἵνα ἡπλωμένῳ, ἢ ὑψηλωτέρῳ τόπῳ καὶ ὀχυρωτέρῳ ἀπληκεύσῃς.

res, atque eodem in loco noctu conueniant & castra ponant. Itaque plus quindecim aut viginti milliaribus à se separati, huiusmodi subitas incursiones ne faciant, vt eodem die & prædam diripiant, & eadem nocte simul castra ponant.

56 In huiusmodi incursionibus hostes obiectos non vtile fuerit viuos capere & comprehendere, sed omnes tales vel interficiendi, vel prætereundi sunt, vt ne mora aliqua iter facientibus afferatur, & tempus temerè absumatur.

57 Si castellum aut arcem aut munitionem aliquam capere cogitas, ne illud in vulgus efferas, donec in ipso loco fueris, & negotium ipsum in manus sumpseris.

58 Sin necesse fuerit prope munitionem hostium copias tuas transire, vel etiam castra ponere, vnum aliquem præfectum cum expeditis viris in ipso trasitu collocabis, qui incursiones hostium prohibeat. Hoc quoque etiam in angustijs locorum fieri abs te debet.

59 Prope munitionem hostium aut syluam ne castra ponas. Sin necesse sit tibi habere castra, accuratè excubias & custodias propter hostium incursiones adhibebis, & diligentissimè prouidebis, & editiore munitioreque loco castra ponas.

60 Quando hostilem in terram ingrederis, apparatum omnem atque impedimenta à tergo te consequi facies: imminentibus autem hostibus in medio exercitus tui ea procedere facies.

61 Ab armatis militibus impedimenta reliquique apparatus, atque etiam captiui, si qui fuerint, separentur: neque in itinere hoc solùm fiat, sed etiam quando castra ponas, ne hostibus aduersum instructos milites venientib. magno impedimēto fiant.

62 Hostili in terra mensuratores incircunspectè ad loca anticipanda sine idoneo præsidio ne mittas, sed per transfugas, qui sponte sua ad te defecerunt, locorū naturā tutò perscrutaberis.

63 Quando exercitus castra positurus est, ne perturbatè aut confusè ad castra fossati transeant, sed si hostes immineant, & pedites exercitui nostro adfuerint, currus omnes ex ordine ponant, & fossas vndique ad modum valli ducant. Expediti autem milites, id est, qui graui armatura non vtuntur, omnes paruo interuallo instructi ab illis distent, tumque apparatus & impedimenta ex ordine ingrediantur in castra: vbi autem excubias vigiliasque emiseris, tunc armati ipsi ex ordine ingrediantur & castra ponant, quemadmodum tibi in cap. de castris ponendis explicuimus

64 Sin hostes propè non aduerint, satis erit vno drungo, id

60 Ὅταν δὲ εἰς τὴν πολεμίαν γῆν εἰσέρχῃ, τὴν ἀποσκευὴν πᾶσαν ἤτοι τοῦ τούλδου ὄπισθεν ἀκολουθεῖν ποιήσεις· πλησιαζόντων δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐν μέσῳ τοῦ στρατοῦ τὸ τοῦλδον εἶναι παρασκεύασον.

61 Κεχωρισμένην δὲ εἶναι ἀπὸ τῶν ὁπλοφόρων στρατιωτῶν τὴν ἀποσκευὴν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐὰν εἰσί. μήποτε πολεμίων ἀθρόως ἐπερχομένων τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐμπόδισμα γένηται. μὴ μόνον δὲ ἐν τῇ ὁδηπορίᾳ τοῦτο φύλαττε, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπληκεύῃς.

62 Ἐπὶ δὲ τῆς πολεμίας γῆς τοὺς μινσουράτωρας ἀπροόπτως μὴ ἀποστέλλῃς προλαμβάνειν ἄνευ βοηθείας ἀρκούσης αὐτοῖς, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ αὐτομόλων ἀσφαλῶς ἀνερεύνα τὴν τῶν τόπων ποιότητα.

63 Ὅταν δὲ ὁ στρατὸς ἀπληκεύειν μέλλῃ, μὴ ἀναμεμιγμένως καὶ ἀτάκτως ἐπερχέσθωσαν ἐν τῷ τοῦ φοσσάτου ἀπλήκτῳ. ἀλλὰ ἐὰν ἐχθροὶ ἐγγίζωσι, καὶ συμπάρεισι πεζοὶ τῷ στρατῷ, προτέρας ἁμάξας τιθέτωσαν, καὶ ἐν τάξει τὰ ὀρύγματα ποιείτωσαν πρεπόντως τοῦ τάφρου. οἱ δὲ ἔξπληκτοι, ἤγουν οἱ εὐπλήκτους ἄνευ βάρους περιπατοῦντες πάντες ἀπὸ ὀλίγου διαστήματος ἕτοιμοι στηκέτωσαν, καὶ τότε τὴν ἀποσκευὴν κατὰ τάξιν εἰσέρχεσθαι καὶ ἀπληκεύειν. καὶ ὅταν ἀπολύσῃς καὶ τὰς βουλὰς, τότε εἰσερχέσθωσαν καὶ αὐτοὶ οἱ ὁπλῖται, κατὰ τάξιν, καὶ ἀπληκευέτωσαν. καθώς σοι καὶ ἐν τῷ περὶ ἀπλήκτων λόγῳ διεταξάμεθα.

64 Ἐὰν δὲ πλησίον μή εἰσιν ἐχθροί, ἀρκεῖ

ἀρκεῖ καὶ δι' ἑνὸς δρουγγου τοῦτο γίνεσθαι τὸ σχῆμα. καὶ οὕτως ἐκείνων ἱσταμένων τοὺς λοιποὺς ἀπληκεύειν.

65 Ἐχθρῶν δὲ ἐγγιζόντων, καὶ σύστασιν ποιούντων, ἢ ὀχυρωμάτων πλησίον, ἢ ὕλης, ἢ τόπου δυσχεροῦς, μὴ ἀφίης ὡς ἔτυχε τινὰς βόσκειν τοὺς ἵππους, ἀλλὰ καὶ τὰς βίγλας ἀσφαλῶς πέμπε, καὶ ἔχε μὲν τοὺς ἵππους ἐν τῷ χάρακι, σπουδάζειν δὲ ὥστε ἀπὸ χειρῶν συνάγειν ἐκ τῶν εὑρισκομένων καρπῶν ἐν τοῖς πλησίον χωρίοις, τοῦ τε χόρτου καὶ τῶν κριθῶν τὴν συλλογὴν ποιεῖσθαι οὕτως, ὥστε μετὰ τῶν παλικαρίων τοῦ τούλδου εὐπλήκτως ἀπὸ ἑκάστου μέρους συνέρχωνται ὡπλισμένοι στρατιῶται ἐν τάξει περιπατοῦντες διὰ τὰς αἰφνιδίους τῶν ἐχθρῶν ἐπελεύσεις.

66 Ἐὰν δὲ χρονίσῃς τῷ τόπῳ, καὶ ὁ καιρὸς ἐπιτήδειος ἐστὶ, καὶ ὁ τόπος ὁμοίως πρὸς ἀποτροφὰς, ἐστὶ δὲ καὶ ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ μακρόθεν, τότε δυνατόν ἐστιν βόσκεσθαι τοὺς ἵππους βίγλας διπλῆς καὶ τριπλῆς πολλάκις πεμπομένης ἀπὸ πολλῶν διαστημάτων καὶ ταύτης συχνῶς ἀλλασσομένης.

67 Ἐὰν δέ τινας ἐπὶ πραῖδαν τάξῃς, οὗτοι μόνοι ἐξερχέσθωσαν. εἰ δέ τινες τῶν στρατιωτῶν ἐπιμιχθῶσιν αὐτοῖς ἰδίᾳ αὐθεντίᾳ ποιήσεις γενέσθαι διαλαλιὰν, ὥστε μηδένα ἕτερον πλὴν τῶν ὡρισμένων ἐξελθεῖν εἰς πραῖδαν. καὶ τότε μετὰ τὸ μανδᾶτον τοὺς παρακούοντας συνέχεσθαι καὶ παραπέμπεσθαι τοῖς ἰδίοις ἄρχουσιν εἰς τὸ σωφρονίζεσθαι, ἵνα μὴ οἱ λοιποὶ

est, cohorte milliaria, instructo, hanc formam obseruari, vt ea quemadmodum prædiximus consistente, reliqui castra ponant.

65 Hostibus iam imminentibus, atque vnum in locum propè congregatis, si munitio aliqua propè fuerit, aut aliqua locorum difficultas, ne equos temerè ad pastum emitti sinas, sed & excubias tutò mitte, equos autem intra valli ambitum retine. Effice autem vt manibus suis quod frumenti pabulique est, finitimis in locis congregent, sed ita, vt cum impedimentorum administris omnibus ex partibus armati milites circum illos obambulent, ad subitas hostium incursiones repellendas.

66 Sin vno in loco diutius commoratus fueris, & tempus idoneum locusque similiter ad alimenta opportunus est, hostiumque copiæ eminus absfuerint, equi tum ad pastum emittantur, excubijs duabus aut tribus longo interuallo emissis frequenterque commutatis.

67 Si quos ad prædam emiseris, hi soli exeant. Sin quidam ex militibus illis admisti fuerint, propria tua autoritate mandatum diuulgari facies, vt nemo alius preter eos qui constituti sunt ad prædandum exeat. Post hoc mandatum si qui transgressores fuerint, capiantur, & ad suos ipsorum præfectos mittatur, vt ab illis castigetur, ne si impuniti sint,

reliqui cum securitate quadam ad prædandum excurrentes, deserant exercitum, atque adeo in periculo exercitus sic relictus sit.

68 Exquisitè diligenterque prouidebis, vt si vinum aut panis inueniatur, non confestim edant aut bibant, nisi per captiuos prius exploraueris, vtrumne salubria atque integra sint: quòd si ita esse inueneris, tum fruātur illis milites. Sed neque aqua in puteis aut aut cisternis aut alijs in vasis nisi exploratò vtantur: sæpe enim veneno huiusmodi inficiuntur, & lethalia sunt.

69 Hordeum enim sæpe sic veneno imbutum inueniebatur, & cùm reliquo pabulo deficerentur, milites ad equos asportando, inde pabulantes, equisque afferentes, complures equos perdiderunt.

70 Præcipies etiam exercitui, quemadmodum in capite de itinere faciendo explicuimus, vt si sæpe tumultus aliquis aut perturbatio in exercitu fuerit, ne huc illucque exercitus ciruncurset & circunferatur, sed illud ruant omnes vbi tumultus est: ex eo enim fiet vt aduersus hostes parati sint, si quid tale contingat, neque confusè inter se aut perturbatè misceantur.

71 Excubias quando in hostilem terram immittis, non solum in anteriorem partem emittas, eamque tutam conseruabis, sed etiam à tergo expeditos armatos-

λαμβάνοντες ἄδειαν, καὶ εἰς ἁρπαγὴν ἐκτρέχοντες, γυμνώσωσί σε ἀπὸ στρατοῦ, καὶ κινδυνεύσῃ ὅλος ὁ λαός.

68 Ἀκρίβειαν δὲ καὶ ἀσφάλειαν ἔχε· ἵνα ἐὰν τύχῃ καὶ εὑρεθῇ ἢ οἶνος, ἢ ἄρτος, μὴ τρώγειν αὐτὸν καὶ πίνειν προχείρως, ἐὰν μὴ πρότερον διὰ τῶν αἰχμαλώτων δοκιμάσῃς αὐτόν. καὶ οὕτως εὑρίσκων ἀπαθῆ καὶ ὑγιῆ, τότε ποιήσεις χρήσασθαι αὐτὰ τοὺς στρατιώτας. ἀλλὰ μηδὲ τὸ ἐν τοῖς φρέασιν ὕδωρ, ἢ κινστέρναις, ἢ λάκκοις, ἢ ἐν ἄλλοις ἀγγείοις. πολλάκις γὰρ διὰ φαρμάκων ἀφανίζονται, καὶ θανατηφόρα γίνεται.

69 Εὑρέθησαν γάρ ποτε κριθαὶ οὕτως φαρμακευθεῖσαι, καὶ μὴ ἐχόντων ἄλλοθεν τῶν στρατιωτῶν τοῖς ἀλόγοις ἀποτροφὴν, ἠναγκάσθησαν ἐκεῖθεν αὐτοῖς παραλαβεῖν τροφὴν, καὶ οὐκ ὀλίγοι διὰ τοῦτο ἵπποι ἀπώλοντο.

70 Παραγγέλλεις δὲ τῷ στρατῷ καθὼς ἐν τῷ περὶ ὁδοιπορίας ἡμῖν εἴρηται λόγῳ, ἵνα ἐὰν ὡς πολλάκις γίνηται ταραχὴ εἰς τὸν λαὸν, μὴ ἀλλαχοῦ ὧδε καὶ ἐκεῖσε τρέχειν αὐτοὺς καὶ περιφέρεσθαι. ἀλλ' ἐκεῖ ὁρμᾶν πάντας, ὅπου ἡ ταραχὴ γέγονεν. ἐκ τούτου γὰρ καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους ἕτοιμοι γίνονται ἐάν τι τοιοῦτον συμβῇ, καὶ οὐ συμφύρονται εἰς ἀλλήλους καὶ συγχέονται.

71 Τὰς δὲ βίγλας ἡνίκα εἰσβάλλεις εἰς πολεμίαν γῆν, μὴ μόνον κατὰ τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἀποστέλλῃς πάντοτε, καὶ τοῦτο μόνον ἀσφαλίζῃς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ νώτου ὄπισθεν εὐπλήκτους καὶ εὐό-

εὐόπλους στρατιώτας ἤγουν ἱκανὴν δύναμιν μετὰ χρησίμου ἄρχοντος. παράταττε τοὺς λεγομένους νωτοφύλακας, ὡς ἀπὸ δέκα μιλίων, ἢ ιέ. ἢ ὅσον οἶδας διάστημα, μετὰ βίγλας ἀκριβοῦς, διὰ τοὺς ὡς εἰκὸς ὑποστηρίζοντας ἐκ τοῦ στρατοῦ, ἢ δι᾽ ἀρρωστίαν, ἢ κατὰ ἑτέραν τινὰ χρείαν. ὅπως μὴ αἰφνιδίως οἱ ἐχθροὶ ἐπιπεσόντες συλλάβωνται αὐτούς.

72 Εἰώθασι γὰρ τότε μάλιστα ποιεῖσθαι τὰς ἐγχειρήσεις οἱ ἐχθροί, ὅτε καὶ ἀμερίμνως ὁδεύουσιν οἱ στρατιῶται, καὶ οἱ ἔμπροσθεν τοῖς ὄπισθεν εὐκόλως βοηθεῖν οὐ δύνανται.

73 Τοῦτο δὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γῇ ἐὰν ποιήσῃς, οὐκ ἀπρεπές ἐστι, διὰ τοὺς ὡς εἰκὸς ῥεμβομένους ὧδε κἀκεῖσε στρατιώτας, καὶ μὴ καλῶς διαγινομένους παρὰ γνώμην τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν. ἐκ τούτου γὰρ γινώσκεις τὶς ἀμελεῖ τῆς τῶν στρατιωτῶν καταστάσεως.

74 Περὶ δὲ στενῶν τόπων καὶ δυσβάτων διαβάσεως ἐν γῇ πολεμίων μεμνήμεθα καὶ παρεκελευσάμεθα τῇ σῇ ἐνδοξότητι, ὦ στρατηγέ, ὅτε περὶ τῆς ὁδοιπορίας διάταξιν ἐποιούμεθα. διὸ περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν διεξελθεῖν ἀπρόκαλον ἡγούμεθα, ὡς ἐκεῖθεν ἔχοντός σου ἤδη τὴν περὶ τούτων διάγνωσιν, ὥστε μὴ ἀπερισκέπτως καὶ ὡς ἔτυχεν ἀνάγκης χωρὶς ἐπιτηδεύειν εἰς δασεῖς καὶ δυσβάτους καὶ δυσχερεῖς τόπους διαβαίνειν.

75 Εἰ δέ τις ἀνάγκη τοῦτο γενέσθαι καταπείγῃ μετὰ τῆς εἰρημένης, ὡς εἴπομεν ἐν τῇ περὶ ὁδοιπορίας διατάξει, παρατη-

que milites, id eſt, idoneas copias aliquo cum honeſto præfecto inſtructas, (qui tergiſtites nominabantur) ad decem vel quindecim milliarium interuallum cum excubijs accuratis collocabis, propter eos qui vel per infirmitatem, vel alia de cauſa tardantur, & deſeruntur ab exercitu, vt ne hoſtes ſubitò irrumpentes illos intercipiant.

72 Incurſiones enim ab hoſtibus tum fieri conſueuerunt, quando ſecurè & ſine timore tranſeunt hoſtes, & qui anteriore in parte ſunt, poſteriorem partem minus iuuare poſſunt.

73 Hoc ſi noſtra in regione feceris, haud inutile fuerit, multis præſertim huc illucque palantibus, & præter præfectorum ſuorum mentem à ſtatione ſua recedentibus: ex eo enim cognoſces, qui milites in ordine fuerint, & qui à ſtatione ſua recedant.

74 De locorum anguſtijs, & difficilibus ad tranſeundum locis, mentionem fecimus in cap. de itinere faciendo, quare de illis iterum verba facere ſuperuacaneum eſt, cum inde harum rerum petere poſſis cognitionem, vt ne temerè & inconſideratè condenſa difficiliaque loca tranſire coneris.

75 Sin aliqua neceſſitas impellat, quemadmodum in cap. de itinere faciendo præſcripſimus, ea cautio adhibenda eſt ad ea loca

prætergredienda, maximè si in hostili terra fueris, hostesque imineant.

ρήσεως ποιεῖσθαι τὴν τῶν τοιούτων τόπων πάροδον, μάλιστα ἐν γῇ πολεμίᾳ, καὶ πολεμίων ἐπικειμένων.

76 Si hostes in terram vestram irruperint, ne coràm & apertè cum illis dimices, si vel maiores vel æquales hostium copiæ tuis fuerint, sed insidieris potius, structis insidijs, & alijs molitionibus, siue noctu siue interdiu, viasque illorum obstruas, munitionesque anticipes, vel per pedites, vel equites, vel per vtrosque, & pabulum in medio hostibus positum populare.

76 Ἐὰν δὲ πολέμιοι εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν εἰσβάλλωσι, σκοπός σοι ἔστω, ὦ στρατηγὲ, μὴ φανερῶς καὶ ἐκ παρατάξεως αὐτοῖς πολεμεῖν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτῶν. ἐὰν ὑπερέχῃ ἢ καὶ ἰσομετρὴς ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ ἐνεδρεύειν μᾶλλον δι' ἐγκρυμμάτων καὶ ἄλλων ἐπιτηδεύσεων, ἢ ἐν ἡμέρᾳ, ἢ ἐν νυκτὶ ἀσφαλῶς καὶ τὰς ὁδοὺς ἐμφράσσειν, καὶ προκαταλαμβάνειν ὀχυρώματα ἢ διὰ πεζῶν, ἢ διὰ καβαλλαρίων, ἢ δι' ἀμφοτέρων, καὶ ἀφανίζειν δαπάνας προκειμένας τῷ ἐχθρῷ.

77 Si cum hoste confligere cupis, tum potius facito quando à prædatione redit, quàm cum ad prędandum discedit: tum enim in præda occupatus est, & præterea labore lassatus: idque potissimum si prope tuos fueris, tum enim cum illis confliges, si quando tibi videbitur confligendum.

77 Εἰ δὲ βουληθῇς συμβαλεῖν τῷ πολεμίῳ ὅταν μᾶλλον ἐπανέρχεται ἀπὸ τῆς πραῖδας, ἢ ἐξέρχεται τῆς χώρας. τότε γὰρ καὶ εἰς τὴν πραῖδαν περισπᾶται καὶ κεκοπιωμένος ἐστὶ, μάλιστα ἐὰν καὶ τοῖς ἰδίοις ἐγγίζῃ, τότε οὖν σύμβαλλε αὐτῷ εἰ ἄρα βούλῃ συμβάλλειν.

78 Qui enim sum ipsius in terra est, negligentior ad pugnandum est, & multas occasiones habet vel vt seruetur, vel periclitetur. Qui verò alienam terram inuadit & depopulatur, si in tali perturbatione fuerit, in magnis ærumnis est, hoc secum reputans, fugam & tergiuersationem non modò periculum, verum etiam internecionem afferre.

78 Ὁ γὰρ ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ διάγων, ἀμελέστερον διάκειται περὶ τὴν μάχην, πολλὰς ἀφορμὰς ἔχων τοῦ σώζεσθαι, καὶ κινδυνεύειν οὐ βουλόμενος. ὁ δὲ τῆς ἀλλοτρίας γῆς ἐπιβαίνων καὶ κατατρέχων, ὅταν ἐν τοιαύτῃ γένηται ἀνάγκῃ, εἰς ἀπόνοιαν τρέπεται, πάντως λογιζόμενος ὅτι ἡ φυγὴ αὐτῷ εἰς κίνδυνον καὶ ἀπώλειαν γίνεται.

79 Teipsum ab omni vulnere offensioneque integrum securumque seruabis omni loco &

79 Χρεὼν δέ σε, ὦ στρατηγὲ, πάντοθε φυλάττειν ἑαυτὸν ἀπαθῆ καὶ ἀπλήγωτον, ἐὰν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ μάλιστα

λισα ἐχθρῶν παρακειμένων. σου γὰρ φυλαττομένου οὔτε πλατυνῶνται οἱ ἐχθροὶ εἰς βλάβην τῆς χώρας, οὔτε πολιορκίας εὐχερῶς τοῖς ὀχυρώμασιν ἐπάγειν δύνανται, ὑφορῶνται γὰρ καὶ ὑποπτεύουσι τὸν στρατὸν συνεστάναι.

80 Καὶ γὰρ εἴγε μοὶ δοκεῖ σοι συμβάλλειν δημοσίως τοῖς ἐχθροῖς, ὅμως οὕτως εὐτρεπίζεσθαί σε δεῖ, καὶ φαίνεσθαι, καὶ ὑπόνοιαν πᾶσι τοῖς τοῦ στρατοῦ παρέχειν, ὡς πάντως συμβάλλειν τοῖς ἐχθροῖς. τοῦτο γὰρ οἱ ἐναντίοι μανθάνοντες καὶ λυποῦνται καὶ συστέλλονται.

81 Ἐὰν δὲ τῶν ἐναντίων εἰς τὴν ἡμετέραν ἐμβαλλόντων, ὁ τόπος καὶ ἡ θέσις τῆς ἐκείνων χώρας ἐπιτηδεία ἐστὶ πρὸς τὴν ἔφοδον, δι᾽ ἑτέρου τόπου μᾶλλον ἐπιτηδείου πέμπειν στρατὸν ἐν αὐτῇ, ἵνα ἐκ τούτου περισπάσῃς τοὺς ἐχθρούς.

82 Πάντως δὲ καὶ τὴν θέσιν, ὡς εἴρηται, κατανοήσεις, καὶ τὰ διαστήματα, ἵνα εἴπερ γνωσθῇ τοῖς ἐχθροῖς τοῦτο, καὶ ὁρμήσωσι κατὰ τῶν πεμπομένων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ὁ ἡμέτερος στρατὸς δι᾽ ἑτέρου τόπου ἐξέλθῃ ἀπαθής. ὅπως μὴ ὁρμώντων τῶν ἐχθρῶν ἐκεῖθεν εἰς ὄψιν αὐτῶν περιπέσωσι.

83 Τοιοῦτον πεποίηκε νικηφόρος ὁ ἡμέτερος στρατηγός· ἀπλφέρου γὰρ τοῦ τῶν Σαρακηνῶν ἀμηρᾶ τὴν καππαδοκίαν καταδραμόντος, αὐτὸς τὴν ταρσὸν καὶ πᾶσαν τὴν κιλικίαν κατελῄσατο, πολλὴν Σαρακηνοῖς ἐργασάμενος τὴν βλάβην.

tempore, hostibus potissimum imminentibus. Hoc enim diligenter obseruato, neque se hostes ad depopulandam regionem nostram facilè dissipant, neque facilè munitionem aliquam obsidendo oppugnant. Exercitum enim nostrum colligi congregarique vnum in locum existimant.

80 Quanquam autem constitutum tibi sit minimè te velle cum hostibus confligere, assimulato tamen id te velle facere, & apparanda tibi omnia sunt, opinioque afferenda tuæ cum illis dimicationis. Hoc autem illi audientes magis excruciabuntur vexabunturque.

81 Si hostibus vestram in regionem irrumpentibus, locus & situs regionis illorum ad incursionem idoneus est, per alium locum contende magis exercitum ducere, vt hoc modo magis hostes perturbes.

82 Omninò autem, quemadmodum dixi, & situm aduertes, & interualla, vt si incursio nostra cognita hostibus fuerit, & impetum in eos conantur hostes facere, exercitus noster per alias vias securus discedat, vt ne hostes irruentes in conspectum illorum veniant.

83 Tale quippiam Nicephorus dux noster fecisse memoratur. Nam cum Apulpher Saracenorum dux Cappadociam depopularetur, ipse Tarsum vniuersamque Ciliciam vastabat, & multa damna Saracenis inferebat.

84 Hostibus regionem tuam, si id ita contingat, incursantibus, omnia quæ necessaria sunt, ad munitiones, castella, & loca ad capiendum difficilia conferantur: iumenta autem omnia ex ea parte regionis amandentur, vt ne si ab hostibus capiantur, fortiores hostes faciant.

85 Si plebs res bonaque sua ad loca quæ munita fortiaque videntur esse, non tamen sunt, adduxerint, prouidentia tua efficiendum est, vt ad fortiora munitiaque loca traducantur, vbi secura illis rerum suarum custodia erit.

86 Quæcunque natura minus munita sunt vel castella vel alia loca, firmanda iam sunt: & si partem aliquam exercitus sui ad ea oppugnanda hostes reliquerint, occultè ad repellendos vlciscendosque eos quosdam emittes, neque hostes permittas liberè pabulari, sed eos qui pabulatum eunt adoriaris, & capias, atque adeo hostes affliges.

87 Atque hæc quidem de incursionibus, siue tu in hostilem terram irruperis, siue hostes tuam inuadant, satis nobis dictum sit. Nunc alia quæ ad militiam pertinent, explicanda sunt, atque hoc in primis, quemadmodum speculatores in hostilem terram immittere, & quemadmodum hostium speculatores in exercitu nostro clàm latentes exquirere possumus.

84 Ἐχθρῶν τινῶν τὴν ὑπό σε χώραν, εἰ οὕτω συμβῇ, κατατρεχόντων, δέον ἐστὶ πάντα τὰ ἀναγκαιότερα πράγματα ἐν τοῖς ὀχυρωτέροις κάστροις ἢ τόποις ἀναλώτοις συλλέγειν, φυγαδεύειν δὲ τὰ ἄλογα τῆς χώρας, ἵνα μὴ μᾶλλον συλλαμβανόμενα ἰσχυροτέρους τοὺς ἐχθροὺς ποιήσωσιν.

85 Ἐὰν δὲ ὁ λαὸς ἢ πράγματα εἰς δοκοῦντα μὲν ὀχυρὸν τόπον, μὴ ὄντα δὲ ἀληθῶς, συνέλθωσι, πάντως δεῖ αὐτοὺς διὰ τῆς σῆς προνοίας μεθίστασθαι, καὶ εἰς ὀχυρωτέρους ἀπελθεῖν τόπους, ἔνθα καὶ ἄφοβος αὐτοῖς ἡ φυλακὴ γενήσεται.

86 Ὅσα δὲ μὴ κατὰ φύσιν ὀχυρά εἰσιν ἢ κάστρα, ἢ τόποι ἕτεροι, προασφαλίζου αὐτά. καὶ εἴ ποτε οἱ ἐχθροὶ βουληθῶσι παρακαθίσαι αὐτοῖς, μέρος τῆς στρατείας ἀφανῶς εἰς βοήθειαν καὶ ἐκδίκησιν ἔκπεμπε, καὶ μὴ ἐᾷς τοὺς ἐχθροὺς ἀδεῶς τὰς ἔξωθεν δαπάνας συλλέγειν. ἀλλὰ περισκόπει, καὶ τοὺς ἐπὶ συλλογῇ τῶν δαπανημάτων πεμπομένους ἐνέδρευε, καὶ συλλάμβανε, καὶ ἐντεῦθεν στενοχώρει τοὺς ἐχθρούς.

87 Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἐφόδων σοῦ τε πρὸς τὴν πολεμίαν, καὶ τῶν πολεμίων πρὸς τὴν σὴν γινομένων εἴρηται ἡμῖν. χρεὼν δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα χρήσιμα πρὸς στρατηγίαν δοκοῦσι καὶ ἀσφάλειαν διεξελθεῖν. καὶ μάλιστα περὶ τοῦ πῶς δέον κατασκοπεῖν τοὺς ἐχθρούς, καὶ ὅπως πάλιν τοὺς ἀπ᾿ ἐκείνων πεμπομένους κατασκόπους κρατεῖν λανθάνειν θέλοντας ἐν τῷ στρατῷ.

88 Δεῖ

88 Δεῖ οὖν σε σκοπεῖν ἀκριβῶς, ὦ στρατηγὲ, τὴν ποσότητα τῶν ἐναντίων δυνάμεως· πάντως καὶ πρὸς τοῦτο κανονίζειν καὶ διοικεῖν σε τὰ κατ' αὐτῆς. τὰ γὰρ σχήματα τῶν καβαλλαρικῶν τε καὶ πεζικῶν τάξεων, καὶ αἱ τῶν τόπων θέσεις, πολλὴν τῆς ποσότητος τοῦ λαοῦ διαφορὰν ποιοῦνται, καὶ ἂν ὑπέρβλητην περιστάγουσι πλάνην τοῖς ἁπλῶς καὶ ἀπείρως κατανοοῦσιν αὐτά. καὶ ὅτι ὁ λέγω ἀληθές ἐστι, μαρτυρήσει τάχα τῇ θεωρίᾳ ὁ μέλλων λεχθῆναι τρόπος.

89 Ὑπόθου γὰρ ἑξακοσίους καβαλλαρίους εἰς μῆκος ἐπὶ πεντακοσίους εἰς πλάτος τὰ παρατετάχθαι, ὃ γίνεται τριάκοντα μυριάδες, ἤγουν τριακόσιαι χιλιάδες καβαλλαρίων. ἑκάστου δὲ ἵππου εἰς τὸν τόπον τασσομένου κρατοῦντος πόδας τρεῖς κατὰ πλάτος, γίνονται πόδες χίλιοι ὀκτακόσιοι. καὶ ἑκάστου τοῦ ἵππου ἐν τῷ βάθει τασσομένου κρατοῦντος πόδας ὀκτὼ, γίνονται πόδες τετρακισχίλιοι. ὥστε γίνεσθαι ἐν τετραπλεύρῳ σχήματι ὑπὸ τοῦ μήκους τῶν χιλίων ὀκτακοσίων, καὶ τοῦ βάθους τῶν τετράκις χιλίων ποδῶν. ἑπτακοσίας εἴκοσι μυριάδας πόδας στερεούς. ἡ δὲ περίμετρος μόνη ἐπιφανείας ἔξωθεν διὰ τῶν τεσσάρων πλευρῶν, γίνονται πόδες μύριοι χίλιοι ἑξακόσιοι καὶ ἐπειδὴ δὲ οἱ ἓξ πόδες ποιοῦσιν ὀργυὰν μίαν. αἱ δὲ ἑκατὸν ὀργυαὶ ποιοῦσι στάδιον ἕν, τὰ δὲ ἑπτὰ καὶ ἥμισυ στάδια ποιοῦσι μίλιον ἕν, συνάγεται ἡ περίμετρος πᾶσα, ἤτοι οἱ μύριοι καὶ χίλιοι καὶ ἑξακόσιοι πόδες εἰς μίλια δύο

88 Omninò tibi hostium copiæ quantum potes cognoſcendæ ſunt, quanta magnitudine, quantiſque viribus ſint, atque ita tibi ſuſcipienda adminiſtrandaque contra illos omnia ſunt. Nam equeſtrium pedeſtriumque copiarum formæ, locorumque ſitus, magnam differentiam virium ac roboris in exercitu habent, & infinitum quendam errorem afferunt ijs qui ſimpliciter atque imperitè iſta æſtimant. Hoc autem, quod dico, verum eſſe quæ ſequuntur facilè demonſtrabunt.

89 Pone autem ſexcentos equites in longitudinem, & quingentos in latitudinem inſtrui, qui numerus continet trecenta millia equitum: vnumquenque equum loco ſuo conſtitutum habere, quod ad latitudinem ſpectat, pedes tres, ex quo fiunt pedes mille octingenti: vnumquenque quod ad altitudinem ſpectat habere pedes octo, ex quo fiunt pedum quatuor millia: itaque quadrata in forma propter longitudinem mille octingentorum pedum, & propter latitudinem quatuor mille pedum, ſeptingentæ viginti myriades pedum integrorum: ambitus autem externorum pedum circum per latera, vndecim millia, ſexcenti pedes. Et quando ſex pedes faciunt vlnam, centum vlnæ faciunt ſtadium, ſeptem ſtadia & dimidium faciunt milliare, conficitur ambitus vniuerſus vndecim millia ſexcenti pedes, duo

milliaria & sexcenti passus. Hac igitur forma capiuntur trecenta millia hominum, si perfectè addensentur. Sin rariores fuerint, ex densitatis ratione raritatis interuallum reputandum est, atque adeo ex loci spatio multitudinem populi animaduertere.

90 Trecenta hæc millia hominum in simplici extentoque contubernio instruemus. Vnoquoque equo in longitudinem aciei instructo, fiunt pedum nongenta millia, quæ in directum producta, duo millia passuum iuxta perfectæ densationis ratione faciunt. Quòd si dispersi dissipatique ambulent, multiplicem longè magis hoc loco locum possident: longeque plures videntur esse, cum dispersi sunt, quàm si ordinem stationemque suam seruarent. Sin in deflexo quodam loco eminentioreque incedant, longè plures esse putantur.

91 Itaque qui ad speciem aliquam pompamque exercitum demonstrant, vel tenuiore cum altitudine instruunt eum, vel eminus fusum dispersumq;. Antiquiores autem rei militaris periti pedestrem aciem, quando instructa est, quatuor cubitorum vnicuique viro spatium dabant. Vbi densabatur acies, duorum cubitorum spatium tribuebant in perfecta aggregatione militum, vt cubitum vnum haberet vnusquisque: qua ex mensura vnusquisque bonus speculator, & ex spacio loci, facilè reputabit nō

ἥμισυ δέκατον ἔγγιστα. ἐν τούτῳ οὖν τῷ διαστήματι καὶ σχήματι χωροῦνται αἱ τριάκοντα μυριάδες τῶν καβαλλαρίων κατὰ τελείαν πύκνωσιν. εἰ δὲ ἀραιότεροι ἵστανται, ἐκ τῆς πυκνώσεως ἐπιλογίζεσθαι δεῖ τὴν ἐνοῦσαν ἀραιότητα, καὶ οὕτως συμβάλλειν ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ τόπου τὸ πόσον τοῦ λαοῦ.

90 Τάξομεν δὲ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ἐπὶ ἁπλῆς ἀκίας καὶ ἐκτεταμένης. ἑκάστου δὲ ἵππου εἰς μῆκος τασσομένου τῆς παρατάξεως κρατοῦντος, ὡς εἴρηται, πόδας τρεῖς, γίνονται πόδες μυριάδες ἐνενήκοντα. οἱ ποιοῦσι διάστημα ἐπ' εὐθείας μίλια διακόσια ἔγγιστα, ταῦτα μὲν, ὡς εἴρηται, κατὰ τελείαν πύκνωσιν. εἰ δὲ διεσκεδασμένοι καὶ διεσκορπισμένοι κινοῦνται, ὁμολογούμενόν ἐστιν, ὅτι πολλαπλασίονα τοῦ μέτρου τούτου κατέχουσι τόπον, καὶ πλείονες τῶν ἐν τῇ τάξει ἑστώτων τῷ ὀφθαλμῷ ὑποπίπτουσιν. εἰ δὲ ἐν πλαγίῳ τόπῳ καὶ ὑψηλοτέρῳ περιπατοῦσιν, ἔτι πλέον.

91 Διὸ καὶ οἱ βουλόμενοι στρατὸν διὰ κόμπον τινὰ ὑποδεῖξαι, ἢ ἐπὶ λεπτοτέρου βάθους τάσσουσιν αὐτὸν, ἢ κεχυμένον μηκόθεν, ἢ διεσκεδασμένον καὶ διεσπαρμένον. οἱ δὲ παλαιότεροι τῶν τακτικῶν τὴν πεζικὴν τάξιν, ὅταν μὲν ἐστι τεταγμένη, τέσσαρας πήχεις ἴσωσι τὸν ἕνα ἄνδρα κατέχειν. ὅταν δὲ ἐστι πεπυκνωμένη, εἰς δύο πήχεις. ὅταν δὲ κατὰ συνασπισμὸν ἐν παρατάξει πῆχυν ἕνα κατέχειν τὸν στρατιώτην, ὥστε καὶ ἐκ τούτου τοῦ μέτρου ἀκριβὴς σκοπὸς κατὰ [illegible] ἀναλογίζεσθαι

ζεσθαι ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ μήκους τοῦ τόπου οὐ μόνον τῶν καβαλλαρίων ἀλλὰ καὶ τῶν πεζῶν τὸ πλῆθος.

92 Τοσαύτης τοίνυν διαφορᾶς οὔσης εἴς τε τὰς τάξεις καὶ εἰς τὰ σχήματα, οὐ δέον σε, ὦ στρατηγέ, εἰς ἀπείρους τῶν τοιούτων ἀνθρώπους τὰς σκούλκας, ἤγουν τὰς διὰ τῶν κατασκόπων τῶν σῶν διακρίσεις καταπιστεύειν, ἢ τὰς περὶ τούτων βίγλας. μηδὲ τοῖς παρ' αὐτῶν, ὡς ἔτυχε λεγομένοις πιστεύειν. ἀνείκαστον γάρ ἐστι τοῖς πολλοῖς, καὶ ἀκατανόητον, εἴγε ὑπὲρ τὰς εἴκοσι ἢ τριάκοντα χιλιάδας τὸ μέτρον ἐστὶ, καὶ μάλιστα ἐπὶ ἐθνῶν, οἵτινες πολλοὺς ἵππους ἐπισύρονται, διόπερ ἐμπείροις ἀνδράσι τὰ τοιαῦτα χρὴ καταπιστεύειν.

93 Μὴ δὲ προχείρως ἀγωνία ἐπὶ τῶν μακραῖς καὶ λεπταῖς παραλλάξεσι διὰ πλήθους ὑπόνοιαν. εἰ γὰρ μή εἰσιν ἀναλόγως ἔχουσαι καὶ τὸ βάθος μέγα, πόσον οὐκ ἔχουσι τὰς δὲ βαθείας πολυπραγμονείτωσαν οἱ κατάσκοποι, εἰ τὸ τοῦλδον συντέτακται τῇ παρατάξει ὄπισθεν, ἢ μόνοι ὁπλῖται εἰσί.

94 Τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ ποσοῦ δυνατόν ἐστιν ἀκριβέστερον γινώσκεσθαι διά τε τῶν προσφυγόντων πρὸς ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν κρατουμένων ἐχθρῶν, εἰ βουληθῇ τις καὶ διὰ παρόδου στενωτέρων τόπων, ἔτι διὰ τῶν ἀπλήκτων, εἰ συμβῇ αὐτοὺς ἡνωμένως ἀπληκεύειν.

95 Ἐὰν δὲ μὴ ἐστὶ φοσσάτον ἐχθρῶν ἐν μὲν τοῖς στενωτέροις τόποις δι' ὀλίγων κατὰ τὰς τῶν τόπων θέσεις ποίει τὰς σκούλκας, εἰς δὲ τοὺς ὁμαλοὺς καὶ γυμνοὺς τόπους ἐν διαφόροις μέρεσι διὰ πλειόνων ποίει τὰς σκούλκας, καὶ κατὰ συνέχειαν, καὶ ἀπὸ

modò equitum, verum etiam peditum numerum.

92 Cùm igitur tanta sit differentia in acie instruenda, atque in forma exercitus, minimè imperitis excubijs speculatoribusq; aut fortuitis quibusdam hominibus fides adhibenda est: minimè enim hoc percipi vulgò, comprehendique à plebeis potest, idque præsertim si supra ducenta aut trecenta millia hominum fuerint. Ethnicæ enim nationes, equos suosque arctissimè in acie adiungunt. Itaque peritis viris tali in causa credendum est.

93 Ne nimis præcipitanter dimices aduersus tenues longasque acies, propter opinionem multitudinis: quamuis enim certa quadam cum proportione non collocetur, neq; altitudinem pro numero suo iustā habēt, speculatores tamē diligenter altitudinē exquirant, vtrum impedimeta omnia à tergo aciei collocata sint, an soli armati ibi constituti fuerint.

94 Res hostium abs te melius cognoscantur, vel per eos qui ad te profugerunt, vel per hostes qui capti sunt, vel si quis voluerit per angustorum locorum transitū, vel etiam per castra, si contingat illos vno in loco ea ponere.

95 Si hostum fossatum nullum fuerit, in angustiorib. locis pro locorum situ paucos homines ad excubias collocabis: sin in æquabilibus expositisque locis diuersas in partes distribuantur,

plures ad excubias emittes, tum interuallo locorum distantes, tum continuè se mutuò admonentes, noctuque potissimum, qundo facile hostis poterit per cum locum quem voluerit clàm progredi, & nec opinatam incursionem facere. Præparabis autem excubias, vt quamuis paucæ fuerint, per interualla tamen locentur, & diuersis idoneisque in locis se mutuò frequenter commutent.

96 Bonorum speculatorum hoc officium est, prudentia & vigilantia, loca metusque hostium pernoscere.

97 Hi levi atque expedita armatura vtantur, equosque habeant celeres, vt sine offensione aliqua iter faciant. Exploratores autem siue speculatores securius in hostium copijs castrisque versentur, vt populares illorum esse videantur. Excubiæ autem fideles sint, & robusta corporis specie, animo alacri atque incitato, armatura splendida etiam reliquis militibus ante eant, vt vel aliqua præclara strenuaque re gesta domum redeant, vel si ab hostibus capiantur, ab illis tamen in admiratione sint.

98 Præfectum excubiatum vigilantem, prudentem, experientem, & non fortuitum quéuis eligas: neque enim tantum fortitudine, quantum prudentia ac vigilantia in excubijs agendis opus est.

99 Speculatores solos emittes hostibus iam eminus existenti-

διαστήματος, καὶ μάλιστα εἰς τὰς νύκτας, ὅταν εὐχέρειαν ἔχῃ ὁ ἐχθρὸς διὰ τοῦ τόπου οὗ ἂν βούληται λαθεῖν καὶ αἰφνιδιάσαι. προκανονίζειν τὰς βίγλας ἐὰν ὀλίγαι εἰσί, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ διαστήματος τὰς βίγλας δεῖ γίνεσθαι, καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐν διαφόροις τόποις τοῖς ἐπιτηδείοις καὶ συχνῶς ἀλλάσσεσθαι.

90 Γνῶθι δὲ ὅτι ἴδιον ἁρμοδίων κατασκόπων ἐστὶ, τὸ φρονήσει καὶ ἀγρυπνίᾳ τόπους τε καὶ κινήσεις πολεμίων κατασκοπεῖν.

97 Τοὺς δὲ τοιούτους ἐλαφρᾷ ὁπλίσει χρῆσθαι δέον, καὶ ἵππους ἔχειν ταχεῖς, εἰς τὸ ἀνεμποδίστως ὁδεύειν, καὶ τοὺς μὲν ἐξπλοράτωρας ἤτοι κατασκόπους δῆθεν ἀφοβώτερον συνδιάγειν τοῖς πολεμίοις, ὥστε ὁμογενεῖς αὐτοὺς εἶναι νομίζεσθαι, τοὺς δὲ βιγλάτορας πιστοὺς εἶναι, καὶ εἴδει σώματος ἀνδρείῳ, καὶ ψυχῇ εὐτόλμῳ, καὶ ὁπλίσει λαμπρᾷ, καὶ τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν διαφέρειν, ὥστε ἢ ποιήσαντάς τι γενναῖον ἔργον καὶ ἀνδρεῖον ἐπανελθεῖν, ἢ ζωγρηθέντας παρὰ τοῖς πολεμίοις θαυμάζεσθαι.

98 Τὸν δὲ ἄρχοντα τῆς σκούλκας ἄγρυπνον καὶ φρόνιμον καὶ ἔμπειρον ἐπιλέγου, καὶ μὴ τὸν τυχόντα. οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ἀνδρείας, ὅσον φρονήσεως καὶ ἀγρυπνίας δεῖται ἡ τῶν σκουλκατόρων χρεία.

99 Μόνους δὲ τοὺς κατασκόπους ἀπόστελλε μακρόθεν ἐπὶ τῶν πολεμίων, ἡνίκα

ζωϊκα μάλιστα βούλη μαθεῖν ἢ κίνησιν ἐχθρῶν, ἢ θέσιν ὁδῶν, ἢ τόπων ὀχυρώμασιν.

100 Ὅταν ἐπὶ τῷ καταχεῖν τινὰς ἐπιδρομὴ ᾖ, τότε ἀναμεμιγμένους τοὺς μετὰ σκουλκατόρων προσέταξε εἶναι, καὶ αὐτοὺς προεκτρέχειν, καὶ ἐξ ἀπλόντων ἤγουν ὑψηλῶν χωρίων κατασκοπεῖν, τοὺς δὲ σκουλκάτορας ἀκολουθεῖν ἐκείνοις, καὶ ὁδηγεῖσθαι παρ᾽ αὐτῶν.

101 Τὰς δὲ σκούλκας ἢ βίγλας ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καιροῖς μὴ ποιοῦ ἁπλᾶς ἀπὸ ἑνὸς μέρους, ἀλλὰ διαφόρους, καὶ ἀλλεπαλλήλους κατὰ τόπου θέσιν, καὶ ἀπὸ διαστήματος ἱκανοῦ. ἵνα εἰ συμβῇ τοὺς ἐχθροὺς διαλαθεῖν εἰς τοὺς ἄλλους περιπίπτοντες μὴ διαλάθωσι. καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ πρώτῃ βίγλᾳ ὄντας ὀλιγωτέρους ποιοῦ, τοὺς δὲ μετ᾽ ἐκείνους ἐν τῇ δευτέρᾳ πλείους, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ἔτι πλείους.

102 Μήτε δὲ καθίζειν, μήτε ἀνακλίνεσθαι τοὺς βιγλεύοντας παράγγελλε, καθάπερ καὶ ἐν ἑτέροις περὶ τούτου σοι παρηγγείλαμεν, ἵνα μὴ ῥαθυμότεροι τοῦ ἔργου αὐτῶν γινομένου ἀπόλωνται. καὶ γὰρ ἡ καθέδρα καὶ ἡ ἀνάκλισις ὕπνον μάλιστα φέρει. καὶ οἱ τοῦτο ποιοῦντες, ἀγρυπνεῖν οὐ δύνανται. ἀλλὰ μηδ᾽ ἂν ἐπαγγέλλωνταί τινες δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν βίγλαν κρατεῖν, πιστεύσῃς αὐτοῖς· ἡ γὰρ φύσις τὸ ἴδιον ἐπιζητεῖ, καί συ τὴν ἀσφάλειαν διὰ τοὺς βιγλεύοντας πάντως.

103 Ἡ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς τῶν ποδῶν στάσις μαραίνει τὸν ὕπνον καὶ μᾶλλον ἐγρηγό-

bus, si volueris vel motus hostium, vel situs viarum, vel locorum munitionem cognoscere.

100 Quando ad capiendos aliquos incursio fit, tum permistos hos exploratores cum excubijs mittes, atque hi quidem antecurrant, expeditioribus locis speculentur, excubiæ sequantur, & ducantur ab illis.

101 Excubias temporibus, necessarias non vnas simplices facies vna aliqua ex parte, sed diuersas & pro loci situ, idoneoque interuallo inter se positas, vt si hostes aliquos illorum lateant, tamen in alios incidentes cognoscantur. Atque in primis excubijs paucos collocabis, in secũdis plures, in tertijs his etiam plures.

102 Excubijs præcipies vt neque sedeant, neque recubent, quemadmodum antea alibi præcepimus, vt ne socordiores in re gerenda peccent. Sessio enim & recubatio, somnum maximè afferunt: qui autem hoc faciunt, vigilare non possunt. Sed neque si per totam noctem se vigilaturos recipiant, illis credas: natura enim quod ad se pertinet semper requirit, & tu quod tutissimum facto est facies, si excubiæ alias excubias excipientes noctem transmittant.

103 Pedibus omnino excubiæ consistant: hæc enim pedum sta-

tio somnum depellit, magis vigilantes eos qui stant facit. vbi verò lassati fatigatiq; sunt, commutentur, opportunis desciptisque horis noctis. Nisi enim diligenter ad vigilandum laborauerint, naturamque à somno refrænauerint, facilè ab hostibus trucidentur.

104 Itaque exquirendæ vigiliæ sunt, fideles præfecti mittendi, qui subitò excubias inuadant, & peruideant quemadmodum seruentur, & negligentes puniantur: quia magnum imperatori sua negligentia inferunt periculum.

105 Prudentes excubiæ quibusdam signis priusquam videant hostes animaduertere multitudinem hostium ex equorum collocatione & castris illorum possunt.

106 Si fossatum feceris, aut vallum, & vel fossa circummuniueris illud, vel aliqua alia materia, decretumque est equites intra fossatum deducere, ne longo interuallo ab illis excubias disiunxeris, vt ne importunè equi affligantur.

107 Eis qui ad excubias emittuntur præcipies vt capiant aliquos ex hostibus viuos, si possunt: & quemadmodum in venando, sic conentur & studeant excubias antè agere occultè & clanculum, vt hi quidem qui pauci sunt in conspectum solùm veniant, &

ρους τοὺς ἱσταμένους ποιεῖ. ὅταν δὲ ἡ χρεία, καὶ τότε κοπωθέντας ἀλλάσσεσθαι κατὰ τὰς δεύσας τῆς νυκτὸς καὶ διαμερισθείσας αὐτοῖς ὥρας. εἰ γὰρ μὴ φροντίσωσιν ἐπιμελῶς ὅπως ἀγρυπνήσωσι τὴν φύσιν πέως τοῦ ὕπνου χαλινώσοντες, ῥᾳδίως ἂν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπολοῦνται.

104 Διὸ χρή σε καταζητεῖν τὰς βίγλας καὶ ὅπως γίνονται, καὶ πέμπειν τοὺς στοτέρους τῶν ἀρχόντων τοὺς ὀφείλοντας αἰφνιδιάσαι, καὶ ἐπιδεῖν πῶς αὗται γίνονται, καὶ τοὺς ἀμελοῦντας τιμωρεῖσθαι, ὡς αἰτίους μεγάλου κινδύνου τῷ στρατηγῷ γινομένους.

105 Ὑπολαμβάνω δὲ ὅτι ὁ ἔμπειρος σκουλκάτωρ δύναται ἀπό τινων σημείων, καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν αὐτὸν τοὺς πολεμίους, κατανοῆσαι τὸ μέτρον τοῦ πλήθους αὐτῶν ἐκ τῆς τῶν ἵππων αὐτῶν συστάσεως, καὶ ἐκ τῶν ἀπλήκτων αὐτῶν. δύναται δὲ καὶ τὸν χρόνον στοχάσασθαί ποτε διὰ τοῦ τόπου παρελθὼν ἐκ τῆς τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνθρώπων κόπρου.

106 Ἐὰν δὲ φοσσάτον ποιήσῃς, ἤγουν χάρακα, καὶ τάφρῳ ἢ οἰκοδομήματι ὀχυρώσῃς αὐτὸ ἤ τινι ἑτέρᾳ ὕλῃ. δόξῃ σοι δὲ ἔσωθεν εἰσαγαγεῖν τοὺς καβαλλαρίους, μὴ πολὺ ἀπὸ διαστημάτων ποιήσῃς τὰς βίγλας, ἵνα μὴ συντρίβωνται ἀκαίρως οἱ ἵπποι.

107 Πάντως δὲ τοὺς πεμπομένους ἐπὶ σκοῦλκαν παραγγέλλῃς ὥστε ζωγρῆσαι τινά, καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν κυνηγίων οὕτως σχολάζειν σπουδάζειν, ὥστε πρὸς σκουλκεύειν καὶ ἀσυμφανῶς καὶ ἀγνώς ὡς τοὺς μὲν δι' ὄψεως φαίνεσθαι ὀλί-

γους

γίους ὄντας καὶ ὑποχωρεῖν, ἄλλους δὲ κεκρυμμένους καὶ ἀφανῶς καταπυκλοῦν πρὸς τὴν τῶν τόπων ἐπιτηδειότητα. καὶ ἀλλαχοῦ μὲν δεικνύειν ὄψιν ἐπὶ μόνως ἐπέρχεσθαι μετὰ πλειόνων λεληθότως καὶ διανυκτερεύειν μάλιστα ὅταν μακρόθεν δοκοῦσιν εἶναι οἱ πολέμιοι, ὅταν οὐδὲ ὑπόνοιαν ἔχουσι τούτου τοῦ δράματος.

108 Τὰς δὲ γινομένας βίγλας μὴ μόνον τοὺς ἐναντίους μὴ εἰδέναι καλὸν, μηδὲ τοὺς ἰδίους, λανθάνειν δὲ καὶ τὸν σὸν στρατὸν, ἵνα ἐάν τινες ὡς εἰκὸς προσφυγεῖν τοῖς ἐχθροῖς βουληθῶσιν ἐκ τοῦ στρατοῦ, ἀδοκήτως ταύταις περιπέσωσιν.

109 Ἐὰν δὲ βουληθῇς κατασκόπους κρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν, δέον σε θαῤῥῆσαι τοῖς ἄρχουσι τὸ πρᾶγμα, ἵνα ἕκαστος τοῖς ὑπ' αὐτὸν στρατιώταις καὶ τοῖς λοιποῖς παραγγέλλῃ, ὅτι τυχὸν τῇ ἐξῆς περὶ δευτέραν ἢ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας μετὰ τὴν πρώτην φωνὴν τοῦ βουκίνου, εἴτε στρατιώτης, εἴτε παῖς ἐστιν ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν τένταν ἵνα εἰσέλθῃ, καὶ μηδεὶς τολμήσῃ ἔξωθεν τῆς τέντας εὑρεθῆναι, ἐπεὶ σωφρονίζεται. καὶ μετὰ τὸ πάντας εἰσελθεῖν τοὺς ἄρχοντας, μένειν ἔξωθεν τῶν τεντῶν, εὕρωσιν αὐτοὶ, κρατήσωσιν αὐτούς. τοὺς δὲ ὡς εἰκὸς εἰσερχομένους εἰς τὰς τέντας, οἱ τῶν κοντουβερνίων συλλαβῶνται, καὶ κρατήσουσι καὶ παραδώσουσι τῷ ἰδίῳ ἄρχοντι. ἓν γὰρ γίνεται τῶν δύο εἰς τὸν κατάσκοπον, ἢ γὰρ ἔξωθεν ἱστάμενος συνέχεται ὡς μὴ εἰδὼς ποῦ ἀπελθεῖν. ἢ καὶ ὡς εἰκὸς ἐὰν θαῤῥήσῃ εἰσελθεῖν ἔν τινι τῶν κοντουβερνίων, ὡς ξένος ἐπιγινώσκεται.

discedant iterũ, alij autem abditi pro locorum commoditate includere eos, si possunt, conentur, atque vno in loco se tantum ac si pauci essent demonstrare, alio ex loco cum pluribus clanculum inuadere, & pernoctent, maximè quando hostes eminus fuerint, & opinionem alicuius talis facti habuerint.

108 Excubias tuas non modò hostes tui, sed ne milites tui, si fieri possit, agnoscant, vt si quidam profugere ad hostes tuos voluerint, imprudentes in excubias tuas incidant.

109 Si hostium speculatores capere studes, communicandum cum reliquis præfectis tuis hoc negotium est, vt vnusquisque militibus suis reliquisque præcipiat ad horam diei secundam aut tertiam, & ad buccinæ primum sonitum, siue miles siue minister sit, singuli ad sua tentoria veniant, nemoque audeat extra tẽtoria esse, ne supplicio cõstringatur. Vbi omnes ingressi in tentoria sua fuerint, præfecti foris maneant, & si quos viderint foris, eos comprehendant. Eos verò qui in tentoria ingrediuntur, vnumquodque contubernium capiet, & suo præfecto tradet. Vnum enim è duobus necesse est fieri: vel vt foris speculator maneat, & nesciat quò se conferre debeat, vel si ingredi audeat cum aliquo contubernio, quasi hospes

cognoscatur, & contubernij præfecto tradatur.

110 Omnes autem qui hoc modo inueniuntur, exquiri atque examinari oportet, siue Romani, siue alienigenæ fuerint, atque adeo veritatem ab illis quæri.

111 Hæc res fieri possit in fossatum coacto exercitu vel pedestri vel equestri, vel dispersis diuisisque separatim castra ponentibus, vel rursus per cohortes castra habentibus.

112 Alijs quibusdam huiusmodi & similibus signis diuersis prædictorum speculatorum comprehensio esse solet, quæ necessariò efficienda sunt, vt diuersa signa præceptaque adhibeantur. Simul enim hoc modo speculatores hostium tenentur, & milites præfectis suis obedire assuefiunt, & imperata illorum studiosè facere, si vel mediocriter castigentur qui negligentes mandatorum fuerint. Si enim mandatum aliquod detur militibus à præfecto, qui curiosius in hoc inquirit, is speculator hostium deprehenditur, alienus à tessera, & socialis exercitus signo carens.

113 Non abs re fuerit formas & mandata dare militibus quando maximè vacat, vt explorentur milites, atque ad ea custodienda assuefiant.

114 Si speculatores hostium ceperis, ne vno atque eodem modo illos tractaueris: sed si co-

καὶ παραδίδοσθαι τῷ ἄρχοντι τοῦ κοντουβερνίου.

110 Πάντας οὖν τοὺς ὁπωσοῦν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον εὑρισκομένους δεῖ κρατεῖσθαι, εἴτε ῥωμαῖοι δοκοῦσιν εἶναι, εἴτε ἀλλόφυλοι, καὶ ἐξετάζεσθαι, ὥστε ἐκεῖθεν εὑρίσκεσθαι τὴν ἀλήθειαν.

111 Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ἐν φοσσάτῳ συνηγμένου στρατοῦ ἢ πεζικοῦ ἢ καβαλλαρικοῦ ἐπιτηδείως, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸ μέρος μεμερισμένων, ἢ πάλιν κατὰ τάγμα ἀπληκευόντων.

112 Γίνεται δὲ καὶ ἑτέρων τοιούτων καὶ ὁμοίων σημείων διαφόρων ἡ ἐπίγνωσις τῶν εἰρημένων κατασκόπων, ἅτινα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐπιτηδεύειν, ὥστε διάφορα σημεῖα ἤτοι παραγγέλματα ποιεῖν. ἅμα γὰρ καὶ οἱ κατάσκοποι τῶν ἐχθρῶν ἐκ τούτων φανεροῦνται, ἅμα δὲ καὶ οἱ στρατιῶται ἐθίζονται πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν, καὶ φυλάττειν ἐπιμελῶς τὰ μανδάτα, ἐὰν μάλιστα μετρίως πως σωφρονίζωνται οἱ ἀμελοῦντες περὶ αὐτά. ἐὰν γὰρ τὸ παράγγελμα δοθῇ παρὰ τοῦ ἄρχοντος τοῖς στρατιώταις, μυστικώτερον καὶ τοῦ [ἐρωτώμενον?] ἀγνοεῖ ὁ κατάσκοπος τοῦ ἐχθροῦ ταχέως εὑρίσκεται ἀλλότριος [illegible] τοῦ συνθήματος, καὶ οὐκ ἔχων τὸ σύσσημον τοῦ φιλίου στρατοῦ.

113 Οὐκ ἄτοπον δὲ, ἀλλὰ καὶ σχήματα καὶ μανδάτα διδόναι, καὶ ἐν ἔθει γίνωνται τοῦ φυλάττειν.

114 Ἐὰν δέ ποτε συλλάβῃς κατασκόπους, μὴ κέχρησαι εἰς αὐτοὺς μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ πάντοτε, ἀλλ' ἐὰν μὲν

ἀσθενέ-

ταῖς στρατιώταις ὅταν μάλιστα ἐν καιρῷ ὦσιν· ἵνα καὶ δοκιμασθῶσιν.

ἀσθενέστερα μᾶλλον τὰ σὰ εἶναι παρὰ τῶν πολεμίων νομίζεις, ἤ τε κτείνειν τούτους, ἢ συνέχειν ἐν ἀσφαλεῖ φρουρᾷ. ἐὰν δὲ καθοπλισμὸν ἔχῃς ἰσχυρὸν καὶ καλὸν, καὶ παρασκευὴν ἱκανὴν, καὶ δύναμιν πολλὴν, καὶ εὐεξίαν, ἤτοι μέγεθος καὶ ῥῶσιν σωμάτων, καὶ πειθήνιον στράτευμα, καὶ ἄρχοντας ἀρίστους καὶ ἀνδρείους, καὶ ἐμπειρίαν μεμελετημένην, στῆσον μὲν τὴν στρατείαν ἐν κόσμῳ καὶ καταστάσει πρὸς κόμπον. παράλαβε δὲ τοὺς κατασκόπους, καὶ ταύτην ἐπίδειξον αὐτοῖς. τάχα δὲ, εἰ τοῦτο ποιήσας ἀθόους αὐτοὺς ἀποπέμψῃς εἰς τοὺς ἰδίους, οὐκ ἂν ἁμαρτήσῃς. καὶ γὰρ ἀπελθόντες ἅπερ εἶδον, ἀναγγελοῦσι τοῖς ἰδίοις. τὰ μὲν γὰρ πλεονεκτήματα τῶν ἀντιπάλων ἀπαγγελλόμενα πολλάκις ἀναγκάζει φοβεῖσθαι τοὺς ἀκούοντας, τὰ δὲ ἐλαττώματα αὐτῶν θαῤῥεῖν τοὺς ἀντιτεταγμένους παρεσκεύασεν.

115 Ὥστε εἰ μὲν ἐλαττώματα ἔχεις, ἀπολέσθωσαν οἱ κατάσκοποι. εἰ δὲ πλεονεκτήματα μᾶλλον ἀπολυθέντες καὶ διηγούμενοι τοῖς ὁμοεθνέσιν εἰς δειλίαν αὐτοὺς περιστήσουσιν.

116 Ἐὰν δὲ πρόσφυγες ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν πρός σε παραγίνωνται, καὶ ἢ ὥραν τινὰ ἐπιθέσεως, ἢ ὁδὸν ἐπαγγέλλονται ὑποδείξειν, καὶ προπορεύεσθαι, καὶ διὰ σκοπῶν ἀοράτων εἰς τοὺς πολεμίους εἰσαγαγεῖν, μὴ ἁπλῶς πίστευε, ἀλλὰ δήσας αὐτοὺς οὕτως ἄγε, παραγγέλλων αὐτοῖς ὅτι, ἐὰν μὲν ἀληθεύωσιν, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ νίκῃ πάντα ποιήσωσι τοῦ στρατεύματος, ὠφελείας καὶ δω-

pias tuas hostium exercitu imbecilliores esse iudicaueris, vel interfice eos, vel firma in custodia detine. Sin armaturam habeas bonam, apparatum idoneum, copias multas, robur iustum, firmitatem corporum, obedientem exercitum, strenuos milites, expereintiam acrem, omnes copias tuas ordine quodam ad pompam instrues, easque hostium speculatoribus demonstrabis: quod vbi feceris, illos saluos atque integros ad suos remittes. Nam eò cùm venerint, quæ viderunt omnia commemorabunt. Ac sæpe omnium rerum exoptata affluentia hostes in timorem conijcit, quemadmodum si subsidijs omnibus destituerere, magnam illis alacritatem afferret.

115 Quocirca si te meliores multò habere iudicaueris, illos domum abire permittas, vt hæc narrantes perturbationem aliquam hostibus inuehant. Sin deteriore in loco quàm hostes fueris, trucidentur, nec permittantur ad suos redire.

116 Si transfugæ aliqui ab hostibus ad te defecerint, & vel tempus incursionis vel viam promittunt se monstraturos, & duces futuros, & modis quibusdam haud cognitis ad exercitum hostium ducturos, ne omnino credas illis, sed ligatos eos duces tecum, promittens illis, si verum dixerint, & ad salutem victoriamque exercitus nostri omnia fecerint, se multa dona munera-

que à nobis recepturos: sin mentiantur & deceperint, & in periculum conijcere nostros voluerint, illo ipso tempore ibi in vinculis ab ijs qui in periculum venerint trucidandos esse. Nam transfugæ fides certissima est, tum hostis ad te, tum tui ad hostem, si minimè suijpsius vitæ dominus sit, sed potestatem illius habeant, vel ad quos confugit, vel à quibus aufugit. Atque hæc quidem de illis nobis dicta sunto.

ρεας καταξιωθήσονται. εἰ δ᾽ ἐξαπατήσωσι καὶ ψεύσωνται εἰς τοὺς ἰδίους ἐπιρρίψαι βουλόμενοι τὸ στράτευμα, γινωσκέτωσαν ὅτι παρ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὄντες ἐν δεσμοῖς ὑπὸ τῶν κινδυνευόντων κατασφαγήσονται. καὶ γὰρ προσφύγου πίστις βεβαιοτάτη, εἴ τε πολεμίου πρὸς σέ, εἴ τε ἀπό σου πρὸς τοὺς πολεμίους, τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν κύριον τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἀλλὰ τοὺς ἡγουμένους αὐτοὺς, ἢ ἐν οἷς προσέφυγεν, ἢ ἐξ ὧν ἀπέφυγε.

CAP. XVIII.

ΔΙΑΤΑΞ. ιη.

De diuersarum gentium & Romanorum studio in aciebus instruendis.

Περὶ μελέτης διαφόρων ἐθνικῶν τε καὶ ῥωμαϊκῶν παρατάξεων.

DEinceps iam de diuerso studio acierum instruendarum, quibus aliæ nationes, & quibus Romani Imperatores initio vtebantur, verba faciemus, vt ijs cognitis, non modò si opus sit vti possis, sed alia quędam præterea excogites. Solertia enim imperatoria vbi occasionem rerum gerendarum ceperit, non in ijs solùm quæ inuenta sunt consistit, sed etiam multò plura ac sæpe meliora excogitat.

Τοσαῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω καὶ περὶ τούτων. ἑξῆς δὲ καὶ διαφόρων παρατάξεων καὶ μελέτας ὑπαγορεύσω τῶν τε ἄλλων ἐθνικῶν καὶ ὅσαις ἐχρήσαντο κατὰ διαφόρων ἐθνῶν οἱ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων κατάρξαντες πάλαι στρατηγοὶ, ἵνα ταύτας κατανοήσας, οὐ μόνον αὐτὸς τοῖς αὐτοῖς χρήσῃ στρατηγήμασιν ἐν τῷ δέοντι καιρῷ, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πλείω τούτων προεπινοήσῃς. ἀγχίνοια στρατηγοῦ ὅταν τὴν ἀφορμὴν δράξηται πραγμάτων στρατηγικῶν οὐ μέχρις ἐκείνων ἵσταται μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείω τούτων προσεφευρίσκειν δύναται.

2 Ἡ μὲν οὖν συνεχὴς γυμνασία τῶν τακτικῶν κινήσεων ὠφέλειαν μὲν πολλὴν τῷ στρατιώτῃ ποιεῖ, κατάδηλος δὲ αὐτὴ τοῖς ἐχθροῖς εὐχερῶς γίνεται διά τε κατασκόπων τῶν ἀπὸ ἐχθρῶν, καὶ τῶν ὡς εἰκὸς προσφευγόντων εἰς αὐτούς. καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις μεθοδευομένη καὶ κατανοουμένη ἄπρακτος εὑρίσκεται.

3 Ἀρκεῖ οὖν ἡ παρ' ὑμῶν ὁρισθεῖσα γυμνασία ἐν τῇ περὶ αὐτῆς ἡμῖν εἰρημένῃ διατάξει ἁρμοζομένη καὶ μηδὲ πρὸς βιγλίζεσθαι ποιοῦσα πᾶσαν τὴν παράταξιν.

4 Ἐὰν δὲ τύχῃ εὐκαιρία πολλὴ πρὸς μείζονα γυμνασίαν καὶ μετεωρισμὸν, δεῖ τότε διαφόρους μὲν τάξεις καὶ γυμνασίας τὰ μέρη, ἤγουν τὰς τούρμας, ἢ δρούγγους, ἢ τὰ βάνδα τῶν κομήτων καθ' ἑαυτὰ ἐπιτηδεύειν, τοῦτ' ἐστὶ καὶ τὰς λεχθείσας πρὸς τὸ χρειῶδες καὶ ἄλλας ἐκ περιουσίας οὐκ ἀναγκαίας ἀεὶ, ἀλλ' οὖν ἔν τινι καιρῷ ποτὲ χρησίμους.

5 Ἵνα τῇ ἑκάστῃ τάξει καὶ γυμνασίᾳ γνώρισμα ἴδιον ἐπιτεθῇ, καὶ οἱ μὲν στρατιῶται τὴν διαφορὰν ἑκάστης παρατάξεως γνωρίζωσιν ἐν συνηθείᾳ τῶν κινήσεων γινόμενοι, καὶ μὴ ξενοφωνῶσιν, ὡς οὐκ εἰδότες ὅταν αὐτοῖς ἀθρόως ἀγγελθῇ τις παράταξις. μὴ οἴδασι δὲ τὴν μέλλουσαν τάξιν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ γίνεσθαι κατ' αὐτὸν τὸν τοῦ πολέμου καιρόν.

2 Assidua enim aliqua bellicorum motuum exercitatio, vtilitatem permagnam militi apportat: sed ea hostibus facilè indicatur, vel per hostium speculatores, vel per transfugas qui ad hostes defeceruut. Itaque sæpe alia excogitata bene atque exercitata astutia, irrita nulliusque momenti est.

3 Quæ à nobis in capite de exercendis militibus commemorata est exercitatio, ea quoniam simplex est, & ad vniuersam aciem accommodari potest, neque facilè efferri hostibus aut diuulgari potest, satis esse militibus idonea & accommodata potest.

4 Sin aliqua opportunitas interueniat ad exercitationem agitationemque militum maiorem suscipiendam, diuersis formis exercitationibusque turmas, cohortes milliarias, reliquasque cohortes agitabis, tum ijs quæ ad vsum necessariæ sunt, tum ijs quæ superuacaneæ sunt: quæ quanquam omni tempore necessariæ non sint, interdum tamen vtiles esse solent.

5 Vnicuique aciei exercitationique certa quædam nota adhibeatur, vt qui in quotidiano bellicorum motuũ vsu milites sunt, vniuscuiusq; aciei differẽtiam cognoscant, neque quasi peregrini aut hospites ignorent, quando aliquid illis agendum præcipitur, quænam potissimum aciei forma ipso belli tempore ab Imperatore præscribatur.

6 Forma differentiæ acierum triplex eſt, vna vtilis, qua etiam Romani vti conſueuerunt. Ea eſt, quæ cohortes ſuas confusè inſtructas, & non in proclaſtas, id eſt, curſores, aut vindices, id eſt, defenſores diuiſa eſt, ſed omnes cohortes ſimul inſtructas, neque in tres aut in duas partes diſtributas habet. Qua in parte duobus cornibus, quaſi ad circumcludendos alios, ſatis iuſtum ſpatium capientibus, & ad ſe mutuò iterum reclinantibus, dextrum cornu exterius, ſiniſtrum autem interius orbiculatim contrariam inter ſe profectionem obambulet. Qua forma menſe Martio equites inter ludendum vtebantur.

7 Alia forma eſt, quando in acie curſores & defenſores inſtruuntur: cumque hæ partes diuiſæ ducentos aut quadringentos contineant, longo interuallo à ſe diſtent, & inter mouendum, velut facto agmine curſores ad inſequendos alios exeant, deinde redeant, interdum quidem per opportuna loca eò dilabantur, & ſimul cum defenſoribus aduerſum hoſtes procedant, interdum per eadem ſpacia redeant, & in extremis oris duarum partium ijdem appareant qui antè in illis collocabantur.

8 Alia forma eſt, quando vna quædam acies inſtruitur, & media pars in defenſores, reliquæ

6 Εἰσὶν οὖν διαφοραὶ τῶν τάξεων τῶν κατὰ σχῆμα γινομένων τρεῖς. ὧν μία ἡ χρειώδης, ἣ τινι καὶ ῥωμαίοις χρῆσθαι σύνηθες. καὶ εἰ μέν ἐστιν εἴ τις ἀδιακρίτως ἔχουσα τὰ τάγματα, τουτ᾽ ἔστιν οὐκ εἰς κούρσωρας ἤτοι προκλάστας καὶ διφένσωρας ἤτοι ἐκδίκους διῃρημένα, ἅ τινα χρὴ ἐπὶ μιᾶς παρατάξεως τάττειν, καὶ οὐκέτι εἰς τρεῖς ἀλλὰ εἰς δύο μοίρας διαιρεῖν, ἐφ᾽ ᾧ κινούντων τῶν δύο κεράτων πρὸς κύκλωσιν, καὶ πρὸς ἄλληλα ἐπικλινομένων καὶ ἐμπεριλαμβανόντων εὔκαιρον χωρίον, τὸ μὲν δεξιὸν κέρας ἐξώτερον, τὸ δὲ ἀριστερὸν ἐσώτερον, παρερχόμενον κυκλοειδῶς, τὴν ἐναντίαν ἀλλήλων ἐλαύνωσιν, ὃν τρόπον ἐν τῷ μαρτίῳ μηνὶ ποτὲ οἱ καβαλλάριοι ἔπαιζον.

7 Ἡ δὲ ἄλλη ἐστὶ παράταξις, ὅταν ἐπὶ μιᾶς τάξεως τάσσονται ὑπὸ κούρσωρας καὶ διφένσωρας, διῃρημένας δὲ τὰς μοίρας ἀπὸ διακοσίων ἢ υ ἀλλήλων ἀποδιεστώσας, καὶ ἐν τῇ κινήσει συνελασίᾳ τῶν κουρσώρων ἐξερχομένων εἰς καταδίωξιν, εἶτα ὑποστρεφόντων, ὅτε μὲν εἰς τὰ διαλείμματα ἤτοι εἰς τὰ εὔκαιρα χωρία αὐτοῖς ἐξελίσσεσθαι, καὶ ἅμα τῶν διφενσώρων χωρεῖν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ποτὲ δὲ ὑποστρέφοντας δι᾽ αὐτῶν τῶν διαστημάτων ἀπέρχεσθαι, καὶ ἐπὶ τὰ ἄκρα τοῦ μέρους φαίνεσθαι τοὺς ἐκ τῶν δύο μερῶν κούρσωρας ἕκαστον ὡς ἐτάχθη.

8 Ἡ δὲ ἑτέρα παράταξις ἐστίν, ὅταν ἐπὶ μιᾶς παρατάξεως τάσσωνται, καὶ ἡ μὲν μέση μοῖρα εἰς διφένσωρας γίνεται, αἱ δὲ

αἱ δὲ ἑκατέρωθεν αὐτῆς μοῖραι εἰς κούρσωρας εἶτα τὸ ἐλασίας ὡς ἐπὶ διώξιν ...ομένης, ἡ μὲν μέση μοῖρα ἐν τάξει ἐπακολουθεῖ ὡς διφένσωρας ἐξέρχον. εἶτα ἐν τῷ ὑποστρέφειν ἡ μὲν μία μοῖρα μένει, ἤτοι ἐμβραδύνει ἔξω, ἡ δὲ ἄλλη συνελασία ὑποστρέφει ὡς ἐπὶ τοὺς διφένσωρας, καὶ πάλιν κινοῦσι τρέχουσα δι᾽ ἑνὸς μέρους ἐπέρχεται, καὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ μία παρὰ μία μοῖρα ἀντιπρόσωπα ἀλλήλων εὑρίσκονται, μὴ ἐγκρούουσαι ἑαυταῖς.

9 Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη ὁμοιότροπος αὐτῆς εἰς τὸ ἐναντίον ταισσομένη. τουτέστι τὴν μὲν μέσην μοῖραν κούρσωρας ἔχουσα, τὰς δὲ ἑκατέρωθεν δύο μοίρας διφένσωρας, ἐν ταῖς εἰρημέναις κινήσεσιν.

10 Ἡ μέντοι συνήθης ῥωμαίοις τάξις καὶ γυμνασία αὕτη πρὸς πᾶν ἔθνος ἐπιτηδεία ἡμῖν φαίνεται. τουτέστιν ὅταν εἰς δύο τάξεις εἰς προμάχους καὶ βοηθοὺς τάσσεται ὑπὸ κούρσωρας, καὶ διφένσωρας πλαγιοφυλακάς τε καὶ ὑπερκεραστὰς, καὶ ἐνέδρους, καὶ νωτοφύλακας, κατὰ τὸν πρῶτον λεχθέντα ἡμῖν τρόπον.

12 Χρὴ οὖν ἢ τὰς εἰρημένας διαφορὰς τῶν παρατάξεων ἐθίζειν τὸν στρατὸν, ἵνα μή που βιλίζεται ἡ ἀναγκαιότερα ἢ τῆς πρώτης τάξεως γυμναζομένης, τὴν δευτέραν τάξιν μὴ φέρειν μετ᾽ αὐτῆς, ἀλλὰ μόνην τὴν πρώτην ἄνευ πλαγιοφυλάκων καὶ ὑπερκεραστῶν δηλονότι καὶ ἐνέδρων καὶ νωτοφυλάκων, ὅπερ πλέον ἡμῖν ἁπλούστερον καὶ ἀναγκαιό-

partes in cursores conferuntur: deinde excursio quædam quasi ad insequendos alios fiat, & media pars quasi defensores consequatur, reliquæ partes vtrinque quasi cursores exeant, tum in redeundo vna pars cunctatur, & tardat foris, altera quasi facto agmine cedit ad defensores, & cursus procedente iam ea quæ constitit defensores versus, altera in occursum illius currens per vnam partem transit, atque hoc modo vna pars alteri ex aduerso esse inuenitur, cùm seipsas non pellant.

9 Alia quædam forma est huic omnino contraria, quæ mediam partem cursores habet, reliquas vtrinque partes ad defensores confert.

10 Consueta hæc Romanis acies aduersus omnes nationes vtilis & commoda esse videtur quando acies in propugnatores & subsidiarios, id est, cursores & defensores, lateranos, cornistites, tergistites, & insidias diuiditur, quemadmodum suprà à me commemoratum est.

11 Hæ exercitationes sic suscipiendæ sunt, vt ne hostibus notæ peruagatæque fiant. Prima igitur acies instructa, secundam simul secum aciem non habeat, sed seipsam solam, sine lateranis & cornistitibus, sine tergistitibus & insidijs, quæ exercitatio maximè simplex & necessaria videtur: & vice secundæ aciei, mediocriter interuallo interiecto, paucos

quosdam equites à tergo constitutos habeant, ad quos se recipere discant. Similiter separatim secundam aciem instrues,& paucos antè equites collocabis, vt discat secunda acies eos fugientes idoneè recipere.

12 Possunt etiam laterani & cornistites suam quandam ante bellum habere exercitationem, vt hoc modo vniuersus exercitus omnes ad motus assuefiat: hi tamen minimè hostibus aut cæteris palàm fiant. Hoc fiet, si cornistites, id est, qui dextram in partem ad circuncludendos hostes collocantur, siue dextro cornu clàm supponantur, siue à latere æqualiter cum fronte aciei instruantur, vbi occasio cornu transeundi ad includendos hostes est, ad hastam declinantes, deinde vniuersum spatium quantum necessitas postulat inambulantes, directè iterum in acie moueant, & hostium aciem intercludere conentur.

13 Rursus laterani ad finistram partem instructi, & ad scuta declinantes,& illud quod opus est spacium ambulantes, rursus directè procedant, & conentur cornistitum aduerso cornu exæquari.

14 Has tibi Imperator acierum differentias idcirco explicuimus, vt opportuno tempore

τερον φαίνεται, ἀλλὰ τότε αὐτὴ τῆς δευτέρας τάξεως ὀλίγους καβαλλαρίους σχηματικῶς ὄπισθεν ἱστᾶν, ἵνα πρὸς τὸ διάστημα ἐκεῖνο ἐθίζωνται προσφεύγειν οἱ τῆς πρώτης τάξεως ποιεῖς ἤτοι προστάσσεις ἵνα ἐθίζηται ἡ δευτέρα ὡσαύτως τοὺς τῆς πρώτης τάξεως καταφεύγοντας εἰς αὐτοὺς δέχεσθαι.

12 Δυνατὸν δὲ ἰδίως καὶ τοὺς πλαγιοφύλακας καὶ τοὺς ὑπερκεραστὰς τὴν ἰδίαν τάξιν καὶ γυμνασίαν πρὸ τοῦ πολέμου ποιεῖν. ἵνα ἐθίζηται ὁ στρατὸς πρὸς τὰς κινήσεις, καὶ μὴ πουβλικίζωνται εἰς τοὺς ἐχθροὺς αἱ χρειώδεις παραλάξεις, τουτέστιν ἵνα οἱ ὑπερκερασταὶ ἤγουν οἱ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους πρὸς τὴν κύκλωσιν τῶν πολεμίων ἑστῶτες, εἴτε ὑποτάσσονται λανθανόντως τῷ δεξιῷ κέρατι, εἴτε ἐκ πλαγίου παραλάσσονται ἰσομετώπως, ὅταν καιρὸς γένηται τῆς ὑπερκεράσεως, ἐπὶ δόρυ κλίναντας αὐτοὺς, εἶτα ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ χρεία διάστημα περιπατοῦντας οὕτως εἰς ὀρθὸν ἀποκαθισταμένους, κινεῖν ἐν τάξει, καὶ σπουδάζειν ὡσανεὶ τὴν τῶν ἐναντίων τάξιν περιλαμβάνειν.

13 Πάλιν δὲ τοὺς πλαγιοφύλακας τοὺς κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τασσομένους ὁμοίως, ἐπὶ σκουτάριον κλίνοντας, εἶτα ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ χρεία διάστημα περιπατοῦντας οὕτως εἰς ὀρθὸν ἀποκαθίστασθαι, καὶ σπεύδειν ὡσανεὶ τῷ ἐναντίῳ κέρατι τῶν ὑπερκεραστῶν ἐξισοῦσθαι.

14 Ταύτας δέ σοι τὰς διαφορὰς τῶν παρατάξεων ὑπεσημάναμεν, ὦ στρατηγὲ, ἵνα ἐν καιρῷ εὐκαιρίας ἐθίζῃς καὶ ἐν αὐταῖς γυμνάζεσθαι τὸ

στρα.

στράτευμα, καὶ ἔχειν πλείονα ἐμπειρίαν τῆς τῶν πολεμίων τακτικῆς, ὥστε καὶ ἔν τισι πολλάκις περιστάσεσι χρειώδεις σοι εὑρίσκεσθαι ὅταν οὕτως ἡ χρεία καλεῖ.

15 Καὶ ἑτέρας δὲ διαφόρους παρατάξεις, καὶ ὅσαι δέον πράσσειν σε ὑπὲρ τοῦ οἰκείου στρατοῦ καὶ κατὰ τῶν πολεμίων ἐκθέσει διατάξομεν, ὅσας ἀπὸ διαφόρων ἐθνῶν ἐκ τῆς πείρας Ῥωμαῖοι ἐν γνώσει παρέλαβον, ἵνα γινώσκῃς ταύτας ἐν τῷ δέοντι μὲν καιρῷ χρῆσθαι ὑπὲρ σεαυτοῦ, ἐνίοτε δὲ τῶν πολεμίων αὐταῖς χρωμένων ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀντιμηχανᾶσθαι κατ' αὐτῶν.

16 Ἴσθι οὖν, ὦ στρατηγέ, ὅτι οὐ μόνον σὺ αὐτὸς ὀφείλεις εἶναι σπουδαῖος καὶ φιλῶν τὴν πατρίδα, καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως ἕτοιμος, εἰ οὕτως τύχοι, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν τιθέναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπό σε πάντας ἄρχοντας καὶ τῶν στρατιωτῶν ἅπαν τὸ πλῆθος τοιούτους παρασκευάζειν γίνεσθαι, ἵνα οἱ μένοντες πιστοὶ μένωσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καλοῦ. τοὺς δὲ μὴ ὄντας ὅσον ἔχεις δυνάμεως διὰ τῆς σῆς ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς γυμναζομένους μὴ ἀμοιρεῖν τοιαύτης ἀρετῆς, ἀλλ' εἶναι αὐτοὺς φιλοπάτριδας καὶ εὐπειθεῖς τοῖς ἄρχουσιν ἢ δι' ἀγάπην ἢ διὰ φόβον.

17 Εἶναι δὲ αὐτοὺς καὶ καρτερικοὺς πρὸς τοὺς πόνους, καὶ ὑπομένειν τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πολέμους.

18 Καὶ αὐτὸς βουλῇ στρατηγίᾳ μᾶλλον τὰ πολλὰ τῶν σπουδαζομένων σοι κατόρθου καὶ τάξεως ἐπιμελοῦ

aſſuefiat iſtis exercitus tuus, & maiorem bellicorum motuum peritiam habeas, vt multis neceſſarijs rebus ſæpè circumſtantibus vtilis horum vſus interdum inueniatur.

15 Alias autem diuerſas acierum formas, quæ abs te ad tui exercitus apparationem, vel ad hoſtium expugnationem ſuſcipiendæ ſunt, tibi explicuimus, quas à diuerſis nationibus Romani ad vſum ſuum acceperunt, vt eas idoneis temporibus poſſis ad vtilitatem tuam vſurpare, interdum etiam hoſtibus iſtis vtentibus, aduerſus illorum molitiones aliquid contrarium excogitare.

16 Neque verò tu Imperator ſolùm bonus & amans patriæ, & ad propugnandam Chriſtianorum fidem vitam profundere, ſi ita vſus ferat, paratus ſis, ſed & omnes præfectos tuos & ſingulos milites ſic tractabis, vt qui tales ſint hoc in ſtatu permaneant: qui non ſint, induſtria ſtudioque tuo adducti, huiuſmodi virtutes non negligant, ſed ſiue amore, ſiue timore impulſi, patriæ amantes & præfectis obedientes ſint.

17 Sint laborum patientes, & ad bellum pro patria ſuſcipiendum parati.

18 Tu verò hoc eodem cum illis animo ſis, & prudentia quadam imperatoria, non temeritate

aut audacia res tuas administres, atque aciem militum instruas.

19 Assuefiant omnes qui propter Christum Iesum Dominum nostrum, & cognatorum, amicorum, patriæ, & vniuersæ Christianæ plebis gratia bellum suscipiunt, facilè sitis turbulentiam, famis inediam, frigorum calórumq; appulsus tolerare, & omnes ingrauescentes rerum perturbationes æquo animo sustinere: namque est horum laborum officiorumque vestrorum reposita apud Deum merces, & apud nos quoq; remuneratio. Quanquam etiam nos vestri causa soliciti sæpe sumus, & in vestris ærumnis simul earundem miseriarum participes sumus.

20 Si aliquid aduersum hoc tempore contingat, ita te para, vt ab hostibus occultetur, & in rebus adflictis circumstantibus constanti altoque animo esse videaris, & contrarium potius demonstres, te hilarem vacuumq; à cura esse.

21 Quædam enim nationes, in quibus Persæ fuerant, cùm aduersus Romanos pugnabant, atque in aliquod periculum inciderent, ne salutem quidem quã exoptabant sibijpsis proponere volebant, sed eam ab hostibus propositam accipiebant: tanta erat in illis malorum ac grauium rerum perpessio.

22 Vt verò quæ antè demonstrata sunt paucis repetamus, exercitum tuum armis teges ad

ἅμα τῷ ὑπό σε στρατῷ καὶ μὴ θράσους καὶ προπετείας.

19 Καὶ ἐθίζεσθαι πάντες ὁμοῦ οἱ διὰ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ πατρίδος καὶ τοῦ ὅλου τῶν χριστιανῶν ἔθνους ἀγωνιζόμενοι εὐκόλως ὑποφέρειν καὶ δίψης ὄχλησιν, καὶ δαπάνης ἔνδειαν, καὶ ψύχους καὶ καύματος ἐπιφοράν, καὶ πρὸς τὰ ἐμπίπτοντα ὡς εἰκὸς δεινὰ γενναίως ἐγκαρτερεῖν. ἐστὶ γὰρ τῶν προκειμένων μισθῶν ἔκ τε Θεοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ βασιλείας ἡμῶν παρ' ὑμῶν ἐργασία. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιμόνου μερίμνης συγκακοπαθοῦμεν ὑμῖν.

20 Γένοιτο δὲ ἱκανὸς εἴγε τινὰ συμβῇ ἐν καιρῷ λυπηρὰ ἐπὶ πολὺ ταῦτα κρύπτειν ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ γενναίως ἐμμένειν καὶ καρτερεῖν ἐν ταῖς περιστάσεσι, καὶ ταύτας εἰς τὸ ἐναντίον ἀποδεικνύειν μᾶλλον ἤγουν εἰς εὐθυμίαν καὶ ἀπάθειαν.

21 Ἦσαν γάρ τινα τῶν ἐθνῶν, οἷα τὰ περσικὰ φῦλα ποτὲ πρὸς ῥωμαίους μαχόμενα, ἅπερ ὅταν ἐν τοῖς δεινοῖς ἐνέπιπτε, μηδὲ τὴν σωτηρίαν ἣν ηὔχοντο ἑαυτοῖς γενέσθαι προτείνειν θέλοντα, ἀλλὰ καὶ ταύτην παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν προτείνεσθαι ἐκδεχόμενα. τοσοῦτον ἐν αὐτοῖς ἡ τῶν δεινῶν καρτερία.

22 Ἵνα δὲ πάλιν τὰ πρώην εἰρημένα μετρίως ἀνακεφαλαιώσομέν σοι, καθόπλιζε τὸν στρατὸν τοῖς ὅπλοις κατὰ τὸν ἤδη σοι διορισθέντα τύπον, καὶ μάλιστα τὸ-

formam à me antè descriptam. In pri-

ξαρίαν

ξαρίφη καὶ σαγίτταις πλείοσι. μέγα γὰρ ὅπλον ἐστὶ δραστήριον ἡ τοξεία, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἐθνῶν καὶ Τούρκων, οἷς τὸ πᾶν τῆς νίκης ἐν ἐλπίδι τῆς παρ' αὐτῶν κεῖται.

mis autem arcubus sagittisque plurimis: magna enim arma atque efficacia sunt sagittæ, & præcipuè contra Saracenos ac Turcas, quoniam spes omnis victoriæ illorum in sagittis ponitur.

23 Καὶ γὰρ κατά τε αὐτῶν τῶν τοξοτῶν γυμνουμένων ἐν τῷ βάλλειν τὰς σαγίττας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἵππων καβαλλαρίων, μέγα ἰσχύουσιν αἱ παρὰ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ βαλλόμεναι σαγίτται, καὶ πολλὴν τὴν βλάβην τοῖς ἐχθροῖς παρέχουσι, τῶν πολυτιμήτων παρ' αὐτοῖς ἵππων διὰ τῆς συνεχοῦς τοξείας ἀφανιζομένων, καὶ ἐντεῦθεν τοῦ εὐψύχου τῶν εἰς πολέμους ἐξιέναι προθυμουμένων Σαρακηνῶν ἀνακοπτομένου.

23 Etenim ad sagittarios illorum feriendos valent, qui nudantur cùm sagittas iaciunt. Sed etiam ad equos equitum vulnerandos magnopere valent sagittæ à nostris hominibus emissæ multumq; damni inimicis inferunt, optimis equis continua sagittarum coniectione trucidatis: qua ex re omnis Saracenorum strenuorum alacritas in bello concidit.

24 Οὐ γὰρ δουλείᾳ καὶ στρατείᾳ ἐκστρατεύουσι Σαρακηνοί, ἀλλὰ φιλοκερδείᾳ μᾶλλον ἐστὶ ἐλευθερίᾳ, ἢ τὸ πλέον εἰπεῖν ληστείᾳ, καὶ τῆς ἑαυτῶν πίστεως, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν ἀπιστίας τῇ δεισιδαιμονίᾳ, ὡς ἐντεῦθεν τάχα πάσχουσι παρ' ἡμῶν, καὶ θεὸν ἡγοῦνται πολέμιον ἔχειν, καὶ ζημίαν μὴ ὑποφέρειν.

24 Non enim seruitute & militia vlla, sed lucri & libertatis cupiditate, vel potius prædandi studio, & suæ ipsorum fidei aut infidelitatis potius religione quadam, qua de causa mala patiuntur à nobis, & Deum putantur hostem habere, & offensionem iniectam non posse sustinere.

25 Καὶ ὅταν μὲν πρὸς πόλεμον κινήσῃς, ἄνευ φοσσάτου μὴ ἀπληκεύσῃς ὀχυροῦ, μάλιστα καὶ πλησίον ἢ ἐντὸς ὑπάρχεις τῆς πολεμίας, ὅταν δὲ πρὸς τὸν πόλεμον ἐγγίσῃς, τάφρον ποίει, καὶ ἄλλην ἀσφάλειαν διὰ χάρακος ὡς δύνασαι ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐκ περιστάσεως ἐν καιρῷ μάχης καταφυγήν.

25 Quando ad bellum procedis, extra fossatum firmum ne castra ponas, si vel intra vel prope hostilem terram fueris. Quando verò bellum iam instat, fossam vndique ducito ad valli formam, reliquaque præsidia omnia adhibeto, vt eò confugere possis, si aliquid aduersum in bello cadat.

20 Ὑποδείξω δέ σοι ἑτέρας καὶ τῶν ἐν μάχῃ παρατάξεων διαφορὰς ὡς ἐν ὀλίγῳ.

26 Demonstrabo etiam quemadmodum oratione potero, reliquas in bello acierum instruendarum formas.

27 Est quædam etiam aciei forma in tres æquales partes in bello diuisa, cuius suprà mentionem feci, mediam, dextram, & sinistram. In media parte habet quadringentorum aut quingentorum virorum multitudinem. Altitudo huius aciei nullam certam mensuram habet, sed equites vnaquaq; in cohorte tum prima tum secunda in acie collocantur, & aciei frons æqualis densataque est. Apparatum & tuldum à tergo aciei instructæ habet. Quòd si tempore prælij, qui ita aciem instructam habet, habeat hastatos, in difficilibus asperisque locis aciem suam instruat, ac sagittariis quamplurimis vtatur, vt locorum difficultate dispersi dissipatique, non facilè aut liberè impetus hastarum valere possint.

28 Quod si intelligat aduersum nationem bellicosam pugnandum esse, non modò ante diem belli differat & reijciat prælium quantum potest, si illos in bello fortiores valentioresque se esse putet, sed etiam in tuto firmoque loco securè castra ponat.

29 Ipso quoque die belli, si æstas potissimum fuerit, ipso diei feruore bellum differas, & in ipso vesperæ calore cum illo confligas, vt Solis ardore & temporis ipsius æstu, audacia ferociaque illorum reprimatur.

27 Ἐστὶ μὲν γὰρ τὶς παράταξις μάχης ἐν τρισὶν ἴσοις μέρεσι ταττομένη, ἧς καὶ ἄνω που ἐμνήσθημεν, τουτέστι μέσῳ, καὶ δεξιῷ, καὶ ἀριστερῷ. ἐν δὲ τῷ μέσῳ μέρει ἔχει ἄχρι τετρακοσίων ἢ πεντακοσίων ἀνδρῶν ἐπιλέκτων κατὰ πλείοσειαν, τὰ δὲ βάθη τῆς τοιαύτης τάξεως οὐχ ὁρισμένῳ μέτρῳ γίνεται, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ καβαλλάριοι ἐν ἑκάστῳ τάγματι ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ τάξει τάσσονται, καὶ τὸ μέτωπον τῆς τάξεως ἴσον καὶ πεπυκνωμένον ἐστι. τὴν δὲ ἀποσκευὴν, καὶ τὸ τοῦλδον, ὄπισθεν κατὰ νώτου τῆς παρατάξεως ἔχει, καὶ ἐὰν ἐν καιρῷ μάχης ὁ οὕτω παραταττόμενος ἔχῃ πολεμίους κονταράτους, εἰς δυσχερεῖς καὶ τραχεῖς τόπους τὴν παράταξιν ὀφείλει τάσσειν, καὶ τόξοις κεχρῆσθαι, ἵνα τῇ δυσκολίᾳ τῶν τόπων διεσπασμένων αὐτῶν οὐκ εὐλύτως καὶ εὐκόλως αἱ ὁρμαὶ τῶν κονταρίων κατ' αὐτῶν γίνωνται.

28 Καὶ ἐὰν ὁρᾷ ὁ στρατηγὸς, ὅτι πρὸς ἔθνος ἔχει θερμόψυχον, ὀφείλει οὐ μόνον πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου τὰς ὑπερθέσεις καὶ ἀναβολὰς ποιεῖσθαι τῆς μάχης, ἐὰν μάλιστα γνῷ ὅτι ἕτοιμοι εἰσὶ καὶ ἀξιόμαχοι οἱ ἐναντίοι δηλονότι ἐν δυσβάτοις τόποις ἀφόβως ἀπλ[illegible]ων.

29 Ἀλλὰ καὶ [illegible] τὴν ἡμέραν τῆς μάχης ἐν καιρῷ μάλιστα θέρους καὶ περὶ τὴν θερμοτέραν ὥραν τῆς δείλης τότε τὰς συμβολὰς ποιείτω, ἵνα τῇ τοῦ ἡλίου ζέσει καὶ τῷ τοῦ καιροῦ παρασυρμῷ τὸ θρασὺ καὶ θυμῶδες τῶν ἀντιταττομένων αὐτῷ παύσηται.

30 Ταύτην δὲ τὴν τάξιν ἣν προεγράψαμεν ἀντιτάττεται ἁρμοδίως πεζικὴ τάξις ἐμμελῶς συντεταγμένη, καὶ τόπος ὁμαλὸς καὶ γυμνὸς διὰ τὰς τῶν κονταρίων ὁρμὰς, καὶ ἡ κατὰ χεῖρα καὶ ταχέως συμπλοκὴ χωρὶς ἀναβολῆς, διὰ τὸ ἀχρείους ἐγγὺς τὰς βολὰς τῶν σαγιττῶν γίνεσθαι, καὶ μὴ ἔχειν τοὺς τοξότας κοντάρια.

30 Huic formæ quam suprà descripsimus, opponitur pedestris acies diligenter instructa, & locus æquabilis atque expositus, propter hastarum impetum & conflictationem cominus & confertis manibus habitam, & sine vlla intermissione: quia inutiles cominus coniectiones sagittarij neque hastas neque scuta habent.

31 Ἐὰν δὲ ἐν τῇ συμπλοκῇ τῆς μάχης ἡ ὤθησις πρὸς αὐτοὺς γένηται, καὶ πρὸς σύντομον φυγὴν ὁρμήσωσι, βλαβήσονται μεγάλα, ἐὰν μὴ γινώσκωσι τὰς αἰφνιδίους ὑποστροφὰς κατὰ τῶν ἐπερχομένων αὐτοῖς.

31 Si in prælio commisso depulsio depressioque fiat, & in fugam conuertantur, magnopere ex eo lædentur, nisi subitæ conuersionis & inuasionis iterum in hostes repellentes artificium habeant.

32 Ἀλλὰ καὶ ἐπελεύσεις καὶ κυκλώσεις διὰ τῶν ὑπερκεραστῶν κατὰ τῶν πλαγίων καὶ τοῦ νώτου τῆς παρατάξεως αὐτῶν γινόμεναι βλάψουσι τὰ μέγιστα αὐτοὺς, εἰ μὴ ἄρα ἔχωσιν ἐν τῇ παρατάξει πλαγιοφύλακας ἀξίους μεγάλην ἐπέλευσιν ἀποκαταστῆναι.

32 Incursiones autem & circumuentiones per cornistites à lateribus atq; a tergo factæ valde eos lædent, nisi in acie lateranos egregios habeant, qui magnam incursionem repellere possunt.

33 Διὰ τοῦτο οὖν, ὡς εἴρηται, χρὴ ἐν ταῖς τοιαύταις μάχαις καὶ παρατάξεσι τόπους ὁμαλοὺς καὶ ἀνακειμένους καὶ ἴσους ἐπιλέγεσθαι μὴ ἔχοντας τέλματα ἢ ὀρύγματα ἢ θάμνους. ἵνα μὴ διασπᾶται ἡ τάξις.

33 Atque ideo, quemadmodum diximus, in talibus prælijs & aciebus instruendis, loca æquabilia, exposita & plana eligenda sunt, quæ neque arbusta habeant, vt ne acies dissipetur.

34 Ἐμπαρασκευοῦ δὲ καὶ ἑτοίμου ὄντος καὶ παρατεταγμένου τοῦ στρατοῦ, μὴ ὑπερτίθεσθαι τὴν συμβολήν.

34 Parato iam instructoque exercitu & ad præliandum in die belli conuerso, ne conflictationem ipsam differas, si tibi decretum est eo die prælium committere.

35 Conflictationes ipsas vel processus ad confligendum, pro ratione sagittarum æquales, densas, & celeres facere oportet, vt ne tarditate procedendi continuæ & plures sagittarum coniectiones tum milites tum equos magis vulnerent.

36 Sin aliqua necessitas vrgeat vt difficiliore in loco prælium committatur, haud abs re fuerit quosdam pedestri in acie collocare, quosdam ex equis, vt ne omnes cum equitibus, in hac locorum inæqualitate admisceamus.

37 Hastatum autem aduersus sagittas dimicationes, si inæqualia præruptaq; loca fuerint, magnas offensiones in bello accipiunt, atque ad confligendum impediunt: itaque planis expositisque locis hastati ad dimicandum egent.

38 Sin se ad bellandum cum hostibus minus habilem esse Imperator intellexerit, non publicis prælijs cum eo conflictari, sed incursionibus & impressionibus nec opinatis, & locorum opportunitate ad furtiuas insidias & aggressiones hostium vtatur: neque causa cur bellum differatur, vel suis vel hostibus pateat, vt ne ex eo hostes animentur ad prælium, tui à prælio abstrahantur.

39 Reuolutiones, id est, conuersiones & reuersiones in discessione-

35 Ἐὰν ἄρα καὶ δόξῃ μάχην συγκροῦσαι δημοσίως κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, τὰς δὲ συμβολὰς ἤτοι προσκρούσεις ἐν ταῖς μάχαις πρὸς τὸ μέτρον τῆς σαγίττας, ἴσως καὶ πυκνὰς κατ' ὀλίγον καὶ συντόμους δεῖ ποιεῖσθαι, ἵνα μὴ βραδύτητι τῆς συμπλοκῆς διὰ τῆς συνεχοῦς τοξείας τῶν ἐναντίων πλείονα τὰ βέλη καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ τοῖς ἵπποις ἐμπέσωσιν.

36 Ἐὰν δέ τις ἀνάγκη γένηται, ἵνα ἐν δυσχερεστέρῳ τόπῳ ἡ μάχη γένηται, καλὸν εἶναι τοὺς μὲν ἐν πεζικῇ τάξει καταστῆσαι, τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἵππων, καὶ μὴ τὴν πᾶσαν παράταξιν ἐν τοιούτοις ἀνωμάλοις τόποις καβαλλαρίους μόνον ποιοῦντα παρατάσσειν.

37 Αἱ γὰρ τῶν κονταράτων ἐγχειρήσεις κατὰ τῶν τοξοτῶν ὡς εἴπομεν, ἐὰν μὴ ἴσοι καὶ διάπασαι ὦσιν, βλάβην πολλὴν ἐκ τῶν σαγιττῶν ὑφίστανται, καὶ πρὸς τὴν συμβολὴν ἀνακόπτονται, διὸ καὶ ὁμαλωτέρου δέονται τόπου ἐν ταῖς μάχαις οἱ κονταρίοις χρώμενοι.

38 Ἐὰν δὲ καταλάβῃ ὁ στρατηγὸς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀξιόμαχος ὁ στρατὸς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐναντίους, οὐ δεῖ αὐτὸν πολεμίοις δημοσίοις, ἀλλ' ἐφόδοις ἤγουν ἐπελεύσεσι καὶ κλοπαῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν κεχρῆσθαι ἀσφαλῶς καὶ εὐσχημόνως διὰ τόπων ἐπιτηδείων εἰς τὸ μὴ δηλοῦσθαι ἢ τοῖς ἰδίοις τὸν σκοπὸν δι' ὃν γίνεται ἡ ὑπέρθεσις τῆς δημοσίας, ἵνα μὴ ἐκ τούτου τοῖς μὲν πολεμίοις αὐτοῦ θάρσος, τῷ δὲ λαῷ αὐτοῦ δειλία γένηται.

39 Τὰς δὲ ἐξελίξεις ἤγουν τὰς ἐπιστροφὰς καὶ ἀναστροφὰς ἐν τῇ ὑποχωρήσει-

Τιμάχεσθαι

Ἰῆ τοῖς ἐναντίοις

μὴ τούτων λειπόμενοι ἢ στασιάσωσιν, ἢ ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ ὄντες τοὺς συντελεστὰς καὶ ὑπηκόους ἡμῶν τυραννήσωσι καὶ ἀδικήσωσιν ὑπὸ τῆς πενίας τῶν ἀναγκαίων ἐλαυνόμενοι. ἀλλ᾽, εἴγε δυνατὸν, ἐν τάχει τὴν πολεμίαν καταλάβῃς γῆν, καὶ αὐτῆς ἅπαντα τὰ ἐπιτήδεια πορίσῃς. παραγγέλλῃς δὲ καὶ τοῖς ἄρχουσι, μηδένα τῶν ὑπ᾽ αὐτοὺς στρατιωτῶν ἀδικεῖν, ἢ τὸ οἱονοῦν δῶρον παρ᾽ αὐτῶν λαμβάνειν, ἢ τὰς λεγομένας συνηθείας. περὶ γὰρ τῆς σῆς ἐνδοξότητος τί χρὴ λέγειν. ὡς οὐδὲ ἐνθυμηθῆναι τι τοιοῦτον δέον, μήτι γε διαπράξασθαι, μήτε δῶρον τὸ οἱονδήποτε ἀπὸ μικροῦ ἢ μεγάλου ἀνθρώπου τοῦ ὑπὸ σε τελοῦντος λαμβάνειν τὸ σύνολον.

19 Τοὺς δὲ στρατιώτας ἀνδρείους ἐπιλέγου, καὶ ῥωμαλέους, καὶ εὐπροθύμους. καὶ μάλιστα εἰς τὰ ἄνω τοῦ δρόμωνος τάττομένους. οἵτινες καὶ ἀπὸ χειρὸς τοῖς πολεμίοις συμπλέκονται. εἰ δέ τινας τῶν στρατιωτῶν ἀνάνδρους ἐπιγνῷς, τούτους εἰς τὴν κάτω ἐλασίαν [illegible] παράπεμπε. καὶ εἴ ποτέ τις πληγῇ [illegible] πέσῃ τῶν στρατιωτῶν, τὸν ἐκείνου τόπον ἐκ τῶν κάτω ἐξ ἀνάγκης ἀναπληρώσῃς.

20 Χρὴ δέ σε πάντως εἰδέναι τὴν ἑκάστου ὑπό σε στρατιωτῶν ἕξιν καὶ διάθεσιν, καὶ τὴν ἄλλην πρὸς ἀνδρείαν ποιότητα. ὥσπερ οἱ κυνηγέται τῶν κυνῶν ἑκάστου τὰς ἐπιτηδειότητας ἐπιγινώσκοντες ἔχουσιν εὐκαίρως αὐτοὺς πρὸς ὃ βούλονται.

ijs rebus defecti, vel seditionem faciant, vel nostra in regione municipes & subiectos sub imperium nostrum vexent, & iniurijs tyrannideque opprimant, inedia necessitateque compulsi. Atque si fieri potest, hostilem celeriter populaberis terram, & omnem illis commeatum inde suppeditabis: præfectisque mandabis, ve nullum sub dominatu tuo militem iniuria afficiat, vel vllum munus ab illo capiat, ne ea quidem quæ consueta munera nominantur. De tua autem dignitate quid dicendum est, qui ne de donis accipiẽdis cogitare quidem debes? neq; donum aliquod ab ijs qui sub te subiecti sunt, siue ditioribus siue tenuioribus vlla ratione capere.

19 Milites strenuos robustosque & alacres in summa triremis parte potissimum constitue, qui consertis manibus cum hostibus dimicent. Sin quos ex militibus ignauiores esse deprehenderis, eos in inferiorem ordinem remorum depelle. & si quam plagam superiores milites acceperint, eorum loca inferioribus nautis supplebis.

20 Vniuscuiusque militis tui habitus, affectus, reliquusque mentis vigor cognoscendus est, quemadmodum venatores canis vniuscuiusque naturam cognitam habentes, ad omnem opportunitatem illis vtuntur.

21 Ita igitur institues omnia, quemadmodum ad propositam militiam idonea esse videbuntur, triremes & milites, arma & commeatum, reliquumque omnem apparatum: quem quasi tuldum in tuto collocabis, vbi prælium speraueris futurum. Quòd si necesse fuerit vt equos aliquos habeas, in nauibus equiferis cum equitibus aliquot pones, omniaque ad bellum præparans idoneè iter facias.

22 Et priusquam ad classem procedas, precibus ac pijs votis se mutuò milites Deo commendent, & bonum prosperumque iter aduersum hostes precentur. Deinde vniuersam plebem simul & præfectos seorsim adhortaberis, vt officia sua sedulò industriéque faciant: & omnes quantum fieri potest animabis, & vento secundo flante solues.

23 Temerè ac fortuitò triremes ne procedant, sed tribus aut quinque triremibus præfectum vnum deliges, quem Comitem appellabis, qui omnium sub se triremium dux futurus est, & diligenter facileq; omnia instrues, quæ ad hastas triremesque pertinent.

24 Præfecti qui sub te sunt abs te mandata accipient, reliquisque qui sub eorum potestate sunt tradent. Atque hæc de regia

21 Οὕτως οὖν διαθήσεις ἕκαστα, καθὼς ἂν σοι δοκοῦντα πρὸς τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν τούς τε δρόμωνας καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς στρατιώτας, τά τε ὅπλα καὶ τὰς δαπάνας, καὶ τὴν ἐν ἑτέροις πλοίοις ἀποσκευήν. ἣν τινα οἱονεὶ τοῦλδον ἐν ἀσφαλέσι τόποις σε χρὴ καθιστᾶν, ὅταν καιρὸς ἐλπίζεται σοι μάχης. καὶ προσέτι, εἴγε χρεία τοιαύτη καλέσοι, ὥστε καὶ ἵππους ἐν τοῖς ἱππαγωγοῖς πλοίοις πρὸς ἐπιρριφὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἔχειν τινῶν καβαλλαρίων. καὶ ἁπλῶς πάντα ἐξαρτίσας ὁδοιπορήσεις δεόντως.

22 Καὶ πρῶτον μὲν πρὸ τοῦ ἀποκινῆσαι ἁγιασθήτωσαν ἅπαντα τὰ φλάμουλα τῶν δρομώνων ἑκάστου διὰ θείας τῶν ἱερέων ἱερουργίας καὶ εὐχῆς ἐκτενοῦς πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ στρατοῦ, κατὰ τῶν πολεμίων. ἔπειτα καὶ διαλαλήσεις πρὸς ἅπαντα τὸν λαὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἰδίως τὰ δέοντα καὶ ἁρμόζοντα τῷ καιρῷ, καὶ οὕτως προθυμοποιήσας τὸν στρατὸν ἀποκινήσεις αἰσίου πνεύματος συμπνέοντός σοι καὶ μὴ ἐναντίου.

23 Οὐχ ὡς ἔτυχε πάντων τῶν δρομώνων πορευομένων, ἀλλ' ἐπιστήσεις αὐτοῖς ἄρχοντας, ἢ κατὰ γ, ἢ κατὰ ε δρόμωνας ἕνα τὸν λεγόμενον κόμητα. ὅστις ναύαρχος τε καὶ ἡγεμὼν τῶν ὑπ' αὐτὸν δρομώνων ὑπάρχων φροντίσει προσεχέστερον περὶ πάντων εὐκόλως, καὶ διατάξει πρὸς ἕκαστα.

24 Οἱ δὲ εἰρημένοι ἄρχοντες ὑπό σε τελοῦντες ἀπὸ σοῦ καὶ τὰ παραγγέλματα δέξονται, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοὺς μεταδώσουσι. καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ βασιλι-

σεσι, μὴ δι' ὄψεως ποιεῖσθαι τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ διὰ τῶν πλαγίων αὐτῶν ἀναστρέφειν καὶ τοὺς νώτους αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ οἱ ὑποχωροῦντες καὶ ὑποφεύγοντες αὐτοὺς βουληθῶσιν ἀντιστρεφόμενοι εἰς ὄψιν τῶν διωκόντων αὐτοὺς ἐλθεῖν βλάπτονται συντεταγμένοις αὐτοῖς περιπίπτοντες.

ιε 14

40 Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἐθνῶν οἷον οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ διώκειν ἀτάκτως ἐπιτίθενται τοῖς διωκομένοις, ὅθεν καὶ εὐχερέστερον βλάπτονται παρὰ τῶν διωκομένων εὐτάκτως ὑποχωρούντων καὶ ὑποστρεφόντων.

41 Τὰ δὲ πρᾴως καὶ συντεταγμένως διώκουσι. διὸ οὐδὲ χρὴ τοὺς ἀναστρέφοντας κατ' αὐτῶν δι' ὄψεως ἐπιτηδεύειν ἔρχεσθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πλαγίων καὶ κατὰ τοὺς νώτους αὐτῶν ποιεῖσθαι τὴν ἐπέλευσιν, ὥς μοι εἴρηται.

43 Ἐπεὶ δὲ Τούρκων ἐμνήσθημεν, οὐκ ἀδόκιμον κρίνομεν, καὶ ὅπως αὐτοὶ παρατάττονται, καὶ ὅπως αὐτοῖς ἀντιπαρατάξασθαι δέον, διασαφῆσαι, διὰ μετρίας πείρας ἀναμαθόντες ὅτε συμμάχοις αὐτοῖς ἐχρησάμεθα Βουλγάρων τὰς εἰρηνικὰς παραβεβηκότων σπονδάς, καὶ τὰ τῆς Θρᾴκης χωρία καταδραμόντων. οἷς ἡ δίκη ἐπεξελθοῦσα τῆς εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν παροινίας τῶν ὅλων τὸν βασιλέα τάχιστα ἔφθασεν ἐπιθεῖναι τὴν τιμωρίαν. καὶ γὰρ τῶν ἡμετέρων δυνάμεων κατὰ σαρακηνῶν ἀσχολουμένων

sionibus, non manifestè atque ex aduerso hostium fiant, sed ad latus se obliquando conuertant; atque iterum à tergo illos intercipiant: quidam enim ex hostibus, vt Persæ, cum aciem dissoluere nolint, facilè terga sua obijciunt ijs qui contra eos conuersi sunt, & quasi fugiendo pugnant. Nam qui discedunt & subterfugiunt, si conuersi voluerint ex aduerso hostium se obijcere illis, magnopere læduntur si in illos instructos incidant.

40 Turcæ fugientes hostes confusè insequuntur, vnde facillimè læduntur, si qui fugæ se mandant, sine aciei suæ perturbatione faciant, & rursum eadem cum ordinis conseruatione in illos iterum inuadant.

41 Aliæ nationes permultæ ordinatæ atque instructæ fugientes insequuntur: itaque minimè oportet coram atque ex aduerso in illos conuerti, sed ad latus atque à tergo, quemadmodum memoraui, incursionem facere. 14+

43 Quoniam Tucarum mentionem fecimus, haud abs re fuerit vniuersam illorum aciem, & quemadmodum aduersum illos nostra acies instruenda sit, explicare. Hoc enim experientia tenebamus, cum Bulgari inducijs violatis Thracum regionem populabantur. Bulgaros enim vltio diuina, propter hoc periurium, in Christi Dei nostri & totius vniuersitatis regis nomine admissum, iusto supplicio coercuit. Nam cum nostræ copiæ aduersus Saracenos occupatæ

Ι ἀπολαμβάνειν. τινὰ γὰρ τῶν ἐθνῶν οἷα καὶ τὰ τῶν Περσῶν ποτὲ μὴ βουλόμενα διαλύειν τάξιν αὐτῶν. εὐκόλως τοὺς νώτους αὐτῶν. προδίδωσι τοῖς κατ' αὐτῶν ὑποστρέφουσι οἱονεὶ φυγομαχοῦντες.

essent, Turcas diuina prouidentia aduersum eos Romanorum vice armauit, classe nostra Istrum transmittente. atque illos adiuuante, & Bulgarorum contra Christianos armatum exercitum tribus prælijs fuderunt, diuinitus ad hoc vt videtur missi, ne Romani Christiani Bulgarorum Christianorum sanguine inquinarentur.

44 Scythicæ nationes vnam habent aciei apparatusque formam, quamuis diuersorum hominum imperijs subijciantur, & ad negotia facessenda incitati. Pastionibus pecorum vitam transmittunt. Solæ autem Bulgarorum & Turcarum nationes similiter acies suas in bello instruunt, reliquis Scythis longè melius ac fortius, ordinati & vnius imperio obedientes bella gerunt.

45 Sed quoniam Bulgari pacem in Christo amplectuntur, & fidem in Christo cum Romanis communicant, quoniam Deus illos propter induciarum violatarum periurium vlscicebatur, nolumus vlla consilia imperatoria adhibere, & aduersus illos nosmet armare: itaque neque illorum contra nos aciem, neque nostram aduersum illos, cum vna in fide quasi fratres iungamur, apparationem demonstrare, nuncque potissimum cum iam se nostro imperio administrationique, quemadmodum optauimus, submittunt.

τούρκους ἡ θεία πρόνοια ἀντὶ ῥωμαίων κατὰ βουλγάρων ἐστράτευσε, πλωΐμου στόλου τῆς ἡμῶν βασιλείας αὐτοὺς διαπεράσαντός τε καὶ συμμαχήσαντος, καὶ τὸν κακῶς κατὰ χριστιανῶν ὁπλισθέντα βουλγάρων στρατὸν τρισὶ μάχαις κατὰ κράτος νενικηκότας, ὡς ἂν εἰ δημίους ἐξαποστεῖλαι κατ' αὐτῶν, ἵνα μὴ ἑκόντες ῥωμαῖοι χριστιανοὶ χριστιανῶν βουλγάρων αἵμασι χραίνοιντο.

44 Τὰ σκυθικὰ τοίνυν ἔθνη μιᾶς ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν, ἀναστροφῆς τε καὶ τάξεως, πολύαρχά τε καὶ ἀπράγμονα νομαδικῶς ὡς ἐπίπαν βιοῦντα. μόνα δὲ τὰ τῶν βουλγάρων πρότερον δὲ καὶ τὰ τῶν τούρκων τῆς ὁμοίας φροντίζουσι τάξεως πολεμικῆς ἰσχυροτέρας τῶν ἄλλων σκυθικῶν ἐθνῶν τὰς κατὰ συστάσιν μάχας ποιούμενά τε καὶ μοναρχούμενα.

45 Ἀλλὰ βουλγάρων τὴν ἐν χριστῷ εἰρήνην ἀσπαζομένων, καὶ κοινωνούντων τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ῥωμαίοις, μετὰ ~~τὴν~~ ἐκ τῆς παρορκίας πεῖραν οὐχ ἡγούμεθα κατ' αὐτῶν χεῖρας ὁπλίζειν, ἐπὶ τὸ θεῖον ἤδη τὰ κατ' ἐκείνων ἀναρτῶντες στρατηγήματα. διόπερ οὔτε τὴν αὐτῶν καθ' ἡμῶν παράταξιν, οὔτε τὴν ἡμετέραν κατ' ἐκείνων, ἅτε διὰ τῆς μιᾶς πίστεως ἀδελφῶν ὑπαρχόντων, καὶ ταῖς ἡμετέραις ἥκειν ἐπαγγελλομένων εἰσηγήσεσι, διαγράφειν τέως προθυμούμεθα.

46 Περὶ δὲ τῆς τῶν Τούρκων διαθέσεώς τε καὶ παρατάξεως, μικρῷ τῆς Βουλγάρων ἢ οὐδὲν διαφερούσης, ἤδη ἐροῦμεν. Ὅτι πολύανδρόν ἐστι καὶ ἐλεύθερον τοῦτο τὸ ἔθνος, μελέτην μόνον ποιούμενον, παρὰ τὰς ἄλλας πολυτελείας καὶ εὐπορείας τὸ ἀνδρείως διακεῖσθαι πρὸς τοὺς ἰδίους ἐχθρούς.

47 Τοῦτο τοίνυν ὡς μοναρχούμενον, καὶ ἀπηνεῖς καὶ βαρείας τὰς ποινὰς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις παρ' αὐτῶν ἐκ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ὑφιστάμενον, οὐκ ἀγάπῃ ἀλλὰ φόβῳ κεκρατημένον, τοὺς πόνους καὶ μόχθους γενναίως φέρουσιν. Πρὸς δὲ καύματα καὶ πρὸς ψῦχος ἀντέχονται, καὶ τῆς λοιπῆς ἀναγκαίας ἐνδείας νομαδικὸν ὑπάρχον.

48 Περίεργα δέ εἰσι τὰ τῶν Τούρκων φῦλα, καὶ κρύπτοντα τὴν βουλὴν αὐτῶν, ἄφιλα δὲ καὶ ἄπιστα ὄντα, καὶ διὰ τῆς ἀπληστίας τῶν χρημάτων κρατούμενα, ὅρκου περιφρονοῦσι, μήτε συνθήκας φυλάττοντα, μήτε δώροις ἀρκούμενα, ἀλλὰ πρὶν τὸ δοθὲν δέξονται ἐπιβουλὴν μελετῶσιν, καὶ ἀνατροπὴν τῶν συνθηκῶν.

49 Καὶ τοὺς ἐπιτηδείους καιροὺς δεινῶς στοχάζονται, καὶ σπουδάζουσιν οὐ τοσοῦτον χειρὶ καὶ δυνάμει τοὺς ἐχθροὺς καταπολεμῆσαι, ὅσον δι' ἀπάτης, καὶ αἰφνιδιασμοῦ, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀναγκαίων στενώσεως.

46 De Turcarum forma parum aut nihil à Bulgaris differente iam dicamus. Populoſa ac libera hæc natio eſt, reliquarum rerum quæ ſunt in hominibus ſplendida, minorem curam habentes: in eo ſolum laborantes, vt in confligendo cum hoſtibus fortes ſint atque habeantur.

47 Hæc igitur natio ſub vnius dominatu cum ſit, graues acerbaſque pœnas dat præfectis ſuis, ſi vllius delicti teneantur: neque amore, ſed timore ab improbitate coercetur, & labores atque ærumnas omnes ſtrenuè perfert: ad calores & frigora toleranda ſatis paratur: reliquarum rerum egeſtatem, quemadmodum reliqui qui Nomades ſunt, id eſt, paſtionibus pecudum ſe totos tradiderunt, æquo animo perpetiuntur.

48 Laborioſum admodum genus Turcarum eſt, & tectum in conſilijs atque occultum, neque ſociale, neque fidum, pecuniarum cupiditate inexplebile, iuriſiurandi contemnens, fœdifragum: donis haud contineri poteſt, nam penè priuſquam dona acceperint, inſidias moliuntur, & induciarum violationem.

49 Temporum opportunitatem diligentiſſimè perſequuntur, neque manu & viribus tantum contendunt, quantum dolis & ſubitis incurſionibus, & rerum neceſſariarum interclusione, hoſtes adoriuntur.

50 Armantur gladijs, hastis, sagittis, galeis. Vnde in prælio duplicia arma complures ex illis gestant: humeris hastas ferunt, & manibus arcũ tenent, &, si quãdo vsus poscit, vtrisque vtuntur: vbi verò alij eos insequuntur, arcu magis valent.

51 Nec verò soli illi arma gestant, sed equi etiam spectatorum virorum cenduclo aut ferro anteriora tegunt.

52 Multum operæ collocant in studio sagittarum ex equis iaciendarum.

53 Bestiarum multitudinem secum habent, equarum, iumentorumque aliorum, tum ad lac bibendum, tum propter opinionem multudinis.

54 Castra ponunt non in fossato, quemadmodum Romani, sed vsque ad belli diem per cognationes & tribus disperguntur. Equos assiduè tum hyeme tum æstate alunt. Belli autem tempore necessarios ad vsum equos retinent, & prope Turcica tentoria pedicis iniectis tenent, atque vsq; ad ipsius prælij tempus conseruant.

55 Excubias eminus collocatas habent, sed ita crebras, vt non facilè subitis impressionibus opprimi possint.

50 Ὁπλίζονται δὲ σπαθίοις, καὶ λωρικίοις, καὶ τόξοις, καὶ κονταρίοις. ὅθεν ἐν ταῖς μάχαις διπλοῦν ἅρμα οἱ πλείονες αὐτῶν ἐπιφέρονται, ἐν τοῖς ὤμοις τὰ κοντάρια ἀναβαστάζοντες, καὶ τὰ τόξα ἐν ταῖς χερσὶ κατέχοντες, καὶ ἀμφοτέροις κατὰ ἀπαντῶσαν χρείαν κεχρημένοι. διωκόμενοι δὲ μᾶλλον περιττεύουσι τοῖς τόξοις.

51 Οὐκ αὐτοὶ δὲ μόνον ὁπλοφοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἵπποι τῶν ἐμφανῶν σιδήρῳ ἢ κενδούκλῳ τὰ ἔμπροσθεν μέρη σκέπονται.

52 Πολλὴν δὲ μελέτην καὶ ἄσκησιν ποιοῦνται περὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἵππων τοξείαν.

53 Ἀκολουθεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ πλῆθος ἀλόγων ἱππαρίων καὶ φοραδίων, καὶ ἀγέλας βοῶν, ἅμα μὲν πρὸς ἀποτροφὴν καὶ γαλακτοποσίαν, ἅμα δὲ καὶ διὰ πλήθους φαντασίαν.

54 Ἀπλικεύουσι δὲ οὐκ ἐν φοσσάτῳ, ὥσπερ οἱ ῥωμαῖοι, ἀλλὰ μέχρι μὲν τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας διεσπαρμένοι κατὰ γένη καὶ φύλας, τοὺς ἵππους βόσκοντες διηνεκῶς ἔν τε θέρει καὶ χειμῶνι. ἐν δὲ καιρῷ πολέμου τοὺς ἀναγκαίους ἵππους κατέχοντες, καὶ πεδικλοῦντες πλησίον τῶν τουρκικῶν τεντῶν φυλάττουσι, μέχρι καιροῦ τῆς παρατάξεως ὑπὸ νύκτα τῆς παρατάξεως ἀπαρχόμενοι.

55 Τὰς δὲ βίγλας αὐτῶν ἀπὸ μακρόθεν ἀλλεπαλλήλους ποιοῦσιν, εἰς τὸ μὴ εὐκόλως αὐτοὺς ὑπομένειν αἰφνιδιασμούς.

56 In prælio, vt Romani faciũt, aciem suam in tres partes non

56 Ἐν δὲ τῇ μάχῃ οὐχ ὡς οἱ ῥωμαῖοι παρατάσσουσιν ἐν τρισὶ μέρεσιν, ἀλλ'

ἐν

ἐν διαφόροις μοίραις δρουγγιστὶ συνάπτοντες ἀλλήλαις τὰς μοίρας μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων διϊσταμένας, ὥστε μίαν φαίνεσθαι παράταξιν.

57 Ἔχουσι δὲ ἔξω τῆς παρατάξεως δύναμίν τινα ἐκ περισσοῦ, ἣν πρὸς ἐγκρυμμα ἐκπέμπουσιν κατὰ τῶν ἀμελῶς ἀντιταξομένων αὐτοῖς, ἢ καὶ εἰς βοήθειαν τοῦ βαρουμένου μέρους φυλάττουσι. τὸ δὲ τοῦλδον αὐτῶν ὄπισθεν τῆς παρατάξεως ἔχουσι πλησίον ἢ δεξιᾷ, ἢ ἀριστερᾷ τῆς παρατάξεως, ὡς ἀπὸ ἑνὸς ἢ δευτέρου μιλίου, ἀφιέντες ἐν αὐτῷ καὶ ὀλίγην παραφυλακήν.

58 Πολλάκις δὲ καὶ συζευγνύντες τοὺς περισσοὺς τῶν ἵππων κατὰ νώτου, ἤγουν ὄπισθεν τῆς παρατάξεως αὐτῶν ποιοῦσιν εἰς φυλακὴν αὐτῆς. καὶ τὰ μὲν βάθη τῶν ἀκιῶν τῆς παρατάξεως ἤγουν τοὺς στίχους ἀορίστως ποιοῦσι, διὰ τὸ παχεῖαν εἶναι τὴν παράταξιν βάθους μᾶλλον φροντίζοντες, καὶ ἴσον ποιοῦσι καὶ πυκνὸν τὸ μέτωπον.

59 Χαίρουσι δὲ μᾶλλον ταῖς ἀπὸ μήκοθεν μάχαις, καὶ ἐνέδραις, καὶ ταῖς κυκλώσεσι κατὰ τῶν ἐναντίων, καὶ ταῖς ἐσχηματισμέναις ὑποχωρήσεσιν, καὶ ἀντιστροφαῖς, καὶ ταῖς διεσπαρμέναις τάξεσιν.

60 Ὅταν δὲ τρέψωσι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν πάντα ἐν δευτέρῳ τιθέασιν, καὶ ἀφειδῶς ἐπιτίθενται, οὐδὲν ἕτερον λογιζόμενοι, ἢ τὸ διώκειν. οὐκ ἀρκοῦνται γὰρ ὥσπερ οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, τῇ μετρίᾳ καταδιώξει, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἁρπαγῇ, ἀλλὰ μέχρι τούτου

diuidunt, sed diuersis in partibus drungisti simul & confertim inter se adiuncti, partes ita parum inter se distantes habent, vt vna videatur esse acies.

57 Præter aciem instructam copias quasdam præterea habent, quas vel ad insidias mittunt aduersum eos, qui negligenter in hostili acie illis opponuntur, vel ad subsidium afflictæ oppressæque partis emittunt. Tuldum autem, id est, impedimenta, à tergo aciei propè vel ad dextram vel ad sinistram, vnius aut duorum milliarium interuallo habent, & paruam quandam custodiam militum illi assignant.

58 Sæpe autem superfluos equos à tergo post aciem instructam locant, & manipalos confusè atque inordinatè apparant: vt densata altaque sit permultum laborant, frontem verò æquabilem densamque faciunt.

59 Vtuntur pugnis eminus habitis, insidijs, circunscriptionibus hostium, simulatis discessionibus, conuersionibus, & dispersis aciebus.

60 Vbi hostes in fugam verterint, illud primum laborant, vt omni contentione insequantur, nihil prius habentes quàm persequi hostes. Neque, quemadmodum Romani reliquæque nationes, contenti sunt mediocriter illos insequi, & pecunias illorum diripere, sed eous-

que inuadunt, dum omnibus quibus possunt vijs hostes protinus deleant.

61 Si qui ex hostibus Turcorum, ad munitionem aliquam confugerint, confestim conantur commeatus inopiam, si quæ sit, aut virorum aut iumentorum, cognoscere, & ibi in continua obsidione sunt, donec eius inopia hostes opprimant, vel ad aliquam consensionem aut deditionem illos compulerint: ac primò leuiora illis proponunt, assentientibus deinde grauiora imponunt.

62 Hi Turcorum mores hoc solo à Bulgarorum distant, quòd hi Christianorum complexi fidem, Romanorum moribus assuefacti, morum asperitatem & agrestem vitam simul cum infidelitate abijciunt.

63 Pastionum inopia maximo impedimento Turcorum exercitui est, quia multitudinem iumētorum secum semper vehunt.

64 Conflictationis tempore pedestris acies magnopere illos lædet, quæ aduersa equitib. solet esse ijs qui ex equis descendere non solent: neque enim stare pedibus diu possunt, quia equis vehi sunt soliti.

65 Aduersus illis locus æquabilis campestrisque est, & acies equestris densataque, & sine intermissione illos sequens.

66 Aduersæ illis sunt manuum concertationes, & incursiones nocturnæ, si ita tutò fiant, vt

ἐπίκεινται, ἕως ἂν τελείως τὴν τῶν ἐχθρῶν κατάλυσιν ποιήσωνται, πάσῃ μεθόδῳ εἰς τοῦτο κεχρημένοι.

61 Ἐὰν δέ τινες τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν διωκόμενοι ὀχύρωμα καταφύγωσι, σπουδάζουσι ἀκριβῶς κατανοοῦντες τὴν τῶν ἀναγκαίων ἔνδειαν καὶ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνδρῶν, καὶ προσκαρτεροῦσιν ἵνα τῇ στενότητι τούτων χειρώσωνται τοὺς ἐχθρούς, ἢ εἰς τὰ ἀρέσκοντα αὐτοῖς σύμφωνα τούτους ἀγάγωσι. πρῶτον μὲν ἐλαφρότερόν τινα ἐπιζητοῦντες, καὶ τότε συντιθεμένων αὐτοῖς τῶν ἐχθρῶν ἕτερα μείζονα προστιθέασιν.

62 Ταῦτα μὲν τὰ τῶν Τούρκων ἤθη τοσούτῳ μόνῳ διαφέροντα τῶν Βουλγάρων, ὅσῳ τὴν χριστιανῶν οὗτοι ἀσπασάμενοι πίστιν, καὶ τοῖς ῥωμαϊκοῖς ἐπ᾽ ὀλίγον μετεβάλλοντο ἤθεσι, τὸ τε ἄγριον καὶ νομαδικὸν τῷ ἀπίστῳ συναποβαλόντες.

63 Ἐναντιοῦνται δὲ πολεμίοις Τούρκοις ἔνδεια βοσκῆς διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἐπιφέρονται ἀλόγων.

64 Καὶ ἐν καιρῷ δὲ συμβολῆς τάξις πεζικὴ συντεταγμένη μάλιστα αὐτοὺς βλάπτει, ὡς ἐναντία αὐτῶν καβαλλαρίων ὄντων, καὶ μὴ καταβαινόντων ἀπὸ τῶν ἵππων. οὐδὲ γὰρ στῆναι πεζῇ καρτεροῦσιν ὡς συντραφέντες ἐπιχειρεῖν τοῖς ἵπποις,

65 Ἐναντιοῦται δὲ αὐτοῖς καὶ τόπος ὁμαλὸς καὶ γεγυμνασμένος, καὶ δὴ ἡ τάξις καβαλλαρικὴ, καὶ πεπυκνωμένη, καὶ ἀδιαστάτως ἀκολουθοῦσα.

66 Ἐναντιοῦται δὲ καὶ ἐκ χειρὸς συμπλοκὴ μετὰ τῶν ὅπλων, καὶ ἔφοδοι νυκτεριναὶ ἀσφαλῶς γινόμεναι, οἷον ἵνα

οἱ μὲν

οἱ μὲν προσβάλλοντες αὐτοῖς ἓν μὲν ἔχουσι μέρος τεταγμένον, τὸ δὲ ἕτερον μέρος ἐγκρυπτόμενον.

67 Λυπεῖ δὲ αὐτοὺς σφόδρα καὶ ὅταν τινὲς ἐξ αὐτῶν προσφύγωσι τοῖς Ῥωμαίοις. Γινώσκουσι γὰρ ὅτι ἄστατον ἔχει γνώμην τὸ ἔθνος αὐτῶν, καὶ φιλοκερδεῖς εἰσὶν, καὶ ἐκ φυλῶν συγκείμενοι, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὐ ποιοῦνται λόγον συγγενῶν, καὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ὁμονοίας.

68 Ὀλίγων δὲ τάχα τοῦ προσφυγεῖν ἀπαρχομένων παρ' ἡμῶν, πλῆθος αὐτοῖς ἐπακολουθεῖ. διὸ καὶ βαρέως φέρουσιν ἐπὶ τοῖς ἀπ' αὐτῶν ἀναχωροῦσιν.

69 Ὅταν οὖν βουληθῇ τις πρὸς αὐτοὺς ἐγγίσαι μάχην, πρό γε πάντων ἔχειν αὐτὸν δέον τὰς βίγλας ἐπιμελῶς καὶ συνεχεῖς ἀπὸ διαστημάτων ὀλίγων, εἶτα μεριμνῆσαι καὶ προευτρεπίσαι καὶ τὰ εἰς δευτέραν τύχην τυγχάνοντα. ἤγουν μήποτε τροπὴ γένηται τῶν ἀντιπολεμούντων αὐτοῖς, ἵνα καὶ ὀχυρὸν τόπον κατανοήσῃ ἐν καιρῷ περιστάσεως, καὶ δαπάνην ἐφεύρῃ ὀλίγων ἡμερῶν, εἰ μὲν δυνατόν ἐστι καὶ τῶν ἀλόγων, ἐπὶ παντὸς τῶν ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ ὕδατος εὐπορίαν. εἶτα καὶ τὸ τοῦλδον διαθήσει ὡς ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ κεφαλαίῳ ἡμῖν εἴρηται.

70 Καὶ ἐὰν μὲν συνέστι πεζικὸς στρατὸς ἐν συνηθείᾳ τοῦ ἔθνους γίνεται ἐκτάξαι αὐτὸν κατὰ τὸν δηλωθέντα ἡμῖν ἐν ἄλλοις τρόπον, τουτέστιν ὥστε ἔχειν τοὺς καβαλλαρίους ὑποτεταγμένους τοῖς πεζοῖς.

qui inuadunt illos vnam partem habeat instructam, alteram autem occultam atque abditam.

67 Hoc vehementer illos vexat, si qui ex illis ad Romanos deficiant. Cognoscunt enim omnes suos inconstantem habere animum, & lucri appetentes esse, ac ex multis tribubus conflatos, atque adeò cognatorum suorum & mutuæ beneuolentiæ minorem rationem habere.

68 Cùm paululum ad fugiendum retrocesserint atque hilarentur, multi è nostris statim consequuntur. Itaque molestè admodum ferunt si quis ab illis deficiat.

69 Quando quis cominus ad pugnandum cum illis accedere voluerit, excubias habeat multas & crebras exiguo interuallo disiunctas: deinde præparet & aduersus omnem fortunæ impetum prouideat, vt si quando hostium fuga fiat, munitionem aliquam ad illos obsidendos paret, & commeatum aliquot dierum habeat tum hominum, tum etiam, si fieri potest, iumentorum: ac inprimis aquæ affluentiam habeat, deinde impedimenta sic instruat, quemadmodum in capite de tuldo diximus.

70 Si pedestris acies fuerit in prima potissimum pugna, qui exercitus maximè assuetus illis fuerit, eum primò instrues, quemadmodum alibi explicuimus: hoc est, vt equites post se instructos habeant.

71 Sin equites fuerint qui aduersum Turcos instruuntur, si ad pugnandum cum illis satis habiles fuerint, ita instrues eos quemadmodum antè memorauimus, vbi de instruendis illis verba fecimus.

72 Ad latera multos & strenuos segregabis: ad tergus enim defendendum satis sunt defensores, id est, vindices. Cursores autem plus tribus aut quatuor sagittæ iactibus in persequendis hostibus à defensoribus ne separentur. Omnino autem elaborabis vt in planis expositisque locis quantum potes aciem tuam instruas, vbi neque syluæ condensæ, neque paludes, neque arbusta perturbare possint, propter insidiarum metum quas Turci moliri solent.

73 Excubiæ interuallo quodam interposito ad partes quatuor aciei collocabuntur.

74 Si fieri possit, fluuium transitu perdifficilem, aut paludem, aut lacum, ad tergus aciei in tuto conseruandum habeas.

75 Si belli secundus exitus fuerit, neque nimis cupidè illos opprimas, neq; negligenter illos insequaris. Neque enim quemadmodum reliquæ nationes faciunt, sic Turci vbi primo superantur prælio, statim profligati discedunt, sed omnes vias postea quærunt, quemadmodum hostes suos incursionibus superare aut fundere possint. Sin permista

71 Εἰ δὲ μόνον καβαλλάριοί εἰσιν οἱ ἀντιταξόμενοι αὐτοῖς, καὶ ἀξιόμαχοι πρὸς τὴν ἐκείνων δύναμιν, κατὰ τὸν λεχθέντα τρόπον ἐν τῷ περὶ τάξεως λόγῳ τάξει αὐτούς.

72 Πλείονας δὲ ἐν τοῖς πλαγίοις ἀφορίσει χρησίμους. ἐν τῷ νώτῳ γὰρ αὐτῶν ἀρκοῦσιν οἱ λεγόμενοι διφένσορες καβαλλάριοι, ἤτοι οἱ ἔκδικοι. τοὺς δὲ κούρσωρας, ἤτοι προμάχους μὴ πλέον τριῶν, ἢ τεσσάρων σαγιττοβόλων τῆς παρατάξεως τῶν διφενσόρων ἐν τῇ διώξεσι χωρίζεσθαι μηδὲ κατατρέχειν αὐτῶν. πάντως δὲ καὶ σπουδὴν ποιήσεται ἵνα ἐν γυμνῷ καὶ ἴσῳ τόπῳ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῷ τὴν παράταξιν ἐκτάξῃ, ἔνθα μήτε ὗλαι εἰσὶ δασεῖαι, μήτε πάλματα, μήτε δὲ κοιλάδες ἐνοχλοῦσι, διὰ τὰ παρὰ τῶν τούρκων ἐπινοούμενα ἐγκρύμματα.

73 Καὶ τὰς βίγλας δὲ ἐκ διαστήματος κατὰ τεσσάρων μερῶν τῆς παρατάξεως ποιήσεις.

74 Ἐὰν δὲ ἐνδέχεται καλόν ἐστιν ἵνα ἢ δύσβατον ποταμὸν, ἢ πάλματα, ἢ λίμνην κατὰ νώτου τῆς παρατάξεως ἔχῃ, ἵνα ὁ νῶτος ἀσφαλῶς φυλάττηται.

75 Καὶ ἐὰν καλῶς τὰ τοῦ πολέμου ἐξέλθῃ, μήτε κατατρέχειν αὐτῶν ἀπλήστως, μήτε ἀμελῶς διακεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ ὡς τὰ λοιπὰ ἔθνη τὴν πρώτην ἡττώμενα μάχην ἀπολείπουσι τοῦ πολέμου, ἀλλὰ μέχρις ἂν τὸ κράτος ταπεινωθῶσιν ἐπιτηδεύουσι διὰ πολλῶν τρόπων κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἐγχειρεῖν. ἐὰν δὲ

δὲ σύμμικτός ἐστιν ἡ τάξις, καὶ πλείους εἰσὶν οἱ πεζοί, δέον πρόνοιαν ἐν τοῖς τοιούτοις ποιεῖσθαι τῆς ἀποστροφῆς τῶν ἀλόγων. οὐ γὰρ πάντως συγχωροῦνται οἱ καβαλλάριοι ἐγγιζόντων τῶν ἐχθρῶν χορτάσματα τῶν ἀλόγων συνάγειν.

70 Αὕτη τοίνυν ἡ πολεμική τε καὶ συνήθης τούρκων συνάσκησις διαφέρει βουλγάρων ὡς εἴρηται κατά τινα μικρά, τὰ δ' ἄλλα ἐξομοιοῦνται.

77 Ἡμεῖς δὲ τούτου ἕνεκεν σοι ταύτην ὑπεγράψαμεν, οὐχ ὡς τούρκοις παρατάσσεσθαι μέλλοντες, οὔτε γὰρ γείτονές εἰσιν, οὔτε νῦν πολέμιοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὑπήκοοι ῥωμαίοις σπουδάζουσιν ἅμα δείκνυσθαι.

78 Ἀλλ' ἵνα ἔχοις, ὦ στρατηγέ, εἰδέναι τὰ ἕκαστα τῶν διαφόρων παρατάξεων καὶ στρατηγημάτων, καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι χρῆσθαι αὐτοῖς συντόμως πρὸς ὅτι ἂν βουληθῇς, καὶ δοκιμάσῃς τὸ χρήσιμον τῆς ἐκ πολλῆς γυμνασίας παρά τισιν ἐφευρισκομένοις στρατηγήμασί τε καὶ παραλλάξεσιν, ἢ ὅτε καιρὸς ἀπαιτεῖ, καὶ ἀντιστρατεύεσθαι πρὸς αὐτὰ τὸ ἐναντίον διὰ τῆς μελέτης προησκημένος καὶ γυμνασάμενος.

78 Εἰσὶ δέ τινα τῶν ἐθνῶν, οἷον Φράγγοι καὶ Λογγίβαρδοι, πάλαι μὲν ἀσεβείᾳ κρατούμενα, νῦν δὲ τὴν ἀληθῆ τῶν χριστιανῶν πίστιν ἀσπαζόμενα, ὧν τὰ μὲν φίλα, τὰ δὲ ὑπήκοα τῇ ἡμῶν ἐκ θεοῦ βασιλείᾳ τυγχάνουσι. καὶ τούτοις δέ εἰσι πολεμικὰ ἰδιώματα, τὰ μὲν ἐκ παραδόσεως, τὰ δὲ καὶ τῇ αὐτῶν συνηθείᾳ σύμφωνα ἅπερ παραθή-

acies pluresque pedites fuerint, prouisio quædam iumentorum pabuli habenda est. Neque enim imminentibus hostibus omnino equites permittuntur pabulari.

76 Hæc igitur bellica consuetaque Turcorum est exercitatio. A Bulgarorum autem forma paucis quibusdam rebus, quemadmodum ante dictum est, differt: reliquis in rebus similis est.

77 Hæc nos ad te scripsimus, non quasi aduersus Turcos bellum suscepturi, neque enim prope nos sunt, neque hostes nobis nunc sunt, sed se subiectos potius conantur ostendere.

78 Sed vt scias acierum & instructionum varietatem, & idoneis temporibus opportunè illis vtaris, sicubi vtile aut commodum iudicaueris, quæ multo cum labore ac studio ab alijs inuentæ sunt, atque etiam aduersum illos alia contraria moliri atque excogitare possis.

79 Sunt quædam nationes, vt Galli & Longobardi, quæ olim in infidelitate versabantur, nunc veram Christianorum fidem nobiscum amplexi sunt: è quibus aliæ sociales nobis, aliæ sub imperium nostrum subiectæ sunt. Atque ijs priuatæ quædam militares acies, quas partim per manus ab alijs acceperunt, partim bellandi consuetudine inuene-

runt. Quæ omnia non ideo tibi commemorabo, vt bellum illis inferre possis? quomodo enim aduersus socios & subiectos, & eiusdem fidei participes, & nobiscum coniunctos homines, bellum susciperemus? sed vt ijs cognitis, quæ contraria sunt illis, si quid tale vsus poscat, adinuenire possis, & aduersum quascunque molitiones hostium contrarias illis in promptu habeas.

80 Nam & Sclaui quoque olim erant quando trans Istrum, quem Danubium appellamus, habitabant. Hos expugnabant Romani cùm pastorum more vitam transegerunt, qui antequam Istrum transirent, sub iugum Romanę ditionis colla summittebant. Istorum mores atque instituta nullo modo prætermittenda iudicaui, sed omnia tibi percensere pro viribus enitar, vt apis instar ex vnoquoque quod optimum atque vtilissimum est delibes.

81 Galli & Longobardi libertatis rationem plurimi æstimant: sed Longobardi magnam huius virtutis partem amiserunt. Galli autem admodum audaci infractoque animo sunt, in bello strenui ac penè temerarij, In magno opprobrio ignauiam & paruam retrocessionem ponunt, atque eam fugam esse exstimant, & facilè ac strenuè præ mortis contemptu tum equites tum pedites manus cominus conserunt.

σωμένον σοι, ὦ στρατηγέ, οὐ χάριν τῆς αὐτῶν ἐκστρατείας. πῶς γὰρ τῶν εἰρήνην ἀγόντων, καὶ συμμάχων καὶ ὁμοθρήσκων, καὶ ὑπηκόων; ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκ τῶν τοιούτων ἐθίμων καὶ συστάσεων, καὶ εἴγε δεῖ καὶ ἐκ τῶν τούτοις ἐναντίων, εἴ τι σοι δόξει χρήσιμον ἀναλεξάμενος ζηλώσῃς καὶ ἔχῃς ἐν τῷ καιρῷ τῷ προσήκοντι γεγυμνασμένον κατὰ τῶν ὁποίων δήποτε ἀντιπαραταττομένων πολεμίων.

80 Καὶ γὰρ καὶ σκλάβοι ἦσαν ποτὲ ὅτε πέραν κατῴκουν τοῦ ἴστρου, ὃν καὶ δανούβιον καλοῦμεν. οἷς καὶ προσεπολέμουν ῥωμαῖοι ἐπιτιθέμενοι νομαδικῶς καὶ αὐτῶν τότε διαζώντων πρὶν ἢ περαιωθῆναι τὸν ἴστρον, καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας τὸν αὐτῶν αὐχένα ὑποκλῖναι. οὐδὲ τούτων γὰρ τὰ ἔθιμα πρὸς τὰς μάχας καὶ τὴν ἄλλην συνήθειαν ἄγνωστά σοι καταλείψω, ἀλλ' ὥσπερ μοι εἴρηται πάντα συλλέξας διαχαράξω, καθόσον ἡμῖν ἡ δύναμις ἐγχωρεῖ, ἵνα πανταχόθεν μελίττης δίκην ἐρανίζῃς καὶ συλλέγῃς τὰ χρήσιμα.

81 Φράγγοι τοίνυν καὶ λογγίβαρδοι λόγον ἐλευθερίας περὶ πολλοῦ ποιοῦνται. ἀλλ' οἱ μὲν λογγίβαρδοι τὸ πλέον τῆς τοιαύτης ἀρετῆς νῦν ἀπώλεσαν. πλὴν καὶ ἔτι καὶ Φράγγοι θρασεῖς ἦσαν καὶ ἀκατάπληκτοι, ἐν τοῖς πολέμοις τολμηροί τε καὶ προπετεῖς, εἰς ὄνειδος ἔχοντες τὴν δειλίαν, καὶ τὴν πρὸς μικρὸν ἀναχώρησιν, καὶ ταύτην οἱονεὶ φυγὴν ἡγούμενοι. εὐκόλως γὰρ διὰ τοῦτο θανάτου καταφρονοῦσι τὴν κατὰ χεῖρα μάχην σφοδρῶς καὶ καβαλλάριοι καὶ πεζοὶ μαχόμενοι.

82 Ὅταν

82 Ὅταν γὰρ, ὡς εἰκὸς, ἐν ταῖς καβαλλαρικαῖς μάχαις στενωθῶσιν, ἐξ ἑνὸς συνθήματος ἀποκαταβαίνουσι τῶν ἵππων αὐτῶν, καὶ πεζῇ παρατάσσονται ὀλίγοι τάχα καὶ πρὸς πλείονας καβαλλαρίους μὴ δειλιῶντες, ἢ ἀπολήγονται τῆς μάχης.

83 Ὁπλίζονται δὲ σκουταρίοις καὶ κονταρίοις, καὶ σπαθίοις κοντωτέροις, ἃ καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν διὰ λωρίων ἀναβαστάζουσιν. ἐνίοτε δέ τινες αὐτῶν καὶ διαζώννυνται αὐτά.

84 Χαίρουσι δὲ μᾶλλον τῇ πεζομαχίᾳ, καὶ ταῖς μετ' ἐλασίας καταδρομαῖς.

85 Τάσσονται δὲ ἐν ταῖς μάχαις ἤτε πεζοὶ ἤτε καβαλλάριοι οὐκ ἐν μέτρῳ τινὶ ὡρισμένῳ καὶ ἐν τάξει, ἢ ἐν μοίραις, ἢ ἐν μέρεσι, καθάπερ ῥωμαῖοι, ἀλλὰ κατὰ φύλας, καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους συγγενείᾳ τε καὶ προσπαθείᾳ, πολλάκις δὲ καὶ συνωμοσίᾳ. ὅθεν καὶ ἐν καιρῷ περιστάσεως φίλων ἐναπολειφθέντων συνεκινδύνευσαν αὐτοῖς πολλάκις ἐν τῇ μάχῃ τούτους ἐκδικήσοντες.

86 Ἴσον δὲ τὸ μέτωπον τῆς παρατάξεως αὐτῶν ποιοῦνται καὶ πυκνὸν ἐν ταῖς μάχαις.

87 Τὰς δὲ συμβολὰς ἤτε καβαλλάριοι, ἤτε πεζοὶ σφοδρῶς καὶ ἀκατασχέτως ποιοῦσιν, ὡς μονότονοι, καὶ πάσης δειλίας ἀπεχόμενοι.

88 Ἀπειθεῖς δέ εἰσι πρὸς τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ μάλιστα Φράγγοι, ἐλευθερίας ὥσπερ ἀντιποιούμενοι, καὶ ἑκουσίως ἐφ' ὅσον καιρὸς ὡρίσωσιν, ἢ περὶ τῶν ἀρχόντων ὡρισθῶσιν καὶ μόνον καὶ τούτου παρέχο- ἐκστρατεύουσι

81 Quando igitur in equestribus prælijs in aliquas angustias deducuntur, vna omnium consensione ex equis descendunt, & pedites se instruunt, & pauci contra plures se armant, aut si id minus possunt, prælio desinunt.

83 Armantur scutis, hastis, spathis breuioribus, quas ex humeris loris quibusdam gestant: quidam autem accinguntur illis.

84 Pedestri prælio admodum lætantur, & vehementibus incursionibus.

85 Instruuntur in prælijs siue pedites siue equites non aliquo certo & definito modo, & in acies aut turmas, aut cohortes diuiduntur, quemadmodum Romani, sed per tribus, & familias, & cognationes, sæpe etiam coniurata quadam amicitia. Itaque quidam amicis interfectis sæpe in prælio permanentes seipsos in maxima pericula coniecerunt, vt illorum vicem vlciscerentur.

86 Frontem aciei æqualem & densam in prælio habent.

87 Confligunt equites & pedites vniuerso cum impetu, & vehementer ac impetuosè ruunt omni timore vacui.

88 Minus obedientes præfectis illorum sunt, & potissimum Galli, ac voluntariè ad certum tempus, etiam antequam à præfectis accersantur, in expeditione

sunt. Hoc tempus si prætereat, & illis diutius manendum sit, hunc temporis tractum molestè ferunt, atque ab expeditione sua discedunt, & domum se conferunt.

89 Improuidi rerum sunt, neque varietatis, incolumitatis, aut aciei instruendæ, equestrisque potissimum, vllam rationem habent.

90 Pecunijs facilè corrumpuntur, quia lucri admodum cupidi sunt. Huius rei experientia nobis constat, quòd cùm ex Italia ad res administrandas permulti eò accesserunt, illorum consuetudine ac moribus imbuebantur, & ab humanitate ad barbariem ac cupiditatem pecuniæ transierunt.

91 Vexant illos admodum ærumnæ ac miseriæ. Quemadmodum enim mentes audaces strenuasque posſident, ita corpora delicata ac tenera habent, & ad labores sustinendos minus habilia.

92 Calores, frigora, pluuiæ, commeatus, aut rerum necessariarum inopia & vini potiſsimũ, dilatio belli, illos excruciant.

93 Equestris prælij tempore aduersantur illis loca difficilia & condensa, quia vehementi incursionis impetu directè cum hastis ruere solent.

94 Damna & offensiones facilè à tergo aut ad latus ex insidijs sustinent, quia excubias reliquasque huiusmodi molitiones

μένου, εἰ τύχοι αὐτοὺς ἐπιμένειν, βαρέως φέροντες τὸν παρασυρμὸν τοῦ χρόνου λύουσι τὴν σύνταξιν τοῦ ἐξπεδίτου, καὶ ἀναχωροῦσιν ἐπὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν.

89 Ἀπράγμονες δέ εἰσι καὶ πάσης ποικιλίας καὶ ἀσφαλείας ἐκτός. καὶ τῆς τοῦ συμφέροντος γνώμης. διὸ καὶ τάξεως περιφρονοῦσι, καὶ μάλιστα τῆς καβαλλαρικῆς.

90 Ὑποφθείρονται δὲ διὰ χρημάτων εὐκόλως φιλοκερδεῖς ὄντες ἐξ ὧν πείρᾳ μαθόντες ἴσμεν, ἀπὸ τῶν ἐξ ἰταλίας ἐνταῦθα πολλάκις παραγινομένων ἐπὶ τῆς διοικήσεως, τῇ ἐκείνων ἐπιμιξίᾳ οἶμαι καὶ τούτων βαρβαρωθέντων τε καὶ συνεθισθέντων.

91 Λυπεῖ δὲ αὐτοὺς ἡ κακοπάθεια, καὶ συντριβή. ὅσον γὰρ τὰς ψυχὰς τολμηρὰς καὶ θρασεῖς κέκτηνται, τοσοῦτον τὰ σώματα εὐπαθῆ, καὶ ἁπαλά, καὶ κόπον δυσκόλως φέρειν οὐ δυνάμενα.

92 Προσέτι δὲ λυπεῖ αὐτοὺς καὶ καῦσος, καὶ ψύχος, καὶ βροχὴ ἔνδεια δαπανημάτων, καὶ μάλιστα οἴνου, ἔτι δὲ καὶ ὑπέρθεσις πολέμου.

93 Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς καβαλλαρικῆς μάχης ἐναντιοῦνται αὐτοῖς τόποι δύσβατοι, καὶ δασεῖς, διὰ τὸ εἰς ὀξεῖαν ἐλασίαν ἐπ᾽ εὐθείας μετὰ τῶν κονταρίων γεγυμνάσθαι.

94 Ὑπομένουσι δὲ καὶ διὰ ἐγκρυμμάτων βλάβας εὐκόλως κατὰ τῶν πλαγίων καὶ τοῦ νώτου τῆς ἑαυτῶν παρατάξεως, οὐ γὰρ πάνυ φροντίζουσι βίγλας ἢ τῆς

λει-

λειπῆς ἀσφαλείας.

95 Ἐὰν δέ τινες καὶ σχηματίζωνται φυγὴν, εὐκόλως διαλύονται, καὶ εἰ ἄφνω κατ' αὐτῶν ἀντιστρέψωσιν, εὐκόλως αὐτοὺς διαφθείρωσι.

96 Πολλάκις δὲ καὶ νυκτεριναὶ ἐπελεύσεις ὑπὸ τοξοτῶν βλάπτουσιν αὐτοὺς, διεσπαρμένοι γὰρ ἀπληκεύουσιν.

97 Εἰ δέ τις αὐτοῖς ἐβουλεύθη ποτὲ προσβαλεῖν οὕτως ἐθισμένοις καὶ διακειμένοις, οὐκ ἔρχηται κατ' αὐτῶν ἐν μάχῃ δημοσίᾳ παρατάξει, καὶ μάλιστα ἐκ προοιμίων. ἀλλ' εὐτάκτως δι' ἐγκρυμμάτων καὶ κλοπῆς κατ' αὐτῶν προσέβαλεν καὶ διὰ σοφισμάτων ἄλλων στρατηγικῶν, ἢ διὰ ὑπερθέσεως τῆς μάχης διασύρων τὸν καιρὸν ἢ καὶ σύμφωνα εἰρήνης σχηματιζόμενος πρὸς αὐτούς. ἵνα ἢ τῇ τῶν δαπανημάτων ἐπιλείψει, ἢ τῇ τοῦ καύσωνος τυχὼν ὀχλήσῃ τὸ θράσος αὐτῶν, καὶ τὸ πρόθυμον ἐλαττώσῃ.

98 Ἡ δὲ ὑπέρθεσις καὶ τὰ ἄλλα μάλιστα ἐδύνατο πρὸς αὐτοὺς γίνεσθαι τότε, ὅταν εἰς ὀχυρωτέρους καὶ δυσβάτους τόπους ἠπλίκευεν ὁ πολέμιος ἐκείνων στρατὸς, ἔνθα ὡς ἔχοντες κοντάρια κατὰ τοῦ τόπου ἐγχειρεῖν ἐπιτηδείως οὐκ ἐδύναντο.

99 Ἐὰν δὲ διὰ τῶν εἰρημένων οὐκ ἐνεργοῦν κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μάχην πάντως ἑώρων τότε παρετάσσοντο πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἐν τῷ περὶ παρατάξεως ἐδηλώσαμεν κεφαλαίῳ.

100 Καὶ τὰ σκλάβικα δὲ ἔθνη ὁμοδίαιτά τε ἦσαν καὶ ὁμότροπα ἀλλήλοις, καὶ ἐλεύθερα, μηδαμῶς δουλοῦσθαι ἢ ἄρχεσθαι πειθόμενα, καὶ μάλιστα ὅτε ἐν

minus curant.

95 Quòd si qui fugam simularent, facilè illi dissiparentur, & subitò in eos iterum conuersi, permultum illos læderent.

96 Sæpe etiam nocturnæ sagittariorum incursiones lædunt illos, quia dispersè & disiectè castra ponunt.

97 Sin quis se ad confligendum cum illis parans ijs moribus atque institutis vtatur, haud opus fuerit publica cum illis dimicatione contendere, idque in initiis belli potissimum: sed insidijs & improuisis incursionibus illos adoriri, vel dilatione prælij tempus eludere, vel pacificationem simulando commeatum illorum absumere, vel caloribus & frigoribus audaciam illorum atque alacritatem minuere.

98 Si dilatio & similia maximè fieri possunt, quando ad munitiora & difficilia accessu loca hostilis illorum exercitus accedit, ibi tum hastis vsi illum locum inuadere non possunt.

99 Si ijs prædictis modis contra illos nihil proficiatur, sed ad bellum toti spectent, vbi exercitum instruunt, sic instruant quemadmodum in capite de acie instruenda docuimus.

99 Sclauonica natio simili vitæ cultu & moribus ac Galli vtebatur. Libertatis amans, subijci aut imperio parêre noluit,

quando trans Danubium sua in regione habitauit: vnde hunc in locum traducta, atque alijs vi seruire coacta, indigenis suis, & non alienigenis obedire voluit: melius enim puatabant ab indigenis suis violari, quàm Romanis parêre, & sub illorum legibus viuere. Qui autem ex illis sacrosancti baptismatis fontem receperunt, ij quantum in illis est, ad antiquę libertatis formã eum conseruant.

101 Populosa natio est, omnium ærumnarum patiens: calores, frigora, pluuias, nuditatem, commeatus, & rerum necessariarum inopiam facilè perfert.

102 Hanc nationem noster diuina quadam sorte Imperator Romanus, & pater meus Basilius, à reliquarum gentium feritate traduxit, & Romano more præfectos illis constituens, & baptismate sacro illos imbuens, à seruitute liberauit, & contra Romanorum hostes pugnare instituit: itaque studiosè ijs in rebus versatus est, vt Romanos hac re securos faceret, qui sæpe antea Sclauorum populationibus infestabantur, & bella multa ab illis illata sustinebant

103 Erant autem Sclaui ij nescio quomodo hospitibus humani, quam hospitalitatem adhuc studiosè retinent.

τοῦ δανουβίου κατῴκουν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ. ὅθεν καὶ ἐνταῦθα περαιωθέντα, καὶ οἱονεὶ βιασθέντα δέξασθαι τὴν δουλείαν οὐχ ἑτέρῳ ἡδέως πείθεσθαι ἤθελον, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἑαυτῶν. κρεῖττον γὰρ ἡγοῦντο ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς αὐτῶν φυλῆς φθείρεσθαι, ἢ τοῖς ῥωμαϊκοῖς δουλεύειν καὶ ὑποκλίνεσθαι νόμοις. οἱ δὲ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος τὴν καταδεξάμενοι ἄχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων, τοῦτο ὅσον κατ' αὐτοὺς εἰς ἀρχαίας ἐλευθερίας συνήθειαν διατηροῦνται.

101 Πολύανδρά τε ἦσαν καὶ κακοπαθείας ὑπομένοντα, εὐκόλως δὲ πρὸς καύσωνα, καὶ ψῦχος, καὶ βροχὴν, καὶ σώματος γυμνότητα, καὶ τὴν τῶν δαπανημάτων ἔνδειαν καρτεροῦντα.

102 Ταῦτα οὖν ὁ ἡμέτερος πατὴρ καὶ ῥωμαίων αὐτοκράτωρ Βασίλειος τῶν ἀρχαίων ἐθῶν ἔπεισε μεταστῆναι, καὶ γραικώσας, καὶ ἄρχουσι κατὰ τὸν ῥωμαϊκὸν τύπον ὑποτάξας, καὶ βαπτίσματι τιμήσας, τῆς δουλείας ἠλευθέρωσε τῶν ἑαυτῶν ἀρχόντων, καὶ στρατεύεσθαι κατὰ τῶν ῥωμαίοις πολεμούντων ἐθνῶν ἐξεπαίδευσεν, οὕτω πως ἐπιμελῶς περὶ τὰ τοιαῦτα διακείμενος, διὸ καὶ ἀμερίμνους ῥωμαίους ἐκ τῆς πολλάκις ἀπὸ σκλάβων γινομένης ἀνταρσίας ἐποίησε, πολλὰς ὑπ' ἐκείνων ὀχλήσεις καὶ πολέμους τοῖς πάλαι χρόνοις ὑπομένοντας.

103 Ἦσαν δὲ, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν, τῇ φιλοξενίᾳ κατακόρως χρώμενα τὰ σκλάβων φῦλα, ἣν οὐδὲ νῦν καταλιπεῖν ἐδικαίωσαν, ἀλλ' ἔχουσιν ὁμοίως.

104 Τοῖς

104 Τοῖς γὰρ ἐπιξενούμενοι διασώζοντες, ἐκ διαδοχῆς ἐκ τόπου εἰς τόπον παραπέμποντες, καὶ ἀβλαβεῖς διατηρεῖσθαι, καὶ διαλείπτους δαπάνας ἀλλήλοις παρεγγυώμενοι. ὡς εἴγε διὰ ἀμέλειαν τοῦ ὑποδεχομένου συμβαίη τὸν ξένον βλαβῆναι, πόλεμον κατ' ἐκείνου ὁ τοῦτον παραθέμενος ἐκίνει, αὐτὶ πίστεως σεβασμοῦ ἡγούμενος τοῦ ξένου τὴν ἐκδίκησιν.

105 Ἐδόκει δὲ αὐτοῖς καὶ ἕτερον συμπαθέστερον ποτὲ εἶναι. τοὺς γὰρ ἐν αἰχμαλωσίᾳ παρ' αὐτῶν λαμβανομένους οὐκ ἀορίστως, ἕως ἂν βούλωνται πρὸς δουλείαν κατεῖχον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῇ γνώμῃ τῶν αἰχμαλώτων ἐποίουν, ὁρίζοντες αὐτοῖς ῥητόν τινα τῆς δουλείας χρόνον, ἵνα μετὰ τοῦτον τὸν ὁρισθέντα χρόνον ἐὰν θέλωσιν ἐν τοῖς ἰδίοις ἀναχωρῆσαι μετά τινος ὡρισμένου μισθοῦ, ἢ ἐὰν βούλωνται παρ' αὐτοῖς εἶναι, μένειν ἐλευθέρους καὶ φίλους.

106 Ἐσωφρόνουν δὲ καὶ αἱ θήλειαι αὐτῶν μάλιστα κεφαλαιῶς, ὥστε τὰς πολλὰς αὐτῶν τὴν τῶν ἰδίων ἀνδρῶν τελευτὴν ἰδίαν ἡγεῖσθαι, καὶ ἀποπνίγειν ἑαυτάς, μὴ δυναμένας φέρειν τὴν ἐγχηρείᾳ ζωήν.

107 Ἐχρῶντο δὲ δαπάνῃ κέγχρῳ, μάλιστα ἐφίλουν δὲ καὶ ὀλιγαρκείαν, δυσχερῶς φέροντες τοὺς ἄλλους τῆς γεωργίας πόνους, διὰ τὸ ἐλευθεριωτέραν μᾶλλον φιλεῖν αὐτοὶ τὴν διαγωγὴν ποιεῖσθαι καὶ ἄπονον, ἢ σὺν πολλῷ κόπῳ πολυτέλειαν βρωμάτων ἢ χρημάτων ἐπικλήσεσθαι.

104 Peregrinis enim benigni ac mites erant, & illos lubenter ac humaniter accipiebant, & à loco in locum comiter deducebant, & ab omni noxa offenſioneque integros & ſecuros conſeruabant. Itaque ſi propter negligentiam hoſpitis peregrinus lædatur, bellnm ſtatim contra eum mouet. Nam fidei magnam declarationem eſſe putat, ſi peregrini vicem vlciſcatur.

105 Aliud præterea non inhumanum hoc apud eos videbatur eſſe. Captiuos enim ſuos non ad infinitam ſeruitutem obligabant, ſed vt captiuos potius apud ſe retinebant, & certum quoddam ſeruitutis tempus præſcribebant, vt poſt hoc tempus expletum, certa quadam mercede data ad ſuos redire poſſint, vel ſi mallent, apud illos liberi & amici permanerent.

106 Fœminæ illorum præter cæteras modeſtæ feruntur. Multæ enim virorum ſuorum mortem tam grauiter ferunt, ac ſi ſua eſſet, & ſeipſas ſuffocant: vitam enim viduam ac ſolitariam ferre non poſſunt.

107 Milio ad commeatum vtebantur: temperantiam in victu maximè colunt: reliquos agriculturæ labores minus perferunt, quia vitæ liberaliorem cultum magis diligunt, neque adduci poſſunt vt magno cum labore ſumptuoſas epulas parent, atque eas poſtea vorent atque exorbeant.

108 Armantur paruis hastulis vel iaculis duobus vnusquisque vir: quidam etiam scutis magnis, quos thyreos vocant. Arcubus enim ligneis vtuntur, & sagittas habent veneno imbutas, quod efficax admodum est: nisi enim qui plagam accepit vel theriacam bibat, vel aliquod aliud salutare præsidium, vel statim plagam omnem præcidat ne latius serpat, vniuersum necesse est corpus pereat. Ad loca prærupta & accessu difficilia confugere, & ibi commorari gaudent.

109 Quemadmodum in illos Romani incursiones impetusque faciebant, ante à nobis explicatum est, vbi de nec opinatis incursionibus egimus, vt tu imperator quam uis non in illos nunc, sed in similes tamen illorum, aut in alios barbaros incursionem faciens (si quidem id vtile tibi videbitur) habeas ad omnem vsum in promptu, quasi exercitatum, quod facto opus erit.

110 Quoniam de diuersarum gentium moribus atque institutis verba fecimus, haud ab re fuerit de Saracenis, qui rempublicam nostram perturbant, nunc aliquid commemorare, qua natura sint, quibus armis in bello vtantur, quibus modis nostri aduersum eos armandi sunt, & quemadmodum impetus in illos faciendi.

108 Ὁπλίζονται δέ ποτε μικροῖς ἀκοντίοις ἤγουν ῥικταρίοις δυσὶν ἕκαστος ἀνήρ· τινὲς δὲ καὶ σκουταρίοις μεγάλοις ἐπιμήκεσιν, οἷον θυρεοῖς. ἐκέχρηντο δὲ καὶ τόξοις ξυλίνοις, καὶ σαγίττας εἶχον κεχρισμένας φαρμάκῳ, ὅπερ ἐστὶν ἐνεργητικὸν, ἐὰν μὴ ὁ λαβὼν τὴν πληγὴν ἢ θηριακὴν ποιῇ, ἢ ἕτερον βοήθημα ἀντιφάρμακον, ἢ παραυθὴ περικόψει τὴν πληγὴν, πρὸς τὸ μὴ διαδραμεῖν. πάντως γὰρ καὶ τὸ ὅλον σῶμα ἀπόλλυται, καὶ δάσεσι δὲ καὶ δυσβάτοις τόποις οἰκεῖν καὶ καταφαγεῖν φιλοῦσιν.

109 Ὅπως δὲ κατ' αὐτῶν ἐποιοῦντο τὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐφόδους ῥωμαῖοι τότε διηγησάμην ἔμπροσθεν ἐν τῇ περὶ ἀδοκήτων ἐφόδων διατάξει, ἵνα καὶ αὐτὸς, ὦ στρατηγὲ, εἰ μὴ κατ' αὐτῶν νῦν, ἀλλ' ἢ κατὰ τῶν ὁμοίων αὐτῶν, ἢ κατ' ἑτέρων βαρβάρων ποιούμενος ἀδοκήτους ἐφόδους, εἴγε ἄρα χρήσιμόν τι ἐκ τῆς διατυπώσεως ἐκείνης εὑρεθῇ, ἔχῃς καὶ τοῦτο ἐξ ἑτοίμου πρὸς τὴν δέουσαν χρείαν ὡς προγεγυμνασμένον.

110 Ἐπειδὴ δὲ διαφόρων ἐθνικῶν παρατάξεων τε καὶ διαθέσεων ἐμνημονεύσαμεν, φέρε λοιπὸν καὶ τοῦ νῦν ἐνοχλοῦντος τῇ ῥωμαϊκῇ ἡμῶν πολιτείᾳ ἔθνους τῶν σαρακηνῶν ἐπιμνησθῶμεν κατὰ δύναμιν, ὅπως τε ἔχουσι φύσεως, καὶ ὅπως τοῖς τε ὅπλοις ἐν ταῖς ἐκστρατείαις χρῶνται καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, καὶ ὡς ἂν εἴη δέον κατ' αὐτῶν ἀνθοπλίζεσθαί τε καὶ ἀντιστρατεύεσθαι, καὶ τὰς ἐκ τούτων ἐγχειρήσεις ποιεῖσθαι.

111 Σαρακηνοὶ μὲν οὖν ἄραβές εἰσι τὸ γένος, παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς εὐδαίμονος ἀραβίας ποτὲ κείμενοι, τῷ χρόνῳ δὲ καὶ πρὸς τὴν συρίαν καὶ παλαιστίνην διασπαρέν, πρῶτα μὲν οἷον μετοικίας χάριν, ὕστερον δὲ ὅτε τῆς αὐτῶν δεισιδαιμονίας ἀρχηγὸς ἐγένετο μουχόμετ, καὶ ὅπλοις κρατοῦντες τῶν τε εἰρημένων ἐπαρχιῶν, καὶ δὴ καὶ μεσοποταμίας καὶ αἰγύπτου καὶ ἄλλων χωρῶν, ἅπερ αὐτοῖς ὁ καιρὸς τῆς ῥωμαϊκῆς ἀπὸ περσῶν ἐρημώσεως χώραν ἔδωκε κατασχεῖν.

112 Εἰ δὲ καὶ περὶ μὲν τὸ θεῖον δοκοῦσιν εὐσεβεῖν, βλασφημίαν δὲ τὴν αὐτῶν δοκοῦσαν εὐσέβειαν ἀποδεικνοῦν τε οἷς χριστὸν μὲν τὸν ἀληθῆ θεὸν καὶ κόσμου σωτῆρα καλεῖν θεὸν οὐκ ἀνέχονται. παντὸς δὲ καὶ κακοῦ ἔργου τὸν θεὸν εἶναι αἴτιον ὑποτίθενται, καὶ πολέμοις χαίρειν λέγουσι τὸν θεὸν τὸν διασκορπίζοντα τὰ ἔθνη τοὺς πολέμους θέλοντα. καὶ τοὺς οἰκείους δὲ νόμους ἀπαραβάτους φυλάττουσι, τὴν σάρκα λιπαίνοντες καὶ τὴν ψυχὴν ἀτιμάζοντες. τῇ οὖν τοιαύτῃ δυσσεβείᾳ διὰ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας τε καὶ ὀρθοδόξου πίστεως ἀντιμαχόμενοι, καὶ τοὺς θείους νόμους καὶ τοὺς πολιτικοὺς πολλῷ μᾶλλον ἀπαραβάτους φυλάττοντες κατ' αὐτῶν ἀντιστρατευώμεθα.

113 Πρῶτον δὲ καμήλοις χρῶνται ταῖς ἀχθοφόροις αὐτῶν ἀντὶ ἁμαξῶν καὶ ὑποζυγίων, ὄνοις τε καὶ ἡμιόνοις. καὶ κυμβάλοις καὶ τυμπάνοις ἐν ταῖς παρατάξεσιν, ἐν οἷς τοὺς οἰκείους ἵππους ἐθίζουσι. διὰ δὲ τοιούτων κτύπων καὶ ἤχων τοὺς ἵππους τῶν ἀντιπολεμούντων αὐ-

111 Saraceni Arabes ſunt genere, ad ingreſſum felicis Arabiæ olim habitantes. Nunc verò genus eorum in Syriam & Palæſtinam diſperſum eſt, primùm commorandi cauſa, deinde vbi ſuperſtitionis ſuæ autor Mahumet fuerat, horum locorum ditionem, & Meſopotamiæ atque Ægypti, reliquorumque ac finitimorum locorum imperium armis occupabant, id quod Romanorum cum Perſis de imperij gloria dimicatio, illorum capiendorum occaſionem dabat.

112 Erga Deum impij ſunt: blaſphemiam ſuam pro pietate ducunt. Chriſtum verum Deum & mūdi ſeruatorē, Deum vocare nō ſuſtinent. Omnis mali facinoris Deum eſſe autorem arbitrantur: & bello delectari dicunt Deum, qui diſſipat gentes quæ bella volunt: ſuas ipſorum leges ſanctiſſimè cuſtodiunt: carnem ſuam pinguefaciunt, & animum dehoneſtant. Aduerſus igitur hanc illorum impietatem, pietate ac religione noſtra pugnemus, & diuinas humanasque leges ſanctiſſimè cuſtodiamus, atque illos, ſi poſſumus, expugnemus.

113 Camelis ſarcinarijs vtuntur pro curribus & iumentis, aſinis & mulis: & cymbalis in aciebus vtuntur, quibus equos ſuos aſſuefaciunt: & huiuſmodi ſonis ac ſtrepitibus hoſtium ſuorum equos perturbant, & in fugam

conijciunt. Sed & Camelorum quoque aspectus equos perterrefacit, & vlterius progredi non patitur.

114 Camelorum iumentorumque huiusmodi apparationem sæpe, vt multæ & ingentes copiæ videantur, in medio exercitu collocant, & crebra flamula illis imponunt, vt illorum turba magna, multitudo hominum esse videatur.

115 Calida corporis constitutione sunt, in tam calida mundi plaga degentes. Pedestres copias dicunt se Æthiopibus sagittarijs, qui armis grauibus nudantur, roborare, & ante equites quasi leues collocare. Istis vsi, videntur hostibus inexuperablies esse.

116 Pedites sui equis vehuntur, post equites sedent ex equo, quando prope regionem suam expeditio est. Vtuntur armis etiã equites illorum, sagittis, & spathis, hastis, scutis, & securibus. Armaturam gestant galeas, thoraces, cassides, ocreas æneas, brachialia, & si quæ alia ad Romanorum formam arma sunt. Zonas, & fræna, & gladios, reliquaque huiusmodi argento exornant ambitiosius.

τοῖς παρατάσσοντες τρέπουσιν εἰς φυγήν. ἀλλὰ καὶ τῶν καμήλων ἡ θέα ὁμοίως τοὺς ἀσυνήθεις ἵππους ἐκφοβεῖ καὶ ταράττει, καὶ πρόσω βαίνειν οὐκ ἐᾷ.

114 Τὰς δὲ τοιαύτας τῶν τε καμήλων καὶ τῶν ὑποζυγίων ἀποσκευὰς καὶ εἰς πλήθους πολλάκις φαντασίαν χρῶνται, μέσον μὲν τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους αὐτοὺς καθιστῶντες, πυκνὰ δὲ φλάμουλα ἄνωθεν αὐτῶν ἐφιστῶντες, ὡς δοκεῖν στρατιωτῶν εἶναι πλῆθος τὸν ἐκείνων ὄχλον.

115 Θερμοὶ δέ εἰσι τὴν κρᾶσιν ἐν θερμῷ τοιούτῳ κλίματι κατοικοῦντες. χρῶνται δὲ καὶ πεζικῇ στρατείᾳ, Αἰθίοψι φασὶ γυμνοῖς ὅπλοις ἔμπροσθεν τῶν καβαλλαρίων παρατατομένοις οἱονεὶ ψιλοῖς. τόξα γὰρ φέροντες καὶ τούτοις χρώμενοι δυσάντητοι δοκοῦσι τοῖς ἐπερχομένοις.

116 Τοὺς δὲ πεζοὺς αὐτῶν φέρουσιν ἢ ἐφ' ἵππων ὀχουμένους, ἢ ὄπισθεν τῶν καβαλλαρίων καθημένους, ὅτε πλησίον τῆς αὐτῶν χώρας οὖσιν ἡ ἐκστρατεία αὐτῶν. χρῶνται δὲ ὅπλοις καὶ οἱ καβαλλάριοι τόξοις καὶ σπαθίοις, κονταρίοις τε σκουταρίοις καὶ πελέκεσι, καὶ πανοπλίαν γὰρ φοροῦσιν οἷον, λωρίκια καὶ κλιβάνια, καὶ κασσίδας, καὶ ποδόψελλα, καὶ χειρόψελλα, καὶ εἴ τι ἕτερον κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν πρόπον. τὰς δὲ ζώνας αὐτῶν καὶ τοὺς χαλινοὺς καὶ τὰ σπαθία ἀργυρᾷ ποικίλλουσι φιλοτιμώτερον.

110 Neque cùm persequuntur alios, neque cùm ab alijs exagitantur, aciem illorum dissol-

117 Οὔτε δὲ διώκοντες, οὔτε διωκόμενοι λύουσι τὴν τάξιν αὐτῶν. εἰ δὲ συμβῇ αὐτὴν λυθῆναι δι' ἑαυτῶν ἀσύ-

στατοι

ἄτακτοι καὶ ἀνεπίστροφοι γινόμενοι μόνῳ τῷ σωθῆναι ἐλαύνουσιν.

118 Θρασεῖς μὲν γάρ εἰσι νικᾶν ἐλπίζοντες, δειλοὶ δὲ λίαν ἀπειπόντες τῆς νίκης, ὡς ἀπὸ Θεοῦ γὰρ τὸ πᾶν, εἰ καὶ κακὸν εἴη λέγοντες εἶναι, εἰ συμβῇ αὐτοὺς ἐναντίον τι παθεῖν, ὡς ἀπὸ Θεοῦ ὀργιζομένου οὐκ ἀντιπίπτουσιν, ἀλλὰ τῇ προσβολῇ σφαλέντες χαλῶσι τὸν τόνον. ὑπνηλοὶ δέ εἰσι, καὶ διὰ τοῦτο τὰς νυκτομαχίας φοβούμενοι, καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἐπιτηδεύματα, μάλιστα ὅταν ἐν ἀλλοτρίᾳ ἑαυτῶν γῇ κατατρέχουσι, κἀκεῖ τῆς νυκτὸς ποιοῦνται τὴν φυλακήν, ἢ περιφράττουσιν ἀσφαλῶς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, ὥστε μὴ ἐπιβουλεύεσθαι ταῖς νυκτεριναῖς τῶν ἐναντίων προσβολαῖς.

119 Τετράγωνον δὲ καὶ ἐπιμήκη ποιοῦνται τὴν οἰκείαν παράταξιν, ὡς ἀσφαλεστέραν, καὶ ῥᾳδίως λύεσθαι μὴ δυναμένην ἐν ταῖς τῶν ἀντιπαρατατομένων προσβολαῖς.

120 Ταύτῃ δὲ χρῶνται καὶ ἐν ταῖς πορείαις, καὶ ἐν ταῖς συστάσεσι τῆς μάχης, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ Ῥωμαίους μιμοῦνται, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα σχήματα τῶν παρατάξεων τῇ πείρᾳ τῶν προσβολῶν οἷον ἐγγεγυμνασμένοι, καὶ ἐξ ὧν ἔπαθον παρὰ Ῥωμαίων δρᾶν κατ' αὐτῶν ἐπιτηδεύοντες.

121 Ἐν δὲ ταῖς παρατάξεσιν αὐτῶν εὐμήχανοι καὶ στερροί, μηδὲ διὰ τάχος προσβολῆς πτοούμενοι τοὺς ἐπερχομένους, μήτε διὰ προσποιητὴν ἀναβολὴν ἐκλυόμενοι.

uatur aliquando, minimè ad formam suam reuocari facilè possunt, sed solùm de salute laborant.

118 Audaces sunt si victoriam sperent: sin desperent de victoria, timidi valde sunt. Omnia enim, etiam quęcunq; mala sunt, à Deo prouenire asserunt. Quòd si qua aduersa fortuna vexētur, quasi à Deo immissa non repugnant, sed cōflictationis offensionē accipiētes, omnem contentionem prælij remittunt. Somnolenti sunt, ac propterea nocturna prœlia pertimescunt, idque potissimum quando alienam terram incursant. Itaque vel ad munita loca discedunt, ibique tota nocte custodiam habent, vel castra sua tam diligenter muniunt, vt nocturnis hostium irruptionibus nō perturbentur.

119 Quadratam & oblongam aciem semper instruunt, quæ tutissima est, & ad oppugnandū difficillima in hostium irruptionib.

120 Hac forma vtuntur tum in itinere faciendo, tum in manibus conserendis, & magna ex parte Romanos imitantur, tum in aliarum rerum bellicarum formis: & experientia præliorum exercitati, ijsdem modis nos inuadunt, quibus à nobis antea profligabantur.

121 In aciebus suis firmi stabilesque consistunt, neque cum celeritate hostes inuadunt, neque facilè ad deponendum prælium iā incœptum pertrahuntur.

122 Consistunt in acie, & perferunt impetum illorum, qui in illos acriter inuadunt, moderatè: vbi verò relanguescere impetum hostium vident, tum excitati vehementer ac strenuè præliantur.

123 Hoc non modò in pedestri prælio, sed etiam in nauali faciunt: & postquam feriendo & tela conijciendo hostes exatiati sunt, scutis simul addensatis ea omnia cùm sustinent, statim conferti se colligunt, & manus conserere incipiunt: cum quibus prudenter semper ac circumspectè dimicandum est.

124 Cautione & constitutione quadam rerum bellicarum longè meliore ac probatiore cæteris nationibus vtuntur, quemadmodum à præfectis nostris ad illos sæpe accedentib. vniuersumque rerum statum indagantibus, cognouimus, & ex aliorum narrationibus ad nos delatis audiuimus, & à nostro pientissimo patre, qui persæpe aduersum illos bellauit, accepimus.

125 Frigus illos, & hyems, & largæ pluuiæ vexant: itaque ijs temporibus potius quàm serenis adoriendi sunt, quia arcus illorum propter cœli humiditatem languidi sunt, & vniuersum corpus quasi effœtum debilitatur. Eiusmodi enim temporibus à Romanis capti incursionibus & populationibus, atque interfecti sunt.

122 Προσμένουσι δὲ τῇ παρατάξει φέροντες τὰς βολὰς μακροθύμως πρὸς τοὺς θρασέως αὐτοῖς ἐπερχομένους, καὶ ὅταν τὸν τόνον χαλάσαντα ἴδωσι τῶν ἀντιπολεμίων, τότε διαναστάντες εὐτόνως μάχονται.

123 Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν οὐ μόνον ἐν πεζομαχίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς κατὰ θάλασσαν μάχαις, ἐκ χειρὸς ἀπὸ τῶν πλοίων μαχόμενοι, καὶ μετὰ τῶν βαλλομένων καθ' αὐτῶν καταπληρῶσιν, ἃ ζυσκέυτα ποιοῦντες καρτεροῦσι δεχόμενοι εὐθέως ἀνίστανται ἀθρόοι, καὶ ἐκ χειρὸς τῆς μάχης ἀπάρχονται, πρὸς οὓς εὐμηχάνως δεῖ προσβάλλειν ἀεί.

124 Χρῶνται εὐβουλίᾳ καὶ καταστάσει πρὸς τὰς πολεμικὰς μεθόδους τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐθνῶν δοκιμώτερον, ὡς παρά τε τῶν ὑποστρατήγων ἡμῶν πολλάκις αὐτοῖς προσβαλλόντων ἐρευνήσαντες ἀνεμάθομεν, καὶ δὴ καὶ ἐκ τῶν ἀνενεχθέντων διηγήσεων τοῖς πρὸ ἡμῶν βασιλεῦσιν ἀνέγνωμεν, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ ἡμετέρου θειοτάτου πατρὸς πολλάκις κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύσαντος ἀκηκόαμεν.

125 Λυπεῖ δὲ τοῦτο τὸ ἔθνος ψῦξις, καὶ χειμὼν, καὶ ὑετῶν ἐπιφοραὶ, διὸ καὶ ἐν τοιούτοις καιροῖς χρὴ τὰς κατ' αὐτῶν συμπλοκὰς ποιεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἐν εὐδίαις. καὶ γὰρ καὶ τόξα αὐτῶν ἀσθενῆ διὰ τὴν ὑγρότητα, καὶ ὅλον τοῦ σώματος αὐτῶν νωθρὸν διὰ τὸ ψῦχος εὑρεθήσεται. πολλάκις γὰρ ἐν τοῖς κατὰ τοὺς τοιούτους καιροὺς καταδρομαῖς καὶ λῃστείαις καταληφθέντες ὑπὸ ῥωμαίων διεφθάρησαν.

126 Χαὶ.

126 Χαίροντες οὖν ταῖς εὐδίαις καὶ ταῖς θερμοτέραις ὥραις εὐθὺς συλλέγονται, καὶ μάλιστα θέρους, καὶ κατὰ τὴν Θαρσὸν τῆς Κιλικίας τοῖς ἐγχωρίοις ἑνούμενοι τὴν ἐκστρατείαν ποιοῦνται, τοὺς δὲ ἄλλους καιροὺς μόνοι ἐκ Ταρσοῦ καὶ Ἀδανῶν καὶ τῶν ἄλλων τῆς Κιλικίας πολισμάτων τὰς κατὰ Ῥωμαίων ποιοῦνται καταδρομάς.

127 Χρὴ οὖν αὐτοῖς τότε προσβάλλειν, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπὶ πραῖδαν ἐξερχομένοις. τοῦτο δὲ γενήσεται ἐὰν τὰ στρατεύματα παραμένοντα τὴν κατ' αὐτῶν προσβολὴν ποιήσωνται, οὕτω γὰρ διαφθείρουσιν αὐτούς, ἢ ὅταν ὁμοῦ πάντες συνέλθωσιν ἐν πολυπληθίᾳ καὶ κατασκευῇ πολέμου ἐξηρτισμένοι.

128 Σφαλερὸν γάρ, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἴρηται, τὸ πρὸς δημόσιον πόλεμον ἀποκινδυνεύειν τινάς, κἂν πάνυ δοκῶσι τῶν χειρῶν περιττεύειν τῷ πλήθει, τὸ γὰρ τῆς τύχης ἄδηλον.

129 Συνάγονται δὲ οὐχὶ ἀπὸ καταγραφῆς στρατευόμενοι, ἀλλ' ἕκαστος γνώμῃ ἑκουσίᾳ συντρέχοντες πανοικεί, πλούσιοι μέν, ὥστε ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἔθνους μισθῷ ἀποθανεῖν, πένητες δέ, ἵνα τι τῆς πραῖδας κερδήσωσιν. ἀλλὰ καὶ ὅπλα αὐτοῖς συμφυλέται χορηγοῦσι, καὶ γυναῖκες μάλιστα καὶ ἄνδρες, ὥσπερ διὰ τούτου κοινωνοῦντες αὐτοῖς τῆς ἐκστρατείας, καὶ μισθὸν ἡγούμενοι τὸ καθοπλίσαι στρατιώτας, οἱ ὁπλισθῆναι δι' ἀσθένειαν σώματος μὴ δυνάμενοι. καὶ ταῦτα μὲν Σαρακηνοί, ἔθνος βάρβαρον, καὶ ἄπιστον.

126 Serenis igitur calidioribusque anni temporibus oblectati, in vnum conueniunt, acæstate potisſimum, & in Tarſo Ciliciæ ciuitate cum indigenis pacem faciunt: reliquis temporibus ex Tarſo & Ædanis & alijs Ciliciæ ciuitatibus in Romanos incarſiones faciunt.

127 Tum igitur adoriendi ſunt, hyeméque potisſimum, quando ad prædam exeunt, hoc fiet, ſi copiæ noſtræ occulto aliquo in loco propè clàm permaneant, & egreſſum ad prædationem animaduertant: ſic enim vaſtabunt eos. vel etiam magno cum numero & bellico apparatu inſtructi, illos iterum conuenientes adoriantur.

128 Periculoſum enim eſt, quemadmodum antè à me commemoratum eſt, publico in prælio periclitari, quanquam admodum videantur hoſtes ſuos ſuperaturi: fortunæ enim exitus incertus.

129 Conueniunt ad bellum non arceſſiti, aut deſcriptionibus asſignati, ſed ad bellum voluntariè confluunt omnes: diuites, vt pro ſua ipſorum patria conducti moriantur: pauperes, vt aliquam prædæ partem lucrētur. Arma illis indigenæ ſuppeditāt: & fœminæ potisſimum virique hoc modo participes rei bellicæ ſunt, magni officij loco ponentes, armare eos, qui propter imbecillitatem corporis armare ſe ipſos non poſſunt. Atque hæc de Sarracenis, qui barbari infideleſq; ſunt, à nobis dicta ſunt.

130 Romanos non solum hoc oportet conari, vt alacri animo milites sint, & qui nondum in bello fuerint, aduersus eos prælium suscipiant, qui Deum nostrum vniuersitatis regem Christum blasphemant, & omnino illos quantum possunt iuuent, & prosequantur tum donis, tum armis, tum pijs votis, qui aduersum gentes bella suscipiunt, sed & plura ijs efficere, ædes & familias eorum, qui cum alacritate animique promptitudine ad bellum iuerint, beneficijs ac beneuolentia prosequi, & si quid ijs qui in exercitu sunt, aut equis eorum opus fuerit, siue sumptus siue arma ijs suppeditent, & liberaliter subministrent.

131 Hoc si fieret, cum longè maiores. Romanorum copię sint, benè atque idoneè armatæ, delectique propter robur ac strenuitatem viri, nullaque re necessaria defecti, facilè Deum propitium habentes de barbaris Saracenisque victoriam reportabunt.

132 Si enim armatura, sagittisque potissimum & telis plurimis, & multitudine hominum, & strenuitate, & idoneis consilijs, molitionibus militaribus abundauerimus Romani contra illos, tum diuino auxilio tum victoria de illis non destituemur.

133 Hæc enim gens propter spem prædæ, & quia belli pericula minus timent, ad magnam fa-

130 Ῥωμαίους δὲ χρὴ μόνον ταῦτα ἐπιτηδεύειν καὶ εὐψύχους τῇ προαιρέσει καὶ στρατιώτας καὶ τοὺς οὔπω στρατευσαμένους συνεκστρατεύειν κατὰ τῶν βλασφημούντων τὸν πάντων βασιλέα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ δι' ἁπάντων ἐνδυναμοῦν τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκστρατευομένους κατὰ τῶν ἐθνῶν καὶ ὅπλοις, καὶ δώροις, καὶ ταῖς προπεμπτηρίαις εὐχαῖς, ἀλλὰ καὶ πλέον τι τούτων πράττειν, τούς τε τοὺς οἴκους τῶν σὺν προθυμίᾳ καὶ ἀνδρείᾳ στρατευομένων φιλοφρονεῖσθαι, καὶ εἴ τι ἐνδέον τοῖς στρατεύμασιν, ἢ ἵπποι, ἢ ἀναλώματα, ἢ πανοπλίαι, καὶ ταῦτα χορηγεῖν διὰ κοινωνίας καὶ συγκροτήσεως.

131 Εἰ γὰρ οὕτω γένηται, πάντως πολλῷ πλείων ὑπάρχων ὁ τῶν ῥωμαίων στρατὸς, καὶ καλῶς τε καὶ ὡς προσῆκεν καθωπλισμένος, καὶ μάλιστα ὁπόσοι ἐπίλεκτοι δι' ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα τυγχάνουσι, μηδὲν τῶν δεόντων ἐν αὐτῷ ὑστερούμενοι, ῥᾳδίως σὺν Θεῷ τὴν κατὰ τῶν βαρβάρων Σαρακηνῶν ἀναδήσονται νίκην.

132 Εἰ γὰρ τῇ τε ὁπλίσει καὶ μάλιστα τόξοις καὶ βέλεσι πλείστοις, καὶ δὴ καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ τοῖς προσήκουσι στρατηγήμασί τε καὶ μηχανήμασι πλεονεκτήσαιμεν ῥωμαῖοι μάλιστα κατὰ βαρβάρων, καὶ τὴν θεία(ν) ἐπὶ πᾶσιν ἕξομεν συμμαχίαν, καὶ εὐκόλως τὴν κατ' ἐκείνων κατορθώσομεν νίκην.

133 Τοῦτο γὰρ τὸ ἔθνος διὰ τὴν ὡς εἰκὸς ἐλπιζομένην πραῖδαν, καὶ τὸ μὴ φοβεῖσθαι κινδύνους πολέμου, εὐκόλως εἰς πολυπλήθειαν συνάγεται ἀπὸ τῶν ἐν-

τῆς ἐντὸς Συρίας καὶ Παλαιστίνης ἀπάσης, καὶ τῶν ἀνάνδρων τάχα διὰ τὰς τοιαύτας ἐλπίδας συνερχομένων ἑκουσίως τοῖς ἐκστρατεύουσιν.

134 Εἰ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συμμαχούσης βοηθείας καλῶς ὁπλισάμενοι καὶ παραταξάμενοι καὶ καλῶς τε καὶ εὐψύχως προσβάλλωσιν αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας ὡς καὶ ὑπὲρ Θεοῦ αὐτοῦ καὶ συγγενῶν καὶ τῶν ἄλλων χριστιανῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἀγωνιζόμενοι ἀνενδοιάστως τὰς εἰς Θεὸν ἐλπίδας ἔχομεν, οὐκ ἀποτευξόμεθα ἀλλὰ καὶ ἐπιτευξόμεθα τῶν κατ᾽ ἐκείνων πάντως νικητηρίων.

135 [illegible] δέ σε, εἴποτε καὶ λῃστείας χάριν καταδράμωσι τοῦ Ταύρου ἐπιτηδεύειν αὐτοὺς καὶ ἐν ταῖς στεναῖς τοῦ ὄρους τούτου διεξόδοις, ὅταν ὑποστρέφωσι μάλιστα κεκωμένοι, ἴσως καὶ πραῖδας τινὰς ζώων ἢ πραγμάτων ἐπιφερόμενοι. ἐπιβιβάζειν ἐφ᾽ ὑψηλῶν τινων τόπων τοξότας καὶ σφενδονήτας, καὶ βάλλειν κατ᾽ αὐτῶν, καὶ οὕτως ποιεῖσθαι, καὶ τὰς καβαλλαρίων προσβολὰς, ἢ ὡς ἂν χρεία καλέσοι, ἢ δι᾽ ἐγκρυμμάτων· ἢ δι᾽ ἑτέρων ἐπιτηδευμάτων, ἢ πετρῶν κατὰ κρημνῶν κυλιομένων, ἢ ἀναφραγῆς ὁδοῦ καὶ ἀπὸ δένδρων καὶ ἀδιεξόδου ταύτης γινομένης, ὡς ἄνω που ἡμῖν εἴρηται, ἢ ὡς ἂν δυνατόν σοι, ὦ στρατηγὲ, κατὰ τὸν τότε καιρὸν τοῦ πράγματος διάθεσιν κατανοῆσαι.

136 Ἐν δὲ τῇ παρατάξει αὐτῶν οὐ λύουσι τὴν τάξιν κἂν τις ἐπέλθῃ αὐτοῖς ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἄχρις οὗ ἢ θαῤῥήσουσι κινήσαντες διῶξαι, ἢ δειλιάσουσι καὶ ὀρ-

cilè multitudinem congregantur ex omni Syria interiore & Palæstina, & imbecilles atque imbelles viri propter huiusmodi spem prædarum ad reliquos fortes milites se aggregant.

134 Si verò Christi præsidio adiuti, bene instructi atque armati, alacriter cum illis pro animæ nostræ salute, quasi pro Deo & cognatis & reliquis Christianis fratribus dimicantes, nos illis opponamus, magnam in Deo spem habemus, nos nullam offensionem accepturos, sed omnem victoriam reportaturos.

135 Vbi illi prædandi causa Taurum transierint, in ipsis viarum angustijs, quando fatigati admodum reuertuntur, & prædam iumentorum aut aliarum rerum referunt, in excelsis quibusdam locis sagittarij & funditores collocandi sunt, & cum equitibus dimicandum ita est. Vel si aliter vsus ferat, insidijs, aut alijs molitionibus, aut saxis ingentibus deuolutis, vel obstructione viarum arboribus obiectis, aut alijs modis à nobis antè commemoratis, aut si quid aliud ad vsum idoneè inuenire poteris, adoriendi sunt.

136 Aciem suam non dissoluunt, si quis aut duo aut tres inuaserint eos, donec vel victoria freti insequantur, vel de victoria des-

perantes fugæ se mandauerint. Itaque primò incursio in illos sagittis est facienda. Si enim equi illorum, qui Parij dicuntur, & Æthiopes reliqui sagittarij equites vulnerentur & feriantur, cùm nudi sunt, facilè in fugam se conijcient: quia equos, quos plurimi faciunt, & per quos se salutem comparare arbitrantur, incolumes custodire magno pere laborant.

138 Equi si pereant sagittis veneno imbutis, simul intereunt qui vehuntur equis: sin sagittas imbutas esse cognoscant, antequam percutiantur aufugient.

139 Neque enim tantum gloriam nomenque expetunt Saraceni cùm ad prelium exeunt, quantum cupiditatis causa & terum necessariarum conquirendarum gratia: neque enim agros colere norunt, vt inde pauperes viuant, sed gladio suo ab ineunte ętate vel viuere vel mori discunt: vnde vna de illis victoria multis periculis Romanos liberat: vbi enim viderint eos, qui ad bellum exierunt, nequaquam reuerti, sed à suis iam desiderari, non iam audebunt tam incircumspectè ad bellum postea procedere.

140 Cilices Saraceni vniuersum quem habent peditatum, ad vtrunque genus prælij parant, tum terrestri per Tauri montis exitum, tum mari per nauigia,

μήσωσι πρὸς φυγήν. διὸ χρὴ βαστάξαι τὴν ἔφοδον αὐτῶν πρότερον διὰ τοξείας τῆς κατ' αὐτῶν τοὺς ἔμπροσθέν τε καὶ τοὺς μικρὸν ὄπισθεν ἑστῶτας βάλλοντες κατ' αὐτῶν. οὕτω γὰρ τῶν ἵππων αὐτῶν τοξευομένων, τῶν λεγομένων Φαρίων, καὶ τῶν αἰθιόπων, ἢ καὶ ἄλλων τοξοτῶν αὐτῶν διὰ τὴν γύμνωσιν αὐτῶν πληγωμένων, ῥαδίως εἰς φυγὴν ὁρμήσωσι δυοῖν ἕνεκεν, καὶ τοὺς ἵππους περισώζειν βουλόμενοι πολυτίμους ὄντας, καὶ οὐκ εὐκόλως πορίζομένους, καὶ διὰ τῆς τῶν ἵππων σωτηρίας καὶ αὐτοὶ συμπερισωζόμενοι.

138 Τῶν γὰρ ~~[illegible]~~ διὰ τῶν βελῶν καὶ μάλιστα πεφαρμακωμένων συναπόλλυνται καὶ οἱ ἐποχούμενοι αὐτοῖς, ἢ καὶ γνόντες τοῦ φαρμάκου τὴν δύναμιν καὶ πρὸ τοῦ βληθῆναι φεύξονται.

139 Οὐ τοσοῦτον γὰρ δόξης ὀρεγόμενοι καὶ ὀνόματος ἐκστρατεύονται οἱ πλεῖστοι σαρακηνῶν, ὅσον εὐπορίας χάριν καὶ τούτων ἐπιτηδείων κέρδους, οὐ γὰρ γεωργεῖν οἴδασιν, ἵν' ἐντεῦθεν οἱ πένητες διαζῶσιν, ἀλλ' ἐν τῇ μαχαίρᾳ αὐτῶν καὶ μόνῃ ἢ ζῆν ἢ θνήσκειν παιδεύονται. ὅθεν ἡ ἅπαξ κατ' αὐτῶν νίκη πολλῶν ἐλευθεροῖ κινδύνων ῥωμαίους, μηκέτι τολμώντων ἀπερισκέπτως ἐξέρχεσθαι τῶν θεομένων τοὺς ἐξελθόντας μὴ ὑποστρέψαντας, ἀλλὰ θρηνουμένους ὑπὸ τῶν ἰδίων.

140 Δοκεῖ δὲ τοῖς κίλιξι σαρακηνοῖς ὅσον ἔχουσι πεζικὸν πρὸς ἀμφοτέρους ἐκπαιδεύειν τὰς μάχας, πρός τε τὴν κατὰ γῆν διὰ τῆς ἐξόδου τῆς διὰ τοῦ ταύρου ὄρους, καὶ τὴν κατὰ θάλατταν διὰ τῶν παρ' αὐτοῖς πλοίων τῶν λεγομένων

των κουμβαρίων, καὶ ὅτε μὴ πρὸς τὴν ἤπειρον ἐκστρατεύουσι, διὰ τῆς θαλάττης ἐξέρχονται, πραῖδας τε ποιοῦντες κατὰ τῶν παραθαλασσίων χωρίων, πολλάκις εἰ οὕτω τύχῃ καὶ ναυμαχοῦντες. ὅτε δὲ μὴ κατὰ θάλασσαν ἐξέλθωσι διὰ τῆς ἠπείρου κατὰ τῶν ῥωμαϊκῶν ἐκστρατεύουσι.

141 Χρὴ οὖν ἐπιτηρεῖν σε, ὦ στρατηγὲ, διὰ κατασκόπων ἀληθῶν, καὶ μανθάνειν τὰ καθ' αὐτοὺς ἀκριβῶς, καὶ ἑτοιμάζεσθαι σὺν τῷ ἁρμόζοντι στρατῷ, ἵν' ὅταν διὰ θαλάσσης ἐκστρατεύουσιν, αὐτὸς κατὰ γῆν, εἰ δυνατὸν, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν προσβάλλῃς αὐτοῖς. ὅταν δὲ διὰ τῆς γῆς ἐκστρατεύειν μέλλωσι, μηνύσῃς τῷ κιβυρραιώτῃ τοῦ πλοΐμου στρατηγῷ, καὶ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν δρομώνων εἰσπιπτέτω κατὰ τῶν ταρσέων καὶ ἀδανίων χωρίων ὅσα κεῖται κατὰ θάλασσαν. οὐ γὰρ πολυπληθία στρατοῦ τοῖς κίλιξι βαρβάροις ἐστὶν, ἐπείπερ οἱ αὐτοὶ καὶ κατὰ θάλατταν ἐκστρατεύονται.

142 Τὸ δὲ κεφάλαιον τῆς ἐκείνων καταπλώσεως ἐστὶν, ἵνα ὁμοῦ καὶ διὰ πλωΐμου στόλου τοῦ ἱκανοῦ καὶ διὰ πεζικοῦ στρατοῦ διὰ ταύρου ἅμα καὶ ἑτέροις συστρατηγοῖς ἄρχουσι ποιήσῃς τὴν κατ' αὐτῶν προσβολὴν καὶ ἐπέλευσιν, καὶ οὕτω τῶν λῃστῶν ἐκείνων καταληΐσῃς τὴν χώραν, οἷον ποτὲ ὁ ἡμέτερος μακαριώτατος πατὴρ καὶ ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις διὰ κελεύσεως αὐτοῦ θείας πεποίηκε.

quæ illi Cumbaria appellant. Quando autem terra non egrediuntur ad prælium, conſcédunt mare, ibique prædantur, aut in maritimis locis confident ad prædam quærendam. aliàs ad Romanorum agros populandos exeunt.

141 Speculatores abs te diligenter emittendi ſunt qui res illorum cognoſcant, vt contra eos exercitum idoneum præpares, vt quando è terra continente exeunt, præfecto claſſis indicetur, qui in Tarſenſium & Adoneorũ agros maritimos incurſet. Neque enim tam numeroſus barbaris Cilicibus exercitus eſt, vt iidem ad pugnandum terra ſimul & mari habiles ſint.

141 Ad ſummam autem, ſi illos vaſtare cupis, claſſe ſimul ritima, & terreſtribus copijs per Taurum ſimul cum alijs præfectis, & impetus incurſionesque aduerſus illos facies, atque ita prædatorum illorum regionem populaberis, quemadmodum clariſſimus atque ampliſſimus pater meus Baſilius Impetator Romanus fecerat.

142 Qui Meſopotamiæ Syriæ finitimi Saraceni ſunt, iis molitionibus oppugnabis, quibus paulò ante hoc tempus imperator exercitus ille vtebatur,

142 Τοὺς δὲ πλησιάζοντας τῇ μεσοποταμίᾳ συρίας σαρακηνοὺς δι' ἐπιτηδευμάτων καταπολεμήσεις, οἷς ἐχρήσατο ὁ κατὰ τὸν μικρῷ παρελθόντα

qui Theodosij ciuitatem ab illis occupatam eripuit, & in nostram potestatem redegit: & quoniam equi Romani minus assuefacti sunt vel aspectui camelorum, vel tympanorum cymbalorumque strepitui, exercendi ad ista equi sunt, præfectorum autem & primariorum virorum potissimum, vt neque aspectum camelorum refugiant, neque sonitum tympanorum cymbalorumque formident. Itaque permulta sunt, quæ quis diligenter intuens ad ista excogitare possit.

143 Breui autem, quæcunq; à nobis de apparatu belli, de armis, armatura, exercitationibus, aciebus bellicis, ac reliqua disciplina militari conscripta sunt, ea omnia ad Saracenos oppugnandos recensebantur: hæc enim gens finitima nostro imperio, quemadmodum Persæ olim fuerant, non minus sub nostrum imperium subiectos homines vexat, atque illi olim fecerunt. Itaque huius libri conscribendi laborem suscepimus, vt nostri aduersus illos paratiores instructioresque essent. Aliæ verò acierum formæ à nobis præterea adinuentæ sunt, quibus aduersum barbaros vsus magnam victoriam comparabis.

καιρὸν τὴν Θεοδοσίου πόλιν ὑπ' ἐκείνων κατεχομένην ἀφελόμενος στρατηγὸς, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ ὑποτάξας αὐτὴν βασιλείᾳ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ῥωμαϊκοὶ ἵπποι ἀήθως ἔχοντες πρός τε τὰς καμήλους, καὶ πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὰ τύμπανα ἠχοῦντα καὶ τὰ κύμβαλα θορύβονται καὶ στρέ- ἀπο φονται εἰς τὰ ὀπίσω, ὥστε καὶ εἰς φυγὴν διὰ τοιούτου τρόπου πολλάκις ὁρμᾶν ῥωμαίους, δεῖ ἐθίζεσθαι τοὺς τῶν στρατιωτῶν ἵππους, καὶ μάλιστα τῶν πρωτοστατῶν καὶ τῶν ἀρχόντων, εἴς τε τοὺς κτύπους τῶν τυμπάνων καὶ τῶν κυμβάλων διὰ τοιαύτης γυμνασίας, καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ συνεῖναι καμήλοις καὶ μὴ ξενίζεσθαι τῇ θέᾳ αὐτῶν. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα, ἅπερ ἄν τις ἐπινοήσοι πρὸς τὰ παρόντα διασκοπούμενος. θου

144 Συνελόντα δὲ εἰπεῖν ἅπαντα τὰ προειρημένα περὶ τῆς τακτικῆς θεωρίας ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. ὅσα τε διά τε τὰ ὅπλα, καὶ τὰς ὁπλίσεις, καὶ τὰς γυμνασίας, καὶ τὰς παρατάξεις τὰς πολεμικὰς, καὶ τὰς ἄλλας στρατηγικὰς μεθόδους, εἴρηται ἕνεκεν τοῦ σαρακηνῶν ἔθνους ἡμῖν, καὶ παρηγγέλθη, καὶ διατέτακται. τοῦτο γὰρ καὶ γειτνεῦον τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ, οὐδὲν ἧττον τοῦ πάλαι περσικοῦ ἔθνους τοῖς ἀρχαίοις βασιλεῦσι τὰ νῦν ἡμῖν ἐνοχλεῖ, καὶ παραλυπεῖ τοὺς ἡμετέρους ὑπηκόους τὸ καθεκάστην, οὗ χάριν καὶ τὸν παρόντα τῆς πολεμικῆς διατάξεως ἀνεδεξάμεθα πόνον. εὕρηνται δὲ ἡμῖν πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερα παρατάξεων σχήματα, οἷς χρησάμενος, ὦ στρατηγὲ, κατὰ τοῦ τοιούτου βαρβαρικοῦ ἔθνους εὐδοκιμήσεις. εἰσὶ δὲ ταῦτα.

144 Ποιήσεις παράταξιν ποικίλην ὡς ἐν τύπῳ εἰπεῖν ἀπὸ ἀνδρῶν δ̅ ἐπιλέκτων. οὕτως πρώτη μὲν ἔστω παράταξις, ἡ λεγομένη πρόμαχος, ἀνδρῶν αφ. καὶ αὐτὴν εἰς τρία διαιρήσεις ἴσα μέρη δεξιὸν, ἀριστερὸν, μέσον ἀπὸ ἀνδρῶν φ̅, ἔγγιστα ἀλλήλων τῶν τριῶν τούτων τάξεων παρατεταγμένων, ὡς δοκεῖν μίαν εἶναι τὴν τάξιν· τὴν δὲ δευτέραν τάξιν ποιήσεις ἀπὸ ἀνδρῶν α̅, ἣν εἰς τέσσαρα διαιρήσεις μέρη ἀπὸ ἑνὸς σαγιττοβόλου ἀλλήλων διϊστάμενα, ὥστε εἶναι αὐτὰ ἀπὸ ἀνδρῶν σ̅ν̅ ὀπίσω τῆς πρώτης παρατάξεως ἱσταμένων, ὥστε εἴγε τοῦτο συμβῇ τὴν πρώτην ὑποπηδῆσαι τάξιν, ὑποδέχεσθαι αὐτὴν ἐν τοῖς κενοῖς αὐτῶν τῆς διαιρέσεως τόποις, καὶ οἷον μίαν σὺν αὐτοῖς γίνεσθαι παράταξιν. τὰ γὰρ τέσσαρα μέρη τῆς δευτέρας τάξεως τρία ποιεῖ κενὰ χωρία, εἰς ἅπερ οἱ τῆς πρώτης τάξεως ἐλθόντες συστήσονται τῇ δευτέρᾳ. ἐπὶ ταύταις δὲ ποιήσεις καὶ νωτοφύλακας ἄνδρας φ̅, οὓς διαιρήσεις εἰς μέρη δύο κατ' οὐρὰν ἤτοι δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν, ἵστασθαι δὲ αὐτοὺς ὄπισθεν τῆς δευτέρας παρατάξεως εἰς τρίτην τάξιν, ἔχον τὸ ἕκαστον μέρος ἀνὰ σ̅ν̅, ὥστε ἐν καιρῷ χρείας καὶ αὐτοὺς προερχομένους ἑνοῦσθαι πρὸς βοήθειαν τῇ δευτέρᾳ παρατάξει ὑποδεχομένῃ τὴν πρώτην. ταύτας μέντοι τὰς τρεῖς τάξεις, εἰ καὶ διῃρημένας διὰ τὴν χρείαν ὡρίσαμεν, ἀλλ' οὖν ἡνωμένας τῇ ἐγγύτητι καὶ τοῖς ὑπὲρ ἀλλήλων ἀγωνίσμασι κατανοοῦμεν, διὰ τὸ τοῦ σχήματος εὔθετον. ἐπὶ τούτοις στήσεις καὶ λεγόμενα κέρατα κατὰ χεῖρας, καὶ ἐμπρο-

144 Variam aciem ad hunc modum instrues virorum quatuor millium. Prima sit acies quę propugnatrix dicitur, virorum mille quingentorum: & in tres partes eam diuides, dextram, sinistram, mediam, vt singulæ quingentorum virorum sint: ac ita prope se mutuò collocabis, vt vna acies esse videatur. Secundam aciem virorum mille facies, eamque in quatuor partes diuides, vnius sagittæ iactu à se mutuò distantes, vt in vnaquaque parte ducenti quinquaginta viri post primam aciem collocentur. Quòd si primam aciem retrocedere contingat, in vacuà interstitij loca recipiantur, atqueadeo vna cum illis acies fiant. Nam quatuor partes secundæ aciei tria interualla faciunt, in quæ prima acies se recipiens, ad secundam aciem aggregetur. Post hos, tergistites instrues, homines quingentos: quos duas in partes à tergo diuides, dextram & sinistram. Hos à tergo secundæ aciei instrues, ac si tertia acies essent, vt vnaquæque pars ducentos quinquaginta viros habeat, vt si quando opportunum sit, & ipsi ad secundam aciem adiuuandam progrediantur, quę iam primam receperat. Has tres acies ad vsum separatas, propinquitate coniunctas, ad se mutuò adiuuãdas idoneas esse perspeximus. His adiunges cornua propè, & coram prima acie ad dextrum la-

/+ /ὥστε εἶναι καὶ ταῦτα /ὄπισθεν /καὶ /+ /τὰ /+

tus corniſtites, ad ſiniſtrum laterianos: iijque ex ducentis viris conficiantur, vt ad hoſtium aciē ambiēdam corniſtites parati ſint: & ad hoſtes, qui circumcludere vos conantur, impediendos, laterani inſtructi ſint. Præter hos vtroque in latere eminus cohortes duas ducentorum virorum collocabis, quas hinc atque illinc aciei in inſidijs collocabis, qui drungiſti & confertim proſiliant, & hoſtium latera inuadant. In tribus autem vacuis ſpatijs atque interuallis ſecundæ aciei viros centum aut ducentos collocabis, vt videatur vna iunctaque acies eſſe. Hi, ſi quid opus ſit, locum dent primæ aciei ad hæc interualla ſe recipienti: ſin minus, ad fugam incitatos reprimant, & ad ſuam ipſorum aciem eos impellant & tergiſtites magnopere cum illis poſtea iuncti adiuuabunt: quæ res non paruo præſidio eſt ijs qui in prælio fuerint. Qui reſtant centum viri, cum imperatore ipſo ſimul in expeditione procedant, vt ſi quando adflictæ parti ſuccurrendum ſit, ij eò miſſi magnum in bello momentum adferant, & præſentia ſua inclinatam partem ſubleuent. Atque ad hunc modum prima, ſecunda, tertia acies inſtructæ, militiæ noſtræ Laterani,

ἔνθεν κα-
κεῖθεν

[redacted]

τρισί

ὁμοῦ

εἰς

θεν τῆς πρώτης τάξεως, τοὺς μὲν λεγομένους ὑπερκεραστὰς κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος, τοὺς δὲ πλαγιοφύλακας κατὰ τὸ εὐώνυμον. καὶ ταῦτα ἔστωσαν ἀπὸ ἀνδρῶν σ΄, ὥστε εἶναι ἑτοίμους εἰς τὸ κυκλῶσαι τὴν ἐπερχομένην τῶν πολεμίων παράταξιν τοὺς ὑπερκεραστάς, εἰς δὲ τὸ κωλῦσαι τὴν ἀπ᾽ ἐκείνων κατὰ τῆς σῆς τάξεως κύκλωσιν τοὺς εὐωνύμους πλαγιοφύλακας, ἢ τάχα καὶ αὐτοὺς εἰς κύκλωσιν ἑτοίμους. καὶ πρὸς τούτοις ποιήσεις ἐν ἑκατέρᾳ πλευρᾷ μακρόθεν τάγματα δύο ἀπὸ ἀνδρῶν σ΄, ὥστε εἰς ἐνέδραν γενέσθαι, ἤγουν ἐγκρύμματα ἔνδοθεν τῆς σῆς [illegible] εἰς τόπους κρυπτοὺς ἐγκαθημένους, ἢ ὀπίσω μὲν τῆς παρατάξεως ἑστῶτας, ἀθρόως δὲ καὶ τὸ λεγόμενον δρουγγιστὶ ἐκπηδῶντας, καὶ κατὰ τῶν πλευρῶν τῶν πολεμίων ἐπερχομένους. ἔστωσαν δὲ καὶ ἐν τοῖς κενοῖς μέρεσι τῆς δευτέρας παρατάξεως ἀπὸ ἀνδρῶν ρ΄, ἤγουν ἄνδρες τ΄, ὥστε δοκεῖν συνημμένην εἶναι καὶ αὐτὴν τάξιν. οὗτοι δέ, εἰ ἄρα χρεία καλέσοι ὑποχωρῆσαι τοὺς τῆς πρώτης τάξεως, εἰς τὰ τρία εἰρημένα κενὰ ὑποχωρήσουσιν ὀπίσω, [illegible] δὲ καὶ ἀνασείλουσι τοὺς ὁρμῶντας πρὸς φυγήν, ἐπιστρέψουσι πρὸς τὴν οἰκείαν αὐτῶν τάξιν, τοῖς νωτοφύλαξιν ἅμα γινόμενοι διὰ τῆς ὀπίσω ὑποχωρήσεως, ὅπερ οὐ μικρὰν ῥοπὴν ποιήσει τοῖς ἀγωνιζομένοις ὠφέλιμον. οἱ δὲ λοιποὶ ρ΄ ἄνδρες ἔστωσαν ἅμα τῷ στρατηγῷ μετὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν προελεύσεως. ἵνα ὁπόταν συμβῇ χρεία γενέσθαι βοηθῆσαι τινὶ μέρει βαρουμένῳ ἀποστελλόμενοι ἱκανὴν ῥοπὴν παρέχωσιν αὐτῷ καὶ ἀναψυχὴν διὰ τῆς αὐτῶν ἱκανότητος. καὶ οὕτω μὲν ἡ πρώτη πᾶσα καὶ δευτέρα καὶ τρίτη τάξις τῆς παρα-

ους

τ

τὴν

καὶ

τε

παραφαλάξεως, καὶ δὴ καὶ οἱ πλαγιοφύλακες, καὶ ὑπερκερασταί, καὶ νωτοφύλακές τε καὶ ἔνεδροι, καὶ οἱ μέσοι τῶν κενῶν τόπων, καὶ δὴ καὶ οἱ ἐν ὑποβοηθείᾳ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τεταγμένοι ἐν ὅλοις δ ἀνδράσι πάντες ὁμοῦ ταττέσθωσαν, ὁ δὲ στρατηγὸς τὴν μέσην ἐχέτω τάξιν τῆς πρώτης παραφαλάξεως, καὶ διατατέτω καὶ ὁράτω τὰ δέοντα, καὶ ταύτην ἐχέτω προσβοήθειαν, εἴπου καὶ δέοι μείζονος δυνάμεως ἐκπέμπων ἅμα τούτῳ αὐτῷ ἑστῶτος τουρμάρχου, ἤτοι τοῦ πάλαι μὲν ὑποστρατήγου, νῦν δὲ μεράρχου καλουμένου. καὶ γὰρ καθ' ἕκαστον μέρος ἔμπροσθεν τουρμάρχης ὀφείλει προτάττεσθαι. καὶ ἐπὶ πάντων τούτων ὁ στρατηγός. ἐχέτωσαν δὲ τὰ μέρη καὶ τοὺς ἰδίους δρουγγαρίους, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνους κόμητας, καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας, καὶ τὴν ἀρετὴν ἕκαστον συνεστῶτας καὶ ἰθύνοντας τοὺς στρατιώτας καὶ διεγείροντας πρὸς τὴν προκειμένην μάχην.

140 Τὸ δὲ ποσὸν τῆς πρώτης τάξεως διαιρήσεις, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἤγουν τὸ τρίτον μέρος ἀφορίσεις εἰς τοὺς λεγομένους κούρσωρας, ὅσους μάλιστα γινώσκεις ἀνδρείους καὶ εὐτόλμους, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τάξεις εἰς τοὺς λεγομένους διφένσωρας, ἵνα οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον πεμπόμενοι ὡς πρόμαχοι ἐπέλθωσι κατὰ τῶν πολεμίων δρουγγιστί, ὅ ἐστιν ὁμοῦ, ἀνευ τάξεως. καὶ εἰ μὲν τρέψωσιν αὐτούς, ἀκολουθήσουσι καὶ οἱ διφένσωρες, ἤγουν οἱ βοηθοὶ ἔκδικοι, μὴ λύοντες τὴν τάξιν αὐτῶν, ἀλλ' εὐτακτῶς περιπατοῦντες, εἰ δὲ βαρηθῶσιν οἱ κούρσωρες ἤγουν οἱ λεγόμενοι καὶ προκλάσται, εἶτα ὑποστρέψουσιν, ἵνα ὑποδέχωνται αὐτοὺς

Cornistites, Tergistites, & insidiæ, & in interstitijs qui sunt positi, & qui in subsidijs cum imperatore sunt, quatuor millibus virorum describantur. Imperator medium primæ aciei locum obtinebit, instruat ac prouideat quæ facto opus sunt, secumque hoc centum virorum habeat subsidium.' Sin maioribus copijs vsu sit, ad turmarcham, qui olim imperator, nunc meracha aut turmarcha dicitur, mittere oportet. Turmarcha autem singulis partibus siue turmis ante poni debet: omnibus autem præsit imperator. In singulis turmis drungarij siue Tribuni sint & comites sub illis, reliquique præfecti qui regant gubernentque exercitum, & ad propositum prælium incitent.

145 Primæ aciei multitudinem ad hunc modum diuides. Tertiam partem eius, quos noueris fortes strenuosque esse, in cursores diuides, bellem reliquam in defensores, vt ij se hostibus objicientes quasi propugnatores, drungisti, id est, confertim sine acie in hostes procurrant. Quòd si in fugam illos verterint, sequantur defensores siue vindices, aciem instructam non deserentes, sed diligenter seruantes. Sin premātur cursores, siue proclastæ, & retrocesserint, vt cum

acie defensores illos excipientes hostes reprimant. Sin quid grauius contingat, secunda acies & tergistites præterea opem ferant, atque adeo hostes insequantur, sibi mutuò opem, si quid vsus postulet, ferentes. Neque enim mihi tutum videtur esse, omnes vna in acie ponere, ne simul pugnantes simul in periculum veniant, & in fugam se conijciant. Hic autem quanquam prima adflicta sit, secunda tamen firmiter consistit, atque illi opem ferre solet. quòd si quid grauius hæc quoque patiatur, tertia tamen securè inuadat. Atque ita nostræ tres acies firmæ aduersus vnam hostium aciem contendentes, facilè eam superare atque expugnare possunt, & in fugam præcipitare, adiuuantibus ad hanc rem lateranis & cornistitibus.

146 Hæc quatuor millia ex delectis strenuisque viris fiant, & in bello gerendo exercitatis: neque enim de plebeis ac fortuitis hominibus mentio à nobis facta est, sed de ea acie quæ posset arma gerere, & alacriter dimicare.

147 Contubernia huius aciei ad decem virorum altitudinem facies, vt in vnaquaque acie duo viri sint, alter lochagus, siue caudanus, siue quintanus: quos strenuos idoneosque viros esse oportet, & idoneis armis instructos. Atque ad hunc modum altitudine acierum instructa, ad longitudinem quam transuersam altitudini appellant, quantum nu-

οἱ διφένσωρες μετὰ τάξεως, καὶ ἀναστέλλωσι τοὺς πολεμίους. εἰ δέ τι καὶ πλέον καὶ οἱ τῆς δευτέρας τάξεως ὑποβοηθήσουσι, καὶ πρὸς ἔτι οἱ νωτοφύλακας, καὶ οὕτω διώξουσι τοὺς πολεμίους, ἐκ διαδοχῆς τὴν βοήθειαν παρὰ πολλῶν ὑποδεχόμενοι. οὐ γάρ μοι δοκεῖ ἐν μιᾷ μόνῃ παραλλάξει ἀποκινδυνεύειν ἀσφαλές. ὁμοῦ γὰρ πονοῦσι ἡ μία ὁμοῦ καὶ φεύγει. ἐνταῦθα δὲ εἰ καὶ ἡ πρώτη πονήσει, ἀλλ' ἡ δευτέρα ἑστῶσα ῥωμαλεώτερον βοηθ. εἰ δὲ καὶ αὐτὴ πονήσει, ἀλλ' ἡ τρίτη ἀπαθῶς ἐπέλθῃ, καὶ οὕτω πρὸς τρεῖς ἀπαθεῖς παρατάξεις ἡ μία τῶν πολεμίων πονοῦσα εὐκαταγώνιστος γίνεται, καὶ ταχέως λυθήσεται, καὶ εἰς φυγὴν ὁρμήσει, συμπνεόντων δηλονότι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ τῶν πλαγιοφυλάκων καὶ τῶν ὑπερκεραστῶν.

146 Μάλιστα τῶν εἰρημένων Δ̅ ἀνδρῶν ἐπιλέκτων ὄντων καὶ διαφερόντων τῇ ἀνδρείᾳ, καὶ τῇ περὶ τοὺς πολέμους ἀρετῇ, ὅπερ ὀφείλει. οὐδὲ γὰρ πρὸς ἀνδραποδώδη στρατὸν ἡμῖν πρόκειται ἡ διάταξις, ἀλλὰ πρὸς ἱκανὸν μεταχειρίσασθαι ὅπλον, καὶ εὐθύμως ἀγωνίσασθαι.

148 Τὰς δὲ ἀκίας τῆς τοιαύτης παρατάξεως ποιήσεις ἀπὸ ἀνδρῶν ι τὸ βάθος ἤτοι τὸ πάχος αὐτῶν, ὥστε εἶναι καθ' ἑκάστην ἀκίαν ἄρχοντας δύο, τόν τε λεγόμενον λοχαγὸν, ἤγουν δέκαρχον, ἢ πρωτοστάτην, ἢ πρόμαχον, καὶ τὸν οὐραγὸν ὅς ἐστι ἔσχατος τοῦ στίχου, καὶ καλεῖται πεντάρχης, οὓς καὶ μάλιστα ἱκανοὺς εἶναι χρὴ, καὶ ἀνδρείους, καὶ καταφράκτους τοῖς ἁρμόζου-

μάχουσιν ὅπλοις, καὶ οὕτως τοῦ βάθους τῶν ἀκιῶν τεταγμένου, τὸ ἐπὶ μέτωπον ἐκταμιὰ πρὸς πλάτος κατὰ ζυγὸν, ὅσον ἂν ἀπαντήσῃ τάττεσθαι κατὰ πλευράν.

148 ἐπὶ δὲ τῆς νῦν ὑποθέσεως ἡ μὲν πρώτη τάξις, ἥτις καὶ εἰς τρία μέρη διαιρεθήσεται, καθ' ἕκαστον μέρος ἕξει ἀκίας ν', ἀνὰ ι', ἐχούσας τὸ βάθος κατὰ στίχον, ἀπὸ τοῦ λοχαγοῦ ἤγουν πρωτοστάτου ἕως τοῦ ἐσχάτου οὐραγοῦ, ὡς εἶναι τὰς ὅλας ἀκίας τῶν τριῶν μερῶν τῆς πρώτης τάξεως ρν' ἤτοι ἄνδρας ,α καὶ φ'. ἡ δὲ δευτέρα τάξις ἐχέτω διὰ τῶν τεσσάρων αὐτῆς μερῶν ἀκίας ἀνὰ εἴκοσι καὶ πέντε, τὰς πάσας ἀκίας ρ' ἀνδρῶν ,α. οἱ δὲ πλαγιοφύλακες ἕξουσιν ἀκίας κ', ἄνδρας σ'. ὁμοίως καὶ οἱ ὑπερκερασταὶ ἀκίας κ', ἄνδρας σ'. προσέτι δὲ οἱ ἔνεδροι ἤγουν τὰ ἐγκρύμματα ἔνθεν κἀκεῖθεν τῶν δύο μερῶν τῆς παρατάξεως, ἀν' ἀκιῶν κ', ἀκίας μ', ἀν' ἀνδρῶν σ', ὁμοῦ δὲ ἄνδρας υ'. καὶ οἱ ἐν τοῖς κενοῖς δὲ ἐσῶτες τῆς δευτέρας παρατάξεως, οἵτινες ὡς εἴρηται καὶ τοὺς φεύγοντας ἀναστέλλουσιν, ἔσονται τὰ τρία μέρη ἀπὸ ἀκιῶν ρ', ὁμοῦ ἀνδρῶν τ'. καὶ οἱ τῷ στρατηγῷ παρεστῶτες ἄνδρες ἑκατόν.

149 Ἄλλαι μὲν τρεῖς παρατάξεις ἐξῃρημένων τῶν κουρσώρων ὑπὸ ἀκίας ταχθήσονται, τὰ δὲ λοιπὰ τάγματα ἤγουν οἱ τε πλαγιοφύλακες καὶ ὑπερκερασταὶ, ἤτοι οἱ πρὸς τὴν κύκλωσιν ταχθέντες, καὶ δὴ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐγκρυμμάτων, ἤτοι οἱ ἔνεδροι καὶ οἱ λοιποὶ, οὐκ ἀεὶ συντεταγμένοι στήσονται, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν ποτὲ δὲ δρουγγιστὶ ἐπελεύσονται, ἢ ὡς ἀπαιτεῖ ἡ τοῦ πολέμου περίστασις.

merus & latera patiũtur instruat.

148 Quoniam quemadmodum nunc posuimus, prima acies in treis partes diuiditur, vnaquęque pars quinquaginta contubernia habet, quæ singula decem viros habebunt à lochago, id est, decano, ad vltimanum, ordine locatos, vt vniuersa contubernia primæ aciei centum quinquaginta sint, id est, viri mille quingenti. Secunda acies habeat in quatuor illius partibus contubernia vigintiquinque singulis, vniuersis centum contubernia, id est, viros mille. Laterani habeant contubernia viginti, viros ducentos: similiter cornistinistites contubernia viginti, viros ducentos habeant. Insidiæ præterea hinc atque illinc aciei contubernia viginti, viros ducentos singulæ habeant: vniuersæ contubernia quadraginta, viros quadringentos. qui in interuallis inanibus singulis locantur secundæ aciei contubernia 10. virorũ, simul 300. & qui præterea imperatori adsunt centum viri.

149 Reliquæ acies exceptis cursoribus ordine quodam instruantur, Laterani, Cornistites. Insidiæ non semper instructæ, sed pro vsus ratione interdum drungisti, id est, confertim incuarant, interdum ordinem suum conseruent.

150 Eligentur ex ijs deſignatis quatuor millibus virorum, præfecti delecti mille trecenti quadraginta ſex, quintani octingenti, decani quadringēti, quinquagenarij octoginta, centuriones quadraginta, comites viginti, drungarij quatuor, turmarchæ duo. Ita erunt Præfecti maiores tum minores mille trecenti quadraginta ſex. Sicque in vniuerſo exercitu eligantur ij ſtrenui milites. Summam totius numeri, vel vniuerſum reliquum exercitum potius, quod thema dicitur, horum quatuor mille virorum delectorum, armatis equitibus ac ſtrenuis militibus complebis, quemadmodum tibi ad opportunitatem temporis idoneum videbitur.

151 Atque hæc quidem ita nobis deſcribantur, ſi minor fuerit hoſtium exercitus, aut ſi æqualis. Sin longè plures hoſtium copiæ fuerint, ad prædictam formam exercitum duplicabis, totidem pluribus ad exercitum tuum adiectis, vt vniuerſa acies octo millium ſit, & ſingulæ cohortes æqualem atque antea numerum habeant. Sin non ſatis fuerit duplicare, triplicabis exercitum, & duos alios duces adiunges cum militibus delectis & ſtrenuis, vt fiant vniuerſi duodecim millia virorum. Itaque prædicto more vniuerſus exercitus deſcribetur,

150 Συναχθήσονται τοίνυν ἀπὸ τῶν οὕτω τεταγμένων δ΄ χιλιάδων ἀνδρῶν οἱ πάντες ἄρχοντες κατὰ τὴν αὐτῶν τάξιν ἐπίλεκτοι ατμϛ. οὕτως πεντάρχαι μὲν ω, δεκάρχαι δὲ υ, πεντηκοντάρχαι δὲ ~~λεγ~~ τελοῦντες ~~λεγ~~όμενοι π΄. κένταρχοι δὲ ἤγουν ἑκατοντάρχαι μ. κόμητες κ. δρουγγάριοι καὶ χιλίαρχοι δ΄. τουρμάρχαι β. ὁμοῦ ἄρχοντες μικροὶ μεγάλοι ατμϛ. καὶ οὕτως μὲν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς θέματος ἐπιλεγέσθωσαν ἀνδρεῖοι στρατιῶται καὶ πληρούτωσαν τὸ λεγόμενον στρατιωτικὸν θέμα, ἤτοι τῶν δ΄, τὸν ἀριθμὸν ἐπιλέκτων, καὶ ἐνόπλων καβαλλαρίων καὶ γενναίων τὴν ἀρετήν. τὸ δὲ ἄλλο πλῆθος ἐκ τοῦ θέματος εἰς ἑτέρας τάξεις καὶ χρείας καταμεριζέσθω, ὡς ἂν σοι δοκῇ, ὦ στρατηγέ, τὸ λυσιτελοῦν πρὸς τὸν ἑκάστοτε καιρόν.

151 Καὶ ταῦτα μὲν εἴρηται ἐὰν ἄρα ὀλίγος ἐστὶν ὁ τῶν πολεμίων στρατὸς ὑπὲρ τὸν σὸν, ἢ ἴσως. εἰ δὲ πολυπληθίᾳ πλεονεκτεῖ ὁ ἐναντίος, τότε κατὰ τὸν ὁρισθέντα σοι τύπον ἐν τῇ προδηλωθείσῃ παρατάξει, ἢ διπλώσεις τὸ στράτευμα ἀπὸ ἑτέρων θεμάτων τῶν στρατηγῶν σου, ὥστε γενέσθαι τὴν πᾶσαν παράταξιν χιλιάδων η΄. δηλονότι κατὰ τὸν εἰρημένον τύπον μεριζομένου τοῦ ὅλου στρατοῦ, πλὴν μόνου τοῦ ~~ὑπὸ~~ καθ᾽ ἕκαστον τάγμα τῆς τάξεως προστιθεμένου. εἰ δὲ μὴ διπλῶσαι μόνον ἀρκεῖ, καὶ τριπλώσεις. συντάσσων καὶ ἑτέρους στρατηγοὺς ἅμα τοῖς ὑπ᾽ αὐτοὺς στρατιώταις οὕτως ἐπιλέκτοις καὶ καταφράκτοις, ὥστε δύο καὶ δέκα γενέσθαι χιλιάδας. καὶ οὕτω κατὰ τὸν εἰρημένον ἄνωθεν τύπον διαμερισθήσεται ὅλος

ὁ στρατὸς, τετραπλουμένου δηλονότι τῶν ἐφ' ἑκάστης στρατιωτῶν κατὰ τὸ ἄνω που ὡρισμένον ποσόν.

152 Καὶ εἰ μὲν πρὸς ὀλίγους καὶ πολεμίους ἔχεις τὸν ἀγῶνα καὶ δοκεῖ σοι χρήσιμον, κατ' ἓν θέμα ἐκτάξας τρεῖς ποιήσεις παρατάξεις ἀνὰ χιλιάδων δ΄. κατὰ τὸν ῥηθέντα τύπον, ἢ καὶ πλειόνων χιλιάδων, κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τοῦ στρατοῦ εὐπορίας, καὶ τῇ μὲν μίᾳ προσβάλλεις αὐτοῖς, ἢ προσβάλλοντας ὑποδέξῃ αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἐκείνων ἀσχολουμένων, εἰ μὲν τραπῶσι καὶ οὕτως διώξεις ἀσφαλῶς. εἰ δὲ ἀνθιστῶσι, τότε καὶ ἡ ἑτέρα ποιήσεται προσβολὴν ἐξόπισθεν αὐτῶν ἐπελθοῦσα, καὶ οὕτως κατεργασθήσονται οἱ πολέμιοι. εἰ δὲ καὶ πρὸς ταύτην ἀντίσχωσιν, ἀλλ' ἡ τρίτη ἐπελθοῦσα ἢ ὄπισθεν ἢ ἐκ πλαγίου, καὶ ἅμα ταῖς ἄλλαις κυκλώσασα τοὺς ἐναντίους πάντως αἱρέσει αὐτούς. οὐ γὰρ ἄσαρκοί εἰσιν οἱ πολέμιοι, κἂν τὸ θράσος αὐτοῖς ὥσπερ χρῶμα πρόσκειται).

153 Εἰ δὲ πρὸς πλῆθος πολεμίων διαγωνίζεσθαι μέλλεις, τὰς τρεῖς παρατάξεις ἀπὸ τεσσάρων χιλιάδων εἰς μίαν, ὡς εἴρηται, συνάξεις, καὶ τετραπλασιάσεις τὸ ποσὸν τῆς προειρημένης ἐκτάξεως, διαμερίζεις κατὰ λόγον, ὡς εἴρηται, εἰς τε πρώτην καὶ δευτέραν παράταξιν, καὶ εἰς φύλακας, καὶ εἰς ὑπερκεραστὰς, καὶ εἰς ἐνέδρους, ἤτοι ἐγκρύμματα.

154 Καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὡς προείρηται τάγματι, καὶ οὕτω μετὰ εὐταξίας καὶ συστάσεως ποιήσεις τὴν προσβολήν.

triplicatis vnaquaque in acie militibus.

152 Si cum paucis & strenuis hostibus negotium futurum est, videturque tibi vtile esse vno exercitu omnes instruere, treis facito acies, singulas quatuor millium, quemadmodum prædiximus vel etiam si pluribus millibus pro ratione copiarum tuarum abundaueris, & prima acie irruentes hostes excipies, & dum ij hac exercentur, si in fugam vertantur, quiescere cæteros facies. Sin minus, tum altera acies à tergo illorum inuadens, irruptionem in eos faciet: qua re non parum hostes profligabuntur. Sin ne sic quidem superentur, sed fortiter resistant, tum tertia vel ad latus vel à tergo inuadens, & simul cum alijs hostes circumcludens, funditus delebit, quamuis enim audacia quasi colore aliquo imbuuntur hostes, carne tamē vacui non sunt, vt vulnera illata sentire non possint.

153 Si cum magnis & ingentibus copijs conflictatio tibi futura est, quatuor millia vnam in aciem conferes, & multitudinem copiarum tuarum tres in partes diuides, quēmadmodum prædixi, in primam & secundam aciem, in tergistites & lateranos.

154 In cornitites præterea & insidias reliquasque cohortes, quas suprà recitaui, diuides, itaque instructus atqus apparatus

prodibis ad confligendum cum cursoribus, id est, proclastis primæ aciei & Cornistitibus, si ita vsus ferat, quemadmodum in cap. de belli apparatu diximus. Sin plures adhuc hostes fuerint, maiorique exercitu opus sit, reliquæ Orientis præfecti suis cum copijs adsint ad huiusmodi vsum parati, in quibus delecti viri ab improbis & ignauis separentur, vt in vnoquoque themate, id est, caterua, quatuor millia virorum sint, propter militum nostrorum diligentem hanc ad formam exercitationem: & qui spectati viri strenuique fuerint, ad exercitum tuum aggregabuntur, & tecum hostes inuadent. Hanc ad formam etiam triginta millia hominum instrui in acie possunt, ad fortiter & strenuè inimicos oppugnandos.

155 Hæc Dignitati tuæ ijs de rebus commemorauimus, in quibus nihil nouum fortasse aut prçter opinionem tuam inuenies, sed quæ ex antiquis rei militaris scriptoribus delibauimus, & nostra mediocri experientia percepimus, hunc in librum studiosè collegimus, atque in vnum adduximus, quibus tu pro tua prudentia ingenioque, occasione ex ijs nostris accepta, alia quoque permulta ijs similia inuenire poteris, quæ neque simul scribi, neque in hunc librum conferri propter longitudinem poterant. Tu verò qui te ¦ totum ijs rebus nunc tradidisti, multa ijs probatiora atque efficaciora excogitare & con-

διὰ τῶν λεγομένων κουρσώρων ἤτοι προμάχων τῆς πρώτης τάξεως, ἢ καὶ τῶν ὑπερκεραστῶν, ἢ ὡς ἂν ἡ χρεία καλέσει, καθὼς καὶ ἐν τῇ περὶ τοῦ πολέμου διατάξει διωρισάμεθα. εἰ δὲ καὶ ἔτι πλείονές εἰσιν οἱ πολέμιοι, καὶ χρεία πολλῷ πλείονος στρατοῦ, ἔστωσαν καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων στρατηγοὶ πρὸς τὴν τοιαύτην χρείαν ὡς ἀχρεῖ τεσσάρων χιλιάδων, ὡς εἴρηται, ἐφ' ἑκάστῳ θέματι, διὰ τὴν νῦν κρατήσασαν τῶν στρατιωτῶν ἀγυμνασίαν τε καὶ ἀμέλειαν καὶ ὀλιγότητα. καὶ οὗτοι πάντες πλῆθος δοκίμων στρατιωτῶν συλλέξουσι, καὶ παραστήσουσιν ἅμα σοι κατὰ τῶν πολεμίων, ὥστε καὶ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας καταστῆναι τοὺς ὀφείλοντας ἀνδρείως καὶ εὐψύχως ἐκστρατεύειν κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

155 Καὶ ταῦτα μὲν διωρισάμεθα τῇ σῇ ἐνδοξότητι, τάχα οὐδὲ καινόν τι ἢ παρὰ τὴν δόξαν ἔχοντα. ἀλλ' ἐξ ὧν, ὡς εἴρηται, τοῖς παλαιοτέροις ἐντυχόντες ἀνθολογήσαμεν, καὶ μετρίαν πεῖραν ἐκεῖθεν συλλέξαντες συμφώνως ἐκείνοις διεταξάμεθα. καὶ ἕτερα δὲ πλεῖστα τοιουτότροπα δυνήσῃ ἐφευρεῖν ἐντεῦθεν λαμβάνων τὰς ἀφορμὰς, ἅπερ, ὡς εἴρηται, οὔτε γράφειν καθ' ἓν δυνατὸν, οὔτε τῷ παρόντι συντάγματι διὰ τὴν συντομίαν ἐντάξαι ἁρμόδιον. ἐξὸν δέ σοι φιλοπονοῦντι, καὶ τῷ πλάτει τῶν τακτικῶν ἐμμελετήσαντι, καὶ τοιαῦτα καὶ τούτων ἔτι δραστικώτερα καὶ προσεπινοῆσαι καὶ διαπράξα-

in codice est caput vigesimum.

Λέοντος ἐν χριστῷ βασιλ(έως) αἰωνίῳ αὐτοκράτορος ῥωμαίων στρατηγικά

-σθαι Θεὸν ἔχοντι βοηθὸν διά τε τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καὶ τῆς εἰς τὴν ἡμετέραν βασιλείαν ἀγάπης καὶ διαθέσεως.

ficere Deo propitio poteris, si fidem in eum habeas, & rectionem nostram vllo cultu ac obseruantia prosequaris.

ΔΙΑΤΑΞ. ιθ΄.

περὶ ναυμαχίας.

Ἐφεξῆς δὲ τούτων ἤδη καὶ περὶ ναυμαχίας διαταξόμεθα. οὐδὲ μὲν ἐν τοῖς παλαιοῖς τακτικοῖς περὶ αὐτῆς κεκανονισμένον εὑρόντες. ἐφ' ὧν δὲ σποράδην ἀνέγνωμεν, καὶ διὰ μετρίας πείρας τοῦ νῦν καιροῦ, παρὰ τῶν πλωΐμων στρατηγῶν ἡμῶν ἀνεμάθομεν, τὰ μὲν πεποιηκότων, τὰ δὲ πεπονθότων, ἀναλεξάμενοι μικρά τινα καὶ ὅσον ἔμφασιν δοῦναι τοῖς καὶ ἐπὶ θαλάσσης μάχεσθαι διὰ τῶν ποτὲ λεγομένων τριηρῶν, νῦν δὲ δρομώνων καλουμένων, μέλλουσιν ἐν ὀλίγοις διορισόμεθα.

2 Πρῶτον μὲν οὖν, τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ὦ στρατηγέ, ἤδη γὰρ ἐστὶ πρός σε τὸν λόγον δέον ποιήσασθαι, τῆς ναυμαχικῆς ἐμπειρίας καὶ τάξεως ἐπιστήμονα σε χρεὼν εἶναι. καὶ τὰς τῶν ἀέρων καὶ τῶν πνευμάτων κινήσεις προσκοπεῖν τε καὶ προειδέναι διὰ τῆς τῶν φαινομένων ἀστέρων καὶ ἐν ἄστροις σημείων πείρας, καὶ τῶν καθ' ἥλιόν τε καὶ σελήνην γινομένων σημασιῶν, καὶ δὴ καὶ τῆς τῶν καιρῶν ἐναλλαγῆς τὴν ἀκρίβειαν ἐπιγινώσκειν, ὡς ἂν ἔχων περὶ ταῦτ' ἐμπείρως ἀσφαλὴς ἐστὶ ἀκίνδυνος ἀπὸ τῶν τῆς θαλάσσης διαφυλάττῃ χειμώνων.

CAP. XIX.

De nauali prælio.

Restat iam vt de nauali prælio verba faciamus. Nihil autem de ijs in antiquis rei militaris scriptoribus traditum inuenimus: quæ verò sparsim diffusa legimus, & mediocri vsu ipsi cognouimus, quæque præfecti nostri partim alijs inferentes, partim ab alijs accipientes, nobis explicarunt, & quæ occasionem aliquam afferre possunt ad rem bene dromonibus, id est, triremibus gerendam, ea paucis explicabo.

2 Primum autem (nam ad te nunc Nauarche verba facienda sunt) rei naualis peritia ac instructione pollere te oportet, & aeris, ventorum flatus prænoscere, per stellarum apparentium motum & astrorum signa. Tempestiuitatum etiam mutationem perfectè cognoscas, vt si perfectus ijs in rebus fueris, tutus & securus ab omnibus maris tempestatibus conserueris.

3 Κατασκευασθῆναι δὲ καὶ δρόμωνας δεῖ ἀρκοῦντας πρὸς ναυμαχίαν κατὰ τῶν

3 Dromones, id est, Triremes fabricandæ sunt ad nauale præ-

lium idoneæ, aduersum hostium instructam classem. Itaque perspecto classis illorum apparatu, & vniuersa constitutione, tuam classem omnino sic parabis, vt ad pugnādum cum illis aptissima sit.

4 Triremium confectio neque admodum crassa sit, vt ne tardæ sint ad cursum: neque ad nimiam exilitatem attenuatæ, ne infirma ac fragilis facilè aduersarum nauium impetu elidatur: sed mediocrem habeat confectionem, vt incitatus celerque ad cursum sit, & firmus ac stabilis ad hostes repellendos.

5 Ad triremis confectionem omnia parata habeant, eaque in promptu & dupla vt auchenes, remos, scalmos, funes, caria, & transtra illorum, ceratia, & catartia, & quæcunque alia nautica ars ad vsum requirit. Habeat præterea ligna concaua, asseres, stuppam, picem, picem liquidam, omniaq; instrumenta naualia, & ad fabricandas naues spectantia, vnus aliquis vector, vt asciam, terebrum, serram, atque alia eius generis.

6 In prora siphonem ære obtectum de more habeas ad ignem in hostes eiaculandum, & celsè supra siphonem pseudopatium ex asseribus confectum & asseribus circumtectum, in quo viri ad bellandum instructi sint, qui aduersum hostes ex prora

ἀντιπαραταττομένων πλωΐμων πολεμίων, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων διάθεσίν τε καὶ κατάστασιν, καὶ τῶν σῶν τὰ ἐκείνοις ἀντιμάχησθαι.

4 Ἡ δὲ τῶν δρομώνων κατασκευὴ μήτε ἄγαν ἔστω παχεῖα, ἵνα μὴ ἀργοὶ γίνωνται ἐν ταῖς ἐλασίαις. μήτε λίαν εἰς λεπτότητα ἐξειργασμένη, ἵνα μὴ ἀσθενὴς οὖσα καὶ σαθρὰ ῥαδίως ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῆς τῶν ἐναντίων συναράξεώς τε καὶ κρούσεως διαλύηται. ἀλλὰ σύμμετρον ἐχέτω ἐργασίαν ὁ δρόμων, ἵνα καὶ ἐλαυνόμενος μὴ λίαν ἀργός ἐστιν, καὶ κλυδωνιζόμενος, ἢ παρὰ τῶν ἐχθρῶν συγκρουόμενος ἰσχυρότερος διαμένη καὶ ἄρρηκτος.

5 Ἐχέτω δὲ καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐξαρτισμὸν δρόμωνος ἀπαράλειπτα καὶ διπλά, οἷον αὐχένας, κώπας, σκαρμοὺς, σχοινία, κάροια, καὶ τὰ ἄρμενα δὲ αὐτῶν, καὶ κερατάρεια, καὶ κατάρτια, καὶ ὁπόσα ἄλλα ἡ ναυτικὴ τέχνη πρὸς χρείαν ἀπαιτεῖ. ἐχέτω δὲ καὶ ἐκ περισσοῦ ξύλα τινὰ ἐγκοίλια, καὶ σανίδας, καὶ στυππεῖα, καὶ πίσσαν, καὶ ὑγρόπισσον, καὶ ναυπηγὸν, μετὰ πάντων τῶν ἐργαλείων αὐτοῦ, ἕνα τῶν ἐλατῶν οἷον σκεπάρνου, τελέτρου, πρίονος, καὶ τῶν ὁμοίων.

6 Ἐχέτω δὲ πάντως τὸν σίφωνα κατὰ τὴν πρῶραν ἔμπροσθεν χαλκῷ ἠμφιεσμένον ὡς ἔθος, διὰ τούτου ἐσκευασμένων πῦρ κατὰ τῶν ἐναντίων ἀκοντίσοι. καὶ ἄνωθεν δὲ τοῦ τοιούτου σίφωνος ψευδοπάτιον ἀπὸ σανίδων, καὶ αὐτὸ περιτετειχισμένον σανίσιν, ἐν ᾧ στήσονται ἄνδρες πολεμισταὶ τοῖς ἐπερχομένοις ἀπὸ τῆς πρώ-

πρώρας τῶν πολεμίων ἀντιμαχόμενοι, ἢ κατὰ τῆς πολεμίας νεὼς ὅλης βάλλοντες δι' ὅσων ἂν ἐπινοήσωσιν ὅπλων.

7 Ἀλλὰ καὶ τὰ λεγόμενα ξυλόκαστρα περὶ τὸ μέσον που τοῦ καταρτίου ἐν τοῖς μεγίστοις δρόμωσιν ἐπιστήσουσι περιτετειχισμένα σανίσιν, ἄνδρες τινὲς καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς πολεμίας νηὸς ἀκοντίσουσιν ἢ λίθους μυλικοὺς, ἢ σίδηρα βαρέα, οἷον μάζας ξιφοειδεῖς, δι' ὧν ἢ τὴν ναῦν διαθρύψουσιν, ἢ τοὺς ὑποκειμένους συνθλάσουσι σφοδρῶς καταφερόμενα, ἤ τι ἕτερον ἐπιχύσουσιν ἐμπρῆσαι δυνάμενον τὴν ναῦν τῶν ἐναντίων, ἢ τοὺς ἐν αὐτῇ πολεμίους θανατῶσαι. ἕκαστος δὲ τῶν δρομώνων εὐμήκης ἔστω, καὶ σύμμετρος, ἔχων μὲν τὰς λεγομένας ἐλασίας δύο, τήν τε κάτω καὶ τὴν ἄνω.

8 Ἑκάστη δὲ ἐλασία ἐχέτω ζυγοὺς τὸ ἐλάχιστον πέντε καὶ εἴκοσι, ἐν οἷς οἱ κωπηλάται καθεσθήσονται. ὡς εἶναι ζυγοὺς τοὺς ἅπαντας κάτω μὲν εἴκοσι καὶ πέντε, ἄνω δὲ ὁμοίως εἴκοσι καὶ πέντε, ὁμοῦ πεντήκοντα. καθ' ἕνα δὲ αὐτῶν δύο καθεζέσθωσαν οἱ κωπηλατοῦντες, εἷς μὲν δεξιᾷ, εἷς δὲ ἀριστερᾷ. ὡς εἶναι τοὺς ἅπαντας κωπηλάτας ὁμοῦ καὶ τοὺς αὐτοὺς καὶ στρατιώτας τούς τε ἄνω καὶ τοὺς κάτω ἄνδρας ἑκατόν. ἔξω δὲ τούτων τὸν κένταρχον τοῦ δρόμωνος, καὶ τὸν τὸ φλάμουλον κατέχοντα, καὶ τοὺς δύο κυβερνήτας τῶν τοῦ δρόμωνος αὐχένων, οὓς καλοῦσι καὶ πρωτοκαράβους. καὶ εἴ τινα ἑτέρου δέον εἰς τὴν τοῦ κεντάρχου ὑπηρεσίαν. τῶν δὲ πρωρέων ἐλατῶν οἱ τελευταῖοι δύο ὁ μὲν ἔσω σιφωνάτωρ, ὁ δὲ ἕτερος ἀγκύρας βάλλων κατὰ θάλασσαν. ἔσω δὲ καὶ ὁ πρωρεὺς

pugnent, vel in hostilem nauem tela aut alia ad vastandos hostes spectantia inijciant.

7 Sed & lignea castra, quæ in medio catartij sunt, maximis in triremibus asseribus exædificantur, è quibus milites in mediam hostilem nauem conijcient vel lapides molares, vel graue ferrum, vt mazas cuspidatas, quibus vel nauem confringent, vel subiectos in naue contundent, vel alia in illos profundent, aut hostium nauem incendent, aut hostes ipsos in naui interficient. Vnaquæque autem triremis oblonga sit & moderata, duos habens ordines remorum, alium superiorem, alium inferiorem.

8 Ordo vnusquisq; habeat ad minimum iuga vigintiquinque, in quibus remiges considebunt, vnus ad dextram, alter ad sinistram; qui tum armati milites tum remiges sunt superiores atq; inferiores viri centum. præter hos triremis Centurio, & qui flamulum tenet, & duo gubernatores colli triremis, quos πρωτοκαράβους vocant, & si quis alius administer centurionis est. Ex ijs remigibus qui in puppi sunt, extremi duo sint alter siphonator, alter qui anchoram in mare iaciat. Sit & proreta, in summa parte proræ

ſedens armatus: & nauarchi, id eſt, centurionis grabatus in puppe ſit, qui ſimul ſeparatum à cæteris notet centurionem eſſe, ſimul prælij tempore illum à coniectis hoſtiũ telis defendat. Quorum loco ſingula perluſtrans, ad omnem vſum adduci triremem iubebit.

9 Aliæ triremes ijs maiores fiant, ducentos viros aut plures vel minores pro opportunitate locorum temporumque capientes: è quibus quinquaginta in inferiore remorum ordine locabuntur, centum quinquaginta ſuperius ſtantes, omnes aduerſum hoſtes armati pugnabunt.

10 Triremes minores fabricabis ad curſum celerrimas, vnum remorum ordinem habentes, quas Galeas vocant, agiles & expeditas, quibus ad excubias aliaſque celeres cauſas vteris.

11 Alias præterea naues onerarias & equiſeras parabis, quas impedimentorum loco habebis, quæ apparatum vniuerſum militarem geſtabunt, vt ne ijs rebus triremes aliæ grauentur, belliq; potiſſimum tempore. Vbi autem commeatu aut armis aut alia materia opus eſt, inde ad vſum ſuum depromant.

12 Triremium ſingularum, militumque qui in illis vehẽtur, numerum definire facile non eſt: temporum enim ipſorum opportunitas ad copias hoſtium expugnandas, tum triremium numerum, tum militum etiam, om-

ἄνω περὶ τῆς πρώρας καθήμενος ἔνοπλος. καὶ ὁ τοῦ ναυάρχου δὲ ἤτοι τοῦ κενταρχου κράββατος ἐπὶ τῆς πρύμνης γινέσθω, ὁμοῦ μὲν ἀφορισμένον δεικνύων ἄρχοντα, ὁμοῦ δὲ καὶ φυλάττων ἐν καιρῷ συμβολῆς ἀπὸ τῶν ῥιπτομένων βελῶν παρὰ τῶν ἐναντίων, ἐξ οὗ καὶ τὰ ἕκαστα βλέπων πρὸς τὴν χρείαν ἄγεσθαι κελεύσοι ὁ ἄρχων τὸν δρόμωνα.

9 Καὶ ἕτεροι δὲ δρόμωνες κατασκευαζέσθωσαν τούτων μείζονες, ἀπὸ χωροῦντες ἀνδρῶν ἢ πλείω τούτων, ἢ ἐλάττω κατὰ τὴν χρείαν τὴν δέουσαν ἐπὶ καιροῦ κατὰ τῶν ἐναντίων. ὧν οἱ μὲν τὴν κάτω ἐλασίαν ὑπουργήσουσιν, οἱ δὲ ρ΄ καὶ ν΄ ἄνω ἅπαντες ἔνοπλοι μαχήσονται τοῖς πολεμίοις.

10 Καὶ ἔτι δὲ κατασκευάσεις δρόμωνας ἐλάττους δρομικωτάτους, οἱονεὶ γαλαίας ἢ μονήρεις λεγομένους, ταχινοὺς καὶ ἐλαφροὺς, οἵπερ χρήσῃ ἐν ταῖς βίγλαις καὶ ταῖς ἄλλαις ταχιναῖς χρείαις.

11 Καὶ ἑτέρας δὲ ναῦς ποιήσεις φορτηγοὺς καὶ ἱππαγωγοὺς, οἱονεὶ τοῦλδου δίκην, αἵτινες τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν τῶν στρατιωτῶν βαστάσσιν, ἵνα μὴ δι' αὐτὴν βαροῦνται οἱ δρόμωνες, καὶ μάλιστα ἐν ἀγῶνος καιρῷ. ὅτε δὲ χρεία μικρᾶς δαπάνης, ἢ ὅπλων, ἢ ἄλλης ὕλης, ἐκεῖθεν ἀναλαμβάνωσι τὰς διοικήσεις.

12 Τὸν δὲ τῶν δρομώνων ἀριθμὸν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς στρατιωτῶν, ἀνείκαστόν ἐστι καὶ ἄδηλον διορίσασθαι. ἡ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν χρεία πρὸς τὴν τῶν ἀντιμαχομένων πολεμίων δύναμιν, ὥσ' ἂν ἀπαιτήσῃ τὸ πλῆθος τῶν δρομώνων. καὶ πά-

λιν

λιν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἐν αὐτοῖς λαοῦ κατὰ τὸ μέγεθος τῶν πλοίων, καὶ τὴν δέουσαν ἐν αὐτοῖς πολεμικὴν ὅπλισιν οὕτω καὶ ποιήσεις.

13 Προσέτι δὲ καὶ τὰ σκευοφόρα καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα τοὺς ἐν αὐτοῖς ἀρκοῦντας ἕξουσιν αὐτάς, οὐδὲ αὐτοὺς ἀνόπλους. ἀλλὰ καὶ τόξα ἔχοντας, καὶ σαγίττας, καὶ ῥικτάρια, καὶ εἴ τι χρειῶδες πρὸς πόλεμον ἕτερον, διὰ τὰς ἀναγκαίας περιστάσεις. ἐπιφερέσθωσαν δὲ καὶ περιττὰ ὅπλα, ποτὲ γὰρ καὶ λειπόντων ὅπλων, ἐκεῖθεν οἱ στρατιῶται πορίσονται. τὰ δὲ τοιαῦτα πλοῖα καὶ ἅρματα ἐχέτωσαν, καὶ μάγγανα, καὶ τὰ ἄλλα ὅπλα πρὸς χρείαν, εἰ τύχοι, μήποτε ἐπιλείπωσι διὰ τὸ ὀλιγοῦσθαι αὐτὰ ἐν ταῖς μάχαις. Ἐκτὸς δὲ τῶν στρατιωτῶν ἤτοι τῶν ἄνω ἐλατῶν ὅσοι ἂν εἰσὶν ἀπό τε τοῦ κεντάρχου καὶ ἐφεξῆς ἕως τοῦ ἐσχάτου κατάφρακτοι ἔσονται ὅπλα ἔχοντες οἷον σκουτάρια, μέναυλα, τόξα, σαγίττας ἐκ περισσοῦ, σπαθία, ῥικτάρια, λωρίκια, κλιβάνια. εἰ καὶ μὴ ὄπισθεν κασσίδας, χειρόψελλα, καὶ μάλιστα οἱ ἔμπροσθεν ἐν τῇ προσβολῇ τῆς μάχης κατὰ χεῖρας συμπλεκόμενοι καὶ ἀγωνιζόμενοι. οἱ δὲ μὴ ἔχοντες λωρίκια, ἢ κλιβάνια, πάντως φορείτωσαν τὰ λεγόμενα νεύρικα, ἅπερ ἀπὸ διπλῶν κενδούκλων γίνεται. καὶ οὗτοι ὄπισθεν τῶν ἄλλων σκεπόμενοι τόξοις χρήσονται, καὶ λίθους δὲ χειροπληθεῖς πλείστους ἐχέτωσαν ἤτοι κόχλακας ἐν τοῖς δρομωνίοις, ὥσπερ κατὰ τῶν πολεμίων βάλλοντες οὐδὲν ἧττον τῶν ἄλλων ὅπλων ἀνύσουσιν. ὅπλα γάρ εἰσιν οἱ λίθοι εὐπόριστα καὶ ἀνελλιπῆ.

nesq; res præterea ad bellum necessarias, indicabit.

13 Naues onerarias & equestres omnia idonea in se habere oportebit, neque res solùm ad nauigandum necessarias, sed etiam arcus, sagittas, iacula, & si quid preterea propter res circumstantes ad bellicum vsum pertinet. Afferantur etiã armorũ genera permulta, vt defectis sæpe militibus arma inde suppeditentur. Mangana etiam habeant, reliquaque eius generis arma, ne militibus horum defectu offensiones magnæ fiant. Præter milites autem, & superiores remiges, quicunque cum centurione sunt, reliquiq; à primo ad extremum, omnes armati sint, & scuta, hastas longiores, arcus, sagittas permultas, spathas, iacula, galeas, thoraces: si non à tergo, ante se saltem habeant cassides, brachialia, anterioraque corporis omnia in ipsa dimicatione & concertatione manuum. Qui autem galeas aut thoraces non habent, omnia hæc ex neruis confecta cum duplicibus cenduclis gestent: & hi à tergo cæterorum locati arcubus vtantur, & lapides maniplares, quos cochlaces vocant, in triremibus habeant, quos in hostes conijciant, ac pro armis vtantur: lapides enim arma sunt bona & certa.

15 Neque verò sic lapides conjciant, vt omne virium robur in illis consumant, & de cætero otiosè consistant, ne hostes scuta addensantes, & impetum horum excipientes, omnes facilè lapides absumant: ijs finitis & coniectoribus lapidum fatigatis, conferti exurgentes spathis & longis hastis se defendere conentur, & robustiores hoc conferto impetu existimati, & fatigatos milites adorti, facilè milites fundant atque expugnent: ita enim solent barbari facere.

16 Saraceni impetum belli primò excipiunt: vbi hostes iam fatigatos armisque defectos aut sagittis aut lapidibus aut alijs huiusmodi viderint, tum insultant & perterrefaciunt hostes, & cominus consertis manibus, spathis hastisque longioribus fortiter ac impetuosè inuadunt.

17 Itaque huiusmodi cauenda sunt, ac prouisione opportuna efficiendum est, vt hostes potius damnosa accipiant, quàm exercitus noster ullum damnum accipiat. Robur enim militum & numerus telorum conijciendorum dimetiendus est, & ab initio ad finem vsque belli hostium constitutio diligenter perspicienda, atque adeo pugna instituenda est.

18 Ad hæc imperator prouidebis, vt res necessarias commeatumque milites habeant, vt ne

15 Μὴ μέντοι οὕτω βαλλέτωσαν τοὺς λίθους μόνον, ὥστε τὴν ἀκμὴν τῶν αὐτῶν δυνάμεως ἐν τούτοις ἐκδαπανῆσαι, καὶ στῆναι τοῦ λοιποῦ, ἢ καὶ τὰ ὅπλα τὰ βαλλόμενα ἀποκενῶσαι, μήποτε οἱ ἐναντίοι σύσκουτα ποιήσαντες, καὶ τὰς βολὰς ὁπωσοῦν δεξάμενοι, εἶτα τούτων πληρωθέντων, καὶ τῶν βαλλόντων ἀποκαμόντων, ἀθρόοι αὐαστάντες ἀπάρξωνται τῶν σπάθαις καὶ τοῖς μὲν αὔλοις ἀμύνασθαι. καὶ ὥσπερ ἀκμαιότεροι τῇ ἀθρόᾳ κινήσει ἀναφανέντες, καὶ τοῖς κεκμηκόσι στρατιώταις ἐπιτεθέντες ἰσχυρότεροι γένωνται, καὶ ῥᾳδίως αὐτοὺς καταπολεμήσωσι. φιλεῖ γὰρ τὰ τοιαῦτα τὸ βάρβαρον.

16 Ὑπομένουσι γὰρ οἱ Σαρακηνοὶ τὴν βίαν τῆς προσβολῆς. καὶ ὅταν ἀποκαμόντας ἴδωσι, καὶ τῶν ὅπλων κενωθέντας, ἢ σαγιττῶν, ἢ λίθων, ἢ τινων ἑτέρων, τότε ἀναπηδῶντες ὁμοῦ τε καταπλήττουσι, καὶ τῇ ἐκ χειρὸς ἀπὸ σπαθίων καὶ μεναύλων συμπλοκαῖς εὐρώστως καὶ ἀκμαιότερον ἐπέρχονται.

17 Διὸ φυλάττεσθαι χρὴ τὰ τοιαῦτα, καὶ μετὰ τοῦ δέοντος σκοποῦ ποιεῖσθαι τὴν προσβολήν, ἵνα μᾶλλον οἱ πολέμιοι πάθωσι τὰ πρὸς βλάβην γινόμενα, ἢ οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται. δεῖ γὰρ αὐτοὺς τὴν οἰκείαν ἀκμὴν καὶ τὰς βολὰς φυλάττειν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τῆς μάχης, καὶ μετρεῖν τῶν ἐναντίων τὴν διάθεσιν, καὶ οὕτως τὴν μάχην διασκευάζειν.

18 Πρὸς τούτοις φρόντιζε, ὦ στρατηγέ, καὶ τῆς δεούσης τῶν στρατιωτῶν δαπάνης, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς τὰ ἀναγκαῖα. ἵνα μὴ

στολικοῦ λεγομένου πλωΐμου, ἐπὶ δὲ τῶν θεματικῶν δρομώνων οἱ δρουγγάριοι ἐπιστήσονται, καὶ τουρμάρχαι, καὶ αὐτοὶ τῷ στρατηγῷ ὑποταγήσονται, καὶ τοῖς ἐκείνου παραγγέλμασιν εἴξουσιν.

25 Οὐκ ἀγνοῶ δὲ ὅπερ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ βασιλικοῦ πλωΐμου καὶ οἱ τῶν ἄλλων θεμάτων πλώϊμοι στρατηγοὶ δρουγγάριοι ἐκαλοῦντο ποτὲ τοῖς ἄνω χρόνοις, καὶ οἱ ὑπ᾽ αὐτοὺς κόμητες μόνον καὶ κένταρχοι. ἀλλὰ νῦν εἰς στρατηγίδα ἡ ἑκάστου τῶν δρουγγαρίων ἀρχὴ ἀναβέβηκε, καὶ καλουμένη τὴν στρατηγικαῖς καταμερίζεται τάξεσιν.

26 Γυμνάσεις δὲ διαφόρως τούς τε πλωΐμους στρατιώτας, καὶ αὐτοὺς τοὺς δρόμωνας, ποτὲ μὲν καθ᾽ ἕνα ἕκαστον ἄνδρα, ποτὲ δὲ καὶ κατὰ πλείους. ὥστε ἄν τις ἀλλήλων ἐπέρχεσθαι σπαθίοις καὶ σκουταρίοις χρωμένους. καὶ αὐτοὺς δὲ ὅλους δρόμωνας κατ᾽ ἀλλήλων ὡς ἐπὶ παρατάξεως ἐπερχομένους καὶ ποτὲ δεσμοῦντας, ποτὲ δὲ ἀπολύοντας, ποτὲ δὲ ἀκοντίοις ὠθοῦντας τὰ πλοῖα τῶν ἐναντίων, ὥστε μὴ πλησιάζοντας δεσμεῖν. οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ διὰ καμάκων σιδηρῶν δεσμεῖν ἀλλήλους τοὺς ἀντιπολεμοῦντας χρήσιμον διὰ τοὺς ἀφύκτους ἀναγκαίους τοὺς κινδύνους. καὶ ἑτέρως δὲ γυμναζέσθωσαν ὡς ἂν ἐπιβάλλῃ ἡ σὴ ἐνδοξότης τὰς κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐνδεχομένας ἐπινοίας, ὡς ἂν ἐντεῦθεν ἐθίζονται πρὸς τοὺς κτύπους καὶ τὰς βοὰς, καὶ τὴν ἄλλην κίνησιν τοῦ πολέμου καὶ μὴ θροοῦνται ὡς ἀγυμνάστως καὶ ἀθρόως καὶ παρὰ δόξαν ἐπὶ ταῦτα ἐρχόμενοι.

classe. Reliquarum copiarum triremibus drungarij, id est, tribuni & turmarchæ præficientur, qui & ipsi imperatori subiecti erunt, & illius imperatis obtemperabunt.

25 Neque sanè ignoro, quòd ad similitudinē regiæ classis, reliquorum auxiliorum præfecti drungarij antiquis temporibus vocabantur, & qui sub illorum dominatu fuerunt, Comites centurionesque olim vocabantur. Sed nunc drungariorum singulorum dignitas ad nomen imperatorium peruenit, & sic nunc cùm appellatur, in acies imperatorias diuiditur.

26 Nautas ipsos & triremes exercebis interdum sigillatim vnumquenque: interdum iunctæ complures, vt se mutuò inuadant, & gladijs scutisque vtantur: integrasque triremes quasi ad aciem instructam adhibebis, interdum inter se mutuò illigatas, interdum solutas, & diuersis modis in se mutuò irruentes. Interdum longis hastis naues hostium depellant, vt ne propè accedentes naues committantur, & ingentia ex eo pericula consequantur. Omnibusque modis exerceantur, quemadmodum dignitas tua iudicauerit hostes cum illis dimicare velle, vt ad strepitus, clamores, reliquosque motus bellicos assuefiant, neq; confestim perturbentur, aut inscitè & præter opinionem in hæc incurrant.

27 Sic igitur exercitati instructique in acie procedentes nauigent: tantum à se mutuò in cursu distent, vt ne se mutuò impediant tum in cursu maritimo, tum in tempestatibus ingrauescentibus,& ventorum flatibus. Aciei instructæ & exercitatæ in morem prodeant, & in appulsibus ad terram ordinatè classem instruant, & ad stationem aliquam se applicantes, sine vlla confusione ad littus,ad portum,ad locũ portuosum veniant, vt si aliqua tempestas in salo oriatur, minus adfligentur.

28 Venti flatus ex signis astrorum prænoscendus tibi est, & locus ad quem applicabis eligendus: & nisi aliqua grauis vrgeat necessitas, sine aliquo secundo vento aut tranquillitate & tuta spe salutis, in perturbatam aliquam nauigationem ne te conijcias sed significationes astrorum quas nautæ obseruarunt, reliquaque quæ ad hanc rem idonea sunt obseruabis, atque ita iter tuum instituas.

29 In castris ponendis, si ad tuam ipsius appellis terram, nullumq; timorem hostium habes, ordinatè ibi requiescant milites, neque die aut nocte indigenarum quenquam lædant, aut iniuriam vllam inferant, aut fruges diripiant, aut agros populentur.

30 Si prope hostilem terram fueris, aut hostes prope adfuturos metuis, excubias eminus ha-

27 Οὕτως οὖν γυμνασθέντες καὶ διατεθέντες πλευσοῦσιν ἐν τάξει συνηγμένοι τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον ἀλλήλοις μὴ ἐμποδίζειν ἔν τε ταῖς ἐλασίαις, καὶ ἐν ταῖς ὡς εἰκὸς κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ἀνέμων βίαις. ἀλλ' οἱονεὶ τὶς παράταξις γεγυμνασμένη οὕτω προσδιέσθωσαν, καὶ ἐν ταῖς ὁρ-[redacted] τῶν ἀπλήκτων εὐτάκτως τὸν κατάπλουν ποιείτωσαν. καὶ καλαγούτων ἐνορδίνως ἐξορμῶντες πρὸς τὴν ξηρὰν, ἢ εἰς λιμένα πάντως, ἢ εἰς ὕφορμον τόπον, ἐν ᾧ ζάλης [redacted]νούσης οὐ κλυσθήσονται.

28 Δεῖ δέ σε καὶ τοῦ ἀνέμου τὴν ἐπιφορὰν προειδέναι διὰ τῶν σημείων κατὰ τὸν καιρόν. καὶ πρὸς ταύτην τὸν τόπον τῆς ὁρμησίας ἐκλέξασθαι. καὶ εἰ μή τις κατεπείγῃ ἀνάγκη, μὴ ἄνευ πνεύματος αἰσίου καὶ γαλήνης, καὶ ἀσφαλοῦς ἐλπίδος σωτηρίας ἐπιρρίπτειν σεαυτὸν εἰς ἀνεπιτήδειον πλοῦν. ἀλλ' ὑφορᾶσθαι καὶ τὰς λεγομένας περὶ τῶν ἄστρων, καὶ ὅσα ἄλλα συμφέροντα, καὶ οὕτω ποιεῖσθαι τὴν πορείαν.

29 Ἐν δὲ τοῖς ἀπλήκτοις, εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὁρμῇς χώρᾳ, καὶ μηδένα φόβον ἔχῃς ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ οὕτω μετ' εὐταξίας ἀναπαύεσθαι τὸν στρατὸν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, μηδένα τῶν ἐπιχωρίων βλάπτοντας, ἢ ἀδικοῦντας, ἢ καρποὺς ἁρπάζοντας, ἢ φθείροντας.

30 Εἰ δὲ ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ πλησιάζεις, ἢ πολεμίους ποῦ παρεῖναι ἐλπίζεις, πάντως χρεὼν σε καὶ βίγλας ἔχειν

χειν μακρόθεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. καὶ ἀγρύπνως διατελεῖν καὶ κατησφαλισμένον καὶ ἕτοιμον εἶναι πρὸς παράταξιν. πολλαὶ γὰρ αἱ τῶν πολεμίων ἐπιβουλαί. καὶ γὰρ ἢ κατὰ γῆς εὑρόντες σε ὁρμοῦντα βιάσονται. εἰ τύχοι δὲ ἐμπρήσαντες καὶ τὰς ναῦς ἐμπρήσουσιν. ἢ διὰ θαλάσσης ἀναφανέντες προσβολὴν ποιήσονται νυκτὸς ἢ ἡμέρας. καὶ ἐὰν ἀνέτοιμος ἐν ἑτοίμοις εὑρεθῇς, προτερήσουσιν οἱ ἐναντίοι κατὰ σοῦ. εἰ δέ σε ἕτοιμον εὑρήσουσιν, ἄπρακτος αὐτοῖς ἡ ἐπιβουλὴ γενήσεται.

bere oportet tum mari tum terra, & vigilantem esse, & ordine instructum, paratumque ad dimicandum: multæ enim sunt hostium insidiæ: & si terra te inuenerint procedentem, vim afferent tibi, si quam possint, & naues incendent: vel per mare noctu aut interdiu irruptionem in te facient, quòd si imparatus ab illis paratis inueniare, facilè ab illis opprimere: sin paratus fueris, irrita atque inanis omnis illorum irruptio erit.

31 Ἐπεὶ δὲ τούτων συμμέτρως ἐμνήσθημέν τε καὶ διελαξάμεθα, φέρε λοιπὸν καὶ ὅπως παρατάξεις, καὶ τὰς προσβολὰς τὰς ἐν ταῖς μάχαις ποιήσεις, ὡς ἐν συνόψει διορισώμεθα. καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν ταῖς πολεμικαῖς κατὰ γῆν προσβολαῖς ἄνω προ διεταξάμεθα.

31 Quoniam verò horum satis iam mentionem feci, agè de cætero, quemadmodum irruptiones atque aciem instructam in dimicatione parabis, paucis explicabo, sicut in terrestrib. copijs instruendis antea feceramus.

32 Ὅταν τοίνυν ἐλπίζηται σοι πολέμου καιρὸς, ὦ στρατηγὲ, συνελθόντων τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὰς τάξεις ἑκάστην διῃρημένως ὑπαναγνωσθήσεται αὐτοῖς τὰ στρατιωτικὰ ἐπιτίμια. ἅπερ ἡμῖν ἐν τῷ περὶ τῆς κατὰ γῆν στρατιωτικῆς γυμνασίας εἴρηται. καὶ ἐπιρρώσεις αὐτοὺς λόγοις προσήκουσι παρορμῶν καὶ ἐπαλείφων πρὸς τοὺς ἀγῶνας. ἵνα τὸ μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπιτιμίων, τὸ δὲ διὰ τῆς σῆς ἐνδοξότητος παραίνεσιν ἀνδρεῖοι, καὶ εὔτολμοι γίνωνται, καὶ ἐν τοῖς μέλλουσι πολεμικοῖς κινδύνοις ἐκ χειρὸς ἀγωνιζόμενοι

32 Quando igitur belli tempus imminere tibi videtur, congregatis militibus per acies & cohortes, legantur illis militares mulctæ, que à nobis antea, cùm de terrestribus copijs agebamus, commemoratæ sunt: verbisque illos idoneis cohortaberis ad pericula suscipienda, vt partim suppliciotum timore, partim tua cohortatione atque incitatione strenui fortesque fiant, & in ipso dimicationis discrimine cominus alacriter manus conferant.

33 Χρὴ δέ σε μᾶλλον δι' ἐφόδων μὲν καὶ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων τε καὶ στρα-

33 Incursionibus alijsque molitionibus imperatorijs ado-

riendi potius hostes sunt, quàm vniuersa nauali classe, vel aliqua eius ingenti quasi turma, nisi aliqua grauis necessitas ad hoc impulerit: neque enim apertam in dimicationem teipsum conijcias. Multa enim fortunæ momenta sunt, & casus belli nec opinati.

34 Propterea sedulò abs te cauendum est, ne ad publicam aciem instruendam, quemadmodum dixi, inciteris. Nauibus enim inter se vinctis, perdifficilis & ineuitabilis quædam præliandi necessitas imponitur, neque quod maximè ex vsu tuo sit, poteris efficere. Ista igitur cauenda sunt, nisi si fidas tum multitudini triremium, tum armaturæ, tum fortitudini, tum alacritati militum, vt hostibus superior sis.

35 Neque enim nauium multitudo aut magnitudo bella conficit, nisi milites habeant strenuos, fortes, & ad hostes inuadēdos alacres: aut, quod maximum, nisi diuinum præsidium beneuolentiamque habeant, tum puritate, tum integritate vitæ conciliatam: & erga municipes hostes iustitiam colas: nihil impium aut turpe in captiuos illorum patres, aut inhumanus sis, eumque qui nullam tibi iniuriam intulit ne lædas, qui iniuria te affecerit eum cum Dei beneuolentia repellas.

τηγημάτων μεθοδεύειν κατὰ τῶν πολεμίων, ἢ δι' ὅλου τοῦ πλωίμου στόλου, ἢ διὰ μέρους αὐτοῦ. μὴ μέντοι χωρὶς ἀνάγκης μεγάλης ἐπὶ τοῦτο κατεπειγούσης εἰς δημόσιον πόλεμον σεαυτὸν ἐπιρρίπτειν. πολλὰ γὰρ τὰ τῆς λεγομένης τύχης ἀντίρροπα, καὶ τὰ τοῦ πολέμου παράδοξα.

34 Διὰ τοῦτο χρή σε περιφυλάττεσθαι, καὶ μὴ πρὸς δημοσίας ὡς εἴρηται παρατάξεις ἀποθρασύνεσθαι, μάλιστα ἐν πλοίοις. ὅπου δεσμούντων ἀλλήλους ἄφυκτος ἡ ἐκ χειρὸς γίνεται καὶ βιαία ἡ μάχη, καὶ οὐκ ἔστι δυνατὸν τοῦ συμφέροντος ἐπιλήψεσθαι. καὶ ταῦτα μὲν φυλάττεσθαι, εἰ μὴ ἄρα θαρρεῖς καὶ τῷ πλήθει τῶν δρομώνων, καὶ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ ὁπλίσει καὶ προθυμίᾳ τῶν στρατιωτῶν καθυπέρτερος εἶναι τῶν πολεμίων.

35 Οὔτε γὰρ πλῆθος πλοίων, οὔτε μέγεθος κατορθώσει πόλεμον, εἰ μὴ τοὺς ἐν αὐτοῖς πολεμοῦντας ἔχουσιν εὐψύχους, ῥωμαλέους καὶ προθύμους εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐγχείρησιν. καὶ πρό γε τούτων εἰ μὴ τὴν θείαν εὐμένειαν καὶ συμμαχίαν ἔχωσι διὰ καθαρότητος βίου καὶ δικαιοσύνης. πρὸς δὲ τοὺς συντελεστὰς καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους, εἴ τίς ἐστι, τὸ μηδὲν ἀνόσιον ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις διαπράττεσθαι ἢ αἰσχρὸν, ἢ ἀφιλάνθρωπον. καὶ μὴ ἀδικούμενον μὴ ἀδικεῖν, τοὺς δὲ ἀδικοῦντας μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ἀμύνεσθαι.

36 Ἐὰν ᾖ πάντως ἀπαιτεῖ καὶ μάχης καιρὸς, διατάξεις τοὺς δρόμωνας ποικίλως καὶ διαφόρως, καθὼς ἂν ὅτε καιρὸς καὶ ὁ τόπος ἀπαιτῇ. ὥστε ἐὰν θαῤῥῇς καθυπέρτερος εἶναι τῶν πολεμίων, ὥς μοι εἴρηται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς μάχην συμβαλεῖν, ὡς ἐλπίζων αἱρήσειν, μὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ σου γῇ πλησίον ποιήσῃς τὴν μάχην, ἐν ᾗ ἐλπίζουσιν οἱ στρατιῶται, τὸ δὴ λεγόμενον, καταξυλώσαντες σωθῆναι. ἀλλὰ μᾶλλον πλησίον τῆς τῶν ἐναντίων γῆς. ἵν' αὐτοὶ τὴν σωτηρίαν ἐλπίσαντες ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ τὴν φυγὴν παρὰ τοὺς ἀγῶνας προτιμήσωνται. στρατιώτης γὰρ εἰς δειλίαν ἐν ἀνάγκῃ πολέμου περιπίπτων τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς ἐλπίσει, καὶ ταχέως ῥίψει τὰ ὅπλα, καὶ οὐδὲν αὐτῆς προτιμήσεται. ὀλίγοι γὰρ οἱ ἐν καιρῷ παρατάξεως τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ ἀδόξως φυγεῖν προκρίνοντες, εἴ τε ἐν τοῖς Βαρβάροις εἴπῃς, εἴ τε ἐν τοῖς ῥωμαίοις.

38 Πρὸ δὲ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας χρή σε βουλεύεσθαι μετὰ τῶν ὑπό σε ἀρχόντων τί δεῖ πρᾶξαι, καὶ ὅπερ ἀναφανῇ διὰ τῆς κοινῆς γνώμης χρήσιμον, τοῦτο στῆσαι, καὶ παραγγεῖλαι τοῖς ἄρχουσι τῶν δρομώνων. ὥστε αὐτοὺς εἶναι ἑτοίμους ἐκτελέσαι τὰ βουλευθέντα. εἴ γε ἄρα μὴ ἀπαντήσῃ γνώμη ἐναντία ἐκ τῆς φόδου τῶν πολεμίων. ἀλλὰ καὶ τότε ἑτοίμους εἶναι πάντας ἀφορῶντας εἰς τὸν σὸν δρόμωνα, ὥστε ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν σημεῖον τί εἰ ἄρα πρᾶξαι δεῖ, καὶ τούτου δοθέντος ὀξέως γενέσθαι τὸ ἀποδειχθέν.

36 Si omnino prælij tempus id exigat, variè & diuersè triremes instrues pro temporum locorumque ratione. Itaque si confidis te esse superiorem hostibus, quemadmodum prædixi, atq; ideo cũ illis confligere velis, quasi in spem capiendorum hostium veniens, ne in tua ipsius terra prælium committas, in qua sperant milites, iuxta vetus prouerbium, si tantum hastas defigant seruari, sed prope hostilem terram potius, vt hostes salutem sperantes, sua in terra fugam dimicationi anteponant. Miles enim in formidinem aliquam ipso tempore prælij incidens, & fuga se salutem quæsiturum putans, facilè arma abijcit, nihilque fugæ præponit: pauci enim sunt, siue Romanos siue Barbaros spectes, qui mortem fugæ ingloriæ atque inhonestæ, tempore prælij anteponunt.

37 Ante belli diem deliberatio quædam cum præfectis capienda est, quidnam faciendum sit, & quod communi sententia videtur esse optimum, illud constituas, & præfectis triremium mandabis, vt ad imperata facienda prompti sint. Quòd si cõtraria aliqua sententia ex hostium incursione interuenerit, tum omnes in tuam triremem intueantur, & parati sint ex eo signum aliquod capere, quid facto opus sit: quo signo ostenso, omnes ad illud explendum, quod signo ostenditur se parent.

38 Præ cæteris omnibus, triremem habeas eximiam, & delectos in ea milites, magnitudine, strenuitate, crassitudine alijs antecuntem, atque adeo vniuersæ aciei caput: tibi talem triremen facias, qualem πάμφυλον nominant.

39 Similiter reliqui sub te præfecti, quicunque sub se triremes habent, viros ex illis optimos eligant, & in suis secum triremibus habeant, vt & illi cæteris præstent. Isti omnes ac reliqui præterea in tuam intueantur triremem, & ab ea belli tempore regantur, nisi quid aliud interea cadat, quod alia via ad conficiendum egeat.

40 Signum aliquod in tua triremi, siue flamulum, siue aliud quippiam celso aliquo in loco sit, vt tu eo significare possis, quid facto opus sit: ac cæteri hoc à te propositum negotium suscipiant, siue confligendum in bello sit, siue à bello discedendum, siue in circuitionem hostium euoluendum, siue ad afflictæ partis præsidium accurrendum, siue cursum tardare, siue ad celeritatem incitare, siue insidiæ faciendæ, siue ex insidijs adoriendi sint, siue quę alia signa è triremi tua proficiscuntur, omnia ea intuentes in tuã triremem expleant.

38 Πάντως γὰρ δεῖ σε, ὦ στρατηγὲ, δρόμωνα ἔχειν τὸν ἴδιον ἐξ ἁπάντων τοῦ στρατοῦ ἐπιλέκτους ἔχοντα τοὺς στρατιώτας, μεγέθει, καὶ ἀνδρείᾳ, καὶ ἀρετῇ, καὶ τῇ ἄλλῃ πανοπλίᾳ διέχοντας. καὶ τὸν δρόμωνα τῷ μεγέθει καὶ ταχύτητι τῶν ἄλλων ἁπάντων διαφέροντα, [redacted] κεφαλὴν τινα τῆς παρατάξεως ἁπάσης. καὶ κατασκευάσαι τὸν τῆς σῆς ἐνδοξότητος δρόμωνα τοιοῦτον, τὸ δὲ λεγόμενον πάμφυλον.

39 Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὑπό σε ἄρχοντας, ὅσοι ἔχουσιν ὑπ' αὐτοὺς τινὰς δρόμωνας, ἐξ αὐτῶν ἐπιλέξασθαι ἄνδρας, καὶ ἔχειν ἐν τοῖς οἰκείοις, ὥστε καὶ αὐτοὺς διαφέρειν τῶν ἄλλων. καὶ τούτους δὲ πάντας, καὶ τοὺς λοιποὺς πρὸς τὸν σὸν ἀποβλέπειν δρόμωνα, καὶ παρ' αὐτοῦ ῥυθμίζεσθαι κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, εἰ μή γε ἄρα ἕτερόν τι παράδοξον τῶν βεβουλευμένων ἀναφανῇ, καὶ δέ) μεθόδου ἑτέρας.

40 Εἶναι δὲ σημεῖον ἱστάμενον ἐν τῷ σῷ δρόμωνι, εἴτε βάνδον, εἴτε φλάμουλον, εἴτε τι ἕτερον εἰς τόπον περίοπτον, ἵνα δι' αὐτοῦ σημαίνοντός σου τί δεῖ πράττειν, εὐθέως ἐπιλαμβάνωνται τοῦ δοξαντος ἔργου οἱ λοιποὶ, εἴ τε συμβάλλειν εἰς πόλεμον χρὴ, εἴ τε ἀναχωρεῖν ἀπὸ πολέμου, εἴ τε ἐξελίσσειν εἰς κύκλωσιν κατὰ τῶν πολεμίων, εἴ τε εἰς βοήθειαν καταπονουμένου μέρους συνδραμεῖν, εἴ τε ἀργῆσαι τὴν ἐλασίαν, εἴ τε ἐπιδοῦναι εἰς τάχος τὴν κίνησιν, εἴ τε ἐγκρυμμα δέον γενέσθαι, εἴ τε ἀπὸ ἐγκρύμματος ἐξελθεῖν, ἢ ἄλλά τινα καθ' ἕκαστα ἀπὸ σημείων τοῦ σου δρόμωνος ἅπαντα ὑποδέχεσθαι ἀφορῶντας ὅπως δέον ποιεῖν.

41 Οὐ γὰρ δύναταί τις ἐν τούτῳ καιρῷ ἀπὸ φωνῆς βουκίνου παραγγέλλειν τὰ δέοντα, διά τε τὸν θόρυβον καὶ τὸν τάραχον καὶ τὸν τῆς θαλάσσης ἦχον, καὶ τὸν ἄλλον κτύπον τῆς τε συγκρούσεως καὶ κωπηλασίας τῶν δρομώνων, καὶ πολλῷ μᾶλλον τῆς βοῆς τῶν πολεμούντων.

41 Neque enim eo tempore vel voce vel buccina præcipere poſſis quæ facto opus ſunt: quia magnus tumultus, mariſque fragor, cæterique ſtrepitus, & triremium concurſus atque commiſſio, & quod maximum, clamor hominum præliantium, illa vt exaudiantur impediet.

42 Τὸ δὲ σημεῖον ὑποσημαινέτω ἢ ὀρθὸν ἱστάμενον, ἢ ἐπὶ δεξιά, ἢ ἐπὶ ἀριστερὰ μεταφερόμενον, ἢ ὅλως ἀφαιρούμενον, ἢ μετατιθέμενον, ἢ διὰ τῆς ἐν αὐτῷ κεφαλῆς ἄλλοτε ἄλλως φαινομένης ἀλλασσόμενον, ἢ διὰ σχημάτων, ἢ διὰ χρωμάτων. οἷον ποτὲ τοῖς παλαιοῖς ἐπράττετο. ἐν γὰρ πολέμου καιρῷ σημεῖον εἶχον τῆς συμβολῆς αἴροντες τὴν λεγομένην φοινικίδα. ἦν δὲ τὸ λεγόμενον καμελαύκιον ἐπὶ κονταρίου ὑψούμενον, ἐρυθρὸν τὴν χροιάν, καὶ ἄλλα τινὰ ὁμοιοτρόπως [redacted]δεικνύμενα. ἀσφαλέστερον δὲ τάχα διὰ τῆς σεαυτοῦ χειρὸς τὰ σημεῖα ὑποδειχθήσεται.

42 Signum autem monſtrabitur, ſi directum ſtet, vel ad dextram aut læuam inclinetur, aut perpetuò agitetur aut eleuetur, aut deprimatur, aut omnino detrahetur, aut commutetur, aut caput vertexq; eius, vt diuerſum videatur, vel figuris vel coloribus, vt olim fieri ſolebat, immutetur. Nam belli tempore confligendi ſignum habebant, quod φοινικίδα appellabant. Erat autem camelaucion, haſta longiore eleuatum, rubro colore, atque alia quædam hujuſmodi. Sed tutius fortaſſis ſua ipſius manu hæc ſigna demonſtrabuntur.

43 Καὶ οὕτως ἔστω σοι ἡ ἐνέργεια, ὦ στρατηγέ, τῶν τοιούτων σημείων γεγυμνασμένη, ὥστε πάντας τοὺς ὑπό σε ἄρχοντας, ὅσοι δρομώνων ἡγοῦνται, ἔχειν τὴν πεῖραν ἀσφαλῆ τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων, καὶ διὰ τί γίνεται ἕκαστον, καὶ πότε, καὶ πῶς. καὶ μὴ διασφάλλεσθαι. ἵνα περὶ ταῦτα καλῶς ἐγγυμνασάμενοι ἐν καιρῷ χρείας ἕτοιμοι γίνωνται πρὸς τὸ διαγινώσκειν αὐτά, καὶ πράττειν τὰ δι' αὐτῶν κελευόμενα.

43 Ita tibi ſit conſuetudo horum ſignorum exercitata, vt omnes ſub te præfecti, quicunque triremibus præfecti ſunt, certam horum ſignorum notionem habeant, tum qua de cauſa fiat vnumquodque, & quando quomodoque intelligant, vt iſtis rebus bene exercitati, vſus ipſius tempore parati ſint ad cognoſcenda & agenda ea quæ iſtis præcipiuntur.

44 Τὴν δὲ τῶν δρομώνων παράταξιν ἐν καιρῷ προσβολῆς εἴ γε ἄρα, ὡς

44 Triremium inſtructionem conflictationis tempore, ſi qui-

dem tanta adsit necessitas vt necessario manus conserendæ sint, aut si victoriam te comparaturum speraueris, quemadmodum loco & tempori idoneum ad hostium apparatum instructionem iudicaueris, ita instrues. Neque enim hoc loco dici potest, quid futurum, aut vsu venturum sit.

45 Interdum enim lunabis classem, id est, ad semicirculi formam instrues, alijs triremibus hinc atque illinc quasi cornibus aut manibus collocatis: & in summa fronte potissimum strenui atque alacres constituantur. In ipsius semicirculi ambituquasi caput dignitas tua consistat, vt omnia perlustres, instruas, & administres, & sicubi præsidio opus est, eò præsidia mittas ad subleuandos eos idonea. Hæc lunata forma ad hostes circumcludendos potissimum valet.

46 Interdum frontem classis directam instrues, vt vbi vsus ferat in hostium proras irruat, & siphonibus ignem eijcientibus naues illorum incendat.

47 Interdum in diuersas tribuantur acies duas aut tres, pro numero triremium quæ in classe tua sunt: cumque vna cum hostibus dimicauerit, altera in hostes iam iunctos siue ad latus siue à tergo irruat: ita fiet, vt hæc subsidia ad defendendam primam aciem missa, ab hostibus sustineri nequeant.

εἴρηται), τοσαύτη πάρεστιν ἀνάγκη, ἢ κατὰ χεῖρας τὴν νίκην ἐλπίζεις, ποιήσεις καθὼς ἂν συνίδῃς ἁρμόδιον τῷ καιρῷ καὶ τῷ τόπῳ πρὸς τὴν τῶν πολεμίων παρασκευὴν καὶ παράταξιν. οὐ γὰρ νῦν ἔστι λέγειν ἀσφαλῶς περὶ τῶν τότε μελλόντων ἀπαντήσεσθαι.

45 Ποτὲ μὲν μηνοειδῶς οἷον ἡμικυκλίου τάξιν τοὺς μὲν ἄλλους δρόμωνας ἔνθεν κἀκεῖθεν, οἷον κέρατά τινα ἢ χεῖρας καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἄκρῳ προάγοντας τοὺς ἀλκιμωτέρους καὶ μείζονας. ἐν δὲ τῷ κοίλῳ τοῦ ἡμικυκλίου οἱονεί τινα κεφαλὴν τὴν σὴν ἐνδοξότητα, ὥστε πάντα προσκοπεῖν καὶ διατάττειν καὶ διοικεῖν, καὶ εἴπου δεῖ καὶ βοηθείας ἐπικουρεῖν μεθ' ὧν ἂν βούλῃ ἐπὶ τούτῳ εὐκαιρούντων. τὸ δὲ σχῆμα τὸ μηνοειδὲς γινέσθω, ὥστε τοὺς ἐμπίπτοντας πολεμίους ἐντὸς ἀποκλείεσθαι τῆς κυκλώσεως.

46 Ποτὲ δὲ παρατάξεις κατὰ μέτωπον ἐπ' εὐθείας, ὥστε χρείας καλούσης ἐμπίπτειν τοῖς πολεμίοις κατὰ πρῶραν, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς τῶν σιφώνων ἐμπρήζειν τὰς ἐκείνων ναῦς.

47 Ποτὲ δὲ εἰς διαφόρους μερίζεσθαι παρατάξεις, ἤτοι δύο, ἢ τρεῖς κατὰ τὴν ποσότητα τῶν ὑπό σε δρομώνων. καὶ τῆς μιᾶς παρατάξεως συμβαλούσης, ἡ ἄλλη ἐπιπεσεῖται κατὰ τῶν πολεμίων ἤδη ἐμπεπλεγμένων, ἢ ὄπισθεν, ἢ κατὰ πλευρὰν, καὶ διὰ τῆς βοηθείας τῆς ἐπελθούσης κατ' αὐτῶν ἀπείπωσιν οἱ πολέμιοι τοῦ πόνου.

48 Ποτὲ

48 Ποτὲ δὲ καὶ δι' ἐγκρύμματος. ἀποπλανωμένων γὰρ τῶν πολεμίων ἐμπιπτόντων ὡς ὀλίγοις ἀναφανὲν ἀθρόως τὸ ἔγκρυμμα καὶ θροῆσαν αὐτοὺς, ἐκλύσει τὸν τόνον τῆς ἐνστάσεως. Ἄλλοτε δὲ δι' ἐλαφρῶν καὶ ταχινῶν δρομώνων συμβαλόντων αὐτοῖς προσποιουμένων φυγεῖν. κἀκείνων ἐν τῇ διώξει κοπουμένων, καὶ βιαζομένων μὲν μὴ καταλαμβανόντων δὲ τοὺς φεύγοντας, ἢ καὶ τινων τῆς συνεχείας ἀποτεμνομένων ἕτεροι δρόμωνες ἄκοποι καὶ ἀναπεπαυμένοι κατὰ τῶν κατακόπων ὁρμήσαντες αἱρήσωσιν αὐτούς. ἢ εἰ καὶ τὰ δυνατὰ τῶν ἐχθρῶν πλοῖα παρελθεῖν ἰσχύσας τις τοῖς ἀσθενεστέροις ἐπιτεθῇ. ποτὲ δὲ συμβαλὼν καὶ ἱκανῶς ἐκχθρὸς πολεμήσας ταῖς ἐναντίαις ναυσὶ μέχρι ἄκρας κοπώσεως, ἀποπλέξας μὲν τοὺς δρόμωνας, ἑτέρους δὲ πάλιν ἐπαφήσας τοῖς πολεμίοις εὐρώστους τοῖς κεκοπωμένοις καὶ ἐκλυθεῖσι τὸν τόνον ἀπὸ τῆς μάχης, καὶ οὕτως τὴν κατ' αὐτῶν νίκην περιποιήσῃ, μάλιστα δὲ τοῦτο γίνεται, ὅταν περιττεύῃς αὐτὸς τῷ πλήθει τῶν δρομώνων ὑπὲρ τοὺς πολεμίους.

49 Ποτὲ δὲ φυγεῖν προσποιούμενος μετὰ δρομώνων ταχινῶν πρὸς δίωξιν ἐκκαλέσῃ τοὺς πολεμίους κατὰ πρύμναν ἔχων αὐτούς. κἀκεῖνοι ὁρμήσαντες διώκειν διαλύσουσι τὴν τάξιν αὐτῶν. καὶ οὕτως ἀνθυποστρέψας τάχος διεσπαρμένοις τοῖς διώκουσι μάλιστα καὶ πλέον ἐκείνων δρόμωνας ἔχων ἐπέλθῃς αὐτοῖς κατὰ πρῶραν καὶ ἢ καθ' ἕνα, ἢ κατὰ δύο ἐπι-

48 Interdum inſidiæ apparentur. Cùm enim vagantur hoſtes, & in noſtros, quos paucos eſſe vident, inuadunt, ſubitò hæ interuenientes inſidię & hoſtium claſſem perturbantes, omne robur illorum debilitabunt. Interdum verò expeditis & celeribus triremibus confligentibus & fugam poſtea ſimulantibus, & hoſtibus ad inſequendum omnibus remis nauigantibus, & prementibus penè ſemper, ſed nunquam interuertentibus eos quos inſequũtur, aliæ tum triremes recentes & minimè antea exercitatæ, eos tum necopinatò adoriantur, atque adeo illos capiant: vel ſi quis inſtructiores fortioreſq; hoſtium naues prætermittat, debiliores & imparatiores capiat. Interdum cominus & conſertis manibus cum hoſte confligens vſquedum obſcura nox eſt, alias à labore vacuas & recentes triremes ſtrenuas ac robuſtas immittes, quæ illorum in prælio ferocitatem omnem comprimant, atque adeò victoriam de illis reportes: hoc potiſſimum fiet, vbi hoſtes multitudine atque apparatu nauium longè ſuperaueris.

49 Interdum fugam ſimulans cum triremibus celeribus atque incitatis, ad perſequendas naues tuas hoſtes quodam modo prouocabis, puppe tua ad illos conuerſa. Illi autem ad inſequendum concitati, facile aciem inſtructam diſſoluent: itaque tu in illos diſperſos diſſipatoſque ir-

rues, & plures quàm illi triremes cùm habeas, duas aut tres ad vnamquanque illorum triremem separans, de hostibus nullo negocio victoriam reportabis.

γων τοὺς σοὺς δρόμωνας τῷ ἑνὶ πλοίῳ τῶν πολεμίων αἱρήσεις τὴν νίκην κατ' αὐτῶν.

50 Nauale prælium cum hostibus faciendum est, vel vbi contigerit illos naufragium facere, vel quando tempestate aliqua conturbati elanguerint, vel noctu incendendæ illorum naues sunt: vel quando in continentem terram hostes discesserint, vel quemadmodum opportunitas rerum se offert, irruptionem facere oportet.

50 Προσβάλλειν δὲ πολεμίοις χρεὼν ἐν ναυμαχίᾳ, καὶ ὅταν τύχῃ αὐτοὺς ναυαγῆσαι, καὶ ὅταν ἀπὸ ζάλης διαταραχθέντες ἀτονήσουσιν, ἢ ἐν νυκτὶ ἐπελθόντα ἐμπρῆσαι τὰς ἐκείνων ναῦς, ἢ ἐν τῇ χέρσῳ ἀσχολουμένων, ἢ ὡς ἂν ἡ χρεία καλέσοι, καὶ αὐτὸς ἐπινοήσεις ποιεῖσθαι τὰς προσβολάς.

51 Nam cùm magna varietas humanæ mentis sit, haud facile est futuros rerum euentus vel præscire aliquem, vel prædicere. Itaque fieri non potest, vt contra omnes classium apparationes aliquid in præsenti tractatione explicetur, sed ad diuinam prouidentiam hæc referenda sunt, precandusque Deus est, vt huiusmodi temporibus incidentibus, & deliberent & cogitent, & efficiant quæ vtilissima ac opportunissima sunt.

51 Ποικίλης γὰρ οὔσης τῆς τῶν ἀνθρώπων γνώμης, ἀδύνατόν τινα τὰ μέλλοντα [illegible] ἐν ταῖς τοιαύταις παρατάξεσιν ἢ προγινώσκειν, ἢ προλέγειν ἅπαντα. διὸ οὐδὲ τὰς κατ' αὐτῶν μεθοδείαν ἀντιπαρατάξεις ἐν τῷ παρόντι λόγῳ δυνατὸν, ἀλλὰ τῆς θείας ἅπαντα ταῦτα προνοίας ἀναρτᾶν, καὶ δέεσθαι τοῦ θεοῦ, ἵνα ἐν τοῖς τοιούτοις ὀξέσι καιροῖς καὶ βουλεύεσθαι δυνατοί τις καὶ πράττειν τὰ δέοντα.

52 Multæ molitiones tum ab antiquioribus tum à recentioribus rei militaris peritis, tum contra naues tum contra nautas ipsos excogitatæ sunt: cuius generis sunt, ignis cum tonitru & fumo ignito per siphones emissus, & incendens naues.

52 Πολλὰ δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα τοῖς παλαιοῖς καὶ δὴ καὶ τοῖς νεωτέροις ἐπενοήθη κατὰ τῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πολεμούντων. οἷον τότε ἐσκευασμένον πῦρ μετὰ βροντῆς καὶ καπνοῦ πυρώδους διὰ τῶν σιφώνων πεμπόμενον, καὶ καταπιμπρῶν αὐτά.

53 Sagittarij in puppibus & proris & lateribus duobus sagit-

53 Καὶ τοξοβολισταὶ δὲ ἔν τε ταῖς πρύμναις, καὶ ταῖς πρώραις, καὶ κατὰ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ δρόμωνος ἐκπέμπουσι

σου.

σαγίττας μικρὰς τὰς λεγομένας μυίας.

tas paruas iaciant, quas musculos vocant.

54 Καὶ θηρία ἕτεροι ἐπενόησαν ἐν χύτραις κεκλεισμένα, καὶ κατὰ τῶν πλοίων τῶν πολεμίων ῥιπτόμενα. οἷον ὄφεις, καὶ ἐχίδνας, καὶ σαύρας, καὶ σκορπίους, καὶ τὰ ὅμοια τούτων ἰοβόλα. ὧν συντριβομένων τὰ θηρία δάκνουσι καὶ συμφθείρουσι διὰ τοῦ ἰοῦ τοὺς πολεμίους ἔσωθεν τῶν πλοίων.

54 Feras venenatas alij in ollas inclusas gestabant, & in hostium naues inijciebant, vt serpentes, nepas, scorpios, & huius generis mortifera animantia, quæ si tangantur, mordent, & veneno suo hostes interficiunt.

55 Καὶ χύτρας δὲ ἄλλ' οὖς ἀσβέστου πλήρεις, ὧν ῥιπτομένων καὶ συντριβομένων, ὁ τῆς ἀσβέστου ἀτμὸς συμπνίγει καὶ σκοτίζει τοὺς πολεμίους, καὶ μέγα ἐμπόδιον γίνεται.

55 Ollas calce viua plenas alij inijciunt, quibus confractis, calcis viuæ puluis dissipatus suffocat & strangulat hostes, & magno ad præliandum impedimento est.

56 Καὶ τρίβολοι δὲ σιδηροὶ ῥιπτόμενοι ἐν τοῖς πλοίοις τῶν πολεμίων οὐ μικρὰ λυπήσουσιν αὐτούς, καὶ ἐμποδίσουσι πρὸς τὸν κατὰ τὴν ὥραν ὀφείλοντα ἀγῶνα.

56 Tribuli, id est, murices ferreæ in hostium nauem cõiectæ non parum vexant illos, & ad dimicationem ingrediendã magnopere impediunt.

57 Ἡμεῖς δὲ κελεύομεν καὶ πυρὸς ἐσκευασμένου πλήρεις ἀκοντίζεσθαι καὶ χύτρας κατὰ τὴν ὑποδειχθεῖσαν μέθοδον τῆς αὐτῶν σκευασίας. ὧν συντριβομένων ἐμπρησθήσεται ῥᾳδίως τὰ πλοῖα τῶν πολεμίων.

57 Nos autem in primis iubemus, vt ignis parati plenæ ollæ in hostium naues ejiciantur, quibus confractis naues illorum statim incendentur.

58 Χρήσασθαι δὲ καὶ τῇ ἄλλῃ μεθόδῳ τῶν διὰ χειρὸς βαλλομένων μικρῶν σιφώνων ὄπισθεν τῶν σιδηρῶν σκουταρίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν κρατουμένων, ἅπερ χειροσίφωνα λέγεται, παρὰ τῆς ἡμῶν βασιλείας ἄρτι κατεσκευασμένα. ῥίψουσι γὰρ καὶ αὐτὰ ἐσκευασμένου πυρὸς κατὰ τῶν προσώπων τῶν πολεμίων.

58 Vtantur & siphonibus manu coniectis, quæ milites post ærea scuta teneant, atq; hæc cheirosiphona nominantur: hæc enim parato igne referta, hostium in faciem conijcient.

59 Καὶ τρίβολοι δὲ μείζονες σιδηροί, ἢ σφαιρίοις ξυλίνοις ἧλοι ὀξεῖς ἐμπεπηγμένοι, στυππίοις δὲ καὶ ἑτέρᾳ ὕλῃ ἐνειλημμένη ἐμπυρισθέντα καὶ κατὰ τῶν

59 Tribuli maiores ferreæ aut claui in sphæris ligneis infixi, & stuppa aliaque materia adiuncta incensi, & in hostes coniecti &

in multas variasque nauium partes decidentes, naues triremesque ncendent.

60 Sed & ad hæc extinguenda si milites pedibus vsi fuerint, atq; in ijs occupari permulti læsi pedibus erunt, & ipsum prælij impetum debiliorem facient, & non paruum hostibus erit impedimentum.

61 Quibusdam etiam geranijs, id est, gruibus, aut alijs huiusmodi instrumentis ad subleuanda onera idoneis, quæ orbiculatè ac scitè versantur, aut picem liquidam ignitam, aut alium apparatum, aut materiam aliam in hostiles naues tuis triremibus adiunctas, & mangano aliquo in illos vibrato.

62 Vniuersam hostium classem euertes, si latus classis tuæ hostium lateri adiunxeris, & hostibus vnam in partem, vt solent, ad conserendas manus concurrentibus & triremibus illorum in nostras triremes innixis, inuadat eos alia triremis ad latus puppis hostilis, & impulsu vehementi illam conquasset. Triremis autem nostratum seipsam soluens paulum retrocedat, vt ne vllo stabilimento hostium triremi sit, & hostilem triremem alia omnibus viribus deprimat, atque adeo

πολεμίων βαλλόμενα, εἶτα πίπτοντα ἐν τοῖς πλοίοις διὰ πολλῶν μερῶν ἐμπρήσουσιν αὐτά.

60 Ἀλλὰ καὶ εἰ διὰ τὸ ζβέσαι οἱ πολέμιοι πατ[illegible] αὐτῶν φλόγα τοὺς πόδας οἱ πλεῖστοι πληγήσονται καὶ αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου, καὶ οὐ μικρὸν ἔσται τοῖς ἐναντίοις ἐμπόδιον.

61 Δυνατὸν δὲ καὶ διά τινων γερανίων λεγομένων, ἤ τινων ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων γαμματοειδῶς κύκλῳ περιστρεφομένων, ἢ πίσσαν ὑγρὰν πεπυρωμένην, ἢ σκευήν, ἤ τινα ἑτέραν ὕλην ἐπιχύσαι τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις διὰ τῶν δρομώνων δεσμουμένοις, καὶ τοῦ μαγγάνου στρεφομένου κατ᾽ αὐτῶν.

62 Δυνατὸν δὲ καὶ ἀνατρέψαι ὁλόκληρον τὴν ναῦν τῶν πολεμίων, ἐὰν πλευρὰν παρὰ πλευρὰν δήσας αὐτὴν τῷ δρόμωνι, καὶ τῶν πολεμίων ἐφ᾽ ἓν τῶν πλοίων ***

καὶ αὐτοὺς, ὦ στρατηγὲ, διασκευάσεις τοὺς δρόμωνας, ὡς ἂν μὴ ἐλάττονα στρατὸν ἔχῃ ὁ ἡμέτερος δρόμων τοῦ πολεμίου, ὅστις μάλιστα εἰς ἰσόπαλον ἐλθεῖν περιπίζεται μάχην. διὰ τοῦ εἰς ἀλλήλους δεσμοῦ, ἀλλ᾽ εἰ δυνατὸν καὶ πλεῖονα. ἀμφοτέρων γὰρ ἀνδρείως, εἰ τύχοι, μαχομένων, οἱ πλείονες περιτερήσουσιν.

ipsis cum viris integram nauem euertet. Prouidendum autem est, vt ne vinculum omnino æquale fiat, sed ad hostilis nauis puppim nuda aliquantum latera relaxet, quibus irruens triremis hostium nauem vsquedum deprimatur inuadet. Ad hæc præterea excogitemus, vt ab inferiore remorum ordine, remigibus per foramina hastas longas emittentibus, hostes interficere possint, quod in primis necessarium esse videtur.

63 Sed.

63 Sed & aliud hoc magis necessarium est, si quis operas idoneas habeat per inferiores triremis remorum ordines efficere, vt hostium nauis aqua compleatur.

64 Sunt & alia quædam bellica consilia ab antiquioribus in nauali prælio excogitata, & plura etiam quæ excogitari possunt, quę in pręsentia propter longitudinem minimè perscribẽda sunt: quædam verò etiam commemorare hoc loco inutile est, ne hostibus diuulgentur, & illis aduersus nos hostes vtantur. Nam hæ molitiones bellicæ si semel vsurpatæ fuerint, facilè aliquid contra eas suscipi & excogitari ab hostibus potest. Quocirca vnumquodque inuentum vsquedum geritur, occultandum & sęcretò tenendum est.

65 In alijs libris quæ de consilijs factisque imperatorijs scribuntur, permulta quis huiusmodi atque ijs etiam plura inueniet: neque enim fieri potest, vt de omnibus rebus quæ cadere in bello possunt verba faciamus, quæ ipso genere immensa infinitaque sunt.

66 Ad summam autem sint triremes instructæ viris fortibus ac strenuis, qui cominus consertis manibus pugnare possunt, & qui alacri incitataque mente sint, & omnes in partes exercitati. Armis autem talibus exerceantur, qualibus quiuis terrestri in prælio miles armatur, ijque potissimum qui in superiore remorum ordine consistunt.

67 Pro hostium viribus numeroque nauium tuam classem Imperator instrues, vt ne minorem numerum nauium nos hostium classe habeamus, sed æqualem potius, vt cum hostibus classe iuncta pugnemus, aut maiorem etiam, si fieri potest. Nam si vtrique fortiter ac strenuè dimicent, qui plures fuerint præualeant necesse est.

68 Ἐὰν γὰρ συνορᾷς ἔχειν τοὺς πολεμίους πολυανδρούμενα πλοῖα καὶ πλείονα στρατὸν ὑποδεχόμενα, οὐσιώσεις καὶ αὐτὸς τοὺς σοὺς δρόμωνας ἐν πλήθει. ἐκλέξῃ δὲ ἀπὸ πάντων τοὺς ἀρίστους, καὶ ἐξ αὐτῶν καταστήσεις τὴν ἀρκοῦσαν δύναμιν διὰ δρομώνων τελείων καὶ ἀλκιμωτάτων. ὥστε εἰ οὕτω τύχοι, ἢ τῶν δύο τὸν στρατὸν εἰς ἕνα ἐμβιβάσῃς, ἢ ἐκ πάντων ἐπιλέξῃς τοὺς ἀρίστους, ὡς εἴρηται. καὶ γενήσονται ἀ' χεῖ καὶ διακοσίων στρατιωτῶν, ἢ καὶ πλείω κατὰ δρόμωνα ἕνα. ὡς ἂν ἔσῃ τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῇ εὐψυχίᾳ.

68 Si hostes videris naues omnibus refertas ac ingentes copias habere, exæquabis tu tuas triremes, eodemque numero complebis. Eliges autem ex omnibus optimos quosque, & ex illis satis magnas copias triremibus perfectis ac fortibus conficies, vt duarum triremium milites in vnam triremium conferas: vel ex omnibus, vt dixi, optimos eliges, & ducenti milites vel eo plures vna

in triremi erunt, vt multitudine, viribus, alacritate, hostium classem superes, & victoriam ab illis Deo propitio reportes.

69 Minores instruendæ triremes sunt, & vulgaris triremibus expeditiores, vt se insequentes hostes capere possint: sin ab hostibus inuadantur, non capiantur tamen. Istasque ad opportunitatem temporis conseruent, vt possint vel hostibus malum inferre, vel prouidere vt nullum malum ab hostibus accipiant.

70 Paruas magnasque triremes pro hostium ratione, contra quos pugnas apparabis. Neque enim Saracenorum & Bosphoriorum Scytharum eadem est classis apparatio: Saraceni enim Cumbarijs vtuntur maioribus, & ad cursum tardioribus, Scythæ autem Acatijs vtuntur minoribus, expeditioribus, & celerioribus. Nam per fluuios quosdam in Euxinum pontum prolabuntur, neque maioribus hac de causa vti poterunt. Atque hæc à nobis de acie instruenda dicantur.

71 Vbi verò discedere è prælio cogitas, classem tuam lunabis, atq; ita discedes: huiusmodi enim forma, quemadmodum antiquiores quidam tradiderunt, tum ad progressiones, tum ad discessiones permultum valet.

72 Bello iam confecto, omnia belli spolia ex æquo & bono mi-

ab ἐλαφροτέρους τῶν usque ad finem huius constitutionis nihil legitur in codice laurenciano.

τό τε δρομώνων καὶ τῶν στρατιωτῶν καθυπέρτερος τῶν πολεμικῶν πλοίων γενόμενος σὺν θεῷ τὴν κατ' αὐτῶν ἐπιλήψῃ νίκην.

69 Δεῖ δέ σε καὶ μικροτέρους ἐξοπλίζειν δρόμωνας καὶ ἐλαφροτέρους τῶν συνηθῶν, ὥστε καὶ διώκοντας καταλαμβάνειν τοὺς πολεμίους, καὶ διωκομένους μὴ καταλαμβάνεσθαι, καὶ τούτους ἔχειν ἐν καιρῷ τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς χρείας, ὡς δύνασθαι αὐτούς, ἢ δρᾶσαι τι κακὸν τοῖς ἐχθροῖς, ἢ μὴ παθεῖν τι κακὸν παρ' αὐτῶν.

70 Μικροὺς δὲ καὶ μεγάλους δρόμωνας κατὰ τὴν ποιότητα τῶν πολεμίων ἐθνῶν κατασκευάσεις. οὐ γὰρ ὁ αὐτός ἐστιν στόλος τῶν πλοίων τῶν τε σαρακηνῶν βαρβάρων, καὶ τῶν λεγομένων βορείων σκυθῶν. οἱ μὲν γὰρ κουμβαρίοις χρῶνται μείζοσι καὶ ἀργοτέροις οἱ βάρβαροι, οἱ δὲ οἷον ἀκατίοις ἐλάττωσι καὶ ἐλαφροτέροις καὶ ταχινοῖς οἱ σκύθαι. διὰ ποταμῶν γὰρ εἰς τὸν εὔξεινον ἐμπίπτοντες πόντον οὐ δύνανται μείζοσι χρήσασθαι πλοίοις. καὶ ταῦτα μὲν περὶ παρατάξεων εἰρήσθω.

71 Ὅταν δὲ ἀπαλλαγῆναι βούλῃ τῆς μάχης, μηνοειδῶς, ὡς εἴρηται, τὴν παράταξιν τῶν δρομώνων ποιήσεις οὕτως ὑποχωρήσεις, διὰ τὸ ἀσφαλὲς εἶναι τὸ τοιοῦτον σχῆμα ἐν ταῖς τοιαύταις καὶ προόδοις καὶ ὑποχωρήσουσι, ὥς τινες τῶν παλαιῶν μαρτυροῦσι τῷ τρόπῳ τούτῳ χρησάμενοι.

72 Μετὰ δὲ τὴν λύσιν τοῦ πολέμου δέον σε, ὦ στρατηγέ, τὰ ὡς εἰκὸς κερδηθέν-

τα ἀπὸ

τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων λάφυρα ἐξ ἴσου διαμερίζειν τοῖς στρατιώταις, καὶ ἀριστοποιεῖν καὶ φιλοφρονεῖσθαι αὐτοὺς, καὶ πανδαισίαν ποιεῖσθαι καὶ εὐωχίας εἰς αὐτοὺς, καὶ τοὺς μὲν ἀριστεύσαντας δωρεῶν καὶ τιμῶν ἀξιῶσαι, τοὺς δὲ ἀνάξιον στρατιώτου ποιήσαντας ἐπιτιμῆσαι δεόντως.

72 Ἴσθι δὲ, ὦ στρατηγὲ, ὅτι πλῆθος δρομώνων ἀνάνδρους ἐχόντων στρατιώτας οὐδὲν ἰσχύει, οὐδ᾽ ἂν καὶ πρὸς ὀλίγους μαχήσονται τοὺς ἐναντίους ἀνδρείους καὶ εὐψύχους. οὔτε γὰρ πολυπληθία ἀνδρῶν κατ᾽ ὀλίγων ἰσχύσει, εἰ μὴ καὶ τῇ προθυμίᾳ καὶ τῇ ὁπλίσει στρατιῶται ἀληθεῖς ἀποδείκνυνται. τί γὰρ οὐκ ἐργάσονται δεινὸν καὶ ὀλίγοι λύκοι πρὸς πολλὰς χιλιάδας ποιμνίων.

73 Διὸ χρή σε ὁρᾶν ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης τὰ τῶν ἐχθρῶν, ὡς διάκειντα, καὶ οὕτως τήν τε τῶν δρομώνων κατασκευὴν, καὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ὅπλισιν, καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα ἁρμοδίως κατὰ τῶν ἐναντίων παρασκευάζειν.

74 Ἔχειν δὲ καὶ μικροὺς δρόμωνας καὶ ταχεῖς, οὐ πρὸς πόλεμον ἐξωπλισμένους, ἀλλὰ πρὸς τὰς βίγλας, καὶ τὰ μανδάτα, καὶ τὰς ἄλλας ἀπαντώσας ὁμοίως χρείας. καὶ ἔστι τά τε μονήρια λεγόμενα, καὶ τὰς γαλέας, πλὴν καὶ αὐτοὺς ἐνόπλους, διὰ τὰ τυχηρῶς συμπίπτοντα.

75 Καί σε δὲ αὐτὸν διὰ πάντων εἶναι δεῖ σπουδαῖον καὶ γενναῖον καὶ ἀτάραχον καὶ ἔξω ἐν τοῖς ἀναγκαίοις μάλιστα. τῶν

litibus tuis distribues, & prandia epulasque, & multa conuiuia apparabis, & eos qui se in bello strenuè gesserunt, honoribus præmijsque munerabis: si qui aliquid milite indignum gesserit, supplicio ac pœna coerceatur.

72 Multitudo triremium ignauos viros continentium nullius momenti est, ne si aduersus paucos quidem ac strenuos dimicandum sit. Neque enim multitudine virorum aut paucitate bellum cernitur, sed alacritate & strenuitate milites veri demonstrantur. Quid enim mali non inferent pauci lupi permagno gregi ouium?

73 Itaque res hostium diligenter abs te perlustrandæ sunt, & pro illorum ratione triremium apparatum, militum armaturam, multitudinem illorum & magnitudinem, reliquaque omnia idonee aduersus omnes præparabis.

74 Habeas in promptu paruas triremes & crassas, non ad bellum armatas, sed ad excubias & commeatum ac reliquum vsum bellicum: & vnius remorum ordinis naues, quas Galeas vocant, easque armis instructas ad omnem belli euentum.

75 Tu verò ipse in omnibus industrius strenuusque sis, & arce sedatusque in omni-

bus rebus aggrediendis atque instruendis, vt Deo complacitus probatusque fias imperator, & vtrinque laborum reportes dignam mercedem, à Deo quidem immortalem, quia eius sortem religionemque propugnas, à nobis verò munera honoresq; idoneos, vocationem tuam nullo modo frustrans, sed re & verbo verus imperator sis atque habearis. Et hæc de nauali prælio pro breuitatis ratione satis dicta sint.

In Codice Laurentiano est Caput XVIII.

CAP. XX.

Diuersarum sententiarum militarium summa.

DEinceps post hæc præcepta institutionesq;, in has sententias diligenter intueberis, quas ex multis & antiquis de re militari libris collegimus, & hic breuitatis causa collocauimus: ex ijs enim ad maiorem rei militaris scientiam peruenire poteris: quemadmodum Sapiens Rex prouerbiorum conficientissimus dicit: Hæc enim si sapiens vir non adsit, sapientiorem tamen te facient.

2 In primis autem aliquod negotium suscepturus, ne te ab ijs segreges qui laboré alicuius rei conficiendæ suscipiunt, sed & ip-

πραγμάτων ἐγχειρήσεσίν τε καὶ πράξεσιν ἵνα καὶ Θεῷ εὐάρεστος, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἐκ Θεοῦ βασιλείᾳ εὐχερής τε καὶ δόκιμος ἀναφανεὶς στρατηγὸς ἀμφοτέρωθεν κερδήσῃς τὰς ἀξίας τῶν πόνων ἀμοιβάς, ἐκ Θεοῦ μὲν μισθοὺς ἀθανάτους ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ κληρονομίας ἀγωνιζόμενος, ἐξ ἡμῶν δὲ καὶ τιμὰς καὶ δωρεὰς τὰς προσηκούσας, μὴ ψευδόμενος τὴν κλῆσιν, ἀλλ' ἀληθὴς στρατηγὸς καὶ ὢν καὶ καλούμενος. τοσαῦτα καὶ περὶ ναυμαχίας ὡς ἐν συνόψει μὲν μετρίως εἰρήσθω.

ΔΙΑΤΑΞ. κʹ.

περὶ διαφόρων γνωμικῶν κεφαλαίων.

ΜΕτὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας τε καὶ διατάξεις, ὦ στρατηγέ, χρεὼν τῇ σῇ ἐνδοξότητι καὶ τὰς ἤδη ῥηθησομένας ἐγκύψαι γνώμας, ἃς ἐκ πολλῶν παλαιῶν καὶ στρατηγικῶν συνταγμάτων ἀναλεξάμενοι συνόψεως χάριν τῶν εἰρημένων ἐνταῦθα παρατεθείκαμεν. ἐκ τούτων γὰρ ἐπὶ τὰς μείζονας πράξεις τῆς τακτικῆς θεωρίας ἀναβῆναι δυνήσῃ, κατὰ τὸν σοφὸν παροιμιαστὴν βασιλέα. σοφῷ γὰρ ἀνδρὶ ἀφορμὴ διδομένη σοφώτερον ἐργάζεται.

2 Ἐν πρώτοις μὲν ἐγχειρεῖν μέλλων ἀναγκαίων πραγμάτων, ὦ στρατηγέ, μὴ χώριζε σεαυτὸν τοῦ πλήθους τῶν

ἐν τοῖς ἔργοις πονούντων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀπάρχου τῶν τοιούτων ἐγχειρήσεων, καὶ συμπόνει τοῖς ἔργοις κατὰ τὸ δυνατόν σοι, εἴτε τάφρους ὀρύσσεις, εἴτε τάφρους προσχωννύεις, εἴτε πολιορκίαις ἐπιβάλλεις, εἴτε ὅπλων κατασκευαῖς, εἴτε μηχανημάτων, εἴτε φρουρίων ἁλώσεσι, πρὸς εἴτε ἕτερον ἔργον χρειῶδες ἐπινοήσεις καὶ κοινωφελὲς ἢ πόλει, ἢ στρατεύματι πραχθησόμενον, τούτου χερσὶν ἰδίαις πρῶτος ἀπάρχου. ἐκ τούτου γὰρ ὥσπερ αἰδούμενοι καὶ οἱ στρατιῶται θερμότερόν σοι ὑπακούσονται, καὶ τὸ πραττόμενον εὐχερέστερον τελεσθήσεται. εἰ δέ τις καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπάνις ἐνοχλήσει, πρῶτος αὐτὸς τῆς ἐγκρατείας τὴν καρτερίαν ἐπίδειξον, ἵνα καὶ ὑπὸ χεῖρα κούφην καὶ εὐκολωτέραν τὴν ὑπομονὴν τῆς ἀνάγκης ἐργάσῃ. ἐν δὲ τῷ κατὰ τὰς μάχας παραβόλοις ἐκ χειρὸς συμπλοκαῖς φύλαττε σεαυτόν, ἵνα τῇ μὲν γνώμῃ καὶ τῇ διατάξει καὶ ταῖς ἄλλαις διαθετήσεσιν ἐν αὐτῷ τῷ ὀξεῖ τοῦ καιροῦ συμπαρῆς μέν, καὶ τῶν τοιούτων ἀγώνων ἐφάπτῃ, μὴ μέντοι ἀφυλάκτως. οὕτω δὲ ἐπικινδύνως ὅτε μὴ τούτου χρεία καλεῖ διὰ χειρῶν ἐμπλέκῃ τοῖς πολεμίοις. οὐ τοσοῦτον γάρ, ὥς μοι δὲ ἄνω που εἴρηται, συμπλεκόμενος ὡς εἷς τῶν στρατιωτῶν ὠφελήσεις, ὅσον εἴγε συμβῇ τι τοιοῦτον πεσὼν βλάψεις. τὸ γὰρ μέλλον ἀόρατον.

3 Νόμος γινέσθω τοῖς στρατιώταις, ὦ στρατηγέ, ὁ τρόπος ὁ σός, καὶ ἡ περὶ τὰ πρακτέα σπουδή σου. οὕτως γὰρ τῆς τοῦ οἰκείου ἄρχοντος ἀρετῆς ὁ ὑποχείριος

se quoq; laborabis, & illos quantum potes in opere faciundo promouebis, siue fossas duces, siue eas ductas exaggeres, siue obsidionem, siue armorum apparatum, siue machinationum instructionem adhibeas, siue castella capienda tibi sint, siue aliquod opus publicum[,] atq; vtile excogitaueris, aut in exercitum aut in ciuitatem faciendum, hoc primum tuis manibus incipias: nam illi in pudorem conijcientur, nisi in opere diligentes fuerint, & alacrius tibi obtemperabunt, & negotium susceptum facilius cõficietur. Sin aliqua commeatus inopia exercitum vexauerit, primus tu temperantiam ac moderationem in victu demonstrato, reliquis militibus leuiorem & faciliorem rerum necessariarum perpessionem efficias. Sed in cominus conserendis manibus, à dimicatione teipsum retrahe, vt consilio & descriptione rerum, reliquaque administratione, in ipsa temporis opportunitate exercitum iuuare possis. Neq; verò incircumspectè aut periculosè, nisi si necessitas vehementer vrgeat, cum hostibus conferas manus: non enim tantum, quemadmodum suprà dixi, pugnando aciem adiuuabis, quantum cadendo lædes. Quod futurum est autem, incertum est.

3 Mores tui & rerum agendarum studium militibus tuis legis vice sint: ita enim, qui tibi subiecti sunt, imperatoris sui virtutem

animo repetentes, Deum colent, imperata facient, & ea quasi diuinitus proposita explebunt.

4 Vbi militum magna multitudo vnum aliquem in locum conuenerit, illorum delicta leniter & sedato animo feras, neq; iudicia nimis seuera crudeliaque facias, vt ne communis dolor in magnam perturbationem & ordinis confusionem illos conijciat, sed pedetentim in autores horum flagitiorum animaduertere oportet.

5 Sobrius ac vigilans sis imperator, tum multis alijs de causis, tum vel maximè, vt in victu simplex, in reliqua vita militibus tuis expositus sis. Paternum geras erga illos adfectũ: cum omni lenitate omnia tum facito, tum dicito, nisi necessaria aliqua causa te ad seueritatem vocet. De rebus necessarijs semper per te apud illos verba facias. Procurabis etiam, vt nulla cura rerum necessariarum solicitentur, aut commeatus aliorumque inopia premantur. Neque enim ordine aliquo contineri possunt, nisi hæc necessaria omnia illis ad manum sint. In iustis supplicijs inferendis terribilis alijs sis. Initia & causas tumultuum & seditionum præcidas, neque expectes dum in maius crescant. Hæc enim imperatoria virtus est, constantem & iustum militibus videri, & ex suis finibus iniustitiam omnem expellere, iniurios homines coercere, milites municipesque suos

μεμνημένοι καὶ τὸν Θεὸν θεραπεύσει, καὶ τοῖς κελευομένοις ὑπακούσεται, καὶ ὡς ἀπὸ Θεοῦ ταῦτα [redacted] δεχόμενοι [redacted] τελέσει. |+|+

4 Ὅταν πλῆθος τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ ἕνα τόπον συναχθῇ, τότε δεῖ σε παρ' αὐτῶν ἁμαρτανόμενα μακροθύμως φέρειν, καὶ μὴ τὰς κελεύσεις καὶ κατακρίσεις ἀπαραιτήτους ποιεῖσθαι, ἵνα μὴ ἡ κοινὴ λύπη εἰς συνάρσιν καὶ ἀταξίαν συνάψῃ αὐτούς, ἀλλὰ καθ' ὀλίγον μᾶλλον κατὰ τῶν προκατάρξαντων τῶν τοιούτων ἁμαρτημάτων ποιεῖσθαι τὴν παίδευσιν.

5 Νήφειν καὶ ἐγρηγορεῖν καὶ πρὸς ἄλλα πάντα κελεύομέν σοι, ὦ στρατηγέ, τὸ δὲ πλέον, ὥστε σε εἶναι ἁπλοῦν ἐν τῇ διαγωγῇ, καὶ κοινὸν ἐν τῇ διαίτῃ μετὰ τῶν ὑπό σε στρατιωτῶν. καὶ πατρικὴν σε ἔχειν στοργὴν πρὸς αὐτούς, μετὰ πρᾳότητος καὶ τὰ πράγματα, καὶ τοὺς λόγους ποιούμενον εἰ μή τις ἀναγκαία χρεία καὶ συμφέρουσα πρὸς τραχύτητα σε καλέσει. χρὴ δὲ καὶ συνεχῶς διὰ σεαυτοῦ τὰ περὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς παραινεῖν καὶ διαλέγεσθαι. φροντίσεις δὲ καὶ περὶ τῆς ἀπαθείας αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης διοικήσεως καὶ ἀποτροφῆς. ἐκτὸς γὰρ τούτ οὐ δυνατόν ἐστι κρατῆσαι στρατοῦ κατὰ στάσεως. ἐν δὲ τῇ δικαίως ἐπεξελεύσεσι κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων δέον σε φοβερὸν εἶναι, καὶ ἀρχὰς μάλιστα τῶν ἀταξιῶν ἐκκόπτειν, καὶ μὴ ἀναμένειν, ὥστε ἐπὶ μείζονα ταύτας προκόπτειν. καὶ γὰρ στρατηγοῦ προτέρημά ἐστι τὸ ἀκατάπληκτον τοῖς στρατιώταις φαίνεσθαι καὶ δίκαιον, καὶ τὴν ἀδικίαν ἅπασαν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐνορίας ἐκκό-

ἐκκό-

ἐκκόπτειν. καὶ τοὺς ~~[illegible]~~ στρατιώτας καὶ τοὺς συντελεστὰς ἐν πᾶσι διατηρεῖν.

6 Οὔτε τὸ φιλάνθρωπον ἀκαίρως, οὔτε τὸ ἀπηνὲς ἄξιόν ἐστι στρατηγοῦ, ἀλλὰ τὸ σταθμίζειν ἐν καιρῷ ~~[illegible]~~ πάντα, καὶ οὕτως ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐπάγειν τὰς τιμωρίας, ἐπιβλέποντα καὶ τὴν τοῦ πράξαντος διάνοιαν, καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὸν τόπον, καὶ διὰ ποίου τρόπου ~~[illegible]~~, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν. καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος τὴν ποιότητα, καὶ οὕτως ἐπὶ τὰς δεούσας τιμωρίας ἔρχεσθαι.

7 Μέγα προτέρημα στρατηγοῦ τὸ συμμέτρως διαιτᾶσθαι, καὶ ἀγρυπνεῖν, καὶ ἐν τῇ νυκτὶ μᾶλλον βουλεύεσθαι τὰ περὶ τῶν ἀναγκαίων. καὶ γὰρ εὐχερῶς ἐν νυκτὶ πληροῦται βουλὴ, ὅταν ἡ ψυχὴ ἐκ τῶν ἔξωθεν θορύβων ἠρεμεῖ.

8 Ἄλλα φήμιζε τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ἕτερα πράττε, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀναγκαίων κρύπτεσθαι δέοντα μὴ πολλοῖς ἀνατίθου, ἀλλ᾽ ὀλίγοις καὶ τοῖς γνησιωτέροις σου μᾶλλον. τὸ γὰρ οὕτως ἐξαπατᾶν τοὺς ἐχθροὺς ἀναγκαῖον ἀπεδείχθη πολλάκις.

9 Τὸ βουλεύεσθαι βραδέως καὶ ἀσφαλῶς καὶ ὅσα δόξει τῇ βουλῇ, μὴ ἀναβάλλεσθαι, τοὺς καιροὺς διά τινα ὄκνον, ἢ δειλίαν ἀναγκαιότατόν ἐστιν. ἡ γὰρ δειλία οὐ μόνον οὐκ ἀσφαλὲς πρᾶγμά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ καλοῦ ἐναντιώσεως ἐπίνοια.

10 Ἴσθι ὅτι τὸ μηδ᾽ ἐπαίρεσθαι ἐν ταῖς εὐτυχίαις μήτε πάλιν καταπίπτειν ἐν ταῖς δυστυχίαις, ἐρρωμένου ἐστὶ λογισμοῦ καὶ ψυχῆς ἀνδρείας, καὶ δυναμένης ἀσ-

tutos ab aliorum insultibus conseruare.

6 Neque humanitas neque seueritas importuna, sed digna imperatore sit, & omnia opportunè dimetiatur, atque ita supplicia inferat, & agentis animum, tempus, locum, modum rei gerendæ, causam, ipsius rei gestæ magnitudinem consideret, & pro istarum rerum ratione puniat.

7 Magna imperatoria laus est, temperantem in victu & vigilãtem esse: noctu enim de rebus grauibus magis deliberamus, faciliusque noctu concluditur, quando animus ab omni externo rerum tumultu quiescit.

8 Alia inimicis dicito, alia ipse facito. Res graues atque secretas cum multis ne communices, sed paucis, iisque fideliori-bus amicis tuis. Ita enim hostes decipere, sæpe necessarium esse diximus.

9 Tardè ac circunspectè deliberare, & ea quæ deliberata constitutaque sunt, aliqua cunctatione aut formidine non reijcere, necessarium cumprimis est: timor enim nom solùm tuta res non est, sed ettiam rebus bonis inuentis aduersissima est.

10 Neque rebus prosperis efferri nec aduersis deijci, firmi animi constantisque est, qui possit tutò ad omnem rerum euen-

Paragraphus duodecimus in codice Laurentiano deest unde etiam

sum consilium ex tempore capere.

11 Iisdem aggressionibus hostes semper inuadere, quanquã illis sępenumero feliciter vsus sis, vtile non est: hostes enim cũ te assiduè vti ijsdem vident, aliquid aduersum molientur & excogitabunt, & permulta damna inferent tibi vtenti.

12 Consilio & prudẽtia imperatoria hostes superare potius, quàm manu & vi & pugna conserta, tutum mihi videtur esse & vtile. Illud enim ex animi sententia, & quemadmodum optimum iudicaueris, procedit, hoc autem semper aliqua cum offensione belli exitum habet,

13 Reijcere bellum aut differre, quoniam fama aliqua mali aut doli aut insidiarum percrebuit, neque iustum neque decorum est: neque contra fama hæc omnino contemnenda est, siue de hostibus siue de nostris commemoretur, sed aduersum hæc omnia potius aliquid moliendum conficiendumque est, priusquam ea in opus aliquod exeant.

14 Animabit milites magnopere, si belli tempore hic rumor differatur, hostes in alijs locis à nobis victos esse: ita enim fiet vt timidæ mentes excitentur, & fortes magis exacuantur. Bonum enim omen est victoriæ nomen, & felicitatem eius à Deo capimus.

φαλῶς ἐν τοῖς ἀναγκαίοις πάντοτε πράγμασιν ἐπιβάλλειν.

11 Οὐκ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὡς ἡ πεῖρα δείκνυσι, τὸ ταῖς αὐταῖς ἐγχειρήσεσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν συνεχῶς κεχρῆσθαι κἂν πολλάκις δόξῃς ἐν αὐταῖς εὐτυχεῖν· διὰ γὰρ τῆς συνεχείας προσεπινοοῦντες οἱ ἐχθροὶ τὰ ἐναντία, καὶ κανονίζοντες συμφορὰς πολλάκις προσάγουσι ταῖς τοιαύταις κατ' αὐτῶν ἐπιβολαῖς.

12 Τὸ διὰ βουλῆς μᾶλλον καὶ στρατηγίας κρατεῖν τῶν ἐχθρῶν ἀσφαλὲς ἐμοὶ δοκεῖ καὶ ὠφέλιμον, ἢ τὸ χειρὶ βιάζεσθαι καὶ δυνάμει, καὶ πρὸς τὰς κατὰ πρόσωπον μάχας ἀποκινδυνεύειν. τὸ μὲν γὰρ μεθ' ἑκουσίου γνώμης γίνεται, καὶ ὡς ἂν ὁ προσβαλὼν συμφέρειν γινώσκῃ. τὸ δὲ μετά τινος ζημίας πάντως ἔχει τὴν ἔκβασιν.

13 Ὑπερτίθεσθαι ἢ ἀναβάλλεσθαι πρὸς τὰ φημιζόμενα κακὰ ἢ δολερὰ καὶ ἐπίβουλα, οὐ δίκαιον, οὐδὲ πρέπον, οὐδὲ καταφρονεῖν αὐτῶν κἄν τε περὶ ἐχθρῶν λέγωνται, κἄν τε περὶ ἰδίων. ἀλλὰ μᾶλλον σπουδάζειν σε χρή, ὦ στρατηγὲ μεθοδεύειν καὶ καταπαύειν αὐτὰ πρὶν εἰς ἔργον ἔλθωσιν. ὅτε τάχα οὐδὲ ἀναστέλλειν ταῦτα δυνήσαι.

14 Ποιήσει θάρσος τοῖς στρατιώταις ἐν καιρῷ πολέμου ἀγγελία φερομένη, ὅτι ἐν ἄλλοις τόποις τοὺς πολεμίους νενικήκαμεν. οὕτως γὰρ καὶ τὰ δειλὰ φρονήματα διαναστήσονται, καὶ τὰ ἀνδρεῖα μᾶλλον θαρσήσουσιν, ἀγαθὸν σύμβολον τὸ τῆς νίκης ὄνομα καὶ τὴν πρᾶξιν ὡς ἐκ Θεοῦ δεξάμενοι.

15 Απο-

15 Ἀπατήσεις μᾶλλον τοὺς πολεμίους, ἐὰν διὰ προσφύγων ἀπό σου πρὸς αὐτοὺς ἐναντία φημίσῃς ὧν σοι βουλεύῃ ποιῆσαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν. οἱ γὰρ ἀπιστήσαντες ἀμελήσουσιν, ἢ πιστεύσαντες ἀστοχήσουσιν. καὶ τὰ μὲν σοὶ βουλεύματα τελεσθήσονται, τὰ δὲ ἐκείνων ἅπαντα ἀποβήσονται.

16 Τὸ κρύπτειν τὰ ἀπαγγελλόμενα ἀτυχήματα ὅσα συμβαίνειν εἴωθεν, ὡς εἰκὸς, ἐν πλήθει στρατοῦ καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἀληθῶν ποιεῖν ἀπαγγέλλεσθαι, στρατήγημά ἐστιν ἀνδρὸς ἔμφρονος, καὶ ἀνιστᾶν φρονήματα στρατιωτῶν κατὰ πίπτοντα δυναμένου.

17 Ῥώμην ἐντίθησι στρατηγὸς ἡττηθέντι στρατῷ, ἐὰν ποικίλοις τρόποις καὶ ἐλπίσιν ἀγαθαῖς διά τε λόγων καὶ δι᾽ ἔργων μεθοδεύσῃ αὐτούς. τὸ γὰρ καταονειδίζειν καὶ ἐπικεῖσθαι τῶν ἡττημένων τῷ πλήθει, καὶ διὰ τούτου εἰς ἀπόνοιαν αὐτοὺς ἄγειν, σφαλερόν μοι δοκεῖ καὶ λίαν ἐπιβλαβές.

18 Ὅταν ἐν καιρῷ πολέμου παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἁμαρτήματα ἄττα γίνωνται, δέον προσποιεῖσθαι σε ἄγνοιαν αὐτῶν, καὶ τέως αὐτὰ παρορᾶν. μετὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ πολέμου λύσεως τοὺς αἰτίους τῶν στάσεων ὡς ἂν συγγινώσκῃς τὸ δίκαιον ὑπεξέρχου.

19 Συγκαλύπτειν σοι προσήκει τὰς δειλίας τῶν στρατιωτῶν, καὶ μὴ προφανέρως ἐλέγχειν, ἵνα μὴ καταπίπτῃ τὰ φρονήματα αὐτῶν παντελῶς, καὶ ταπεινότεροι ἑαυτῶν ἀποδειχθῶσιν.

15 Hostes decipies, si per profugos tuos contraria ijs quæ facturus es aut deliberas facere, narraueris: si enim non credant, negligent: sin credant, ab eo tamen quod tu proposuisti aberrabunt, & consilia quæ tu susceperis proficient, illorum autem conatus irriti erunt.

16 Infortunia, & si quæ alia huiusmodi in exercitu accidunt, occultare, & quæ veris contraria sunt militibus diuulgare, consilij imperatorij & prudentis viri est, qui deiectos militum animos subleuare possit.

17 Exercitui iam superato robur afferre poteris, si varijs modis, spe bona, tum re tum verbo illos pertractes: exprobrare enim & vehementer insultare ijs qui iam offensionem acceperunt, animorum debilitationē desperationemque affert, quod in primis mihi periculosum noxiumq; esse videtur.

18 Quando belli tempore à militibus aliquid peccatur, dissimulandum ad tempus & tegendum est: post belli exitum autores seditionum si cognoscas, pœna illos iusta afficias.

19 Militum ignauia dissimulanda, non exprobranda est, ne animi illorum concidant admodum, ac quotidie magis magisq; debilitentur.

20 Magnam animi perturbationem hoſtibus tuis inijcies, ſi poſt bellum vbi commodiſſimè poteris tuos in prælio cadentes congregaueris, hoſtium cadauera inſepulta iacere permittas, ac ſecurè iterum diſcedas, ſi opportunitas talis incidat.

21 Et id clam hoſtes facere poteris, ſi ignes multos vno in loco accenderis, & alio in loco ipſe requieueris. Hoſtes enim ad ignes accedent & decipientur, tu verò quod propoſuiſti efficies.

22 Vt diſſenſionem & ſuſpicionem inter primarios & optimates belli inijcias, quando agros hoſtium popularis, illorum agros non vaſtabis, quædam cum illis ſigna amicitiæ vel per litteras vel alijs modis oſtendes. Hoc idem facies ſi per captiuos quos ad exercitum ſuum iterum remittis, occultè illis ſecreta quædam narraueris. Hæc verò ſi ſæpe abs te fiant, quanquam dolus hoſtibus ſolum atque illuſio fiant, in ſuſpicionem tamen & dubitationem quandam illorum incidit.

23 Deditionem hoſtium abs te obſeſſorum facilè comparabis, ſi ſagittis litteras alligaueris quas in ciuitatem aut munitionem iacies, & libertatem illis ſecuritatemque promittas. Hoc idem feceris ſi per captiuos illis libertatē promiſeris.

20 Κατασκευάσεις ἀθυμίαν τοῖς πολεμίοις, ὅταν ἐν καιρῷ μετὰ τὸν πόλεμον ποιῆσαι δυνηθῇς τὴν ταφὴν ἀφανῶς τῶν ἀπὸ τοῦ σοῦ στρατοῦ πεσόντων. τὰ δὲ σώματα τῶν πεσόντων πολεμίων ἐάσῃς.

21 Ἀκινδύνως φεύξῃ, εἴ ποτε καιρός σοι τοιοῦτος γένηται τοὺς πολεμίους λαθεῖν ἐὰν πυρὰ πολλὰ ἀλλαχοῦ ἀνακαύσῃς, καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἡσυχάσῃς. οἱ γὰρ πολέμιοι ἐπὶ τὰ πυρὰ χωρήσαντες ἀπατηθήσονται. καί συ τὸ πρακτέον διανύσεις, καθὼς σοι καὶ ἐν ἄλλοις ὑπεθέμεθα.

22 Ἵνα δὲ διχόνοιαν καὶ ὑπόνοιαν κατασκευάσῃς κατὰ τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐν τοῖς πολεμίοις, ὅταν καλατρέχῃς τὴν πολεμίαν σου χώραν, τὰ ἐκείνων χωρία μὴ ἔμπρηζε, ἀλλὰ καί τινα σημεῖα φιλίας τὰ πρὸς αὐτοὺς ἢ διὰ γραμμάτων, ἢ δι' ἑτέρου τρόπου καλίμπανε. τὸ αὐτὸ δὲ ποιήσεις, καὶ ἐὰν διὰ τῶν κρατουμένων παρά σου αἰχμαλώτων κρυφαίως αὐταῖς ἐπιτηδεύσῃς δηλοποιεῖν περί τινων ἀπορρήτων. εἰ γὰρ καὶ πολλάκις τὰ τοιαῦτα γεγονότα φανερὰν ἀπάτην δοκεῖ τοῖς πολεμίοις καὶ δόλον γίνεσθαι, ἀλλ' οὖν εἰς ὑποψίαν καὶ διχόνοιαν τὴν περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ~~παντελῶς~~ ἐμπέσωσι.

23 Τρόπον εὐπειθείας ὑποδείξω σοι, ὥστε τοῖς πολιορκουμένοις διὰ βελῶν τῶν ἀπὸ σοῦ πεμπομένων ἐπιστολὰς ἐκπέμπειν, καὶ δι' αὐτῶν ἐλευθερίαν καὶ ἀπάθειαν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι. τὸ αὐτὸ δὲ ποιήσεις δηλοποιῶν αὐτοῖς καὶ δι' αἰχμαλώτων ἀφέσεως.

24 Οὔτε

24 Οὔτε τῇ φιλανθρωπίαις τῶν πολεμίων ἐξαπατᾶσθαί σε δέον, οὔτε ἐάν ποτε προσποιοῦνται ἀναχώρησιν· δολερὰ γὰρ ἀεὶ τῶν ἐχθρῶν τὰ βουλεύματα, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον συμφέρον ὁ ἐναντίος τὰ πάντα ἐπινοεῖ, ὥστε τὸ ἐκείνου συμφέρον ἀσύμφορόν σοι ἀποδειχθῆναι, καὶ διὰ τῆς ἐναντίας ἀπάτης ἐμποιήσει σοι βλάβην.

25 Ὑφορᾶσθαί σε προσήκει τὰς διώξεις τὰς ἀγούσας | χωρία ἐπιτήδεια πρὸς ἐγκρύμματα. διὸ καὶ τὸ ἀναχωρεῖν εὐκαίρως τὸν στρατηγὸν, καὶ πάλιν σφοδροτέραν ποιεῖσθαι τὴν ἐπέλευσιν κατὰ τῶν πολεμίων, μάλιστά ἐστι στρατηγικόν.

26 Ὑπόνοια δειλίας ἐστὶν ὄκνος καὶ ὠχρίασις. ὅταν οὖν τοιούτους ἴδῃς τινὰς τῶν στρατιωτῶν, καὶ πρὸ ἐρωτήσεως, χώριζε αὐτοὺς τῆς ἀναγκαίας ἐγχειρήσεως τοῦ πολέμου, καὶ δεόντως αὐτοῖς ἐπίτρεπε τὰ ἁρμόζοντα πράττειν τῷ τοιούτῳ καιρῷ.

27 Ἴσθι λίαν ἀσφαλὲς καὶ ἐν καιρῷ τάχα φιλίας ἔνθα αὖ ὑπάρχῃς πλησίον πολεμίων στρατοπέδου ὢν περιβάλλειν φοσσάτον δι' ὀρύγματος, ἢ κτίσματος λίθου ἢ χάρακα διὰ ξύλων, καὶ οὕτως πέριξ ὀχυροποιῆσαι τὸν στρατόν. ἐὰν γάρ τι συμβῇ τῶν ἐναντίων, καὶ λέγῃς, ὅτι τοῦτο οὐχ ὑπενόουν, οὐκ ἐστὶ στρατηγικόν.

28 Ὅταν Θεοῦ διδόντος πόλις παραδόσεως τῶν πολεμίων ἁλίσκεται, ἀνοίγεσθαι συγχώρει τὰς πύλας ὥστε φεύγειν τοὺς πολλοὺς καὶ μὴ χωρεῖν εἰς ἀπόγνω- ἐχθρῶν παράδοσιν ποιήσῃς, ἀναγ- | σιν. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ φοσσάτου ἁλισκομένου τῶν
καῖα γὰρ ἐπὶ ~~μέσον~~ καλακράτησιν.

ταῦτα καὶ ἀκινδυνώτερα πρὸς τὴν τῶν ἁλισκομένων

24 Neque hostium humanitate, neque discessionis & fugę simulatione decipiaris: dolosa enim hostium sunt consilia, & ad suam vtilitatem hostes omnia excogitant. Itaque vtilitas illorum tibi magnæ offensioni erit: & dolus illorum, noxa tua erit.

25 Suspiciosum esse debet hostes per ea loca insequi, quæ ad insidias capiendas opportuna sũt: quare recedendũ celeriter est & incursio impetuosior facienda est / εις ad tempus: quod cõsilinm imperatorium laudandũ in primis est.

26 Suspicionem timoris habet cunctatio & pallor: vbi igitur tales videris milites, à dimicatione prælij illos semoueas, & ad opus aliquod necessarium faciendum amandabis.

27 Castra munire semper tutum est, & amicitiæ pacisque tẽpore. Si prope hostes fueris, fossatum circunducito vel ex lapidibus vel ex lateribus circumvallatum, & ita castra tua in tuto ponas. Si enim aliquid aduersum contingat, minus imperatorium erit dicere aliquando, non putaram.

28 Quando sine deditione hostium ciuitas aliqua aut munitio capiatur, iube aperiri portas vt multi aufugiant, & non in summam animi desperationem cadant. Hoc idem fossa o hostium capto præstabis. Necessarium autem hoc est & securum in primis ad captiuos retinendos. / ἢ ἀλίνδου,

29 Suspicionem proditionis & opinionem falsitatis inijcies hostibus de ijs qui abs te ad eos profugerunt, vt illis vel diffidant, vel interficiant, si literas ad eos miseris, vt statim post has literas perlatas hostes inuadant, & proditionis tempus inter te & profugos cæteraque probabilia constituta videantur. Hoc pacto fiet, vt in custodia teneantur profugi, vel vt fides illis non habeatur, vel vt ad te iterum redeant.

30 Timiditatem militum tuorum aliqua necessaria & nec opinata incursione hoc modo explorabis, si infirmos & eos qui debiles equos habent iubebis ab alijs separari: timidi enim vel valetudinem, vel equorum imbecillitatem simulabunt, atque adeo ab hac bellica incursione separabuntur. Tales vel ad castelli, vel ad alterius munitionis custodiam, vel ad alios vsus securos emittes, vt ne ignauia sua etiam strenuiores milites labefactent. Sin acie iam instructa ad prælium mandaueris, vt qui præstes discedere vult discedat, & qui vult in illius locum ingrediatur, non modò timidos milites cognosces, sed etiam fortes strenuosq; scies. Timidi enim initio prodet se priusquã bellum incipiat, fortes autem post bellum incœptum simul periclitari cupient.

29 Πρόφασιν προδοσίας καὶ ὑπόνοιαν δώσεις τοῖς πολεμίοις τῶν προσφυγόντων ἀπὸ σοῦ πρὸς αὐτούς, ὥστε αὐτοὺς ἢ ἀπιστεῖν, ἢ κτείνειν, ἐὰν γράμματα πέμπῃς καὶ ὡς δῆθεν ἐκπεσόντα τῶν διακομιζόντων τοῖς πολεμίοις ἐγχειρισθῶσιν. ἐν οἷς ὡς ἐν τάξει ὑπομιμνήσκεις τοῖς προσφύγοις καιροῦ προδοσίας συντεθειμένου καὶ πραγμάτων τινῶν πιθανῶν. ἐντεῦθεν γὰρ ἢ καταχεθήσονται οἱ προσφυγόντες, ἢ ἀπιστηθήσονται, καὶ φοβηθέντες πάλιν ὑποστρέψουσι πρὸς τὰ ἴδια.

30 Καὶ ἑτέρως ἢ τὴν τῶν δειλῶν διάκρισιν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ αἰφνιδίοις ἐγχειρήμασι ποιήσεις, ἐὰν τοὺς ἀῤῥώστους ἢ τοὺς κεκτημένους ἵππους ἀδυνάτους προστάξῃς χωρίζεσθαι ἰδίως. οἱ γὰρ δειλοὶ ἢ ἀῤῥωστίαν προσποιούμενοι, ἢ τῶν ἵππων ἀσθένειαν, εὐθέως χωρισθήσονται τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου ἐγχειρήσεων. τοὺς δὲ τοιούτους ἢ εἰς παραφυλακὴν κάστρου, ὡς ἄνω προείρηται, ἢ εἰς ἄλλων ὀχυρωμάτων, ἢ εἰς ἑτέρας ἀκινδύνους χρείας διατάξας ἐκπέμψεις, ἵνα μὴ τῇ δειλίᾳ καὶ τοὺς ἀνδρείους μολύνωσιν. εἰ δὲ τῆς παρατάξεως ἱσταμένης πρὸς μάχην παραυτὰ κηρύξεις, ὁ βουλόμενος στρατιώτης ὑποχωρείτω, καὶ ὁ βουλόμενος ἀντ' ἐκείνου εἰσίτω, οὐ μόνον τοὺς δειλοὺς τότε νοήσεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνδρείους ἀναμάθῃς. οἱ μὲν γὰρ δειλοὶ καὶ τὸ ἄρχειν προδώσουσιν ὑπὲρ τοῦ μὴ κινδυνεύειν, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι μετὰ τὸ ἄρχειν καὶ τὸ συγκινδυνεύειν αἱρήσονται.

31 Ἀκμὴν καιροῦ ἐπιτηρεῖν σε δέον, μὴ παρούσης ἀνάγκης, καὶ οὕτως ἐκστρατεύειν κατὰ τῶν πολεμίων, ἵνα καὶ σὺ περὶ τὴν δαπάνην μὴ στενοχωρῇ, καὶ οἱ πολέμιοι πλέον λυπῶνται τῶν καμάτων αὐτῶν ληϊζομένων.

32 Ἱκανὴν σε χρὴ φυλακὴν περιποιεῖσθαι καὶ μετὰ τὴν τῶν πολεμίων συννίκην, καὶ μὴ ἀμελῶς ἔχειν, ἀλλὰ φυλάττεσθαι τὰς αἰφνιδίους ἐπελεύσεις τῶν ἡττηθέντων. οὐ γὰρ ἠρεμεῖ τὸ ἀντίπαλον ἀεὶ, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ἧτταν πολλάκις ἀναμαχήσασθαι προθυμότερον γίνεται.

33 Τῶν ἐναντίων τοὺς πρεσβευτὰς ὑβρίζειν οὐ δίκαιον, οὐδ᾽ ἂν πολὺ περιέχωμεν τῇ δυνάμει. φιλίας γὰρ τρόπῳ παραγίνονται, καὶ λόγῳ ἀτρέπτῳ ὑπὸ τὰς χεῖρας ἑαυτοὺς τὰς σὰς καταπίπτουσι. τὰ οὖν ὅσια ἐπὶ ἑκάστῳ καὶ πρέποντα, διαφυλακτέον. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο φυλάττηται, ἀπιστοῦντες οἱ πρέσβεις ἑκάστου ἔθνους τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν οὐδέποτε πρεσβεύουσιν, καὶ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς πρεσβείας ἀγαθῶν τοῖς ἔθνεσι γινομένων ἑκάστοις ἀποστέρησις ἔσεται.

34 Ὅταν πολλῇ δυνάμει πόλιν ἢ φρούριον πολιορκῇς, οὐ δεῖ σε ποιεῖν ἀφύλακτον τὴν στρατοπεδείαν, οὐδὲ μόνῳ τῷ χάρακι ἢ ταῖς φόσσαις ἀρκεῖσθαι εἰς ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ βίγλας ἔχειν ἀσφαλεῖς, καὶ παρὰ τὰς πόρτας τῆς πόλεως ἐγκαθίζειν, διὰ τὰς ἀπ᾽ αὐτῆς ἐκ τῶν πορτῶν καταδρομάς, μάλιστα δὲ καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ποθὲν ὑφορωμένας προσβολάς.

31 Temporis opportunitas, nisi aliter necessitas vrgeat, abs te conseruanda est, atque adeò hostes inuadas, vt neque tui commeatu deficiantur, & hostes magis vexentur omni labore, & agris iam depopulatis.

32 Victis iam hostibus idonea abs te custodia ad tuos defendendos collocanda est: vitandæ enim subitæ incursiones hostium sunt: non enim quiescunt hostes vllo tempore, sed belli offensionem, occasionem sibi ad res melius & cautius gerendas accipiunt.

33 Hostium legati, quamuis magnitudine copiarum admodũ valeas, abs te minimè violandi sunt: sociali enim modo adsunt tibi, & quanquam ab hostibus mittuntur, seipsos tamen quodãmodo in manus tuas tradunt. Sanctum & iustum quod est, erga omnes seruandum est. Aliàs enim de sua salute laborantes legati nunquam ad te venient, & legationis genus ipsum apud omnes nationes minus vsitatum erit.

34 Quando magnis cum copijs ciuitatem aut castellum obsides, castra tua haud munita custodijs relinquere non oportet, neque solo vallo aut fossis contentum esse, sed & excubias habeas accuratas, & exercitus tuus ad portas ciuitatis sedeat, propter excursiones quæ è portis fiunt, & propter irruptiones quæ ab externis locis eò confluunt.

35 Proditores quidā persępe in exercitu tuo esse timentur. Vt igitur ex ijs vtilitatem capias, percommodum fuerit contraria eorum quæ facturus es illis narrare, vt hoc modo deceptis hostibus, facilius & melius consilia tua procedant.

36 Sine ingenti vtilitate aut necessitate periculum ingrediendum non est. Qui enim talia suscipiunt pericula, similes hominibus sunt qui auri impostura inescantur, & propter coloris solùm suauitatem aurum hoc possidere vehementer cupiunt.

37 Vigilans & sobrius in omnibus rebus gerendis, & aduersus omnes hostium aggressiones sis, vt neque intermissionis belli tempus socordiæ tempus putes, neq; ante pacis perfectæ tempus vllam rem tibi negligendam arbitreris, sed hostium insidias sedulò vitabis, & prudenter illorum perfidiam qualis sit cogitabis: vbi enim malum acceperis, hæc sera pœnitentia nullum momentum afferre potest.

38 Qui ad te ab hostibus profugerunt, facilè tibi hostium cōsilia nunciare possunt: sed certius cognosces, si qui in incursionibus abs te capti sunt, ad te de hostibus aliquid referant. Quòd si quæ à transfugis & captiuis dicūtur conueniant, veritatem magis eorum quæ quæruntur intelliges.

35 Ὑποπτεύονταί τινες προδόται πολλάκις καὶ παρά σοι ὄντες. ἵνα οὖν ἐκ τῶν τοιούτων ὠφέλειαν σεαυτῷ περιποιήσῃ, τὰ ἐναντία ὧν βουλεύῃ λέγε πρὸς αὐτοὺς, ὥστε δι᾽ αὐτῶν ἐξαπατωμένων τῶν πολεμίων εὐχερέστερον κατορθοῦνται τὰ σὰ βουλεύματα.

36 Ἄνευ ὠφελείας ἢ ἀνάγκης ἐπί τινι πράγματι οὐ δέον παρακινδυνεύειν. οἱ γὰρ τοιούτοις ἐπιχειροῦντες κινδύνοις οὐδὲν διαφέρουσιν ἀνθρώπων τῶν ἀπάτῃ χρυσοῦ δελεαζομένων, καὶ διὰ τὸ τὴν εὔχροιαν μόνον ὁρᾷν τὴν κτῆσιν αὐτοῦ ἔχειν ἀγωνιζομένων.

37 Γίνου πάντοτε νήφων καὶ ἐγρηγορὼς πρὸς τὰς τῶν πολεμίων ἀντικαταστάσεις, ὥστε μηδὲ τὸν τῆς ἀνοχῆς τοῦ πολέμου καιρὸν ποιήσασθαι ἀμελείας καιρὸν, μηδὲ πρὸ καιροῦ εἰρήνης βεβαίας γινομένης καταμελήσῃς. ἀλλὰ πάντοτε τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλὰς φυλάττου, καὶ ἀσφαλῶς κατανόει τὸ τούτων ἄπιστον. μετὰ γὰρ τὸ παθεῖν ἡ μεταμέλεια οὐδεμίαν τίκτει ὠφέλειαν.

38 Ἱκανοὶ μὲν ἴσως καὶ οἱ προσφεύγοντες ἀπὸ τῶν πολεμίων παρασχεῖν σοι πίστιν περὶ τῶν ἐρωτωμένων αὐτοῖς. ἀλλὰ μᾶλλον ἀσφαλέστερον ἀναμάθοις τὰ παρὰ τῶν ἐξ ἐπιδρομῆς ἀθρόως κρατουμένων λεγόμενα, καὶ γὰρ ἀμφότερα τά τε παρὰ τῶν αὐτομόλων, καὶ τὰ παρὰ τῶν αἰχμαλώτων λεγόμενα συμβαλὼν διακρίνεις, τότε ἀληθὲς μᾶλλον γνώσῃ περὶ ὧν ἐπιζητεῖς.

39 Οὐ-

39 Οὐδενὶ τρόπῳ, οὐδὲ οἱαδήποτε προφάσει τὸν πρὸς τοὺς πολεμίους ὅρκον παραβήσῃ ποτέ· μέγα γὰρ κακὸν ἐπιορκίας ἔγκλημα. ἐν οἷς γὰρ θεὸς μεσιτεύει, βέβαια χρὴ μένειν τὰ συντιθέμενα. αἰσχύνη γὰρ ῥωμαίοις καὶ μάλιστα χριστιανοῖς, τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὰς οἰκείας πίστεις τηρούντων, τούτους ἀπίστους περὶ τὰ συμφωνούμενα ὑπὸ θεῷ μεσίτῃ ἐλέγχεσθαι.

40 ὑπὸ χάρακος ποτὲ ἢ φοσσάτου φρουρούμενος, ὅτε καλέσει καιρὸς, μὴ τῷ τοιούτῳ μόνον ὀχυρώματι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καταπίστευε, ὡς ἑτοίμῳ ὄντι πρὸς παράληψιν, ἀλλὰ μετὰ θεὸν καὶ ἐν τοῖς ὅπλοις ἔχῃ τὴν πεποίθησιν, καὶ μὴ τούτων ἀμέλει διὰ τὴν ἄλλην φρουρὰν, εἴγε ῥωμαῖος ὑπάρχεις ἀληθής. πρώτη γὰρ σωτηρία καὶ τελευταία τῷ ἀληθινῷ στρατιώτῃ ἡ τῶν ὅπλων ἐστὶν ἐπιμέλεια, καὶ μεταχείρησις, τὰ δὲ ἄλλα καὶ τοῖς χυδαίοις τῶν ὄχλων πολλάκις ἐπινοεῖται. καὶ γὰρ καὶ τοῖς πάλαι ῥωμαίοις κατ' ἀρχὰς ἀντὶ τειχῶν τῇ ῥώμῃ φόσσαν καὶ τὰ ὅπλα χρηματίζειν λέγεται. λακεδαιμονίων ποτὲ στρατιώτης ἐρωτώμενος ποῦ οἱ τῆς γῆς ὑμῶν ὅροι, λέγεται εἰπεῖν, ὧδε, δείξας τὸ ἐν τῇ χειρὶ κατεχόμενον δόρυ.

41 παρακελεύου τοίνυν τοῖς στρατιώταις, οὕτως εἶναι παρεσκευασμένους ἀεὶ ὡς ἐν νυκτὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ὅταν ἡ χρεία καλέσῃ, μέλλειν αὐτὸν ἐξιέναι κατὰ τῶν πολεμίων. διὰ τοιοῦτον καιρὸν ῥυθμὸν ἡμέραν αὐτοῖς εἶναι διὰ παντός.

39 Nullo modo nullaue de causa iusiurandum hostibus firmatum violes: magnum enim malum periurij crimē est. In quibus enim rebus Deus intercedit, firma necesse est pacta esse. Ignominia enim magna est Romanis ac Christianis, si cum reliquæ nationes iusiurandum fidemq; conseruent, ij perfidi Deo intercedente ac mediatore deprehendantur.

40 Vallo aut fossato circumseptus, si quando res exigat, ne in sola munitione spē salutis reponas, quasi ad te defendendum idonea, sed secundum Deum armis tuis confidas: neque quamuis tutissimo in loco fueris, cætera arma contemnas, si verè Romanus sis: Prima enim & extrema vero militi salus erit armorum suorum cura & conseruatio: reliqua omnia præ hoc plebeia & vulgaria existimanda sunt. Antiquos enim Romanos murorum vice fossā & arma vsurpasse legimus. Et Lacedæmonius miles olim interrogatus, vbi ditionis suæ termini essent, dixisse fertur, hic, hastam vibratam manu ostendens.

41 Adhortaberis milites semper vt ita parati sint, vt omni tempore, sereno, pluuio, noctu, interdiu, vbi vsus fert, aduersum hostes instruantur: talibus enim temporibus ne horam quidem aliquam constitutam assignare oportet, vt in promptu omnino sint.

42 Victoria tibi in publico prælio à Deo obiecta, ſi fortè hoſtes vel ad vallum, vel ad aliquem munitum locum confugiant, nullum relaxandi tempus illis tribue, ſed terrore recente impēdente illos adoriaris, ne relaxatione aliqua illis conceſſa, firmiores & paratiores fiant ad victoriam amiſſam quantum poſſunt recuperandam.

43 Si qui ſerui hoſtium ab illis ad te confugerint, ne quoſuis ſtatim recipias: ſæpe enim ab hoſtibus dolo mittuntur quaſi ſerui & cæterarum rerum egentes, atque adeo illis qui ſe recipiunt inſidiantur.

44 Cauendum ſedulò obſeruandumq; eſt ab ijs qui ab hoſtib. ad obſeſſas vrbes veſtras dilabuntur: ſæpe enim huiuſmodi ciuitates ſolent incendere, & ciuibus in reſtinguenda flamma occupatis, obſeſſores ciuitatem melius inuadunt.

45 Bello propoſito ſi ſperaueris te habilem ad oppugnandos hoſtes eſſe, illorum in regione prælium committas: hoc enim magis idoneum erit, quam ſi in tua ipſius regione pugnes, & animos tuorum ſtrenuiores facit: & de ſua natione bellum non erit, ſed de ſua ipſorum ſalute. Nouerunt enim [illegible], ſi non ſtrenuè atque alacriter in bello cum hoſtibus dimicent, in fugam vertendos eſſe, & de ſalute ſua nullam ſpem eſſe poſſe. At regione in ſua contrà

42 Νίκης σοι ἐν δημοσίᾳ μάχῃ παρὰ Θεοῦ παρεχομένης, ἐὰν συμβῇ τοὺς ἀντιπάλους ἢ ἐν χάρακι ἢ ἐν ἑτέρῳ ὀχυρῷ τόπῳ καταφυγεῖν, μὴ ἐνδώσῃς αὐτοῖς καιρὸν ἀνέσεως, ἀλλὰ τοῦ φόβου νεάζοντος αὐτοῖς ἐπέρχου καὶ ἐπιτίθου, ἵνα μὴ τῇ ἐνδόσει ἀσφαλέστεροι γινόμενοι θαῤῥήσωσι τὴν ἧτταν αὐτῶν ἀναμαχήσασθαι.

43 Ἐάν τινες ἱκέται προσφεύγωσιν ἀπὸ τῶν πολεμίων πρός σε, μὴ ὡς ἔτυχε τούτους προσδέχου. πολλάκις γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πέμπονται δόλῳ ὡς ἱκέται καί τινων δεόμενοι, καὶ οὕτως τοῖς δεξαμένοις ἐπιβουλεύουσιν.

44 Ὑπονοεῖν δεῖ καὶ παραφυλάττειν ἀσφαλῶς τοὺς προσρυομένους ταῖς πολιορκουμέναις ἡμῶν πόλεσι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, διὰ τὸ μὴ παρ' αὐτῶν τινὰ βλάβην ὑποστῆναι. πολλάκις γὰρ ἐμπρησμοὺς ποιοῦσι, καὶ τῶν ἔσωθεν ἀνθρώπων περὶ τοὺς ἐμπρησμοὺς ἀσχολουμένων, ἔξωθεν οἱ πολέμιοι ἀδεέστερον ἐπιτίθενται.

45 Μάχης προκειμένης ἐὰν ἄρα δοκιμάζῃς ἀξιόμαχος εἶναι τῶν ἐχθρῶν, ὦ στρατηγέ, ἐν τῇ ἐκείνων χώρᾳ τὰς μάχας ἐπιτηδεύσεις, τοῦτο γὰρ μᾶλλον ἁρμόδιον ἤπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ, τῶν γὰρ ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ μαχομένων καὶ τὰ φρονήματα μείζονα γίνεται, καὶ ὁ ἀγὼν οὐκ ἔστιν ὡς ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἔθνους μόνου πρόκειται αὐτοῖς ὁ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας. καὶ γὰρ οἴδασιν ὡς ἐὰν μὴ στεῤῥῶς ἀντικαταστάντες εἰς φυγὴν ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ τραπῶσιν ἀνέ-

ἀνέλπιστος αὐτοῖς ἡ σωτηρία γίνεται, ὅπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ πολεμούντων γενέσθαι οὐκ ἀναγκαῖον. καὶ γὰρ καὶ φυγόντες ἐλπίζουσιν ἀκινδύνως σωθῆναι, καὶ ὀχυρωμάτων ἐπιλαβέσθαι ἐν οἷς σωθήσονται. καὶ διὰ τοῦτο γενναίως ἀντιστῆναι τοῖς πολεμίοις οἱ στρατιῶται μὴ συγχωρούμενοι εἰς φυγὴν ἀκίνδυνον συνωθοῦνται ἐλθεῖν.

46 Ἀεί τι πραττέτωσαν οἱ στρατιῶται ὅταν μὴ ὁ πόλεμος ἐνοχλῇ, καὶ μὴ ἀργείτωσαν. ἡ γὰρ ἀργία στρατιώταις συντρεφομένη ταραχῆς ὑπάρχει γεννητική.

47 Τὸ θεραπεύειν τὸ θεῖον διὰ παντὸς χρεὼν ἐστίν. μάλιστα δὲ τοῦτο θεραπεύσεις, ὦ στρατηγέ, τῶν πολεμικῶν κινδύνων ἀπάρχεσθαι μέλλων. ἐὰν γὰρ γνησίως τότε τὸν Θεὸν θεραπεύσῃς, τάχα θαρρήσεις ἐν τοῖς δεινοῖς ὡς πρὸς φίλον σοι τοῦτον τὰς ἱκεσίας ποιεῖσθαι, καὶ τὴν σωτηρίαν μετὰ παρρησίας ἐπιζητεῖν.

48 Ὁ συναγρυπνῶν τῷ στρατεύματι στρατηγός, καὶ πλεῖον πονῶν ἐν τῷ γυμνάζεσθαι τοὺς στρατιώτας ἧττον κινδυνεύσει κατὰ τὸν πόλεμον.

49 Στρατιώτας ἐξάγειν ἐπὶ μάχην ἐκείνους οὐ δέον, ὧν μὴ πρότερον εἴληφας τὴν πεῖραν ἱκανὴν ἐπὶ ἀνδρείαν τυγχάνουσαν. ἀλλὰ δεῖ σε γινώσκειν εἰ δυνατὸν ἕκαστον τῶν στρατιωτῶν ἐν ποίῳ πράγματι ἐστὶν ἁρμόδιος, καὶ οὕτως αὐτοὺς διατάττειν.

50 Ταῦτα μόνα καλῶς βουλευσόμεθα κατὰ τῶν πολεμίων, ὅσα πρὶν ἢ πράξομεν ἠγνόησαν ἐκεῖνοι. ἐὰν δὲ τούτων τὴν γνώμην λάβωσιν, ταχέως κατὰ τῶν βουλευμάτων ἡμῶν μεθοδεύουσιν.

ſperant: nam & fuga ſalutē quærere ſe poſſe ſperant, & ad munitiones venire, quibus ſeruentur: atqueadeo cùm ſtrenuè hoſtibus reſiſtere non neceſſe habent, ad fugam ſecuram ſe conuertunt.

46 Vbi belli nulla perturbatio eſt, non ocio torpeſcant milites, ſed hæc agant potius: ocium enim militibus magnarum ſeditionum & turbarum cauſa eſt.

47 Colendus omnino Deus eſt. Bellorum autem in exordijs maximè illum veneraberis: ſi enim illum colueris purè ac religiosè, ſicuti fas eſt, in omnibus periculis & perturbationibus ſupplicabis illi quaſi amico, & ſalutem ab illo comparabis.

48 Vigilans imperator & exercitum ſuum contentione corporis & laboribus occupatum tenens, minus in omnibus periclitabitur.

49 Milites in prælium educendi non ſunt priusquam illorum periculum feceris, ſed cognoſcendus vnuſquiſq; miles eſt, quam ad rem, & qua in acie ſit vtilis, itaq; inſtruendus eſt.

50 Hæc ſola aduerſus hoſtes deliberabimus quæ incognita illis ſunt, antequam à nobis gerantur: ſi enim aliquam harum rerum notitiam habeant, facilè aduerſus conatus noſtros aliquid molientur.

αὐτῶν
γειν
καὶ ἐν ποίῳ τάγματι

51 Dolis, incurſionibus, fame, hoſtes lædendi vexandique ſunt, & crebrioribus aggreſſionibus inſultibuſque adoriendi: neque ad commune publicumque prælium euocandi. vbi valere fortunæ inſtabilitas ſolet, potius quā vlla virtutis conſtantia.

51 Ἢ δόλοις ἢ ἐπιδρομαῖς, ἢ λιμῷ τοὺς πολεμίους βλάπτειν καλόν ἐστιν, καὶ λυπεῖν αὐτοὺς κατὰ μακρὸν διὰ συχνοτέρων ἐπαγωγῶν καὶ ἐπιτηδεύσεων. οὐχὶ δὲ πάντως ἐπὶ δημόσιον ἐγκαλεῖσθαι πόλεμον, ἔνθα πολλάκις τὸ πλέον ὁρῶμεν τῆς τύχης προτέρημα, ἢ τῆς ἐπιδεικνυμένης ἀνδρείας.

52 Milites laboribus aſſuefacti ſtrenuiores indies fiunt, ocioſi autem magis ac magis debilitantur. Efficiendum igitur eſt, vt laboribus exercitati ſint, quemadmodum tibi alias præſcripſimus.

52 Στρατιῶται πρὸς πόνους γυμναζόμενοι προκόπτουσιν εἰς ἀνδρείαν. ἀργοῦντες δέ, νωθροὶ καὶ ἀσθενεῖς μᾶλλον γίνονται. διὸ φροντίσεις μὴ ἀργεῖν αὐτούς, ἀλλὰ πρὸς τὰς γυμνασίας πονεῖν, καθώς σοι καὶ ἐν ἑτέροις διεταξάμεθα.

53 Ad omnes vitæ partes, præterquam in bello, incallidum te eſſe præcipimus. Ibi autem & in ijs te imperatorijs conſilijs dolus adiuuat, vbi hoſtes eo decepturus es.

53 Ἄδολον μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις διαζῆν σε παρακελευόμεθα, ἐν δὲ τοῖς κατὰ πόλεμον στρατηγήμασι μόνος καὶ δόλος ὠφελήσει πολλάκις, ὅταν τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους ἐξαπατᾶν μέλλῃς δι' αὐτοῦ.

54 Cognoſce & expende tuas vires atque hoſtium diligenter: hoc ſi feceris imperator, & ſingula diligenter fideliterque perluſtraueris, ægrè in bellicis rebus ſuperaberis aut expugnaberis.

54 Γίνωσκε καὶ σύγκρινε τάς τε σὰς δυνάμεις, καὶ τὰς τῶν πολεμίων, ὅπως ἔχουσι. τοῦτο γὰρ ποιῶν στρατηγός, καὶ ἀνακρίνων κατὰ μέρος τάς τε τῶν οἰκείων καὶ τὰς τῶν πολεμίων ἀρετάς, δυσκόλως ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἔργοις σφαλήσεται.

55 Fortitudine ac inſtructione militari longè maiores res in bello geruntur, quàm multitudine militum ignauorum confuſa.

55 Ἴσθι ἀκριβῶς, ὦ στρατηγέ, ὅτι ἀνδρεία μᾶλλον καὶ τάξις στρατηγικὴ οἴδασιν ἐν πολέμῳ εὐεργετεῖν, ἢ τὸ πλῆθος τῶν μαχομένων ἄνανδρον καὶ ἄτακτον.

56 Locorum ſitus ſæpe pugnantes vehementer iuuant, & imbecillioribus victoriam promouent. Itaque ijs in locis te ad pugnandum prępares, in quibus

56 Αἱ τῶν τόπων θέσεις πολλάκις μάλα τοὺς μαχομένους ὠφέλησαν. καὶ γὰρ ἐνίοτε καὶ τοὺς ἀσθενεστέρους καλλίονας ἔδειξαν. διὸ χρή σε μάλιστα τοιούτοις τόποις ἁρμόζεσθαι πρὸς μάχην,

ἐν αἷς

ἐν οἷς ἂν γινώσκῃς τὸ μὲν σὸν στρατὸν προτρῆσαι, τὸ δὲ τῶν πολεμίων ἐλαττωθῆναι.

57 Στρατηγοῦ ἀγχίνοια γενναίους τοὺς στρατιώτας ποιεῖ. ἡ μὲν γὰρ φύσις ὀλίγους ἀνδρείους ἀπογεννᾷ, ἡ δὲ ἐπιμέλεια καὶ γυμνασία μετὰ φρονήσεως στρατηγοῦ γινομένη πολλοὺς χρησίμους ἀποδείκνυσι.

58 Καλόν μοι δοκεῖ δικαίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου. ὁ γὰρ τοῖς ἀδικήσασιν ἀντιαμυνόμενος οὗτος δίκαιός ἐστι καὶ τὴν θείαν ἔχει δικαιοσύνην βοηθόν τε καὶ σύμμαχον κατὰ τῶν ἀδίκων ἐκστρατευόμενος. ὁ δὲ πρῶτος κατάρξας ἀδικίας παρ' αὐτῆς τῆς θείας δίκης ἀφαιρεῖται τὴν νίκην.

59 Ἀσφαλῶς δίωκε τοὺς πολεμίους μετὰ τὴν νίκην, ὦ στρατηγέ, καὶ μὴ διεσπαρμένος ὑπάρχου μάλιστα συντεταγμένοις ἐκείνοις. ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν τὴν ἑαυτοῦ νίκην τοῖς πολεμίοις προδίδωσι. καὶ γὰρ ἀντιστρέψαντες μετὰ συντάξεως οἱ ἐχθροὶ κατὰ σοῦ ἀσυντάκτως καὶ διεσπαρμένως διώκοντος, ῥαδίως σου περιγίνονται, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντιπνεύουσι τὴν κατ' αὐτῶν μάχην.

60 Ἰσχύσεις μᾶλλον, ὦ στρατηγέ, κατὰ τῶν σῶν πολεμίων, ὅταν ἀφορμὰς πρὸς τὴν ποιότητα τῶν καιρῶν καὶ τῶν τόπων καὶ τῶν ἀντιμαχομένων ἐχθρῶν. καὶ οὕτως πρὸς τὴν ἑκάστου χρείαν τὰς οἰκείας τέχνας καὶ μεθόδους συγκέρασῃ.

cognoueris exercitum tuum meliores partes, hostium autem deteriores habiturum.

57 Imperatoris solertia generosos milites reddit: natura enim paucos fortes creat, cura autem & industria, si imperatoria solertia adiungatur, multos strenuos facit.

58 Bonum mihi videtur esse iustam habere caulam bellandi: nam qui iniuriam illatam propulsat, hic iustus est, & diuinam iustitiam adiutricem habet, dum iniurios homines repellit. Qui verò primus iniuriam intulerit, diuina vindicta ac iustitia à victoria belli abest.

59 Circumspectè post victoriam hostes insequaris, neq; dissiparis copijs tuis illos in acie instructa fugientes persequaris: qui enim hoc facit, victoriam suam hostibus prodit: nam hostes acie instructa conuersi in tuos confuse & disiectè insequentes, facilè te superabunt, & momenta victoriæ ad se transferent.

60 Hostes maximè expugnabis quando in locorum temporumque opportunitates & hostium pugnantium vires intueris, atque ad omnem vsum bellicum consilia conatusque tuos conferas.

61 Neque congregare simul exercitum consilij causa par est: neque idoneum vt singulos ociosos milites & nulla in re occupatos ad te voces atq; increpes: hæc enim seditionis, & importunarum turbarum causa esset.

62 Magna cum prudenia imperatoria est, quando ijs socijs ad regionem suam defendendam vtitur, qui minores & non plures proprijs copijs existunt, quosque aliàs inimicos sibi maximè futuros arbitretur, ne si plures fuerint, & inter se consenserint, eam inuadant regionem & superent, propter quam in societatem tuam asciti sunt. Qui verò pecuniarum causa pro te periclitari volunt, fortassis maioris summæ causa contra te ex contraria parte dimicarent.

63 Quando exercitui commeatum & res necessarias non præparas, facilè absque hostibus superaberis: gestas enim & inopia commeatus, tum milites tum equos etiam contabefacit.

64 Si quando equestribus copijs tuis fretus es, & ijs in primis qui hastati sunt, angusta atq; inæqualia loca deuita, & loca plana expositaque exquire, hæc enim sunt ijs qui sic instruuntur idonea, ibique committe prælium. Sin pedestribus copijs fretus sis, inæqualia, condensa & asperiora loca elige, & in illis bellum geras.

61 Οὔτε συνάγειν ὁμοῦ βουλῆς ἕνεκα τὸ στράτευμα πρέπον ἐστὶν, οὔτε συνεχῶς καλεῖν τὸν στρατηγὸν πρὸς ἑαυτὸν ἀργοῦντας καὶ πρὸς μηδὲν ἀσχολουμένους ἕτερον. ταῦτα γὰρ ἀκαίρου μελέτης καὶ στάσεως αἴτια τοῖς στρατεύμασι γίνεται.

62 Μεγάλη σύνεσις στρατηγοῦ, ὅταν χρῆται μὲν συμμάχοις μετρίοις εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν, ἀλλὰ μὴ πλέον τῆς οἰκείας δυνάμεως, τούτους εἰσάγων μάλιστα δυσμενεῖς ποτὲ τοὺς τοιούτους ἔσεσθαι ἐλπιζομένους, μήποτε συμφρονήσαντες αὐτέρωσι καὶ τῆς χώρας κρατήσωσιν, δι᾽ ἣν εἰς συμμαχίαν ἐκλήθησαν. οἱ γὰρ ἕνεκεν χρημάτων ὑπὲρ σοῦ κινδυνεύειν ἑλόμενοι, τάχα καὶ πλειόνων χρημάτων πορισμοῦ ἕνεκεν καὶ κατὰ σοῦ παρακινδυνεύσουσιν.

63 Ὅταν μὴ τοῖς στρατεύμασι τὰ ἐπιτήδεια καὶ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς προευτρεπίσῃς, τότε καὶ πολεμίων χωρὶς ἡττηθήσῃ. ἡ γὰρ σπάνις καὶ ἔνδεια τῆς δαπάνης καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἵππους ἐκλυθῆναι παρασκευάσει.

64 Ὅταν τοῖς ἰδίοις καβαλλαρίοις θαρρῇς καὶ μάλιστα τοῖς μετὰ κονταρίων πολεμοῦσι, τοὺς στενοὺς καὶ ἀνωμάλους τόπους ἔκφευγε, ἐπιζήτει δὲ τόπους ὁμαλοὺς καὶ ἴσους, οὗτοι γάρ εἰσι τοῖς οὕτω παραταττομένοις ἁρμόδιοι, καὶ ἐνταῦθα συγκρότει τὸν πόλεμον. εἰ δὲ πεζικαῖς θαρρεῖς δυνάμεσιν, ἀνωμάλους καὶ δασεῖς καὶ τραχυτέρους ἐπιλέγου τόπους, καὶ ἐν τούτοις ἐπιτέλει τὴν μάχην.

65 Ὑπὲρ στρατοῦ καὶ τοῦ σοῦ λαοῦ ἀντιβουλεύσῃ μετὰ τῶν πολεμίων, καὶ τῆς τοιαύτης βουλῆς ἀκούσῃς προδεδομένης αὐτοῖς, καθόλου τὰ βεβουλευμένα, εἴτε ἐν παρατάξει, εἴτε ἐν ἄλλαις παραγγελίαις, ἢ σχήμασιν, ἐναλλάσσειν ὀφείλεις.

66 Σὺν πλείοσι περὶ ὧν μέλλεις πράττειν βουλεύου, τί δὲ πράξεις σὺν ὀλίγοις καὶ τούτοις πιστοῖς, τὸ δὲ συμφέρον σου, ἤγουν τὴν πασῶν καλλίονα βουλὴν μετὰ σεαυτὸν ἐπιλεξάμενος κάτεχε.

67 Ἵνα δέ σοι ἡ στρατεία ἄλυπος διατηρῆται καὶ ἐρρωμένη, δέον σε ἢ πρὸς τὰ ἐπιτήδεια τῆς χρείας τὸ στράτευμα ἀπάγειν, ἢ αὐτὰ τὰ ἐπιτήδεια πρὸς τὸ στράτευμα μετακομίζειν.

68 Οὐ διὰ σκοπῶν δεῖ μόνον περιερευνᾶν τὰς ὁδούς, ἀλλὰ καὶ αὐτόν, εἰ δυνατόν, τὸν στρατηγὸν λαθραίως τοῖς οἰκείοις ὀφθαλμοῖς μετὰ ἀκριβείας ταύτας κατανοεῖν. καὶ οὐ μόνον τὰς ὁδούς, ἀλλ' εἴγε δυνατὸν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπερχομένων πολεμίων, καὶ τάξιν αὐτῶν, ὡς ἂν ἐντεῦθεν διδασκόμενος δύναται καὶ κατ' αὐτῶν καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀσφαλῶς τὰ ἐνδεχόμενα ἐπινοεῖν καὶ μεθοδεύειν

69 Ὑψηλῇ διανοίᾳ ἐμπεσουμένην ποτὲ δειλίαν τοῖς στρατιώταις ἀνακαλοῦ, καὶ τέχναις διαφόραις εἰς θάρσος τούτους ἐπάναγε, ποτὲ μὲν λόγοις ποτὲ δώροις ἀνακλώμενος, καὶ πρὸς εὐθυμίαν μεθέλκων τὴν ἀθυμίαν.

65 Si de te tuisq; copijs aduersum hostes aliquid deliberaueris, & cōsilium tuum hostibus patefactum esse intellexeris, omne consilium tuum quod intēderas, siue in acie instruenda, siue in alijs præceptionibus formisque sit, repudiato.

66 Cum plurimis de rebus gerendis delibera: quid tu ipse facturus sis, cum paucis, ijsque fidelibus admodum communica. Quid verò potissimum factu sit, & quod ex omnibus consilium est optimum, apud teipsum solum serua.

67 Vt exercitus integer ac sine vlla perturbatione sit, vel eò exercitum ducito, vbi commeatus rerumque necessariarum abundātia est, aut ipsum commeatum & res necessarias exercitui apportabis.

68 Non per speculatores solum perlustranda via exercitus tui est, sed & tu imperator, si commodè & clàm poteris, tuis ipsius oculis omnia loca peruestigabis: neque vias solùm, sed etiam hostium aduentantium multitudinem & illorum aciem, vt inde tu instructus possis ad tuorum salutem & hostium offensionem omnia excogitare.

69 Formidinem militum ac animorum demissionem ad magnitudinem animi reuocabis, & artibus varijs ac modis illos exsuscitabis, interdum oratione, interdum donis subleuabis, & abiectas illorum mentes ad aliquam tranquillitatem ac strenuitatem eriges.

70 Aliqua etiam sacrorum templorum atque asylorum religio sit, & conseruentur qui ad ea loca profugerunt: neque tu neq; ex tuis quisquam eos qui ad sacra confugerunt violes. Eos autem qui tale aliquid patrant, iusto supplicio coercebis.

71 Ab omni negocio domestico atque iniuria liberam plebem tuam conseruabis, quæcunque in exercitu est, & quæ exautorata est. Satis enim illis est tributum publicum pendere, nullaque alia re premi. Si castellum aliquod, aut porta, aut pons conficiendus sit, vel via aliqua sternenda, aut aliud quid publicum extruendum est, neque publicis ærarij expensis absolui potest, vnusquisque tum ex æquo huic operi inseruiat, nemoque ab hac re excusetur neque amicitia neq; donis, vt ab officio suo absit, sed iusta & certa cum proportione vnusquisque tum diues tum pauper pro viribus suis publicum seruitium præstet.

72 Militum in bello cadentium, atque eorum potissimum qui strenuè se gerunt & pro fide Christiana mortui sunt, corpora honestè sepeliantur, eosque bona atque honesta commendatione mortuos prosequamur. Sed & liberi illorum & coniuges, vni-

70 Καλὸν ἐν παντὶ καιρῷ τιμᾶν καὶ σέβεσθαι τοὺς ἱεροὺς τοῦ Θεοῦ ναοὺς, μάλιστα δὲ καὶ ἐν τῷ ἀσύλους αὐτοὺς διατηρεῖσθαι εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς προσφεύγοντας. διὸ τοῦτο παραφύλαττε, ὦ στρατηγὲ, καὶ μήτε σὺ αὐτὸς, μήτε εἴς τινα ἕτερον καταδέξῃ ἀπὸ θείου ναοῦ ἀποσπᾶσαι τινὰ ἱκέτην καθήμενον, ἕως ἂν τοῦ δικαίου αὐτοῦ ἐπιτύχῃ. τοὺς δέ τι τοιοῦτον τολμῶντας ὡς ἀσεβεῖς κόλαζε, ἵνα μὴ τὰ θεῖα καταφρονῶνται.

71 Ἀγγαρείας ἁπάσης ἰδιωτικῆς καὶ ἀδικίας ἐλεύθερον φύλαττε τὸν ὑπό σε τεταγμένον λαὸν, ὅσοι τοῦ στρατοῦ εἰσὶ, καὶ ὅσοι τῆς λεγομένης ἐξαλωρείας. ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς τελεῖν τούς τε δημοσίους φόρους, καὶ τὰ ἐπικείμενα αὐτοῖς ἀερικὰ, καὶ μηδὲν πλέον καταβαρεῖσθαι. ἐὰν δὲ ἡ καστροκτισία γίνηται, ἢ καραβοποιΐα, ἢ γεφύρας ἀνάκτισις, ἢ ὁδοῦ κατάστασις, ἢ ἀνάγκη τις ἑτέρα τῶν δημοσίων διοικήσεων, καὶ οὐκ ἐπαρκεῖ τὸ κατὰ τόπον δημόσιον διὰ μισθοῦ ταῦτα ἐργάζεσθαι. τότε μετὰ τοῦ δικαίου λόγου καὶ τῆς ἰσότητος ἅπαντες δουλευέτωσαν, καὶ μηδεὶς παρά τινος ἐξκουσσευέσθω, μηδὲ διὰ δώρων, μήτε διὰ φιλίαν τῆς τοιαύτης δουλείας ἀπολιμπανέσθω, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἕκαστος καὶ πλούσιος καὶ πένης τὴν δημοσίαν δουλείαν ἐπιτελείτωσαν.

72 Ἱερά εἰσι τὰ τῶν τελευτώντων ἐν πολέμῳ στρατιωτῶν σώματα, καὶ μάλιστα τῶν ἀριστευσάντων ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν μάχῃ. καὶ ταῦτα χρεὼν ἐκ παντὸς τρόπου τιμᾶν ὁσίως καὶ ταφῆς ἀξιοῦν καὶ μνήμης ἀειμνήστου, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα τούτων καὶ τὰς γαμετὰς καὶ τοὺς

ὅλους οἴκους αὐτῶν δέον τῆς παρὰ σοῦ προνοίας ἀπολαύειν, ὦ στρατηγέ, καὶ ἐπιμελείας καὶ ἀντιλήψεως. οὕτως γὰρ στρατιῶται καὶ εὔψυχοι καὶ πρόθυμοι πρὸς τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους γενήσονται, ἐν ἐκείνοις βλέποντες τί αὐτοῖς συμβήσεται μετὰ τὸ τέλος ἐὰν προθύμως ἀριστεύοντες ἀγωνίζωνται.

73 Παρασκευῆς τῆς ἐν πολέμοις ὀφειλούσης μὴ ἀμέλει, ὦ στρατηγέ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος. ἵνα τοῦ ἔαρος ἐπιγινομένου ἀνυστερήτως καὶ ἀνεμποδίστως τὴν στρατείαν ἐξάγῃς.

74 Ῥήμασι πειθηνίοις ὁμίλει συνεχῶς τῷ πλήθει τῶν στρατιωτῶν, ὥστε ὁμονοεῖν αὐτοὺς ἐν τῷ καιρῷ τῆς μάχης, καὶ φιλικῶς αὐτοὺς διακεῖσθαι ἐπιτήδευε, ἵνα ἡδέως ὑπὲρ ἀλλήλων συναγωνίζωνται.

75 Ὅταν δημοσίως παρατάξῃς σύμμικτον στρατὸν, ἤγουν πεζῶν ὁμοῦ καὶ καβαλλαρίων, τοὺς μὲν πεζοὺς δεκαπλασίονας κατὰ τὸ πάχος, ἤγουν ἐπὶ δέκα τὸ βάθος ποιήσεις τοὺς ὀρδίνους. τοὺς δὲ καβαλλαρίους ἐκτάξεις ὥσπερ κέρατα ἔνθεν κἀκεῖθεν πρὸς τῆς παρατάξεως.

76 Στρατιωτῶν γενναίων δοκιμασία γίνεται, ἐὰν ἀγνοούντων αὐτῶν ἀθρόον κτύπον τινὰ, ἤγουν ἦχον μέγαν ἢ τυμπάνου, ἢ ἑτέρου τινὸς ἐξαισίου, προσφέρῃς ἀπροσδοκήτως. τότε γὰρ τοὺς μὴ καταπλησσομένους, ἀλλ' ἀτρεμοῦντας πρὸς τὸ ἐξαίσιον κτύπον, ἐκλέγου ὡς σταθεροὺς καὶ ἀνδρείους, ἐξ ὧν καὶ ἄρχοντας καταστήσεις.

uersaque familia, tua prouidentia ac præsidio alantur. Ita enim milites alacres atque incitati ad bellica pericula suscipienda erunt, si in illorum excessu è vita cernant, quid postea se ac suis fiat, si se strenuos in bello gesserint.

73 Ea quæ ad bellum pertinent hyeme parabis, vt vere ineunte nulla re defectus aut destitutus prælium inire possis.

74 Oratione blanda ac benigna milites semper appellabis, & exhortaberis vt inter se consentiant, & beneuolo animo toto hoc prælij tempore inter se sint, vt alacrius se mutuò defendant.

75 Vbi publicam aliquam aciem & permistam ex equitatu & peditatu instruis, peditatum ad decem virorum altitudinem per contubernia instrues, equites autem quasi duo cornua hinc atque illinc peditum collocabis.

76 Spectati milites hoc modo explorantur, si imprudentibus illis, sonus quidam ac strepitus vel tympani vel alterius nouæ atque inauditæ rei de improuiso personet. Eos enim qui intrepidi sunt, neque ad hunc sonitum expauescunt, quasi stabiles fortesque eliges, & præfectos ex illis deliges.

77 Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου δεῖ μὲν εὐχὰς πρὸς Θεὸν καταβαλέσθαι, καὶ

77 Initio belli preces Deo adhibendæ sunt, adiutorque inuo-

candus est, vt ne in discrimina aliqua delabantur, aut aliquid quod facto opus sit prætermittant. Nam Deo propitio, manus admouendæ ad res agendas sunt, & quasi instrumēta obedientia, corpora nostra præbenda sunt. Neque enim qui non manet, sed fugit, hostes superabit: neque qui rem non incœptat, fortunatus erit, sed precandum est vt victoriam belli à Deo consequamur, vt armis nostris vtamur, & in pugna adiutorem illum habeamus.

78 Signorum quorundam & portentorum spectra, milites in timorem conijciunt: quæ si contingant, exquires & ipse aliquid, quo possis illorum mentes in contrariam sententiam vertere, & oratione tua aliquò traduces, vt quibus rebus in animi dimissionem inciderunt, ijsdem iterum in alacritatem & spem bonam erigantur.

79 Rumore de victoria iniecto, alacrior ad prælium suscipiendum exercitus erit. Si igitur tali rumore alacritatem militib. attuleris, & fortiter ac strenuè in bellum ingressus fueris, bonam spem habe propitio Deo victoriam affuturam.

80 Scipio autem olim Romanus communibus suffragijs, cùm 18. annorum esset, imperator delectus est. Initio autem magistratus sui iussit omnes lectulos,

σύμμαχον ἐκεῖνον καλεῖν, μὴ μέντοι τῶν προκειμένων ἀγώνων καταμελεῖν, ἢ τῶν ὀφειλομένων πράξεων καταλιγωρεῖν. σὺν Θεῷ γὰρ δεῖ καὶ τὰς χεῖρας βάλλειν, καὶ ὡς ὄργανα παρέχειν ὑπηρετοῦντα. οὔτε γὰρ τοξότης ἐὰν μὴ ῥίψῃ τὸ βέλος εὐστοχήσει ποτέ, οὔτε ὁ μὴ μένων, ἀλλὰ φεύγων, κρατήσει ποτὲ τῶν ἐχθρῶν, οὔτε ὅλως ὁ μὴ πράξεως ἀρξάμενος εὐπραγήσει. ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν δεῖ τὴν νίκην λαβεῖν τοῦ πολέμου παρὰ Θεοῦ, ὁμοῦ δὲ καὶ τὰ ὅπλα κατέχειν, καὶ μαχόμενον σύμμαχον ἐπικαλεῖσθαι τὸ θεῖον.

78 Ὑπό τινος συνηθείας πολλάκις ὁ στρατὸς ἀπὸ συμβόλων ἢ σημείων τινῶν εἰς δειλίαν εἴωθε τρέπεσθαι, ἀλλ' εἴποτε τοῦτο γένηται ἀναζητήσεις αὐτός, καὶ εὑρὼν ἀντιμεταλλάξεις αὐτῶν τὴν διάνοιαν διὰ τῆς ἀγχινοίας μεθερμηνεύων τὰ σύμβολα ὡς ἐνδέχεται. ἵνα δι' ὧν εἰς δειλίαν κατέπεσον διὰ τούτων εἰς θάρσος αὖθις καὶ ἐλπίδας ἀγαθὰς διαναστήσεις.

79 Νίκης φημιζομένης προθυμότερον πρὸς τὰς μάχας τὸ στράτευμα γίνεται. ἐὰν τοίνυν διὰ μὲν τοιαύτης φήμης θάρσος ἐμποιήσῃς τοῖς στρατιώταις, μετ' εὐψυχίας καὶ ἀνδρείας ἐπιμελῶς [struck]ρήσῃς τῆς μάχης, ἔλπιζε σὺν Θεῷ τὴν φημιζομένην νίκην παρέσεσθαι.

80 ποτὲ καιρὸς ὅτε Σκιπίων Ῥωμαίων ᾑρέθη ἀπὸ ψήφου κοινῆς στρατηγός, τὴν ἡλικίαν ὢν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν, στρατηγικῶν ἀπαρχόμενος ἔργων. παρευθὺ δὲ τῆς ἀρχῆς ἐκέλευσεν ἀποπέμπεσθαι τοῦ στρατοῦ κραβάττους καὶ τραπέζας

ζαις καὶ διάφορα ἐκπώματα, καὶ τὰ ἄλλα σκεύη πάντα, πλὴν χύτρας χαλκῆς, καὶ σουβλίου σιδηροῦ, καὶ ποτηρίου, τοῖς ἔχουσι μὲν, ἀργυροῦ. τοῖς δ' ἄλλοις, ξυλίνου. μὴ λούεσθαι δέ τινα, μήτε ἀλείφεσθαι μύρον ἐκέλευσε τὸ οἱονοῦν. ἀριστῶν δὲ ὀρθοὺς ἄπυρον βρῶσιν, δειπνοῦντας δὲ προσφέρεσθαι κρέας ὀπτὸν, ἢ ἑψητὸν, ἀνακλίνεσθαι δὲ ἐπὶ μικρᾶς σκέπης τοὺς ἄρχοντας. καὶ οὕτως τὸν ὅλον χρόνον τῆς αὐτοῦ στρατηγίας διανύσας, περιβόητος ἐν ταῖς στρατηγίαις καὶ ταῖς νίκαις ἐγένετο. ἀπεσείετο δὲ καὶ ἀστρολογίας, καὶ μαντείας, καὶ τὰς ἀπὸ συμβόλων ἢ σημείων δηλώσεις, καὶ ὀρνιθοσκοπίας, καὶ δι' ὀνείρων μαντείας, καὶ τὰς ἄλλας τοιαύτας προγνώσεις τε καὶ κρίσεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τῆς ὀφειλομένης προνοίας τὸν στρατηγὸν ἀναστέλλουσι. τοῦτον οὖν μιμήσῃ, ὦ στρατηγὲ, καὶ αὐτὸς τῆς ὁμοίας δόξης ἐκείνῳ, καὶ τῶν νικητικῶν ἐπιτροπαίων.

81 Τὰ τόξα ὅπλα εἰσὶν εὐπόριστα. ἐν καιρῷ δὲ χρείας μεγάλην ἔχει τὴν ὀφέλειαν. παρακελευόμεθα οὖν σοι διατάξασθαι πᾶσι τοῖς ὑπὸ σὲ καὶ κάστροις καὶ χωρίοις καὶ κωμοπόλεσι καὶ ἁπλῶς ἅπασιν, ὥστε εἰ δυνατὸν ἕκαστον ἄνδρα ἴδιον τόξον ἔχειν. εἰ δὲ μή γε, κατ' οἶκον ἕνα τόξον καὶ σαγίττας μέχρι τεσσαράκοντα, καὶ γυμνάζεσθαι ἐν αὐτοῖς, καὶ εἰς δυσχωρίας, καὶ εἰς ὁμαλοὺς τόπους, καὶ εἰς κλεισούρας, καὶ εἰς δάση. οἱ μὲν γὰρ στρατιῶται ἐν τοῖς πολέμοις

mensas, varia pocula, & reliqua vasa omnia amandari, præter ollam æneam & subulam ferream, & poculum alijs argenteum, alijs ligneum. Vt verò nemo lauaret se, aut vllo oleo inungeret, præcepit: & vt omnes obsonium in prandio incoctum, quod ad ignem nunquam admouebatur, haberent, in cœna autem carnes aut coctas aut elixas, & paruo sub tegmine præfectus recubaret. Itaque vniuersum tempus imperij sui transmittens, victorijs & prudentia imperatoria cumprimis illustris habebatur. Astrologiam autem, & prædictiones rerum, & portentorum præsensiones, & auguria, & insomniorum diuinationes, reliquasque huiusmodi prænotiones & iudicationes, aliaque omnia quæ prouidentiam solertiamque imperatoriam reprimere possent, repudiauit, atque abdicauit. Hunc si imiteris, consimilem gloriam, similia victoriæ trophæa reportabis.

81 Arcus & sagittæ arma sunt parabilia, & vbi vsus requirit magnam afferunt vtilitatem. Præcipimus igitur tibi, vt mandes omnibus tuis qui in castellis, vicubus, & alijs locis sub imperium tuum subiectis habitant, atq; adeo omnibus, vt si fieri possit, vnusquisque vir, sin minus vnaquæque saltem domus arcum habeat & sagittas quadraginta, illisque se exerceant, tum in locis planis atque asperis, tum condensis. Milites enim in bello illis

vtantur: alij autem suis locis, si quando contingat subita aliqua incursio in illos esse. Nam & in saxis præruptis, & in angustijs locorum, & condensis in syluis viri stantes, magna damna hostibus sagittas iaciendo inferent, neque audebunt hostes fortiter illos inuadere. Itaque huiusmodi sæpe loca tuta, & sine aliqua noxa conseruantur, hostibus præ timore sagittarum eò accedere formidantibus.

82 Vbi Deus tibi pugnanti victoriam dederit vt hostes tuos profliges, ne permittas vt milites dissipata & disiecta acie vel arma diripiant, vel apparatum hostium populentur, vt ne conuersi hostes damnum inferant ijs qui insequebantur. Superati enim prælio, ne apparatum quidem proprium retinebimus, victores autem tum nostrum tum hostium arma habebimus.

83 Imperator munera capiens res grauis ac perniciosa ciuitati est: nam & milites attenuati ex eo pauperiores fiunt, & præfecti omnes tum maiores tum minores, hoc malo latius serpente, minus strenui ad res gerendas redduntur.

84 Speculatores elige firmos, celeres, fideles, industrios, existimationis suæ gloriam pecunijs anteponentes. Nam qui tales fuerint, veritatem ad nos referunt. Qui autem leui animo, timidi,

τούτοις χρήσονται, οἱ δὲ λοιποὶ ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις, εἰ ἄρα τύχῃ τῶν ἐχθρῶν αἰφνίδιος ἐπιδρομὴ κατ' αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ κατὰ πετρῶν ἀκροτόμων ἱστάμενοι ἄνδρες καὶ ἐν στενοῖς τόποις καὶ εἰς δάση ὕλης, πολλὴν ἐμποιήσουσι τὴν βλάβην τοῖς ἐχθροῖς τοξεύοντες, καὶ οὐ ταχέως πολλὴν ἐμποιήσουσι τὴν βλάβην τοῖς ἐχθροῖς τοξεύοντες, καὶ οὐ θαρρήσουσιν αὐτοῖς ἀδεῶς ἐπελθεῖν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐντεῦθεν ἀνάλωτα τὰ τοιαῦτα χωρία καὶ ἀβλαβῆ διαφυλαχθήσονται, δεδοικότων τὰς ἐκ τῶν βελῶν πληγὰς τῶν πολεμίων.

82 Ἡνίκα Θεὸς παράσχῃ σοι μαχομένῳ τρέψασθαι τοὺς ἐχθροὺς, μὴ ἐάσῃς τοὺς στρατιώτας λύσαντας τὴν ταγὴν διαρπάζειν, ἢ τὰ ὅπλα, ἢ τὰ σκεύη τῶν πολεμίων, ἵνα μὴ ἀντιστραφέντες βλάβην ποιήσωσι κατὰ τῶν διωκόντων οἱ διωκόμενοι. ἡττηθέντες μὲν γὰρ οὐδὲ τὰ ἴδια σκεύη κερδήσομεν, νικήσαντες δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν πολεμίων ἕξομεν.

83 Στρατηγὸς δωρολήπτης πρᾶγμα δεινὸν καὶ ὀλέθριον τῷ στρατεύματι. δύο γὰρ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν συμβαίνει κακά. καὶ γὰρ καὶ οἱ στρατιῶται λεπτυνόμενοι ἄποροι γίνονται, καὶ οἱ ἄρχοντες ἄνανδροι ἀποχειρίζονται, ἀπὸ τῶν πρώτων ἕως τῶν ἐσχάτων νεμομένου τοῦ τῆς δωροληψίας κακοῦ, ἐξ οὗ στράτευμα κατ' ἐχθρῶν ἀνδραγαθεῖν οὐ δύναται.

84 Τοὺς κατασκόπους ἐπιλέγου στερροὺς, καὶ ὀξεῖς, καὶ πιστοὺς, καὶ σπουδαίους, δόξαν μᾶλλον καὶ τιμὴν ἢ χρήματα ἀγαπῶντας. οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὄντες μηνύουσι τὴν ἀλήθειαν. οἱ δὲ ἐλαφροὶ τὴν γνώ-

γὰρ πολλὴν ἐμποιήσουσι / Vide paragraphi LIX. XXI. ad ἄχρηστον γενήσεται / paragraphi XCVI. nihil legitur in codice Laurentiano

μὴν, καὶ δειλοὶ, καὶ ὅσοι περὶ τὴν κτῆσιν τῶν χρημάτων σπουδάζουσιν, οὐ δύνανται ἀπαγγέλλειν τὴν ἀλήθειαν. διὸ καὶ κινδύνων πολλάκις αἴτιοι καὶ αὐτῷ τῷ στρατηγῷ καὶ τῷ στρατεύματι γίνονται.

85 Ῥᾳδίως οἱ στρατιῶται ἐν ταῖς ἐκστρατείαις διὰ δώρων καὶ ἐλπίδων ἀγαθῶν καλλίονες γίνονται. ἐν δὲ καιρῷ εἰρήνης ἢ διὰ φόβου, ἢ διὰ κολάσεως ἐπὶ τοῖς, ὡς εἰκὸς, ἁμαρτανομένοις γινομένης ἀνορθοῦνται.

86 Ἴσθι ὅτι μᾶλλον κατορθώσεις, ὦ στρατηγὲ, λιμῷ καὶ συχναῖς ἐπιδρομαῖς τὴν τῶν πολεμίων δύναμιν καταλύειν, ἢ τοῖς ὅπλοις αὐτὴν πειρώμενος καταστρέφειν.

87 Ἀσφαλῆ καὶ ἰσχυρὰ καὶ ἀπαθῆ ὄντα τὰ ἡμέτερα κατανοῶν, ἐὰν ἐπ' αὐτοῖς κατάσκοπον κρατήσῃς ἐν πολέμου καιρῷ, μὴ κατάσχῃς τοῦτον, ἀλλ' ἔασον ὡς ἂν ἀπαγγείλας τοῖς πολεμίοις τὰ περὶ τῆς σῆς καταστάσεως καταπλήξῃ τὰ τούτων φρονήματα. ἐὰν δέ τι παρά σοι γινώσκεις ἀσθενὲς, κόλαζε τοῦτον, ἵνα τῶν πολεμίων ἐξείποι τὰ μυστήρια, καὶ τελευταῖον ἢ διάφθειρε, ἢ ἀσφαλῶς ἀλλαχοῦ τοῦτον ἔκπεμπε.

88 Δυνατὰ γίνεσθαι καὶ μεγάλα βουλόμενος, ἐμβράδυνε μικρὸν τῇ βουλῇ ἐρευνῶν τὸ χρήσιμον. ἐπὰν δὲ τὴν πρέπουσαν βεβαιώσῃς γνώμην, ἐπιτέλει ταχέως τὰ βουλευθέντα χωρὶς ἀναβολῆς, μάλιστα ἐν πολέμου καιρῷ. καὶ γὰρ καὶ Ἀλέξανδρόν ποτε τὸν βασιλέα ἐρωτώμενον, πῶς ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα μεγάλα κατώρθωσε πράγματα,

pecuniæ cupidi ſunt, veritatem nobis explicare non poſſunt: Itaque magnarum offenſionum autores ſæpe fiunt tum imperatori, tum vniuerſo exercitui.

85 Facilè milites in expeditionibus, donis ac ſpe bona illuſtriores redduntur: pacis tempore, vel timore vel pœna eorum qui deliquerunt, à nefarijs factis reprimuntur.

86 Scias te imperator fame & frequentibus incurſionibus hoſtes magis læſurum, quàm ſi armis coneris illos opprimere.

87 Si res tuas firmas, robuſtas, & perturbationi minus obnoxias cognoueris, & hoſtium ſpeculatorem aliquem belli tempore ceperis, ne eum apud te retineas, ſed permitte vt ad ſuos redeat, & vniuerſas copias tuas atque apparatum illis oſtendat: ea enim res illorum animos vehementer perturbat: Sin imbecilles tuæ fuerint copiæ, hunc ita coerceas, vt tibi hoſtium ſecreta conſilia enunciet, & ad extremum vel illum trucidabis, vel aliquò aliò ablegabis.

88 Ea quæ geri abs te poſſunt, & magna ſunt, cum prouiſa ac circumſpecta deliberatione, quid maximè ex vſu tuo ſit, ſuſcipias: vbi ſuſceperis, ſine vlla dilatione quæ deliberata ſunt conficias. Nam Alexander aliquando rex, quomodo paucis annis tot tantaſq; res adminiſtraſſet interro-

gatus, respondisse fertur, quia nihil quod hodie faciendum fuit, in proximum diem distulerim.

89 Vbi tibi societate opus est, eam cum exercitu tuo non misces, tumque minimè, si fide ac religione alia sit quàm tu es: sed castra atque itinera illorum à tuis longè separabis, & consilia conatusque aciei tuæ ab illis quantum potes occulta, vt ne si ea cognouerint, vbi inimicitiæ inter vos postea fuerint, ad confligendum tibi habiliores sint. Sed neque maiorem societatem asciscas, quàm tuæ ipsius copiæ sunt, vt ne, quemadmodum antea diximus, vel tibi insidientur, vel locum abs te expugnatum præripiant.

90 Imperator qui pacem affectat, ad bellum se præparet. Si enim volueris facere vt hostes abs te aut dimicationis tempus aut pacem petant, teipsum paratum ad bellum demonstrato: ita enim timidiores reddentur, & pacem amplectentur.

91 Luxum nunquam amabis, tum autem minimè, quando cum exercitu es: communis enim clades ea exercitui & imperatori est.

92 Neque prosperitate rerum elatus sis, neque aduersis rebus deprimaris. Neque enim mollis aut fractus exercitui tuo videri debes, sed constans & grauis, & ad omnem fortunam accipiendam fortis. Nam qui facilè læti-

λέγεται εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν δεόμενον τῇ σήμερον ὑπερθέμην εἰς τὴν αὔριον.

89 Ὅταν χρεία σοι γένηται συμμάχων, οὐ δεῖ σε τούτους μετὰ τοῦ οἰκείου σου μιγνύειν στρατοῦ, μάλιστα ἑτέρας ὑπάρχοντας πίστεως. ἀλλὰ καὶ τὰ ἄπληκτα αὐτῶν καὶ τὰς ὁδοιπορίας ἰδίᾳ καὶ χωρὶς γίνεσθαι παρασκεύαζε, καὶ παντοίως αὐτῶν ἀπόκρυπτε τὰ στρατηγήματα τῆς σῆς παρατάξεως, ἵνα μὴ ταῦτα γινώσκοντες ἐν καιρῷ ἔχθρας εὐμηχανώτεροι γένωνται ἐν ταῖς κατὰ σοῦ πολεμικαῖς συμπλοκαῖς. ἀλλὰ μηδὲ πλείονα στρατὸν ἐπάγου τῶν σῶν δυνάμεων, ἵνα μὴ, καθὼς καὶ ἐν ἄλλοις ἡμῖν εἴρηται, ἢ εὐκόλως παρ᾽ αὐτῶν ἐπιβουλευθῇς, ἢ τῆς σῆς γῆς ἐγκρατεῖς γένωνται.

90 Στρατηγὸς εἰρήνης ἐπιθυμῶν εὐτρεπὴς ἔσω πρὸς τὸν πόλεμον. ἐὰν οὖν βούλει ποιῆσαι τοὺς πολεμίους, καὶ ἀγωνίαν, ἢ εἰρήνην αἰτεῖσθαι παρὰ σοῦ, ἕτοιμον ἀεὶ πρὸς τὸν κατ᾽ αὐτῶν πόλεμον σεαυτὸν ἀποδείκνυε. οὕτως γὰρ δειλιάσωσιν, καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάσονται.

91 Τρυφὴν μηδέποτε φιλήσεις, ὦ στρατηγὲ, μάλιστα ὅτε σὺν τῷ στρατῷ διάγων, κοινὸς ὄλεθρος αὕτη καὶ τῷ στρατηγῷ καὶ τῷ στρατεύματι γίνεται.

92 Οὔτε ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐπαίρεσθαί σε χρεὼν, οὔτε ἐν ταῖς δυσπραγίαις καταπίπτειν. οὐδὲ γὰρ δεῖ σε τοιοῦτον τῷ στρατεύματι φαίνεσθαι, ἀλλὰ σταθερὸν ἀεὶ, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀνεπίγνωστον. τὸ γὰρ ταχέως πρὸς χαρὰν ἐπαίρεσθαι φαινε-

φανερῶς, καὶ πρὸς λύπην πάλιν προδήλως καταπίπτειν, ψυχῆς ἐστὶν μαλακῆς καὶ ἀναξίας στρατηγοῦ.

93 Ὑπερβολὴ παντὸς πράγματος οὐκ ἀποδεκτόν ἐστι, διὸ μήτε λίαν φοβερὸς τοῖς ὑπηκόοις ὑπάρχῃς, ὦ στρατηγὲ, μήτε λίαν ἐπιεικὴς, ἀμφότερα γὰρ ἀκατάλληλα τῷ στρατηγῷ πρὸς τὸ στράτευμα γίνεται. ὁ μὲν γὰρ πολὺς φόβος μῖσος ἀπογεννᾷ, ἡ δὲ πολλὴ ἐπιείκεια καταφρόνησιν ἐργάζεται. ἀρίστη δὲ ἡ τοῦ μέσου διάθεσις, ὥστε σύμμετρόν σε εἶναι πρὸς ἀμφότερα, καὶ μήτε τὰς ἐπεξελεύσεις τῶν ἁμαρτανομένων μετὰ ἀπονοίας ποιεῖσθαι καὶ ἀμέτρου ὀργῆς, μήτε πάλιν παντελῶς ἀφιέναι ἀτιμώρητα, ὥστε εἰς ἀναρχίαν δοκεῖν περιΐστασθαί σου τὴν ἀρχήν.

94 Ἐν πολέμου καιρῷ βουλεύου μὲν ἐν νυκτὶ τὸ πρακτέον, τὰ δὲ δόξαντα τῇ βουλῇ ἐπιτέλει μεθ᾽ ἡμέραν. οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς ὀφείλει καιρὸς εἶναι βουλῆς τε καὶ διαπράξεως.

95 Νικητὴς καὶ φοβερὸς τοῖς πολεμίοις λογισθήσεται ὁ στρατηγὸς, οὐχ᾽ ὁ τῷ λέγειν μόνον καὶ ἐγκαυχᾶσθαι κατ᾽ αὐτῶν δυνατὸς, ἀλλ᾽ ὁ ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ τοὺς λόγους βεβαίους ἀποδεικνύς.

96 Ὅταν ὀλίγον ἔχῃς στράτευμα, τῶν πολεμίων δὲ εἰς πλῆθός ἐστιν, σπεῦδε καταλαβεῖν μικρότερον χωρίον, καὶ στενώτερον, καὶ σύμμετρον τῷ σῷ στρατεύματι. τὸ γὰρ περιττὸν τῶν πολεμίων πλῆθος ἄχρηστον γενήσεται, τοῦ τόπου ἐπιδεχομένου τὸ πλέον.

tia gestit, facilè etiam dolore contrahitur & languidæ mentis effœminatæque hoc magnum argumentum est.

93 Quicquid immoderatum est, haud probandum est. Itaq; neque admodum terribilis subiectis tuis, neque nimis facilis sis: vtraque enim minus apta imperatori in exercitu sunt. Multus enim timor ordium ingenerat, magna facilitas contemptum parit. Moderatio igitur quædam adhibenda est, vt in vtramque partem moderatus sis, neq; supplicia nimis crudeliter atque iracunde inferas, neque rursus omnia soluta atque impunita relinquas, vt ne magna in confusione ac perturbatione rerum exercitus tuus videatur esse.

94 Belli tempore noctu de rebus agendis deliberabimus, interdiu autem deliberata faciemus. Neque enim idem tempus esse debebit consilij & actionis suscipiendæ.

95 Victor terribilis hostibus imperator censebitur, non qui verbo solum aduersus hostes gloriari poterit sed qui re ipsa firmare quod verbis dixit poterit.

96 Si quando paruum habes exercitum, & hostium tuorum copiæ longè plures sunt, minorem angustioremque locum capito, & copijs tuis idoneum. Itaque fiet vt multitudo hostium inutilis fiat, vbi locus multitudinis minus est capax.

97 Inducias & fœdera belli cum hostibus faciens, ne propterea in negligentia aliqua aut socordia sis, sed maioribus custodijs castra aut regionem tuam munias. Si enim fœdera violare hostes voluerint, præter indignationem iramque Dei, perfidiam sibi accersserunt, tu verò vndique munitus &, Dei præsidium habes & fidem conseruas, & honesto in loco apud omnes propterea es. Turpe est enim imperatori dicere, non putaram.

97 Συνθήκας καὶ ἀνοχὰς πολέμου πρὸς τοὺς πολεμίους ποιούμενος, μὴ διὰ ταύτας ἐν ἀμελείᾳ διατελῇς, ἀλλὰ μᾶλλον μείζοσι καὶ ἀκριβεστέραις περιλάμβανε τὰς φυλακαῖς τὸ στρατόπεδον, ἢ τὴν χώραν. ἐὰν γὰρ παρασπονδῆσαι βουληθῶσιν οἱ πολέμιοι, ἐκεῖνοι μὲν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυσμενείας καὶ ἀπειλῆς ἕξουσι τὸ ἄπιστον, σὺ δὲ μετὰ τῆς ἀσφαλείας [illegible]κόμενος ἕξεις τὸ πιστὸν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας. ἀνάξιον γὰρ στρατηγοῦ τὸ λέγειν, τοῦτο οὐ προσεδόκουν.

98 Hoc etiam ad imperatoriam laudem magnopere pertinet, reputare tecum, & experientia certa cognoscere, hostium castra] quanta sint. Hoc fiet, si teipsum exercueris vt cognoscas, quantus vnusquisque locus & qualis sit, quotq; milites, quemadmodum nobis antè descriptum est, capere possit.

98 Καὶ τοῦτο δέ σοι ἀναγκαῖον, ὦ στρατηγὲ, πρὸς στρατηγικὴν τελειότητα, τὸ συλλογίζεσθαι καὶ γινώσκειν ἀκριβῶς ἐκ τῆς πείρας τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον πόσον ἐστίν. τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν προγυμνασάμενος γινώσκῃς πόσος τόπος, καὶ ποῖος πόσους στρατιώτας ἐπιδέχεσθαι δύναται, καὶ ὡς ἐν ἄλλοις ἡμῖν προδιώρισται.

99 Par est autem quemadmodum hostium copias studeas cognoscere, sic & hostibus minus cognitæ tuæ sint. Vbi verò multitudinem copiarum tuarũ clàm hostes esse cupis, militib. præcipies vt densati ambulent: addensatio enim & contractio hebetat hostium oculos, & perfectè numerum tuorum comprehendere non sinit. Contrà autem, si exiguas copias tuas efficere cupis vt plures videantur, rariores inambulent & consistant milites, & ampliorem spatiosioremque lo-

99 Ἄξιον δέ σοι ὥσπερ τὴν εἰρημένην γνῶσιν τῆς τῶν πολεμίων στρατείας ὀφείλεις ἔχειν, οὕτως καὶ τοὺς πολεμίους λανθάνειν τὸ πλῆθος τῶν σῶν στρατευμάτων. ὅταν δὲ βούλῃ μὴ μαθεῖν τοὺς ἐχθροὺς τὸ τῆς σῆς δυνάμεως τὸ πλῆθος, πυκνοὺς περιπατεῖν ἢ ἑστάναι παράγγελλε τοὺς στρατιώτας. ἡ γὰρ συνέχεια καὶ σφίγξις σφάλλειν ποιεῖ τὴν ὅρασιν τῶν πολεμίων, καὶ ἀκριβῶς εἰκάζειν τὸν ἀριθμὸν τῆς σῆς δυνάμεως οὐκ ἐᾷ. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου, εἰ βούλει παραδεῖξαι τὴν σὴν δύναμιν πολλὴν ὀλίγην οὖσαν, ἀραιοτέρους καὶ περιπατεῖν καὶ ἵστασθαι τοὺς στρατιώτας ποιή-

σεις, ὡς ἂν καὶ πλείονα τοῦ συμμέτρου τόπον περιλαμβάνωσιν. ἀμφότερα γὰρ ἐν καιρῷ ἰδίῳ γινόμενα, καὶ χρεία χρήσιμα πρὸς ἀπάτην τῶν ἐχθρῶν εὑρίσκεται.

100 Ἴσης καὶ ὁμοίας οὔσης τῆς τε τῶν πολεμίων παρασκευῆς, καὶ τῆς ἡμετέρας, ὁ κάλλιον παρατασσόμενος στρατηγός, εἴτε σὺ, εἴτε ὁ πολέμιος, μᾶλλον πλεονεκτήσει, περιττὴν ἔχων τῆς δυνάμεως τὴν ἐκ τῶν στρατηγημάτων καὶ τάξεων ἰσχύν.

101 Μὴ πρώτους ἐάσῃς παρά σε τὴν οἰκείαν δύναμιν τοὺς ἐναντίους ἐκτάξαι, ἀλλὰ σπεῦδε πρότερος ἐκείνων τὴν παράταξίν σου διατάξαι. ἐὰν γὰρ πρότερος φθάσῃς παρατάξασθαι, σὺ μὲν ὃ βούλῃ κατ' ἐξουσίαν ὡς ἕτοιμος πράξεις, ὁ δὲ πολέμιος οὐδὲ τοῦ καθοπλισθῆναι τάχα λάβοι καιρὸν τὴν σὴν ταχεῖαν φοβούμενος ἐπέλευσιν.

102 Οὕτως οὖν ἐὰν προεκτάξῃς, καὶ κατὰ τὴν συμβολὴν ἐξ ἑτοίμου τοῖς ἐναντίοις ἐγχειρήσεις ἀσφαλῶς, θάρσος μὲν τῷ σῷ στρατεύματι ἐμποιήσεις, δειλίαν δὲ τοῖς πολεμίοις ἐνθήσεις.

103 Νόμον ἔχε ἀπαράβατον, τὸ πολλὴν ποιεῖσθαι τῶν πληγάτων στρατιωτῶν τὴν πρόνοιαν. ἐὰν γὰρ ἀμελήσῃς αὐτῶν, τοὺς λοιποὺς στρατιώτας ἐθελοκακοῦντας ἐν ταῖς μάχαις καὶ λυπουμένους εὑρήσεις. καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς τραυματισθέντας, καὶ δι' ἐπιμελείας δυναμένους ἀνασωθῆναι, διὰ ῥαθυμίαν ἀπολέσεις.

104 Ὅταν εἰς φυγὴν τρέψῃς τοὺς πολεμίους ἀπέχεσθαι τῆς πραίδας παραγί-

cum quàm multitudo illorum requirit, exigant. Vtraque enim horum si idoneo tempore locoq; fiant, ad decipiendos hostes magnopere valebunt.

100 Si æquales tuæ hostiumque copiæ fuerint, ille melius instruit exercitum imperator, siue tu, siue hostis fuerit, qui plurimis ad bellum consilijs factisque imperatorijs valuerit.

101 Ne patiaris vt hostes suas copias priusquam tu instruant, sed contende vt ante illos tuæ paratæ sint. Si enim prior instruxeris pro arbitratu tuo, iam paratus quiduis suscipias: hostis autem fortasse ne tempus quidem seipsum armandi, iam nunc tuam metuens incursionem, habebit.

102 Si igitur ita te ad confligendum preparaueris, hostes tuos tutò ac idoneè adorieris, & audaciam copijs tuis afferes, & timorem hostibus injicies.

103 Maximæ tibi curæ sint milites sauciati vt seruentur. Si enim eos neglexeris, militum animos à prœlio abhorrentes & deiectos efficies: neque id solum, sed etiam qui diligentia & cura conseruari poterant, negligentia amittes.

104 In fugam iam conuersis hostibus, præcipe militibus vt

Prǽda abstineant, ne dum illi dispersi in præda colligenda occupati sint, hostes illis insidientur atque opprimant: sed milites illos in acie instructi tutò insequantur. Qui ad colligendam prædam instructi sunt milites, in prælio sauciatos colligent & accurabunt, & cadauerum spolia decanis tradant, qui, quemadmodum suprà à nobis præscriptum est, diligenter procurabunt, vt ad supradictum modum æquabiliter tribuantur.

105 Qui sæpius consilia coniectat imperator, is ad bellum & apparatum bellicum maximè idoneus esse videtur.

106 Maximum imperatoris peccatum est, vno prælio omnes copias superandas tradere. Si enim prudenter se aduersum hostes instruxerit, ita exercitum apparabit, vt si quæ offensio ei contingat, vel ordinatè discedat, vel facilè offensionē belli recuperet.

107 Hostes maximè excruciat ordinatè atque æquabiliter acies instructa, quæ sic totum tempus prǽlij permanet. Caput enim omnium in acie est & ad salutem firmissimum, vt milites in bello tum aciem tum interualla locorum conseruent.

108 Solem & ventum & puluerem à tergo tuorum habeas, & ex aduerso faciei hostium: hoc

γέλλε τοῖς στρατιώταις, ἵνα μὴ διὰ ταύτην διασπειρομένους, καὶ ἐν αὐτῇ ἀσχολουμένους, εὑρόντες οἱ πολέμιοι ἐπιβουλεύσωσιν αὐτοῖς, καὶ διαφθείρωσιν. ἀλλ' οἱ μὲν στρατιῶται ἐχέσθωσαν τῆς διώξεως μετὰ ἀσφαλείας, οἱ δὲ ἐπὶ τῇ συλλογῇ τῆς πραίδας τεταγμένοι, οἵτινες καὶ τοὺς τραυματίας στρατιώτας ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ ἀναλέξονται καὶ θεραπεύσουσιν, αὐτοὶ καὶ τῶν τεθνηκότων πολεμίων σκύλα συλλέγοντες, καὶ τοῖς δεκάρχαις παραδιδόντες, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἡμῖν εἴρηται, παραφυλάξουσιν αὐτά, ὥστε διαμερισθῆναι ἐξ ἴσου κατὰ τὸν περὶ αὐτῶν ὁρισθέντα τύπον.

105 Ὑποπτεύων στρατηγὸς συχνότερον τὰ τῶν πολεμίων ἐπιτηδεύματα ἀσφαλής μοι δοκεῖ κατά τε τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἄλλην αὐτοῦ διαγωγὴν ἀναδειχθῆναι.

106 Ἁμάρτημα στρατηγοῦ μέγιστον οἶδα, τὸ μιᾷ μάχῃ φθαρῆναι τὸ πολὺ τοῦ στρατεύματος. ἐὰν γὰρ νουνεχῶς τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ποιήσηται παράταξιν, μὴ μετὰ φρονήσεως περιστρέφεται, κἂν συμβῇ τι πταῖσμα περὶ τὸν ἑαυτοῦ στρατόν, ἢ εὐτάκτως ἀναχωρήσῃ, ἢ ταχέως τὴν ἧτταν ἀνακαλήσεται.

107 Λυπήσει τοὺς πολεμίους ἡ μετ' εὐταξίας καὶ ἁρμοδίας παρά σου γινομένη παράταξις, καὶ οὕτως φυλαττομένη ἐν ὅλῳ τῷ τῆς μάχης καιρῷ. μέγιστον γὰρ ἐν παρατάξει κεφάλαιον, καὶ πρὸς σωτηρίαν βέβαιον, τὸ φυλάττειν τοὺς μαχομένους τήν τε τάξιν αὐτῶν καὶ μεταξὺ διαστήματα.

108 Ἥλιον καὶ ἄνεμον καὶ κονιορτὸν ὄπισθεν μὲν ποίει τοῦ σου στρατεύματος, κατὰ πρόσωπον δὲ τῶν πολεμίων, τοῦτο

γάρ

γὰρ πάνυ συμφέρον εὑρήσεις. οἱ γὰρ πολέμιοι τὴν ὅρασιν συγχεθέντες, ἢ τὴν ἀναπνοὴν ἐπεχόμενοι καὶ κρατούμενοι, ἢ παρὰ τοῦ ἀνέμου τυπτόμενοι, ταχεῖαν σοι παραδώσουσι τὴν νίκην.

109 Θρασὺν ὄντα τὸν πολέμιον, ὦ στρατηγέ, εἰς ἄκαιρον προπέτειαν ἐκκάλει καὶ ματαίας κινήσεις, ἐὰν δὲ ἔστιν δειλὸς ἐν ταχείαις αὐτὸν ἐπελεύσεσι καταπλήττε. δεῖ γάρ σε γινώσκειν τοῦ στρατηγοῦ τῶν πολεμίων τὴν διάθεσιν, καὶ πρὸς ταύτην κεχρῆσθαι τοῖς σοῖς στρατηγήμασιν.

110 Ἱκανὸς ὢν ἐν τῷ λέγειν, ὦ στρατηγέ, καὶ τοὺς δειλιῶντας πολλάκις εἰς μάχην ἀναστήσεις, καὶ τὰς ἐν τοῖς στρατοπέδοις συμφορὰς εὐκόλως παραμυθήσῃ, καὶ τοὺς ἀνδρείους μᾶλλον ἐπιρρώσεις, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν διὰ τῆς σῆς ἔμφρονος δημηγορίας τὸ ὑπήκοον στρατὸν ἀναπλήσεις.

111 Νήφειν ὀφείλεις καὶ λίαν ὑπάρχειν ἐγρήγορος, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων στρατιωτῶν τῶν πολεμικῶν μετέχειν πόνων, ὦ στρατηγέ, ὀλίγου δὲ τοῦ κέρδους. οὕτως γὰρ καὶ τὴν παρὰ πάντων εὔνοιαν μετὰ δόξης κτήσῃ, καὶ φιλούμενος ὑπ' αὐτῶν συναγωνιζομένους σοι προθύμως ἐν τοῖς κινδύνοις ἕξεις.

112 Ὅταν μετὰ νίκην ἣν Θεός σοι παράσχῃ ἐπιζητῇ ὁ πολέμιος εἰρήνην ἐπωφελῆ, μὴ γίνου ἀκαμπής, ἀλλ' ὑπάκουε τούτῳ, καὶ εἰρήνευε, ἐννοῶν τὸ τῶν πολέμων καὶ τῆς τύχης ἄδηλον.

enim in primis vtile eſt: ſiquidem hoſtium oculi vel ſole hebetati, vel ſpiritus puluere obſtructus, vel corpora vento tranſuerberata, facilè tibi victoriam concedent.

109 Temerarium hoſtem tuum ad temeritatem & motus quoſdam inanes euoca: ſin timidus fuerit, continuis incurſionibus & nec opinatis illum adoriaris. Imperatori enim hoſtium natura cognoſcenda eſt, & pro eiusratione conſilia factaque tua omnia inſtitues.

110 Qui ad dicendum inſtructus imperator eſt, timidos multorum animos ad prælium accendit, & calamitatibus acceptis facilè ſuos conſolatur, & ſtrenuos viros magis roborat, & multorum bonorum vniuerſo exercitui autor eſt.

111 Sobrius ſis & vigilans, & omnium militarium laborum perferentior cæteris militibus. A lucri cupiditate abſis: ita enim beneuolentiam & cupiditatem bonam tibi apud omnes comparabis, & cùm ab illis diligeris, prompti ad omnes labores ſuſcipiendos erunt.

112 Vbi victoriam tibi Deus dederit, & hoſtis pacem vtilem exoptat, ne nimis durus ſis, ſed concede hoc illi, & pacem cũ illo facias. Cogitare enim debes ancipitem belli exitum, & quotidianam rerum mutationem atque conuerſionem.

113 Hoc autem quod sæpe commemoraui, in primis memoria teneas. Maiorem te curam prouisionemque armorum facere debere, quàm aliorum quæ ad arma pertinent. Nam commeatus cæteraque necessaria vel ex hostium regionibus suppeditari possunt: sine armis autem, aut etiam ijs deficientibus, hostes profligare non potes.

114 Clamosus & vocalis exercitus, atque ad ouandum idoneus, hostium aciem magnopere perturbabit.

115 Si multitudine arcuum hostes freti sunt, humidius cœlum obseruabis: tum enim languidiores illorum arcus fient. Quòd si tum cum hostibus conflixeris, minus de illorum sagittis laborabis.

116 Qui suis rebus gestis prælucet, non qui generis dignitate commendatur, illustris imperator est: quemadmodum neque aurea hasta vtilis ad bellum, sed ferrea & acuta est.

117 Magna grauitate videberis esse, quando non præsentia solùm rectè gubernas, sed quæ futura etiam sunt prospicis, illaque idoneè administras.

118 A voluptatibus se temperare, omnibus est optimum, imperatori autem præcipuè, bellicis verò temporibus in primis necessarium est.

113 Ὑπομνήσκου ἀεὶ καὶ τῶν πάλαι σοι εἰρημένων παρὰ τῆς ἡμῶν βασιλείας, ὦ στρατηγέ, ὅτι μᾶλλον τὴν ἐπιμέλειάν τε καὶ πρόνοιαν τῶν ὅπλων χρεωστεῖς ποιεῖσθαι, ἤπερ τῶν ἐπιτηδείων περὶ τὰ ὅπλα. οἶδας γὰρ ὅτι τὰ ἐπιτήδεια μὲν οἷον διατροφάς, καὶ τὰ ἄλλα ἀπὸ τῆς χώρας τῶν πολεμίων πορίζεσθαι δυνατόν ἐστιν. ὅπλων δὲ χωρίς, ἢ τούτων ἐπιλειπόντων, τοῖς χρήζουσιν οὐ κρατήσεις τῶν δυσμενῶν.

114 Θαρσαλέως ἀναφωνῆσαν μεγαλόφωνον στράτευμα καὶ ἐπιτήδειον πρὸς ἀλαλαγμοὺς, καταπλήξει πάντως τὴν τῶν πολεμίων.

115 Ἐὰν ἐν πλήθει τόξων οἱ πολέμιοι πεποίθασιν ὑγροτέρους ἀέρας ἐπιτήρει, διὰ τὸ ἁπαλώτερα γίνεσθαι τὰ τόξα. οὕτως γὰρ τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους ποιούμενος συμπλοκὴν εὐκαταφρόνητα αὐτῶν καταστήσεις τὰ βέλη.

116 Ὁ ταῖς οἰκείαις καλλωπιζόμενος πράξεσιν ἐστὶν ἄριστος, ἀλλ' οὐχ ὁ ἀπὸ τοῦ γένους λαμπρός, ὥσπερ οὐδὲ χρυσέα λόγχη χρησίμη πρὸς πόλεμον, ἀλλὰ σιδηρέα καὶ ἄκρως ἠκονημένη.

117 Ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν λογισθήσῃ, ὅταν οὐ τὰ παρόντα μόνον καὶ προσπίπτοντα διοικῇς ὀρθῶς, ὦ στρατηγέ, ἀλλ' ὅταν τοῦ μέλλοντος τὴν δέουσαν ποιήσῃ καὶ φροντίδα καὶ πρόνοιαν.

118 Ἡδονῆς κρατεῖν καὶ ἐν παντὶ καιρῷ ἄριστόν ἐστιν, στρατηγῷ δὲ μάλιστα ἐν καιρῷ πολέμου λίαν ὑπάρχει τοῦτο χρησιμώτατον.

119 Μήτε

119 Μήτι μάχης ἐπικινδύνου καὶ πολλὴν ἐχούσης ἀδηλίαν ἑκουσίως ἀπάρχου, μήδε τοῖς παραβούλως μᾶλλον δ' ἐπιβούλως χρησαμένοις ποτὲ τοῖς πράγμασι καὶ θαυμασθέντας διὰ τύχην, μηδὲ τούτους ζηλοῦν καταδέχου, ἀλλ' ὅταν χρεία γένηται πολέμου. τοὺς μὲν πολεμίους ὑποδέχου μετὰ ἀσφαλείας, τοὺς δ' οἰκείαις ἐπιβολαῖς ὡς ἂν δοκιμάσῃς εἶναί σοι τὸ χρήσιμον καὶ συμφέρον ἑκάστοτε κέχρησο. τύχη μὲν γὰρ ἅπαξ ἐνίκησε καὶ πολλάκις ἔπταισε. στρατηγία δὲ διαφόροις τέχναις κεχρημένη πολλάκις μὲν ἐνίκησε, πρὸς ἅπαξ δ' ἴσως ἔπταισεν.

120 Ὀλέσεις σου τοὺς ὑποχειρίους, ὦ στρατηγέ, ἐὰν ὑπάρχῃς χρημάτων ἐραστής, καὶ οὐ μόνον τοῖς οἰκείοις ὀλέθρους ὑπάρξεις, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις γενήσῃ καταφρόνητος.

121 Νουνεχῶς ἐπίβαλλε τοῖς μετὰ συζητήσεως τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις. ἐν γὰρ τοῖς λοιποῖς πράγμασιν πταίσας τις μετ' ὀλίγον ἴσως τὸ πταῖσμα ἐπανορθώσασθαι δύναται, ἐν δὲ τοῖς κατὰ πόλεμον ἁμαρτήμασιν ἡ βλάβη μένει. οἱ γὰρ τεθνηκότες διεφθάρκσαν.

122 Λογίζου καὶ κατανόει τοῦ ἀπλήκτου τὸ χωρίον, ὦ στρατηγέ, ἐὰν ἐστὶν ὑγιεινὸν καὶ σωτήριον, ἢ νοσερὸν, καὶ τοῖς οἰκείοις πολέμιον, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ἐπιτηδείους χρείας ὕδωρ καὶ ξύλα καὶ χόρτον, ἐὰν πλησίον εἰσίν. εἰ γὰρ πόρρωθεν εἰσίν, δυσχερὴς ἐστὶ καὶ ἐπικίνδυνος ἡ τούτων συγκομιδή, καὶ μάλιστα πολεμίων ἐπικειμένων. καὶ βουνόν δέ τινα δέον

(Marginal notes in manuscript: | ἐυ — In — I+ — φιλοχρήματος ὢν. / πολλοῖς)

119 Neque anceps prælium & multam habens varietatem lubēter inchoa, neq; eos qui temerè vel insidiosè potius rebus suis vsi sunt, & propter fortunam suam in admiratione sunt, imiteris, sed quando bellum futurum est, hostes excipias quam tutissimè poteris: insidijs aduersum eos vtaris, quemadmodum opportunissimum esse iudicaueris. Fortuna si semel vicerit, multas iterum offensiones accipit. Ars imperatoria autem quæ consilio artificioque vtitur, persæpe vincit, rarò aut nunquam expugnatur.

120 Pecuniæ cupidus si fueris, non solùm milites tuos perdes & perniciem ingentem illis afferes, sed hostibus etiam contemptui eris.

121 Circumspectè magnaq; cum industria bellum suscipias. Nam reliquis in rebus si damnum est, recuperari facilè potest: in bello offensio semel accepta perpetuò permanet: mortui enim corrumpuntur.

122 Castrorum loca vtrum ne salubria sint & salutaria, an morbida & infesta, deligenter considerandum est: & num res necessariæ, cuius generis sunt, aqua, lignum, fœnum, propè sint: si enim eminus fuerint, perdifficilis erit comparatio, hostibus præsertim imminentibus. Collemque aliquem propè adesse opor-

tes, quem conſcenſuri ſunt, priuſquàm irruentes hoſtes eum anticipauerint.

123 Si hoſtes immineant, & ſimulaueris te contraria eorum quæ facturus ſis facere, non parum tibi ipſi proderis. Nam ſi videaris interdum vel vallum ducere, vel aliam quampiam munitionem extruere, & tali conatu tuo ad ſimile factum ſuſcipiendum hoſtes impellantur, poteris inſtructus in diſſipatos illos atq; operi intentos ſecurè irruere, vel, ſi id neceſſe eſt, ex locis aſperis difficilibuſque exercitum educere.

124 Quemadmodum bonum luctatorem, ita bonum imperatorem par eſt alia præ ſe ferre, & alijs modis conari hoſtes decipere, & ijs quæ tempori maximè idonea ſunt vti, quibus hoſtes ipſos ſuperare poſſis.

125 Cum victoria & offenſio in incerto ponantur, optimus & prudentiſſimus Imperator habendus eſt, qui in bello & omnibus hoſtium aggreſſionibus, ea quæ ad offenſionem belli & aduerſos caſus ſpectant, præparat, & quaſi ea imminerent, omnia in promptu habet. Nam ſi quid aduerſum contingat, ad illud iam paratus meditatuſque eſt.

126 Cautus imperator non modò quæ veriſimiliter accidere poſſunt, ſed etiam quæ præter opinionem incidunt, proſpicienda & propulſanda iudicat.

παρακεῖσθαι, ἵνα εἰ οὕτω τύχῃ ἐπὶ τοῦτον ἀνέλθῃς, πρὸ τοῦ φθάσαντες καταλάβωσιν αὐτὸν οἱ πολέμιοι.

123 Ἐὰν πολέμιοι παράκεινταί σοι, ὦ στρατηγὲ, καὶ προσποιηθῇς πρὸς αὐτοὺς ἐναντία ὧν ἐλπίζουσιν, οὐ μικρὰ ὠφελήσεις. δόξας γὰρ ἐνίοτε χάρακα πηγνύειν, ἢ ἕτερόν τι κυκλοῦν ὀχύρωμα, καὶ διὰ τοιαύτης δόξης εἰς ὁμοίαν πρᾶξιν τοὺς ἐναντίους παρορμήσας, δυνάσαι συντεταγμένος αὐτὸς διασκεδασμένοις ἐκείνοις εἰς τὰ ἐπιτήδεια συντόμως ἐπιπεσεῖν, ἢ ἐὰν καὶ τοῦτο συμβῇ ἐκ τόπων δυσχερῶν ἀκινδύνως ἀπαγάγῃς τὸ στράτευμα.

124 Ὥσπερ ἀγαθὸν παλαιστὴν, οὕτως δεῖ ἐν ταῖς πράξεσι τὸν στρατηγὸν δεικνύειν μὲν ἕτερα, καὶ διὰ τούτων πειρᾶσθαι τοὺς ἐναντίους ἐξαπατᾶν, κεχρῆσθαι δὲ τοῖς ἁρμόζουσι τῷ καιρῷ, καὶ οἷς τῶν μαχομένων πολεμίων κρατήσεις.

125 Νίκης καὶ ἥττης ἀμφοτέρων ἐν ἀδήλῳ κειμένων, ἄριστος καὶ σοφὸς λογισθήσῃ στρατηγὸς καὶ ἐν πολέμοις καὶ ἐν πάσῃ σου κατ' ἐχθρῶν ἐγχειρήσει, ἐὰν πρὸς δευτέραν τύχην καὶ ἐναντίαν ἔκβασιν ἀποβλέπῃς, καὶ ὡς αὐτῆς παρούσης. εἰ γάρ τι συμβῇ ἐναντίον, ἕτοιμος πρὸς τὴν σωτηρίαν εὑρεθήσῃ.

126 Ἀσφαλὴς στρατηγὸς οὐ μόνον τὰ εἰκότα γίνεσθαι ἐν τοῖς κινδύνοις εὐλαβηθῇ, ἀλλὰ καὶ τὰ παράδοξα λογιζόμενος τὴν περὶ αὐτῶν ποιήσεται πρόνοιαν.

127 Εἰ δέ τις τῶν περί σε ἀρχόντων πολλὰ πράττων ἀνάξια καὶ φαῦλα εὑρεθῇ, μηδὲ περὶ μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων πραγμάτων αὐτῷ καταπιστεύσῃς.

128 Ἴσθι γὰρ ὅτι τοιούτους ὀφείλεις παραβάλλεσθαι ἄρχοντας, οἵτινες τῶν ὑποχειρίων αὐτῶν κρείττονες ἔσονται, φιλοῦσι γὰρ ἀεὶ τὰ φρονήματα τῶν ἀρχομένων συνδιατίθεσθαι τοῖς ἄρχουσι. οὕτως γὰρ ὁ ἀρχαῖος πληρωθήσεται λόγος, μὴ ἐλάφους ἄρχειν λεόντων, ἀλλὰ λέοντας ἐλάφων.

129 Ῥωμαλέον κατασκευάσεις τὸ στράτευμα, ἐὰν τὸν τῆς ἀνοχῆς τοῦ πολέμου καιρὸν εἰς ἄσκησιν καὶ γυμνασίαν τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων ἀφοσιώσῃ. τότε γὰρ ἐν καιρῷ πολεμικῶν ἀγώνων οὐκ ἐπιμελέτην ἀλλ' ἐπίδειξιν τῆς ἀνδραγαθίας παρεξ~~[illegible]~~

130 Ἡ μελέτη σοι τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων ἠρεμοῦντος ~~[illegible]~~ γινέσθω, καὶ μὴ πρότερον εἰς ὕπνον τρέπου πρὶν ἂν κατανοήσῃς τί μὲν ἔδει πραχθῆναι, καὶ τοῦτο παρέλιπες. τί δὲ εἰς τὴν αὔριον πραχθῆναι καλόν, καὶ τούτου ταχέως ἀπάρξῃ.

131 Νομισθήσῃ κοῦφος καὶ εὐκαταφρόνητος τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἐὰν προχείρως πιστεύῃς τοῖς ὑποσχομένοις σοί τι πράξειν. ἐὰν δὲ ἐξετάζων καὶ γυμνάζων τὰ πράγματα φανῇς, αἰδέσεται ἕκαστος τῶν φαύλων τὴν σὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀγχίνοιαν, οὐδέν σοι πρὸς ἀπάτην εἰπεῖν τολμήσει, ἀλλὰ καὶ θαυμάσονταί σου τὴν στερρότητα οἱ ὑποχείριοι, καὶ τῆς ἀληθείας οὐκ ἀστοχήσεις.

127 Si quis ex præfectis tuis in rebus maioribus & grauioribus sæpius hallucinatus fuerit, illi ne minimarum quidem rerum administrationem tutò cōmittes.

128 Tales deliges præfectos, qui subiectis suis præstantiores sint. Solet enim subditorum vulgus semper se ad magistratuum suorum mores accommodare: vetus enim verbum ita verum fiet, non ceruos leonibus imperare, sed leones ceruis.

129 Robustum efficies exercitum, si omne intermissionis belli tempus ad exercitationem & laborem militarem assuefacias: nam belli tempore non studium, sed peritiam militarem demonstrabunt.

130 Dum cubitum is, rerum necessariarum cogitatio animū tuum subeat. Neque prius in somnum te tradas, quàm repetieris animo, quid sit, quod faciendum fuit, & à te tamen prætermissum est: aut quid crastino die agendum sit: & hoc diligenter facias.

131 Contemptui habeberis, si cuiuis promittenti fidem habueris, & surdo deterior esse putaberis. Sin expendas atque exquiras quæ proponuntur, vilis vnusquisq; ac plebeius vir tuam prudentiam ac solertiam veritus, nihil ad dolum loqui audebit: sed & animi tui constantiam subiecti tui admirabuntur.

132 Bellicæ incursiones quæ iudicio susceptæ sunt, bonos exitus habere solent. Temerarij autem & præcipites imperatores, quemadmodum experientia ipsa indicat, magnas sæpe offensiones habent.

133 Si consilia tua clam hostes tuos esse volueris, ne familiaribus quidem multis ea communicabis. Ægrè enim occultatur, quod multorum hominum labijs custodiendum creditur.

134 Vniuscuiusque affectum motumque animi cognoscas, & ad quid vnusquisq; maximè idoneus sit, vt vnumquemq; ordinè instruere possis: horum enim ignoratio confusas atque inæquales facit acies.

135 Imperator bonus ac similiter malus, exemplum subiectis suis rerum gerendarum est. Te igitur cohortamur, vt militibus tuis bonum te exemplum præbeas, tum ad optima te assuefaciens, tum quæ facienda sunt suscipiens, & ijs rebus abstinens, à quibus milites tui omnes abstinere debent.

136 Nobilis res atque in primis vtilis, militaris est scientia: nam sine bello facilè hostes vincit. Hanc igitur omni studio cognoscere oportet. Huius disciplina multæ aggressiones hostium suscipiendæ sunt. Vbi verò hæc nihil efficere amplius potest, tum labore corporis ac dimicatione

132 Ἴσθι ὅτι ἡ μετὰ λογισμοῦ κατὰ πόλεμον ἔφοδος ἀσφάλειαν ἔχει πολλήν. οἱ γὰρ ὀξεῖς καὶ προπετεῖς στρατηγοί, ὡς ἡ πεῖρα ἔδειξεν, πλεῖστα διαμαρτάνουσι.

133 Καλῶς ποιήσεις ὅταν τὰ σὰ βουλεύματα λανθάνειν θέλεις τοὺς πολεμίους, ἐὰν οὐδὲ τοῖς πολλοῖς τῶν οἰκείων ταῦτα θαῤῥήσῃς. δύσκολον γὰρ κρυβῆναι λαθραίαν βουλὴν πολλοῖς χείλεσι πεπιστευμένην.

134 Ὁρμὴν ἑκάστου καὶ κίνησιν καὶ ἄρχοντος καὶ στρατιώτου δεῖ σε γινώσκειν, ὦ στρατηγὲ, καὶ εἰς ὁποίαν ἕκαστος πρᾶξιν ἁρμόδιος ἐστὶν, ἵνα ἕκαστον δεόντως ἐκτάξῃς. ὡς ἔοικε γὰρ, τὸ ἀγνοεῖν ταῦτα ἀνωμάλους ποιεῖται τὰς παρατάξεις.

135 Στρατηγὸς ἀγαθὸς εἰκὼν γίνεται τῶν πρακτέων τοῖς ὑποχειρίοις αὐτοῦ, καὶ ὁ φαῦλος ὁμοίως. σὺ οὖν τῆς ἡμετέρας βασιλείας δεχόμενος τὴν παραίνεσιν, ὦ στρατηγὲ, ἀγαθὴ γενοῦ τοῖς ὑπηκόοις εἰκὼν, καὶ ἄριστα γυμναζόμενος, καὶ ποιῶν ἅπερ δεῖ. ἀπεχόμενος δὲ, ὅσα καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ πάντας τοὺς ὑπό σε τεταγμένους ἀπέχεσθαι χρήσιμον.

130 Ἔνδοξόν τι πρᾶγμα καὶ λίαν ὀνήσιμόν ἐστιν ἡ στρατηγικὴ ἐπιστήμη. καὶ γὰρ ἄνευ μάχης πολλάκις νικᾷ τοὺς πολεμίους. ταύτης οὖν ἐπιμελεῖσθαί σε χρὴ, καὶ διὰ ταύτης τὰς ἐγχειρήσεις ἄνευ πολέμου κατὰ τῶν ἐναντίων ποιεῖσθαι. ὅταν δὲ ἀνάγκη ταύτην μὴ ἐνεργεῖν, τότε διὰ τῆς τῶν σωμάτων ῥώμης παρακινδυ-

νεύ-

τεύχειν ἀναγκαῖον, καὶ μάχῃ πρὸς τοὺς πολεμίους διαγωνίζεσθαι.

137 Νεάζειν ὀφείλει ὁ στρατηγὸς καὶ τῇ ῥώμῃ τοῦ σώματος· διὰ τῆς στρατηγικῆς τέχνης ὀφείλει θαυμάζεσθαι, ἤγουν τῶν ἐπιτηδευμάτων τῆς. ἔθος γάρ ἐστι παλαιόν, ὥστε τοὺς μέλλοντας στρατηγεῖν, οὐ μόνον ἀπὸ ἔθνους καὶ γένους ἕλκειν συγγένειαν ἐν ταῖς νίκαις λαμπρυνομένου, ἀλλὰ καὶ τοῖς πᾶσι πράγμασιν ἄγειν καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος εἶναι τῆς νίκης σημαντικόν.

138 Χρήσιμόν τι στρατήγημα διηγήσομαι, καὶ τοῦτο ὅπερ ἀναγνοὺς ἀνέμα, ἵνα ἐάν ποτε συμβῇ σοι μέλλειν πρὸς πολεμίους πλείονά σου δύναμιν ἔχοντας διαγωνίζεσθαι, καὶ βούλει πρὸς αὐτοὺς μὴ συνάψαι πόλεμον, ἀλλὰ ἀκινδύνως ἐπεξελθεῖν, ἐπιτήρησον ἐὰν παράκειται ποταμός, καὶ τοῦτον ἐπιστρέψας ἐπάγαγε τοῖς πολεμίοις κατὰ τοῦ πεδίου ἐν ᾧ ἡ παράταξις πρόκειται, καὶ οὕτως τὸν μέλλοντα πόλεμον ἀνενέργητον ποιήσεις.

139 Ῥαδίως ἀναστέλλει βουλὴν πολεμίων ὁ στρατηγὸς ἐὰν καὶ αὐτός, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν κρατῇ ὑποχειρίων τινῶν. καὶ οἱ πολέμιοι τῆς γῆς ἠπείρου κρατοῦντες κατὰ τῶν αὐτοῦ νήσων ἢ ἑτέρων παραλίων τόπων ἐκστρατεύειν βουλεύονται. ἐὰν φημίσῃ ὅτι αὐτὸς διὰ τῆς ἠπείρου βούλεται κατ' αὐτῶν στρατεῦσαι, καταπλήξει αὐτούς, καὶ ἀναστελεῖ τῆς κατὰ θάλασσαν ἐγχειρήσεως.

140 Ἴσθι εὐσεβὲς εἶναι πρᾶγμα, ὦ στρατηγέ, καὶ λίαν ἐν ταῖς ἀναγκαίαις καὶ κοιναῖς χρείαις μηδέποτε ἰδίας μιμνή-

periclitandum est, & cum hostibus decertandum.

137 Non modò scientia imperatoria, sed etiam actionibus illius roboreque corporis florere imperator debet. Veteri enim consuetudine, qui imperatores futuri fuerant, non modò genus ducebant ab illis gentibus & familijs, quæ strenuitate & rebus in bello gestis claræ essent, sed omnia alia atque adeo nomen ipsum victoriæ omen habebant.

138 Consilium perutile tibi narrabo, quod olim legeram. Si quando cum hostibus tibi res fuerit longè numero pluribus, neque cum illis propter multitudinem contendere audeas, sed securè discedere vis, obserua si fluuius aliquis vicinus sit, hunc tu aliò transferens in hostes deriuabis, per eum campum vbi conflictatio futura est, atque adeo bellum omne irritum facies.

139 Facilè reprimet hostium consilium imperator, si & ipse tum terra tum mari habeat suo imperio obedientes quosdam: & hostes qui in continente habitant insulas quasdam aut maritima quædam loca oppugnare se velle dicant. Si enim percrebescat te velle illos in continente terra oppugnare, perterrefacies eos, & reprimes à nauali classe instituenda.

140 Pium admodum religiosumque est, communibus in negocijs priuatarum inimicitiarum

recordationem deponere, neque propter priuatam aliquam maleuolentiam, rem communem impedire. Sed in republica procuranda, omnia huiusmodi abijcienda sunt, tum quod ad personas, tum quod ad res pertinet, & solum id quod vtile est, intuendum, atque id agendum est: hoc enim sæpe neglectum, permagnas offensiones attulit.

141 Vbi opus fuerit si artificio vtaris, magnum adiumentum ex eo habebis. Si enim solertia aliqua, quæ futura sunt prouideris, maximè autem ex syderum ortu, hæc que prędixeris bonum omen vobis portendere, in rebus vestris agendis magnopere milites animabuntur, quasi de cœlo bonum aliquod illis portenderetur: quod illi approbantes, animosiores aduersum hostes ferocioresque erunt.

142 Pedites tuos armatos, & aduersum hostium equitatum in plano campestrique loco instructos, ne permittas, quanquam magnas perturbationes sustineant, aciem deserentes fugere: quamdiu enim permanent, aliqua victoriæ spes est: vbi aufugerint, nullus salutis locus reliquus est, dissipatis iam peditibus, & equitibus insequentibus.

143 Quemadmodum vita iucunda expetenda est, sic bellica pericula lubenter à militibus suscipienda sunt: ea enim tranquillam suauemque vitam affe-

σκέσθαι ἔχθρας, μηδὲ δι' ὑπόνοιαν ἐμποδίζεσθαι τὰ δέοντα γίνεσθαι, ἀλλὰ ἐν ταῖς τῶν κοινῶν προνοίαις τὰ τοιαῦτα πάντα κατατίθεσθαι καὶ περὶ προσώπων καὶ περὶ πραγμάτων, καὶ πρὸς μόνον τὸ χρήσιμον ἀποβλέπειν, καὶ τοῦτο πράττειν. ἡ γὰρ τοιαύτη αἰτία παρορωμένη μεγάλας βλάβας πολλάκις ἐποίησεν.

141 Σοφιζόμενος, ὦ στρατηγὲ, χρείας οὕτω καλούσης ὠφελήσεις τὰ μέγιστα. ἐὰν γὰρ διά τινος ἐπινοίας προνοήσῃς τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ μάλιστα ἐπὶ ἀστέρων ἐπιτολῆς, καὶ ταῦτα προείπῃς, ὅτι ἐπ' ἀγαθῇ σημασίᾳ μέλλουσι γίνεσθαι. ὑπὲρ τῶν παρά σου ἐγχειρουμένων πραγμάτων ἐπιρρωσθήσονται οἱ ὑπό σε στρατιῶται, ὥσπερ ἀπὸ οὐρανοῦ ἐπιβολίῳ τινα σημαινούσων αὐτοῖς ἀγαθὰ ὑποδεχόμενοι, καὶ θαρραλέοι ἔσονται κατὰ τῶν πολεμίων.

142 Τοὺς παρά σου ἐν ὁμαλῷ καὶ πεδινῷ τόπῳ ποτὲ παραταττομένους πεζοὺς ἐνόπλους πρὸς καβαλλαρίους ἐχθρῶν μηδέποτε ἐάσῃς, κἂν πολλὴν ἀνάγκην ὑποστῶσι, καταλιπόντας τὴν παράταξιν ἐκφυγεῖν. μενόντων γὰρ αὐτῶν πολλαὶ τοῦ νικᾶν ἐλπίδες, φυγόντων δ' οὐδεμία σωτηρίας ἐλπὶς, πεζῶν διασκορπισθέντων καὶ ὑπὸ καβαλλαρίων διωκομένων.

143 Ὥσπερ τὸ ζῆν ἡδέως ἐπιθυμητὸν, οὕτω καὶ τῶν κατὰ πόλεμον κινδύνων τοὺς στρατιώτας προθύμως ἀπάρχεσθαι χρεὼν ἐστίν. ἐκεῖνοι γάρ εἰσι τοῦ ζῆν ἡδέως αἴτιοι. τότε γὰρ τὰ κατορθώματα

τῶν

τῶν πολέμων ἀληθῶς γινώσκεται, ἡνίκα τῇ καρτερίᾳ τῶν πόνων ἐμμένωσιν. ταῦτα δὲ τὸ ζῆν ἡδέως καὶ εἰρηνεύειν ἀπὸ τῶν πολεμίων πορίζουσι.

144 ἀπονώτερον διὰ ἐφόδων ἀγρεύσεις καὶ κάστρα ποτὲ καὶ χωρία τῶν πολεμίων διὰ μὲν τῆς ξηρᾶς, ἐὰν σχηματίσῃς τοὺς σοὺς στρατιώτας ὁμοίως τοῖς ἐγχωρίοις. διὰ δὲ θαλάσσης, ἐάν ποτε ναυμαχῶν φθάσῃς τὰ πλοῖα τῶν πολεμίων κρατῆσαι, ἢ ἕτερα ὅμοια ἐκείνων κατασκευάσαι, καὶ τούτοις τοὺς σοὺς στρατιώτας ἐμβιβάσαι, καὶ τῇ γῇ τῶν πολεμίων σὺν αὐταῖς καταπλεῦσαι. οὕτως γὰρ ὡς φιλίαις ταῖς ναυσὶ προσέχοντες οἱ ἐναντίοι οὐ φεύξονται, καὶ εὐχερέστερον ἁλωθήσονται.

145 Ὕλην ἀγρυπνίας σοι διηγήσομαι. ἀκριβὴς γὰρ ἂν γένοιτο καὶ πάννυχος παρὰ φυλακή, εἴτε φοσσάτου ὑπὸ βίγλας φυλαττομένου, ἐὰν εἴπῃς, ὅτι μέλλω κατὰ διαφόρους οὓς θέλω καιροὺς ἀνάπτειν λαμπτῆρας εἰς τὸν δεῖνα περίοπτον τόπον, ἵνα καὶ οἱ φύλακες πρὸς ἕκαστον τῶν παρά σου λαμπτήρων ἀνταναέχωσι καὶ δεικνύωσιν ἰδίους λαμπτῆρας. οὕτως γὰρ τὴν ὥραν τῆς σῆς ἀναλάμψεως ἀγνοοῦντες καὶ ἐκδεχόμενοι διὰ παντὸς ἐγρηγορήσουσι, καὶ ἀποσκοπὴν τὰς βίγλας αὐτῶν παρασκευάσουσιν. εἰ δέ τινες ὑστερήσουσι εὐθέως γνωσθήσονται.

146 Τὸ φυλάσσεσθαι τὰς ἐξ ἀπονοίας μάχας τῶν πολεμίων ἐχέφρονός ἐστι στρατηγοῦ. ἡ γὰρ ἀπόνοια τὴν ἀνάγκην ἔχουσαν παροτρύνουσαν θρασυτέρους, καὶ

runt. Tum enim felices belli exitus ſperantur, quando patientes ac tolerantes laborum ſunt: hæc enim nobis iucundam vitam pacemque ſuppeditant.

144 Minore cum labore caſtra locaque hoſtium incurſionibus terra populaberis, ſi milites tuos indigenis illorum locorum ſimiles vt ſint apparaueris. Mari autem, ſi nauale prælium faciens, vel naues hoſtium compares, vel alias naues ijs perſimiles facias, & in ijs milites tuos imponas, & ad terram hoſtium cum illis nauigaueris. Ita fiet, vt ad eas quaſi ad ſociales naues hoſtes accedant, & facilius capiantur.

145 Materiam tibi nunc & quaſi ſiluam pręceptorum oſtendam, quibus accuratè omnia circa te gerantur. Accurata erit nocturna cuſtodia & excubiæ quæ foſſatum defendunt, ſi dixeris, velle te certis & diuerſis temporibus faces accendere in excelſo quodam & conſtituto loco, vt cuſtodes ad vnamquanq; facem tuam, contrà ſuas faces ſuſtollant & demonſtrent: ita enim fiet, vt tempus quo facem oſtenſurus es ignorantes, & aſſiduè expectantes, vigilent, & diligenter excubias ſuas obſeruent. Sin quidam tradent, ſtatim deprehendentur.

146 Deſperatorum hominum pugnas deuitare, prudentis Imperatoris eſt. Deſperatio enim, neceſſitate quadam impellente,

audacissimos fortissimosque milites facit. Desperatio autem est, quando quis salutis locum nullum inueniens, in hostem ruit, & vel vincere cogitat, vel mori. Si castra posueris contra hostes, & ventus illorum castra versus spirat, incendendæ segetes agrorum sunt, vt flamma ad illos perlata, in fugam conijciantur.

147 Quando in regionem hostium incursionem facturus sis, circa lumen insidias diuersas diuersis in locis collocato: ita enim diuersis locis in illos irruens vehementius conturbabis, & dispersos eos facilius capies. Hoc præterea tibi præcipiendum est, vt huiusmodi nec opinatis incursionibus tribulos ferreos noctu circùm conijcies, & pedites tui ligneos soccos vice corij calceorum habeant. Ita fiet, vt si qui ex hostibus pedites aut equites, reijcere tribulos voluerint, facilè prohibeantur, & pedites tui officium suum faciant.

148 Preciosa res est temperantia tum imperatori tum exercitui, stuprum contrà perniciosum & fœdum, captiuarum potissimum. Huius rei testimonium dat Phinees factum, quod in Madianitidem & Zambre suscepit: vnius enim fœminæ captiuæ constupratio, victorem exercitum penè deleuisset, nisi stetisset Phinees, & vtrunque peccatorem transfodisset, & illorum morte Deum

ἀνδρείους τοὺς μαχομένους ποιεῖ. ἀπόνοια δέ ἐστιν, ὅταν τὶς σωτηρίας ἐλπίδα εὑρεῖν μὴ δυνάμενος ἐνστῇ πρὸς τὸν ἐναντίον, ὥστε ἢ νικῆσαι ἢ ἀποθανεῖν. ἐὰν δὲ στρατοπεδεύῃς κατέναντι πολεμίων, καὶ ὁ ἄνεμος ἐστὶ πρὸς αὐτοὺς ἐπερχόμενος, ἔμπρηζε τὸν ἀπὸ γῆς ἀναφυέντα χόρτον ἵνα πρὸς αὐτοὺς ἐπερχόμενον τὸ πῦρ τροπῆς αἴτιον γένηται.

147 Ὅταν μέλλῃς κατὰ χωρίου τινὸς τῶν πολεμίων ἔφοδον ποιεῖσθαι, περὶ τὸ αὖγος ἐγκρύμματα διάφορα ἄλλα ἀλλαχοῦ κατάστησον διὰ τῆς νυκτός. οὕτως γὰρ διαφόρως προσβαλὼν, καὶ πλέον θορυβήσεις, καὶ διεσκορπισμένους ἐπισυνάξεις τοὺς ἁλισκομένους. καὶ τοῦτο δέ σοι προστίθημι, ἵνα ἐν ταῖς τοιαύταις κατὰ χώραν ἀδοκήτοις ἐπελεύσεσι τριβόλους σιδηροῦς νυκτὸς διαρίπτῃς ἐν κύκλῳ, τοὺς δὲ πεζοὺς τοῦ σοῦ στρατεύματος προστάξεις ἤτοι ξύλινα ἴχνη ἀντὶ κασσυμάτων ἔχειν τὰ ὑποδήματα. οὕτως γὰρ ἐάν καί τινες βουληθῶσιν ἢ πεζοὶ, ἢ καβαλλάριοι ἀμύνασθαι τοῖς τριβόλοις ἐμπεσόντες κωλυθήσονται, οἱ δέ σοι πεζοὶ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀνύσουσιν.

148 Κτῆμα τίμιον ἡ σωφροσύνη καὶ στρατηγῷ καὶ στρατεύματι, ὥσπερ ἡ πορνεία ἐναντίον καὶ ὀλέθριον. καὶ μάλιστα ἐν αἰχμαλώτισι γυναιξὶ γινομένη, καὶ μαρτυρεῖ τὸ κατὰ τὸν Φινεὲς εἰς τὴν μαδιανῖτιδα γυναῖκα καὶ τὸν ζαμβρῆ γεγονότα. μιᾶς γὰρ γυναικὸς αἰχμαλώτου πορνεία ὅλον τὸ στρατόπεδον τῶν νενικηκότων μικροῦ διέφθειρεν, εἰ μὴ ἔστη Φινεὲς

καὶ ἐκκεντήσας τοὺς ἁμαρτάνοντας καὶ θανατώσας ἐξιλάσατο. καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

149 Ῥώμην ἐνθήσεις τοῖς στρατιώταις ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, ἐὰν ἐξαναστὰς ἕωθεν ὡς ἀπὸ Θεοῦ σοι ὀφθέντα ὄνειρον ἐπιφημίσῃς, ἢ ὡς ἀπὸ τινος ἁγίας δυνάμεως προτρεπούσης ἐπελθεῖν κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἐπιφανείς σοι πρὸς συμμαχίαν.

150 Ἀπὸ χρημάτων πολλάκις ἄνευ πολέμου κατορθώσεις κατὰ πολεμίων σου νίκην, ὅταν ἑτέρων πολεμίων αὐτοῖς που παρακειμένων τούτους χρήμασι πείσας πολεμεῖν τοῖς σοῖς ἐναντίοις ποιήσεις. ἢ γὰρ ἀλλήλους φθείρουσιν, ἢ τὸ ἓν μέρος ἐπικρατήσει, πολλοὺς ἀρίστους ἀποβαλὼν ἐν τῷ κατὰ τὴν μάχην ἀγῶνι. καὶ γὰρ τῶν ἄμφω πολεμίων οὕτως ἐλασσομένων ὁμοῦ ἀπαθὴς αὐτὸς καὶ ἰσχυρότερος ἐκείνων ἀναδειχθήσῃ.

151 Τοῖς βουλομένοις βιαίως ἐν καιρῷ πολέμου τὴν σὴν παράταξιν διαρρῆξαι καὶ διελθεῖν δίοδον ἑκουσίως παράσχε, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψον, καὶ ὥσπερ φεύγουσι κατὰ νώτου ἐπιθεὶς ῥᾳδίως καταδιώξεις αὐτούς.

152 Ὥστε μὴ φόβον εἰσάγεσθαι εἰς τὸ στρατόπεδον διὰ τοὺς ἀκαίρως λειποτακτοῦντας, ταχέως αὐτοὺς καὶ συντόμως ἀποχωρίσας τῆς παρατάξεως ἐν ἑτέραις χρείαις κατάστησον.

153 Ῥώμη στρατηγοῦ χερσὶ μὲν συμπλεκομένου πολλάκις οὐδὲν μέγα ὠφέλησεν, εἰ μὴ ἄρα μικρὸν ἐν δειλίᾳ στρατοῦ ἐπιρρῶσαι τούτους βουλομένου.

placasset. Itaque cessauit plaga, & habitum est ei ad iustitiam.

149 Alacritatem ad pugnam militibus attuleris, si ipso belli die manè consurgens, insomniū quoddam diuinitus tibi immissum esse dicas, quod te ad inuadendos hostes incitet, & auxilium quoddam ad pugnandum tibi monstret.

150 Pecunia sæpe, sine prælio, victoriam de hostibus reportabis. Vbi alij hostes illis immineant, eos pecunia tua adduces, vt bellum illis inferant: vel enim se mutuò vastabunt, vel altera pars superiores habebit, prælio cum altera dimicans, & multos tamen ex suis amittet. Vtrisque igitur sic imminutis, tu omnium malorum vacuus, illis fortior robustiorque eris.

151 Si qui aciem tuam tempore prælij perrumpere volunt, transitum illis liberum dato, & vbi transierint, à tergo illos quasi fugitiuos adoriaris, & facilè capies eos.

152 Vt nullus timor exercitum tuum peruadat per eos qui aciem deserunt, celeriter illos ex acie tua amoueas, atque ad alios vsus transferas.

153 Robur Imperatoris manus in prælio conserentis nihil aut parum adiuuat, nisi vbi exercitum relanguescentem excitare iterum, & societate periculorum

animare studet. Sin in prælio cadat, magna incommoda vniuerso exercitui afferuntur. Consilia autem & facta imperatoria, si opportunè adhibeantur, maxima præsidia vniuerso exercitui apportant.

154 Magnum numerum & multitudinem militum præ te feres, quado tibi hoc commodum videbitur, iumentis, asinis & bobus vehantur quidam equites: nam hoc in loco perutile est.

155 Vehememter admodum hostium aciem perturbabis, si copias tuas primò pedetentim cum ordinis quadam conseruatione progredi facias: vbi verò intra sagittæ iactum fueris, cum cursu & celeritate ad illos contendas: Ita fiet, vt ab hostium telis & sagittis non lædaris, & securè irruptione facta cum hostibus confligas.

156 Prudentis hoc est imperatoris, si quando, quod sæpe fiet, tonitru magnum fiat, & copiæ ad eius auditum expauescant, quasi malum omen sit, contrà afferre, hostium causa hoc fieri, quos Deus attonitos faciens, nos iubet bono animo in illos impetum facere.

157 Hostes in contemptum adduces, si populares illorum qui in ditione tua sunt, cum in gymnasijs luctantur, inferiores, tuos autem strenuiores effeceris.

διὰ τῆς κοινωνίας τῶν κινδύνων, πρεσβύτος ἢ τὰ μέγιστα ἔβλαψεν. στρατηγίαι δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα, ὅταν σώζηται καὶ διαφυλάττηται ὁ στρατηγός, παρ' αὐτοῦ γινόμενα, μεγάλας ὠφελείας ἐν ταῖς μάχαις ἀποτελοῦσιν.

154 Πλήθους φαντασίαν τοῦ στρατεύματος ποιήσεις εἴγε τοῦτο βουληθῇς ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ὄνοις καὶ τοῖς βουσὶν ἐποχεῖσθαι τινὰς καβαλλαρίους ποιήσῃς. ἐνίοτε γὰρ καὶ τοῦτο ἐπιδεικνύμενον χρήσιμον.

155 Ἱκανῶς καταπλήξεις τοὺς πολεμίους ἐν παρατάξει, ὅταν τοὺς ὁπλίτας τοῦ σοῦ στρατεύματος πρῶτα μὲν κατὰ βῆμα εὐταξίας προσάγῃς, ὅταν δὲ ἔσωθεν σαγιττοβόλου γένωνται, τότε δρομαίως μετ' ὀξύτητος συμπλέκεσθαι ποιήσεις. οὐ γὰρ βλαβήσονται ὑπὸ τῶν τοξευομένων βελῶν, καὶ ἀπαθεῖς προσβαλόντες τρέψουσι τοὺς ἐναντίους.

156 Σοφοῦ στρατηγοῦ ἔργον σοι διηγήσομαι. ποτὲ γὰρ παραταττομένου αὐτοῦ βροντὴ γέγονε βαρεῖα, καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ δὲ ἄσαντος, ὡς ἐπὶ κακῷ αὐτοῖς συμβόλῳ, ἀντεπήνεγκεν εἰπών. οὐ δι' ἡμᾶς ἡ βροντὴ γέγονεν, ἀλλὰ τοὺς πολεμίους ὁ Θεὸς ὡς ἐχθροὺς ἐμβροντήτους ποιήσας κατ' αὐτῶν ἡμᾶς ἐπάγεσθαι κελεύει.

157 Τοὺς πολεμίους εὐκαταφρονήτους ποιήσεις, ἐὰν τοὺς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν παρά σοι ὄντας ἐν ταῖς παλαίστραις τῶν παιγνίων ἐλάττους, τοὺς δὲ σοὺς ὑπερέχειν παρασκευάσῃς.

158 Ὅτε

158 Ὅτε βούλῃ κρύψαι τοὺς ἀνῃρημένους ἐν τῇ μάχῃ τοῦ σοῦ στρατεύματος, ἄγε καὶ τοῦτο συμβαίνῃ ποτὲ, ὡς πολλάκις εἴωθε, μετὰ τὴν λύσιν τῆς μάχης μὴ συμπνεῖν ὁμοῦ τὰ κοντουβέρνια παρακελεύου, ἀλλ᾽ ὡς ἔτυχεν ἕκαστον. οὕτως γὰρ διαγνόντες τοὺς ἀνῃρημένους οὐκ εἰς δειλίαν ἐμπεσοῦνται, ἀλλὰ θαρσήσουσιν.

159 Στρατηγὸς πολεμίων ὥσπερ κεφαλὴ ἐχίδνης οὕτως ἐπὶ τῷ στρατεύματι αὐτοῦ. πᾶσαν οὖν ἐπίνοιαν ποιοῦ, ὥστε αὐτὸν πεσεῖν, ἢ διὰ πλήθους συμπεφραγμένου καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον ὑποδείξω, καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον ὀξέως ἐπιδραμόντος, ἢ διὰ βελῶν εἰς πρὸς ἕνα σκοπὸν κατ᾽ αὐτοῦ βληθέντων, ἢ δι᾽ ἑτέρου τινὸς ἐπιτηδεύματος. καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐχίδνης ἡ κεφαλὴ συντριβεῖσα τὸ λοιπὸν κατέλιπεν ἀνέργητον.

160 Ἐν πολέμου καιρῷ τοὺς φιλάτους καὶ συνήθεις καὶ συγγενεῖς πλησίον συντάττειν ἀλλήλων ἀγαθόν ἐστιν. ἡ γὰρ ἀγάπη συγκινδυνεύειν ἀλλήλοις καὶ ἀριστεύειν κατασκευάζει.

161 Ὑπόνοιαν κατασκευάσεις ἐν τοῖς κατ᾽ ἀλλήλων, ἐὰν τῶν ἐν τοῖς πολεμίοις ὄντων περὶ αὐτοῖς ἐπισήμων τὰ χωρία καταλίπῃς ἀβλαβῆ, δηλονότι κατακαίων τὰ πλησίον χωρία.

162 Στρατὸς μὲν ἔστω σοι ἱκανὸς, ὦ στρατηγὲ, καὶ μόνος αὐτάρκης, ἐπεί τοίγε καὶ τοὺς ἀνικάνους πρὸς χρείας ἐκείνων καὶ δούλων καὶ πλήθους φαντασίαν ὅτε καλέσει καιρὸς συμπαραλαβεῖν χρήσιμόν

158 Vbi occultare à cæteris volueris eos qui ex tuis in prælio interfecti sunt, quamuis hoc post belli exitum fiat, ne permittas contubernia simul cibum capere, sed sparsim & fortuitò, quemadmodum casus tulerit: itaque non in timorem aliquem cadent, sed animo strenuo fortique erunt.

159 Hostium imperator quasi caput viperæ est in exercitu tuo. Omnem igitur diligentiam adhibebis, vt vel multitudine armatorum in illum solum omni impetu ruente, vel telis omnium in eum quasi in scopum iactis, aut alio quopiam conatu molitioneque tua cadat, & è medio tollatur. Nam si caput viperæ semel comminuatur, reliquum corpus inane atque inutile est.

160 Belli tempore familiares, amicos & cognatos, prope inter se collocabis: amor enim mutuus illos ad pericula subeunda animat, & ad res bene gerendas incitat.

161 Suspicionem sui mutuò in hostium aciem inijcies, si nobilissimorum & præstantissimorum virorum agros incolumes esse permittas, cæteris finitimis locis populatis.

162 Exercitus tibi idoneus iustusque sit: qui autem ibi ad bellum idonei non sunt, illi ad seruitutem, ad multitudinem augendam, vbi vsus fueris, asciscendi

sunt, vel iam imminuto exercitu ad integrum numerum explendum recipiendi sunt, vt ad oppugnandos hostes valeant. Vetus enim verbum est, vbi leonina pellis non sufficit, assuenda vulpina est.

163 Si contingat tibi, vbi iam in hostium regione es, tesseram aliquam scribere, in tabellis sine cera quodcunque volueris exarato, deinde cera quod scripsisti tegito, & in cera quiduis fortuitum scribito, in quo nulla suspicio esse possit: ita tesseram tuam occultè quò velis mittes.

164 Consilium quis proditionis instituens, vbi cognosci rem intelligit, & se manifestò teneri, consilia hostium suis indicat, & quemadmodum vitanda sunt consulit: hostes contrà huius insidias ostendunt, facta autem insidijs contraria demonstrant, cui credes magis? Illi certè qui proditor fuit, & indicauit, potius quam sermoni hostium: hic enim quamuis proditor sit, popularis tamen est, & eiusdem nationis, & pecunijs corruptus fuit, quas vel omnino non accepit, vel vbi acceperit iterum reiecit: illi autem natura inimici, & omnino alieni ab illis sunt.

165 Timiditas militum ex pallore & tarditate cognoscitur. Tales igitur occultè ab exercitu separa, & aliquo amanda, vt illinc reportent quæ obliuione relicta sunt: hoc vbi feceris, reliquos milites cohortaberis, vt iam ig-

ἔστιν ἢ ἐλασσούμενον τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ συμμάχων ἀναπληροῦσθαι αὐτὸν ὥστε ἀρκεῖν πρὸς τὸ καταπολεμῆσαι τοὺς ἐναντίους. εἴρηται γὰρ λόγος παλαιός. ὅτι ἔνθα μὴ ἐξαρκεῖ ἡ λεοντὴ προσράπτειν δεῖ τῆς ἀλώπηκος.

164 Ἐὰν συμβῇ σοί ποτε ὑποσύνθημα γράψαι τινὶ ἐν χώρᾳ ὄντι τῶν πολεμίων, ἐν ἀκηρώτοις πινακιδίοις ὃ ἂν βούλῃ καταγράψας ἐπικάλυπτε τῷ κηρῷ τὰ γράμματα, καὶ τότε κατὰ τοῦ κηροῦ γράφε τὰ ἀνύποπτα. οὕτω γὰρ ἀνύσεις ἀπὸ συνθήματος τὴν κρυφαίαν σου δήλωσιν.

164 Βουλὴν ποτέ τις προδοσίας ποιήσας, γνωσθεὶς δὲ, καὶ μᾶλλον ἁλίσκεσθαι, τὴν ἐπιβουλὴν τῶν πολεμίων τοῖς ἰδίοις κατεμήνυσεν, καὶ ὅπως δεῖ ταύτην φυλάξασθαι συνεβούλευσεν. ἐμήνυσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι τούτου μὲν τὴν ἐπιβουλὴν, τὰ δὲ ἔργα ἐναντία τῆς ἐπιβουλῆς. τίνι πιστεύσῃς μᾶλλον; ἢ πάντως τῷ προδότῃ καὶ μηνύσαντι, ἀλλὰ μὴ τοῖς λόγοις τῶν πολεμίων; οὗτος γὰρ εἰ καὶ προδότης, ἀλλὰ καὶ ὁμοδίαιτος πάντοτε, καὶ συγγενὴς, καὶ χρήμασιν ἴσως ὑποφθαρεὶς ἃ λαβεῖν οὐκ ἔφθασεν, ἢ λαβὼν ἠθέτησεν, ἐκεῖνοι δὲ φύσει πολέμιοι, καὶ διὰ πάντων ἀλλότριοι.

165 Ἡ δειλία τῶν στρατιωτῶν ἐκ τοῦ ὄκνου καὶ τῆς ὀχριάσεως δείκνυται. τοὺς οὖν τοιούτους ἀσυμφανῶς χώριζε τοῦ στρατοῦ, καὶ ἀπόστελλε, ὡς δῆθεν κομίσοντας ἃ ἐπιλάθοντο. τοῦτο δὲ ποιήσας παρορμήσῃς λόγοις τοὺς στρατιώτας ὡς τῶν ἀνδρα-

πόδων

πόδων ἐκείνων ἤδη ἀπηλλαγμένων μόνους τῆς ἀνδραγαθίας ἔχεσθαι, καὶ τῶν τῆς νίκης δωρεῶν ἀξιωθῆναι.

166 Στρατιωτῶν δειλίας διάκρισιν καὶ ἑτέρως σοι ὑποδείξω. τοῦ γὰρ στρατοῦ παντὸς ὁμοῦ ὄντος, ἐὰν κινήσῃς σάλπιγγα, ὡς ὅτι οἱ πολέμιοι συμπλέκονται πρὸς μάχην, ταραχῆς γινομένης οἱ μὲν δειλοὶ φεύξονται, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι παρατάξονται.

167 Ἐὰν πρὸς ἀγυμνάστους μάχης πολεμίους παρατάσσῃ καὶ γεγυμνασμένους ἔχῃς στρατιώτας σύ, παραυθὺ τὴν μάχην συνάψεις, ἀλλὰ συντηρεῖν σε δεῖ τὸν χρόνον ἐν τῇ συστάσει, καὶ προεκλύειν τοὺς πολεμίους ὡς ἐπ᾽ ὀλίγον πονεῖν εἰθισμένους, καὶ τότε ἐπιτεθῇς αὐτοῖς. εἰ δὲ πρὸς γυμναστοὺς αὐτὸς ἔχων στρατιώτας, ἐκ τοῦ εὐθέως καὶ παραχρῆμα τὴν μάχην σύμβαλλε. ἡ γὰρ ἀκμὴ τῶν σῶν στρατιωτῶν γενναίως ἀπομαχήσεται πρὸς τοὺς ἐναντίους.

168 Ὑπόνοιαν ἐπιμονῆς ἐν τοιαύτῃ καιροῦ χρείᾳ δείξεις τοῖς πολεμίοις, εἰ ἄρα μέλλεις ὑποχωρῶν ὡς μένων ἐξαπατῆσαι αὐτούς, ἐὰν δένδρα περικόψας, ἢ τούτων μὴ ὄντων ἕτερά τινα ξύλα στήσας ἐνδύσῃς αὐτὰ διὰ σκουταρίων, ὡς μίμημα ἀνδρῶν ἐνόπλων, ἢ, ἐὰν τοιαύτη τύχῃ ἀνάγκη, καὶ ἑτέρων ὅπλων λαμπρῶν. οὕτως γὰρ κρείττονα τῆς τῶν ὅπλων ἀπωλείας τὴν τοῦ στρατοῦ σωτηρίαν ἡγησάμενος διὰ τὴν κατεπείγουσαν ἴσως χρείαν ἀκινδύνως ὑποχωρήσεις.

nauis mancipijs illis aliquò ablegatis, illi ſtrenuè ſe gerant, & præmia digna ſtrenuitatis ſuæ reportent.

166 Timiditatis militum tuorum argumenta alia tibi monſtrabo. Vniuerſo exercitu tuo vnum in locum coacto, ſi tuba perſonueris, quaſi hoſtes immineant, in media hac turba timidi ſtatim fugient, ſtrenui ſe in acie inſtruent.

167 Si cum imperitis ad pugnam hoſtibus tibi dimicatio eſt, ipſe milites habens exercitos, ne ſtatim ſubitò illos adoriaris, ſed obſeruandum tempus ad confligendum eſt, atq; defatigandi hoſtes ſunt, qui parum ad labores aſſuefacti erant. Sin exercitati hoſtes fuerint, tui autem milites belli imperiti, ſubitò & ſine deliberatione confligendum cum hoſtibus eſt: impetus enim illorum ad pugnandum ſtrenuos eos reddet.

168 Opinio quædam tuæ in aliquo loco permanſionis hoſtibus afferetur, ſi diſceſſurus decipias hoſtes quaſi maneres. Arbores cædes, vel ſi ibi arbores non ſunt, alia quædam lingna collocabis, illiſque ſcuta quaſi armatis viris aptabis. * * *
* * * * * * *
Ita fiet, vt virorum tuorum ſalutem antiquiorem armis habens, temporibus neceſſarijs ſic euadere poſſis.

169 Omnem rem quam ſuſceperis, non ſine iuſta cauſa incipere oportet: ſed belli cauſam iuſtam ſemper eſſe oportet, neque iuſtam ſolùm, ſed etiam prudenter ſuſceptam. Tum enim propitius Deus magno præſidio in bello erit, & homines alacriores erunt, qui iuſtam cauſam defendunt, cùm ſciant ſe iniuriæ autores non eſſe, ſed iniurios homines vlciſci.

170 Si iuſtè bellum incœptaueris, exercitum tuum accuratè inſtrues, & copias tuas quamtutiſſimè poteris educes, & aliquid de victoria melius ſperare poteris: quemadmodum gubernator à portu ſoluens omnia quæ facto opus ſunt cùm præſtat, vniuerſum nauigationis ſuæ exitum Deo commendat.

171 Hanc legem tibi ipſi præſcribas, vt in finem motus tui bellici intuearis, atque adeo bellum inchoes. Turpe enim & indecorum eſt bellum initio mouere, deinde rurſum domum exercitum re infecta ſtatim reducere. vnuſquiſque enim temeritatem tuam irridebit, hoſtes aũt inconſideratam ſimplicitatem tuam contemnẽt, non quaſi nolles, ſed quaſi non poſſes cum decoro & prudentia res tuas tractare.

172 Quando copias tuas ad bellum educturus es, oportet liberas & ſolutas à peccato eſſe, &

169 Μάλιστα μὲν μετὰ δικαιοσύνης παντὸς ἔργου ἀπάρχεσθαι χρή. πλέον δὲ τῶν ἄλλων τὰς ἀρχὰς δεῖ τοῦ πολέμου δικαίας εἶναι, καὶ μὴ μόνον δικαίας, ἀλλὰ καὶ φρονίμως προσάγεσθαι τὸν πόλεμον. καὶ γὰρ τότε καὶ Θεὸς συναγωνιεῖται τοῖς στρατεύμασιν εὐμενὴς γινόμενος, καὶ οἱ ἄνθρωποι προθυμότεροι γίνονται τοῦ δικαίου προασπίζοντες, καὶ εἰδότες ὡς οὐκ ἄρχουσιν ἀδικίας, ἀλλὰ ἀμύνονται κατὰ τῶν ἀδικούντων.

170 Ἐπὰν δὲ δικαίως ἀπάρχεσθαι τοῦ πολέμου μέλλῃς, ὦ στρατηγὲ, χρή σε τὴν στρατείαν διασκευάσαι ἀκριβῶς καὶ μετὰ ἀσφαλείας ταύτην ἐξαγαγεῖν. ἐὰν ἀσθενεῖς εἰσὶν αἱ πολεμικαὶ κινήσεις, ὅταν τὸ βάρος ἀναλάβωσι τοῦ πολέμου, ταχὺ θλίβονται καὶ ὑστεροῦσιν. ὅθεν ὥσπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης ἀπὸ λιμένος ἐξαρτίσας τὸ σκάφος, καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα περὶ αὐτὸ ποιήσας, τότε ἐπιτρέπει τῷ Θεῷ τὸ πᾶν τῆς ἐκβάσεως.

171 Νόμον ἐπίθες σεαυτῷ πρὸς τὸ πέρας ἀποβλέπειν τῆς τοῦ πολέμου κινήσεως, καὶ οὕτω ταύτης ἀπάρχεσθαι. φαῦλον γὰρ καὶ σφαλερὸν κίνησιν μὲν ποιήσασθαι πολέμου, αὖθις δὲ ἐπιστραφῆναι τὸ στράτευμα. ἕκαστος μὲν γὰρ καταγελάσεταί σου τῆς προπετείας, οἱ δὲ ἐχθροὶ καταφρονήσουσί σου τῆς ἀσφαλείας, ὡς οὐχὶ μὴ βουλομένου ἀλλ᾽ οὐ δυναμένου δικαίως καὶ πρεπόντως διαθεῖναι τὰ πράγματα.

172 Ἡνίκα δὲ τὰς δυνάμεις ἐξάγειν μέλλεις πρὸς πόλεμον, δεῖ μὲν καθαρὰς αὐτὰς ἐξ ἁμαρτημάτων καὶ φροντίσεις

πίσεις δὲ διὰ τῶν ἱερέων καθαγνίσαι αὐτὰς δι' εὐλογίας, καὶ οὕτως μετὰ θάρσους ἐπὶ τῆς μάχης ἀποκινῆσαι.

173 Σὺν πάσῃ δὲ τάξει καὶ εὐκοσμίᾳ καὶ τῇ κατὰ πόλεμον ἐμπειρίᾳ δεῖ τὸν στρατὸν ὁδοιπορεῖν, κἂν μήπω μέλλῃ συμβαλεῖν, ἀλλὰ διὰ μακρᾶς ὁδοῦ πορεύεσθαι, κἂν πολλῶν ἡμερῶν ἀνύειν μέλλῃ ὁδὸν καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ καὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ. οὕτως γὰρ ἐθισθήσεται τὰ στρατεύματα μένειν ἐν τάξει, καὶ συμφυλάττειν τὰ ἴδια τάγματα, καὶ ἀκολουθεῖν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐξαίφνης γινομένας ἐπιβουλὰς ἐν τῇ πολεμίᾳ μὴ ἐν ἀθρόῳ καιρῷ θορυβεῖσθαι.

174 Ἀσφαλέστερον δὲ τὸ στράτευμα διαβήσεται τὰς προκειμένας ὁδοὺς, ἐὰν διά τινων ὀλίγων προαποστείλας ἐρευνᾷς τὰς ἔμπροσθεν τρίβους, ἤγουν διὰ τῶν καλουμένων τῇ ῥωμαϊκῇ γλώσσῃ μινσουρατόρων καὶ ἀντικινσώρων.

175 Ἐὰν γυμνάσῃς στράτευμα συνεχῶς, ἕξεις αὐτοὺς πρὸς τοὺς πόνους ἑτοίμους, καὶ τὴν τάξιν φυλάττοντας, καὶ ῥωμαλέους τὸ σῶμα. ἡ μὲν γὰρ ἀργία μαλθακὰ καὶ ἀσθενῆ κατασκευάζει τὰ σώματα, καὶ ἀθύμους καὶ ἀνάνδρους, καὶ δειλὰς τὰς ψυχάς. ἡ δὲ γυμνασία καὶ οἱ πόνοι καὶ τὰ σώματα εὔρωστα καὶ τὰς ψυχὰς ἀνδρείας κατασκευάζουσιν. χρεών σε οὖν, ὦ στρατηγέ, πρὸ καιροῦ ὀξέως τὰ τοῦ καιροῦ μελετᾶν ἁρμόδια, καὶ χρήσιμα τότε σκευάζειν, ὅτε οὐ καλ- ἐπείγει τῆς παρατάξεως ἡ ἀνάγκη.

pia iustaque mente Deum colere, atque adeo ad bellum procedere.

153 Cum omni aciei apparatu, ordine, bellica scientia, iter faciat exercitus tuus, quanquam nondum cum hostibus conflicturus, sed solum iter ingressurus, & multorum dierum viam confecturus es, siue in tua, siue in hostili terra fueris: ita enim assuefiet exercitus in acie manere, & locum suum conseruare, & præfectos suos sequi, & ad omnes nec opinatas incursiones hostium paratus esse.

174 Tutius iter faciet exercitus tuus, si paucis quibusdam præmissis viæ explorentur, aut per eos quos Romani mensuratores & anticensores vocant, indagentur.

175 Si exercitum tuum ad laborem assuefacias, paratos & obedientes eos tibi semper habebis, & aciem seruantes, & corpore robustos. Ocium enim languida & infirma facit corpora, timidas effœminatasque mentes reddit: exercitatio autem & labores, copora strenua ac robusta, mentes viriles atque alacres facit. Ante tempus igitur omnia ad res agendas idonea præparentur, vt necessarijs temporibus omnia in promptu sint.

176 Audaces sæpe milites periisse nouimus, quia præfectis suis minus obedientes fuerint. Quare si qui milites sine tuo aut præfectorum suorum imperio vel ad prædandum exeunt, vel ad aciem suam in qua sunt transgredi audent, flagris coerceantur, & puniantur abs te: quasi suæ ipsorum cladis autores esse vellent.

177 Prudens is Imperator est qui omnia consilia factaque imperatoria quæ hostes moliuntur, declinat. Hæc cognoscet ex iis quæ ipse aduersus hostes facere cogitat, hæc prouideat diligenter, ne ab hostibus patiatur. Experientiæ enim singulorum aduersus alios intentatæ, aliorum hominum ingenia ad contraria illis excogitanda incitant.

178 Si quid clam hostes facere volueris, vel castra mouere, vel aliquid aliud gerere, nulli hoc consilium nisi vni alicui ex præfectis credas: talibus enim temporib. permulti sunt, qui remunerandi cupiditate consilia tua hostibus prodituri sunt.

εἰ γὰρ εἰς/ὁια
/ἑαυτοὺς

179 Nullum mihi insomnium videtur esse firmum: persuadendi tamen milites sunt, vt tuis credant insomniis, quæ aliquam victoriæ spem aut opinionem afferre possunt: videbuntur enim quasi oracula à Deo immissa militum animos in hostes impelle-

170 Ἴσμεν πολλάκις τοὺς θρασυτέρους τῶν στρατιωτῶν ἐκ τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσιν ἀπολλυμένους. διὸ τοὺς βουλομένους τοῦ στρατοῦ ἄνευ τῆς σῆς ἢ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν ἐντολῆς ἢ πρὸς πραῖδαν ἀπιέναι, ἢ τῆς τῆς παρατάξεως παρεξέρχεσθαι, κόλαζε τούτους διὰ μαστίγων, καὶ ἀναχαίτιζε τῆς ἀταξίας, ὡς αἰτίους τῆς ἑαυτῶν ἀπωλείας.

177 Σοφὸς ἔσται στρατηγὸς φυλαττόμενος ἀπὸ πάντων τῶν μελλόντων παρὰ τῶν πολεμίων γίνεσθαι στρατηγημάτων. γνώσεται δὲ ταῦτα ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς καταστρατηγεῖν τοὺς ἐχθροὺς μελετᾷ. οἷς γὰρ αὐτὸς γινώσκει τὸ δέον κατὰ τῶν πολεμίων ποιεῖν, τούτοις γνώσεται καί τι χρὴ παρὰ τῶν πολεμίων μὴ παθεῖν. αἱ γὰρ ἴδιαι πρὸς τὸ λυπεῖν ἄλλους ἐμπειρίαι καὶ τὰς τῶν ἐναντίων ἐπινοίας καθ' ἑαυτῶν τεκμαίρονται.

178 Ἐὰν ποτὲ λαθεῖν τοὺς πολεμίους βουληθῇς, εἴτε κίνημα ἀπὸ ἀπλίκτου, εἴτε ἄλλην τινὰ πρᾶξιν, μηδενὶ θαῤῥεῖ ἑτέρῳ πλὴν ἑνί τινι τῶν ἀρχόντων. [illegible] πολλοὺς [illegible]δραμεῖ τὸ βούλευμα, [illegible] ἀπὸ τῶν ἀρχόντων τοῖς ὑποχειρίοις παραδίδοται. οἱ δὲ τοιοῦτοι καιροὶ πολλοὺς εὑρίσκουσι τοὺς δι' ἐλπίδα δώρων προδότας γινομένους τῶν σῶν βουλευμάτων τοῖς πολεμίοις.

179 Βέβαιον μὲν οὐδέν μοι δοκεῖ τῶν ὀνείρων πλάττεσθαι δὲ καὶ πείθειν τοὺς στρατιώτας. ὥστε πιστεύειν τοὺς σοὺς ὀνείρους νίκην ἐπαγγελλομένους, ἐν καιρῷ μάλιστα πολέμου χρήσιμόν ἐστιν καὶ ἀναγκαῖον. δόξαντες γὰρ ὡς ἀπὸ Θεοῦ χρήσιμον τὸ παρά σου ἀφηγουμένον ὄνειρον

θαρ-

θαρσαλέως καὶ ἀνεπιστρόφως ἐπιχειρήσουσι, καὶ τῇ προθυμίᾳ τὴν ἀνδρείαν διπλασιάσουσιν.

180 Ἀπροκάλως ἐπακολουθεῖν τῶν πολεμίων σφαλερὸν ἡγοῦμαι καὶ βλάβης αἴτιον πολλάκις. ἐξεπίτηδες γὰρ τοῦτο ποιοῦντες, ἐνίοτε ἢ δι' ἐγκρυμμάτων, ἢ δι' ὑποστροφῆς, καὶ ἀσυντάκτοις καὶ διεσκεδασμένοις ἐμπίπτοντες τοῖς διώκουσι μεγάλας ποιήσουσι τὰς βλάβας. ὅταν τοίνυν ὑποφευγόντων τῶν ἐχθρῶν διώκειν μέλλῃς, μὴ λύε τὴν τάξιν τῆς παρατάξεως μέχρις ἂν τελείαν λάβῃς πληροφορίαν τῆς τῶν διωκομένων ἀνελπίστου σωτηρίας.

181 Στρατιωτῶν φρονήματα πρὸς δειλίαν καταπεσόντα ἐχέφρων στρατηγὸς δύναται διεγεῖραι διὰ τῆς οἰκείας ὄψεως, θαρσαλέος αὐτοῖς καὶ περιχαρὴς φαινόμενος, καὶ πρὸς τούτοις καὶ τοῖς λόγοις ἀλείφων καὶ πιθανώτερος γινόμενος, ὥστε συσχηματίσαι τῶν στρατιωτῶν τὰ φρονήματα πρὸς τὸ τοῦ στρατηγοῦ φαινόμενον θάρσος.

182 Τάξις οὐ μία ἐστὶ πολέμου, ἀλλὰ πολλαὶ καὶ διάφοροι, καὶ παρὰ τοὺς ὁπλισμοὺς, καὶ παρὰ τοὺς στρατευομένους, καὶ παρὰ τοὺς ἀντιπολεμίους, καὶ παρὰ τοὺς τόπους, καὶ παρὰ τοὺς καιρούς. τούτων δὲ τὰς διαφορὰς, ὦ στρατηγὲ, ἐπὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων μαθήσῃ.
οὐ γὰρ ὡς βούλει παρατάξεις, ἀλλ' ὡς ἀναγκάζῃ ποιήσεις τὴν ἔκταξιν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ὁπλίσεως, καὶ κατὰ πρόσωπον, καὶ ἐκ πλαγίου, καὶ ὄπισθεν, καὶ ὡς ἡ χρεία τῶν πραγμάτων ἀπαιτήσει.

183 Ὅταν πεζικὴν στρατείαν παρα-

re, & fortitudinem corporis alacritate rerum gerendarum exacuere.

180 Hostium conatus inscitè persequi, lubricum valde & periculosum est: sæpe enim hostes dedita opera multa conantur, vel vt insidijs, vel vt reuersionibus, in tuos confusos, dissipatosque irruant, & vehementer admodum te lædant. Vbi igitur fugientes hostes insequeris, ne dissoluas aciem donec perfectè cognoueris hostes de salute sua penitus desperare.

181 Militum animos demissos & in timorem prolapsos prudens imperator suo aspectu hilarabit, & vulto læto, verbis etiam suauibus illorum animos leniet, vt militum animi ad Imperatoris audaciam excitentur.

182 Vna aciei bellicæ forma non est, sed multæ & diuersæ, pro varietate armorum, militum, hostium, locorum, temporum. Horum differentias ex ipsis rebus optimè cognosces. Non enim quemadmodum volueris, sed quemadmodum necessitas postulauerit, aciem instrues atque armabis tum antè tum retro tum ad latus, & quemadmoduw vsus tulerit, sic omnia vel constitues vel commutabis.

183 Vbi pedestrem aciem in-

struxeris, vel grauium, qui scutati sunt, vel leuium, cuius generis sagittarij & funditores sunt, & hostes qui ex aduerso pugnant, vel fundis vel arcubus tela conijciunt, vel scutis maioribus quadratis & oblongis, qui thyrei sunt, aut minoribus seipsos & capita tegant & quasi incrustent, ita fiet vt nihil mali accipiant quotcunque in illos tela conijciuntur.

184 Exercitu hostium lunato, id est, ad semicirculi speciem instructo (nam hæc forma tuta & firma videtur esse, & hostes hinc atque illinc cornua extendens in mediam aciei quasi C literæ cauitatem excipiens circumcludit, & milites vehementius ac robustius ad pugnandum cum illis incitat) si aduersus eum copias tuas apparaueris, in tres partes aduersum duo cornua hostium collocabis: mediam partem non aduersum cauitatem hostium instrues, sed ad subsidium duarum partium pugnantium constitues. Itaque vel illorum lunatus exercitus irritus erit, vel hostis cogetur aciei formam commutare. Sin tu discessum & fugam mediæ partis simulaueris, & hostes ad te insequendum prouocaueris, non modò acies illorum dissoluetur, sed etiam confusè tuam insequetur. Itaque instructus exercitus

τάξης ἢ ὁπλοφόρων ἀνδρῶν τῶν λεγομένων σκουτάτων, ἢ τῶν ψιλῶν, ἤγουν τοξοτῶν καὶ σφενδονιτῶν, ἀντιπολεμοῦντες δὲ αὐτοῖς τινὲς βάλλωσιν κατ' αὐτῶν ἢ ἐγκλάρια, ἢ διὰ σφενδοβόλων καὶ τόξων, δεῖ αὐτοὺς ὑπὸ σκουταρίων τετραγώνων ἐπιμηκῶν τῶν λεγομένων θυρεῶν, ἢ ἑτέρων σκουταρίων μεγάλων κεραμῶσαι ἑαυτοὺς ἄνωθεν, καὶ οὕτως προσβάλλειν. καὶ γὰρ κεραμωθέντες καὶ σκεπόμενοι οὐδὲν πάθωσι κακὸν ὑπὸ τῶν πεμπομένων βελῶν κατ' αὐτῶν.

184 Ἀτάκτως πολεμίων μηνοειδῶς παρατιθεμένων, αὕτη γὰρ ἡ παράταξις δοκεῖ τάξιν ἡμικυκλίου γινομένη ἀσφαλὴς εἶναι καὶ ἄτρεπτος. τοὺς γὰρ ἐμπίπτοντας ἀντιπολεμίους ἐν τῷ τοῦ σίγματος κοιλώματι ἐκ τῶν ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τὰς κεραίας ἁπλοῦντες καὶ περικυκλοῦντες ἐναποκλείουσι, καὶ οὕτως δραστικώτερον κατ' αὐτῶν ἀπομάχονται. πρὸς ταύτην οὖν ἀντιπαρατιθέμενος τὴν μηνοειδῆ τάξιν εἰς τρία μέρη τὴν σὴν παράταξιν διαιρήσεις. καὶ τοῖς μὲν δυσὶ τῷ τε δεξιῷ καὶ τῷ εὐωνύμῳ ποιήσεις τὴν προσβολὴν κατὰ τῶν δύο κεράτων τῶν πολεμίων, τὸ δὲ μέσον μέρος στήσεις μὴ προσβαλὼν τῇ κοιλότητι, ἀλλ' ἐν ὑποβοηθείᾳ τῶν προσβαλόντων δύο μερῶν ἱστάμενον. οὕτως γὰρ ἄπρακτος ὁ ἐν κύκλῳ τῶν πολεμίων στρατὸς ἐναπομείνῃ, ἢ κἀκεῖνος προσβαλὼν τὴν μηνοειδῆ τάξιν διαλύσει. εἰ δὲ πλαστῶς αὐτὸς ὑποχώρησιν τοῦ μέσου μέρους κινήσεις τοὺς ἐναντίους πρὸς δίωξιν, οὐ μόνον λυθήσεται ἡ παράταξις, ἀλλὰ καὶ ἀσυντάκτως διώκουσι τὸ

σὸν

τὸν στράτευμα συντεταγμένον δι' ὑποστροφῆς ἀθρόας ἐπιτεθῆς αὐτοῖς, εὑρεθήσονται πάντως οἱ σε διώκοντες διωκόμενοι παρὰ σοῦ.

tuus reuersione quadam subita & conferta illos adoriens, insequentes te in fugam conijciet.

185 Ἅπασαν μὲν ἐνέδραν, ἤτοι ἔγκρυμμα ἐπερχόμενον τοῖς πολεμίοις, ἰσχυροτέραν τῶν ἄλλων ἐπιβολῶν ποιεῖται τὴν καθ' αὐτῶν ἐπίθεσιν. μάλιστα δὲ ἡ κατὰ νώτου τῶν πολεμίων. τοιαύτην οὖν ποτὲ ποιήσας καὶ αὐτὸς ἐνέδραν, καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἐπιτεθεὶς, δραστικωτέραν καὶ ἐνεργεστέραν αὐτὴν ὄψῃ γινομένην τῶν ἐκ πλαγίου ἐγκρυμμάτων.

185 Insidiæ omnes vehementiores habent impetus quàm cæteræ incursiones: eæ tamen quæ à tergo fiunt, longè vehementissimæ. Nam huiusmodi insidias aliquando si comparaueris, longè meliores efficacioresque videbis esse ijs quæ a latere fiunt.

180 ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀρχόντων τὰ παραγγέλματα πρὸς τὸν στρατὸν δεῖ γίνεσθαι, καὶ τὰ διατάγματα, καὶ τὰ συνθήματα, ἀλλὰ μὴ διὰ τῆς σῆς ἐνδοξότητος, ὦ στρατηγέ. τὸ γὰρ κηρύττειν σε ταῦτα δι' ἑαυτοῦ ἐν ὀξύτητι καιροῦ ἰδιώτου ἐστὶ, καὶ ἀπείρου λίαν τῶν δεόντων. καὶ γὰρ καὶ χρόνος πολὺς ἐν τῷ παραγγέλλειν ἀναλωθήσεται, καὶ θόρυβος ὁμοῦ πάντων ἀλλήλοις ἐρωτώντων. τάχα δὲ καὶ ὁ μὲν προσθήσει τι πλέον τοῦ παραγγέλματος, ὁ δὲ παραλείψει.

186 Mandata, præcepta, tesseræ, ac alia huius generis, per præfectos tuos, & non per te tradenda militibus sunt. Per te enim hoc velle facere, imperiti hominis atq; admodũ insciti esset: nam & tempus multum in præcipiendo consumetur, & magnus tumultus erit militum se mutuò interrogantium, & fortassis in commemorandis illis alius interdum aliquid adijciet, alius detrahet.

187 Γνώρισμα γνησίου στρατηγοῦ καὶ θαυμάζεσθαι ἀξίου τὸ τῆς ἀνάγκης ἐπικειμένης ὀξέως νοεῖν τὰ δέοντα μᾶλλον, ἤπερ τὸ πρὸ τῆς ἀνάγκης περὶ τούτων βουλεύσασθαι. οὐ γὰρ δυνατὸν προβουλεύεσθαι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δέον, ὅσα μέλλει γίνεσθαι ἡ τοῦ πολέμου ἐπικειμένη περίστασις.

187 Boni imperatoris & admiratione digni est, posse potius celeriter aliqua necessitate premente quid maxime opus facto sit deliberare, quàm ante necessitatem contingentem de ea deliberare. Neque enim deliberare ante potest quis de omnibus, quæ belli imminens casus afferre solet.

188 Ὅταν ἐν παρατάξει μάλιστα ἡλίου αὐγάζοντος προσβάλλῃς πρὸ τοῦ συμπλακῆναι τὴν μάχην, κέλευε

188 Quando in acie sole contrà lucente cum hostibus conflicturus es priusquam præ-

lium committatur iube milites sursum arma, nudos gladios, ferrea scuta & illustria, & hastarum cuspides tollere: hæc enim si admodum fulgeant, in aliquam perturbationem hostes conjicient. Quando verò iam manus consertutus es, magno cum clamore vocis & armorum contra hostes contendant, itaque prælium cum hostibus ineant.

189 Multitudine equitum hostibus si inferior fueris, aspera loca & angusta & montosa elige, per quæ loca hostium equi copias vestras persequi nequeant: hoc enim in aduersos casus intuendo considerare diligenter o-oporteb it, quod prudentis imperatoris maximè proprium est.

190 Magis vtile putes esse, vt acies in prælio stet & periclitetur, quàm vt fugiat & exagitetur. Nam dum stat, victoria potius speranda est: dum terga vertit, ne spes quidem vlla reliqua esse potest.

191 Deo tibi victoriam largiente, hostium spolijs, siue equi siue arma sint, aut alia eius generis, milites munerandi sunt, & conuiuiis epulisque accipiendi: ijque qui strenuè se gesserunt, pro dignitate sua prouehendi, & donis cohonestandi sunt: timidi autem & ignaui & aciem deserentes, vel graui pœna coercendi, vel summa cum ignominia repellendi. Atque adeò fractos

τοὺς στρατιώτας ἄνω ἔχειν τὰ ὅπλα καὶ ἀκάλυπτα, ξίφη τε καὶ τὰ σιδηρᾶ σκουτάρια στίλβοντα, καὶ τῶν κονταρίων τὰς λόγχας. οὕτως γὰρ λαμπρὰ παρὰ τοῖς πολεμίοις φαινόμενα κατάπληξιν ποιήσει. ὅταν δὲ εἰς χεῖρας ἤδη συμπλέκεσθαι μέλλῃς μετὰ φωνῆς καὶ δρόμου πατάσσοντας τὰ ὅπλα οὕτω τῇ προσβολῇ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀπάρχεσθαι.

189 ὑπὸ τῶν πολεμίων διὰ πλῆθος αὐτῶν καβαλλαρίων πλεονεκτούμενος τραχέα χωρία ἐκλέγου, καὶ στενὰ, καὶ παρόρια, ἐν οἷς οὐ δυνατὸν τοὺς ἵππους τῶν ἐναντίων διώκειν κατὰ δύναμιν. ὅπερ καὶ προσκοπεῖν σε χρὴ πρὸς δευτέραν τύχην ἀεὶ βλέποντα. τοῦτο γάρ ἐστιν ἐχέφρονος μάλιστα στρατηγοῦ.

190 Συμφέρειν μᾶλλον εἶναι γίνωσκε, τὸ ἐν ταῖς μάχαις ἐνίστασθαι, καὶ κινδυνεύειν ἀνδρείως τὴν παράταξιν μαχομένην, ἢ φυγόντας διώκεσθαι, ἐν γὰρ τῇ ἐνστάσει μᾶλλον τὴν σωτηρίαν ἐλπίζειν χρεὼν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἐχθροῖς τὰ νῶτα διδόντας πιστεύειν τοῦ σώζεσθαι.

191 Τῆς μάχης σὺν Θεῷ τὴν νίκην σοι χαρισαμένης, ὦ στρατηγὲ, δέον σε φιλοφρονεῖσθαι τοὺς στρατιώτας τοῖς τῶν πολεμίων λαφύροις, εἴτε ὅπλα εἰσὶν, εἴτε ἵπποι, εἴτε ἕτερά τινα ἤδη. καὶ εὐωχίας καὶ τραπέζας αὐτοῖς παρασκευάζειν. καὶ τοὺς μὲν ἀνδρείως ἀγωνισαμένους κατ' ἀξίαν προβιβάσαι, καὶ δώροις τιμῆσαι. τοὺς δὲ δειλοὺς καὶ ἀχρήστους ἀναφανέντας, ἢ λειποταξίας πεποιηκότας, τοὺς μὲν κόλαζε δεόντως, τοὺς δὲ ὀνείδιζε μέχρις αἰσχύνης. οὕτως γὰρ καὶ

τοὺς

τοὺς δειλοὺς ἀναῤῥώσῃς καὶ διεγείρῃς, καὶ τοὺς ἀνδρείους εὐτολμοτέρους καὶ εὐθαρσεῖς πρὸς τὰς ἐπιούσας μάχας παρασκευάσῃς.

192 Ὅταν κατὰ πολεμίων τρόπαιον στήσῃς, ὦ στρατηγὲ, τότε κατὰ τοὺς ἤδη παρὰ τῆς βασιλείας τεθέντας νόμους τῶν ὡς εἰκὸς, εὑρισκομένων σκύλων τὸν διαμερισμὸν οὕτως ποιήσῃς, ὥστε τὸ πέμπτον μέρος ἀφορίσῃς τῷ μέρει τοῦ δημοσίου, τὸ δὲ λοιπὸν ἐξ ἴσης μοίρας. οἵ τε ἄρχοντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι μεριζέσθωσαν, ἐπείπερ κοινοὺς καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐν τοῖς κινδύνοις ἀναδέχονται. εἰ δέ τινες εὑρεθῶσιν ἐκ τῶν ἀρχόντων, ἢ τῶν προμάχων τῆς παρατάξεως, ἤ τις ἕτερος τῶν στρατιωτῶν διαφόρως ἀνδρισάμενοι, τότε ἐκ τοῦ εἰρημένου μέρους τοῦ δημοσίου ἄδειαν ἕξεις φιλοτιμεῖσθαι αὐτοὺς ἐφ' ὅσον ἡ χρεία καὶ τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ. κατὰ δὲ τὴν μερίδα τοῦ ἐν τῷ πολέμῳ εὑρισκομένου καὶ οἱ ἐν τῷ τούλδῳ καταλειπόμενοι φύλακες λήψονται.

193 Στρατοῦ συμμίκτου πεζῶν καὶ καβαλλαρίων παράταξις ὁμοία θώρακι ἔοικεν, ἀντὶ μὲν χειρῶν ἔχουσα τοὺς ψιλοὺς, ἤγουν τοξότας καὶ ἀκοντιστὰς καὶ σφενδονήτας. ἀντὶ δὲ ποδῶν τοὺς καβαλλαρίους. ἀντὶ δὲ κεφαλῆς ἐν μέσῳ τῶν χειρῶν σε τὸν στρατηγόν. ἀντὶ δὲ τοῦ ἄλλου σώματος τοὺς ὁπλίτας ἤτοι τοὺς σκουτάτους, τοὺς καὶ τὴν πανοπλίαν φοροῦντας. διὰ τοῦτο ἐν πᾶσι χρεωστεῖς καὶ αὐτὸς προνοεῖν τῆς ἑαυτοῦ ἀσφαλείας καὶ τοῦ στρατοῦ ὥσπερ κεφαλὴ, κἀκεῖνοι τῆς σῆς φυλακῆς καὶ σωτηρίας.

animo atque debilitatos eriges & excitabis, fortes autem & strenuos ad subeunda pericula animabis.

192 Quando de hostibus trophеum collocas, ex legibus nostris spolia ad hunc modum distribues. Quintam partem pro communi ærario separabis: reliquæ quatuor partes inter præfectos & subiectos, quoniam æquales labores in bello ceperunt, ex æquo diuidantur. Quòd si quidam ex præfectis aut præstitibus, aut alius quis ex militibus strenuè præter cæteros se gesserit in prælio, tum ex hac parte quæ communi ærario tribuitur, securè illi aliquod munus defer, quod iustum tibi æquumque videbitur. Similem etiam qui ad impedimenta custodienda separati sunt portionem habeant, ac illi qui in reliqua militia fuerunt.

193 Exercitus ex equitatu & peditatu mistus corpori similis est, qui manuum vice habet leues, id est, sagittarios, iaculatores, & funditores. Pedum instar, equites. Capitis autem te, qui præcipuus ex omnibus es. Reliquorum membrorum instar, graues, id est, scutatos, qui integram armaturam gestant. Itaq; tu, quasi caput, magnam curam habere debes, tum tui ipsius, tum totius etiam corporis: illique similiter tum tui, tum sui ipsorum quoque curam gerant.

194 Vtile autem hoc in primis in bello est, si exercitum magnum certis de causis minorem videri cupis, vt contubernia inter se iungas, & in vnam Camardam, quam vocant, duo contubernia conferas, & arma propè inter se poni iubeas. Quando paruum habes exercitum, vnum contubernium in duo diuides, aut etiam plura, si ita vsus ferat, atque adeo maior numerus esse videberis, vt ne propter paucitatem contemptui hostibus sis. Celeriter autem ab vno loco in alium castra mouebis, vt hostium vim ita cognoscens cum illis prælio dimices.

195 Fictis & simulatis irruptionibus milites assuefacti, facilius & strenuius veras sustinebunt: vt presidij parte altera contra alteram dedita à nobis opera constituta, aut proditione, insidijs, clamoribus, strepitu, transfugis, incursionibus, & alijs huiusmodi simulatis & fictis exercitati, à veris certaminibus, si quando incidant, non abhorrebunt.

196 Naualis classis hoc memorabile consilium putari debet. Quando ad loca arenosa & minimè portuosa classem tuam naualis prælij tempore applicaturus es, saccos multos arena complebis, & funibus eos quot satis esse videbuntur ex vnaquaque triremi propendere faciens, quasi ferreę anchorę essent, & vbi hunc quasi portum tibi confeceris, ex eo loco noctu progressus,

194 Καὶ ταῦτα δὲ χρειώδη ἐν καιρῷ αὐτῶν. ὥστε ἐὰν στρατὸν ἔχων πλείονα βούλῃ αὐτὸν διά τινα χρείαν ὀλίγον ὑποδεῖξαι τοῖς πολεμίοις, κοινοποιήσῃς τὰ κοντουβέρνια, καὶ εἰς μίαν καμάρδαν λεγομένην τὰ δύο ποιήσεις ἀναπαύεσθαι, καὶ τὰ ὅπλα ἐπάλληλα θεῖναι κελεύσεις. ὅταν δὲ ὀλίγον ἔχῃς στρατὸν, τὸ ἓν κοντουβέρνιον διαμερίσεις εἰς δύο ἢ καὶ πλείονα κατὰ στρατιώτην, καὶ οὕτως πλείονα φανεῖται, ἵνα μὴ διὰ τὴν ὀλιγότητα καταφρονηθεὶς, ταχέως δὲ τοῦ ἀπλήκτου μεταστὰς, εἰς ἕτερον ἀπελεύσῃ. καὶ οὕτως τοὺς πολεμίους καταμαθὼν τὸν πόλεμον συνάψῃς.

195 Ἀπὸ τῶν πεπλασμένων γινομένων καὶ αὐτῶν προσβολῶν οἱ στρατιῶται ἐθιζόμενοι ἀκατάπληκτοι γίνονται πρὸς τὰ ἀληθῆ, οἷον ψευδοβοηθείας μέρους τινὸς ἐπελθούσης κατὰ ἑτέρου πάλιν ψευδοπροδοσίας, ἢ ψευδοεγκρύμματα, ἢ ψευδοκτύπων καὶ ἤχων ἢ ψευδοφόδων. οὕτως γὰρ ἐθισθήσονται, καὶ οὐκ ἐκπλαγήσονται ἐξαίφνης τούτων καὶ ἀληθῶς γινομένων.

196 Ἱστορήσω σοι καὶ ναυτικοῦ στόλου στρατήγημα. ὅταν γὰρ εἰς ἀλιμένους καὶ ψαμμώδεις τόπους τὴν ἀπόβασιν μέλλῃς ἐν καιρῷ ναυτικῆς στρατηγίας, εἰ οὕτω τύχοι, ποιήσασθαι, σάκκους πολλοὺς πληρώσας ἄμμου, καὶ τοῖς σχοινίοις προσδήσας ἀπὸ ἑκάστου δρόμωνος ἐκκρεμάσεις τοὺς ἑρκοῦντας οἱονεὶ σιδηρᾶς ἀγκύρας, καὶ οὕτως τὸν λεγόμενον πελαγολιμένα ποιήσας εὐκόλως κατὰ τῶν τόπων νυκ-

νυκτὸς ἐξελθὼν τὴν προτεταγμένην σοι καταδρομὴν ποιήσεις.

197 Τόπους ἀνύδρους μέλλων διαβαίνειν, ὕδωρ μὲν ὅσον δυνατὸν ἐπιφέρου. νύκτωρ δὲ ποιοῦ τὴν ὁδοιπορίαν ἀπὸ ἑσπέρας ἕως πρωῒ, τὴν δὲ ἡμέραν καθεύδειν προτρέπου ἀντὶ τῆς νυκτός. οὕτως γὰρ ἧττον διψήσουσι τὰ ζῶα, καὶ αὐταρκής σοι γενήσεται ἡ τοῦ ὕδατος χρεία.

198 Οἰωνιστικοῖς λόγοις ποτὲ προσεῖχεν ὁ στρατὸς καὶ σημείοις. πταρμοῦ δὲ γενομένου παρά τινος ἠθύμουν οἱ στρατιῶται ὡς ἐπὶ χαλεπῷ οἰωνίσματι, εἶτα εἶπεν ὁ στρατηγὸς, οὐ θαυμαστὸν εἰ τοσούτων παρεστώτων εἷς ἔπταρεν. καὶ τούτου λεχθέντος, γέλως ἐγένετο. ἔστι δὲ ὁ γέλως σωτηρίας σημαντικός. καὶ οὕτως ἐχέφρων στρατηγὸς τὸ οἰώνισμα ἐναλλάξας θαῤῥεῖν τοὺς στρατιώτας παρεσκεύασεν.

199 Ὅρα σοι ἵνα ἐὰν ἐν ἡμέρᾳ τινὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἢ μηνὸς γέγονε νίκη, μέλλεις δὲ πρὸς πόλεμον συμβάλλειν, εἴγε δυνατόν σοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ αὖθις τῆς μάχης ἀπάρξασθαι ἐπιτήδευσον, ὥστε εὐθαρσεῖς εἶναι τοὺς στρατιώτας καὶ μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος, ὡς καὶ αὐτὴν ἑορτὴν τῆς νίκης καὶ αὖθις δυναμένους ἔχειν τοὺς προσβαλόντας τὴν θείαν βοήθειαν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τόπου ἐν ᾧ νενίκηκας ποτέ.

200 Θροείτω δέ σε μηδὲν ὃ μέλλω λέγειν. ὅτι στρατηγὸς ἀληθὴς καὶ ἄριστος τότε γινώσκεται, ὅταν μὴ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ἴδιον συμφέρον ἐργάζηται μόνον ἀλλὰ καὶ τὰ

constitutam incursionem facere poteris.

197 Loca sicca atque arida transiturus, aquam quantam potes tecum perfer: noctuque à vespera ad mane iter facito: diem autem totum somno requietique dato: ita fiet, vt minus iumenta sitiant, & satis idonea tibi aquæ copia sit.

198 Auspicijs exercitus olim cæterisque huiusmodi diuinationibus animum & fidem adhibebat: sternutante autem quodam, milites statim demisso animo erant; quasi malo omine quodam obiecto. quod imperator animaduertens. Minimè mirum, inquit, est, si ex tot circumstantibus vnus sternutet. Hoc dictum cum risu omnes exceperunt. Risus autem victoriæ signum est. Itaque prudens imperator hoc omen conuertens, militum animos magnopere excitauit.

199 Vide num quo die anni aut mensis victoriam aliquam reportasti, & eodem die iterum, si ita vsus ferat, bellum suscipias, vt alacriores milites sint, & meliore cum spe prælium ineant, & putent Deo propitio hostes eodem die se in fugam iterum versuros. Et de loco in quo quis vicit, similiter statuendum est.

200 Nihil te quod nunc dico perturbet. Verus & strenuus Imperator cognoscitur, quando non quod in rem suam est quærit, sed

quod ex vsu publico militum est illud spectat: nã cum salute publica suam quoque salutem procurat. Vbi enim pastor gregi suo diligenter prospicit, is compendium ex eo habet: sin gregẽ neglegit, non modò verus pastor non habebitur, sed grege neglecto damnum sibi ipse accersit.

201 Si hostibus classis fuerit, tu cum copijs tuis instructus lunatam classem appares, & paululum retrocedere in medio videaris: id enim non omnino ad fugiendum, sed post fugam ad pugnandum potius valet. & paratas habebis naues, vt rursum proratim, si id necessitas postulet, illos inuadas. Neque enim audebunt in cauitatem loci ingredi, nimirum id timentes ne circuncludantur ab hostibus.

202 Victoria tibi à Deo concessa, ne statim turbulentè & confusè illos insequaris, sed inter insequẽdum ne conuersi te rursus adoriantur prouidebis. Nam effusa & intemperans insectatio, opportunos ad offensionem facit eos qui insequuntur.

203 Circumspectè loca angusta transibis. Quòd si ab hostibus discesseris, robustos ac strenuos milites à tergo in extremo agmine, quàm *οὐραγίαν* vocant, collocabis, vt incursantes hostes possint repellere: & nemo in anteriorem partem fugiat, vbi tu instructus eris. Itaque vtrinque

κοινὰ καὶ συμφέροντα τοῖς ὑποχειρίοις πραγματεύεται. οὕτως γὰρ μετὰ τοῦ κοινῇ συμφέροντος καὶ τοῦ ἰδίου τεύξεται. ὅταν γὰρ ὁ ποιμὴν τῆς ποίμνης ἐπιμελεῖται, τῆς ἑαυτοῦ ὠφελείας παραίτιος γίνεται. εἰ δὲ ταύτης καταμελήσοι, οὐ μόνον ποιμὴν ἀληθὴς οὐ λογίζεται, ἀλλὰ καὶ τὴν ποίμνην ζημιούμενος τῆς ἐξ αὐτῆς ὠφελείας στερηθήσεται.

201 Πολεμίου ποτὲ ναυτικοῦ στόλου μετὰ οἰκείας δυνάμεως ναυτικῆς ὑποχωρῶν στρατηγὸς μηνοειδῆ παράταξιν ποιούμενος ὑποστρεφέτω πλέων κατὰ πρύμναν, καὶ οὕτως ἀποχωρίζεσθαι τῶν πολεμίων βουλευέσθω. καὶ γὰρ οὐ φεύγων ἀλλὰ φυγομαχῶν ἑτοίμους ἕξει τὰς ναῦς, καὶ αὖθις ἐπελθεῖν τοῖς πολεμίοις κατὰ πρῶραν. εἴγε καὶ τούτου χρεία γένηται, τὰς πρώρας ἔχων πρὸς αὐτούς. καὶ γὰρ οὐδὲ θαρρήσουσιν ἐν τῷ κοιλώματι εἰσελθεῖν τὴν κύκλωσιν ὑφορώμενοι.

202 Τῆς νίκης σοι παρὰ Θεοῦ διδομένης, μὴ σφαλερῶς καὶ ἀκρατῶς δίωκε τοὺς πολεμίους. ἀλλὰ φυλάσσου τὰς ὑποστροφὰς αὐτῶν. ἡ γὰρ ἀκρατὴς δίωξις διαλύουσα τὴν τάξιν εὐεπιβουλεύτους ποιήσει τοὺς διώκοντας.

203 Νουνεχῶς διέρχου διὰ στενῶν τόπων, καὶ μάλιστα, ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς πολεμίας τοὺς εὐρώστους καὶ ῥωμαλέους τῶν στρατιωτῶν ὄπισθεν ἐν τῇ οὐραγίᾳ τάσσε, ἵνα καὶ τοὺς ἐπερχομένους πολεμίους ἀμύνωνται ὄπισθεν, καὶ μηδεὶς φεύγῃ ἔμπροσθεν μὴ τολμῶν παρελθεῖν τὴν σὴν ἐνδοξότητα περιτεταγμένην καὶ δι' ἀμφο-

πέρων τηρεῖται ἡ τάξις ἀσφαλὴς καὶ ἀρρήκτος.

204 Ἵνα ῥώμην κατὰ τῶν πολεμίων ἐνθήσῃς τῷ στρατεύματι παράγγελλε αὐτοὺς, ἵνα εἰ μὲν βοῶντες ἐπέρχονται αὐτοῖς οἱ πολέμιοι ἐν τῇ συμβολῇ τῆς μάχης δέχωνται αὐτοὺς μετὰ σιωπῆς. ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι μετὰ βοῆς καὶ κραυγῆς οἱ σοὶ ἀντεξελαύνωσι κατ᾽ αὐτῶν.

205 Ὅταν ἀπορῇς ἐξ ὁπλίσεως τῶν στρατιωτῶν, τοῖς εὐπόροις μὲν μὴ στρατευομένοις δὲ κέλευε, ἐὰν μὴ βούλωνται στρατεύεσθαι, παρέχειν ἕκαστον ἵππον ἀντὶ ἑαυτοῦ καὶ ἄνδρα. καὶ οὕτως οἱ πένητες ἀνδρεῖοι ὁπλισθήσονται, οἵ τε πλούσιοι καὶ ἄνανδροι δουλεύσουσι κατ᾽ ἰσότητα τῶν στρατευομένων.

206 Ἅμα τοῖς καβαλλαρίοις καὶ πεζικὴν ἐπιφερόμενος στρατιὰν συνεποχεῖσθαι αὐτὴν ἐν τοῖς ἵπποις πολλάκις κέλευε δηλονότι ἐλαφρὴν ὅπλισιν ἔχοντα, ὅπερ δέον ἔχοντας, καὶ τοῖς ποσὶν ὀξέως τρέχειν δυναμένους. οἵτινες ἐν ἐπικαίροις τόποις εὔρωστοι καταπηδήσαντες ἀπὸ τῶν ἵππων τόπους ὑψηλοὺς καταλήψονται, καὶ σφενδόναις χρήσονται, καὶ τόξοις, καὶ ἑτέροις ὅπλοις. ἢ καὶ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐμπιπτόντων ἀνδρίσονται.

207 Βεβαίως ἐπιστάμενος ἄνδρα τινὰ πολλάκις ἀριστεύσαντα, ἐξαιτούμενον δὲ περί τινος σωτηρίας ἢ ἑαυτοῦ, ἢ φίλου, ἢ συγγενοῦς, χρεών σε, ὦ στρατηγὲ, ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων παρασχεῖν αὐτῷ δυστυχίαν φίλου ἐπανορθώσασθαι. καὶ ἐν αὐτῷ γὰρ τὸ ὅσιον ποιήσεις, καὶ ἑτέρους ἐπαλείψεις ἀριστεύειν ἐπ᾽ ἐλπίδι τοιαύτης ἀνταποδόσεως.

que exercitus firmus ac munitus erit.

204 Vt robur exercitui inferas præcipe, vt si hostes cum clamore contra tuos veniant, tui statim cum silentio & taciturnitate præcedant: sin illi silentes ac taciti ambulauerint, tum clamore ac stridore armorum tui illos inuadant.

205 Vbi armatura eges, ijs diuitibus, non qui in prælio sunt, sed qui à prælio absunt, præcipe, vt si nolint ad arma venire, virum pro se equumque mittant: ita quidem fiet vt pauperes strenui armentur, diuites ignaui ex æquo ac cæteri qui in bello sunt, bello inseruiant.

206 Mixtum ex peditibus & equitibus si exercitum habeas, leues equis per sæpe vehi iubebis, vt opportunis in locis agiles atq; expediti de equis desilientes, excelsa altaque loca anticipent, & fundis, sagittis, reliquisque armis vtantur, vt ad omnem hostium occursum parati sint.

207 Si quis qui strenuè se in exercitu gessit, aliquid abs te contendat, vel de salute sua vel cognati, ne difficilis in pernegando sis, sed pro rebus illius gestis, hoc illi de salute amici aut sua condones: nam & pium factum hoc erit, & alios talis remunerationis spe ad res bene gerendas excitabis.

208 Boni præfecti indicium & magna virtutis significatio est, si subiecti milites voluntario animo illi obtemperent, & si labores sponte sua subierint, & in illis durauerint. Nam qui necessitate & vi subijciuntur, qui indignè se ac contra quàm præfectum par est gerunt, illi insidiatores, non amici, perfugæ, non periclitantes, existimari debent.

209 Imperatori bono nulla studia ita laudanda ac prouehenda sunt, ac agricultura & militia: altera quæ rempublicam & milites alit, altera quæ rempublicam defendit, & agricolas laborantes conseruat. Itaque tanto magis hę cæteris sunt artibus proponendæ, quanto illæ interdum superuacaneæ esse cernuntur: hæ semper salutares sunt & necessariæ.

210 Vt suspiciendus & honoratus ab omnibus habeare, communem vtilitatem rei priuatæ, quemadmodum suprà præcepimus, antepone. Bonus enim imperator est, non qui bene suam ipsius vitam degit, sed qui subiectis suis autor salutis est. Imperator enim non ideo à nobis deligitur vt sibi soli prouideat, sed vt cæteri qui sub imperio eius sunt, melius vitam traducant. Nam ideo ad militiam eunt omnes, vt sibi melius sit: & imperatoribus ideo obediunt, vt ad salutem viam illis muniant.

208 Ἄρχοντος ἀγαθοῦ τεκμήριον καὶ ἀρετῆς ἐπίδειξις, ὅταν ἐθελουσίῳ γνώμῃ πείθωνται αὐτῷ οἱ ὑποχείριοι, καὶ ἐν τοῖς προσπίπτουσι πόνοις παραμένειν ἐθέλουσιν. οἱ γὰρ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ ὑποταττόμενοι τοῖς ἀνάξια στρατηγοῦ πρὸς αὐτοὺς πράττουσιν, ἐπίβουλοι μᾶλλον, ἀλλ' οὐ φίλοι, καὶ φυγάδες, ἀλλ' οὐ κινδυνεύοντες ὀφθήσονται.

209 Στρατηγῷ ἀγαθῷ μηδὲν ἕτερον ἐπιτήδευμα δέον ἐπαινεῖν, ἀλλ' ἢ δύο ταύτας. τὴν μὲν γεωργικήν, ὡς τρέφουσαν τοὺς στρατιώτας, τὴν δὲ πολεμικήν, ὡς ἐκδικοῦσαν καὶ φυλάττουσαν τοὺς τρέφοντας γεωργούς. διὸ τούτων καὶ μᾶλλον τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπιμελεῖσθαι σε χρὴ παρὰ τὰ ἕτερα πάντα. ἐκεῖνα μὲν γάρ εἰσι τάχα καὶ περιττά, ταῦτα δὲ καὶ ἀναγκαιότατα καὶ σωτήρια.

210 Ἵνα δὲ καὶ ἐνδοξότερος καὶ αἰδέσιμος ἀναδείκνυσαι, μᾶλλον τοῦ σου συμφέροντος τὸ κοινῇ συμφέρον προτίμα, ὡς καὶ ἄνω ἡμῖν εἴρηται. οὐ γὰρ ἀγαθὸς στρατηγός ἐστιν, οὐκ ἐὰν τὸν ἑαυτοῦ βίον καλῶς διεξάγῃ, ἀλλ' ἐὰν καὶ ὧν ἄρχει τούτοις σωτηρίας αἴτιος γένηται. στρατηγὸς γὰρ προχειρίζεται παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας, οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμεληθῇ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἐπιμελούμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ καλῶς διεξάγωνται. καὶ γὰρ οὐ στρατεύονται πάντες, ἵνα ὁ βίος αὐτοῖς βέλτιον ὑπάρχῃ. καὶ στρατηγοὺς δέχονται τούτου αὐτοῦ ἕνεκα, ἵνα πρὸς τὰ καλὰ καὶ σωτήρια ἡγεμόνες αὐτοῖς ὑπάρχωσιν.

211 Λύμη στρατοῦ τρυφητὴς στρατηγός, καὶ ἄτακτος. ἡ γὰρ εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ σωφροσύνης ἐγκράτεια, μάλιστα ἐστὶν τοῖς στρατευομένοις χρήσιμος. χρὴ γὰρ μηδὲν ἄλλο ἐπιφέρεσθαι πρὸς χρείαν βρώσεως ἢ τῆς ἄλλης διαίτης πλὴν τῶν ἀναγκαίων. τρυφὴν γὰρ οὔτε πόλεμος, οὔτε εἰρήνη δέχεται σωφρονοῦσα. πῶς γὰρ οὐκ αἰσχρὸν ἄνδρα ἐπὶ ἵππου καπηλεύειν; διαφθείρεται γὰρ ἡ δύναμις καὶ βλάβη οὐ μικρὰ γίνεται; διὸ πανταχοῦ μὲν τοὺς ἄρχοντας ἀκριβεῖς εἶ καὶ δικαίους ἀρχὴν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς. ὀξεῖς δὲ οἱ καιροὶ, καὶ ὀξεῖ αἱ πράξεις ὀφείλουσι καὶ ἐπὶ παντὸς πολέμου, μάλιστα δὲ τοῦ κατὰ θάλασσαν διὰ ναυμαχίας εἰς μάχην συνισταμένου.

211 Exercitus vniuersi labes est, immodestiæ & luxui deditus imperator. Modestia enim & ordinis cum temperantia conseruatio, militibus in primis vtilis est. Nihil enim ad vitæ cultum in bello aliud afferendum est, quàm quod necessarium est: luxum autem neque bellum neque pax sobria admittit. Quid enim causæ est cur non turpissimum sit virum ex equo cauponari? Omne enim robur illius corrumpitur, & damnum non mediocre infertur. Itaque præfectos omnino industrios viros esse oportet, iusteque imperantes, & in re militari potissimum. Subitum enim tempus & subitæ res in bello gestæ esse solent: idque præcipuè in nauali prælio cernitur, quia nauibus tota dimicatio transigenda est.

212 Ἐὰν πολεμῇς πρὸς ἀνθρώπους ἐκ πολλῶν τόπων συλλεγμένους, ὦ στρατηγὲ, δέον σε περιμένειν ἕως εἰς ἓν συναχθῶσιν. ἀλλ' ἔτι ἐσπαρμένοις αὐτοῖς, ἢ κατὰ τὴν ἰδίαν χώραν ἕκαστον, ἢ εἰς ἑτέρους τόπους, πρὶν ἢ συνέλθωσιν ἐπιχείρει. καὶ νῦν δὲ, τοῖς ἐξ Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ Κιλικίας ἀθροιζομένοις βαρβάροις πρὸς τὴν κατὰ ῥωμαίων ἐκστρατείαν δέον τοῖς πλωΐμοις στρατηγοῖς σὺν τῷ ναυτικῷ στόλῳ τὴν κύπρον καταλαβόντας, πρὸ τοῦ συναφθῆναι τὰς βαρβαρικὰς ναῦς, ἀποστεῖλαι κατ' αὐτῶν πλωΐμην δύναμιν ἱκανὴν καταγωνίσασθαι τὴν βαρβαρικὴν ναυμαχίαν ἔτι διῃρημένην, ἢ τὰς ναῦς ἐκείνων ἐμπρῆσαι πρὸ τοῦ ἀποπλεῦσαι τῆς ἰδίας.

212 Si bellum tibi cum exercitu futurum est è multis regionibus collecto, ne præstoleris donec in vnum locum congregentur, sed dispersi adhuc abs te vel sua in regione, vel alijs in locis antequam simul cogantur, adoriendi sunt. Nuncque adeò cum ex Ægypto, Syria, Cilicia, Barbari aduersus Romanas copias se instruant, nauali classe ac nauarchis Cyprus occupanda, & priusquam barbarica classis in vnum coeat, satis iusta & commoda classe nostra ea dispersa adhuc inuadenda est: vel priusquam è regione sua exeant, classis illorum si fieri potest incendenda est.

213 Exercitus tui vniuersi corporis quasi medicum te arbitror esse: itaque quasi causæ morborum ab exercitu per te abigendæ sunt, ocium, luxus, sumptus, intemperantia, diuinationes, auspici a, auguria, insomnia, quæ omnia abs te veræ pietatis cultore contemnenda sunt, nisi ad victoriæ simulationem interdum illis abutaris. Neque enim par est vt ad victoriæ salutis spem eiusmodi signa imperatores quærant, sed cautione prouisioneque sua ad omnes res suscipiendas quantum possunt vtantur. Sed & lucri cupiditas eijcienda quantum potest ex exercitu est: multa enim per hanc cupiditatem detrimenta in militiam importari tum ex antiquis tum ex recentioribus scriptoribus cognouimus. Diuinationibus autem & insomnijs quidam freti decepti sunt, & salutem suam miserè prodiderunt.

214 Liberos tuos & nobilium virorum militumq; filios tecum in expeditione habeas: hoc enim illos longè prudentiores reddet, si cognitionem simul & experientiam rei militaris atque imperatoriæ habeant. Ludus enim necessarius, disciplinæ necessariæ bellum est. Itaque florentes iam ætate amicorum familiariumque tuorum liberos quasi generosos catulos tecum in expeditione habeas, vt discant tolerare laborem, audaciores esse, cadauera mortuorum tangere, plagas videre, &

213 ὑπολαμβάνω σε ἰατρὸν οἱονεὶ μεγάλου σώματος τοῦ στρατεύματος. καὶ χρή σε ὥσπερ τῆς νόσου τὰς αἰτίας ἐξελαύνειν τοῦ στρατοῦ, οἷον ἀργίαν, τρυφὴν, πολυτέλειαν, ἀσωτίαν, ἀλλὰ καὶ μαντείας, καὶ σύμβολα, καὶ οἰωνισμοὺς, καὶ ὀνείρους. μάλιστα εὐσεβῆ τυγχάνοντα περὶ τὸ θεῖον παρορᾶν σε χρὴ, εἰ μή τις ἀνάγκη καὶ τούτων παρεῖναι πρὸς πρό[illegible]ησιν. οὐ γὰρ προσήκει ταῦτα στρατηγῷ. οὐδὲ πρὸς νίκην καὶ σωτηρίαν διὰ πε[illegible]ίας ἰδίας σημείοις κρίνειν, ἀλλὰ προνοεῖν ἀσφαλῶς, καὶ πρὸς τὰ προκείμενα μετὰ ἀγχινοίας καὶ πείρας τὰς ἑαυτοῦ πράξεις διεξάγειν. πάντων δὲ μάλιστα τὴν πορνείαν ἐξορίζειν χρεὼν τοῦ στρατεύματος. ταύτην γὰρ τὰ μέγιστα κακὰ ἐπάγειν καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς ἱστορίαις καὶ ἐν ταῖς καιναῖς τοῖς στρατεύμασιν ἀνεμάθομεν. ἀλλὰ καὶ σημείοις τινὲς καὶ ὀνείροις πεπιθότες πολλάκις ἐψεύσθησαν καὶ ἀπώλοντο τῆς ἐκείνων κρίσεως ἀστοχήσαντες.

214 Συνεκστρατεύειν μετὰ σεαυτοῦ τούς τε σοὺς υἱοὺς καὶ τῶν ἐπισήμων ἐπ' ἀνδρείᾳ ἀρχόντων ἢ στρατιωτῶν οὐκ ἀδόκιμον, ἀλλὰ καὶ πρέπον ἡγοῦμαι θέας ἕνεκα καὶ πείρας στρατιωτικῶν ἔργων καὶ ἡγεμονικῶν. ἀναγκαῖον γὰρ διδασκαλεῖον ἀναγκαίων μαθημάτων ὁ πόλεμος. διὸ καὶ τοὺς ἀκμάζοντας καὶ φίλων καὶ οἰκείων παῖδας ὥσπερ εὐγενεῖς σκύλακας, ὦ στρατηγὲ, συνεκστρατεύειν σε χρὴ καὶ συνεθίζειν ἀνέχεσθαι, καὶ τολμᾶν καὶ νεκρῶν ἁπτομένους καὶ πληγὰς θεωμένους, καὶ ἐν τοῖς ἐναγωνίοις

βοαῖς

βοαῖς καὶ τοῖς ἀλαλάγμασιν κατὰ τὰ πρῶτα τῆς μάχης γινομένοις παρατυγχάνοντας ἵστασθαι, ἵνα πρὸς τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ πάθη ἐκ νέου συνεθιζόμενοι καὶ ἀριστεύειν ἐν αὐτοῖς μάθωσιν.

215 Ῥωμαλέον καὶ ἄριστον ἀναδείξει σε στρατηγὸν ἡ τῆς τόλμης ὀξύτης, καὶ βούλευμα τὸ χρηστὸν, καὶ ὁ τῶν φίλων εὐπρόθυμος συναγωνισμὸς, καὶ τὸ θαρρεῖν ἐν τοῖς κινδύνοις τοῦ πολέμου, καὶ χρῆσθαι τῷ τε σταθερῷ λογισμῷ καὶ ἀκαταπλήκτῳ. ταῦτα γὰρ στερροῦ στρατηγοῦ καὶ φιλοτίμου. ἵνα καὶ αὐτὸς ἐν καιρῷ ἐξ ἑαυτοῦ παρέχῃ τὰ δέοντα, καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ ἀγαθῆς γνώμης καὶ φιλίας συναγωνιστὰς ἔχῃ ὡς φίλους οἰκείους, καὶ συγκινδυνεύοντας αὐτῷ ἐν ἅπασι τοὺς στρατιώτας.

216 Ὥσπερ κυνηγέτης ἀγαθὸς τέχνῃ τοὺς λύκους μετερχόμενος ἢ τὰς ἀλώπεκας ἀγρεύει, οὕτως καὶ αὐτὸς τοὺς ἀπὸ τῶν πολεμίων κατασκόπους διὰ τέχνης ἀνευρήσεις. ἐὰν γὰρ ἔξωθεν τοῦ σου χάρακος φύλακας τάξῃς, εἶτα ἐπιλαβέσθαι τοῦ πλησίον ἑκάστῳ κελεύσῃς, καὶ μὴ ἀφεῖναι ἕως ἂν εἴπῃ καὶ τὸν ἄρχοντα, καὶ τὸ τάγμα, καὶ τὸ κοντουβέρνιον ὅθεν ἐστὶν, ἢ ἕτερον σύνθημα. τοὺς δὲ ταῦτα λέγειν μὴ δυναμένους ἐξετάσεις, καὶ οὕτως ἀνευρήσεις τοὺς κατασκόπους.

217 Μέγα πρᾶγμα καὶ ἀναγκαῖον δημηγορῶν μετὰ φρονήσεως στρατηγός· πλείονα γὰρ πολλάκις ἐκ τῆς διὰ λόγων ὁμιλίας, ἤπερ ἐκ τῶν ὅπλων τὴν ἀνδρείαν παρασκευάσει τῷ στρατεύματι.

clamores bellicos perferre, & in initio prælij bellico tumultui interesse, vt ad omnia negocia bellica ab ineunte ætate assuefacti strenui esse discant.

215 Fortem ac prudentem imperatorem te indicabunt, opportuna audacia, & bonum consilium, & amicorum alacris laborum susceptio, & in periculis obeundis confidentia, & in rebus gerendis firmitas animi atque constantia. Hæc enim strenui ducis ac nobilis sunt, vt & ipse opportuno tempore quod optimum factu sit facias, & consilij tui beneuolentiæque adiutores, & omnibus in rebus voluntarios defensores habeas.

216 Quoniam venator bonus lupos & vulpes artificio venatur, sic & tu hostium speculatores solertia capies. Si enim extra vallum tuum custodias locaueris, deinde iusseris vt vnumquenque ignotum teneant, & interrogent, neque dimittant priusquam præfecti nomen & contubernij, vnde sit, & tesseram eius contubernij commemorauerit, & eos qui hæc facere nequiuerint, exploraueris qui nam sint, facilè speculatores illorum inuenies.

217 Imperator qui eloquentiam cum prudentia coniunxerit, quid in exercitu præstare non potest? Maiora enim sæpe diserta cohortatione efficiet, quam viribus suis & plus verbis quàm ro-

bore milites ad strenuitatem incitabit, idque maximè si persuadeat cum hostibus sibi rem esse qui ex carne & sanguine, quemadmodum cæteri homines, constituti sint, quique omnia humana facilè pati possunt.

ὅτι πρὸς ἀντιπάλους ἐστὶ μάχεσθαι σάρκα καὶ αἷμα ἔχοντας, καὶ τὰ ἀνθρώπων πάσχοντας καὶ αὐτούς.

218 Vtile tibi cumprimis erit, imperator, vbi manus conserunt cum hostibus milites tui, prætergrediendo milites ijs verbis appellare: Semel tantum conflige cum hostibus, & vincemus. atque item similiter semel: Iterum cum hoste conflige, & vincemus. Tertiò autem obequitando hoc faciat. Itaque magnum momentum ad victoriam afferes, si alacriter & assiduè hos tres impetus milites faciant, & hostes animosè inuadant. Hoc abs te faciendum est quando primum belli ingressum Deo propitio bene vides procedere.

218 Ἀναγκαῖον σοι, ὦ στρατηγὲ, ὅταν χεῖρας συμμίξωσι πρὸς μάχην κατὰ τῶν πολεμίων οἱ στρατιῶται, περιτρέχοντα βοᾶν. ἔτι ἅπαξ προσβαλοῦμεν τοῖς πολεμίοις, καὶ νικήσομεν· καὶ τρίτον δὲ ποιῆσαι παριππεύοντα. οὕτως γὰρ νίκην ὡς ἀληθῶς ἐκ τῆς προθυμίας ποιήσεις ἐφεξῆς καὶ συνεχῶς τὰς τρεῖς προσβολὰς ποιούμενος. τοῦτο δὲ ποιήσεις, ὅταν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ὁρᾷς ὅτι κατὰ τὴν πρώτην συμβολὴν προτερῇς κατὰ τῶν πολεμίων.

219 Vt verò propter multarum rerum memoriam ab hostibus in admiratione habearis, & propterea ab illis timearis, si ad te legati missi fuerint, interrogabis eos nunquid antè legatione vsi fuerint, & quibus de causis, quibus cum hominibus, quo loco, quo tempore. Legatione item proposita prouidendum animo est, num quæ similis fuerit, vel apud te, vel aliam quamuis nationem, vt interrogationibus & sermone tuo videaris multarum rerum memor & peritus esse.

219 Ἵνα δὲ μνήμων θαυμαζόμενος καὶ τοῖς ἀντιπολεμίοις εἶναι καὶ δόξῃς, καὶ διὰ τοῦτο φοβερὸς, ἐάν σοι πρέσβεις ἀποστέλλωσι, δέον σε ἀνερωτῆσαι περὶ αὐτῶν, ἐάν ποτε ἐπρεσβεύσαντο, καὶ ὑπὲρ τινων πραγμάτων, καὶ μετά τινων προσώπων, καὶ ἐν ποίῳ καιρῷ, καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ. ἔτι δὲ καὶ τῆς προκειμένης πρεσβείας προμελετῆσαι ἃ δεῖ, καὶ εἴ τι ὅμοιον ἐπράχθη ποτὲ ἢ παρά σου ἢ παρ' ἑτέρου ἔθνους. ἵνα ἐν ταῖς ἐρωτήσεσιν καὶ συντυχίαις ἐκπλήσσῃς αὐτοὺς ὡς πάνυ μνημονικὸς καὶ πολύπειρος.

221 Ad quæ loca vel ciuitates classem emissurus es nemini indicare oportet, sed occultandæ

220 Ὧν ἕνεκα ἢ τόπων ποτὲ ἢ πόλεων ἐκπέμπειν μέλλεις ναυτικὸν στόλον, κρύπτειν σε δεῖ καὶ τοὺς τόπους καὶ τὰς πόλεις.

πόλεις, ὥστε μηδένα προγνῶναι, ποῦ μέλλει γίνεσθαι ὁ κατάπλους. ἔνταλμα δὲ γράψας τοῦτο σφραγισάμενος ἀσφαλῶς ἐπιδίδως τῷ καθισταμένῳ παρά σου ναυάρχῳ, ἵνα κατὰ τὸ πέλαγος ἐξελθὼν, τότε λύσῃ τὴν σφραγίδα, καὶ μάθῃ ποῦ μέλλει πορεύεσθαι. οὕτως γὰρ ποιήσας λάθῃς τοὺς πολεμίους.

221 Νόμοι στρατηγικοὶ φυλαττόμενοι καὶ τοὺς στρατηγοὺς νικηφόρους καὶ ἐνδόξους καὶ δὴ καὶ ἀειμνήστους ἀποτελοῦσιν, καὶ τοῖς βασιλεῦσι χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης αἴτιοι γίνονται, πρὸς εἰρήνην καὶ ὑποταγὴν τοὺς πολεμίους καταναγκάζουσι, καὶ κακῶν ἐλευθερίας παντὶ τῷ ὑπηκόῳ γινόμενοι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀγαθῶν εὐπορίαν προξενοῦντες. αὐτοῖς τὴν εἰς Θεὸν εὐχαριστίαν αὔξουσι καὶ πρὸς δοξολογίαν αὐτοῦ πᾶσαν εὐσεβῆ ψυχὴν διεγείρουσιν. τούτους οὖν, ὦ στρατηγέ, καθάπερ σωτῆρας μετὰ Θεὸν καὶ κοινοὺς εὐεργέτας τοὺς στρατηγικοὺς νόμους διὰ παντὸς περιφύλαττε. καὶ πρό γε τούτων τοὺς θείους καὶ παναληθεῖς νόμους, δι᾽ ὧν εὐσέβεια κρατύνεται, περίθαλπε, καὶ ἀνενδοιάστως τούτοις ὑπάκουε. ἐκ τούτων γὰρ ἀρίστη ἀρχὴ γένοιτο, καὶ εὐάρεστος ἀφθήσῃ στρατηγὸς αὐτῷ τε τῷ Θεῷ τῶν ὅλων καὶ βασιλεῖ καὶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ ἡμῖν τοῖς δι᾽ αὐτοῦ βασιλεύουσιν.

animo ciuitates sunt, vt nemo de classis itinere quicquam præsentiat. Mandatum autem quoddam literis conscribes, quod vbi scriptum fuerit obsignabis, & Nauarcho trades, præcipiesque illi, vt vbi mare ingressus fuerit, sigillum aperiat, & cognoscat quò iturus sit. Ita clam hostes quo volueris peruenies.

221 Leges militares atque imperatoriæ si custodiantur, victores duces honoratos & memorabiles faciunt, & regibus lætitiam oblectationemque afferunt, & ad deditionem pacemque hostes cogunt, & ab omnibus perturbationibus subiectos nostros liberant, imò verò multorum bonorum atque salutarium causæ sunt, & Dei erga illos beneuolentiam augent, & ad laudandum Deum omnes homines pios impellunt. Has igitur leges quasi maximas, omnium bonorum secundum Deum conseruatrices, & communis salutis prospicientissimas, omni diligentia atque obseruantia coles, & ante omnia diuinas leges, veraque illius præcepta quibus pietas continetur, summo studio & perpetuò sequaris: ita enim optimum imperium fiet, & Deo vniuersitatis regi dominoque nostro Iesu Christo, & nobis qui per illum regnamus, complacitus eris.

Argumentum libri in Epilogo.

VT igitur omnia quàm breuissimè à nobis vniuerso hoc libro conclusa, summatim repetamus, hoc in primis Dignitati tuæ præcipimus, vt qua de causa imperatores, quantum potes efficias, vt omnes qui sub imperio tuo sunt, vitam quam maximè tranquillam & securam degant.

2 Ac primum quicquid dicturus facturusve es, à Deo principium habeat, nihilque sine illius commemoratione ac deprecatione agatur.

3 Cur enim non principium omnium rerum agendarum à Deo capiendum sit, cum Deus pater noster factor & inspector dictorum factorumque omnium, iudex cogitationum omnium notionumque cordis, nullaque creatura abdita coram eo sit, sed omnia nudata & explicata ante oculos eius sint, quemadmodum diuinissimus Paulus loquitur? Itaque præter sententiam eius nihil à nobis agendum est.

4 Cognatio enim quædam nobis cum illo est, talisque affectus qualis erga patrem esse debet: nam illius munere in lucem aspectumque venimus, pro illo & viuere & mori debemus, benignitate illius alimur, in ipso

ὑπόθεσις περὶ ἐπαγγελμάτων.

ΩΣ ἐν συνόψει τὰ προειρημένα ἡμῖν ἅπαντα οἷον ἀνακεφαλαιωσάμενοι ἐνταῦθα παρακελευόμεθα καὶ ὑποτιθέμεθα τῇ σῇ ἐνδοξότητι. ἐξ ὧν, ὡς εἴρηται, καὶ αὐτὸς στρατηγὸς ἀναδειχθεὶς ἀγαθὸς, καὶ βίον ἀκινδυνότατον τοῖς ὑπό σου ἀρχομένοις περιποιήσῃ.

2 Καὶ πρῶτον μὲν ὅπερ μέλλεις ἢ λέγειν, ἢ πράττειν ἀπὸ Θεοῦ λάμβανε τὴν ἀρχὴν, καὶ μηδὲν ἄνευ τῆς ἐκείνου μνήμης τε καὶ ἐντεύξεως μήτε λόγου ἄρξῃ μήτε πράξεως.

3 Οὕτω γὰρ ἐγὼ κρίνω χρεὼν εἶναι ἀπὸ Θεοῦ λαμβάνειν ἅπαντα τὴν ἀρχήν. καὶ γὰρ Θεὸς ἡμῶν καὶ ποιητὴς καὶ ἐπόπτης καὶ τῶν λόγων ἡμῶν καὶ τῶν πράξεων, καὶ κριτικός ἐστιν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστιν κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ κατὰ τὸν θεολογικώτατον Παῦλον; διὸ οὐδὲν τῆς αὐτοῦ γνώμης χωρὶς πράττειν ὀφείλομεν.

4 Ἐπεὶ γάρ τις ἡμῖν οἱονεὶ συγγένεια πρὸς αὐτὸν καὶ σχέσις, ὡς οἷα γένοιτο παισὶ πρὸς πατέρα. καὶ γὰρ παρ' αὐτοῦ εἰς φῶς καὶ βίον ἤλθομεν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ζῆν καὶ θνήσκειν ὀφείλομεν. ἐπεὶ δώροις γὰρ τοῖς ἐκείνου τρεφόμεθα, καὶ ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν.

ἐσμέν. καὶ τοσοῦτον αὐτῷ πειθόμεθα, ὅσον ἰδιῶται ἄρχοντι, καὶ δεσπότῃ ἀγαθῷ δοῦλοι, καὶ ἄρχοντες βασιλεῖ. καὶ πάντες αὐτοῦ ἐσμὲν, ὡς κατὰ πάντων κεκτημένου τὸ κράτος. καὶ ἡμῖν μὲν ἐξ ἐκείνου δεδούλωται πάντα τὰ ἔμψυχα ἡμεῖς δὲ αὐτὸν θεραπεύομεν. καὶ ἡ μὲν ἄλογος πᾶσα ἀγέλη ὑφ' ἡμῶν ποιμαινομένη ἄγεται, ἡμεῖς δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιμαινόμεθα τοῦ καλοῦ ποιμένος, καὶ δι' ἡμᾶς φιλανθρώπως φορέσαντος τὸ ἡμέτερον.

5 Καὶ οὐδεὶς ἔξαρνος ποτὲ γένοιτο ὅτι ἐστὶ Θεὸς, εἰ μὴ καὶ τὴν ψυχὴν διεφθαρμένος ὑπάρχει. μεστὰ γὰρ τὰ πάντα Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἐκ μὴ ὄντων ταῦτα παρήγαγεν, καὶ πάντα πληροῖ, καὶ πάντα διαπράττει, καὶ προνοεῖται, καὶ διοικεῖ.

6 Ἔλεγχος δὲ τῆς ἀληθείας τὰ ποιήματα αὐτοῦ· οὐρανὸς, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ· γῆ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ· ἔτι μέντοι καὶ θάλασσα, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ. ἅπαντα, καὶ ὅσα ἐν αὐτοῖς ὠφέλιμα, μαρτύρια τῆς ἐκ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς κηδεμονίας τε καὶ προνοίας ἀναδείκνυται.

7 Καὶ αὐτὸς καὶ βασιλεῖς καθιστᾷ. καὶ γὰρ φησὶ, δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ στρατηγὸς δι' αὐτοῦ προχειρίζεται, καὶ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἀγαθῆς αὐτὸς ἐστιν αἴτιος. διὸ καὶ χρὴ μὴ πρότερόν τινα τὴν ἀρχὴν ὑποδύεσθαι, πρὶν ἢ διὰ τῆς εὐχῆς καὶ ἐντεύξεως πρὸς αὐτὸν ὥσπερ ἑαυτὸν ἀφιερώσῃ τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ἐκείνου προνοίᾳ τὴν ἑαυτοῦ διοίκησιν καταπιστεύσῃ.

viuimus, mouemur & ſumus, tantum illi obedimus, quantum ſubiecti præfecto, ſerui Domino, magiſtratus Regi: omnes illius ſumus, qui omnium habet imperium: nobis per illum omnia ſubiecta ſunt, tum animata, tum inanima, nos verò illum colimus: vniuerſa beſtiarum natura à nobis gubernatur, nos verò ab illo paſcimur principe paſtorum, qui noſtra cauſa noſtram naturam induit.

5 Nemo autem qui mente deprauata perditaq; non eſt, Deum eſſe negare poteſt. Omnia enim Dei plena ſunt, qui ea quæ non ſunt eduxit vt eſſent, qui omnia complet, omnia agit, omnia prouidet, & adminiſtrat.

6 Opera manuum eius quæ ab illo facta ſunt, cœlum, & quæ cœlo continentur, terra, & quæ terra continentur, mare & quæ mari continentur, veritatem factoris indicant, & certa teſtimonia dant diuinæ erga nos beneuolentiæ & prouidentiæ.

7 Ipſe reges deſignat: dicit enim; per me reges regnant. Imperatores ab eo eliguntur, qui omnis poteſtatis atq; imperij auctor eſt. Itaq; nemo imperium aut magiſtratum in ſe recipiat, priuſquam prece & ſupplicatione ſeipſum quaſi Deo conſecrauerit, & illius prouidentiæ voluntatem ſuam ſubiecerit.

8 Quæ igitur ad Dei cultum pertinent, in primis obseruanda & constituenda sunt, vt qui spiritus est, in spiritu & veritate ab omnibus colatur: & quæ fidei vitæque præcepta reliquit, ea precibus impetremus vt faciamus, quę diuinis literis imperat vt agamus, & fide in illum, amore ac dilectione omnium in Christo Iesu renatorum, ad Christum perfectionem Legis aspiremus, vt per illum in quo omnia Deo complacita sunt, nos quoq; Deo placeamus, & iustitiam erga omnes, etiam inimicos, æquitatemque teneamus.

9 Religione in Deum non modò cognita, verumetiam culta, & honoribus regi secundum Deum delatis, qui gladium à Deo sibi commendatum non temerè gestat.

8 Διὰ τοῦτο δεῖ σε πάντα τὰ εἰς Θεοῦ θεραπείαν, ὦ στρατηγὲ, πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐπιτηδεύειν καὶ διαφυλάττειν, ἐξαιρέτως τὴν εἰς τοὺς ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς αὐτοῦ τε καὶ τοὺς ἄλλους αὐτοῦ θεράποντας τιμὴν καὶ θεραπείαν. καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ναοὺς ὥστε ἀσύλους εἶναι, καὶ μὴ αὐτῶν ἀναρπάζεσθαι τοὺς ἐν αὐτοῖς καταφεύγοντας ἄνευ διαγνώσεως τῆς ἡμετέρας βασιλείας.

9 Καὶ τὰ ἱερὰ τῶν μοναχῶν ἀσκητήρια, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς τὴν παρθενείαν ἀσκοῦντας, ἀβλαβῆ καὶ ἀβίαστα καὶ σεμνὰ διατηρεῖσθαι. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅσα τῷ Θεῷ ἀνάκειται παραφυλάττειν ἀνεπηρέαστα, καὶ τίμια, καὶ αἰδέσιμα.

10 Καὶ μηδένα βεβήλων ἢ τυραννικὸν χεῖρας ἐπαίρειν κατ᾽ αὐτῶν, ἢ ἄλλως ἀποθρασύνεσθαι, μήτε σεαυτὸν, μήτε ἄλλον τινὰ τῶν ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν οἱανδήποτέ τινα πεπιστευμένον ἀρχὴν, ἢ στρατιωτικὴν, ἢ πολιτικήν. ἀλλ᾽ εἶναι αὐτοὺς ὡς κτῆμα τοῦ Θεοῦ πάσης βλάβης καὶ ἐπηρείας ἐλευθέρους.

11 Καὶ μάλιστα τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ποιμένας τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ὅσαι τε ἀρχόντων, καὶ ὅσαι ἀρχομένων, καὶ τὰ πρὸς Θεὸν ἡμῖν μεσιτεύοντας. τούτους διὰ πάσης ἄγειν τιμῆς καὶ αἰδοῦς, καὶ μηδὲν ἐφ᾽ ὕβρει τούτων καταδέχεσθαι.

12 Καὶ γὰρ τὰ εἰς αὐτοὺς γινόμενα εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται, παρ᾽ οὗ καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην εἰλήφασι, δι᾽ ἧς καὶ τὸ ποιμαίνειν τὰς ψυχὰς, καὶ τὰ πρὸς Θεὸν αὐτῶν μεσιτεύειν ἀνεδέξαντο. οἱ γὰρ ἱερεῖς ὥσπερ ψυχή τις διεσπαρμένη καὶ ζωογονοῦσα ὅλον τὸ σῶμα τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων. καθέστηκεν οὖν καὶ ἡγεμόνα τὸν βασιλέα τῶν ἁπάντων Θεὸν κεκτημένη, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τὰς τοῦ ὅλου σώματος διοικήσεις διαπορθμεύουσα καὶ κυβερνῶσα καὶ περιάγουσα.

13 Οὐ-

13 Οὕτως οὖν περὶ Θεὸν εὐσεβῶς καὶ ὀρθοδόξως, καὶ περὶ τοὺς ἐκείνου θεράποντας διακείμενος, ἐπιμελοῦ μετὰ τοὺς θείους τῆς πίστεως νόμους καὶ τοὺς βασιλικοὺς διαφυλάττεσθαι νόμους ἀπαραβάτους. ὥστε ποιεῖν σε κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς σου.

14 Ἐπιμελοῦ δὲ καὶ τῶν στρατηγικῶν ἔργων, καὶ τῶν πολεμικῶν ὅπλων. οὐχ' ἵνα ἀδικήσῃς, ἢ ἀδίκου πολέμου κατάρξῃς, ἢ λῃστείας τινὰς καὶ ἀδίκους κατὰ τῶν οὐδὲν ἠδικηκότων ἐπιδρομὰς ποιήσῃς, ἀλλ' ἵνα σὺν εὐσεβείᾳ ζῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις, ὅσον τὸ ἐπὶ σοί, εἰρηνεύων, καὶ οὕτως εὐσεβῶς καὶ θεαρ πολιτευόμενος, ἔχῃς τὰ ὅπλα πρὸς ἄμυναν τῶν ἀδικούντων πολεμίων.

15 Ἡ γὰρ εὐσεβής σου ζωὴ ταῦτα παραλαβοῦσα εὖ οἶδ' ὅτι καὶ Θεὸν αὐτὸν μετὰ τῆς δικαιοσύνης ἕξει συνεκστρατεύοντα.

16 Καὶ ἡ πίστις τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀδικεῖσθαι στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα, τὸ θεῖον ἕξει. καὶ ἀνάγκη πιστεύειν, ὅτι δικαίῳ πολέμῳ ἀπὸ Θεοῦ ὀφείλεται τὸ τέλος ἀγαθόν, ὥσπερ τῷ ἀδίκῳ τὸ ἐναντίον.

17 Ὥσπερ γὰρ τὸν ἀδικοῦντα ἀδυνατὸν μὴ παθεῖν ποτὲ τὴν τῆς ἀδικίας ποινὴν παρά γε Θεῷ κριτῇ, οὕτως ἀδύνατον καὶ τὸν τὴν ἀδικίαν ἀμυνόμενον, καὶ αὐτ-

13 Deinde ſacerdotibus Dei, qui, quantum in ſe eſt, paſcere debent gregem Chriſti, aliqua in veneratione habitis, atque adeo diuinis fidei legibus ſumma obſeruatia omniq; animi inductione ab omnibus obſeruatis, Regias leges minimè transgrediamini, vt iuſtitia & iudicium in medio terræ noſtræ fiat.

14 Militarem laborem & arma bellica ſic accurabis, non vt iniuriam alicui inferas, aut iniuſtum bellum moueas, aut prædationes & iniquas aduerſus integros homines incurſiones facias, ſed vt religioſe viuens, & cum hoſtibus etiam, quantum in te eſt, pacem habens, ita piè & Deo complacitè vitam tranſigas, vt ad iniurioſorum hominum vim depellendam arma abs te ſumantur.

15 Si enim vitam religioſam ac piam degas, & iuſta de cauſa bellum moueas, Deum iuſtum in omni bellandi ratione adiutorem habebis.

16 Si enim quis certò ſtatuat non ſe iniuriam alicui inferre, ſed iniuria affectum eſſe, & ad bellum neceſſario ſuſcipiendum, ad depellendam iniuriam prouocatum eſſe, is omnino credere debet iuſto bello bonum finem à Deo imponi, iniuſto autem contrarium.

17 Quemadmodum enim qui iniurius eſt, non poteſt non iniquitatis ſuæ pœnam à Deo iuſto reportare: ſic is qui iniuriam pro-

pulsat, fieri haud potest quin à Deo victoriam assequatur: Dominus enim iustus iudex est, & cum iustitia pertractat omnia.

18 Huius rei gratia arma abs te exercenda sunt, reliquaque militaris industria huc conferenda est.

19 Belli ipsius tempore hostium tuorum natura & constitutio diligenter abs te cognoscatur, vtrum illorum copiæ primo congressu impetuosiores ardentioresque sint, an patientes plagarum & telorum initio, postea autem ad prælium dimicationemq; vehementiores existant.

20 Bellum etiam ipsum cognoscendum est, nunquid breue, propter celeritatem dimicandi, & propter commeatus pecuniæque inopiam, an potius impetu animorum & incitatione celere existat & vehemens:

21 Talibus in bellis pro hostium natura & conatu, & pro vniuersis illorum copijs, exercitum tuum apparabis, vel ad fortitudinem celeritatemque illorum, vel contrà ad audaciam timoremque, iras & supplicia, studia gloriæ & ignauiam teipsum comparabis, vt huiusmodi affectiones animi siue in tuo exercitu, siue in hostium copijs sint, vel augere vel minuere possis.

22 Præcepta autem tua potissimum, simulatio prædictionum, cultus diuinus, disertæ cohortationes tuæ opportunè per tem-

πολεμοῦντα, μὴ τῆς παρὰ Θεοῦ νίκης ἐπιτυχεῖν. ὁ γὰρ Θεὸς κριτὴς δίκαιος, καὶ σὺν δίκῃ διεξάγει τὰ σύμπαντα.

18 Τούτων τοίνυν χάριν ἀσκεῖν σε δεῖ ὅπλων καὶ γυμνασίας καὶ τῆς ἄλλης στρατηγικῆς ἐπιμελείας.

19 Εἰδέναι δέ σε ἐπὶ τούτοις βούλομαι, ὅτι δεῖ σε ἐν πολέμου καιρῷ τῶν τε ἀντιπολεμούντων τὴν φύσιν γινώσκειν καὶ τὴν ἄλλην κατάστασιν. καὶ δὴ καὶ τὸ ἐκείνων στράτευμα πότερον ὀξύτατόν ἐστιν πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ πρὸς πρώτας ὁρμὰς δραστικόν, ἢ πρὸς μακρόθυμα καὶ χρονοτριβῆ ἔργα μᾶλλον ἐγγύμνασται.

20 Χρὴ δέ σε διαγινώσκειν καὶ αὐτὸν τὸν πόλεμον, πότερον πολυχρόνιος ἐστὶν, καὶ διά τινος δαπάνης χρημάτων, ἢ μᾶλλον ὀξύτητι ῥώμης ὀλιγοχρόνιος καὶ ἐπιχειρητικός.

21 Ἐν δὲ τοῖς τοιούτοις πολέμοις ἀντιπαρασκευάζου πρὸς τὰς τῶν ἐναντίων ψυχὰς, καὶ πρὸς τὸ ὅλον αὐτῶν στράτευμα, ἤτοι πρὸς τὰς ἀνδρείας καὶ ὀξυτέρας ἢ πρὸς τὸ ὅλον αὐτῶν στράτευμα, ἤτοι πρὸς τὰς ἀνδρείας καὶ ὀξυτέρας, ἢ καὶ πρὸς τὰ τούτων ἐναντία, ἤγουν φόβους καὶ θράση καὶ ὀργὰς καὶ τιμωρίας καὶ φιλοτιμίας καὶ ῥαθυμίας, ὥστε τὰ τοιαῦτα πάθη τῶν τε σῶν στρατευμάτων ἤδε καὶ τῶν πολεμίων δύνασθαί σε καὶ αὔξειν καὶ ταπεινοῦν.

22. Καὶ μάλιστα τὰ παρά σοι διὰ παραγγελμάτων ἐντέχνων καὶ προσποι-

…σεως προγνωστικῆς, καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον ἐπιμελείας, καὶ τῆς διὰ λόγων δημηγο-

μηγο-

παρηγορίας. ταῦτα δὲ παραφυλάττειν ὥστε γίνεσθαι ἐν τῷ χρόνῳ καθ' ὃν αἱ ψυχαὶ ὑπὸ τοῦ λόγου κινηθεῖσαι διαμένειν δύνανται διὰ τῆς μνήμης πρὸς τὴν διάθεσιν τῆς κινήσεως. ἀλλ' ἃ μὴ παρὰ τὰς ἀνάγκας αὐτὰς, ὅτε πρὸς τὸ διαμάχεσθαι παρασκευάζονται. συμβαίνει γὰρ ἀπαρασκευάστους διαγωνιζομένους τοὺς στρατιώτας ἀτάκτως ἔχειν πρὸς τὸν τῆς μάχης κίνδυνον.

23 Χρὴ οὖν πρὸ τῶν κινδύνων μεθαρμόζειν τὰς ψυχὰς τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὰς παρούσας δόξας χρησίμως, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀντιπολεμίων ψυχὰς κατὰ δόξαν ἐντέχνως εἰς τε φόβους καὶ ῥαθυμίας καὶ μαλακίας, καὶ τότε ἐπιτίθεσθαι αὐτοῖς, καὶ ἄνευ παντὸς ὄκνου διαμάχεσθαι. μηδαμῶς δὲ ἄλλως δυνατόν σε περιγενέσθαι τῶν ἐναντίων, εἰ μὴ πρότερον εἰς ἀνάγκας αὐτοὺς περιστήσῃς.

24 Μηδὲ ἄγειν εἰς τοιούτους κινδύνους, ἐξ ὧν καὶ βελτίονες μᾶλλον ἔσονται, οἱ ἐχθροὶ παρ' ὃ βούλονται.

25 Εἰ δὲ πίστεις εἰσὶ καὶ ὁμολογίαι, ταύτας χρή σε φυλάττειν.

26 Ἐν δὲ ταῖς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεσι δέον σε μήτε εὐτυχοῦντα καὶ τῆς τῶν πολεμίων ἀτυχίας κρατοῦντα μέγα φρονεῖν διαπράξασθαι, μηδὲ πρὸς τὰ κατεργασθέντα ἐναπομένοντα τῶν πόνων ἀμελεῖν, ἀλλ' εἰς τὰ μακρόθεν καὶ ἔμπροσθεν ἀποβλέπειν, καὶ βουλεύεσθαι τί χρὴ ποιεῖν. μήτε δὴ δυστυχῶν φανερὸς γίνου ὡς καταπεπληγμένος μήτε τοῖς στρατιώταις μήτε τοῖς πολεμίοις.

pus adhibeantur, vt mentes omnium oratione permotæ, voluntariæ in hoc statu affectuque consistant, neque necessitate inuiti ad dimicandum pertrahantur. Qui enim milites minus ad pugnandum parati sunt, ijdem confusionem ordinis & perturbationem in prælio afferunt.

23 Antequam igitur pericula subeunt milites, animi illorum ita pertractandi sunt, vt ad omnem impetum sustinendum alacres fiut: hostium autem mentes perturbandæ sunt, & in formidinem, mollitiem, desperationemque conijciendæ, atque adeo tum adoriendi hostes, & sine vlla dilatione inuadendi. Nulla enim alia ratione hostes superabis, nisi in aliquas angustias illos prius deducas.

24 Neque in huiusmodi pericula hostes impellantur, in quibur, vt in desperatis rebus solent, meliores, quam illorum natura fert, & impetuosiores sint.

25 Sin induciæ fœderaque sint, nullo modo abs te violentur.

26 Ex rerum euentu si prospera tibi omnia & secunda sint, & hostiũ victoriæ potitus fueris, ne nimis animo efferaris: neque in rebus gerendis ita tardus sis, vt post initia negociorum confecta circumspicias, & deliberes, quid deinceps agendum sit: nec rursus si aduersæ res ingrauescant, stupidus & attonitus vel tuis vel hostibus videaris.

27 Sed neque ijs temporibus cede hostibus vbi poteris illis resistere, & incursiones illorum propellere, nisi pacem hostes vtilem ex te petant: magnæ enim rerum offensiones huiusmodi ex causis oriuntur.

28 Exercitus tuus ad bellum educendus est, multitudinem iustam habens, cæteris armis bellicis minimè defectus, nullaque alia re ad bellum necessaria destitutus: quibus in rebus mali imperatores facillimè reprehensiones habent.

29 Industrius admodum debes esse, præcipuè autem in ijs administrandis quæ ad procurationem rei bellicæ pertinent.

30 Sumptus quamminimos & frugales admittes, & rem communem diligenter asseruabis: deinde quæ facto opus sunt, omnia accures.

31 Itaque historias antiquorum & recentiorum diligenter cognoscas, & omnium factorum consiliorumque imperatoriorum quæ digna cognitione sunt, rationem teneas.

32 Quòd si quis vel artifex vel plebeius aliquid præ se ferat dicturum quod ad rem militarem atque imperatoriam pertinet, illum admitte lubenter, & eorum quæ loquitur iudex sis.

33 Consilium tibi cum senibus capiendum est, & ijs qui rei

27 Ἀλλὰ μηδὲ πρὸς τοὺς πολεμίους διάλυε, ἐν οἷς καιροῖς δυνατὸς ὑπάρχεις κατ' αὐτῶν ἀντέχειν καὶ καταγωνίσασθαι, εἰ μὴ βεβαίαν εἰρήνην καὶ ἐπωφελῆ οἱ ἐναντίοι αἰτήσονται. μεγάλαι γὰρ ἐλαττώσεις πολλάκις ἐκ τοῦ τοιούτου τρόπου γίνονται.

28 Χρεὼν δέ σε καὶ τὸ στράτευμα εἰς πόλεμον ἐξάγειν μὴ ἀτελὲς κατὰ τὸ πλῆθος, μηδὲ τῶν συνεργῶν τεχνῶν καὶ πραγμάτων ἀπολειπόμενον, μηδ' ἄλλην μηδεμίαν ἔχον ἐλάττωσιν, ἐξ οὗ μάλιστα τρόπου οἱ κακοὶ στρατηγοὶ διαβάλλονται.

29 Χρὴ δέ σε σπουδαῖον ἀναφανῆναι, καὶ μάλιστα ἐν τῇ διοικητικῇ προνοίᾳ τῶν στρατευμάτων.

30 Καὶ τὰς δαπάνας εἰς τὸ δυνατὸν ὀλίγας καὶ συνεσταλμένας κελεύειν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κοινὰ διασώζειν ἐμπείρως.

31 Καὶ ἐπὶ τούτοις μελετᾶν σε μετὰ πόνου τὰ δέοντα ἔν τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς νέοις, ὥστε ἱστορικὸν εἶναι πάντων τῶν κατὰ πόλεμον, καὶ ἔμπειρον παλαιῶν στρατηγημάτων ὅσα ἀξιάγαστα γεγόνασιν.

32 Καὶ εἴ τις ἐπαγγέλλεταί σοι περὶ στρατηγίας τι εἰπεῖν ἢ τεχνίτης, ἢ ἰδιώτης, πάντων ἄκουε, καὶ γίνου τῶν λεγομένων κριτής.

33 Συμβουλεύεσθαί σε χρὴ μετὰ γερόντων ἅμα ἐμπείρων γινομένων τῶν

κατὰ

κατὰ πόλεμον ἔργων, καὶ ἀξιώμασι διαπρεπόντων, καὶ μετ' εὐνοίας ἐν τοῖς πράγμασι, περὶ ὧν ἡ βουλή, διακειμένων.

34 Δεῖ δέ σε ἐν τοῖς κινδύνοις τῆς μάχης μὴ ἐκ χειρὸς μάχεσθαι, ἀλλὰ φυλακὴν ἔχειν περὶ σεαυτόν, καὶ ἑρμηνέα γίνεσθαι τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης πρὸς τὴν κατεπείγουσαν χρείαν.

35 Ὀξέως ποιητικόν τε εἶναι στρατηγημάτων, καὶ ἀγχίνουν ἐν ταῖς ἐγχειρήσεσιν ὑπάρχειν, καὶ ὅταν αὐτὸς ἐπιτίθεσθαι βούλῃ τοῖς πολεμίοις, καὶ ὅταν ἐπιβουλεύεσθαι μέλλῃς παρὰ τῶν πολεμίων.

36 Ἔστω δὲ καὶ ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις εὔπορος, καὶ πρὸς τὰς τῶν πολεμίων κακουργίας δεινὸς περιιδεῖν, καὶ τὸ μέλλον προστοχάσασθαι.

37 Εἶναι δέ σε χρὴ καὶ πρὸς τὰ συνθήματα, ὅσα κατὰ τῶν πολεμίων ἐπινοήσεις, σύντονον καὶ ἐπιμελέστατον, συνέσει τε καὶ φύσει καὶ ἐπιμελείᾳ διαφέροντα τῶν ἄλλων ὑπό σε ἀρχόντων.

38 Καὶ τῷ σώματι δὲ ῥωμαλέον καὶ πρὸς πᾶσαν ὅπλισιν, ὥστε χρῆσθαι αὐτῇ δυνατῶς καὶ ἀνεμποδίστως. τὸ εὐπρεπῆ δὲ ἐντεῦθεν γίνεσθαι τὴν ἰδέαν, καὶ κατασκευάζεσθαι τῇ παντευχίᾳ τῶν ὅπλων καλῶς καὶ εὐπρεπῶς καὶ ἀπόνως, ὡς γενναῖον τὴν ἡλικίαν, καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα εὔρωστον.

39 Εἶναι δέ σε χρὴ μάλιστα καὶ ἐγκρατῆ χρημάτων καὶ ἡδονῶν ἁπασῶν, φιλόπονον δὲ πρὸς τὰς καρτερίας, ἀνδρεῖον.

bellicæ periti sunt, & qui aliqua dignitate ac nobilitate prælucent, & qui cum beneuolentia cōsilium fidele in rebus gerendis dare possunt.

34 In periculis bellicis nunquam dimices, aut manus conferas, sed cautionem tuijpsius diligentem habeas, & vniuerso exercitui præscribas, quid gerendum in vniuersa dimicatione sit.

35 Consiliorum & factorum imperatoriorum excogitator sis, & in aggressionibus tuis solers existas, tum quando hostes inuasurus, tum quando ab illis inuadendus es.

36 Ad repellendas hostium incursiones habilis, ad machinationes hostibus inferendas grauis, & ad id quod futurum est animo anticipandum solers.

37 Ad tesseras quasdam contra hostes excogitandas diligens & assiduus, prudentia, ingenio, industria cæteris omnibus præfectis antecedens.

38 Corpore robustus, & ad omnem armaturam vtendam habilis atque expeditus: forma decora ac liberali, omni armorum constructione decorus atque illustris, ætate florens, corpore atque animo strenuus.

36 Abstinens pecuniæ, continens voluptatum omnium, laboriosus ad res tolerandas, fortis

ad pericula sustinenda, intrepidus ad discrimina subeunda, ad iustas res persequendas alacris, magnanimus in rebus cum militibus obeundis, gerendis: magna in existimatione existens, non propter generis nobilitatem, ciuitatē aut rempublicam ab alijs bene administratam, sed sua virtute, & in omni vsu bellico diligenti sedulitate gloriam sibi comparans beneuolentia ac animi promptitudine: ceteros omnes in singulis negocijs suscipiendis superans, & perinde ac de priuatis rebus negocium esset, publicos labores tolerans.

40 Disertus præterea & eloquens sis, & certissimis rationib. in re vera vtens, nisi vbi interdum ad excitandos militum animos, & ad mentes illorum præsenti rerum opportunitati aptandas, mentiri interdum & fictam orationem adhibere oporteat, quo melius in contrariam sententiam traducantur.

41 Erga illos qui in bello ceciderunt, & erga bonos viros potissimum, magnificus, liberalis, & munificus sis, & honores illis tum beando, tum memorabili sepultura afficiendo habebis.

42 Ægrotos quamdiligentissimè sanari curabis, erga pauperes de tuo liberalis, gloriæ non nimis expetens, & liberalis tum in priuatis tum in communibus hominum consuetudinibus.

δὲ πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ μὴ ταρασσόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν, φιλότιμον περὶ τὰς πράξεις τὰς μετὰ δικαιοσύνης, μεγαλόψυχον δὲ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἀξίωμα ἔχοντα ἀντὶ πόλεως καὶ γένους καὶ πολιτείας εὐνομουμένης τὴν οἰκείαν ἀρετὴν, καὶ τὸ περιέχειν ἁπάντων ἐν τῇ κατὰ πόλεμον ἐμπειρίᾳ, εὐνοίᾳ τε καὶ φιλοτιμίᾳ ἐν τοῖς παροῦσιν ἀεὶ πράγμασιν τοὺς ἄλλους νικῶντα, καὶ ὡς ὑπὲρ ἰδίων πραγμάτων τοὺς κοινοὺς κινδύνους ἀναδεχόμενον.

40 Προσέτι δὲ δημηγορικόν σε εἶναι χρὴ, καὶ ἀγωνιστὴν, καὶ τοῖς ἀληθεστάτοις τῶν λόγων χρώμενον περὶ τὴν ἀλήθειαν. πλὴν ὅσον συμφέρειν οἶδας ἐπιψεύδεσθαι, ὥστε εἰς ἄλλο ἦθος μεταστῆσαι καὶ κινῆσαι τὰς τῶν ἀκουόντων ψυχὰς χρήσιμον, καὶ βελτίους ποιῆσαι εἰς τὸν παρόντα καιρόν.

41 Περὶ δὲ τοὺς ἐν ταῖς μάχαις ἀποθνήσκοντας μεγαλοπρεπὴς γενοῦ, καὶ φιλότιμος, καὶ τιμητικὸς, μάλιστα περὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, δόξαν αὐτοῖς διὰ τοῦ μακαρισμοῦ καὶ τῆς ἐντίμου ταφῆς περιποιούμενος.

42 Τῶν νοσούντων θεραπευτικὸς, περὶ τοὺς ἀπόρους εὔπορος ἐκ τῶν ἰδίων, ἀφιλόδοξος δὲ καὶ ἐλευθέριος ἔν τε ἰδίαις καὶ ἐν ταῖς κοιναῖς συνερχομέναις ὁμιλίαις.

43 Μὴ

43 Μὴ δύσερις ὑπάρχῃς, μὴ πολυπράγμων, μὴ δὲ πολύλογος, τῇ δὲ ἐσθῆτι μέτριος, καὶ τῷ σχήματι, καὶ τῷ βαδίσματι. καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων τὸ ἀνεπίφθονον παραφύλαττε, ὥστε μὴ δάκνεσθαι τῷ φθόνῳ περὶ τοὺς στρατηγοὺς τι κατορθοῦντας. ἀλλὰ ζηλοῦν μᾶλλον καὶ μιμεῖσθαι καὶ συναγωνίζεσθαι τοῖς στρατευμένοις πρὸς ἅπαντα τὰ συμφέροντα.

44 Τῷ δὲ ἀγαθῷ στρατηγῷ χρεών ἐστιν πρὸς πᾶν ἔθνος ἁρμοζομένῳ διαφόρους πρὸς ἕκαστον τὰς στρατηγίας ἐπινοεῖσθαι διαγινώσκειν.

45 Εἰ δήποτε καὶ ναυαρχίας ἐπιστήσεται, ἀκύμαντον τὴν τοῦ στόλου τάξιν διαφυλάξει, ἐμπείρως ἔχων τῶν τοῦ ἀέρος φορᾶς, καὶ τὰς οὐραγίας δέ, ἤτοι τοὺς ὀπισθοφύλακας εὐτάκτως συνάγειν, ἵνα μὴ ὑπὸ τόπου, ἢ ὑπὸ ζάλης θαλαττίας, ἢ ὑπὸ πολεμίων ἀναγκαζόμενοι φθείροιντο.

46 Δεῖ δέ σε γινώσκειν, ὦ στρατηγέ, καὶ ἐξ ὅσων τρόπων αἱ μάχαι συνάπτονται. ἢ γὰρ παρατάξεως κατὰ πρόσωπον, ἢ ἐκ παραλογισμοῦ κατὰ μέθοδον, ἢ τόπων ἀποστερίσκοντας ὀχυρῶν, ἢ χώραν ἐξ ἐφόδου φθείροντας, ἢ δενδροτομίας, ἢ σιτοφθορίας, ἢ δώματα ἐμπρήζοντας, ἢ λεηλατοῦντας, ἢ αἰχμαλωτίζοντας, ἢ ὑδάτων ἀποστεροῦντας, ἢ ἐξ ἐνέδρας ἐπερχομένους.

48 Συνάπτονται δὲ αἱ μάχαι καὶ ἐκ τούτων, ὅταν αἰφνιδίως ἐπιστῇ στράτευμα στρατεύματι, καὶ ποταμὸν διαβαί-

43 Neque contentiosus, neq; curiosus, neque loquax. Vestitu, habitu, incessu moderatus: inuidiam ex omnibus rebus summè deuita: neque militibus strenuè rem aliquam gerentibus ea temordeat, sed laudes eos potius & imiteris & adiuues ad honesta omnia suscipienda.

44 Vnumquenque Imperatorem par est aduersus vllam nationem bellum suscipientem, cogitare & cognoscere, quænam forma aciei illorum sit, & quibus potissimum artificijs machinationibusque in bello vtutur.

45 Sin nauali classi præficiatur, prouideat vt ne classis aliquibus sali tempestatibus iactetur, & astrorum aerisque motus obseruet. Vltima agmina classis aut aciei ordinatè ad se colligat, ne locorum importunitate, aut tempestate maritima, aut hostibus oppressa pereant.

46 Cognoscendum tibi prætèrea est, quibus modis prælia committuntur, vel in acie ad frontem instructa, vel ex dolo quadam circuitione, vel loca occupando munitiora, vel regionem incursione diripiendo, vel ligna cædendo, vel fruges populando, vel ædes incendendo, vel agros vastando, vel captiuos abducendo, vel aquas illorum detrahendo, vel insidijs adoriendo, bella cum hostibus geruntur.

47 Committuntur etiam gladij in bello, quando subitò inuadit exercitus exercitum, & flu-

nium transeuntem hostem adoritur, & è spaciosis locis in angustum compellit, & ex angustis locis in spaciosiora hostem nondum instructum educit, & quando commutatio subita est eius qui hostes vicerat, & quando in locis includuntur ad exeundum difficilibus, & quando rebus necessarijs destituuntur, & quando in aliquam offensionem valetudinis hostium copiæ cadunt, quando aduentante hyeme grauiter perturbantur, aut ipsa in hyeme defecti necessarijs sunt, quando diurnis laboribus lassati, inedia cibi potionisque vexantur: vel si iter magnum contingat, tum homines tum iumenta lassentur, vel quando nimis vigiles certis de causis sunt, vel quando prælium nauale illis accidit, vel quando hostes naufragium fecerint, vel quando hyeme excruciantur.

48 Hæc omnia horumq; contraria imperator cognoscat. Diuisiones præterea exercitus, deductiones acierum, vt facilè ob'temperent, genera quoque mandatorum cognoscant.

49 Præter has prædictas omnes belli irruptiones, prudenter vt hostes adoriatis præcipimus, quãtum subitæ rerum aggressiones prudentiam admittere possunt. Hostium autem incursiones quantum potes deuites, & omnia huiusmodi, quæ incidere possunt, propulses. Quæ enim in hostes inferre cogites, eadem sæpe numero ab illis patieris, & a-

νουσι τῷ πολεμίῳ συνάπτειν, καὶ εἰς στενοὺς τόπους ἐξ εὐρυχωρίας μεταλλασσομένῳ, καὶ ἀπὸ στενῶν τόπων εἰς εὐρυχωρίαν καθισταμένῳ, καὶ μήπω συντεταγμένῳ. καὶ ὅταν μεταλλαγὴ ἀθρόα τοῦ κρατοῦντος τῶν πολεμίων γένηται, καὶ ὅταν τῶν ἀναγκαίων ἀπορήσωσιν, καὶ ὅταν εἰς νόσον τὸ στράτευμα τῶν ἐναντίων ἐμπέσῃ, καὶ ὅταν ὑπὸ χειμῶνος παραλόγως ἐνοχληθῶσιν ἢ ἐναπολειφθῶσι χειμῶνι καὶ ὅταν ἀπὸ τῶν ἡμερινῶν πόνων τὰ σώματα κατάκοποι γινόμενοι ἄσιτοι εἰσὶ καὶ νηστεύοντες. ἢ πορείας μακρᾶς ἐμπεσούσης καὶ κόπος τῶν ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων γένηται. ἢ ὅταν ἄγρυπνοι γίνωνται διά τινας αἰτίας. ἐν δὲ τῇ ναυτικῇ μάχῃ συνάπτονται. ἢ ὅταν οἱ πολέμιοι ναυαγήσωσιν, ἢ ὅταν ὑπὸ χειμῶνος ταλαιπωρηθῶσι.

48 Δεῖ δὲ εἰδέναι τὰ τοιαῦτα τὸν στρατηγὸν, καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐναντία γινόμενα πρὸς ἔτι δὲ καὶ τοὺς καταμερισμοὺς τοῦ στρατοῦ, καὶ τὰς παρατάξεις, καὶ τὰς παραγωγὰς τῶν τάξεων, ἵνα δι' ὀλίγων πείθωνται. εἰδέναι δὲ καὶ τὰ εἴδη τῶν παραγγελμάτων.

49 Καὶ πρὸς μὲν τὰς ἀπηριθμημένας ἁπάσης τῆς μάχης ἐπιβολὰς νουνεχῶς ἐπιβάλλειν σε παρακελευόμεθα, ὦ στρατηγὲ, καθόσον ἐπινοήσεις ἐνδέχεσθαι τὰς ἐγχειρήσεις, φυλάττεσθαι δὲ ἀπ' αὐτῶν τὰς τῶν πολεμίων ἐπιθέσεις. καὶ πρὸς πάντα τὰ τοιαῦτα εἰ οὕτω τύχοι ἐμπίπτοντά σε φεύγειν τὰς ἐγχειρήσεις ἃ γὰρ ἑτέροις δράσεις, δι' αὐτῶν τὰ ὅμοια πά-

πάθοις πάλιν ὑφ' ἑτέρων δι' αὐτῶν, εἰ μὴ λίαν ὀξέως καὶ νουνεχῶς ἐπιβάλλῃς τοῖς ἐμπίπτουσι καὶ ἀντιτιθῇς τῶν ἀναγκαίως τὰ δέοντα.

50 Ἐν δὲ τούτοις τοῖς χρόνοις τοῦ ἐνιαυτοῦ δέον σε τὰς ἐκστρατείας ποιεῖσθαι, ὅταν εἰσὶν οἱ καρποί.

51 Ἐν δὲ ταῖς στάσεσι τῶν παρατάξεων τὰ ἐναντία πνεύματα κατὰ νώτου ποιεῖσθαι, καὶ τὸν ἥλιον δὲ ὡσαύτως κατὰ τὰς πολεμικὰς ἀγωνίας ἐν ὄψει τῶν ἐναντίων ποιεῖν.

52 Εἶναι δέ σε δεῖ μεγαλόφωνον ἐν τοῖς παραγγέλμασιν, καὶ εὔθαρση, καὶ ἐμμελὲς ἔχειν τὸ φθέγμα.

52 Συνεργοῦσι δὲ τῇ φύσει τοῦ πολέμου αὗται αἱ τέχναι, οἷον ὁπλιτική, ἀστρονομική, ἱερατική, ἰατρική.

54 Ἔργα δὲ τῆς ὁπλιτικῆς, ὥστε περιφράττειν τὰ σώματα ὅπλοις συμμέτροις καὶ ἁρμόζουσι καὶ ἰσχυροῖς καὶ ἀκριβῶς εἰργασμένοις, καὶ εὐπρέπειαν παρέχουσι τῶν φερόντων αὐτὰ σωμάτων. ἐκλέξασθαι δὲ δεῖ καὶ σώματα, ὅσα πρὸς πανοπλίαν ἁρμόζουσιν.

55 Δεῖ δέ σε ὑποδεικνύναι τοῖς στρατιώταις ἅπας καὶ ὅσας ἐστὶ χρὴ τῶν ὅπλων τὰς χρήσεις, καὶ τὰς μελέτας τούτων, καὶ πάσας τὰς ἀγωνίας πρὸς πᾶσαν συσκευὴν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς μάχας.

56 Φροντίζειν δὲ τιμῶν καὶ οὐσιῶν καὶ εὐπορίας, ἐξ ὧν αἱ κτήσεις τῶν ὅπλων καὶ αἱ δαπάναι αἱ περὶ τὰ σώματα ἀρκοῦσαι ἔσονται. ταῦτα μὲν τὰ ὁπλιτικά.

lijs quoque quibusdam molitionibus ab hostibus inuaderis, nisi cautè & prudenter circumspicias, & quæ facto opus sunt illis opponas.

50 Iis anni temporibus excursio facienda, quando fruges sunt.

51 In acie instruenda solem à tergo & ventum habeas, & in hostium oculis vtrunque collocabis:

52 Vocalis in mandandis rebus eris, animosus, concinnam habens vocem.

53 Naturam belli artes ipsæ adiuuant, cuius generis sunt disciplinæ armandi, rationum subducendarum, acierum instruendarum, architecturæ, astrorum, medicinæ.

54 Disciplina armandi hoc in se continet, vt corpora armis moderatis, idoneis, firmis, exquisitè confectis tegantur. Eligenda huiusmodi corpora sunt, quæ ad arma capienda idonea sunt.

55 Quantus qualisque armorum vsus esse debeat, demonstrandum militibus est, horumque exercitationes & contentiones ad omnem necessitatem & apparationem prælij ostendendæ sunt.

56 Cura etiam sit honorum, dignitatum, & abundantiæ pecuniarum, quibus arma reliquæque expensæ necessariæ adhibendæ suppeditentur. Et de armatura hactenus.

57 Disciplinæ rationis subducendæ munus erit, exercitum in contubernia, acies, turmas, drungos, cohortes, quincurias, decurias, centurias, reliquasque partes atque acies diuidere: atque ex ijs omnibus eos separare, & quot castra custodiant, qui & quot minores natu & prouectiores, quiq; claudi sunt, aut propter ægritudinem languentes, quique ad ciuilem magistratum & ad rem publicam gerendam delecti sunt: corpora præterea florentia à languidis secernere, & horum quoq; rationem habere, tum magnitudinis tum paruitatis corporum: Præfectos prouecta ætate homines constituere: stationem tum quod ad logitudinem, tum quod ad alitudinem spectat collocare: quali cum numero & quibus cum partibus vnaquæque pars ad necessarios motus belli constituatur. Hæc omnia huius disciplinæ sunt.

58 Disciplina acierum instruendarum hæc rn se habet: Formas acierum demonstrare, quibus aut inuadas alios, aut ab alijs inuadare: & quæ ad hostium impetum excipiendum valent, & quæ ad impressionem in hostes faciendam maximum momentum habent, quemadmodum singula fiant: qualem armaturam aduersus hostem fabricare, quēadmodum acies moueri debeant, quo loco temporeque vtendum. Atque hæc de aciebus instruendis.

57 Λογιστικῆς δὲ ἔργον ἐστιν, ὥστε μερίζειν τὸ στράτευμα κατὰ κοντουβέρνια, καὶ τάξεις, καὶ τούρμας, καὶ δρούγγους, καὶ βάνδα, καὶ κενταρχίας τε, καὶ δεκαρχίας, καὶ πενταρχίας, καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς καὶ ὅλας παρατάξεις, καὶ πάντων τούτων ποιεῖσθαι διαίρεσιν. τίνες καὶ ὅσοι νέοι ἢ γέροντές εἰσιν, ἢ ἀνάπηροι τὰ μέλη, ἢ διὰ νόσους ἀδύνατοι, καὶ ὅσοι τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἢ περὶ τὰ δημόσια πράγματα τεταγμένοι. ταῦτα λογιστικῆς εἰσί. διακρίναι δὲ καὶ ἐπιλέξασθαι τὸ λοιπὸν τὰ ἀκμάζοντα σώματα πάσης τῆς στρατιᾶς, καὶ τούτων τὸν μερισμὸν, ὁπόσοι εἰσὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ σμικρότητα, καὶ ὅπως ἄρχοντας ἐπὶ τούτοις μεγάλους τὰς ἡλικίας δεῖ ποιεῖσθαι, καὶ πῶς τὰ περὶ τὴν στάσιν ἔν τε τῷ μήκει καὶ τῷ βάθει γινόμενοι ταχθήσονται, καὶ ἐν ποίοις ἀριθμοῖς ἕκαστα τῶν μερῶν καὶ ποῦ καταταγήσονται πρὸς τὰς ἐν ταῖς χρείαις ἀναγκαίαις κινήσεις. καὶ ταῦτα μὲν τῆς λογιστικῆς.

58 Τῆς δὲ τακτικῆς ἔργον ἐστὶν, ὥστε τὰ σχήματα τῶν ταγμάτων δεῖξαι. ἐν οἷς ἢ ἐγχειρεῖν μάχης ἢ ἐγχειρεῖσθαι συμβαίνει. καὶ ποῖα πρὸς τὸ ὑποδέχεσθαι πολεμίων ἐπιφοράς. καὶ ποῖα πρὸς τὸ ἐπέρχεσθαι ἢ ἀμύνασθαι πέφυκεν. καὶ μετὰ ποίου τρόπου γίνονται ἕκαστα. καὶ ποίας ὁπλίσεις δεῖ ποιεῖσθαι κατὰ τῶν ἐναντίων. καὶ πῶς μετακινεῖσθαι τὰς τάξεις δυνατὸν, καὶ ἔν τινι τόπῳ, καὶ πότε χρηστέον. ταῦτα μὲν τῆς τακτικῆς.

59 Τῆς δὲ ἀρχιτεκτονικῆς ἐστὶν τὰ τῶν στρατοπέδων καὶ φοσσάτων σχήματα ἤτοι τῶν ἀπλήκτων, πῶς δεῖ ταῦτα περιλαβεῖν διὰ φοσσάτου ἢ χάρακος, καὶ τὸν ἔσωθεν τόπον διαμερίσαι συμμέτρως, καὶ ποιῆσαι διεξόδους τὰς ἁρμοζούσας, καὶ τὸ δεῖξαι διαστήματα μεγίστου στρατοπέδου διὰ τοῦ μήκους καὶ ἐλαχίστης πάλιν συστολῆς, ὅτε καὶ πρὸς τῆς ἑκάστου χρείας ἐστὶν ἐκλέγεσθαι καὶ τόπους ὅσοι μὴ ἐπιβουλευτοί εἰσι τοῖς πολεμίοις, καὶ ὅσοι ἀνεμπόδιστοι καὶ ἀκώλυτοί εἰσιν ἐν ταῖς ὑποστροφαῖς.

60 Προσέτι δὲ καὶ μηχανικῆς ἐστὶ τειχίσματα πόλεων ἢ ἄλλων ὀχυρωμάτων πρὸς τὰς τῶν πολεμίων μηχανὰς ἀκαταγώνιστα κατασκευάσαι, καὶ ὑπὸ ὑδάτων ἂν ἐπαγωγῆς ἀνάλωτα. καὶ περὶ τὰ τείχη κατασκευὰς ποιεῖσθαι καὶ παρασκευάσαι ὅπλισιν. οἷον τὰ λεγόμενα μαγγανικά, καὶ τοξοβολίστρας, καὶ τὰ ὅλα ὅπλα ὅσα πρὸς τειχομαχίαν αὐτίκειται, καὶ ἑτέρας δὲ πρὸς τειχομαχίας ἐπιτήδεια. ταῦτα μὲν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

61 Τῆς δὲ ἀστρονομικῆς ἐστι, τοὺς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ προλέγειν, ἐν οἷς χειμώνων καὶ καυμάτων μεταβολαὶ γίνονται, ἢ ὑδάτων ὀμβρίων μεταφοραί, ἢ πνευμάτων ἐξαισίων κινήσεις, ἐξ ὧν στρατεύματα πολλάκις εἰς μεγίστους κινδύνους ἐνέπεσον. καὶ περὶ τὰ μέρη δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἀκριβῶς διαιρεῖν τοὺς καιροὺς πρὸς τὰς ὥρας ἐπιθέσεων, καὶ πρὸς τὰς ἀναπαύσεις ἐν αἷς ἀσχολοῦνται πολλάκις τινὲς ἄχρηστον τὴν δύναμιν ἀπεργάζονται. περί τε σεισμῶν καὶ

59 Architecturæ est castrorum formas describere, quemadmodum fossa aut vallo obsepienda sunt: interiora loca aptè distributeque seiungere, exitus aperire, maximi exercitus interualla, minimi autem angustias tenere: vbi vtrorumuis aliquis vsus fuerit, loca eligere quæ hostium insidijs minimè appetantur, quæque in reuersionibus disiunctionibusq; idonea esse possunt.

60 Huius artis præterea sunt, muros ciuitatum aut munitionum ab hostium machinationibus integros seruare, aut aquarum inundationes ab illis repellere, arma ad muros defendendos parare, vt maganica, toxobolistras, & reliqua huius generis, quæcunque vel ad muros defendendos vel oppugnandos spectare solent. atque hæc de architectura.

61 Astronomiæ est tempestiuitates anni prædicere, in quibus frigorum & calorum commutationes fiunt, aut imbrium & aquarum pluuiarum proluuies, vel ventorum ingentium flatus, è quibus magni exercitus in summa sępe discrimina venerunt: diei noctisque partes ita commodè diuidere, vt requietis ac incursionis tempora facillimè cognoscantur, quibus non obseruatis, vniuersæ copiarum summæ sæpe in rebus aggrediendis irritæ atq;

inanes fuerunt: terræ motus reliquorumque ſignorum & portentorum euentus præmonſtrare, illaque ad noſtros milites animandos transferre. Sed de Aſtrologia ſatis.

τῶν ἄλλων σημείων τὰ μέλλοντα δηλοποιεῖν, ἢ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τὰς ἐπιφανείας ἐντέχνως μεταρρυθμίζειν. ταῦτα πάντα τῆς ἀστρολογίας.

62 Τῆς δὲ ἱερατικῆς ἐστι τὸ, καλῶς τὰ θεῖα χρῆσθαι, καὶ ταῦτα ἐπιτελεῖν ἀδιαλείπτως τὰ στρατεύματα εὐσεβῶς τε καὶ θεαρέστως κατὰ τὸν παραδοθέντα θεσμὸν ἄνωθεν τοῖς εὐσεβέσι χριστιανοῖς, διά τε ἱερολογιῶν, καὶ ἱερουργιῶν, καὶ τῶν ἄλλων δεήσεων πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενῶς γινομένων, καὶ πρὸς τὴν πανάχραντον αὐτοῦ μητέρα καὶ θεοτόκον, καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ θεράποντας. ἐξ ὧν ἱλεοῦται τὸ θεῖον, καὶ διὰ τὴν πίστιν τῆς σωτηρίας αἱ ψυχαὶ τῶν στρατιωτῶν δυναιώτεροι πρὸς τοὺς κινδύνους παρασκευάζονται.

63 Medicina, vlcera quæ ex vulneribus orta ſunt, vel plagas quæ lapidibus aut telis aut alijs huiuſmodi rebus infliguntur, ſanat, & pharmaca ijs parata habet, ægritudines quę ex calore aut frigore, labore, aquarum mutatione, locorum ſitu, aeris temperie, corporis curandi negligentia alimentorum improbitate, nouarum frugum & fructuum cęterorumque huius generis inſalubritate oriuntur, arte ſua pellit.

63 Τῆς δὲ ἰατρικῆς ἐστι, περὶ τὰ ἕλκη τὰ ἐκ τῶν τραυμάτων γινόμενα, καὶ περὶ τὰς πληγὰς ὅσαι ἀπὸ λίθων ἢ ἀπὸ βελῶν ἢ ἄλλου τινὸς ὅπλου γίνονται, τούτων πάντων φάρμακα ἔχειν θεραπευτικὰ, καὶ ἐπιστήμην ἰατρικήν. ἀλλ᾽ ὅσα νοσήματα κοινὰ συμβαίνειν εἴωθε διὰ ψύχει, καὶ καύματα, καὶ πόνους, καὶ ὑδάτων μεταβολὰς, καὶ τόπων θέσεις, καὶ ἀέρων κράσεις, καὶ σωμάτων ἀθεραπευσίαν, καὶ τροφῶν ἀταξίαν, οἷον καρπῶν νέων, καὶ τῶν ὁμοίων πάντων ἡ ἰατρικὴ ἐστὶ θεραπευτική.

64 Ad artem rationis ſubducendæ præterea pertinent, ſumptus militum, ſumma ſpoliorum, pecuniarum accumulatio, & quemadmodum iterum in armorum machinationumque apparatum & in alios militiæ vſus conſumantur: horum omnium dijudicatio ratioque ad artem hanc ſpectat.

64 Προσέτι τῆς λογιστικῆς ἐστὶ διοίκησις, καὶ τὰ ἀναλώματα τῶν στρατιωτῶν, καὶ ὅσα ἀπὸ λαφύρων συναθροίζονται χρήματα, ἢ ἄλλοθέν ποθεν, καὶ πάλιν πῶς ἀναλίσκεται. εἴτε ὅπλων καὶ μηχανημάτων κατασκευὰς, καὶ ἑτέρας χρείας ὡς εἰκὸς ἑκάστης ἐκστρατείας, τούτων ἡ διάκρισις καὶ διοίκησις τῆς λογιστικῆς ἐστὶ μεθόδου.

65 Ad apparatum igitur ſalutemque exercitus conſtituendam

65 Τέχναι μὲν οὖν τοσαῦται πρός τε κατασκευὴν, καὶ σωτηρίαν στρατεύματος.

τος· καὶ τεχνῖται μὲν τούτων οἱ ἐπιστημόνως αὐτὰς μεταχειριζόμενοι.

66 Τὴν μὲν οὖν ὁπλιτικὴν οἱ περὶ τὴν τῶν ὅπλων ἐργασίαν ποιοῦνται τεχνῖται, τὴν δὲ λογιστικὴν γραμμάτων καὶ ψήφων ἔμπειροι ἄνδρες, τὴν δὲ τεκτονικὴν σύ τε αὐτὸς, ὦ στρατηγὲ, καὶ ὅσοι ὑπό σε τάσσονται ἄρχοντες.

67 Τὴν δὲ ἀρχιτεκτονικὴν οἱ τέκτονες καὶ μηχανικοὶ, καὶ ἐκ πολλοῦ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐργασίαν ἔμπειροι. τὴν δὲ ἀστρονομίαν οἱ περὶ τὰ οὐράνια σχολάζονται, σοφία τε καὶ ἐπιστήμῃ τῆς τῶν ἀστέρων ψηφοφορίας διαφέρονται, περί τε τὸν Πτολεμαίου πρόχειρον κανόνα, καὶ περὶ τὴν αὐτοῦ λεγομένην τετράβιβλον, περὶ ἕτερά τινα τῶν χαλδαϊκῶν παρατηρήσεων. προσέτι καὶ τὴν τοῦ Ἀράτου περὶ τῶν φαινομένων διαγόρευσιν. τὰ δὲ τῆς γενεθλιαλογίας ὅσα ἐν τοῖς εἰρημένοις παρέσπαρται, ὡς ἀποβλητὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἡ ἡμετέρα ἀποτρέπει βασιλεία. τοσοῦτον μὲν τῆς ἀστρονομίας.

68 Τὴν δὲ ἱερατικὴν, ἱερεῖς καθαροὶ, σεμνοὶ τὸν βίον, καὶ τὸν τρόπον καθηγνισμένοι ἐπιτελέσουσι καὶ αὐτοὶ τὸ τέλος τῆς οἰκείας ἐνεργείας τῷ Θεῷ ἀναθήσουσιν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς τὰ πρώην ἡμῖν εἰρημένα ἀνακεφαλαιωσάμενοι τὸ τέλος τῆς στρατηγικῆς ἀφηγήσεως τῷ πάντων ἀγαθῶν δοτῆρι Θεῷ ἀνατίθεμεν.

69 Νόμοι μὲν οὖν στρατηγικοὶ καὶ τύποι τοσοῦτοι παρὰ τῆς ἡμῶν βασιλείας σοί τε αὐτῷ, καὶ τῷ ὑπό σε στρατεύματι διὰ πείρας ἐγγεγυμνασμένοι ἔστωσάν τε καὶ φυλαττέσθωσαν, ὦ στρατηγὲ, καὶ χρὴ σε ἐγγεγραμμένοις μετὰ προσοχῆς τε καὶ κρίσεως πλείους ἐπιμελετᾶν. μεγάλα

hæ artes atque ijs artibus instructi homines pernecessarij sunt. In armorum ratione elaborant, qui armorum conficiendorum periti sunt.

66 In ratione subducenda, literarum & summarum faciendarum periti homines. In acierum instruendarum ratione tu imperator atque alij qui sub te præfecti constituti sunt.

67 In architectonica, qui architecti & mechanici sunt, & lõgo tempore in vsu harum rerum versati sunt. In astrorum ratione, qui cœlestia corpora scrutati sũt, quique in astrornm ortu atque obitu, conuersionibus planetarum, operam suam collocant, qui Ptolemæum diligenter cognoscunt, & Chaldaicas quasdam obseruationes, Arati φαινόμενα, Ioannis Lydi diurnam menstruamque obseruationem tenent. Genethlialogias autem quæ ijs in libris sparsæ sunt, & ab Ecclesia Dei reijciuntur, nos nostro quoque regno expellimus.

69 Leges igitur imperatoriæ ac militares à nostro regno tibi militibusque qui sub imperio tuo sunt, hæ præscriptæ sint, quæ abs te assiduè custodiantur, & ad eas seruandas omni studio ac labore enitaris: magna enim & præclara hinc ad-

iumenta reportabis. Quando enim consilia factaque imperatoria ad aciem tuam firmandam excogitaueris, si illis iisdem hostes vtantur, facilè horum peritus contraria vsurpare potes.

70 Hæc autem pro ratione ingenij nostri partim vsu bellico, partim ex scriptoribus antiquis collecta, ad communem vtilitatem hunc in librum contulimus, neque curiosam aliquam verborum inanitatem conquirentes, sed verbis tantum communibus planisque vsi, militarem dicendi formã potissimum secuti sumus.

71 Quæcunq; autem alia vel ad tempus belli gerendi, vel alterius alicuius apparatus aduersum vllas nationes & Saracenos potissimum quorum gratia hic liber à me, vt ante dixi, conscriptus est, suscepti caput pertinent, ea, quanquam hoc libro contenta non sunt, in ijs tamen si quis se exerceat, vsu aliquo belli & naturæ rerum perscrutatione facilè ea quæ desiderantur colligere comprehendereque poterit. Neque enim fieri potest, vt ego aut quisquam alius quantocunque ingenio eruditioneque sit, omnia complectatur, quæcunque industria ac solertia humana excogitantur: aut viam doceas qua hæc caueantnr, quę infinita atque immensa genere rebusque circumstantibus sunt.

72 Neque enim similiter eodemque modo hostium consilia factaque imperatoria ab illis sus-

γὰρ κερδήσεις ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου, καὶ λίαν ὠφελιμώτατα, ὅταν ἀκριβῶς τὰ ἐκείνου στρατηγήματά τε καὶ διατάγματα ὑπὲρ οὗ καλανοήσεις. τό τε [redacted] οἱ πολέμιοι χρήσονται, εὐκόλως τὰ ἐναντία τούτων κατ' ἐκείνων ἐπινοήσεις.

70 Ταῦτα μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν ἔκ τε τῆς τῶν πολέμων πείρας, ὡς εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων παρὰ τῶν ἀρχαίων καλενοήσαμεν, ὡς ἐν ἀρχῇ ἡμῖν εἴρηται τοῦ συντάγματος, οὔτε πρός τινος ἄλλης συντάξεως [redacted] ἁπλαῖς δὲ κοιναῖς χρησάμενοι λέξεσι, καὶ [redacted] ἡ στρατιωτικὴ συνήθεια.

71 Ὅσα δὲ κεφάλαια ἕτερα, τὰ ὡς εἰκὸς ὑπ' αὐτῶν τὰ ἐν ἑκάστου πολέμου καιρῷ, ἤ τινος ἐκείνου παρασκευῆς ἑτοιμασίας, καὶ μάλιστα ἐν τῷ νῦν ἡμῖν ἐνοχλοῦντι τῶν Σαρακηνῶν ἔθνει, δι' ὅπερ, ὡς εἴρηται, καὶ τὸ παρὸν ἡμῖν συντέτακται βιβλίον. καὶ εἰ μὴ πάντα συλλαβεῖν ἐδυνήθημεν, ἀλλ' οὖς ἔκ τε τῶν γεγραμμένων, ἔκ τε τῆς παραλαβούσης πείρας, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως στοχάζεσθαι δέον, καὶ ὡς δυνατὸν ἁρμόζεσθαι τοῖς ἀναφυομένοις ἡμῖν. ὅτε οὐ δυνατὸν, οὔτε ἡμᾶς, οὔτε τινὰ ἕτερον ἅπαντα γράφειν, ἢ πρὸς ἅπαντα τὰ μέλλοντα ἀναφύεσθαι, ὥστε παραφυλάττεσθαι ἁπάντων ἀπείρων οὐσῶν ἑκάστοτε διαφόρων περιστάσεων.

72 Οὔτε γὰρ ὁμοίως ἀεὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐγχειροῦνται στρατηγήματα, διὸ οὐδὲ δύναταί τις στοχάζεσθαι τὰ μέλλοντα ἀναγ-

ἀναγκαῖα πρὸς χρῆσιν ἑκάστοτε, ἀλλ' οὐδὲ μιᾷ γνώμῃ στρατηγοῦνται, ἀλλὰ ποικίλης οὔσης παρὰ τῶν ἐναντίων ἐγχειρήτως, καὶ διάφοροι καὶ οἱ τρόποι τῶν κατ' αὐτῶν ἀντεγχειρήσεων γίνεσθαι ὀφείλουσι. πανοῦργος γὰρ καὶ ἀκατάληπτος ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ὑπάρχουσα πολλὰ καὶ βουλεύεσθαι καὶ ἐγχειρεῖν παρ' ἐλπίδα γίνεται.

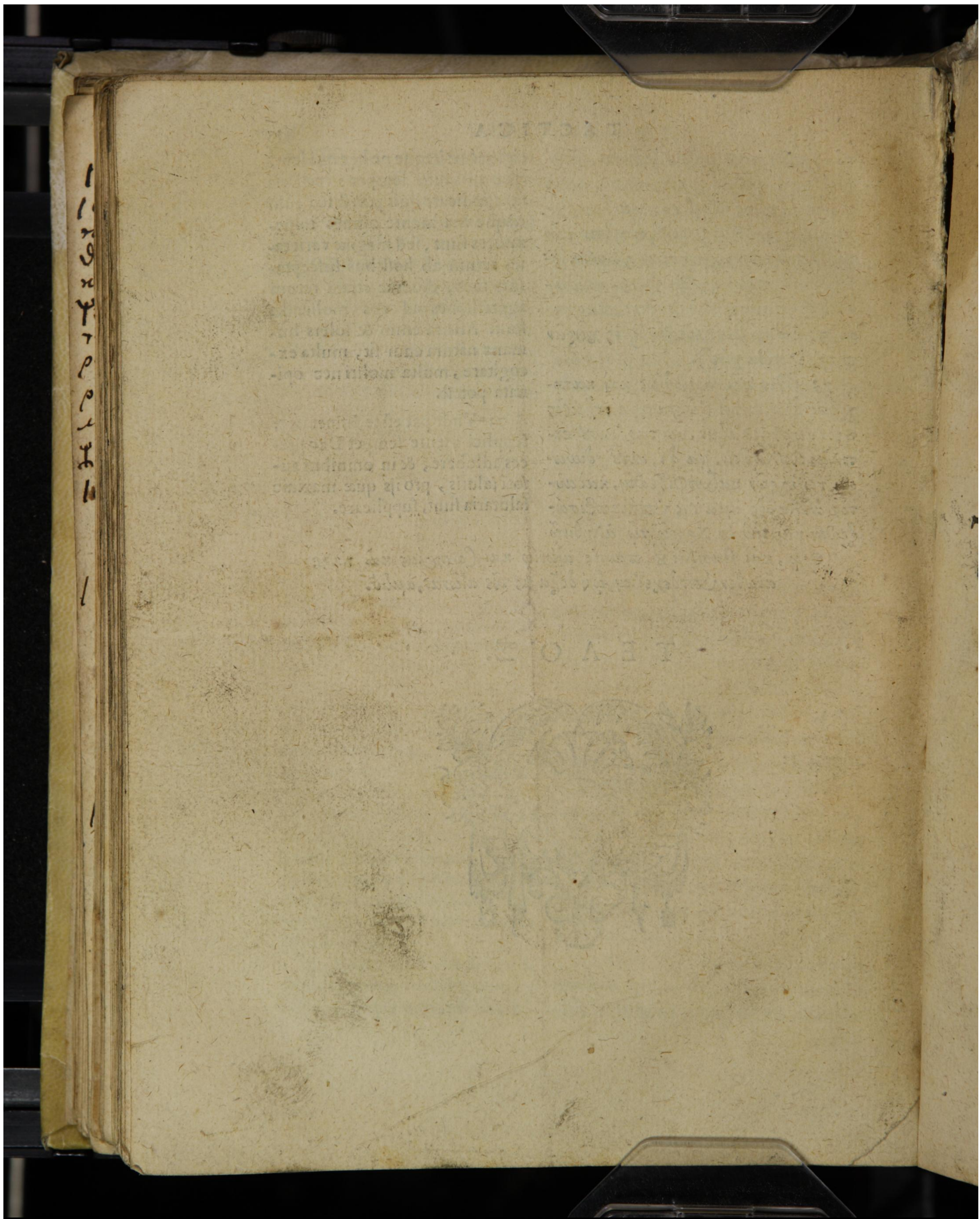
73 Ὅθεν καὶ ἁρμοδίως καὶ καταχρέως δέον σε ἀεὶ, ὦ στρατηγὲ, τῇ πρὸς Θεὸν δεήσει σχολάζειν, καὶ τὰς αὐτοῦ ἐντολὰς φυλάττειν. ἵνα δι' αὐτοῦ δυνάσαι τῶν ἐχθρῶν κατασοφίζεσθαι, καὶ αὐτὸς ἀβλαβὴς ἅμα τοῖς ὑπό σε περισώζεσθαι, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ, καὶ βασιλεῖ τοῦ παντὸς αἰωνίου καὶ σωτηρίας καὶ νίκης ἄνωθεν ὑποδέχεσθαι, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

cipiuntur: itaque ne hęc quidem, quæ ad vſum ſemper neceſſaria ſunt, indicare quis poteſt: ſed cùm neque vna mente omnes imperatores ſunt, ſed magnæ varietates rerum ab hoſtibus ſuſceptarum ſunt, diuerſæ etiam rerum aggreſſiones ad eos moliendæ ſunt. Aſtuta enim & ſolers humana natura cum ſit, multa excogitare, multa moliri nec opinata poteſt.

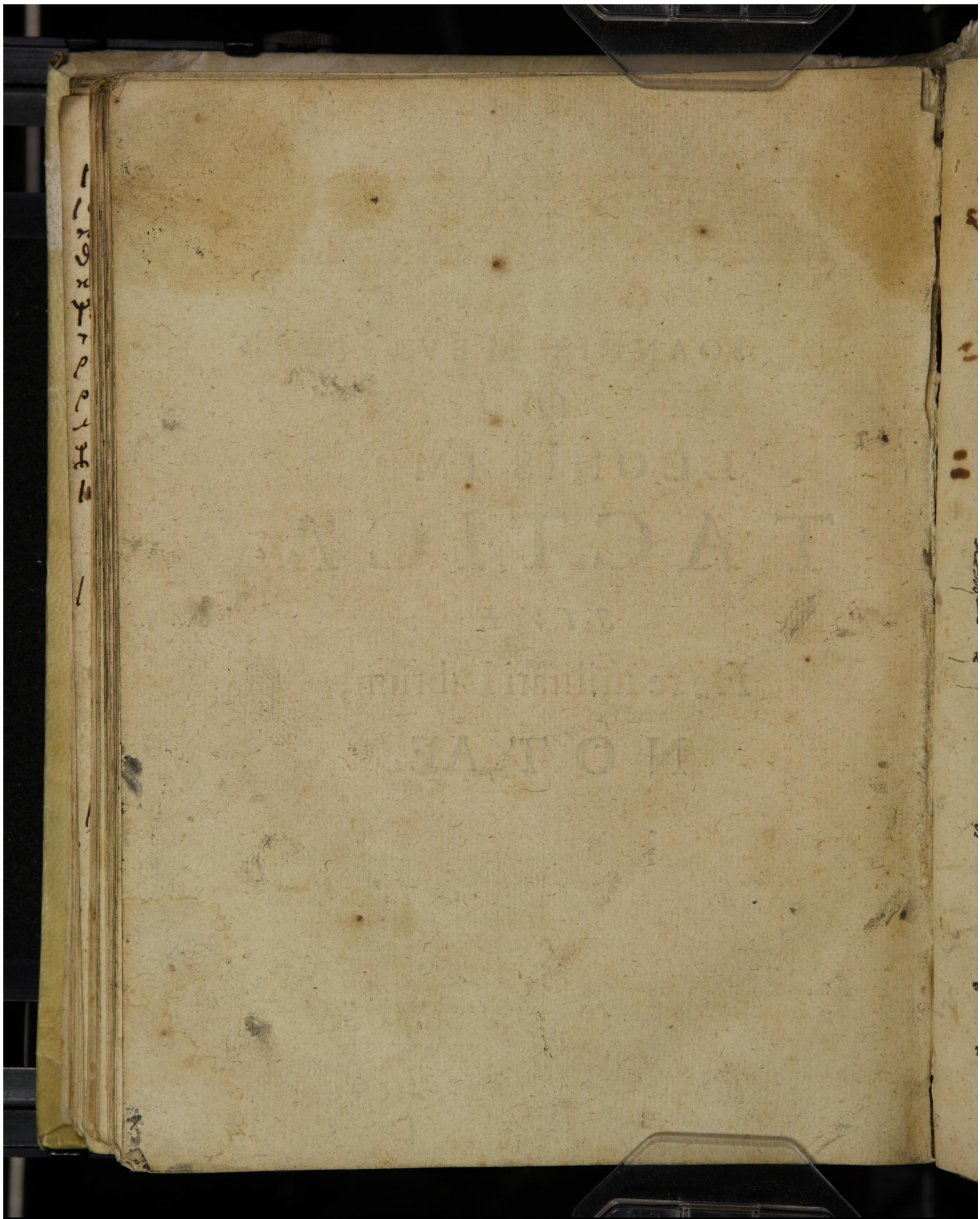
73 Vnde par eſt te, Imperator, ſupplici mente ſemper Deo preces adhibere, & in omnibus autori ſalutis, pro ijs quæ maximê ſalutaria ſunt, ſupplicare.

ΤΈΛΟΣ.

IOANNIS MEVRSI
AD
LEONIS IMP.
TACTICA:
SIVE
De re militari Librum,
NOTAE.

IOANNIS MEURSI

AD

Leonis Imp. Tactica

NOTÆ.

IN PROOEMIO.

AG. 5. lin. 7. ἐφραίνειν] Scribe, εὐφραίνῃς.

Pag. 6. lin. 28. ἰσχυρᾶς] Scribe, ἰσχυρός.

Pag. 7. l. 10. ἀπέλαβε] Scribe, ἀπήλασε.

Lin. 19. πρὸ ξένου] Scribe προξένου.

Pag. 10. l. 1. οὐκ ἔτι] Scribe, οὐκ ἐπί.

Lin. 23. πρὸς τῶν] Scr. περὶ τῶν.

CONSTIT. I.

§. 8. ἀναδειθῶσαι] Scribe, ἀναδειχθῶσαι.

§. 15. τῷ εὐδοκιμήσαντα] Scrib. τὸ ἐ.

ibid. χρημάτων] Scribe χρωμάτων.

CONST. II.

§. 1. περιπαίδον] Scribe, παρὲκ παίδων.

§. 13. δεινὸν] Scribe, δεινῶν.

§. 14. τὰ πράγματα] Scribe, τὰ τραύματα.

§. 17. παρεληρεῖσθαι] Scr. παραλεῖσθαι.

§. 24. ἐπορωτέρων] Scr. εὐπορωτέρων.

§. 31. δυνατὸν ἢ ἀλόγων] Scribe, δ. διὰ λόγων.

§. 38. παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν] Vertendum erat: *A maiestate nostra.* Vt etiam paulò pòst: ὥσπερ παρὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἡμετέρας παραστησάμενοι βασιλείας. Videndum Glossarium nostrum in βασιλεία.

§. 52. ἐν τῇ παραγγήλῳ τῶν τακτικῶν μονοβίβλῳ] Ergo alium adhuc singularem Tacticorum librum Leo hic conscripsit, qui nondum inuentus.

CONST. III.

περὶ τοῦ πῶς χρὴ βουλεύεσθαι] Hic titulus hactenus quartus fuit, & quartus item tertius. Manifesta confusio. Nos in ordinem restituimus vtrunque, præeunte ipso Leone in prooemio, vbi titulorum huius sui operis catalogum ponit. Et facilè nos rectè atque ordine fecisse iudicabit lector, cui aliquid cerebri.

§.1. ἢ γὰρ περιβούλευτος] Scribe, ἢ γὰρ ἐπιβούλευτος.

§.2. εἰς πέλαγος] Scribe, εἰς τέλος.

§.3. τί πρᾶξαι] Scribe, ποῦ. Et sic erat in codice Pistoriano.

CONST. IV.

§.6. οἱ καὶ διπολάτοι] In Checi codice erat, δεσπολάτοι, in Palatino, δεπολάμοιτοι. Vtrunque mendosum est. Vide Glossarium nostrum.

§.8. μεναρχης] Scribe, μεραρχης.

§.12 τῆς ἀκακίας] Codex Palatinus hic valdè corruptus est, vt & Pistorianus, qui habet κακίας. Scribe τῆς ἀκίας. Occurrit quoque iterum §.33. Sed corrigendum hoc modo, quo dixi: nam ἀκακία longè aliud erat. Vide Glossarium nostrum.

§.15. Ζκρίμωνες] Scribe, Ζκρίβωνες.

§.21. ὅπερ αὐτοὺς] Scribe, εἴπερ α'.

ibid. ἐνδίκους] Scribe, ἐκδίκους.

§.22. μίνσωρες] In Checi codice videtur fuisse, κίνσωρες: quod non improbo. Hesychius κλωσίτωρ, ὁ τῶν γλωμέτρων. Et Isidorus in Glossis. *Censitores, Agrimensores.*

§.31. τὸ στρατηγοῦ καταγραφὴν] Scribe, τὸ στρατοῦ κ.

§.33. κεντάρχας] Scribe, κεντάρχας.

ibid. ἑκάστης ἀκακίας] Scribe, ἑ. ἀκίας, vt suprà monui.

§.44. μέσον ἄριστον] Scribe, μέσον ἀριστερόν.

§.45. τὸ κόσμου βάνδον] Codex Pistorianus, τὸ κόμητος β. Rectè.

§.46. τυρμαχῶν] Scribe, τυρμαρχῶν.

§.49. γλώσσαις διαφόροις καλεῖν] In Pistoriano codice erat λαεῖν. Scribe, λαλεῖν.

§.54. ἵνα πρῶτον] Scribe, ἕνα π.

§.56. ἤγουν λόγων] Scribe, ἤγουν λόχων.

ibid. ἀνδρῶν ιζ'] Scribe, α. ις'.

§.57. τετρακοσίων] In Checi codice videtur fuisse, τριακοσίων.

§ 62. ἀρχήσωσιν] Scribe, ἀργήσωσιν.

§.69. ἀρχισαγιττάτωνα] Scribe, ἀρχισαγιττάτορα.

ibid. ἀκίαι ἃ λέγονται τὰ λεγόμενα κοντουβέρνια. Hæc à glossâ esse censeo, neque Checi item codex agnoscit.

ibid. ἑτέρας χεῖρας] Scribe, ἑτέρας χρείας.

ibid. τοὺς λοχαγωγούς] Scribe, τοὺς λοχαγούς.

§.71. προρωστατῶν] Scribe, πρωτοστατῶν.

CONST. V.

§.3. εἰπλάεια] In codice Checi videtur fuisse, ῥικλάεια. Sed ῥιπλάεια melius est. Vide Glossarium Rigaltij, & nostrum.

§.4. παρέκβολα, καὶ ἴσακας] Scribe, πυρέκβολα, καὶ ὕσκας. Constantinus in Tacticis: σφενδοβόλα μεγάλα, πυρέκβολα, καὶ ὕσκας. Iam ὕσκα est *fomes, ignitabulum.* Suidas: ὕσκα, ὀψάριον, καὶ ξύλον ἐν ᾧ ἅπτεται πῦρ.

ibid. ζουβλία] In codice Checi videtur fuisse ζουγλία. & sic semper scribitur in Glossis Græco-barbaris.

§.5. βούκινα] Malè in Checi codice κούκινα, qui etiam non agnoscit ista, καὶ μεγάλα.

§.7. διαστροφαί] Scribe, διαλεφαί.

§.9. καὶ ἀτεγείας] Perperam erat in codice Palatino, καὶ ἀτελγίας. Vide Glos-

Gloſſarium doctiſſimi Rigaltij.

§.14.καβαλλάριον] Hæc vox νοθεύει. Nam agit ſequentititulo non minus de pedeſtri armaturâ, quam de equeſtri. Et in prooemio, vbi huc reſpicit, promittit, τὴν ἑκάστου μαχομένων ὅπλισιν. Ergo legendum ſimpliciter: ἕκαστον ἄνδρα στρατιώτην.

CONST. VI.

§.2.ζῶβας] Scrib. ζάβας. Vide Gloſſarium noſtrum.

ibid. πλαγμένα] Scribe, πεπαμένα.

ibid. ἐν δὲ τοῖς τοξαρίοις] In Checi codice videtur fuiſſe, ἐν δὲ τοῖς τοξοζωνίοις. Rectè. Conſtantin. βασταζέτωσαν δὲ εἰς τὰ ζωνάρια τῶν τοξαρίων ῥινία καὶ σουβλία.

§.3.καὶ τὰ τῶν ὀπισθελίνων] Scribe, κατὰ τῶν ὀ.

ibid. τῶν νόμων] Scribe, τῶν ὤμων.

§.10.λωρόσακον] Scribe, λωρόσοκον, vel, λωρόσοκκον.

ibid. τυρόν] Fortè, τοῦφον.

§.13.ἐν ταῖς σκύκαις] Scribe, ἐν ταῖς σκούλκαις. Vide Gloſſar. noſtrum.

§.15.περιφρονοῦντες πάρλικον] Scrib. περιφρονοῦντες πηλήκων.

§.19. ταῖς βάνδας] Scribe, τὰ βάνδα.

§.22. βαστάζοντα] Scribe, βαστάζοντες.

§.24. δύο μῆνας] Scribe, δύο μόνας.

§.25.τὸ μὲν σόμα κόπλον] Scribe, τὸ μὲν ἓν σόμα κ.

ibidem τῆς ἀξίας] Scribe, ἀκίας.

ibidem καὶ χειρομάνια] Scribe, καὶ χειρομάνικα.

§.26. τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ λ΄ ἢ μ΄ τόξων φαρέτραν ἐπὶ τὸν νόμον ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ λ΄ ἢ μ΄ σαγιτῶν. σωληνάρια, &c. Locus hic valde corruptus eſt, & voces tranſpoſitæ, ac malè repetitæ Reſtituo: τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς ἔχοντας τόξων φαρέτραν, καὶ κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ λ΄ ἢ μ΄ σαγιτῶν, ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναβασταζόμενα. σωληνάρια, &c.

ibid. βιρίτλας] Scribe, βηρύτλας.

ibid. ὑποδείγματα] Scribe, ὑποδήματα.

ibid. ἀναγκαίοις δὲ] Scribe, ἀναγκαῖον δέ.

ibid. καρφία] Scribe, καρφίοις.

§.27.ἀναδεδειγμένοι] Scribe, ἀναδεδεμένας.

ibid. ἐν ἥλωσι σιδηρῷ] Scribe, ἐν ἥλῳ σιδηρῷ.

§.28.ὡς δὲ καὶ εἴκοσι] Scribe, ὡς δέκα ἢ εἴκοσι.

§.31.ὀπλίζων] Scribe, ὥπλιζον.

ibid. παραμικρίοις] Scribe, παραμηρίοις.

§.32.μόνοις σκυταρίοις] Scribe, μκονταρίοις.

§.33.ἢ ἐυπαθείας] Scribe, ἢ ἐπ' ἐυθείας.

§.35.καὶ θώρακας, καὶ κράνη, ἤγουν λωρίκια, καὶ κλιβάνια] Locus corruptus eſt. Reſtituo, ac lego: θώρακας, ἤγουν λωρίκια, καὶ κράνη, καὶ κλιβάνια.

§.36.διὰ τὸ] Scribe, διὰ τῶν.

§.38. λίαν κοίλη] In Checi codice videtur fuiſſe, οὐ λίαν κοίλη. Recte, Sic Conſtantinus: εἶχον καὶ σκουτάρια μακεδονικὰ χαλκᾶ στρογγύλα, μεγάλα, καὶ οὐ πολὺ βαθέα.

CONST. VII.

§.2. κ) ἄνδρας τὰς ψυχικάς] Scr. καὶ ἀνάνδρους τὰς ψυχάς.

§.17. οἱ δ', μόλις] Scribe, οἱ δ' μὴ, μόλις.

§.20. καὶ τοὺς μὲν αὐτοὺς] Scribe, κ) τοὺς μείναντας.

§.21. γυμναζόμενοι] Scribe, γυμναζόμενον.

§.25. ἀποκελεύειν] Scribe, ἀπληκεύειν.

§.28. γύμναζον] Scribe, γυμνάζειν.

§.30. καὶ μετ' παράκλησιν] Scribe, κ) μήτε π.

ibid. σκοπήσεις] Scribe, σκορπίσεις.

§.31. τ' πράγματος] Scribe, τ' τάγματος.

§.33. οἰσοῦνται] Scribe, ἰσοῦνται.

§.36. ὡς διαφένσωρας] Posteriores Græci dicebant, διαφένσωρας, pro δηφένσωρας, siue διφένσωρας. Vide Glossarium nostrum.

§.37. κ) ὅτε μὲν θέλη] Interpungendum, scribendumque: καὶ ὅτε μὲν θέλη ὑποχωρῆσαι, ὁ κούρσωρ κράζη.

ibid. πάλιν κράζει] Item scribe, πάλιν κράζη.

ibid. στράφου] In Checi codice videtur fuisse, στράφου, ἔλα.

ibid. ἵνα μὴ κλύπον] Scribe, ἵνα μὴ οἱ ἵπποι. Et sic erat in codice Pistoriano.

§.39. κατὰ νώτου ὑχόπισθεν] Scribe, κ.ν. ἤγουν ὄπισθεν.

§.40. ἐθιασθῶσι] Scribe, ἐθισθῶσι.

§.42. ἤγουν ἐγκείματα] Scribe, ἤγουν ἐγκρύμματα.

§ 43. ἀπὸ δέκα δ' καβαλλαρίων] Eijciendum censeo, δέκα.

§.44. διαφερσόρων] Scr. διαφενσόρων.

§.48. ἐν πυρὶ λαμβανόμενος] Scribe, ἐμπεριλαμβανόμενος.

§.49. ἐν τάσματι] Scribe, ἐν τάγματι. Quæ verò ibidem sequuntur, τὰ τάσματα, malè geminata censeo; itaque delenda.

§.53. χείζονται] Scribe, χωρίζονται.

ibid. πρῶτον τ' τοῦ πεζικοῦ τάγματος] delendum censeo, τ'.

ibid. ὀλιχαγοὶ] Scribe, οἱ λοχαγοί.

§.55. καμπικλούρων δύο] Scribe, καμπιδουκτόρων δ.

§.57. βιαραλισαὶ] Codex Checi, ἀκροβολισταί. Pistorij: βηλοβολισταί.

ibid. τῶν ὄντων] Scribe, τῶν ὅλων.

§.61. ἐγκρίματος] Scribe, ἐγκρύμματος.

§.66. τὸ βάθος τῶν ἀκιῶν] In Palatino codice erat: τὸ βάθος κ) νίκος τῶν α. quemadmodum in eiusdem §. fine κατὰ βάθος καὶ νίκος φούλκου περιπατεῖν. Vtrobique scribendum censeo: κ. βάθος καὶ μῆκος.

ibid κατὰ κοίλους τόπους] Scribe, κατὰ πολλοὺς τρόπους.

§.68. ἢ τ' βάνδου] Scribe, ἢ τὴν τοῦφα. Et sic erat in codice Pistorij.

§.69. καὶ ἐξέρχονται εἰς παραμειζόμενοι] Scribe, κ) ἐξέρχονται εὐθὺς παραμειζόμενοι.

§.86. ἀσφίαν] Scribe, ἀσάφειαν.

ibid. τὰ εἴδη ζαφλωθέντα] Scribe, τὰ ἤδη ζ.

§ 87. παρ' αὐτῶν] Scribe, π. αὐτῷ.

§.88. τ' λόγον ἀπευθυνέτω] Scribe, τ' λόχον α.

CONST. VIII.

§.4. βαγιῦσαι] In Checi codice videtur fuisse, μαγκῦσι. Malè. Rufus in

Leg.

Leg.Milit. εἴ τις τολμήσῃ βαγεῦσαι ὑπὲρ τὸν χρόνον τοῦ κομμεάτου, τῆς στρατείας ἐκβληθήσεται. Apud Græcos posteriores βαγεύειν, est *Vagari, Emanere*. Suidas: βαγεύς, πλανήτης. Vide Glossarium nostrum.

§.11. ὁ δεκάρχης ἀναγκάσῃ κλήσασθαι] Deest, ἄλλα, aut tale quid.

§.15. δίχα κομήτατου] Scribe, δίχα κομεάτου.

§.20. καὶ τοῖς ἑτέροις] Scribe, καὶ τοῖς ἑταίροις.

§.24. τῶν νεωτέρων] Scribe, τῶν ἑτέρων.

§.26. ἢ ἐκκουλκεύσῃ] Scribe, ἢ ἐξκουσεύσῃ. Recentiores Græci ἐξκουσεύειν dicunt, *Excusare*. Vide Glossarium nostrum.

ibd. τοῦ ἡμετέρου κείνου] Scribe, τ.ἡ. σκεινίου.

CONST. IX.

§.4. τὸ στρατὸν διαμέειζε] Addendum necessariò: ἢ γύμναζε.

§.7. δουκάτορες] In Palatino codice erat, οἱ δ' ἑκάτεροι. Malè.

ibid. οὐκ ἔπ] Scribe, οὐκ ἔτι.

ibid. ἤ πνες] Scribe, οἵ τινες.

§.8. καὶ τῆς γνώμης] Scribe, καὶ τῆς νομῆς.

§.10. ὑπερισέ] Scribe, ἢ περί σε.

§.12. καὶ σταυλὸν] Scribe, χρὴ σ.

§.16. καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ ἐρχομένων] Scr. καὶ τῷ ἐπ' αὐτοῦ ἐρχομένῳ.

§.18. κάμα ἕως] In Palat. erat: τάμα ἕως. Scribe omninò, κάμαλον.

ibid. κουγύδει] Scribe, κωλύῃς.

ibid. καὶ οἱ *ποι κωρεῖς] Scribe, καὶ οἱ ἵπποι χωρεῖς.

§.22. καὶ τῇ * ταφθείρων] Scribe, καὶ τηλικαῦτα φθείρειν.

§.23. εἰς χωρίαν] In codice Pistoriano erat, εἰς χρείαν. Scribe, εἰς χρείαν.

§.24. γῆ] Scribe, μή.

§.27. ἢ κακῶς] Scribe, καὶ κακῶς.

§.28. ἐναθρύφῳ] Palat. ἐναθρίῳ. Scribe, ἐν ἀθρόῳ.

§.29. δι' ὧν συνθλιβήσονται*] Scribe, δι' ὧν οὐ συνθλιβήσονται.

§.40. ἐπήγεσε] Scr. ἐπείγεις.

§.56. καὶ συγκεχυμένως] Scribe, μὴ συγκ.

§.60. καβάειοι] Scribe, καβαλλάειοι. Et sic erat in codice Palatino.

ibid. ἀδικήτους] Scribe, ἀδοκήτους.

§.61. ἵνα καὶ οὐ βουλεύονται γινώσκουσιν] In cod. Pistoriano erat, ἵνα ἐκουλκεύσονται. Scribe, ἵνα σκουλκεύονται καὶ γινώσκωσιν. Recentiorib. Græcis σκοῦλκαι sunt *Excubiæ*; & σκουλκεύειν significat, *Excubare, Explorare*. Vt docemus in nostro Glossario.

§.65. τοὺς δὲ τούτους τοὺς δρέγγους] Scribe, τοὺς δὲ τοιούτους δρούγγους.

§.66. αὐτοὺς κἀκείνων] In Pistorij codice erat, αὐτοὺς κοκίνων. Scribe, ἀκούειν βουκίνων.

§.74. ἀκίας θείας] Scribe, ἀκίας βαρθείας.

§.77. στενο] Scribe, τό.

§.78. τοῖς δασὶν ὕλαις] Scribe, τοῖς δασείαις ὕλαις.

§.82. τῇ συνηθείᾳ] Scribe, τῇ συνήθει.

CONST. X.

§.7. δίστρατα] Apud Constantinum scribitur, διάστρατα. Apud Mauritium, ἀδέστρατα. Pro impedimentis sumi hanc vocem clarum est sed eius origo obscura. Amplius inuestigemus.

§.8. μεθόδοις κυόσοις] Interpungendum, scribendumque: μεθόδοις, κούρσοις. Iam κοῦρσα, sunt *Cursus.* Excursiones. Vide Glossarium nostrum.

§.9 ἀδεῶς στρατὸν] Scribe, ἀδέστρατον. & sic erat in codice Regio ac Pistoriano.

ibid. οὐκ ἀναγκαίως κρίναντες] Scribe, οὐκ ἀναγκαῖον κρίνομεν.

ibid. διὰ τῶν] Scribe, διὰ τό.

§.10. τὸ πλίονα] Scribe, τὰ πλείονα.

§. 11. εἰς διάστατα] Scribe, εἰς ἀδέστρατα.

ibid. καὶ ὑπόδεξον τόπους] Scribe, καὶ τούτους.

§.12. ἀδρέστατα] Scribe, ἀδέστρατα.

§.15. ἢ χρηολογεῖν ποιεῖν] Scribe, ἢ χρηολογίαν π.

CONST. XI.

§.1. καὶ ἡ μὲν] Scribe, καὶ εἰ μέν.

ibid. τοὺς τούπους] Scribe, τοὺς τόπους.

§.2. ταῦρον βαθεῖαν] Scribe, τάφρον βαθ.

ibid. ἐπιβυλας] Scribe, ἐπιβολάς.

§.8. ἢ πάλιν] In codice Pistoriano erat, πάλαις. Scribe, ἢ πεδίοις.

§.10. τοῦ στρατηγοῦ] Scribe, τοῦ στρατοῦ.

§.14. τὰς ἀποστροφάς] Scribe, τὰς ἀποτροφάς.

ibid. τὸν τοῦ στρατόν] Scribe τοῦ πεστρατοῦ.

§ 16. τέσσαρας μὲν παρὰ τάς] Scribe, τ. μ. πόρτας.

ibid. καιρὸν διάστημα] Scribe, σύγκαιρον διάστημα.

§.22. ψάλλειν τὸ τρισάγιον ὕμνον] De hoc hymno plenè nos in Glossario nostro commentati sumus.

§.26. λαμβδαραῖαν συνέμιθεν] In codice Palatino erat: λαμπαδάρεια συνέμιξεν. Scribe, λαμβδαρεῖα συνέμιξεν.

ibid. ἐν τῇ προβολαῖς] Scribe, ἐν τῇ προσβολαῖς.

ibid. καὶ ἐπερόμενον] Scribe, καὶ ἐπαιρόμενον.

§.30. τοὺς πλαγίους δεῖ] Scribe, τὸ πλαγίους δεῖ.

§.31. καὶ οὐκ ἀτεπείγη] Scribe, καὶ οὐ καλεπείγη.

§.32. δυσωδεῖαν] Scribe, δυσωδίαν.

§.37. ἐν τῷ στρατῷ παίδῳ] Scribe, ἐν τῷ στρατοπέδῳ.

CONST. XII.

§.26. μυειαρχῶν] Scribe, μεραρχῶν.

§.28. ὑπὲρ κεραστοῦ] Scribe, ὑπερκεραστάς.

ibidem, στάσ ἢ εἰς] Scribe, στάσεις εἰς.

§.79. καὶ τῶν ἐχθρῶν] Scribe, κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

§.97. χρήσαι περὶ μικροῦ] Scribe, χρήσει π. μ.

§.138. καινήν] Scribe, κενήν.

CONST. XIII.

§.15. πλήκτῳ] Scribe, ἀπλήκτῳ.

CONST. XIV.

§.3. ἢ στρατηγοῦ] Scribe, μὴ στρατηγοῦ.

§.4. ἡ παρὰ τὸ ἔξω] Scribe, ἡ παράταξις.

§.5. ἐνεδρ * * * ἐγκρύμματα, Scribe, ἐνέδρας ἤτοι ἐγ.

§:6. ὡς

§.6.ὡς * ἑνὸς] Cenſeo deeſſe, ἀπό.

§.29.κονταρους] Scribe, κονταρίους.

§.30.προσρυῆ] Scribe, προσρυῆναι.

§.43.ἀδικήτῳ] Scribe, ἀδοκήτῳ.

§.45. ἐν ἀφηκώμασιν] Scribe, ἐν σφηκώμασιν.

§.56.συναπλέκεσθαι] Scribe, συμπλέκεσθαι.

§.61.ἐντεῦθεν ἐπὶ κόπον] Scribe, ἐ. ἐπίκοπον.

§.62. τῶν αἰπῶν] Scribe, τῶν ἐναντίων.

§.66.ἀ * ὄπισθεν] Scribe, ἀπὸ ὄπισθεν.

§.74.ἀπὸ ϛ' ἢς ποδῶν] Scribe, ἀπὸ ϛ'. ἢ σ' ποδῶν.

§.88.ἀκουόντων] Scribe, ἀπληκουόντων.

§.114.τὸ στράτευμα χείμενος] Scribe, τὸ στράτευμα μαχόμενος.

CONST. XV.

§.8.ὑπὸ δὲ ἑτέρυς] Scribe, ὑποδεεστέρυς.

ibid. ἀπὸ σκωνῆς] Scribe, ἀποσκευῆς.

§.70.λεχθέντα τόπον] Scribe, λεχθ. τρόπον.

§.74.καβαεικοῦ] Scr. καβαλλαρικοῦ.

ibid. καὶ ἔσται] Scribe, καὶ καίεται.

CONST. XVI.

§.19.ἀκηρέου] Scribe, ἀκεραίου.

CONST. VIII.

§.12.κατὰ τῶν] Scribe, κατ' αὐτῶν.

§.23.σιδιασήματα] Scribe, διασήματα.

§.27.εἶτε διὰ δύο] Scribe, εἶτα διὰ δύο.

§.28.ἰβύκινον] Reſcriberem, βούκινον, vti paſſim toto hoc libro, & pro æuo Leonis. Sed inhibent me magiſtri Græci. Suidas: ἰβύκινον, μουσικὸν ὄργανον, ἀπὸ ἰβύκου. Hinc, ἰβυκινεῖν, & ἰβυκινίζειν. Etymologici auctor.: ἰβυκινίσαι, ὅπερ κατὰ μεταφορὰν λέγεται βουκινίσαι. Heſychius: ἰβυκινῆσαι, ἐπευφημῆσαι, βοῆσαι. Item, ἰβυκινητὴς, & ἰβυκινάτωρ. Auctor incertus apud Suidam: κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῶν κελτῶν πρὸς ῥωμαίους ἀναρίθμητον ἦν τὸ τῶν ἰβυκινητῶν καὶ σαλπιγκτῶν πλῆθος. Baſilius patritius in Naumachicis: προσθετέον δὲ τούτοις καὶ τριηράυλην, καὶ κελευστήν. ὅτι δὲ ὁ μὲν, ἰβυκινάτωρ. ὁ δὲ, ὁ τὸ φλάμουλον κατέχων. Heſychius ab ἴβυ, aduerbio Ionico; Suidas ab Ibyco inuentore nomen deriuat.

§.31.βλάψῃ] Scribe, βλάψεις.

§.35. προσδεύειν] Scribe, προσιδεύειν.

ibid. καὶ ἁρμόσιον] Cenſeo delenda.

§.48.κατὰ ἀγγέλης] Scribe, κατὰ ἀγέλης.

§. 51. χρὴ * τοῦ] Puto ſcrib. χρὴ ἐκ τοῦ.

§.53.δίοιρον] Scribe, δίμοιρον.

§.54.τὰ παρασὶ διδόμενα] Scribe, τὰ παραδιδόμενα.

§.60.τοῦ τύλδου] Scribe, τὸ τοῦλδον.

ibid. τοῦδον] Scribe, τοῦλδον.

ibid. παρασκεύασον] Scribe, παρασκεύασον.

§.65.ἐνπλήκτως] Scribe, ἐξπλήκτως. Quâ de voce ſupra à me dictum

eſt. Et mox iterum §.71. ἐυπλήκlυς κὶ ἐυόπλυς. Scribe, ἐξπλήκlυς, καὶ ἐυόπλους.

§.71. ὑποσηείζοντας] Scribe, ὑστείζοντας.

§.79. ἐὰν παντὶ καιρῷ] Scribe, ἐν παντὶ καιρῷ.

§.88 λέγων] Scribe, λέγω.

ibid. τύχα] Scribe, τάχα.

§.89. τὰ ζέσεσθαι] Scribe, τάσσεσθαι.

§.94. ἔπι] Scribe, εἴτε.

§.95. διαφόρων μέτρεσι] Scribe, διαφόροις μέρεσι.

§.98. ζκόλκας] Scribe, ζκούλκας.

§.99. ὀχυρώμασιν] Scribe, ὀχύρωμα, vel ὀχύρωσιν.

§.100. ἀπλόντων] Scribe, ἀπλοήτων.

§.103. βιγλέτοντας] Scribe, βιγλεύοντας. Vide Gloſſar. noſtrum in βιγλεύειν.

§.104. τοὺς σοτέρυς] Scribe, τοὺς πισολέρυς.

§.112. ἐν τούτων] Scribe, ἐκ τύτων.

CONST. XVIII.

§.3. παρ' ὑμῶν] Scribe, παρ' ἡμῶν.

ib. μηδέ που βιγλίζεσθαι] Scr. μηδὲ πυβλικιθεῖσα. Et mox §.11. μήπου βικίζεται. Scribe, μὴ πουβλικίζεται. Vide Gloſſarium noſtrum in πουβλικίζειν.

§.16. πυδαῖος] Scribe, σπουδαῖος.

ibidem, οἱ μένοντες] Scribe, οἱ μὲν ὄντες.

§.22. πρώκυ] Scribe, πρώλω.

ibid. τοξαρίαν] Scribe, τοξαρίοις.

§.43. νενικηκότας] Scribe, νενικηκότος.

§.53. ἀγέλας] Scribe, ἀγέλαι.

72. μήτε πάλματα] Scr. μήτε πάλται, ſiue βάλται. Nam π & β confunduntur βάλται autem ſunt paludes. Apud eundem hunc Leonem ſupra: ἐκλέγου χωρία χρήσιμα, μὴ ὑλώδη, ἤγουν ὕλας, καὶ πηλά, ἢ πάλτας ἔχοντα. Hinc βαλτώδης, *Paluſtris*. Conſtantinus De adminiſtrando imperio: ἡ μὲν Βενετία τὸ μὲν παλαιὸν ἦν τόπος ἔρημος πς, ἀοίκητος, καὶ βαλτώδης. Idem mendum iterum infrà eſt §.74. ἢ δύσβατον ποταμὸν. ἢ πάλματα, ἢ λίμνην. Corrige ad præſcriptum, ἢ πάλτην.

§.75. ἀποσερφῆς] Scribe, ἀποστροφῆς.

§.88. παρεχομένου] Scribe, παρερχομένου.

§.100. ἀλλήλοις] In Checi codice videtur fuiſſe, γαλλοις

§.104. τοῖς γὰρ ἐπιξιούμενοι] Scr. τοὺς γὰρ ἐπιξενουμένυς.

ibid. διαμέλειαν] Scribe, διὰ ἀμέλειαν.

§.106. ἐγχειρίᾳ] Scr. ἐν χρείᾳ.

§.107. ἐχθρῶν τόδε] Scribe, ἐχθρῶν τοῦτο γάρ.

§.108. ποιῇ] Scr. πιῇ.

ibid. καταφαγεῖν] Scribe, καταφυγεῖν.

§.112. ἀποδείκνυν τε οἷς] Scr. ἀποδείκνυνται οἱ.

§.123. ἃ ζυσκόνιτα] Scribe, τὰ ζύσκουτα. Sic infra Conſtitut. XIX. §. 15. οἱ ἐναντίοι ζύσκουτα ποιήσαντες, καὶ τὰς βολὰς ὁπωσοῦν δεξάμενοι. Iam ζύσκουτον eſt, ſcutorum condenſatio, quæ *Scutatio* dicitur Ammiano.

§.128. τῶν χειρῶν] Scribe, τῶν ἐχθρῶν.

§.129. βαρβάρβαρον] Scribe, βάρβαρον.

§.131. ἀναδήσονται] Scribe, ἀνακτήσονται.

§.134. ἀπολοξδόμεθα] Scribe, ἀποτδξόμεθα. Et mox ibidem: ἐπιτδξόμεθα, pro ἐπιλοξευόμεθα.

§.135. εἰ δέ σε] Scribe. δεῖ δέ σε.

ibidem. κεκωμένοι] Scribe, κεκοπωμένοι.

ibid. 136. φαρίων] In codice Checi, παρίων, uidetur fuisse. Sed malè, φάρας & φαρίον, est equus. Vide Glossar. nostrum.

§.138. τῶν γὰρ ἱππωλλυμένων] Scr. τῶν γὰρ ἵππων ὀλλυμένων.

§.139. τούτων] Scribe, τοῦ τῶν.

§.140. εἰ οὕτω τείχει] Scribe, εἰ οὕτω τύχοι.

§.141. πλοίκου] Scribe, πλωΐμου.

§.144. κατὰ χεῖραν] Obseruandum χεῖρα, pro χείρ. Sic apud Annam Comnenam Alex. lib. 1. καὶ γὰρ τῷ ἄνδρε τούτω καὶ ἄμφω ἤστην καλὼ καὶ γενναίω, καὶ τά γε εἰς χεῖραν καὶ πεῖραν ἴσω. Nimirum Græci posteriores quartum casum pro primo ponebant; & talia plura indicamus passim in nostro Glossario.

ibid. ἐστῶτος τυμάρχου] Scribe, ἐ. τουρμάρχου.

§.14[illegible]. δίσμυρον] Scribe, δίμοιρον.

ibid. ἀνετάξεως] Scribe, ἄνευ τάξεως

ibid. ἐνταυλοπεριπαίζοντες] Scribe, ἐναλλάκλως περιπαίζοντες.

ibid. οἱ κούσωρες] Scribe, οἱ κούρσωρες.

ibid. ἀσφὲς] Scr. ἀσφαλὲς.

ibid. βοήσει] Scr. βοηθήσει.

§.151. ἤ, ἴσως] Scribe, ἢ ἴσος.

§.154. δόγματα] Scribe, τάγματα. Porrò malè hic constitutus numerus ineptiâ typothetæ, quod animaduertere cuiuis facilè.

CONST. XIX.

§. 5. τριέτρου] Scribe, τερέτρου.

§.6. ἐσκλασμένων] Scribe, ἐσκλασμένον.

ibidem, ἀκοντίσοι] Scribe, ἀκοντίσαι.

§. 13. ἔξουσιν αὐτὰς] Scribe, ἔξουσι ναύτας.

§. 15. καὶ τοῖς μὲν αὔλοις] Scribe, καὶ τοῖς μεναύλοις. Quid sit μέναυλον, vide Gloss. nostrum.

§.18. τῆς πάνης] Scribe, τῆς σπάνης.

§.35. διαπλάττεσθαι] Scr. διαπράττεσθαι.

§.37. φόδου] Scr. ἐφόδου.

§.50. αὐτονήσουσιν] Scribe, ἀτονήσουσιν.

§. 51. ἐντιπλίπτει] Scribe, ἐμπίπτειν.

§.55. ἀλλ' οὖς ἀσβέσου πλήρης] Scr. ἄλλοι ἀσβέσου πλήρεις.

§.59. ἢ ἐσφαιρίοις] Scribe, ἢ ἐν σφαιρίοις.

§.61. γαμματοειδῶς] Scribe, γαμματοειδῶν.

§.68. οὐσιώσεις] Scribe, ἰσώσεις.

CONST. XX.

§.2. χεῖιν] Scribe, χερσίν.

§.33. πρεσβεύουσιν] Scr. πρεσβεύουσιν.

§.39. βέβαι] Scribe, βέβαια.

§.41. Post ista, παρεσκευασμένους ἀεὶ typotheta omisit, ὡς ἐν ἑορτῇ, καὶ ἐν ὄμβρῳ. Scribe verò, ἐν ὄμβρῳ. Sed nec illud: ἐν ἑορτῇ, istius loci videtur: nam ἑορτὴ καὶ ὄμβρος, non sunt ἀντίθετα, vt ἡμέρα καὶ νύξ.

§.60. ἀφορμὰς] Scribe, ἀφορᾶς.

§.62. δι' * εἰς] Scribe, δι' ἣν εἰς.

§.65. ἀντιβουλεύσῃ] Scribe, ἄν τι βουλεύσῃ.

§.71. ἐξαλωρίας] Scribe, ἐξαυλωρείας. Iam ἐξαυλωρεία, est Latinum, *Exautoratio*. Vide Glossar. nostrum.

ibid. ἐὰν δὴν] Scribe, ἐὰν δὲ ἤ.

ibid. ἀλογίαν] Scribe, ἀναλογίαν.

§.80. * ποτὲ] Restituo, ἦν ποτέ.

ibid. τοὺς ἔχουσι] Scribe, τοῖς ἄρχουσι.

ibid. ὀρνο* κοπίας] Scribe, ὀρνιθοσκοπίας.

ibid. ἐπι * τροπαίων] Scribe, ἐπιλευξιν τ.

§.82. κατὰ τῶν πολεμίων] Scribe, καὶ τὰ τῶν π.

§.83. λεξουρδόμενοι] Rectius scrib. λεξουρευόμενοι. Nam λεξουρεύειν dicebant, quod Latini *Luxuriari*. Malè Checus interpretatur, *Affligere*. Sic λεξουρία, *Luxuria*. Apud Nicetam in Alexio Angelo, lib. 11. οὐκ ἔλαττον δὲ καὶ ἡ λεξουρία τῶν περὶ αὐτὸν, καὶ τὸ πρὸς συλλογὴν χρημάτων ἄπληστον τινῶν καὶ ἀκόρεστον. Apud Suidam scribitur, λεξουρα. Minus rectè.

§.107. καὶ μετὰ τάξιν] Scribe, καὶ τὰ μεταξύ.

§.118. ἄδειςον] Scribe, ἄεισον.

§.120. ὀλέσας] Scribe, ὀλέσεις.

§.125. καὶ ἐχθρῶν] Scribe, κατ' ἐχθρῶν.

§.129. οὐκ ἔστι] Scribe, οὐκ ἔτι.

ibid. παραστήσεις] Scribe, παραστήσῃ.

§.133. πεπιστευμένοις] Scribe, πεπιστευμένην.

§.137. ὄντης] Scribe, αὐτῆς.

§.138. ἀνέμα] Scribe, ἀνέμαθον.

§.145. ὑστερήσουσ*] Scribe, ὑστερήσουσιν.

§.155. ἀπαθείας] Scribe, ἀπαθεῖς.

§.156. δε* άσαντος] Scribe, δειλιάσαντος.

§.158. συμπνεῖν] Scr. συνδειπνεῖν.

§.164. καὶ μᾶλλον ἁλίσκεσθε] Scribe, καὶ μέλλων ἁ.

§.167. στρατιώτας σου, παρὰ θεοῦ] Interpungo, & scribo: στρατιώτας, οὐ παρὰ θεοῦ.

§.170. πάντ*] Scribe, πάντης.

§.172. ἐξαμαρτήτων εἰ καὶ φροντίσεις] Scribo & interpungo: δὲ ἁμαρτημάτων εἰ. φροντίσεις, &c.

§.173. τάγατα] Scribe, τάγματα.

§.175. καὶ τὰ σώματα συρ *] Scribe, καὶ τὰ σώματα σύρωσι.

§.180. σωρίας] Scribe, σωτηρίας.

§.183. διασβενδοβόλων] Scribe, διὰ σφενδοβόλων.

ibid. θυρῶν] Scribe, θυρεῶν.

§.184. ἀτρεπτῷ] Scribe, στρατῷ.

§.189. πεισκοπεῖν] Scribe, προσκοπεῖν.

§.204. ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι] Adde, σιωπῶντες.

της. Necessariò id sensus exigit.

§. 210. καὶ ἄνω τοῦ] Scribe, καὶ ἄνω που.

§. 212. ἐπὶ ἐπαρμένοις] Scribe, ἔπ' ἐπαρμένοις.

ibid. ἐπὶ διηρημένην] Scribe, ἔπ' δι.

§. 213. πρὸς πόνησιν] Scribe, προσποίησιν.

§. 219. εἰ καὶ δόξης] Scribe, εἶτα δόξης.

§. 221. ἀκρατύνηται] Scribe, κρατύνεται.

CONST. XXI.

§. 5. μετὰ τοῦ] Scribe, μετὰ τοῦ.

§. 14. καὶ θεαρ*] Puto scribend. καὶ θεαρέστως.

§. 27. πολέμους] Scribe, πολεμίους.

§. 45. καὶ τὰς ἐργανίας] Scribe, καὶ τὰς οὐργίας.

§. 47. ὅταν μελλαγῆ] Scribe, ὅταν μεταλλαγῇ.

§. 49. ὑφ' ἑτέρων δι' αὐτῶν] Postrema illa, δι' αὐτῶν, malè repetita censeo, & delenda.

§. 53. λογιστική, ἀρχιτεκτονική] Scribe vnâ voce amplius, λογιστική, τακτική, ἀρχιτεκτονική. Patet ex sequentibus.

§. 60. καὶ ἑτέρας δὲ] Scribe, καὶ ἑτέρα δὲ.

§. 61. ἀσοχοῦνται] Scribe, ἀστοχοῦντες.

§. 63. διαψύχει] Scribe, διὰ ψύχη.

§. 67. παρασήσεων] Scribe, παρασημειώσεων.

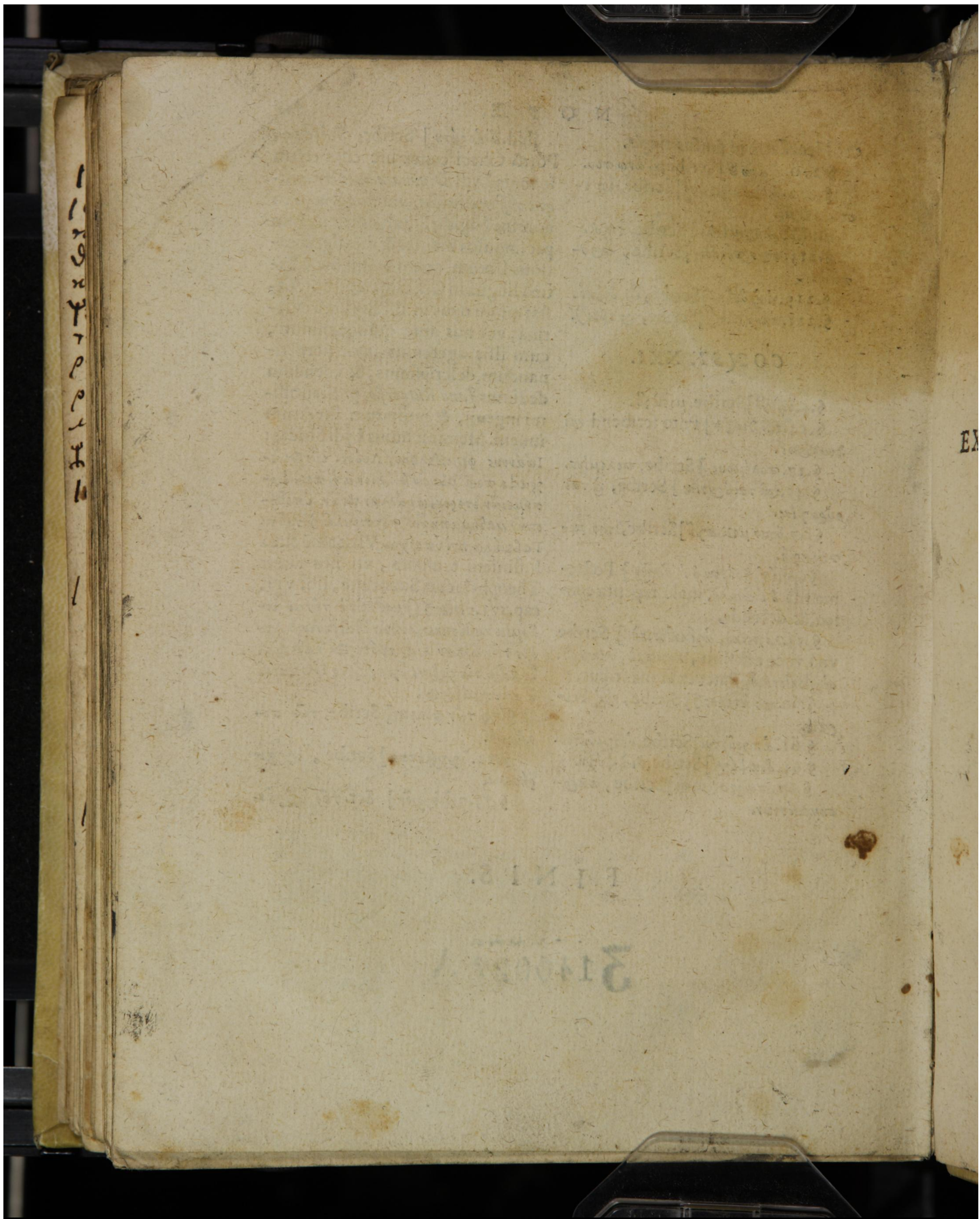
ibid. τοῦ ἀορατου] Scribe, τοῦ ἀράτου. Porrò Checi codex hic citat etiam Ioannis Lydi *Diurnam menstruamque obseruationem.* Intelligit vero eo nomine Nigidij Figuli, de tonitruum per singulos menses & dies significatione librum, quem Lydus hic è Latinâ linguâ in Græcam transtulit. Extat ipsum opus in Bibliothecâ Palatinâ, vbi nos ante quinquennium, cum illic ageremus inter peregrinandum, descripsimus, & edendum dedimus *Iano Rutgersio*, præstantissimi ingenij, & multarum literarum iuueni. Meminit huius Lydi Suidas: Ἰωάννης φιλαδελφεὺς Λυδός. οὗτος ἔγραψε περὶ μηνῶν βιβλίον ά, καὶ περὶ διοσημειῶν ἕτερον, καὶ ἄλλων τινῶν ὑποθέσεων μαθηματικῶν. προσομιλεῖ δὲ ταῦτα Γαβριήλῳ τινὶ ὑπάρχῳ. Vixit autē circa Iustiniani tempora, vti nos docet Theophylactus Simocatta, lib. VII. cap. XVI. τίνος δὲ σημαντικὸν ἡ τούτων ἐνδημία καθέστηκεν, εἰπεῖν ἐθάῤῥησεν ὁ Λυδὸς τῶν ἄλλων λίαν νεώτερος καθεστὼς, ὃς κατὰ τοὺς χρόνους ἐγνωρίζετο Ἰουστινιανοῦ τοῦ αὐτοκράτορος.

§. 70. τῶν πόλεων] Scribe, τῶν πολέμων.

§. 72. ἐγχειρήτως] Scribe, ἐγχειρήσεως.

§. 73. τῶν ἐχθῶν] Scr. τῶν ἐχθρῶν.

FINIS.

EXCVDEBAT IOANNES BALDVINI,
IMPENSIS LVDOVICI ELZEVIRI.
LVGDVNI BATAVORVM XII. MART.
Anno cIↃ. IↃC. XII.

